

SELÇUK ÜNİVERSİTESİ SELÇUKLU ARAŞTIRMALARI MERKEZİ

**SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
SELÇUKLU ARAŞTIRMALARI DERGİSİ**

**SELÇUK UNIVERSITY
JOURNAL OF SELJUK STUDIES**

E-ISSN 2548-0154

Yılda iki defa yayımlanan (Aralık-Haziran), hakemli, yaygın süreli bir dergidir.

SAYI / ISSUE: 7- GÜZ / AUTUMN

KONYA 2017

SELÇUK ÜNİVERSİTESİ SELÇUKLU ARAŞTIRMALARI MERKEZİ
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ SELÇUKLU ARAŞTIRMALARI DERGİSİ
SELÇUK UNIVERSITY JOURNAL OF SELJUK STUDIES

Selçuk Üniversitesi Selçuklu Araştırmaları Dergisi'nin dizinlendiği veri tabanları
Selçuk University Journal Of Seljuk Studies is listed in the index of
TÜBİTAK/ ULAKBİM/ İSAM /ACARİINDEX / ASOS/ İDEALONLINE

E-ISSN 2548-0154

GÜZ/AUTUMN 2017- SAYI/ISSUE: 7

•

**SÜ Selçuklu Araştırmaları Merkezi Adına Sahibi /Owner on behalf of the Seljuk Researches
Centre**

Prof. Dr. Mustafa ŞAHİN - *Selçuk Üniversitesi*

•

Yazı İşleri Müdürü- Editörler / Editor-in- Chiefs

Doç. Dr. Mehmet Ali HACIGÖKMEN- *Selçuk Üniversitesi*

Yrd. Doç. Dr. Sefer SOLMAZ- *Selçuk Üniversitesi*

Yrd. Doç. Dr. Zehra ODABAŞI- *Selçuk Üniversitesi*

•

İngilizce Editör / English Editor

Okt. Derya Deniz GEZER- *Selçuk Üniversitesi*

•

Editör Yardımcıları/ Editorial Asistants

Selma DÜLGEROĞLU - *Selçuk Üniversitesi*

Arş. Gör. Hatice AKSOY- *Selçuk Üniversitesi*

Arş. Gör. Abdullah BURGU- *Selçuk Üniversitesi*

Arş. Gör. Abdul Metin ÇELİKBİLEK- *Selçuk Üniversitesi*

•

Sekretarya / Secretariat

Şevket ÖĞÜTCÜ

Kerim KARAGÖZ

•

YAYIM KURULU/ EDITORIAL BOARD

Prof. Dr. Muharrem KESİK- *İstanbul Üniversitesi*

Prof. Dr. Mustafa DEMİRCİ- *Selçuk Üniversitesi*

Doç. Dr. Cihan PİYADEOĞLU- *İstanbul Medeniyet Üniversitesi*

Doç. Dr. Mehmet Ali HACIGÖKMEN- *Selçuk Üniversitesi*

Yrd. Doç. Dr. Sefer SOLMAZ- *Selçuk Üniversitesi*

Yrd. Doç. Dr. Zehra ODABAŞI- *Selçuk Üniversitesi*

•

İLETİŞİM / CONTACTS

Adres / Adress: Selçuklu Araştırmaları Merkezi Alaaddin Keykubad Kampüsü Müze Binası 42031
Konya

Telefon: +90 0332 223 0802

Web: <http://usad.selcuk.edu.tr/usad/index> / e-mail: usad.selcuk@gmail.com

TEKNİK HAZIRLIK / TECHNICAL PREPARATION

Grafik- Tasarım / Graphic- Design: Prof. Dr. A. Gani ARIKAN

Dizgi / Composition: Selma DÜLGEROĞLU

YAYIM İLKELERİ

1. Yayınlanacak yazılar Selçuklu Tarihi, Medeniyeti ve sanatı ile ilgili ve daha önce herhangi bir yerde yayınlanmamış, araştırmaya dayalı özgün makaleler olmalıdır.
2. Bilimsel toplantılarda sunulan bildirimler, daha önce başka bir dergide veya bildiri kitapçığında yayımlanmamışsa yayımlanmak üzere değerlendirmeye alınabilir. Bildiri kitapçığında ya da başka bir yerde yayımlanan yazılar ne sebeple olursa olsun yayımlanmaz. Dergi yönetimi gönderilen yazıların daha önce başka bir yerde yayımlanıp yayımlanmadığını araştırmak mecburiyetinde değildir. Durumun etik sorumluluğu makale sahibine aittir.
3. Derginin yazım dili Türkiye Türkçesidir. Ancak her sayıda derginin üçte birini geçmeyecek şekilde İngilizce, Almanca, Fransızca, Arapça, Farsça yazılara da yer verilebilir.
4. Türkçe çalışmalara, İngilizce, Almanca, Fransızca, Arapça, Farsça / İngilizce, Almanca, Fransızca, Arapça, Farsça çalışmalara ise 200 kelimeyi geçmeyen Türkçe ve İngilizce özet yapılmalı, özetle birlikte anahtar kelimeler bulunmalıdır.
5. “Selçuklu Araştırmaları Dergisi”ne gönderilen yazılar, önce yayım kurulunca dergi ilkelerine uygunluk açısından incelenir ve uygun bulunanlar, o alandaki çalışmalarıyla tanınmış iki hakeme gönderilir. Hakemlerin isimleri gizli tutulur ve raporlar beş yıl süreyle saklanır. Hakem raporlarından biri olumsuz olduğu takdirde, yazı üçüncü hakeme gönderilir; o rapor da olumsuz geldiği takdirde yazı yayımlanmaz. Yazarlar, hakemlerin görüş ve önerileri doğrultusunda düzeltmelerini yaparlar. Yayına kabul edilmeyen yazılar iade edilmez; ancak yazarın istemesi hâlinde bir nüshası kendisine verilir. Hakemler kendilerine gönderilen yazıyı 21 gün içinde değerlendirir. Bu süre içerisinde raporunu göndermeyen hakeme ulaşılarak değerlendirme için 7 gün ek süre verilir. Hakem bu sürede de raporunu göndermezse hakemliği düşürülür.
6. Makaleler Selçuk Araştırmaları Merkezi Müdürlüğüne posta veya e-mail ile (<http://usad.selcuk.edu.tr/usad/index>) gönderilebileceği gibi, elden de teslim edilebilir. Gönderilen yazıların ekinde, yazar(lar)ın e-mail adres(ler)i (elden veya postayla teslimlerde), her zaman ulaşılabilecek bir telefon numarası (Cep telefonu tercih edilmelidir) ve kargoyla ödemeli gönderimler için daimî adresler bulunmalıdır.
7. Dergi basıldıktan sonra ilgili sayıda yazısı bulunan yazarlara birer adet dergi teslim edilir. Yazar Konya dışında ise adresine ödemeli olarak gönderilir.
8. Dergimiz Bahar (Haziran) ve Güz (Aralık) olmak üzere yılda iki sayı yayımlanır.

MAKALE YAZIM KURALLARI

1. Başlık

Her yazının yazıldığı dilde, Türkçe başlığının yanında İngilizce, Fransızca, Almanca, Farsça, Arapça dillerinden biri ile başlık bulunmalıdır. Yazının içeriğini kısa, açık ve yeterli ölçüde yansıtacak nitelikte olmalı, büyük harflerle ve koyu yazılmalı, on beş kelimeyi geçmemelidir.

2. Yazar Ad(lar)ı ve Adres(ler)i

Yazı başlığının sağ altında olmalı, soyadın tamamı büyük harflerle yazılmalı, yazarın unvanı, kurumu ve elektronik posta adresi dipnotta belirtilmelidir.

3. Özet ve Anahtar Kelimeler

Türkçe özet çalışmanın amacını, kapsamını ve sonuçlarını yansıtmalıdır. Özet en az elli, en fazla iki yüz kelime uzunlukta olmalı, özetin bir satır altına en az üç, en fazla sekiz kelimededen oluşan Türkçe anahtar kelimeler yazılmalıdır. Ayrıca özet İngilizce, Fransızca, Almanca, Arapça, Farsça dillerinde biri ile yapılmalı başlığın ve anahtar kelimelerin özeti yapılan dille yapılmalıdır. Yabancı dilde yazılan makalelerde de Türkçe ve yazılan dilde başlık, özet ve anahtar kelimeler yer almalıdır. Yabancı dildeki özetlerde dil yanlışları olmamasına özen gösterilmelidir.

4. Ana Metin

Makaleler, IBM uyumlu bilgisayar ve Microsoft Word yazılım programı kullanılarak yirmi beş sayfayı geçmeyecek şekilde yazılması tercih edilir. Sayfa yapısı A4 ebadında, kenar boşlukları sağdan, soldan, üstten ve alttan 3 cm olmak üzere, 14 nk satır aralığıyla, iki yandan hizalı ve paragraf arası boşluğu, öncesi ve sonrası 14 nk olacak şekilde ayarlanmalı ve sayfa numarası sayfanın alt ortasına verilmelidir. Makalede Palatino veya Palatino Linotype yazı karakterleri kullanılmalı, satır sonunda heceleme yapılmamalıdır. Paragraf başlarında bir "TAB" tuşu kullanılmalıdır. Noktalama işaretleri kendilerinden önceki kelimelere bitişik yazılmalıdır. Söz konusu işaretlerden sonra bir harflik boşluk bırakılmalıdır.

Çalışma, dil bilgisi kurallarına uygun olmalıdır. Makalede noktalama işaretlerinin kullanımında, kelime ve kısaltmaların yazımında en son çıkan TDK Yazım Kılavuzu esas alınmalı, açık ve yalın bir anlatım yolu izlenmeli, amaç ve kapsam dışına taşan gereksiz bilgilere yer verilmemelidir. Makalenin hazırlanmasında geçerli bilimsel yöntemlere uyulmalı, çalışmanın konusu, amacı, kapsamı, hazırlanma gerekçesi vb. bilgiler yeterli ölçüde ve belirli bir düzen içinde verilmelidir.

Bir makalede sıra ile özet, ana metnin bölümleri, kaynakça ve (varsa) ekler bulunmalıdır. "Giriş", "Sonuç" gibi başlıklar kullanıp kullanmama, çalışmanın türüne ve konunun gereğine bağlıdır. Fakat makalenin bir sonuç paragrafı

bulunmalıdır. “Sonuç” araştırmanın amaç ve kapsamına uygun olmalı, ana çizgileriyle ve öz olarak verilmelidir. Metinde sözü edilmeyen hususlara “sonuç”ta yer verilmemelidir. Belli bir düzen sağlamak amacıyla ana, ara ve alt başlıklar kullanılabilir.

Ana Başlıklar: Tamamı büyük harflerle ve koyu yazılmalıdır.

Ara Başlıklar: Tamamı koyu olarak yazılacak; ancak her kelimenin ilk harfi büyük olacak ve başlık sonunda satırbaşı yapılacaktır.

Alt Başlıklar: Tamamı koyu olarak yazılacak; ancak başlığın ilk kelimesindeki birinci harf büyük sonraki kelime/kelimelerin ilk harfi küçük olacak ve başlık sonunda satırbaşı yapılacaktır.

Şekil, Tablo ve Fotoğraflar: Şekil, tablo ve fotoğraflar yazım alanı dışına taşmamalı, gerekiyorsa her biri ayrı bir sayfada yer almalıdır. Şekil ve tablolar numaralandırılmalı ve içeriğine göre Türkçe ve İngilizce olarak adlandırılmalıdır. Numara ve başlıklar, şekillerin altına, tabloların üstüne gelecek biçimde kelimelerin yalnızca ilk harfleri büyük olarak yazılmalı, ayrıca küçültmede ve basımda zorluk çıkarmaması için siyah mürekkeple, düzgün ve yeterli çizgi kalınlığında aydınlar veya beyaz kâğıda çizilmelidir. Tablolar, “WORD” programındaki tablo komutuyla yapılmalıdır. Zorunlu durumlarda ise “EXCEL” tabloları kullanılabilir. Gerekliğinde açıklayıcı dipnotlar veya kısaltmalar, şekil ve tabloların hemen altında verilmelidir. Ayrıca şekiller için belirlenen kurallara uyulmalıdır. Şekil, tablo ve resimlerin on sayfayı aşmaması tercih edilir. Şekil, tablo ve resimler aynen basılabilecek nitelikte olmak şartıyla metin içindeki yerlerine yerleştirilmelidir.

Dipnotlar: 8 punto tek aralık yazılmalıdır. Sayfa iki yana dayalı ve paragraf girintisi 0.5 cm olmalıdır. Dipnot ayrıca çizgisi olmamalıdır. Metin içindeki atıflar sayfa altına dipnot şeklinde 1’den başlayarak numaralandırılmalıdır. Bunun dışında metin içinde atıf yapılmamalıdır. Dipnotlarda kaynaklar verilirken, kitap ve dergi ismi italik olmalı, makale isimleri tırnak içerisinde düz olarak verilmelidir. Dipnotlarda, ilk geçtiği yerde kaynak künyesi tam olarak verilmeli, daha sonra a.g.e., a.g.m., veya a.g.t. gibi yazarın belirlediği kısaltmalarla yazılmalıdır. Bir yazarın birden fazla kitap ve makalesi kullanılıyorsa ikinci eserin ilk kullanımından sonra, yazarın soyadı, sonra kitap veya makalenin tam veya kısaltılmış adı verilmelidir. Çok yazarlı kaynakların ilk geçtiği yerde yazarların tümü yazılmalı, daha sonrakiler de kısaltılarak verilmelidir.

Örnekler:

Kitap:

Halil İnalçık, *Osmanlı İmparatorluğu-Klasik Çağ, 1300-1600*, çev. Ruşen Sezer, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2009, 11. bs., s.115.

Sonraki atıflarda: İnalçık, a.g.e., s.123.

Yazarın birden fazla eseri olması halinde, sonraki dipnotlarda: İnalçık, *Klasik Çağ*, s.123.

Makale:

İsmail Hakkı Uzunçarşılı, "Osmanlılarda İlk Vezirlere Dair Mütelea", *Bellekten*, c.III/S.9 [veya III/9] (1939),s.101.

Kaynakça:

Makalelerde kullanılan kaynak ve araştırmalar makale sonunda bu başlık altında gösterilmelidir. Kaynakça, bu başlık altında yeni bir sayfadan başlamalı ve 9 punto yazılmalıdır. Sadece metin içinde atıfta bulunan kaynaklar yer almalı ve yazarların soyadına göre alfabetik olarak düzenlenmelidir:

İnalçık Halil, *Osmanlı İmparatorluğu-Klasik Çağ, 1300-1600*, (çev. Ruşen Sezer), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2009.

Uzunçarşılı İsmail Hakkı, "Osmanlılarda İlk Vezirlere Dair Mütelea", *Bellekten*,c.III/S.9 [veya III/9] (1939), ss.96-106.

Makale:

Uzunçarşılı İsmail Hakkı, "Osmanlılarda İlk Vezirlere Dair Mütelea", *Bellekten*, c.III/sy.9 [veya III/9] (1939),s.101.

Ansiklopedi Maddesi:

Hülagü, M. Metin, "Gazi Ethem Paşa", *DÍA*, XIII, İstanbul 1996, s.449.

Şahinoğlu, Nazif "Bahaeddin Veled" *DÍA*, IV, İstanbul, 1991, s.40

• Kaynakçada ansiklopedi cilt sayısı belirtilirken, orijinalinde Roma rakamıyla cilt sayısı belirtmişse Roma rakamları, yaygın rakamlar kullanılmışsa yaygın rakamlar kullanılır.

• Kaynakçada yer alan eser ve makale künyelerinde yazarın önce soyadı (küçük harflerle), sonra adı yazılmalıdır.

• Kaynakçadaki kitap sayısı *italik* yazılmalıdır.

• Kaynakçadaki makale isimleri tırnak içinde ve düz yazılmalıdır.

• Kaynakçada kitaplarda sayfa aralığı verilmemelidir.

• Kaynakçadaki makalelerin bütününe ait sayfa aralığı gösterilmelidir.

• Kaynakçadaki künye bilgi sıralaması aşağıda belirtilen şekilde olmalıdır.

Kitap:

Fallmerayer, Jakob Philipp, *Trabzon İmparatorluğunun Tarihi*, çev. Ahmet Cevat Eren, yay. haz. Celalettin Yavuz – İsmail Hacıfettahoğlu, Türk Tarih Kurumu Yayınları,Ankara,2011.

Makale:

Uzunçarşılı, İsmail Hakkı, "1908 Yılında İkinci Meşrutiyetin Ne Suretle İlan Edildiğine Dair", *Bellekten*, c. XX, Nisan 1956, S. 77, s. 103-174.

Ekler – Albüm – Osmanlıca Tıpkıbasımlarda vb.

- Metne eklenmesi istenen resim, çizim, harita veya belgelerin bir kopyası (USB, DVD, CD) içerisinde ve yüksek çözünürlükte (JPG, TIFF gibi bilgisayar formatında) teslim edilmelidir.
- Resim ve belge türünden tüm materyaller numaralandırılmalı ve altına açıklamaları yazılmalıdır.
- Metinde sayfa aralarına eklenecek olan şekiller için uygun büyüklükte boşluklar bırakılmalı veya resimlerin nereye geleceği anlaşılır bir şekilde belirtilmelidir.
- Resim veya şekil altı yazıları 10 punto ve italik olmalıdır.
- Eserde, Latin alfabesi dışında başka bir alfabeyle (Arap alfabesi, Çin alfabesi vb.) yazılmış bölümler metinde olması gereken yere yazar tarafından yerleştirilmeli, farklı olan yazı tipi Kuruma iletilmelidir.
- Yazarlar indekse girecek kelimelerin listesini alfabetik sıralamayla göndermelidir. Sayfa numaraları grafik tasarım esnasında sayfa düzenine göre konulacaktır.

DANIŞMA KURULU / ADVISORY BOARD

Prof. Dr. A. Yaşar OCAK	TOBB Üniversitesi
Prof. Dr. Abdullah GÜNDOĞDU	Ankara Üniversitesi
Prof. Dr. Abdülkerim ÖZAYDIN	İstanbul Üniversitesi
Prof. Dr. Ahmet AĞIRAKÇA	Mardin Artuklu Üniversitesi
Prof. Dr. Adnan ÇEVİK	Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi
Prof. Dr. Adnan KARAIŞMAİLOĞLU	Kırıkkale Üniversitesi
Prof. Dr. Ahmet ÇAYCI	Necmettin Erbakan Üniversitesi
Prof. Dr. Ahmet TAŞĞIN	Necmettin Erbakan Üniversitesi
Prof. Dr. Ali BORAN	Selçuk Üniversitesi
Prof. Dr. Ali TEMİZEL	Selçuk Üniversitesi
Prof. Dr. Aydın USTA	Mimar Sinan Üniversitesi
Prof. Dr. Ayşe D. KUŞCU	Necmettin Erbakan Üniversitesi
Prof. Dr. Cüneyt KANAT	Ege Üniversitesi
Prof. Dr. Derya ÖRS	Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu
Prof. Dr. Ebru ALTAN	İstanbul Üniversitesi
Prof. Dr. Ergin AYAN	Ordu Üniversitesi
Prof. Dr. Gülay ÖĞÜN BEZER	Marmara Üniversitesi
Prof. Dr. Hacı Ahmet Özdemir	Emekli Öğretim Üyesi
Prof. Dr. Hasan BAHAR	Selçuk Üniversitesi
Prof. Dr. Hasan Hüseyin ADALIOĞLU	Eskişehir Osmangazi Üniversitesi
Prof. Dr. Haşim ŞAHİN	Sakarya Üniversitesi
Prof. Dr. Hicabi KIRLANGIÇ	Ankara Üniversitesi
Prof. Dr. İlhan ERDEM	Ankara Üniversitesi
Prof. Dr. İlyas GÖKHAN	Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
Prof. Dr. İsmail ÇİFTÇİOĞLU	Dumlupınar Üniversitesi
Prof. Dr. Jonathan HARRIS	University of London
Prof. Dr. M. Said POLAT	Marmara Üniversitesi
Prof. Dr. Mahmut KAFES	Selçuk Üniversitesi
Prof. Dr. Mehmet ÇELİK	Ankara Teknoloji Üniversitesi
Prof. Dr. Mehmet ERSAN	Ege Üniversitesi
Prof. Dr. Mikail BAYRAM	Emekli Öğretim Üyesi
Prof. Dr. Mohamed Salem BAAMER	King Abdulaziz University
Prof. Dr. Muharrem KESİK	İstanbul Üniversitesi
Prof. Dr. Mustafa DEMİRCİ	Selçuk Üniversitesi
Prof. Dr. Mustafa Sabri KÜÇÜKAŞÇI	Marmara Üniversitesi
Prof. Dr. Nermin ŞAMAN DOĞAN	Hacettepe Üniversitesi
Prof. Dr. Necmi UYANIK	Selçuk Üniversitesi
Prof. Dr. Osman G. ÖZGÜDENLİ	Marmara Üniversitesi
Prof. Dr. Osman KUNDURACI	Selçuk Üniversitesi
Prof. Dr. Recep DİKİCİ	Selçuk Üniversitesi
Prof. Dr. Refik TURAN	Türk Tarih Kurumu
Prof. Dr. Sabri Abdel - Latif SALIM	Fayoum University

Prof. Dr. Salim KOCA	Gazi Üniversitesi
Prof. Dr. Sadettin Yağmur GÖMEÇ	Ankara Üniversitesi
Prof. Dr. Seyfullah KARA	Karabük Üniversitesi
Prof. Dr. Tuncer BAYKARA	Ege Üniversitesi Emekli Öğretim Üyesi
Prof. Dr. Ufuk Deniz AŞCI	Selçuk Üniversitesi
Prof. Dr. Üçler BULDUK	Ankara Üniversitesi
Prof. Dr. Yusuf KÜÇÜKDAĞ	KTO Karatay Üniversitesi
Prof. Dr. Yusuf ÖZ	Kırıkkale Üniversitesi
Prof. Dr. Z. Kenan BİLİCİ	Ankara Üniversitesi
Doç. Dr. Abdullah KAYA	Cumhuriyet Üniversitesi
Doç. Dr. Adnan ESKİKURT	İstanbul Medeniyet Üniversitesi
Doç. Dr. Ahmet OCAK	İzzet Baysal Üniversitesi
Doç. Dr. Ali ERTUĞRUL	Düzce Üniversitesi
Doç. Dr. Altay Tayfun ÖZCAN	Dumlupınar Üniversitesi
Doç. Dr. Bekir BİÇER	Necmettin Erbakan Üniversitesi
Doç. Dr. Cihan PİYADEOĞLU	İstanbul Medeniyet Üniversitesi
Doç. Dr. Erkan GÖKSU	Dokuz Eylül Üniversitesi
Doç. Dr. Halil İbrahim GÖK	Kırıkkale Üniversitesi
Doç. Dr. Mustafa ALİCAN	Adıyaman Üniversitesi
Doç. Dr. Mustafa TOKER	Selçuk Üniversitesi
Doç. Dr. Mustafa UYAR	Ankara Üniversitesi
Doç. Dr. Nuri ŞİMŞEKLER	T.C. Kırgızistan Bişkek Kültür ve Tanıtma Müşavirliği
Doç. Dr. Sinan GÖNEN	Selçuk Üniversitesi
Doç. Dr. Süleyman ÖZBEK	Gazi Üniversitesi
Doç. Dr. Tülay METİN	İzzet Baysal Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Abdurrahim TUFANTOZ	Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Ahmet AKŞİT	Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Ayşe ATICI ARAYANCAN	Hitit Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Emine UYUMAZ	Mimar Sinan Üniversitesi Emekli Öğretim Üyesi
Yrd. Doç. Dr. Hüseyin KAYHAN	Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. İbrahim BALIK	Afyon Kocatepe Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Mustafa AKKUŞ	Necmettin Erbakan Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Mustafa ÇETİNASLAN	Selçuk Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Necla DURSUN	Selçuk Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Rüstem BOZER	Ankara Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Sadi S. KUCUR	Marmara Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Selim KAYA	Afyon Kocatepe Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Tahir AŞİROV	Bülent Ecevit Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Tolga BOZKURT	Ankara Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Yaşar ERDEMİR	Selçuk Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Zekeriya ŞİMŞİR	Necmettin Erbakan Üniversitesi
Dr. Alan MURRAY	University of Leeds
Dr. Alfred. J. ANDREA	University of Vermont, USA

Dr. Jason ROCHE

Manchester Metropolitan University

7. SAYININ HAKEMLERİ / REFEREES OF ISSUE 7

Prof. Dr. Abdullah GÜNDOĞDU	Ankara Üniversitesi
Prof. Dr. Abdurrahman UZUNASLAN	Süleyman Demirel Üniversitesi
Prof. Dr. Aydın USTA	Mimar Sinan Üniversitesi
Prof. Dr. Hamza AKENGİN	Marmara Üniversitesi
Prof. Dr. Hasan BAHAR	Selçuk Üniversitesi
Prof. Dr. Levent KAYAPINAR	Namık Kemal Üniversitesi
Prof. Dr. M. Akif CEYLAN	Marmara Üniversitesi
Prof. Dr. Mehmet ERSAN	Ege Üniversitesi
Prof. Dr. Özdemir KOÇAK	Selçuk Üniversitesi
Prof. Dr. Tahsin TAPUR	Necmettin Erbakan Üniversitesi
Prof. Dr. Yusuf AYÖNÜ	Ege Üniversitesi
Doç. Dr. Adnan ESKİKURT	İstanbul Medeniyet Üniversitesi
Doç. Dr. Bekir BİÇER	Necmettin Erbakan Üniversitesi
Doç. Dr. Erkan GÖKSU	Dokuz Eylül Üniversitesi
Doç. Dr. Fikret ÖZCAN	Süleyman Demirel Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Fatih BERK	Necmettin Erbakan Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Halil KURT	Marmara Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Mustafa AKKUŞ	Necmettin Erbakan Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Recep BOZYİĞİT	Necmettin Erbakan Üniversitesi

İÇİNDEKİLER / CONTENTS

MAKALELER / ARTICLES

s./p.

Myriokephalon Savaşı (17 Eylül 1176) Açısından Konya Bağırsak Boğazı'nın
Coğrafi Özellikleri

1-39

*Geographical Features of the Konya Bagirsak Pass in Terms of Battle of Myriokephalon
(September 17, 1176)*

Mehmet Akif CEYLAN

***

Myriokephalon Zaferi Öncesinde Konya'yı Hedef Alan Askerî Seferler
ve Yolları

40-73

Military Expeditions and Their Routes to Konya Prior to the Myriokephalon Victory

Muharrem KESİK

***

Ortaçağ Kroniklerine Göre 17 Eylül 1176 Myriokephalon Zaferi
(Bağırsak Boğazı – Konya)

*17 September 1176, The Battle of Myriokephalon According to the Medieval Chronicles
(Bagirsak Gorge - Konya)*

74-98

Adnan ESKİKURT

***

Pisidia Antiokheiası, Yollar ve Miryokefalon Savaşı

Antioch of Pisidia, Routes and the Battle of Myriokephalon

99-104

Mehmet ÖZHANLI

***

Miryokefalon Muharebesi'nin Mahalli Üzerine Mülâhazalar: Bizans Kaynakları

Considerations over the Location of the Myriokephalon Battle: Byzantine Sources

105-124

Levent KAYAPINAR & Beycan HOCAOĞLU & Serdar VARDAR & Mahmut
Halef CEVRİOĞLU

***

Tarih Öncesinden Bizans Dönemine Kadar Konya Ulaşımı ve
Balkayalar-Bağırsıkdere Kalesi

125-140

*Roads in Konya from Prehistoric Age to Byzantine Period and Balkayalar-Bağırsıkdere
Fortress*

Hasan BAHAR

***

Bağırsak Boğazı ve Çevresinin (Konya) Fiziki Coğrafya Özellikleri

141-166

*Physical-Geographical Characteristics of Bağırsak Gorge (Konya) and Its
Surroundings*

Recep BOZYİĞİT & Baştürk KAYA

***

Myriokephalon Muharebesi'nin Mevkisi Üzerine

167-183

On the Location of the Battle of Myriokephalon

Altay Tayfun ÖZCAN

***

Myriokephalon Savaşı'nın Konya Bağırsak Boğazı'na Lokalize Edilmesine
Mikrotoponimik Katkıları

184-201

*Microtoponymic Contributions to the Localisation of the Battle of Myriokephalon to
Bağırsak Gorge, Konya*

Mustafa ARSLAN

***

Bağırsak Boğazı (Konya) ve Yakın Çevresinde Beşeri Coğrafya Araştırmaları

Human Geographical Researches in the Bağırsak Gorge (Konya) and Its Immediate Surroundings

202-244

Mehmet Akif CEYLAN

***

Kommenos Hanedanı'nın Doğu Siyaseti ve Myriokephalon Savaşı

The Eastern Policy of Komnenos Dynasty and the Battle of Myriokephalon

245-277

Hatice AKSOY

***

II. Kılıçarslan'ın Bizans Politikası

Byzantine Policy of Kılıçarslan II

278-315

Abdullah BURGU

***

MYRIOKEPHALON SAVAŞI (17 EYLÜL 1176) AÇISINDAN KONYA BAĞIRSAK BOĞAZI'NIN COĞRAFİ ÖZELLİKLERİ*

GEOGRAPHICAL FEATURES OF THE KONYA BAGIRSAK PASS IN TERMS OF BATTLE OF MYRIOKEPHALON (SEPTEMBER 17, 1176)

Mehmet Akif CEYLAN*

Öz

Bu makalede Myriokephalon Savaşı (17 Eylül 1176) ve Konya Bağirsak Boğazı coğrafya disiplini, özellikle de konum ve rölyef elemanları bakımından nispeten detaylı bir şekilde ele alınmaya çalışılmıştır. Savaşı anlatan temel kaynaklarda geçen coğrafi tasvirler, bilgiler ve veriler ayrı ayrı analiz edilmiş, irdelenmiş ve daha sonra farklı ölçekli haritalar, uydu görüntüleri ve yerinde yapılan arazi gözlemleriyle bir bütün olarak değerlendirilerek sonuca gidilmiştir. Burada özellikle savaş sahasının konumu ve savaşın cereyan tarzı ile mekân arasında doğrudan ilişkiler kurulmuştur. Böylelikle yaklaşık 20 yıldır yapmış olduğumuz çalışmalarda Konya Bağirsak Boğazı'nın Myriokephalon Savaşı'nın yeri olduğu birçok bilimsel delillerle ortaya konulmuştur.

Anahtar Kelimeler

Myriokephalon Savaşı, Konya Bağirsak Boğazı, Coğrafya, Meldinis Kalesi, II. Kılıç Arslan, Manuel Komnenos.

Abstract

In this paper, it has been endeavored to deal with the geographical aspects of the Battle of Myriokephalon (September 17, 1176) and Konya Bagirsak Pass in a relatively detailed manner, particularly with respect to the location and relief elements. The geographical depictions, information and data contained in primary sources about the battle were individually analyzed and

---

* Selçuk Üniversitesi Selçuklu Araştırmaları Merkezi tarafından düzenlenen 841. Yıl Dönümü Münasebetiyle Myriokephalon Zaferi (Bağirsak Boğazı) Sempozyumu (16 Eylül 2017 Konya)'nda bildiri olarak sunulmuştur.

* Prof. Dr., Marmara Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Coğrafya Bölümü, maceylan@marmara.edu.tr

studied, and subsequently the conclusion was reached by interpreting them along with maps having different scales, satellite images, and on-site field observations as a whole. At this point, direct relations were established particularly among the location of the battlefield, progress of the battle and the site. Thus, it has been proven with many scientific evidences through studies carried out by us for approximately 20 years that the Konya Bagirsak Pass is the field of the Battle of Myriokephalon.

Keywords

Myriokephalon War, Konya Bagirsak Gorge, Meldinis Castle, II. Kiliç Arslan, Manuel Komnenos.

GİRİŞ

Milli tarihimizin önemli bir dönüm noktası olan ve 17 Eylül 1176 tarihinde¹ yapılan Myriokephalon Savaşı'nın yeriyle ilgili tartışmalar uzun bir zamandır devam etmektedir. Bugüne kadar savaş yeri olarak Denizli yöresi (Düzbel, Kûfi Boğazı, Akçay Vadisi, Çardak Geçidi), Eğirdir Gölü'nün kuzey ve doğu kesimleri (Karamık Beli, Kumdanlı Ovası, Gelendost Ovası ve Akdağ köyü civarı) ile son olarak Konya - Beyşehir arasında bulunan Bağırsak Boğazı'nın adı geçmektedir (Harita 1). Tarihte birçok medeniyete beşiklik yapan Anadolu coğrafyasının vatan haline getirilmesi yönündeki önemine binaen Myriokephalon Savaşı ve yerinin Denizli, Isparta ve Konya illerimiz tarafından sahiplenildiği ve bu bağlamda çeşitli anma etkinliklerinin yapıldığı görülmektedir.²

Tarihi kaynaklardan anlaşıldığına göre, savaşın sonucunu daha çok Bizans ordusunun manevra kabiliyetini en aza indiren coğrafi şartlar belirlemiştir. Çünkü bölgenin coğrafyasını iyi bilen ve bundan faydalanan Sultan II. Kılıç Arslan, büyük bir hazırlık dönemi geçiren kalabalık ve iyi donanımlı Bizans ordusuyla geniş bir sahada meydan savaşı veya Konya'da bir şehir savunması yapmak yerine; önceden konuşlanıp ordusuna büyük avantaj sağlayan yüksek bir arazi ve dar bir geçitte savaşı kabul etmiş ve bu stratejisinde başarılı olarak önemli bir zafer kazanmıştır.³ Başka bir deyişle savaşın sonucunu büyük ölçüde coğrafi şartlar belirlemiştir. Dolayısıyla savaşın cereyan şekli ile savaş yerinin mekân özellikleri arasında coğrafi bir ilişkinin kurulması ve ortaya konulması ayrı bir önem arz etmektedir. Nitekim savaşın yeri konusunda yaptığımız bütün çalışmalarda⁴ Myriokephalon Savaşı ile ilgili tarihi kaynaklarda geçen bütün coğrafi tasvirler, bilgiler ve veriler esas alınarak bunların yerinde gerçekleştirilen arazi çalışmalarıyla denetlenmesi yapılmıştır.

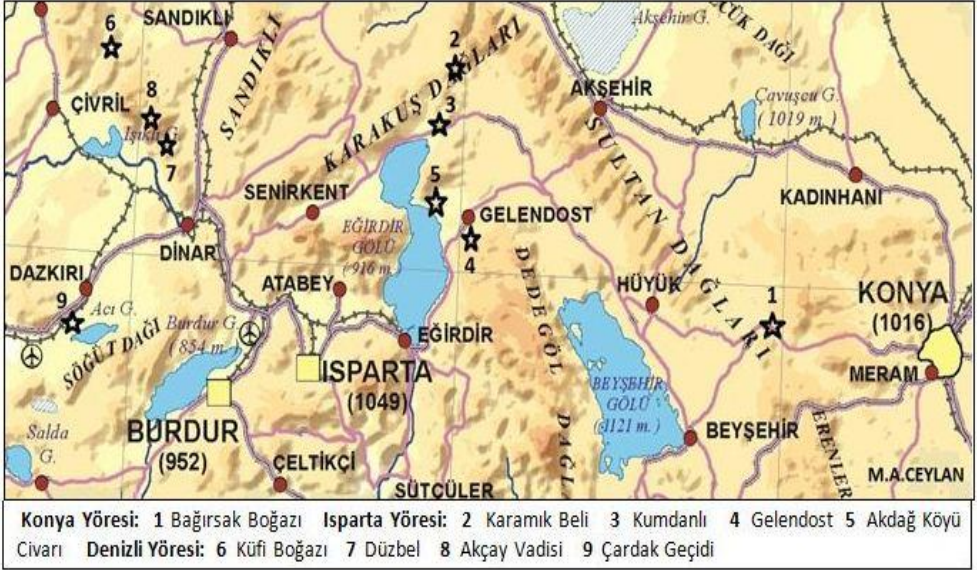
¹ Alexander Alexandrovich Vasiliev, "Das Genaue Datum der Schlacht von Myriokephalon (1176)", *Byzantinische Zeitschrift*, Band XXVII, Leipzig und Berlin, 1927, p.288-290.

² Mehmet Akif Ceylan, "Coğrafi Perspektiften Myriokephalon Savaşı'nın Yeri ve Konya Bağırsak Boğazı", *Selçuk Üniversitesi Selçuklu Araştırmaları Dergisi (USAD)*, Sayı 5, Konya, 2016, s.71.

³ Mehmet Akif Ceylan, "Myriokephalon Savaşı'nın Yeri Konusuna Coğrafi Bir Yaklaşım", *Türk Dünyası Araştırmaları*, Sayı 187, İstanbul, 2010, .s.160.

⁴ Mehmet Akif Ceylan ve Adnan Eskikurt, "Kûfi Çayı Boğazı'nın Doğal ve Tarihi Coğrafyası", *Marmara Coğrafya Dergisi*, Sayı 3, İstanbul, 2001, s.123-152; Ceylan (2010), a.e.m.; Adnan Eskikurt ve Mehmet Akif Ceylan, *Selçuklu-Bizans Münasebetlerinde Bir Dönüm Noktası Myriokephalon Zaferi (Beyşehir-Bağırsak Boğazı-Miryokephalon) 17 Eylül 1176*, Çamlıca Yayınları, İstanbul, 2015; Ceylan (2016), a.g.m.; Adnan Eskikurt, "Myriokephalon Savaşı'na Dair Kronikler ve Modern Çalışmalar", *Selçuk Üniversitesi Selçuklu Araştırmaları Dergisi (USAD)*, Sayı 6, Konya, 2017, s.65-93; Mehmet Akif Ceylan ve Adnan Eskikurt, *Tarihi Coğrafya Açısından Myriokephalon Savaşı (17 Eylül 1176) ve Konya Bağırsak Boğazı*, Konya Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları 359, Konya, 2017.

Makalede coğrafi açıdan savaşla ilgili önemli hususlar iki grupta toplanarak ele alınmıştır. Birincisi savaş yerinin coğrafi konumudur. Bu kısımda Ortaçağ kroniklerinde tespit edilen konumla ilgili doğrudan ve dolaylı coğrafi bilgiler ve verilerden hareket edilmiştir. Myriokephalon (Meldinis) Kalesi ve Hisar-ı Meldos, savaşın Türk topraklarında oluşu, Konya yakınları, Konya'ya bir günlük yürüyüş mesafesi, Bizans ordusunun yürüyüş güzergâhı, Myriokephalon kavramı, Homa (Khoma, Choma), Cybrilcymani (Çivril Çimeni), Menderes Nehri kaynakları, Tzibritze (Tzibrelitzemani) Geçidi, Tzibritze Geçidi ve Pusguse (Beyşehir) Gölü ilişkisi, Pusguse (Beyşehir) Gölü ve Selçuklu - Bizans sınırı gibi konular fazla ayrıntıya girilmeden, konu bütünlüğünün sağlanması kapsamında irdelenmeye çalışılmıştır. Çünkü bu konuya daha önce yayınlanan başka bir makalede⁵ daha geniş bir şekilde yer verilmiştir.

Harita 1. Savaşın yapıldığı ileri sürülen yerler ve İmparator Manuel'in takip ettiği güzergâh.

Makalede üzerinde durulan ikinci husus ise savaş yerinin mekân özellikleridir. Bu kısımda savaşın icra şekli ve cereyan ettiği mekânın jeomorfolojik özellikleri ve mekânın analizi ile savaş yerinin hidrografik unsurları ve bitki örtüsü ele alınmıştır. Yine tarihi kroniklerden hareketle burada özellikle; savaş yerinin dar ve uzun bir geçit; yani bir boğaz/ yarma vadi karakterinde olması, geçidin uzunluğu, genişliği, geçidin ve çevresinin topografik özellikleri,

⁵ Ceylan (2016), A.g.m.

geçidin içinde ve hatta dar kesiminde yedi adet vadi; yarık şeklinde bir jeomorfolojik oluşumun varlığı, geçidin çıkışında bizans ordusunun karargâh kurabileceği emniyet arz eden bir tepenin varlığı, geçidin içinde eylül ayı gibi kurak bir dönemde akış halinde bir akarsuyun varlığı gibi çok sayıda coğrafi tasvirler, bilgiler ve veriler Bağırsak Boğazı bağlamında irdelenmiş ve değerlendirilmiştir.

Savaş yerinin tespitinde takip edilen yöntem birinci elden kaleme alınan tarihi kaynaklarda-kroniklerde geçen savaş yerinin; lokasyon (konumu), savaşın icra şekli ve cereyan ettiği mekanın jeomorfolojisi, hidrolojik özellikleri ve bitki örtüsü ile ilgili coğrafi temel veriler, bilgiler ve yer adları ayırt edilmiş ve bunlar coğrafya biliminin sağladığı imkânlarla geniş bir şekilde irdelenmiş ve değerlendirilmiştir. Savaş yerinin tespitine yarayabilecek her bir coğrafi unsurun farklı kaynaklardan, çeşitli harita ve uydu görüntülerinde de yararlanarak nispeten ayrıntılı ve objektif bir analizi yapılmış, elde edilen bilgilerin ve verilerin özellikle mekanla örtüşmesi denetlenmiş ve buradan bir sonuca ulaşılmaya gayret edilmiştir. Nitekim savaşın yapıldığı ileri sürülen bütün yerlerde (Denizli, Isparta ve Konya) farklı tarihlerde birden fazla ayrıntılı arazi çalışmaları yapılmıştır. Böylelikle savaşın oluş şeklinin mekânla örtüşüp-örtüşmediği doğrudan yerinde gözlemlenmiş ve değerlendirilmiştir. Hatta daha önce yapılan yayınlarda Denizli ve Isparta'da adı geçen yerlerin coğrafi özellikleri bakımından neden savaş yeri olamayacağı üzerinde de durulmuştur.⁶

Konya yöresinde savaşın olma ihtimali görülen yerlerde de farklı tarihlerde birden fazla ayrıntılı arazi çalışmaları yapılmıştır. Böylece Beyşehir-Derbent-Konya, Beyşehir-Kızılören-Konya ve Beyşehir-Çavuş-Karacaören-Erenkaya-Konya olmak üzere üç farklı güzergâhta savaşın cereyan şeklinin mekânla örtüşmesi doğrudan yerinde gözlemlenmiştir. Bu bağlamda özellikle Bağırsak Boğazı ve çevresinde farklı tarihlerde çok sayıda arazi çalışmaları yapılmış, savaşın icra tarzı ile mekân unsurları arasında doğrudan bir örtüşmenin varlığı gözlemlenmiş ve burasının Myriocephalon Savaşı'nın yeri olarak tespit edilmiştir.

SAVAŞ YERİNİN COĞRAFİ KONUMU

Smbat (Sēmpad) Sparapet tarafından kaleme alınan kronik, hiç şüphesiz savaş yerinin konumuyla ilgili bilgi veren önemli eserlerin başında gelir. Sparapet'in kroniğinde sayfa 626'da yer alan paragrafın birinci cümlesinde; "*Aynı*

⁶ Ceylan (2010), *A.g.m.*, Adnan Eskikurt ve Mehmet Akif Ceylan (2015), *A.g.e.*

yıl (1176'da), Konya (Iconium) Sultanı Kılıç Arslan Konya'ya uzak olmayan bir yerde, bugün yıkık ve terk edilmiş olan Meldinis Kalesi'nin önünde Bizans İmparatoru Manuel'i hezimete uğrattı", ikinci cümlesinde ise "Sonra İmparator ile yeni bir müttefiklik antlaşması yaptı", demektedir.⁷ Birinci cümleden savaşın Konya civarında; Konya'ya yakın bir yerde yapıldığı öğrenilir. Bu kısa metinde Konya adı iki defa geçer. Dolayısıyla bu kronik, özellikle savaşın geçtiği yerin konumunu ve burada bulunan bir kale adının açık bir şekilde belirtilmesiyle önemli hale gelmektedir. Bugüne kadar Myriokephalon Savaşı ile ilgili çok sayıda çalışma ve yayın yapılmasına rağmen, her nedense dikkati çekmeyen ve hatta gözlerden uzak kalan bu kronikte Ermenice 3 (Fransızca çevirisi 4) satır olan kısa fakat çok önemli bir paragrafta savaşın yeri doğrudan açık adıyla birlikte ifade edilmiştir.

Aynı konuda Süryani Mihael'in eserinde de Smbat Sparapet'i doğrular nitelikte açık konum bilgileri vardır. Örneğin Mihael'in eserinde, "Rumlar, Konya yakınlarına ulaştılar. (...) [Şehre] bir günlük yürüyüş mesafesine geldiler", şeklinde açık konum bilgileri dikkati çekmektedir.⁸ Böylece iki önemli tarihi kaynaktan tespit edilen konum bilgileriyle savaşın, İmparator I. Manuel Komnenos'un da başlıca hedefi olup ele geçirmek istediği Selçuklu Devleti'nin başşehri Konya yakınlarında yapıldığı kesinlik kazanır. Öte yandan Süryani Mihael "Konya yakınları" veya "Konya'ya uzak olmayan bir yerde" konum bilgisini de açıklar. Bu da "şehre bir günlük yürüyüş mesafesi" dir. Başka bir deyişle savaşın yapıldığı geçit, o günkü ulaşım şartlarına göre Konya şehrine yaklaşık bir günlük yürüyüş mesafesi dâhilindedir.

Savaş yerinin coğrafi konumuyla ilgili diğer bilgiler ve veriler, ayrı ayrı yan başlıklar altında aşağıda kısaca açıklanması yöntem bakımından daha uygun bulunmuştur.

Myriokephalon (Meldinis) Kalesi: Myriokephalon Savaşı'nı ele alan çalışmaların hemen tamamında savaş sahasının bir yerinde, Niketas Khoniates'in eserinde kaydetmesi⁹ sebebi ile bir kale hep aranılmış ve varlığı ortaya konulmaya çalışılmıştır. Niketas Khoniates tarafından adı kaydedilmeyen kale (muhtemelen adını bilmiyordu), savaş yerini gösteren açık işaretlerden biri olarak

⁷ Smbat Sparapet, *Chronique Du Royaume De La Petite Arménie Par Le Connétable Sempad*, Çev. Edouard Dulaurier, Recueil Des Historiens Des Croisades Documents Arméniens, Publie Par Les Soins De L'Academie Des Inscriptions Et Belles-Lettres, Tome Premier, Paris, 1869, p.626.

⁸ Süryani Mihael, *Chronique De Michel Le Syrien* (ed. J. B. Chabot), Tome III, Ernest Leroux, Paris, 1905, p.371.

⁹ Niketas Khoniates, *Historia (Ioannes ve Manuel Komnenos Devirleri)*, Çev. Fikret İşıltan, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1995, s.123.

değerlendirilmiştir. Zira o dönemde bu kale savaşın yapıldığı geçitin yanında önemli ve tanıtıcı beşeri bir yapı özelliğini taşıyordu.

Savaşın yapıldığı dönemde kale yıkık ve terk edilmiş idi. Hem Niketas Khoniates hem de Smbat Sparapet kalenin “*yıkık ve terk edilmiş*” özelliğine ortak vurgu yapmaları ayrıca dikkati çeker. Çünkü bu ortak bilgi yazarların aynı kaleden söz ettikleri görüşünü güçlendirir. Ulaşılan tarihi kaynaklarda bundan başka kale ile ilgili ayrıntılı bilgiler maalesef mevcut değildir.

Smbat Sparapet'in kroniğinin Fransızca çevirisinde Meldinis¹⁰ adıyla zikredilen kalenin adı, eserin İngilizce çeviri nüshasında Melitene¹¹, Osmanlı arşiv belgelerinde Hisar-ı Meldos; Karye-i Hisar-ı Meldos; Hisarkale şeklinde geçer. Günümüzde ise Kale Tepe veya Asar Kale diye söz edilir. Melite, Maldia, Hitit dilinden gelen bir kelimedir. Hitit metinlerini okumayı başaran Çek asıllı Alman bilim adamı Bedřich Hrozný, Melite, Maldia kelimesinin “*bal*” anlamına geldiğini belirtmiştir.¹² Hisar-ı Meldos'un bulunduğu kayalık tepeye ve hemen kuzeyindeki yaylaya bugünde Balkaya, Ballıkaya denilmesi, geçmişten günümüze toponimik bir bağlantının kurulması bakımından da ayrı bir önem arz etmektedir.

Bağırsak Boğazı ve özellikle boğazın en dar kesimi, Smbat Sparapet'in bahsettiği gibi Meldinis Kalesi'nin tam önündedir (Foto 1). Kale, boğazın ortasına rastlayan Kalkımaç Tepeleri'nin yaklaşık 2 km kuzeydoğu tarafında, Körömer Deresi'nin vadisinin içinde, gözlerden ve anayoldan biraz uzak bir yerdedir. Bazı yerleşme kalıntılarının görüldüğü Kale Tepe, coğrafi bakımdan kayalık, kabaca dairevi şekilli ve asimetrik yamaçlı volkanik bir kütledir (Foto 2). Deniz seviyesinden yüksekliği 1552 m, yerel yükselti değeri ise 100 m'yi geçmektedir.¹³ Boğaz çevresinde, Yunuslar ve Derbenttekte köylerinde görüldüğü gibi bu kale ile bağlantılı farklı yapıların varlığı tespit edilmektedir.

¹⁰ Smbat Sparapet, *A.g.e.*, 1869, p.626.

¹¹ Smbat Sparapet, *Chronicle* (translated from Classical Armenian by Robert Bedrosian), Sources of the Armenian Tradition, New Jersey, 2005, Erişim Tarihi: 27.10.2016 (http://rbedrosian.com/Downloads/Chronicle_Smbat_Sparapet.pdf).

¹² Bilge Umar, *Türkiye'deki Tarihsel Adlar*, İnkılâp Kitabevi, İstanbul, 1993, s.561.

¹³ Ceylan (2016), *A.g.m.*

Foto 1. Bağırsak Boğazı'nın en dar kesimi, Smbat Sparapet'in bahsettiği gibi Hisar-ı Meldos (Meldinis Kalesi)'un tam önüne tekabül etmektedir.

Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde 1483 yılına ait Maliyeden Müdevver Defteri'nde Karye-i Hisar-ı Meldos'un adı zikredilmektedir. Defterde, Müslüman ahalinin meskûn olduğu Meldos Kalesi'nden 2 sipahinin kaydı vardır.¹⁴ Karye-i Hisar-ı Meldos, yaklaşık bir asır sonra düzenlenen 1583/ 991 yılına ait Akşehir Sancağı İcmal Defteri'nde de yer alır. Bu defterde; "Timârı Mehmed an Çavuşân-ı Mir-i-miân-ı Karaman: Karye-i Hisar-ı Meldos tâbi-i Çemen Eli", "Timâr-ı Davud: Karye-i Hisar-ı Meldos tâbi-i Çemen Eli", "Timâr-ı Kubad: Karye-i Hisar-ı Meldos tâbi-i Çemen Eli" şeklinde geçmektedir.¹⁵ 1583 yılında Karye-i Hisar-ı Meldos az nüfuslu meskûn bir mahal olup idari bakımdan Akşehir sancağının Çemen Eli nahiyesine bağlıdır. Söz konusu defterde Çemen Eli nahiyesinin diğer köyleri arasında bugünkü adlarıyla Yunuslar, Kızılören (Kızılviran), Değiş (Dekiş) ve Sağlık (Ağras) bulunmaktadır.

¹⁴ Doğan Yörük, "Karaman Eyaletinde Osmanlı Tımar Düzeninin Tesisi (1483)", *Ankara Üniversitesi Tarih Araştırmaları Dergisi*, c. XXV (40), 2006, s.193, 194.

¹⁵ Mehmet Akif Erdoğan, "Akşehir Sancağı'ndaki Dirliklerin III. Murad Devri'ndeki Durumu ve 1583/991 Tarihli Akşehir Sancağı İcmal Defteri", *Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi (OTAM)*, Sayı 1, Ankara, 1990, s. 148, 150.

Foto 2. Kale Tepe (Hisar-ı Meldos, Meldinis Kalesi)'de kayaya oyulmuş nispeten geniş sarnıçlardan biri.

Smbat Sparapet'in kroniğinin 1869 yılında Fransızca tercümesini yapan Edouard Dulaurier, 626. sayfanın dipnotunda esasen Meldinis Kalesi ile Myriokephalon Kalesi arasında doğrudan ilişki kurarak bu ikisinin aynı yer olduğunu ve kalenin Konya'nın kuzeybatısında yer aldığını açıkça ifade etmiştir. Kroniğin İngilizce çevirisinde yer verilmeyen dipnot bilgisi şöyledir: "*Iconium [Konya]'un kuzeybatısında yer alan harap Myriokephalon Kalesi'nin önünde oldu, Sultan Kılıç Arslan İzzeddin [İmparator] Manuel'i yendi, bizim yazarın [Smbat Sparapet], muhtemelen adı Ermeniler tarafından kendisine verilen, Meldinis, Melitene olarak adlandırdığı bu kale ile aynıdır.*"¹⁶ Edouard Dulaurier, 1869 yılında çevirisini yaptığı *De Michel Le Syrien* adlı kroniğin 383. sayfasının dipnotunda da "yıkık Myriokephalon Kalesi'nin Konya'nın kuzeybatısında yer aldığını"¹⁷ tekrar kaydeder.

Yukarıda kısaca bahsedilen bilgiler doğrultusunda Meldinis (Melitine) Kalesi ile Karye-i Hisar-ı Meldos, Hisar-ı Meldos, Asar Kale ve Hisarkale'nin aynı yere

¹⁶ Smbat Sparapet, *A.g.e.*, 1869, p.626.

¹⁷ Süryani Mihael, "*Extrait de la Chronique de Michel le Syrien*", Recueil Des Historiens Des Croisades Documents Arméniens (Edit. E. Dulaurier), Publie Par Les Soins De L'Academie Des Inscriptions Et Belles-Lettres, Tome Premier, Paris, 1869, p.383.

tekabül ettiği anlaşılır. Yine tarihi kaynaklarda yıkık ve terk edilmiş özelliklerine vurgu yapılan Myriokephalon Kalesi'nin Hisar-ı Meldos'a, Tzibritze Boğazı'nun da Bağırsak Boğazı'na karşılık geldiği sonucuna varılır.

Myriokephalon Savaşı'nın Adı: Khoniates'e göre; *"Bundan sonra İmparator Khoma [Choma, Homa] ve Myriokephalon (anlamı bin kelle)'a geldi. Burası eski ve terk edilmiş bir kaledir veya orada olup bitenlerden bu adını almıştır yahut da orada bu adın ifade ettiği olay vuku bulmuştur. Çünkü bu kale yanında tasvir edeceğim gibi, binlerce Bizanslının kellesine ölümün darbesi inmiştir."*¹⁸ Eserinde Khoniates, savaşa niçin Myriokephalon adının verildiğini ve bunun ne anlama geldiği konusunda, tartışmaya veya yoruma yer bırakmayacak ölçüde, nispeten geniş bir açıklama yapmıştır. Myriokephalon (Myrioccephalum) adı, muasır kroniklerden yalnızca Niketas'ın eserinde yer alır ve iki yerde geçer. Kelime olarak Myrio bin, binlerce, cephalum ise baş, kelle, kafa gibi anlamlara gelir. Fakat kavram olarak Myriokephalon, Niketas'ın eserinde geçtiği gibi *"binlerce Bizanslının kellesine ölümün darbesinin indiği"* savaşın adı, savaşın yeri ve burada bulunan bir kalenin adı şeklinde anlaşılır. Bu da Bizanslılar açısından savaşın seyrini, vahametini anlatır.

İmparatorun Takip Ettiği Güzergâh: İmparator I. Manuel Komnenos'un ana hedefi, Türk milletini ortadan kaldırmak, Konya surlarını bizzat yıkmak ve Sultanı ele geçirmek şeklinde özetlenebilir. Bunu gerçekleştirmek için Niketas'ın kaydettiğine göre; *"İmparator başkentten hareketle Phrygia ve Laodikeia [Eskihisar-Denizli] içinden geçip, benim doğduğum yer olan müreffeh ve büyük şehir, eski Kolossai, şimdiki Khonai [Honaz]'a geldi. Khonai'den İmparator, Lampis üzerinden Kelainai [Dinar]'a yürüdü. Bundan sonra İmparator Khoma [Choma, Homa] ve Myriokephalon (anlamı bin kelle)'a geldi."*¹⁹ Niketas Khoniates eserinde Bizans ordusunun yol güzergâhında son olarak Kelainai (Dinar), Khoma ve Myriokephalon yer adlarını birbirinin ardı sıra kaydeder. Ancak bunların arasında başka hiç bir coğrafi nesnenin (yerleşme, göl, akarsu, dağ, ova vb) yanı sıra özellikle yakın zamanda İmparator I. Manuel tarafından güçlendirilen Denizli Homa'da bulunan Sublaion Kalesi'nden bahsetmez. Bu da savaş yerinin konumunun tespiti açısından önemlidir. Niketas Khoniates'in eserinde savaştan sonra dönüş güzergâhı ile ilgili verdiği bilgilerde de benzer bir durum tespit edilir.

Keza Ioannes Kinnamos ta İmparator I. Manuel'in 1146'da yaptığı Konya Seferi'nin dönüş güzergâhında yer adı olarak Tzibrelitzemani ve Pusguse

¹⁸ Niketas Khoniates, *A.g.e.*, 1995, s.123.

¹⁹ Niketas Khoniates, *A.g.e.*, 1995, s.123.

(Beşşehir) Gölü'nden sonra Menderes kaynaklarını kaydetmiştir.²⁰ Bunların arasında oldukça uzun bir mesafe olmasına, göl, akarsu, dağ ve yerleşme gibi bazı önemli coğrafi unsurların varlığına rağmen başka hiçbir yer adını zikretmemesi, Niketas Khoniates'in anlatımıyla doğrudan örtüşmektedir. Dolayısıyla konuyla ilgili bu iki önemli tarihi kaynağın dikkate alınması gerekir. Çünkü Bizans İmparatoru I. Manuel Komnenos'un 1146 Konya Seferi'nden dönüş güzergâhı ile 1176 Konya Seferi'ne gidiş ve dönüş güzergâhı; Tzibrelitzemani-Myriocephalon Kalesi ve Menderes kaynakları arasında hemen hemen aynıdır. Başka bir deyişle güzergâhta birbirinin ardı sıra aynı yerlerin adı zikredilmektedir.

Homa (Khoma, Choma): Khoniates'in eserinde Myriocephalon Kalesi'nden önce İmparator Manuel'in geldiği yerin adı Khoma olarak geçer.²¹ Bu sebeple savaşın yapıldığı geçidin civarında Homa adını taşıyan bir yerleşmenin; idari bir ünitenin veya bir yörenin varlığı söz konusudur. Osmanlı dönemi arşiv kayıtlarında Beşşehir sancağına bağlı Homa adında iki köy yerleşmesine rastlanır. Örneğin 16. yüzyıl başlarında Karaman vilayeti vakıfları arasında Karye-i Homa ve Karye-i Kiçi-Homa'nun adları geçmektedir.²² 1960'lı yıllarda yapılan değişikliklerle Büyük Homa'ya Esence, Küçük Homa'ya Yukarı Esence adı verilmiştir.²³ Denizli ilinde olduğu gibi Konya Beşşehir'de de birbirine yakın konumda Homa ve Çivril adlarıyla anılan tarihi yerleşmelerin varlığı savaş yerinin tespiti bakımından gerçekten önemli bir konum verisini teşkil etmektedir.

Ramsay, haritasında Beşşehir ve Suğla gölleri arasında kalan bölgeyi Homonades olarak adlandırmıştır.²⁴ Büyük ve Küçük Homa köylerinin bölgede yaşayan Homonades (Homonad) kavmi ile bağlantısı ve adını bu kavimden alıp almadığı konusunun aydınlatılması gerekir. Anna Kommena'nın Alexiad adlı eserinde Homa (Khoma) adları geçmektedir.²⁵ Ayrıca yörede, özellikle de

²⁰ Ioannes Kinnamos, *Ioannes Kinnamos'un Historia'sı (1118-1176)*, (Haz. Işın Demirkent), Türk Tarih Kurumu, Ankara, 2001, s.49.

²¹ Niketas Khoniates, *A.g.e.*, 1995, s.123.

²² Seyit Ali Kahraman, *XVI Yüzyıl Başlarında Karaman Vilayeti Vakıfları*, Kayseri Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, 2009, s.177, 190, 251, 252.

²³ *Köylerimiz (1 Mart 1968 Gününe Kadar)*, T.C. İçişleri Bakanlığı İller İdaresi Genel Müdürlüğü Yayını, Ankara, 1968, s.608, 782.

²⁴ William Mitchell Ramsay, *Anadolu'nun Tarihi Coğrafyası* (Çev. Mihri Pektaş), Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul, 1960, s.366, 367.

²⁵ Anna Kommena, *Alexiad* (Çev. Bilge Umar), İnkılap Kitapevi, İstanbul, 1996.

Bağırsak Boğazı, Kireli ve Beyşehir arasında günümüze ulaşmayan Homa adlı başka yerleşmelerin veya yer adlarının varlığı da araştırılmalıdır.

İmparator I. Manuel Komnenos'un başlıca hedefinin Selçuklu Devleti'nin başşehri Konya'yı kuşatmak ve Sultanı ele geçirmek olduğu dikkate alındığında, Bizans ordusunun Kelainai (Dinar)'den sonra, kuzeybatı yönünde o dönem Bizans toprakları içinde bulunan Denizli ilinin Çivril ilçesine bağlı Sublaion (Homa, Gümüşsu)'a değil de; doğuya doğru Konya istikametinde ilerlemesi ve Beyşehir yöresindeki Homa civarına gelmesi daha doğru görünür. Çünkü Bizans ordusunun Çivril'deki Sublaion (Homa, Gümüşsu)'a gelmesiyle ilgili tarihi bir kayıt olmadığı gibi bunun açık bir nedeni ve izahı da yoktur.

Cybrilcymani (Çivril Çimeni): Bizans İmparatoru I. Manuel Komnenos (1118-1180), yakın dostu İngiltere Kralı II. Henry Plantagenet'e Myriokephalon Savaşı'nı anlattığı nispeten uzun bir mektup göndermiştir. İmparatorun doğal olarak siyasi bir üslupla kaleme aldığı mektupta; "*Türklerin Cybrilcymani dedikleri civardaki bir bölgenin dar geçitlerinin yakınına çekildiğimiz zaman*"... "*ordumuza ansızın hücum ettiler*" demektedir.²⁶ Vasiliev tarafından yapılan İngilizce çevirisinde *Cybrilcymani* şeklinde yazılan yörenin/ mevkiin ve dar geçidin adı; Rogeri de Houedene'nin Latince metninde aynı şekilde *Cybrilcymani*²⁷, fakat Benedict of Peterborough adıyla yayınlanan kronikte II. Henry'nin anlatıldığı kısımda İmparator I. Manuel'in mektubuna atfen çok az bir farkla Latince *Cibrilcymani*²⁸ olarak kaydedildiği görülür. Sözü edilen tarihi kaynaklarda, İmparator I. Manuel'in ifade ettiği geçidin ve bulunduğu dağlık yörenin adı hiçbir değişikliğe uğramadan hemen aynı biçimde yazılmıştır.

Savaşın yapıldığı geçidin ve mevki adının İmparatorun mektubunda *Cybrilcymani*; Çivril Çimeni yani çimen (kendiliğinden yetişmiş çim, çimlik ve yeşil otlak) ile doğrudan ilgisi bulunması önemli bir konum verisini teşkil etmektedir. Keza çivril, içinden gür bir suyun aktığı doğal bir geçit, boğaz, sulu bir Derbent'e²⁹ işaret ettiği gibi Beyşehir Çukurağıl köylüleri tarafından bugünde çivril, çivrilik; sulak yer, derenin aktığı yer anlamında kullanılan bir mevki adı

²⁶ Alexander Alexandrovich Vasiliev, "Manuel Comnenus And Henry Plantagenet", *Byzantinische Zeitschrift*, Band XXIX, Leipzig und Berlin, 1929-30, p.238.

²⁷ Roger de Hoveden, *Chronica Magistri Rogeri De Houedene* (Ed. William Stubbs), Tome II, London, 1869, p.102-104.

²⁸ Roger de Hoveden (Benedict of Peterborough), *Gesta Regis Henrici Secundi Benedicti Abbatis (The Chronicle of the Reigns of Henry II. and Richard I. A. D. 1169-1192)*, (Ed. William Stubbs), Tome I, Oxford, 1857, p.128.

²⁹ Bilge Umar, *A.g.e.*, s.189.

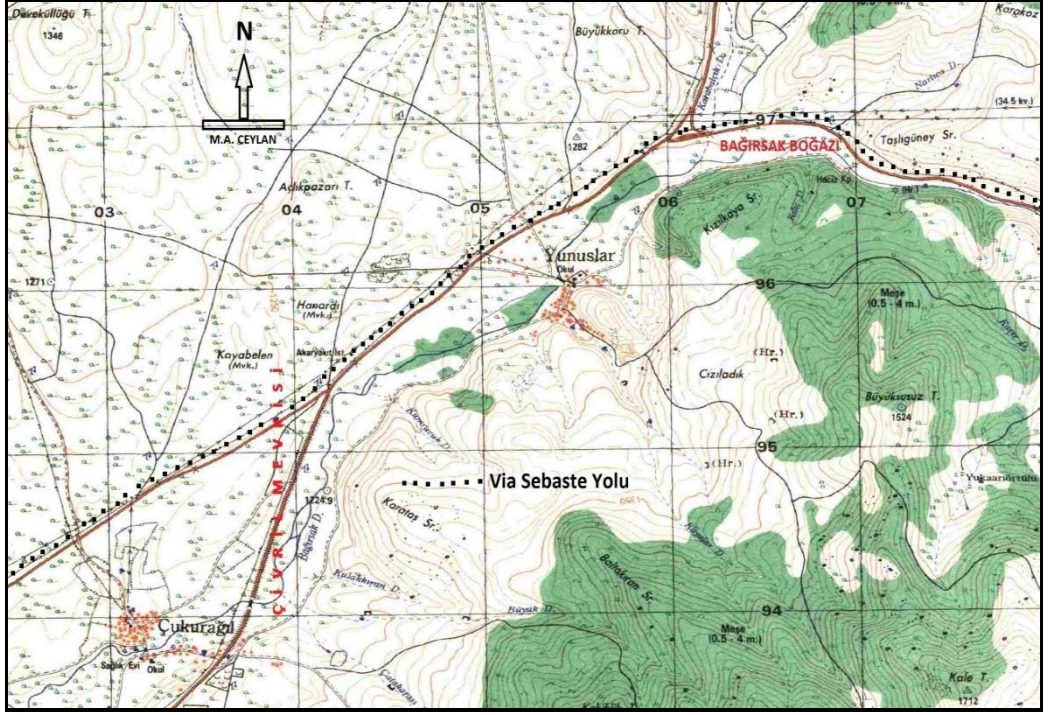
olarak varlığını sürdürmektedir. Ayrıca ülkemizde Çivril adında yörükler de mevcuttur.

Bağirsak Boğazı'nın hemen batı tarafında Çukurağıl köyünde bugünkü karayolu köprüsünden başlayıp Yunuslar köyünde yolun batı kenarındaki petrol istasyonuna kadar uzanan yaklaşık 2 km uzunluğundaki (sınırlar bugün itibariyle) mevkiye Çivril adı verilmektedir.³⁰ Hatta mevcut tapu kayıtlarında da buradaki Çivril mevki adının halen geçtiği tespit edilmektedir (Harita 2). Myriokephalon Savaşı'na gelirken Via Sebaste Yolunu takip eden İmparator Manuel ve Bizans ordusu, Çukurağıl ile Yunuslar köyleri arasındaki Çivril mevkisinden geçerek Bağirsak Boğazı'na girmiştir. Bizans ordusu savaşın yapıldığı gün Bağirsak Boğazı'na girmeden önce büyük bir ihtimalle Çivril mevki civarında da konaklamış olmalıdır. İmparator Manuel yakın dostu İngiltere Kralı II. Henry Plantagenet'e gönderdiği mektubunda özellikle Cybrilcymani adını zikretmesi de bu bakımdan anlam kazanmaktadır.

Diğer yandan 1583 Tarihli Akşehir Sancağı İcmal Defteri'nde Akşehir livasına bağlı *Çemen Eli* (Çemen İli) adında küçük bir nahiye vardır. Bu idari birimde bulunan başlıca köyler; Karye-i Hisar-ı Meldos (Asar Tepe'de), Karye-i Yunuslar, Çayır-ı Haznedar, Karye-i Kızıl Viran (Kızılören), Karye-i Yeğren (Doğanlar), Karye-i Gönence, Karye-i El Almuş, Karye-i Manahos (Anayurt), Karye-i Ağras (Sağlık), Karye-i Resul Sarayı ve Karye-i Gaziler tabii Çemen Eli'dir. Defterde Çemen Eli nahiyesinde bulunan çok sayıda çayır ve otlak gelirleri de yazılmıştır.³¹ Adı geçen defterden öğrenildiğine göre Bağirsak Boğazı ve yakın çevresi Osmanlı döneminde Çemen Eli şeklinde adlandırılması yukarıda verilen bilgilerle doğrudan örtüşmektedir. Ayrıca daha güneyde bulunan Beyşehir ilçesine bağlı Çivril köyü de eski bir yerleşme olup, 15. yüzyıldan itibaren Osmanlı Arşivi'nde bu köyle ilgili çok sayıda kayıtlara ulaşılmıştır.

³⁰ Bu konuda verdikleri bilgilerden dolayı Selçuk Üniversitesi Beyşehir Ali Akkanat Turizm Fakültesi'nden öğretim üyesi Yrd. Doç. Dr. Mustafa Arslan'a ve Çukurağıl köyü muhtarı İsmail Hakkı Sarıkaya'ya ayrı ayrı teşekkürlerimi sunarım. Ayrıca Bzk. Mustafa Arslan, "On Ancient Luwian Elements in the Toponymy of the Beyşehir County, Turkey", Directions in Urban Place Name Research, 13-16 Ağustos 2009, Helsinki-Finlandiya, p.5, 6.

³¹ Mehmet Akif Erdoğan, *A.g.e.*, s.127-161.

Harita 2. İmparator Manuel'in takip ettiği Via Sebaste Yolu, Çivril Mevkisi ve Bağırsak Boğazı.

Yukarıda zikredildiği gibi İmparator I. Manuel Komnenos'un "Türklerin Cybrilcymani dedikleri civardaki bir bölgenin dar geçitlerinin yakınına çekildiğimiz zaman" ifadesinden hareketle ve ayrıca savaşlara genellikle yapıldığı yerin adının verildiğini (örneğin Malazgirt, Kosava, Çanakkale vb) de dikkate alarak, bu savaşa Türkçe bir isim olarak "Çivril Çimeni Savaşı" denilmesinin daha uygun olacağı söylenebilir.

Menderes (Nehri) Kaynakları: İncelenen dönemin önemli kaynaklarından Ioannes Kinnamos ve Niketas Khoniates'in eserlerinde *Menderes (Nehri) kaynakları* ifadesiyle neresinin kastedildiği konusunda yeterli bilgiler bulunmaktadır. Nitekim Kinnamos, İmparator I. Manuel Komnenos'un Myriokephalon Savaşı'ndan önce hazırlık bağlamında, "Kendisi birkaç adamla ovalardan geçip Acıgöl civarında Lampe'ye doğru ilerledi ve Menderes Nehri'nin kaynaklarına yakın bir yerde bulunan zamanla çökmüş bir kaleyi (Sublaion) tekrar inşa etti"³² demektedir.

³² Ioannes Kinnamos, *A.g.e.*, 2001, s.213.

Khoniates'in bu anlatımından hareket edilirse Menderes kaynakları yöresi dar anlamda, Işıklı ve Gökgöl kaynakları ve bunların oluşturduğu oldukça geniş göl ve bataklık alanlardır.

Eğer kavramın sınırı biraz daha geniş tutulursa, Dinar yakınındaki iki büyük (Suçikan ve Düdensuyu) karstik sahalardan boşalan fay kaynağı da buraya dâhil edilebilir. Nitekim bazı yayınlarda ve özellikle tarih kitaplarında Büyük Menderes Nehri'nin başlangıç yerinin Dinar ve çevresinin kabul edildiği ve hatta haritalarda işaretlendiği görülür. Çünkü Kûfi Çayı kolu daha uzun olmakla birlikte devamlı akıştan yoksundur, buna karşılık buradan Dinar Suyu adıyla devamlı ve nispeten düzenli bir akış söz konusudur.³³ Mesela İmparator Manuel ve Bizans ordusunun 1176'da Myriokephalon Savaşı'na giderken, Niketas Khoniates'in "*Khonai [Honaz]'den imparator, Lampis üzerinden Kelainai [Dinar]'a yürüdü. Marsyas suyunun karıştığı Menderes'in kaynakları buradadır*"³⁴ ifadesi, bu durumu açıkça doğrular.

Kısaca açıklanmaya çalışıldığı üzere, Niketas Khoniates ve Ioannes Kinnamos'un eserlerinde geçen *Menderes kaynakları ifadesiyle, coğrafi ve tarihi bakış açısıyla, Büyük Menderes havzasında Işıklı, Gökgöl ve Dinar arasında kalan saha kastedilmektedir*. Menderes kaynakları terimi, coğrafi anlamda nehrin yukarı çığırından gelen derelerin, çayların birleştiği, böylece büyük bir akarsuyu teşkil ettiği kesimi kapsamaktadır. Kûfi Çayı, Dinar Suyu, Işıklı ve Gökgöl gibi kaynaklardan gelen sular Çivril'in güneydoğusunda yer alan Işıklı Gölü'nde birleşmektedir. Büyük Menderes Nehri, bir anlamda Işıklı Gölü'nden Ege (Adalar) Denizi'ne boşaldığı yere kadar olan ana mecrayı ifade etmektedir.³⁵

Tzibritze, Tzibrelitzemani Geçidi: Kinnamos Historia adlı eserinde, İmparator Manuel ile Sultan Mesut (1116-1155) arasında 1146 yılında Konya'nın batısında, Bizans ordusunun şehrin muhasarasını kaldırıp zorunlu olarak geri çekilirken, yapılan savaşları nispeten ayrıntılı anlatmaktadır. Kinnamos kitabında; "*...Sultan onların tahriki ile eskisi gibi kaçmak istemedi ve iyi bir duruma ulaşınca, barbar dilinde Tzibrelitzemani denilen yere varmış bulunan Romalılara hücum etmek üzere acele etti. Burası diğer bütün yerlerden daha zor geçilir; sadece saflar halindeki ordular için değil, küçük gruplarla yolculuk yapanlar için de zordu*"³⁶, eserin diğer bir sayfasında "*Çünkü hala düşman ülkesinin ortasındaız ve Roma sınırlarından*

³³ Mehmet Akif Ceylan, *A.g.m.*, 2010, s.162.

³⁴ Niketas Khoniates, *A.g.e.*, 1995, s.123.

³⁵ Mehmet Akif Ceylan, *A.g.m.*, 2010, s.162.

³⁶ Ioannes Kinnamos, *A.g.e.*, 2001, s.41.

çok uzaklardayız. Bunu söyledikten ve orduyu düzene soktuktan sonra doğruca önceleri halkın Skleros'a ait ama şimdi Puscuse dedikleri göle [Beyşehir Gölü] doğru yola çıktı. Ordu o dar yerden ovaya çıkıp açık alana varınca, İmparator askerlerden birine çok yüksek sesle haykırıp Türklerden birini çağırmasını emretti"³⁷ şeklinde geçidin doğrudan açık konum bilgisine yer verir.

Ioannes Kinnamos, geçidin adının açıkça Türkçe olduğunu söyler ve Τζιβρηλιτζημανι – Tzibrelitzeman(i) olarak Türkçe telaffuzuyla kaydeder.³⁸ Nicetae Choniatae'sin eserinde geçit Τζιβριτζη³⁹, aynı eserin Türkçe çevirisinde Tzibritze⁴⁰ adıyla geçmektedir. İmparator I. Manuel Komnenos'un İngiltere Kralı Henry Plantagenet'e gönderdiği mektupta ise Cybrilcymani⁴¹ şeklinde yer alır. İmparatorun ve Kinnamos'un kaydettiği geçit adının Cybrilcymani; Tzibrelitzemani olarak yazılışının benzerliği ve ayrıca her ikisinde de bunun Türkçe olduğu vurgusunun yapılması dikkati çekmektedir. Neticede bu üç önemli tarihi kaynaktan aynı geçide ve bu geçidin bulunduğu yöreye ve dağlık sahaya verilen bir isim olduğu da anlaşılır. Nitekim Hendy de üç kaynaktan geçen Tzibritze, Cybrilcymani ve Tzibrelitzemani adıyla zikredilen geçidin aynı yer olduğu görüşündedir.⁴²

Ioannes Kinnamos'un eserinden; Bizans İmparatoru I. Manuel'in daha önce (1146'da) Selçuklu Devleti'nin başşehri Konya'ya yaptığı seferin dönüşünde Tzibrelitzemani Geçidi'nden geçtiği ve bu civarda Sultan I. Mesut ile savaşlar yaptığı, geçidin Konya'ya yakın bir konumda; Konya ile Beyşehir Gölü arasında bir yol güzergâhında bulunduğu tespit edilir. Böylelikle daha önce geçidin yeri konusunda ileri sürülen çeşitli görüşlerin ve yapılan farklı değerlendirmelerin yöre (Konya) bağlamında kati olarak bir sonuca bağlandığı söylenebilir.

Tzibrelitzemani Geçidi ve Puscuse (Beyşehir) Gölü: Tzibrelitzemani (Tzibritze) Geçidi'nin konumunun belirlenmesinde önemli verilerden biri de hiç şüphesiz tarihi kaynaklarda geçen Puscuse Gölü'dür. Gölün adı farklı kaynaklarda Pungusa, Pasgusa, Pasgusam, Pougousa vb şekillerde yazılmıştır. Ioannes Kinnamos eserinde, Puscuse Gölü'nün özelliklerinden nispeten detaylı

³⁷ Ioannes Kinnamos, *A.g.e.*, 2001, s.48, 49.

³⁸ Ioannes Cinnamus, *Corpus Scriptorum Historiae Byzantinae: Ioannes Cinnamus* (Ed. Barthold Georg Niebuhr), Bonnae: Impensis Ed. Weberi, 1836, p.47.

³⁹ Nicetae Choniatae, *Corpus Scriptorum Historiae Byzantinae: Nicetae Choniatae*, (Ed. Barthold Georg Niebuhr), Bonnae: Impensis Ed. Weberi, 1835, p.232.

⁴⁰ Niketas Khoniates, *A.g.e.*, 1995, s.124.

⁴¹ Alexander Alexandrovich Vasiliev, *A.g.e.*, 1929-30, p.238.

⁴² Michael F. Hendy, *Studies in Byzantine Monetary Economy*, Cambridge University Press, Cambridge, 1990, p.146.

bahseder. Müellif, "İmparator Türklerin yeniden Sozopolis'e [Uluborlu] karşı saldırıya geçtiklerini duyunca, bütün ordusuyla birlikte süratle oraya yöneldi [1142]. Düşmanla karşılaşamayınca (zira Romalıların yaklaştığını duyunca kaçmışlardı) ordusunu Pasgusam [Beyşehir Gölü] denilen göle götürdü. Bu göl çok geniş ve uzundur. Suyun ortasında birbirinden ayrı yükselmiş adalar vardır; bu adaların üzerinde eskiden yapılmış kaleler bulunur"⁴³ bilgilerine yer verir.

Khoniates de "İmparator Ioannes, Phrygia kenarından geçerek Attalos'un harika şehri Antalya'ya ulaştı. Civardaki bölge ve şehirlerde düzen ve asayışı kurmak için burada bir süre kalmak fikrindeydi. Çünkü bazı yöreler Türk boyunduruğuna boyun eğmişlerdi. Bunlar arasında, hemen hemen bir deniz kadar büyük Pusguse [Karalis] Gölü de vardı. Gölün içinde, birçok yerde sudan fıskıran küçük fakat müstahkem adaların ahali Hristiyan olmakla beraber, o sıralarda kayıkları aracılığı ile Konya Türkleriyle arasında çok canlı ilişkiler sürdürmekteydiler", şeklinde Pusguse Gölü'nden söz eder.⁴⁴

Ioannes Kinnamos ve Niketas Khoniates'in eserlerinde; Konya'ya yakınlığı (kuş uçuşu yaklaşık 70 km), uzunluğu (45 km), genişliği (24 km), büyüklüğü (yüzölçümü 688.9 km²) ile çok sayıda ada (göl içinde irili ufaklı 33 ada vardır) ve ada yerleşmesinin bulunması gibi birçok ayırt edici coğrafi özellikleriyle anlatılan Pusguse Gölü'nün günümüzdeki Beyşehir Gölü'ne tekabül ettiği konusunda her hangi bir şüphe yoktur.

Selçuklu - Bizans Sınırı: Birçok kaynakta Myriokephalon Savaşı'nın Türk toprakları içinde yapıldığı konusunda açık ve kesin ifadeler mevcuttur. Bundan dolayı savaşın yapıldığı dönemde Selçuklu-Bizans sınırı nereden geçiyordu sorusu ayrı bir anlam kazanmaktadır. Süryani Mihael'in "İmparator çok geçmeden Türklerin arazisinde beş günlük yolculuk mesafesine hızlı bir şekilde ilerledi", ... "Rumlar, Konya yakınlıklarına ulaştılar. [Şehre] bir günlük yürüyüş mesafesinde geldiler"⁴⁵ ifadesi, sınır ve savaşın Türk topraklarında olduğu konusunda kesin konum bilgileri içermektedir. Keza İmparator Manuel'in İngiltere Kralı Henry Plantegenet'e gönderdiği mektubunda; "Türklerin ülkesine girer girmez savaş çılgınlıkları duyuldu. Türk askerleri bizim ordularımıza karşı her yönden saldırıya geçtiler. Bununla beraber Tanrı'nın yardımı ile onları püskürttük". (...) yine savaştan sonra, "Bütün isteklerimizi karşılamayı vaat etti ve kendi adamlarını bizim hizmetimize verdi. (...) Böylece o yerden ayrılarak, seçkin asker ve şövalyeler için en küçük bir keder

⁴³ Ioannes Kinnamos, A.g.e., 2001, s.19, 20.

⁴⁴ Niketas Khoniates, A.g.e., 1995, s.24.

⁴⁵ Süryani Mihael, A.g.e., p.371.

göstermeden, fakat Tanrı'ya şükrederek, ülkemize döndük"⁴⁶ cümleleri savaşın Selçuklu topraklarında belirli bir mesafe alındıktan sonra yapıldığının açık delilleri arasında yer almaktadır.

Aynı şekilde Niketas Khoniates'in, "Ayrıca Türkler de görünmüşlerdi ve küçük çarpışmalarla Bizanslılara saldırmaktaydılar. Bunlar Bizanslıların önlerinden giderek, bunların hayvanlarına yem bulamamaları için yol boyunca bütün meraları yakmışlar ve içecek su bulamamaları için de kaynak ve kuyuları pislemişlerdi"⁴⁷, eserin diğer sayfasında, Türklerle savaşta tecrübe sahibi olanlar ve yaşlı başlı bütün danışmanlar, "Savaşın büyüklüğünü düşünmesi, düşmanların bütünüyle bir tuzak haline getirdikleri ülkenin kolay geçilmezliğini göz önünde bulundurması... gerektiğini söylediler"⁴⁸ şeklinde verdiği bilgiler de, savaşın Türk toprakları içinde yapıldığını açıkça işaret etmektedir.

Netice itibariyle Süryani Mihael, İmparator I. Manuel, Niketas Khoniates ve Abû'l Farac gibi çok temel tarihi kaynaklarda, savaşın Selçuklu topraklarında belirli bir mesafe alındıktan sonra yapıldığı çok açık bir şekilde ortaya konulmaktadır. Demirkent, Ioannes Kinnamos'un eserinin tercümesine eklediği harita 2'de, Selçuklu-Bizans sınırını Beyşehir-Hoyran gölleri arasında uzanan bir hat üzerinde göstermiştir. Şüphesiz bu yaklaşım tarihi kaynaklara uygunluk ve doğruluk arz etmektedir. İşaretlenen bu güzergâhta Bağrsak Boğazı ile Yalvaç arası yaklaşık 105 km olup, karayolu ulaşımına oldukça elverişli topografyalardan geçmektedir.

SAVAŞ SAHASININ BAŞLICA RÖLYEF ÖZELLİKLERİ

Niketas Khoniates, Süryani Mihael ve Ioannes Kinnamos'un kitabında ve İmparator I. Manuel Komnenos'un mektubunda Tzibrelitzemani (Cybrilcymani, Tzibritze) Geçidi'nin, başka bir ifadeyle savaş mekânının rölyef özellikleriyle ilgili önemli tasvirler, bilgiler ve veriler tespit edilmektedir. Makalenin amacı ve kapsamı da dikkate alınarak bu tespitler aşağıda maddeler halinde görsel malzemelerle birlikte kısaca açıklanmaya çalışılmıştır:

Tzibrelitzemani Geçidi yüksek yamaçlarla çevrelenen uzun ve derin bir vadidir (Foto 3). Bu vadi terimi İmparator I. Manuel'in mektubunda ve Süryani Mihael'in eserinde birer, Ioannes Kinnamos'ta iki ve Niketas Khoniates'in eserinde birçok defalar tekrar edilir. Dolayısıyla geçit teriminden bir akarsu tarafından kazılmış bir boğaz; bir yarma vadi anlaşılır. Nitekim Niketas

⁴⁶ Mehmet Abdulhalûk Çay, Anadolu'nun Türkleşmesinde Dönüm Noktası: Sultan II. Kılıç Arslan ve Karamükbeli (Myriokefalon) Zaferi, Orkun Yayınları, İstanbul, 1984, s.108-110.

⁴⁷ Niketas Khoniates, A.g.e., 1995, s.123.

⁴⁸ Niketas Khoniates, A.g.e., 1995, s.124.

Khoniates'in geçit içinde Eylül ayında akmakta olan bir akarsudan bahsetmesi, buranın bir yarma vadi olduğunu doğrular ve hatta kesinleştirir niteliktedir. Daha sonra değinileceği üzere Bağırsak Boğazı'nda aynı adla anılan ve savaşın yapıldığı Eylül ayında akış gösterebilen bir akarsu mevcuttur.⁴⁹

Diğer taraftan boğazın veya yarma vadinin uzunluğu ne kadardı? Bu sorunun cevabı İmparator I. Manuel'in mektubunda vardır. Nitekim İmparator mektubunda, "Yolun darlığı ve geçiş zorluğu yüzünden 10 mil uzunluğunda tek sıra halinde yürümeye başladık"⁵⁰ ifadesi, Bizans ordusunun savaş günü girdiği geçidin yaklaşık 10 mil uzunluğunda olduğunu ortaya koymaktadır. Yine geçidin, "upuzun" veya "uzun bir vadi" olarak tanımlandığı ve bütün Bizans ordusunu yaklaşık 70 bin asker, 3-5 bin öküz arabası vd içine aldığına ve özellikle de İmparatorun verdiği değere göre; uzunluğunun en azından 10-15 km olması gerektiği sonucuna varılır. Fakat geçit bu mesafeden de fazla uzun değildi. Yüksek yamaçlarla çevrelenen, yer yer menderi (büklümlü) uzanışlı uzun ve derin bir geçit olan Bağırsak Boğazı'nın uzunluğu yaklaşık 12 km kadardır. Başka bir deyişle İmparator I. Manuel'in belirttiği gibi Konya'ya doğru yürüyüş halindeki Bizans ordusunu içine alacak kadar genişliğe ve uzunluğa sahiptir.

Foto 3. Bağırsak Boğazı'nın Haciz Köprüsü civarında genel görünümü. Boğazın dar ve kıvrımlı uzanışı dikkati çekmektedir.

⁴⁹ Mehmet Akif Ceylan ve Adnan Eskikurt, *A.g.e.*, 2017, s.41.

⁵⁰ Alexander Alexandrovich Vasiliev, *A.g.m.*, 1929-30, p.238.

Boğazın genişliği ise değişmektedir. Örneğin boğazın genişliği Haciz Köprüsü ile Ayvalı Dere arasında 30-40 m, Kalkımaç Tepeleri Mevkii'nde 25 m, Tekneninkafa Tepe ile Kızılbel arasında 50 m, Kızılören Ovası'ndan boğaza giriş kısmında; Kümeninbaşı Tepe'nin eteğinde 70 m kadardır. Dar kısımlarda eğimler artmakta ve boğazın yamaçları dik bir görünüm almaktadır (Foto 4). Bağırsak Boğazı'nda, Selçuklu kuvvetlerinin Bizans ordusuna yanlardan ve arkadan hücumu geçmesi, boğazın en dar yerinde Bizans kağınlarının yolu kapatması, boğazdan çıkan Bizans öncü birliklerinin, boğazın çıkışında emniyet arz eden bir tepeyi ordugâh haline getirmesi, daha sonra İmparator I. Manuel'in de çayı geçerek buraya gelmesi gibi savaşın bütün aşamaları bir bütünlük içinde gerçekleşebilmektedir.

Foto 4. Geçidin Tzibritze adı verilen en dar kesimi, Bağırsak Boğazı'nda Kalkımaç Tepeleri'nden başlayarak Kızılören Ovası'na kadar devam etmektedir.

Geçit yüksek ve geniş yamaçlarla çevrelenmiştir. Khoniates'in tasvirine göre, yamaçlar büyük bir ordunun mevzi alabileceği kadar geniş ve uzun, kaya bloklarının yuvarlanabileceği kadar yer yer sarp duvarlar halinde yükselir. Eğim değerleri de oldukça yüksektir. Süryanî Mihael'in "Üzerlerine insan ve hayvanları ezen dağlar dolusu kayalar yuvarlayan Türkler onların korktuğunu gördüler. Bu vadide iki taraftan saldırılmış bütün bu sayısız askerlerin dizleri titriyordu ve geceleyin hatlarını

yaracak kadar yakın olan Türklerin mevcudiyeti sebebiyle dışarı çıkamıyorlardı"⁵¹ şeklindeki tasvirinde savaş esnasında boğazın yamaçlarından aşağıda hareket halinde olan Bizans ordusunun üzerine kayaların yuvarlandığı anlaşılır. Bağırşak Boğazı'nın birçok yerinde yamaçlardan kayaların yuvarlanması mümkündür. Hatta boğazın yamaçlarında yuvarlanmaya hazır serbest halde büyük kaya bloklarının varlığı da müşahade edilmektedir (Foto 5).

Bağırşak Boğazı da yüksek ve geniş yamaçlarla çevrelenmiştir. Bu yamaçlarda Selçuklu ordusunun önceden mevzilenmesi, pusu kurması, lojistik destek alması, aşağıda yürüyüş halinde bulunan Bizans ordusuna yamaçlardan ok ve mızraklarla her türlü saldırıya geçmesi, üstünlük sağlaması mümkündür. Özellikle Khoniates'in, "... Türkler de gittikçe artan sayıda ve bütün güçleriyle sarp ve yüksek tepelerden, aşağıda yürüyüş halinde bulunan Bizanslıların üzerine atılarak tek tek birliklerin bağlantısını kestiler ve gittikçe artan bir cesaretle taarruzlarını sürdürdüler. ... Türkler büyük gruplar halinde Bizanslıların geçebileceği bütün yol ve patikaları tutarak geçidi tıkadılar. Dar geçit içinde sıkışan Bizanslılar birbirlerinin hareketini engelliyor ve düşmana zarar veremiyorlardı"⁵² cümleleriyle tasvir ettiği mekânın ve savaşın yapılaş tarzına tam anlamıyla uygunluk arz etmektedir.

Niketas Khoniates'in eserinin farklı sayfalarında "bu upuzun dağ geçidinden" veya "geçit dağların çöktüğü bir yerededir" gibi geçit ve çevresiyle ilgili önemli morfolojik veriler ayırt edilir. Bu morfolojik veriler, Süryani Mihael'in, "Sultanın kendisi de oradan oraya dolaştığı zorlu bir dağa gitti", ... "dağlar arasında dar ve hiç su bulunmayan bir yerde karşılaştılar"⁵³ ifadesiyle de doğrudan örtüştüğü ve iki ayrı önemli kaynağın birbirini doğruladığı dikkati çeker.

⁵¹ Süryani Mihael, A.g.e., 370-372.

⁵² Niketas Khoniates, A.g.e., 1995, s.125.

⁵³ Süryani Mihael, A.g.e., p.370-371.

Foto 5. Bağırsak Boğazı'nın yamaçları kaya bloklarının yuvarlanabileceği kadar yer yer sarp duvarlar halinde yükselir. Boğazın yamaçlarında litolojik özelliklerden dolayı yuvarlanmaya hazır serbest halde büyük kaya bloklarının varlığı da tarihi tasvirlerle uygunluk arz etmektedir.

Daha geniş olarak alıntılandığında Niketas Khoniates; "Türkleri bu upuzun dağ geçidinden sürerek ordusuna böylece geçidi kolayca geçmek imkânını sağlamayı düşünmemiş, aksine, Türklerin tepeleri ellerinde tuttıkları, ... bütün kuburlukları boşaltmaya ve bütün oklarını fırlatmaya hazır buldukları kendisine bildirildiği halde, ... ovada yürüdüğü gibi aynı düzende geçidi geçmek istemişti"⁵⁴ diye söz eder. Burada Niketas, savaş sırasında bir Bizans askerinin sözlerini olduğu gibi aktarır: "Asker, sözlerinin olanca ağırlığını imparatora çevirerek şöyle devam etti: Sen değil misin bizi bu Tanrı'nın terkettiği dar geçide zorla tıkıştıran? Dağların çöktüğü, kayaların üzerimize düşerek bizi ezeceği bu örs içinde, bu ölüm mengenesine sıkıştıran sen değil misin? ..." ⁵⁵ diye sormaktadır. Bu alıntılardan geçidin yüksek ve engebeli bir kütle üzerinde olduğu kolaylıkla anlaşılır.

Tzibritze Geçidi'nden kuzeye doğru gittikçe yamaçların dikliği azalır ve topografya yayvan tepeler arasında geniş vadiler halini alır. Diğer yandan geçit güneye doğru; vadi gittikçe dikleşip sarplaşır. İmparatorun mektubunda geçen

⁵⁴ Niketas Khoniates, A.g.e., 1995, s.124.

⁵⁵ Niketas Khoniates, A.g.e., 1995, s.130.

"Allah'ın yardımıyla açık araziye çıkıncaya kadar" ifadesinin de ortaya koyduğu gibi güney tarafta da geçitten çıktıktan sonra açık araziler bulunur. Kısaca belirtmek gerekirse, geçidin her iki tarafında açık; nispeten düz-hafif engebeli araziler vardır. Tarihi kaynaklarda bahsedilen bu rölyef özellikleri, Bağırsak Boğazı'nın her iki tarafında; yani Beyşehir ve Konya yönündeki kısımlarında belirgin bir şekilde müşahade edilir. Boğazın Beyşehir Yunuslar Köyü tarafına çıkışında, vadi yamaçları genişleyerek az engebeli bir rölyefe; plato yüzeylerine dönüşür. Diğer bir ifadeyle yamaçların dikliği azalır ve topografya yayvan tepeler arasında geniş vadiler halini alır; boğazdan açık alana çıkarılır.

Niketas Khoniates, "...geçidin burasında birbiri yanında yedi adet 'vadi' vardır ve burada geçit biraz genişler ve hemen yine daralır. Bu 'yarıklar' Türkler tarafından işgal edilmiş, dikkatlice korunmaktaydı. Aslında bu civarda Türklerle dolu olmayan hiçbir yer yoktu"⁵⁶ demektedir (Foto 6). Boğazın yamacında böyle bir rölyefin varlığı, hiç şüphesiz pusu kurmayı, savunmayı, saldırıyı kolaylaştırmakta, buna karşılık boğazın geçilmesini hemen hemen imkânsız hale getirmektedir. Bizans ordusunun en fazla zayıat verdiği yerlerin başında burası olmalıdır. Tarihi kaynakta geçen bu coğrafi kayıt, savaş yerinin belirlenmesinde şüphesiz ayırt ediciliği yüksek morfolojik verilerden biri olduğunu söylemek mümkündür. Niketas Khoniates'in Historia adlı eserinin tercüme metinde verilen "*yedi adet yarık, hendek*" ifadesi orijinal metninde "*VII adet vadi*"⁵⁷ şeklinde geçmektedir. Dolayısıyla arazide yarık veya hendek değil; ana vadiye açılan kabaca birbirine paralel olarak kazılmış dar ve derin tali vadiler müşahade edilmelidir. Esasen jeomorfolojik anlamda geçidin yüksek ve geniş yamaçlarında gelişen ve vadi tabanında ana akarsuya boşalan yüksek enerjili dereler, kavuşum noktasında, nispeten gevşek kayalar içinde dar ve derin vadiler ile sel yarıntılarını teşkil etmişlerdir.⁵⁸

⁵⁶ Niketas Khoniates, *A.g.e.*, 1995, s.127.

⁵⁷ Nicetae Choniatae, *A.g.e.*, 1835, p.238.

⁵⁸ Mehmet Akif Ceylan, *A.g.m.*, 2010, s.169.

Foto 6. Niketas Khoniates'in anlatımıyla Boğaz Tzibritze adı verilen kesimde daralır, sonra biraz genişler ve tekrar daralır. Bağırsak Boğazı'nda görüldüğü üzere bu tasvire uygunluk arz etmektedir.

Birbiri yanında yedi adet vadi, Bağırsak Boğazı'nın tarihi kaynaklarda Tzibritze adı verilen en dar ve derin kısmında yer alırlar. Bu vadiler, boğazın kuzey yamacında Yaylacık Tepeden (1580 m) boğaz tabanından geçen Bağırsak Çayı'na doğru gelişmiştir. Kısa mesafede 100 m'yi aşan yükselti farkı ve fazla eğim nedeniyle yüksek erozyon enerjisine ulaşan ve derine doğru aşındıran periyodik akışlı dereler, V profili oluşturan vadiler, yani kertik vadiler kazmışlardır (Foto 7). Vadilerin uzunlukları değişiklik arz etmektedir. Ancak en uzununu yaklaşık 2 km kadardır.

Foto 7. Boğazın Tzibritze adı verilen en dar ve derin kısmında ana vadiye dik olarak gelişen V görünümlü tali vadilerden biri.

Tzibritze Geçidi'nin içinde, kuzey ve güney kesiminde çok sayıda tepeler yer almaktadır. Fakat bunların ikisinden tarihi kaynaklarda özellikle söz edilir. Dolayısıyla bu tepeler, geçidin önemli morfolojik işaretleri arasında bulunur. Tepelerden birincisi, savaş günü Bizans ordugâhının kurulmuş olduğu tepedir. Niketas Khoniates, "*Ordunun tehlikeli geçidi arkasında bırakmış olan öncü birliği, bir anlamda emniyet arz eden bir tepeyi işgal ederek orada etrafı hendekle çevrili bir ordugâh kurdu*"⁵⁹, şeklinde bu tepeden bahseder. Yani Bizans ordusunun yürüyüş istikametine göre geçidin çıkışında, öncü birlikleri tarafından ordugâh kurabilecek kadar geniş ve yayvan bir tepe olmalıdır. Keza bu tepenin yakınında İmparator I. Manuel'in geçtiği akarsu da vardır.

Tepenin ve akarsuyun Bizans ordusunun hareket yönüne göre Bağırsak Boğazı'ndan Kızılören Ovası'na çıkışta yer alması gerekir. Kızılören Ovası'ndan Bağırsak Boğazı'nın girişinde (Bizans ordusunun ilerleyişine göre çıkışta), ilk planda Hüyük (Höyük) adını taşıyan bir tepenin varlığı dikkati çekmektedir (Foto 8). Eski bir yerleşmenin bulunduğu anlaşılan ve ova düzlüğünden yaklaşık

⁵⁹ Niketas Khoniates, A.g.e., 1995, s.126.

20 m yüksekliğe ulaşan bu tepe 200 x 400 m ebatlarındadır ve yaklaşık 80 000 m² lik yüzölçümüne sahiptir. Uzun eksenini kuzeydoğu – güneybatı yönünde olan ve I. Derece Arkeolojik Sit Alanı ilan edilen tepenin tabanda yerli kayalar, yüzeyinde eski yapı malzemelerine ait parçalar ve bazı parsel izleri gözlenir. Bağırsak Boğazı'na, akarsuya ve çevreye hâkim konumu, yükseltisi ve genişliği ile Hüyük Tepe'nin Bizans ordugâhı olması kuvvetle muhtemel görünmektedir. Şüphesiz bu konunun yerinde, arazi üzerinde ve daha ayrıntılı incelenmesi ve değerlendirilmesi de gerekmektedir.

Foto 8. Bağırsak Boğazı'nın Kızılören havzası tarafında Bizans ordusunun muhtemelen ordugâh kurduğu Hüyük Tepe.

Boğazın içinde yer alan diğer önemli bir tepeden de İmparator I. Manuel Komnenos bahseder. İmparator mektubunda; *“Şiddetli saldırı ve püskürtme hareketi sırasında askerler yakında bulunan bir tepeye kale niyetine erişmek için ellerinden geleni yaptılar. İlerleyenler ötekilerinin üstlerine ister istemez yüklendiler. Kalkan geniş toz bulutundan askerler bastıkları yerde ne olduğunu göremez hale geldiler. İnsanlar ve atlar birbirlerini çiğneyerek engel tanımaksızın ileriye atıldıklarında yakındaki bir uçurumdan derin vadiye döküldüler”*⁶⁰ şeklinde bu tepeyi anlatmaktadır. İmparator I. Manuel'in sözünü ettiği tepe akarsu vadisinin kenarında, kale gibi nispeten yüksekçe ve

⁶⁰ Alexander Alexandrovich Vasiliev, *A.g.m.*, 1929-30, p.238, 239.

çevresine hâkim bir yerdir (Foto 9). Muhtemelen de boğazın orta kısımlarına tekabül etmektedir. Manuel'in dışındaki diğer kaynaklarda tepe ile ilgili maalesef bir bilgi yer almaz. Bu da tepenin tespitini büyük ölçüde güçleştirmektedir. Keza tepenin yeri ile tepeye erişmek için yapılan ileri harekât sırasında "*kalkan geniş toz bulutu*" ilişkisinin de ayrıca üzerinde durulması ve değerlendirilmesi gerekir. Konuyla ilgili arazi üzerinde daha ayrıntılı ve uzun süreli çalışmaların yapılmasına ihtiyaç vardır.

Burada üzerinde durulması gereken diğer önemli bir husus da, savaşın üzerinden geçen yaklaşık 8.5 asırda, doğal ve beşeri nedenlerle boğazda rölyefin az çok değişmiş olabileceğinin göz önüne alınmasıdır.⁶¹ Zira boğaz ve yakın çevresinde yüzeyleyen volkanik kayalar iklimin de etkisiyle nispeten hızlı bir fiziki parçalanmaya maruz kaldığı tespit edilmektedir (Foto 10). Böylece rölyefteki keskin hatlar ve diklikler, fiziki aşınma ve ortaya çıkan malzemenin birikmesiyle birlikte bu görünümünü kaybetmekte ve daha yumuşak topoğrafik yüzeylere dönüşmektedir. Bu süreçte ayrıca boğazda eskiden beri devam eden yol çalışmaları da ilave edildiğinde, boğaz tabanı ve yamaçlarında, özellikle de kuzey yamaçlarında önemli rölyef değişikliklerinin meydana geldiği söylenebilir (Foto 11). Bazı kesimlerde boğaz tabanı büyük hafriyatlarla önemli ölçüde genişletildiği görülür. Keza boğazın kuzey yamaçlarının tamamı ilk profil özelliklerini kaybetmiştir. Diğer bir ifadeyle boğazın tabanı ve yamaçları şüphesiz savaşın yapıldığı dönemde bugünkünden daha dar, dik ve egzotik bir görüme sahiptir.

---

⁶¹ Boğazda rölyefin değişmesi esasen bir makalenin konusu olabilecek kadar kapsamlı ve önemlidir. Burada yalnızca bu değişime dikkat çekilmesi bağlamında çok kısa temas edilmiştir.

Foto 9. Bağırsak Boğazı'nın darlaştığı orta kesiminde İmparator Manuel'in sözünü ettiği "kale fonksiyonlu" muhtemel tepelerden biri. Andezitlerden oluşan bu tepenin yol çalışmaları sırasında yapılan büyük boyutlu harfliyatla iki parçaya ayrıldığı görülür.

Yukarıda sözü edilenlerden başka Bağırsak Boğazı'nın birçok yerinde farklı görünüm ve oluşumlarda tepelere rastlanılır. Genellikle volkanik oluşumlu tepeler, şekilleri itibariyle daha çok dikkat çekmekte ve boğaza egzotik bir görünüm vermektedir. Ayrıca geçidin kuzey kesiminde, topografik bakımdan yayvan görünümde çok sayıda tepeler de yer almaktadır. Bu tepelerin arasında nispeten geniş tabanlı vadiler gelişmiştir.

Mekânın rölyef özellikleri kısmına son verirken, bu satırların yazarı, Denizli ve Isparta yörelerinde Myriokephalon Savaşı ile ilgili adı geçen bütün yerlere birçok defalar gidip arazi çalışmaları yapmış; görüşlerde dile getirilen bütün unsurları, kanıtları, ana tarihi kronikleri dikkate alarak yerinde coğrafya biliminin sağladığı imkânlarla mukayeseli bir şekilde irdelemiş ve değerlendirmiştir. Savaşın yapıldığı ileri sürülen diğer yerlerin hiç birinde, Bağırsak Boğazı'nın kendine has rölyefi gibi bir rölyefe rastlanılmamıştır.⁶²

⁶² Mehmet Akif Ceylan ve Adnan Eskikurt, *A.g.e.*, 2017, s.51.

Foto 10. Bağırsak Boğazı ve yakın çevresinde yüzeyleyen volkanik kayalarda nispeten hızlı bir fiziki parçalanma süreci yaşanmaktadır. Böylece rölyefin dik ve sert görünümü hızlı bir şekilde değişikliğe uğramaktadır.

Foto 11. Bağırsak Boğazı'nda yapılan hafriyatın boyutunu yansıtan örneklerden biri. Yol çalışmalarında boğazın doğal görünümünde önemli değişiklikler meydana gelmiştir.

HİDROĞRAFİK ÖZELLİKLER

Savaş yerini ayırt edici önemli coğrafi verilerden birini de hidrografik elemanlar teşkil etmektedir. Savaşın yapıldığı boğaz içinde “akmakta olan bir akarsu” vardır. Akarsu terimi, tarihi kaynaklardan yalnızca Niketas Khoniates’in eserinde iki yerde bulunur. Müellifin Türkçeye çevrilen eserinde; “İmparator ancak güçlükle, kısmen cesetleri çiğneyerek, atı üstünde bu yol vermez arazide ilerleyip buradan akmakta olan suları coşkun çayı geçti. Bu arada Bizanslılardan bir grup İmparatoru görüp koşarak onun yanına geldi ve ona katıldı”, eserin aynı sayfasında yer alan “İmparator onların yanına [Boğazdan çıkan öncü birliklerin yanına] gelmezden önce, biraz evvel sözünü ettiğim ırmak yanındayken susuzluk hissetmiş ve refakatçilerinden birisine, bir kova bularak kendisine su getirmesini rica etmişti”⁶³, ifadelerinden boğaz içinde ülkemizin iklim şartlarına göre Eylül ayı gibi nisepten kurak bir dönemde akış gösterebilen bir akarsuyun bulunduğu anlaşılır.

Khoniates’in eserinin Türkçe çevirisinde yer alan “buradan akmakta olan suları coşkun çayı geçti”⁶⁴, ifadesi, aynı eserin 1835 yılına ait Latince nüshasında: sayfa 240’ta “fluente amne” ve diğeri ise sayfa 241’de “fluente fluvio”⁶⁵ şeklinde geçmektedir. Dolayısıyla müellif, eserinde yalnızca “fluente fluvio”; “akan bir akarsu” ve “fluente amne”; “akan bir dereden” söz etmiştir. Başka bir deyişle hidrografik terminolojiye göre, boğazın içinde, savaşın yapıldığı 17 Eylül gününde, İmparator I. Manuel’in boğazın çıkışına yakın üzerinden geçtiği ve hatta suyundan içmek istediği “akan, akmakta olan, akış halinde bir akarsu” mevcuttur.

Kızılören tarafında ilk tabileri aldığı kesimde Çokasuyu adı verilen akarsu, boğaz kesiminde Bağırsak adını alır ve menderi bir uzanış gösterir. Bağırsak, bazı eserlerde Barsak şeklinde yazılır. Umar, Barsak kelimesinin “soğuk dere” anlamına geldiğini belirtir⁶⁶. Bundan başka, boğaza niçin bağırsak adının verildiği konusunda açıklayıcı nitelikte doyurucu bir bilgiye henüz ulaşamamıştır. Boğazdan çıktıktan sonra akarsu, Yunuslar’ın kuzeydoğusuna rastlayan üç yol kavşağında keskin bir dirsek yaparak güneybatıya doğru yönelir. Bu kesimden itibaren akarsu (Büyük Çay, Sarıöz gibi adlar verilir) hafif engebeli plato sahalarında, nispeten geniş tabanlı vadiler içinden akışını sürdürür ve çok sayıda kollar alarak Beyşehir Gölü’ne ve kanalına boşalır.

⁶³ Niketas Khoniates, A.g.e., 1995, s.128.

⁶⁴ Niketas Khoniates, A.g.e., 1995, s.128.

⁶⁵ Nicetae Choniatae, A.g.e., 1835, p.240, 241.

⁶⁶ Bilge Umar, A.g.e., s.147.

Çayın aktüel yatağı boğaz kesiminde vadinin güney yamacını takip etmekte olup yaklaşık 3-4 m genişliğinde ve 2-3 m derinliğindedir. Boğazın güney yamacı ve aktüel akarsu mecrası, bugüne kadar yapılan yol çalışmalarında belirgin bir beşeri değişikliğe maruz kalmaması coğrafi verilerin korunması bakımından önemlidir. Boğaza giriş kısmında akarsu mecrasının yüksekliği 1350 m iken Yunuslar köyünün kuzeydoğusunda boğazdan çıktığı yerde 1250 m kadardır. Dolayısıyla bu iki yer arasında 12 km uzunluğunda olan boğazın yatak eğimi % 1 civarındadır. Bu değer ortaya koyduğu gibi, boğazın eğimi oldukça düşük olup her türlü ulaşım aracının geçmesine elverişli durumdadır.⁶⁷

Bağırsak Çayı, Kızılören havzasının sularını drene etmektedir. Akım değerleri iklim şartlarına göre değişmekle birlikte devamlı bir akış gözlenir (Foto 12). Devamlı ve periyodik akışlı birçok derelerin yanı sıra çoğunluğunun debisi 1-3 lt/sn arasında değişen çok sayıda su kaynaklarıyla da beslenir. Su kaynakları, özellikle Sağlık köyü tarafında yoğunlaşır. Örneğin Göynük, Elmalı, Taşpınar, Bakır, İlet, Sıtma, Genyer, Basmakçı, Havana, Kamışçık, Zeynep, Bekir, Kırızlı ve Keklik pınarı gibi onlarca kaynağın suları Bağırsak Çayı'na ulaşır. Keza boğazın içinde ve yamaçlarında da küçük su kaynakları vardır.

Foto 12. Bağırsak Çayı havzasında son dönemde sulu tarım faaliyetlerinin yoğunlaşmasına rağmen akarsu yatağında devamlı bir akış görülür.

⁶⁷ Mehmet Akif Ceylan ve Adnan Eskikurt, *A.g.e.*, 2017, s.52.

Ülkemizin hemen her yerinde olduğu gibi Kızılören havzasında su ihtiyacı ve su kullanımı devamlı bir surette artış halindedir. Kızılören ve Sağlık yerleşmelerinin içme ve kullanma suyunun yanı sıra tarım alanlarının sulanmasına yönelik su talebi de her geçen gün artmaktadır. Bu durum havzadan Bağırsak Çayı'na gelen su miktarının azalmasına ve yaz mevsiminde akımın düşmesine yol açmaktadır. Bilhassa Sağlık ve Kızılören köylerinin yakın çevresindeki tarım alanlarında sulamanın yoğunlaştığı görülür.

Öte yandan savaşın yapıldığı dönemde Bağırsak Çayı'nın debisi şüphesiz çok daha fazla idi. Çünkü o dönemde havzada meskûn nüfus sayısı daha az olduğu gibi bugünkü tarım alanları ile sulamalı ekip-biçme faaliyetleri de mevcut değildi. Havzada farklı şekillerde sarf edilen yeraltı ve yüzey sularının akışa yansımaları durumunda mevcut akarsu debisinin bir misliden daha fazla artacağı söylenebilir.

BİTKİ ÖRTÜSÜ

Savaş yerinin bitki örtüsüyle ilgili kaynaklarda maalesef fazla bir bilgi mevcut değildir. Yalnızca Niketas Khoniates'in, "*Böylece Türklerin oklarıyla öküz ve sürücüsü, at ve binicisi ölüp gitti; çatlak ve yarıklar cesetle doldu, ağaçlar arasını maktul düşenler doldurdu, kan selleri peyda oldu ve insan ve hayvan kanı bir arada aktı*"⁶⁸, "*İmparator I. Manuel bir ahlât ağacının gölgesine sığınmış, yorgunluğunu atarak taze kuvvet kazanmak istiyordu*"⁶⁹ ve "*Hendekler içlerine dolan cesetlerle düzelmiş, vadiler tepelere dönmüştü, çalılıklar cesetlerle örtülmüştü*"⁷⁰ şeklinde eserinin farklı yerlerinde küçük değinmeler vardır. Khoniates'in anlatımında geçen "*ağaçlar*", "*ahlât ağacı*" ve "*çalılıklar*" ifadelerinden geçidin yamaçlarının ağaç ve çalılardan oluşan bir vejetatif örtüyle kısmen veya tamamen kaplı olduğu öğrenilir. Diğer yandan Selçuklu kuvvetlerinin geçidin içinde ve yüksek kesimlerinde kısmen gizlenerek konuşlandığı göz önüne alındığında; yamaçların çalı ve ağaç formunda ve belirli bir yoğunlukta bitki örtüsüyle kaplı olduğu sonucuna da kolaylıkla ulaşılır.

Niketas Khoniates kitabında zikrettiği gibi İmparator Manuel, boğazın çıkışında öncü birliklerinin kurduğu Bizans ordugâhına gelmeden evvel, bir ahlât ağacının gölgesine sığınmış ve yorgunluğunu atarak taze kuvvet kazanmak istemişti. Bu nedenle savaşın yapıldığı geçit ve çevresinde ahlât ağaçlarının varlığı ayrı bir önem kazanmıştır. Ahlât ağacı yani yabani armut ise Anadolu'nun hemen her yöresinde orman açıklıklarında ve güneşli alanlarda doğal olarak

⁶⁸ Niketas Khoniates, A.g.e., 1995, s.125.

⁶⁹ Niketas Khoniates, A.g.e., 1995, s.127.

⁷⁰ Niketas Khoniates, A.g.e., 1995, s.131.

yetişen ağaç türlerinden biridir. Meyvesinden özellikle çobanlar ve hayvanlar yararlanır.

Bağırsak Boğazı'nın içinde ve etrafında ahlât ağaçlarının oldukça yaygın olarak yetiştiği dikkati çekmektedir. Bir kısmına armut aşıl原因an ahlât ağaçları, özellikle boğazın Kızılören Ovası'ndan girişinde, her iki tarafında ve Höyük Tepe üzerinde müşahade edilmektedir (Foto 13). Savaş yeri olduğu ileri sürülen yerler arasında en fazla, en yaygın bir şekilde Bağırsak Boğazı ve çevresinde gelişmiştir. Diğer ağaç türleri arasında ise meşe, karaçam ve ardıç yer almaktadır. Meşe ormanları daha çok baltalık, karaçam ormanları koru durumundadır.

Foto 13. *Ahlât ağaçları Bağırsak Boğazı ve yakın çevresinde yaygın bir şekilde gözlenir.*

Savaştan günümüze yaklaşık 8.5 asır geçmiştir. Bu zaman içinde bitki örtüsünde önemli bir tahribatın olduğu görülür. Savaşın yapıldığı dönemde boğaz ve çevresinin şüphesiz orman örtüsü bakımından daha zengin olduğunu söylemek mümkündür (Foto 14). Zira Yunuslar, Sağlık ve Derbenttekte gibi boğazın çevresinde konumlanan yerleşmelerde eski evlerin inşasında kullanılan ahşap malzemenin (ağaç, kereste) niteliği de bu durumu açıkça ortaya koymaktadır.

Foto 14. *Bağırsak Boğazı ve yakın çevresi şiddetli tahribata rağmen yer yer yoğun bir orman örtüsüyle kaplı durumdadır.*

SONUÇ

Myriokefalon Savaşı'nın yeriyle ilgili yaklaşık 20 yıldır devam eden çalışmalarımızda tarihi kaynaklarda mevcut coğrafi tasvirler, bilgiler ve verilerin bir bütün olarak Bağırsak Boğazı ile örtüştüğü tespit edilmektedir. Gerçekten bu boğazda Türk ordusunun önceden avantajlı bir şekilde konuşlanması, pusu kurması, vadi yamaçlarının yukarisından aşağısına doğru artan bir güçle hücum etmesi, ok ve mızrakla saldırıya geçmesi, Bizans Ordusu'nu yanlardan, önden ve arka taraftan kuşatması, boğazın daralması, sonra genişleyip tekrar daralması gibi onlarca verinin, kısacası tarihi kaynaklarda anlatıldığı şekilde bir savaşın cereyan etmiş olması coğrafya bakımından mümkündür.

Bizans ordusunun hedefinin Selçuklu başşehri Konya olması ve savaşın da Türk toprakları içinde oluşu, İmparator I. Manuel Komnenos'un Türklerin arazisinde beş günlük yolculuk mesafesine hızlı bir şekilde ilerlemesi, savaş yerinin Konya yakınlarında ve hatta şehre bir günlük yürüyüş mesafesinde olması, yıkık ve terk edilmiş olan Meldinis Kalesi, Hisar-ı Meldos ve Myriokephalon Kalesi arasındaki bağlantının tespit edilmesi, Tzibreitzemani (Cybrilcymani) Geçidi ve Pusguse (Beyşehir) Gölü'nün açık lokasyon ilişkisi, savaş yerinin dar ve uzun bir geçit; yani bir boğaz vadi karakterinde olması,

geçidin uzunluğu, genişliği, geçidin ve çevresinin topografik özellikleri, geçidin içinde ve hatta dar kesiminde yedi adet vadi, yarık şeklinde bir jeomorfolojik oluşumun varlığı, geçidin çıkışında Bizans ordusunun karargâh kurabileceği emniyet arz eden bir tepenin varlığı, geçidin içinde, Eylül ayı gibi kurak bir dönemde akış halinde bir akarsuyun varlığı, geçidin eskiden beri önemli bir yol güzergâhını teşkil etmesi gibi daha onlarca coğrafi bilgiler ve veriler çok açık bir şekilde Bağırsak Boğazı'nın savaş yeri olduğunu göstermeye yeterlidir. Dolayısıyla coğrafya ve tarihî coğrafya yaklaşımıyla ele alındığında; Myriokephalon Savaşı'nın yeri, çok fazla tartışmaya açık bir konu da değildir.

Konya Büyükşehir Belediyesi ve diğer paydaş kurum ve kuruluşlarla birlikte 16-17 Eylül tarihinde son iki yıldır (2016 ve 2017) gerçekleştirilen Myriokephalon Zaferi'nin yıl dönümünün gelişen etkinliklerle anılması ve kutlanması, bu savaşla ilgili ülkemizde bir farkındalığın oluşturulması ve savaşın hak ettiği yeri alması bakımından büyük önem arz etmektedir. Belki böylece Bizans ordusunu Bağırsak Boğazı'ndan geçirmeyerek tarihin akışını ve milletimizin kaderini değiştiren büyük komutan ve stratejist Sultan II. Kılıç Arslan'a ve askerlerine bir parça da olsa vefa borcu ödenmiş olacaktır.

KAYNAKÇA

- Anna Komnena, *Alexiad* (Çev. Bilge Umar), İnkılâp Kitabevi, İstanbul, 1996.
- Bildirici, Mehmet, *Tarihi Su Yapıları: Konya Karaman Niğde Aksaray Yalvaç Side Mut Silifke, Çevre ve Orman Bakanlığı Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğü Yayını*, Ankara, 2009.
- Bozyiğit, Recep ve Güngör, Şenay, "Bağırsak Boğazı ve Çevresinin (Konya) Jeomorfolojik Özellikleri", *3rd International Geography Symposium (GEOMED 2013)*, 2013, s.345-356.
- Ceylan, Mehmet Akif, *Baklan-Çivril Havzasının Hidrojeomorfolojik Etüdü*, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul, 1998.
- Ceylan, Mehmet Akif ve Eskikurt, Adnan, "Kûfi Çayı Boğazı'nın Doğal ve Tarihi Coğrafyası", *Marmara Coğrafya Dergisi*, Sayı 3, İstanbul, 2001, s.123-152.
- Ceylan, Mehmet Akif, "Myriokephalon Savaşı'nın Yeri Konusuna Coğrafi Bir Yaklaşım", *Türk Dünyası Araştırmaları*, Sayı 187, TDAV, İstanbul, 2010, s.159-196.
- Ceylan, Mehmet Akif ve Eskikurt, Adnan, "Anadolu'nun Tarihini Yeniden Yazdıracak Keşif: Miryokephalon Savaşı 17 Eylül 1176", (Röportajı Yapan: Kemal Erkan, Ahmet Apaydın), *Yedikıta Dergisi*, Sayı 83 (Temmuz), İstanbul, 2015, s.28-35.
- Ceylan, Mehmet Akif, "Coğrafi Perspektiften Myriokephalon Savaşı'nın Yeri ve Konya Bağırsak Boğazı," *Selçuk Üniversitesi Selçuklu Araştırmaları Dergisi (USAD)*, Sayı 5, Konya, 2016, s.69-94.
- Ceylan, Mehmet Akif, Eskikurt, Adnan, *Tarihi Coğrafya Açısından Myriokephalon Savaşı (17 Eylül 1176) ve Konya Bağırsak Boğazı*, Konya Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları 359, Konya, 2017.
- Cramer, John Anthony, *A Geographical And Histori Description Of Asia Minor; With A Map*, C.II, At The University Press, Oxford, 1832.
- Çay, Mehmet Abdulhalûk, *Anadolu'nun Türkleşmesinde Dönüm Noktası: Sultan II. Kılıç Arslan ve Karamukbeli (Myriokephalon) Zaferi*, Orkun Yayınları, İstanbul, 1984.
- Çay, Mehmet Abdulhalûk, *II. Kılıç Arslan*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1987.
- Dirimtekin, Feridun, *Konya ve Düzbel (1146 ve 1176)*, Ahmet Sait Matbaası, İstanbul, 1944.
- Erdoğan, Mehmet Akif, "Akşehir Sancağı'ndaki Dirliklerin III. Murad Devri'ndeki Durumu ve 1583/991 Tarihli Akşehir Sancağı İcmal Defteri", *Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi (OTAM)*, Sayı 1, Ankara, 1990, s.127-162.
- Erdoğan, Mehmet Akif, *Beyşehir Sancağı'nın 1584 Tarihli Nüfus Sayımı (Beyşehir, Seydişehir, Bozkır)*, Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İzmir, 2004.
- Erdoğan, Mehmet Akif, *Osmanlı Yönetiminde Beyşehir Sancağı (1522-1584)*, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2006.
- Erdoğan, Mehmet Akif, *1466 Tarihli Akşehir Mufassal Defteri (Metin ve İnceleme)*, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 2015.
- Ertürk, Volkan, *XVI. Yüzyılda Akşehir Sancağı (Tahrir Defterlerine Göre)*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Doktora Tezi, Ankara, 2007.

- Eskikurt, Adnan ve Ceylan, Mehmet Akif, *Selçuklu-Bizans Münasebetlerinde Bir Dönüm Noktası Myriokephalon Zaferi (Beyşehir-Bağirsak Boğazı-Miryokephalon) 17 Eylül 1176*, Çamlıca Yayınları, İstanbul, 2015.
- Eskikurt, Adnan, "Myriokephalon Savaşı'na Dair Kronikler ve Modern Çalışmalar" *Selçuk Üniversitesi Selçuklu Araştırmaları Dergisi (USAD)*, Sayı 6, Konya, 2017, s.65-93.
- Gregory Ebu'l-Farac, *The Chronography of Gregory Ebu'l-Farac* (Çev. Ernest A. Wallis Budge), I-II, Oxford University Press, London, 1932.
- Gregory Ebu'l-Farac, *Abu'l-Farac Tarihi* (Çev. Ömer Rıza Doğrul), I-II, Ankara, 1987.
- Hendy, Michael F, *Studies in Byzantine Monetary Economy (c.300-1450)*, Cambridge University Press, Cambridge, 1990.
- Héthoum (Comte De Gorigos/Count of Gor'igos), "*Table Chronologique*" (Çev. Edouard Dulaurier), Recueil Des Historiens Des Croisades Document Arméniens, Tome I, Publie Par Les Soins De L'Academie Des Inscriptions Et Belles-Lettres, Paris, 1869.
- Héthoum, *King Het'um II*, (Çev. Robert Bedrosian), ([http://www.documentacatholicaomnia.eu/03d/1289-1307,_King_Het'um_II,_Chronicle_\[The_Armenia_History\],_EN.pdf](http://www.documentacatholicaomnia.eu/03d/1289-1307,_King_Het'um_II,_Chronicle_[The_Armenia_History],_EN.pdf)).
- Ioannes Cinnamus, *Corpus Scriptorum Historiae Byzantinae: Ioannes Cinnamus* (Ed. Barthold Georg Niebuhr), Impensis Ed. Weberi, Bonnae, 1836.
- Ioannes Kinnamos, *Ioannes Kinnamos'un Historia'sı (1118-1176)*, (Haz. Işın Demirkent), Türk Tarih Kurumu, Ankara, 2001.
- Kahraman, Seyit Ali, *XVI Yüzyıl Başlarında Karaman Vilayeti Vakıfları*, Kayseri Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, 2009.
- Karauğuz, Güngör ve Kunt, Halil İbrahim, (2004), *Eskiçağ Kaleleri, Çizgi Kitabevi*, Konya.
- Kiepert, Richard, *Karte von Kleinasien*, Band CII, Afiun Karahisar, Berlin, 1905.
- Kiepert, Richard, *Karte von Kleinasien*, Band CIII, Konia, Berlin, 1912.
- Köylerimiz (1 Mart 1968 Gününe Kadar)*, T.C. İçişleri Bakanlığı İller İdaresi Genel Müdürlüğü Yayını, Ankara, 1968.
- Mustafa Arslan, "On Ancient Luwian Elements in the Toponymy of the Beyşehir County, Turkey", *Directions in Urban Place Name Research (13-16 Ağustos 2009)*, Helsinki-Finlandiya, p.3-9.
- Muşmal, Hüseyin, *XIX. Yüzyılın İlk Yarısında Beyşehir ve Çevresinin Sosyal ve Ekonomik Yapısı (1790-1864)*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü basılmamış doktora tezi, Konya, 2005.
- Nicetae Choniatae, *Corpus Scriptorum Historiae Byzantinae: Nicetae Choniatae*, (Ed. Barthold Georg Niebuhr), Impensis Ed. Weberi, Bonnae, 1835.
- Niketas Khoniates, *Historia (Ioannes ve Manuel Komnenos Devirleri)*, (Çev. Fikret Işıltan), Türk Tarih Kurumu, Ankara, 1995.
- Ramsay, William Mitchell, "Note on W.M. Ramsay's Antiquities of Southern Phrygia", *The American Journal of Archaeology and of the History of the Fine Arts*, Vol. 4 (3), 1888, p.320.
- Ramsay, William Mitchell, *The Cities and Bishoprics of Phrygia*, Vol. I, Clarendon Press, Oxford, 1895.

- Ramsay, William Mitchell, "Pisidia and the Lycaonian Frontier", *The Annual of the British School at Athens*, Vol. 9, 1902, p.243-273.
- Ramsay, William Mitchell, *Anadolu'nun Tarihi Coğrafyası*, (Çev. Mihri Pektaş), Milli Eğitim Bakanlığı Yayını, İstanbul, 1960.
- Roger de Hoveden, *The annals of Roger de Hoveden, Comprising the History of England and of Other Countries of Europe from A.D. 732 to A.D. 1201* (Latince'den İngilizce Çeviri Henry T. Riley), Vol. I, London, 1853.
- Roger de Hoveden (Benedict of Peterborough), *Gesta Regis Henrici Secundi Benedicti Abbatis, (The Chronicle of the Reigns of Henry II. and Richard I. A. D. 1169-1192)*, (Ed. William Stubbs), Vol. I-II, Oxford, 1867.
- Roger de Hoveden, *Chronica Magistri Rogeri De Houedene* (Ed. William Stubbs), Vol. II, London, 1869.
- Sarre, Friedrich, *Küçük Asya Seyahati-1895 Yazı* (Çev. Dara Çolakoğlu), Pera Yayınları, İstanbul, 1998.
- Selçuk Biricik, Ali, *Beyşehir Gölü Havzasının Strüktürel ve Jeomorfolojik Etüdü*, İstanbul Üniversitesi Coğrafya Enstitüsü Yayınları, İstanbul, 1982.
- Smbat Sparapet, "*Chronique Du Royaume De La Petite Arménie Par Le Connétable Sëmpad*", (Çev. Edouard Dulaurier), Recueil Des Historiens Des Croisades Documents Arméniens, Publie Par Les Soins De L'Academie Des Inscriptions Et Belles-Lettres, Tome Premier, Paris, 1869.
- Smbat Sparapet, *Chronicle* (Translated from Classical Armenian by Robert Bedrosian), Sources of the Armenian Tradition, New Jersey (http://rbedrosian.com/Downloads/Chronicle_Smbat_Sparapet.pdf), 2005, Erişim Tarihi: 27.10.2016.
- Süryani Mihael, "*Extrait de la Chronique de Michel le Syrien*", Recueil Des Historiens Des Croisades Documents Arméniens (Edit. Edouard Dulaurier), Publie Par Les Soins De L'Academie Des Inscriptions Et Belles-Lettres, Tome Premier, Paris, 1869.
- Süryanî Mihael, *Chronique De Michel Le Syrien* (Ed. J. B. Chabot), Tome III, Ernest Leroux, Paris, 1905.
- Süryanî Mihael, *The Chronicle of Michael the Great, Patriarch of the Syrians* (Çev. Robert Bedrosian), (<https://archive.org/details/ChronicleOfMichaelTheGreatPatriarchOfTheSyrians>).
- Swoboda, Heinrich, Keil, Josef, Knoll, Fritz, *Denkmaler Aus Lykaonien Pamphylien und Isaurien*, Verlag Rudolf, Wien, 1935.
- Umar, Bilge, *Türkiye'deki Tarihsel Adlar*, İnkılâp Kitabevi, İstanbul, 1993.
- Vasiliev, Alexander Alexandrovich, "Das Genaue Datum der Schlacht von Myriokephalon (1176)", *Byzantinische Zeitschrift*, Band XXVII, Leipzig und Berlin, 1927, p.288-290.
- Vasiliev, Alexander Alexandrovich, "Manuel Comnenus And Henry Plantagenet", *Byzantinische Zeitschrift*, Band XXIX, Leipzig und Berlin, 1929-30, p.233-244.
- Yıldız, Suat, (H.984) *1576-1577 Tarihli Tımar Ruznamçe Defterine Göre Karaman Eyaleti*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya, 2010.

Yörük, Doğan, "Karaman Eyaletinde Osmanlı Tımar Düzeninin Tesisi (1483)", *Ankara Üniversitesi Tarih Araştırmaları Dergisi*, Cilt XXV (40), 2006, s.177-202.

MYRIOKEPHALON ZAFERİ ÖNCESİNDE KONYA'YI HEDEF ALAN ASKERİ SEFERLER VE YOLLARI

MILITARY EXPEDITIONS AND THEIR ROUTES

TO KONYA PRIOR TO THE MYRIOKEPHALON VICTORY

Muharrem KESİK*

Öz

Bizans İmparatorluğu'nun Türkiye Selçuklu Devletine son vermek ve Türkleri Anadolu'dan atmak hedefiyle yola çıktığı seferin sonucunda taraflar arasında meydana gelen Myriokephalon Savaşı'nı Selçuklular kazandılar. Bu zafer Anadolu'nun Türk vatani olmasını kesin olarak sağlayan büyük bir olaydır. Buna karşın Myriokephalon Zaferi'nin elde edildiği mevki hâla tam olarak ortaya konulabilmiş değildir. Bu konuda günümüze kadar onlarca makale ve bildiri yazıldı. Ancak bu çalışmaların hiçbiri kamuoyunu ve tarihçileri tatmin edebilmiş değildir. Buradaki ihmal ve sorumluluk Türk Tarih Kurumu ve Kültür Bakanlığı'na aittir.

İstanbul'dan yola çıkarak Selçukluların başkenti Konya'ya ulaşmayı hedefleyen İmparator'un Konya'ya giderken seçtiği yol ve savaşın yapıldığı mevki üzerinde yaşanan bu tartışmalar aslında, kaynaklardaki bilgilerin yetersizliği, savaşın geçmiş olduğu coğrafyanın karmaşıklığı, Konya'ya giden birkaç farklı yolun olması, bölgeyi gezip incelemeyen yapılan yorumlar, varılan kararlar, tek bir kaynağa dayalı tespitler, savaşın meydana geldiği topografyayı bilmemek gibi nedenlerden kaynaklanmaktadır.

Denizli'den Konya'ya gidecek bir ordunun en kolay ve zahmetsiz şekilde gidebileceği yolları değerlendiren tarihçiler, yörede geçiş yolu olarak kullanılan Karamık Beli, Düzbel, Kumdanlı Ovası, Sultandağı, Gelendost, Kufi Çayı vadisi üzerinde durmuşlardır. Aynı zamanda, konu ile ilgili görüş belirten bazı araştırmacıların daha öncekilerden etkilenmesi; savaşın geçtiği yerin

---

* Prof. Dr., İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Öğretim Üyesi, muharremkesik@gmail.com.

topografik yapısını inceleme fırsatı bulamamaları, metodolojiden bîhaber meraklı bölgesel bazı araştırmacıların ve yazarların ortaya attıkları mesnetsiz iddialar, konunun daha bir karmaşıklaşmasına sebep olmuştur.

Sonuç olarak kaynaklarda belirtilen topografik yapıyı gösteren, Konya'ya yakın büyük bir ordunun izleyebileceği güzergahta, Türk Tarih Kurumu Başkanlığı tarafından belirlenecek arkeolog, tarihçi, yerbilimci, mühendis ve coğrafyacıardan oluşturulan bir heyetin belli bir süre içinde konuyu inceleyip araştırarak kesin sonuçlara varmaya yönelik ciddi çalışmalar yapması gerekmektedir.

Biz de bu makale ile üzerinde yeterince durulmayan bir konuya dikkat çekerek, 1176 yılında meydana gelen bu savaş öncesinde Konya'yı hedef alan Bizans ve Haçlı seferlerinin izlediği yolları incelemek suretiyle Myriokephalon Savaşı'nda Bizans İmparatoru Manuel Komnenos'un takip ettiği güzergahı ve savaş mahallini belirlemeye yardımcı olacak ipuçları bulmaya çalıştık.

Anahtar kelimeler

Friedrich Barbarossa, Manuel Komnenos, Myriokephalon, I. Mesud, Konya, II. Kılıç Arslan

Abstract

The Seljuks won the Battle of Myriokephalon which took place between the contracting states as the result of the struggles of Byzantine Empire to collapse the Turkey Seljuk Empire and to expel Turks from Anatolia. This victory was an important event that ensured that Anatolia would become the Turkish homeland. Nevertheless, the precise location of the Myriokephalon Battle is still not known. There have been many articles and papers written on the subject up to now but none of them have been able to satisfy either the public or historians. The negligence and responsibility for that situation belongs to the Turkish History Council and the Ministry of Culture.

Essentially, the arguments related to the road chosen by the Emperor who aimed to come to Konya while setting out from İstanbul to Konya, the capital of Seljuks, and the battlefield result from the lack of information in the sources, complexity of the battlefield, the fact that there are a number of different roads leading to Konya, commentaries revealed without visiting and examining the region, decisions taken, determinations based on just one source and the lack of knowledge about the topography of the battlefield.

The historians who analysed the easiest and least burdensome route that an army might take from Denizli to Konya focused on Karamık Beli, Düzbel, Kumdanlı Plain, Sultandağı, Gelendost and Kufi Çayı valley which were used as a transit road in the region. At the same time, the issue got more complicated because of the certain researchers opining about it were influenced by formers, their lack of opportunity to examine the topography of the battlefield and the

unsubstantiated claims of the curious regional researchers and writers who were unaware of methodology.

Consequently, a committee consisting of archaeologists, historians, geoscientist, engineers and geographers who will be appointed by the Presidency of the Turkish History Council should make certain studies analysing and searching the issue in order to get certain results on the route around Konya, where a great army can lead, indicating topographic structure stated in the sources.

In this paper drawing attention an issue which had not been dwelled on before, we have tried to find out clues that will help to find the battlefield and the route taken by the Byzantine Emperor Manuel Komnenus at the Battle of Myriokephalon analysing the roads taken before 1176 by the Byzantines and Crusaders who led to Konya.

Keywords

Friedrich Barbarossa, Manuel Komnenos, Myriokephalon, Mesud I, Konya, Kilij Arslan II

I. Myriokephalon Zaferi Öncesinde Konya'yı Hedef Alan Askeri Seferler ve Yolları

Bizans İmparatorluğu'nun Türkiye Selçuklu Devleti'ne son vermek ve Türkleri Anadolu'dan atmak hedefiyle yola çıktığı seferin sonucunda taraflar arasında meydana gelen Myriokephalon Savaşı'nı Selçuklular kazandılar. Bu zafer Anadolu'nun Türk vatanı olmasını kesin olarak sağlayan büyük bir olaydır. Buna karşın Myriokephalon Zaferi'nin elde edildiği mevkii hâla tam olarak ortaya konulabilmiş değildir. Bu konuda günümüze kadar onlarca makale ve bildiri yazıldı. Ancak bu çalışmaların hiçbirisi kamuoyunu ve tarihçileri tatmin edebilmiş değildir. Konu ile ilgili olarak son yıllarda yapılan araştırmalar yeniden hız kazanmış ve ortaya daha önce hiç duyulmamış yeni bir iddia daha atılmıştır.¹ Biz de bu yapılan araştırmalara katkı sağlamak amacıyla hazırlamış olduğumuz makalemizde, Myriokephalon Savaşı öncesinde Türkiye Selçuklu Devleti'nin başkenti Konya'yı hedef alan askerî seferleri ve bu seferler sırasında takip edilen yolları inceleyip araştırmaya gayret ettik. Bu sayede Myriokephalon Savaşı'nın cereyan ettiği yerin belirlenmesi hususunda bazı ipuçları elde etmeye çalıştık.

Bizans İmparatoru Aleksios Komnenos'un Akşehir (Konya) Seferi (1116)

Türkiye Selçuklu Sultanı I. Kılıç Arslan'ın 1107 yılında ölümü sonrasında Bizans İmparatoru I. Aleksios Komnenos Anadolu'da Selçuklulara kaybettiği toprakları geri alma sevdasına düştü. Bazı toprakları da ele geçirdi. Bu yüzden her iki devlet de birbirine karşı askerî seferler düzenlemekteydi.

Türkiye Selçuklu Hükümdarı Melikşah (Şahinşah), 1114 yılında Bizans üzerine bir sefer düzenlemiştir. Belki de o, Aleksios'un Filibe'de oluşundan faydalanmak ve Anadolu'da kaybedilen yerleri geri almak istiyordu. İşte bu amaçla, Anna'nın kaydına göre² Horasan ve Haleb'den de yardım alarak büyük bir ordu oluşturdu. Bu gelişmeleri haber alan İmparator Aleksios ise komşu ülkelerden yardımcı birlikler ve paralı askerler toplayarak Türkiye Selçuklularının başkenti Konya üzerine bir sefere çıkmak istedi. Ancak ayaklarındaki ağırlardan şikayetçiydi. Bu ağırlar değil sefere çıkmak yürümesine bile engel oluyordu. Sonunda yatağa düşen Aleksios planladığı seferden

¹ Bilgi için bk. Adnan Eskikurt-Mehmet Akif Ceylan, *Selçuklu –Bizans Münasebetlerinde Bir Dönüm Noktası Myriokephalon Zaferi*, İstanbul 2015; a.mlf., *Tarihî Coğrafya Açısından Myriokephalon Savaşı ve Konya Bağışsak Boğazı*, Konya 2017.

² Anna Comnena, *The Alexiad*, (İng. Elizabeth A.S. Dawes), London 1967, s. 390; trc. Bilge Umar, *Alexiad, Malazgirt'in Sonrası*, İstanbul 1997, s. 479.

vazgeçmek zorunda kaldı. Selçuklular ise, imparatorun ayağındaki ağrıları bahane ederek Türk ordusunun karşısına çıkmaya cesaret edemediğini belirtip, onu korkaklıkla suçladılar. Hatta bu durum Türkler arasında tam bir espri konusu oldu. Kendi aralarında bir kişiyi yatağa yatırıp ayaklarından ıstırap çeken imparator rolünü oynatırlarken bir kaç kişi de komik sözlerle hekimlerin ve bakıcıların taklidini yaparak diğer arkadaşlarını güldürüyorlardı. Bütün bunları hem imparator hem de Bizans askerleri biliyorlardı.

Bizans imparatoru bir müddet sonra ayaklarındaki ağrıların hafiflediğini hissedince hemen daha önce planladığı sefere çıkabildi. Damalis üzerinden geçerek Kibotos ile Aigialoi arasındaki körfez bölümünü aştı. Kibotos'u geçip Lopadion'a vardı ve burada birlikleriyle, yardıma çağırdığı ücretli askerlerin gelişini bekledi. Bütün birlikler toplandığında da yola çıkarak İznik Gölü'nün yakınında bulunan Aziz Georgios üzerinden İznik'e ulaştı. Burada üç gün kaldıktan sonra aynı yolu takip ederek geri döndü ve Ulubat Köprüsü'nün kuzey tarafına vardı. Sonra Karyks denilen pınarın³ yakınında ordugâhını kurdu. Bu sırada Türk kuvvetleri Lentianalıların kenti⁴ ucundaki ovaya ve Kotoiraikia⁵ denilen yöreye akın düzenlemekle meşguldüler. İmparatorun ordusuyla beraber üzerlerine doğru ilerlemekte olduğunu haber aldıklarında derhal pek çok sayıda ateş yaktılar. Böylece düşmana çok kalabalık bir ordu oldukları izlenimi vermeye çalışıyorlardı. Gece karanlığında yanan bu çok sayıda ateş Bizans imparatorunu yanılığa düşürdü. İmparator, gün doğar doğmaz Türklerin bulunduğu ovaya doğru aceleyle bir baskın yapmak istedi, ancak burada pek çok cesetle karşılaştı. Hâlâ yaşamakta olan birkaç Bizanslı da vardı. İmparator bu duruma son derece üzüldü. O, daha sonra Poimanenon yakınında ordugâhını kurduktan sonra hemen hafif donanımlı askerlerden seçkin bir birliği Türkleri izlemekle görevlendirdi. Onlara izlemeleri gereken yolu da bildirdi. Bizans kuvvetleri yöre halkının Kellia dediği bir yerde⁶ Türk askerlerine yetişerek onların büyük bir kısmını öldürdüler, bir kısmını da esir ettiler. Daha önce Türklerce ele geçirilmiş ganimetleri de alarak geri döndüler. İmparator alınan bu galibiyete çok sevindi ve

³ Yeri tespit edilemedi.

⁴ Bu yer tam olarak belirlenememiştir. Ancak Poimanenon (Eski Manyas) yakınlarında olduğu biliniyor

(William Mitchell Ramsay, *The Historical Geography of Asia Minor*, (çev. Mihri Pektaş), *Anadolu'nun Tarihî Coğrafyası*, İstanbul 1961, s. 171-172).

⁵ Ramsay (s. 172) bu yerin Lentiana'ya yakın bir yerde olduğunu kaydeder.

⁶ Kellia, Heilen dilinde "Şaraphaneler" demektir (Kellion'un çoğulu). Ancak. Anadolu kökenli ve K(uwa)-Ela "Güzel Geçit" anlamında Kela adının Hellenleştirilmiş biçimi de olabilir. Dinar'ın eski adı Kelana (Kelaina) ile de bir ilgisi olabilir (Umar, *age.*, s. 481 n. 1).

emrindeki tüm kuvvetlerle beraber Ulubat'a geri döndü. Burada üç ay boyunca bekledi. Bunun nedeni mevsimin yaz olması aşırı sıcaktan dolayı yollarda susuzluk çekme tehlikesi ve biraz da henüz onlara katılamamış bir ücretli asker birliğinin kendilerine katılmasını beklediklerindendi. İmparator beklediği birliğin gelmesiyle oradan ayrılarak kuvvetlerini Uludağ sırtlarına yerleştirerek Malagina bölgesindeki Aera'ya⁷ geçti ve burada üç gün kaldı. Bu sırada devamlı olarak adamlarından Türklerin harekâtı hakkında bilgi alıyordu. Burada konakladığının üçüncü gününün sabahı Aleksios'a gelen haberci, Türklerin Aziz Georgios Burcu'na kadar gelmiş buldukları, üç saat sonra gelen ikinci haberci ise, Türk kuvvetlerinin pek yakında olduklarını, öğleyin gelen ve üstü başı kan içinde olan üçüncü haberci Türklerin, hemen ardından gelmekte olduklarını bu nedenle tehlikenin çok yakına geldiğini imparatorun ayaklarına kapanarak haber verdi. İmparator bu son haberden sonra yanındaki subayları ve askerleri ile birlikte silahlandılar ve atlara binerek İznik yolunu tuttular. Bu sırada Türk birlikleri bir Gürcü'yü esir etmişler ve ondan Aleksios'un üzerlerine doğru gelmekte olduğunu öğrenmişler ve dağ yollarından geriye doğru çekilmeye başlamışlardı. İşte bu geri çekilme esnasında Strabobasileios ve Mikhael Stypeiotes komutasındaki Germioi sırtlarında⁸ pusuya yatmış olan Bizans birliklerinin ağına düştüler. Türklerin geldiğini gören Bizans askerleri birdenbire ovaya inerek Türk askerlerine saldırdılar ve onları zorlu bir mücadeleden sonra mağlubiyete uğrattılar.⁹ Bundan sonra imparator İzmit'e geri döndü. Burada Türkler üzerine yeni bir sefer yapmak için hazırlanan imparator bir müddet sonra İzmit'ten yola çıktı. Bizans ordusu Gaita¹⁰ denilen yere vardığında hafif donanımlı askerleri ana ordudan ayırarak hızlı bir şekilde önden gönderdi.

İmparator Dorylaion'da konakladıktan sonra Santabaris'e¹¹ geldi. Burada Kamytzes idaresindeki bir birliği Polybotos (Bolvadin)'a ve Kedrea'ya¹² saldırmak

⁷ Malagina hakkında geniş bilgi için bk. Ramsay, s. 221-226, 228-229.

⁸ Bu yeri tam olarak tespit edemiyoruz. Ancak Uludağ'ın doğusundaki dağ dizisi olabilir. Bk. Bilge Umar, *Türkiye'deki Tarihsel Adlar*, İstanbul 1993 s. 483 n. 1.

⁹ Anna Komnene, s. 393, trc., s. 482-483.

¹⁰ İznik'ten Lefke/Osmaneli'ne giden yolun üzerinde bir köy (Ramsay, s. 220).

¹¹ Seyitgazi (Nakoleia) sınırları içinde, bugün Bardakçı köyü diye anılan ve Seyitgazi'nin 12 mil ilerisinde bulunan bir köydür. Günümüzde anayol üzerinde bulunmayıp, Kırka ile Çifteler arasında tam orta yerde, önemli yolların arasında kalmıştır. Bk. Ramsay, s. 156 n. 78, 186 n. 19, 236 n. 34, 256 n. 23, 259 n. 25, 499.

¹² Afyon'un kuzeydoğusundan 44 km. ileride bulunan Bayat kasabasının 3 km. kadar batısında, şimdi Asar Kümbet Kale denilen kalenin bulunduğu yer (Ramsay, s. 256-257 n. 23).

üzere gönderdi. Kedrea, Poukheas¹³ adlı bir Türk beyi tarafından fethedilmiş çok güçlü bir hisardı. İmparator Aleksios, Stypeiotes adlı bir kumandanını da Amorion'daki¹⁴ Türklerin üzerine gönderdi. Ancak, Bizans ordusu içinde yer alan iki İskit (paralı asker) gizlice Poukheas'ın yanına kaçtılar ve ona Kamytzes'in yapacağı saldırıyı haber verdiler, ayrıca imparatorun gelmekte olduğunu da bildirdiler. Türk beyi de gece yarısı hisarı boşalttı ve soydaşlarıyla birlikte oradan uzaklaştı. İmparator Bolvadin'e ulaşmak ve oradan da Konya üzerine yürümek niyetinde idi. Ancak tam bu sırada Selçukluların Anadolu'nun bütün tarla ve ovalarını ateşe verdiklerini, insanlar ve atlar için büyük bir yiyecek kıtlığının söz konusu olduğunu öğrendi. Diğer taraftan Kuzey bölgelerine hâkim olan Türklerin (Dânişmendliler) de imparatora karşı harekete geçtiği haberi geldi. İmparator bu durum karşısında tam bir tereddüt yaşadı. Sonunda Philomelion (Akşehir) üzerine yürümeye karar verdi.¹⁵ Türklerle giriştiği bazı ufak çaplı çatışmalardan sonra İmparator Kırk Şehitler Gölü'ne¹⁶ vardı ve ertesi gün de Mesanakta Hisarı'nı¹⁷ işgal etti. Oradan da **Akşehir**'e geçti ve burasını saldırıyla aldı. Ardından da ana ordusundan çeşitli birlikleri ayırıp talan icra etmeleri ve Türklerin elindeki esirleri kurtarmaları için **Konya** çevresinde bulunan kasabaların üzerine gönderdi. Ne tuhaftır ki, imparator bu noktadan sonra geldiği yolu izlemek suretiyle geri dönmek üzere hareket etmiştir. Anna, babasının bu hareketini de, onun Tanrı'ya danıştığını ve böyle hareket etmesini Tanrı'nın istediğini belirterek izah eder! Tanrı, Akşehir üzerine yürümesini ama Konya'ya gitmemesini buyurmuştu. Herhalde bu nedenle geri dönüyordu!¹⁸

İmparator Aleksios, ülkesine doğru ilerlerken onun karşısına herhangi bir Türk kuvveti çıkmıyordu. Ancak Emîr Monolug, imparatoru her iki yandan emrindeki orduyla izlemekte, pusular kurmakta ve saldırıya geçmek için uygun bir zemin ve durum aramakta idi. Ancak bu durumdan haberdar olan Bizans ordusu tedbirli yol aldıklarından Türklere böyle bir fırsat vermiyorlardı.¹⁹ İki taraf arasında bu olaylar meydana geldiği sırada Türkiye Selçuklu Devleti'nin genç hükümdarı Melikşah (Şahinşah), Monolug'un yanına geldi ve onun sürekli

¹³ Yalnızca Anna tarafından zikredilen (s. 398, trc., s. 489) bu ismin Türkçedeki doğru karşılığım bilemiyoruz. Belki, "Boğa" olabilir.

¹⁴ Afyon iline bağlı Emirdağ'ın 12 km kadar doğusunda Hamzahacılı ve Hisar köylerinin yakınında bir tarihî şehir (Besim Darkot, "Ammuriye", *İA*, I, 411-412).

¹⁵ Anna Komnene, s. 399, trc., s. 490.

¹⁶ Eber Gölü. Bk. Umar, s. 492 n. 1-2.

¹⁷ Akşehir Gölü'nün güneybatı ucu (Ramsay, s. 151-152).

¹⁸ Alexiad, s. 399, trc., s. 490. Krş. Ramsay, *age.*, s. 81-82.

¹⁹ Anna Komnene, s. 401-402, trc., s. 493.

olarak imparatoru takip edip de ona karşı bir türlü topluca hücumla geçmemiş olmasını alaya alarak eleştirdi. Yaşlı ve tecrübeli Selçuklu Emîri Monolog ise ona: “Ben yaşlı ve tedbirli olduğum için, onunla kapışmayı şimdiye dek erteledim. Ama sizin bunu yapmaya gözünüz kesiyorsa deneyin, sonuç bize kimin haklı olduğunu öğretecek” dedi.²⁰ Bunun üzerine Sultan Bizans Ordusu’nun artçı birliğine saldırdı. Aynı zamanda Selçuklu emîrlerinin bir kısmına da düşman ordusunun diğer bölümlerine saldırmalarını emretti. Bizans Ordusu’nun sağ kanadına Anna’nın eşi Nikephoros Bryennios, sol kanadına da kardeşi Andronikos komuta ediyordu. Bir süre sonra çatışmanın göğüs göğse çarpışmaya dönüştüğünü gören Nikephoros Bryennios, Bizans Ordusu’nun bir yenilgiye uğramasından korkarak emrindeki birliklerle artçıların yardımına koştu. Sonuçta Selçuklu kuvvetleri bozulup kaçmaya başladı. Sultan Melikşah (Şahinşah) da yanında yalnızca Şarabdâr’ı olduğu halde yüksek bir yerde yapılmış bir kiliseye sığındı. Ancak onları üç İskit ve Oğuz (Bizans ordusundan üç ücretli Türk askeri) savaşçısı takip etmekteydi. Bunlar onun kim olduğunu bilmiyorlardı. Belki de sultanın kurtulmasında bu etkili olmuştu. Fakat yanındaki Şarabdâr’ı esir düşmekten kurtulamadı. Bu savaşta Selçuklu Ordusu’ndan çok sayıda asker şehit ve birçoğu da esir olmuştu.²¹ Genç ve tecrübesiz hükümdarın Emîr Monolog’u dinlememesi pek çok Türk askerinin ölümüne ve ondan fazlasının da esir düşmesine neden olduğu gibi az kalsın Türkiye Selçuklu Devleti’ni de başsız bırakıyordu.

Bizans ordusu gün doğumuyla birlikte tekrar harekete geçerek Ampoun’a²² doğru yola koyuldular. Buraya vardıkları zaman Melikşah (Şahinşah)’ın emrindeki Türk Ordusu dört bir yandan Bizans kuvvetlerine karşı hücumla geçti ise de önemli bir sonuç elde edemeden geri çekildi. Sultan Melikşah (Şahinşah) kumandanlarına danıştıktan ve onların da fikrini aldıktan sonra ertesi gün İmparator Aleksios I. Komnenos’a barış teklifinde bulundu. Anna, Bizans Ordusu’nun durumunu görmezlikten gelerek bu barış teklifini babasının başarısızlığı gibi göstermektedir.²³ Oysaki Türk askerlerinin düşmanı tam bir çember içine almışken, sayıca da üstün iken imparatorun kaçacak bir yeri

²⁰ Anna Komnene, s. 402, trc., s. 493.

²¹ Anna Komnene, s. 403, trc., s. 495.

²² Ramsay (s. 82 n. 1, 150), bu yerin şimdiki Ambanaz olduğunu kaydediyor.

²³ Türkler çepeçevre sardıkları Bizans ordusuna Ampoun’da aniden saldırıyorlar. Sonra savaş alanından çekiliyorlar, ertesi gün de gidip Bizans imparatorundan barış koşullarının ne olacağını soruyorlar. Böyle bir şeye inanmak imkânsızdır. Bizans Ordusu zaten geriye dönüş yolunda olup sadece canını kurtarma derdine düşmüştü. Türk Ordusu tarafından kısırlanmış olup, barış koşullarını tespit edecek durumda değildi.

olmayıp beklemekten başka bir çaresi kalmamışken Sultan Melikşah (Şahinşah)'ın böyle bir karara varması, ancak kardeşi Mesud'un hapisten kurtulup Dânişmendlilerin yardımını temin ederek kendi üzerine geldiği haberini almış olması ile açıklanabilir. Nitekim bu olaydan hemen sonraki gelişmeler bu düşüncenin doğruluğunu ispatlamaktadır Anna Türk ordusunun Bizans kuvvetlerini çember içine alıp etrafını sardığını ve Türklerin sayılarının çok fazla olduğunu yine kendisi ifade etmektedir.²⁴ İmparatorun beklenmedik bu teklif karşısında son derece şaşkın olduğu hatta bu barış teklifinin bir savaş hilesi olmasından şüphelendiği Anna'nın şu sözlerinden anlaşılıyor: "...Böylece herkese, hareketsiz beklemelerini, ama aynı düzen içinde kalmalarını, attan inmemelerini ve hayvanların sırtlarındaki yükleri de indirmemelerini; daha önce tüm yürüyüş boyunca olduğu üzere hep kalkan, tolga ve mızrakla donanımlı durmalarını buyurdu. Bunu yaptıktan sonra artık imparatorun tek kaygısı, nice kez safların (savaş düzeninin) bozulmasına ve bunun sonucunda da tüm birliklerin kolayca tutsak edilmesine yol açabilecek olan kargaşanın baş göstermesini önlemektir. Gerçekten o, Türklerin bu kadar çok sayıda olduğunu görerek, bunlar bir yandan Rum Ordusu üzerine saldırıya geçerler diye korkmakta idi".²⁵

İmparator yanında akrabaları ve silahlı özel bir birlik olduğu halde Augustopolis²⁶ ile Akronios²⁷ arasındaki ovada Sultan Melikşah (Şahinşah)'ı karşıladı. Sultanın beraberinde de Emîr Monolug, diğer bazı beyler ve muhafız birliği bulunmakta idi.²⁸

Sultan Melikşah (Şahinşah) ve maiyeti, imparator tarafından bir gece misafir edildiler. Ertesi gün iki hükümdar arasında antlaşma imza edildi (1116),²⁹ sonra imparator, sultana yüklü miktarda para armağan etti. Ayrıca onun emirlerine de çok cömertçe davranarak önemli armağanlar verdi.³⁰

²⁴ *Alexiad*, s. 405, trc., s. 496.

²⁵ *age.*, s. 404-405, trc., s. 496-497.

²⁶ Muhtemelen bugünkü Sultandağ kasabası (Ramsay, s. 82, 194).

²⁷ Bugünkü Afyonkarahisar (Ramsay, s. 90-91, 150-151, 217).

²⁸ Anna (s. 405, trc., s. 497), Sultan Şahinşah'ın İmparator Aleksios'la bu buluşması sırasında Türk hükümdarının atından inerek imparatorun ayağını öptüğünü (!) ifade ederse de bu büyük bir yalan olup, yine onun babasını yüceltme gayretlerinden başka bir şey değildir. Zaten eserinin tamamında buna benzer abartılı ifadeler yer almaktadır.

²⁹ Anna doğrudan doğruya 1116 tarihini vermez. Ancak zikrettiği diğer olayların tarihlerinden ve zaman belirten ifadelerinden Akşehir seferinin ve iki taraf arasında yapılan bu antlaşmanın tarihi ortaya çıkmaktadır (*age.*, s. 392, 397, 400, trc., s. 481, 486, 491).

³⁰ Anna Komnene, s. 406, trc., s. 498.

İmparator Aleksios'un Akşehir(Konya) seferi'ni ayrıntılı bir şekilde anlatmaya çalıştık, şimdi ise bu sefer sırasında takip edilen güzergâhı ortaya çıkaralım:

Damalis → Kibotos ile Aigialoi arasındaki körfezi geçti. → Kibotos'u geçip Lopadion'a vardı. → İznik → Ulubat Köprüsü'nün kuzey tarafına vardı. → Karyks pınarı → Poimannenon → Ulubat'a geri döndü (Burada üç ay bekledi) → Ulubat → Malagina bölgesindeki Aera → İznik → İzmit'e geri döndü.

Aleksios'un 1116 Seferi (Üçüncü Denemesi)

İzmit → Gaita (Osmaneli'ne giden yolun üzerinde bir köy) → Dorylaion → Santabaris (Seyitgazi sınırları içerisindeki bir köy) → Kırkşehir Gölü (Eber Gölü) → Mesanakta Hisarı (Akşehir Gölü'nün Güneybatı Ucu) → Akşehir (Philomelion) = Buradan geri döndü.

Ancak amacı Bolvadin üzerinden hareketle Konya'ya ulaşmaktı.

Akşehir'den Dönüş Yolu (1116)

Ampoun (Ambanaz) → Augustopolis (Sultandağı) ile Akronios (Afyonkarahisar) arasındaki ovada barış yapıldı (1116).

İmparator Aleksios Komnenos'un 1116 Akşehir Seferi'nin gerçekte hedefi Konya idi. Ancak o, buraya kadar ilerleme cesareti gösteremedi. Bunun çeşitli nedenleri olabilir. Kaynağımız bunu açıklamasa da imparator Konya'da kuşatılıp dört bir yandan etrafının sarılabileceği ya da geri dönüş yolunun kapatılabileceğini veya buralarda pusuya düşürülebilme olasılığını hesaba katmış olmalıdır. Bu tahminlerimizin dışında bir gerekçe daha olsa bile burada bizi ilgilendiren Selçukluların, Bizans ordusunun **Akşehir'e kadar gelmesine izin vermeleri** ve İmparator için Konya yolunun açık görünmesi, bu esnada herhangi bir saldırıya uğramamasıdır. Bunca yaşananlardan bizim anladığımız, Selçuklular imparatorun Konya'ya kadar sokulmasına izin verecekler, asıl mücadeleyi yani sonucu tayin edecek savaşı **Konya önlerinde** veya yakınlarında yapacaklardı. Nitekim aşağıda anlatmaya çalışacağımız, Aleksios'un torunu İmparator Manuel Komnenos'un 1146 yılında gerçekleştirdiği Konya Kuşatması'nda da Sultan I. Mesud, Bizans ordusunu **Akşehir'de** karşılamış ancak nihâî karşılaşmayı **Konya önlerine** bırakmıştı.

İmparator Manuel Komnenos'un Konya'yı Kuşatması (1146)

1145 yılında Sultan Mesud, Bizans'ın Isauria Eyaleti'nde bulunan Prakana³¹ Kalesi'ni fethetti. Bu fetihle Bizans'ın Suriye ile bağlantısı tehdit altına girmiş

³¹ Prakana'nın bugünkü mevkii kesin olarak belirlenememiştir. Ancak Silifke'den Lykaonia bölgesine giden yol üzerinde ve Selçuklu-Bizans sınırına yakın bir yerde olması muhtemeldir (Kinnamos, *Ioannes Kinnamos'un Historia'sı*, çev. Işın Demirkent, Ankara 2001, s. 35 n. 21).

oluyordu.³² Topraklarının Suriye ile olan bağlantısının kesilmesine son derece kızan İmparator Manuel, bir süre sonra Rhyndakos Ovası'nda karargâh kurdu. İmparator Manuel, babasının Anadolu siyasetine devamla Türklerle mücadeleyi sürdürdü. Dânişmendli Melik Muhammed'in ölümünden sonra Anadolu'da üstün duruma yükselen ve Bizans'a karşı serbest kalan Türkiye Selçuklu Sultanı I. Mesud'un biran önce durdurulup gücünün kırılması gerektiğini düşünerek Selçuklu toprakları üzerine bir sefer tertip etti. **O, Türk topraklarını işgal etmek niyetiyle Ulubat'ta ordusuna asker topladı.** Burada yeterince hazırlık yaptıktan sonra harekete geçti. Manuel çok hızlı hareket ediyordu. Çünkü onun niyeti, Türkler hiçbir şeyin farkına varmadan birdenbire karşılırlarına çıkıp gencinden yaşlısına kadar hepsini yok etmekte.³³

1146 Yaz'ında yola çıkmış olan Manuel, Lydia içinden geçerek Menderes nehri kenarında ve Phrygia'da bulunan şehirlere kadar ilerleyerek bunları Selçuklu tehlikesinden kurtardı.³⁴ Manuel, Uludağ'ı geçip Pithekas'a kadar ilerledi ki, burada daha önce güçlü bir kale yaptırmıştı. O, burada bulunan yüksek ve sık bitki örtüsü ile kaplı dağları geceleyin geçti. Sonra kısa süren bir rahatsızlık³⁵ da geçiren Manuel, ordusundan ayırdığı bazı kuvvetlerin idaresine kumandanlar tayin etmek suretiyle bunları ordugâhlarının çok yakınında bulunan Türkler üzerine gönderdi. Bunlar Türkleri mağlup edip bolca ganimet ele geçirdiler ve geri çekilen Türk kuvvetlerini de bir süre izledikten sonra sevinçli bir şekilde imparatorun yanına döndüler. Ancak bu arada Orta Anadolu'nun batısında bulunan Thrakesion Theması'na giren Türklerin karşısına Bizanslılardan hiç kimse çıkmadı. İmparator tarafından buraya, ordu toplamak üzere gönderilen Theodoros Kontostephanos adlı kumandan henüz oraya varmamıştı. **Türk kuvvetleri Kelbianus (Küçük Menderes vadisi) Bölgesi'ne kadar etrafı tahrip ederek ilerlediler ve büyük bir ganimetle geri döndüler.**³⁶ Bu duruma çok kızan imparator, acele ile başkent Konya'ya doğru harekete geçti ve bu arada Sultan Mesud'a da bir mektup gönderdi. O, mektubunda sultana: "Bilmeni isteriz ki, sen, üzerine saldırmamız için bizi tahrik eden şeyler yaptın. Bizzat kendin bizden Prakana'yı gasp ettin. Burası sana ait değildi ve son

³² Niketas Khoniates, *Historia*, (çev. Fikret Işıltan), Ankara 1995, s. 34. Krş. Ferdinand Chalandon, *Alexis Commene: Les Commene, Jean II Commene et Manuel I Commene*, Paris 1910-1912, II, 248; Steven Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, (çev. Fikret Işıltan), Ankara 1992, II.II, 220.

³³ Kinnamos, s. 38.

³⁴ Niketas, s. 36. Krş. Chalandon, II, 249; Turan, s. 180.

³⁵ Kinnamos (s. 38 vd.), onun ağaçların üzerinden yükselen dumanla başının dönüp yere düştüğünü, gece yarısından sonra ayıldığını, ertesi sabah biraz iyileşip yine istirahata çekildiğini kaydeder.

³⁶ Kinnamos, s. 39 vd.; Niketas, s. 36. Krş. Chalandon, II, 249.

zamanlarda Romaluların [Bizanslıların] topraklarına [Menderes bölgesine] saldırdın. Ayrıca Roma'nın [Bizans'ın] müttefiki olan Yağbasan ve oradaki birçok kabile reisi ile savaşmaktan çekinmedin. Sen ki, zeki bir adamsın, Romaluların bunu asla göz ardı etmeyeceklerini anlamalısın. Tanrı'nın bize yardımı ile sen bunun cezasını kat kat ödeyeceksin. Ya mantıksız davranışlardan uzak dur, ya da derhal Romalılara karşı koymaya hazırlan" diyordu.³⁷ Sultan Mesud ise, Manuel'e yolladığı haberle "Mektubunuzu aldık, azametli imparator. Ve emrettiğiniz gibi hazırlandık. O halde ordunuza ilerlemesini emredin, uzun görüşmelerle bizi bekletmeyin. Gerisi, yani durumun nasıl gelişeceği Tanrı'nın inayetine kalmıştır. **Ordugâh kurduğumuz Akşehir [Philomelion] karşılaşma yerimiz olsun."** cevabını verdi.³⁸ **Kinnamos'a göre, Sultan ordugâhını ilk olarak Akşehir'de kurmuştu.** Manuel'i burada bekliyordu. Ancak Sultan Mesud, ordusundan bir kısım askerini ayırıp Bizans Ordusu üzerine gönderdi. Bu kuvvetlerin başında Süleyman adlı bir bey vardı.³⁹ **Türkler, Afyon şehri yakınında Kalograia⁴⁰ Tepesi denilen bir yerde bulunan imparatorun ordusuna hücum ettiler, ancak yenilgiye uğradılar.** Pek çok kişi öldü. Hatta bunlar arasında tanınmış biri olan Khaires (Hairi)⁴¹ de bulunuyordu. **Sultan, askerinin mağlubiyetini öğrenir öğrenmez Akşehir'de bir miktar asker bıraktıktan sonra geri çekildi.** Diğer yandan kazanılan galibiyetle morali iyiden iyiye yükselen Manuel, sultanın ordusunu alıp geri çekilmesi üzerine ona bir mektup daha gönderdi ve "Sen Asil Efendi! Şunu iyi anlamalısın ki, her ne kadar korkaklık utanç verici ise de, boşuna kabadayılık taslamak daha da utandırıcıdır. Boşuna böbürlenen savaşta alaşağı ediliverir. Sanki önceki kibirlenmeni tamamen unutmuş gibi ve kısa süre önce imparatorluğumuza yazdıklarını hesaba katmadan kaçiverdin. Nereye gittin, bilmiyorum? Bak sana bir hatırlatma yapıyorum. Eğer önceden bize yazdığın şekilde Akşehir'e gelişimizi beklemezsen, asil ve alicenap kişiliğin, aşağılık korkaklığını çabucak silemez." diyerek⁴² sultanın moralini bozmaya çalıştı. Ancak sultan bu sözlere aldırmadı ve

³⁷ Kinnamos, s. 39 vd.

³⁸ Kinnamos, s. 40.

³⁹ *Historia*, s. 66.

⁴⁰ Kalograia'nın yeri kesin olarak belli değildir. Afyon-Akşehir arasında ve Afyon'a yakın bir yer olduğu düşünülebilir (Demirkent, trc., s. 37 n. 27).

⁴¹ Yalnızca Kinnamos'un kaydettiği bu ismin Türkçedeki doğru karşılığının ne olduğunu bilemiyoruz. Bk. Gyula Moravcsik, *Byzantinoturcica*, Leiden 1983, II, 283.

⁴² Kinnamos, s. 41.

bu mektuptan sonra, **Türkler tarafından Andrakhman⁴³ denilen bir yere gelip burada ordugâh kurdu. İmparator Akşehir'e varınca burasını hücumla zapt etti ve şehrin tamamını yaktı. Burada uzun zamandan beri hapiste kalmış olan bazı Bizanslıları da serbest bıraktı.** Türklere ait mallara da el koydu. Sonra Mesud'un ordugâh kurduğu yeri tespit edince, ordusuyla birlikte hareket etti ve **Adrianupolis şehrinden geçerek Gaita'da⁴⁴ ordugâhını kurdu. Ertesi gün birliklerini toplayıp ilerledi. Zaten iki ordu da birbirine çok yakındı. İmparator az sonra Türk ordusu ile karşı karşıya geldi ve her iki taraf arasında savaş başladı.**⁴⁵ Selçuklular kalabalık Bizans ordusuna karşı bir şey yapamayacaklarını anladıklarından geri çekilmeye başladılar. Onları takip eden Bizans ordusu, Türklere bazıları öldürdüler ve bir kısmını da esir aldılar. **Manuel, bundan sonra Konya üzerine yürüdü (1146). Çünkü sultan, başkent Konya'ya kadar geri çekilmişti.**⁴⁶ Sultan Mesud Konya'da gerekli tedbirleri aldıktan ve şehri savunmaya hazır hale getirdikten sonra kapalı bir yerde kuşatılmış bir şekilde kalmanın şehir ve kendisi için tehlikeli olacağını düşünerek, ordusunun bir kısmını şehrin arkasındaki yamaca yerleştirdi ve kendisi de yanındaki diğer askerleri ile birlikte Konya ile Kaballa⁴⁷ Kalesi arasında coğrafi konumuna güvendiği bir dağa, yani şehrin sağ tarafında mevzilendi.⁴⁸ Sultan şehrin savunmasını da karısının idaresine bıraktı.⁴⁹ **İmparator Manuel, Kaballa'ya gelince, hemen saldırıya geçmeyip kısa bir süre bekledi.** Çünkü o, sultanın nerede olduğunu bilmiyordu. Mesud'un şehrin sağındaki birliklerin başında olduğunu fark edince buraya doğru hücumla hazırlandı. Ancak imparatorun subayları bu hareketten dolayı huzursuz oldular. Zira onlar Türklerin sayılarının

⁴³ Bu ad büyük bir ihtimalle bu yerin Türkçe adının bozuk şeklidir. Buranın yeri kesin olarak belli değildir. Ancak Akşehir-Konya yolu üzerinde bir mevki olmalıdır (Bk. Demirkent, trc., s. 37 n. 29).

⁴⁴ Bugün Üçhüyük denilen ve Akşehir-Konya yolu üzerinde, Akşehir'e 14 km, Konya'ya 96 km mesafede bulunan yer (Bk. Demirkent, trc. s. 37 n. 30).

⁴⁵ Kinnamos, s. 42; Niketas, s. 36.

⁴⁶ Kinnamos (aynı yer), Sultan Mesud'un bozgun halinde Konya'ya kadar kaçtığını kaydeder. Bu, çekiliş Türk savaş taktiğine uygundur. Ancak, Bizans ordusunun sayıca üstün oluşu sultanın bir meydan savaşını göze alamadığını göstermektedir.

⁴⁷ Kaballa veya Kabala, Konya'dan 11 km. kuzeybatıda Tekeli Dağ (Geveli Dağ)'ın zirvesinde bulunan kaledir (Bk. Demirkent, trc., s. 38 n. 31).

⁴⁸ Kinnamos, s. 42. Niketas (s. 36), imparatorun Konya'ya sefer yaptığı sırada Sultan Mesud'un Aksaray'a kaçtığını; *Anonim Selçuknâme* (s. 38, nşr. ve trc. Feridun Nafiz Uzluç, Ankara 1952, s. 24-25) ise, Kayseri'de bulunduğunu kaydeder.

⁴⁹ Kinnamos, s. 46. Krş. Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, İstanbul 1993, s. 181. Niketas (s. 36), Konya surları üstünde savunmayı, Mesud'un kızlarından birisinin, rivayete göre de sultanın, İmparator Manuel'in kuzeni Ioannes Komnenos ile evli olan kızının idare ettiğini kaydeder.

bu kadar az olamayacağını ve çok sayıdaki Bizans Ordusu'na karşı sultanın dışarı çıkıp savunma yaparak kendini tehlikeye atmayacağını, görünen askerlerin sadece sultanın öncü birliklerinden ibaret olduğu inancında idiler. Onlar bu işte bir hile sezinliyorlardı. Kuşkusuz bu durum askerleri korkuya da sevk ediyordu. Manuel, adamlarının tereddütlerini görünce biraz alaylı bir şekilde gülerek onlara: "Romalılar! Barbarın hilesi sizin dirayetinizi korkuya dönüştürmesin. Önümüzde görünür bir ordu sancağı olmadığı için, onların başka bir yerde başka orduları olabileceğini sanmayın. Bence Türklerin başka askerî birlikleri yok. Sancakları orada çalılıklar içinde gizlenmiş; böylece bizi sanki çok kişi varmış gibi korkutmak istiyorlar. Barbarların sayısına şaşmayın, aksine zaafını küçümseyin. Tabiatıyla hakikat, hayal ile uyumlu değildir. Nitekim ben hemen onlarla karşılaşmak üzere öncü birlikleri ile yola çıkıyorum ve sizde ordunun geri kalan kısmı ile disiplin içinde, düşmanın pususuna düşmeyezsiniz diye, beni arkadan takip etmelisiniz." ⁵⁰ demek suretiyle korkularını gidermeye maneviyatlarını yükseltmeye çalışıyordu. Söylediklerinden kendisi de emin olmamakla birlikte, öyleymiş gibi görünüyordu. Aslında korkaklıkla suçladığı Sultan Mesud, karşılıklarına çıkmıştı, ancak bu defa kendi askerleri korkuyordu. Bizans Ordusu sonunda saldırıya geçti. Bu ilk saldırı ile Türk kuvvetleri bozulup dağılmaya başladı. Kesin olarak bilemiyoruz ama belki de onlar bunu bilinçli olarak, yani savaş taktiği gereğince yaptılar. Ancak şu da bir gerçek ki, kendilerinden sayıca çok üstün olan bir ordu karşısında da fazla bir şey yapamayacakları ortadadır. Sebep ne olursa olsun, sonuçta Türkler bu ilk saldırı karşısında geri çekilmeye başladılar. Bizanslılar kaçanları takip ettiler. Bu da ordularının bölünmesine ve zaman kaybetmelerine neden oldu. Bizans Ordusu'nun arkada kalan ikinci bölümü ilerledi ama bunlar birdenbire Türk askerlerinin pususuna düştüler ve püskürtüldüler. Burada imparator, şehirden uzaklara doğru kaçan Türk birliklerini takiple uğraştığından Konya içindeki garnizon da dışarı çıkıp savaşa katılınca Bizanslılar neye uğradıklarını şaşırıyorlar, imparator, ordusunun düştüğü durumu öğrenince bazı subaylarını en kısa yoldan buraya gönderdi. Bu birliklerin başına çok enerjik bir adam olan Pyrrhogeorgios'u⁵¹ tayin etmişti. Bu yardımcı kuvvetler oraya ulaştıklarında Bizans Ordusu panik içinde sağa sola dağılmakta idi. Sonuçta yardıma gelen birlikler de durumu düzeltmeye yetmedi, imparator da oraya ulaştığı zaman hezimetin çok yakın olduğunu görerek bir hile

⁵⁰ Kinnamos, 43 vd.

⁵¹ Bu Bizans kumandanı daha sonra Saray Primikerius'u payesi ile taltif edildi. Aynı zamanda da imparatorun hizmetkârlarından biri olan Khurup, mor elbise ile şereflendirildi (Bk. Kinnamos, s. 44).

ile mağlup olmak üzere olan ordusunu kurtarmaya çalıştı. Ordusu içinden Bempitziotes adlı bir askerini yanına çağırıp ona başındaki miğferi çıkartıp bunu eliyle havada her yöne doğru sallamasını emretti. O, böyle yaparak kendi ordusuna sultanın esir edildiğini ilân edip dağılıp mağlup olmalarını engellemeye ve karşı tarafın da maneviyatını bozmaya çalışıyordu. Nitekim yaptığı hile işe yaradı ve Bizanslı askerler birden bire cesarete gelerek, kendilerini kuvvetle tazyik eden Türkleri geri püskürttüler. Hava kararınca iki taraf savaşa ara verdi. Bizanslılar buldukları yerde karargâh kurdular, ertesi gün şafak söker sökmez oradan hareketle Konya önünde tekrar karargâh kurdular ve askerler şehrin etrafını kuşattılar. **Ancak kısa bir süre sonra Manuel, şehrin girilemez olduğunu anladı. Ayrıca Sultan Mesud'a yardımcı kuvvetler geldiği haberlerini ve dönüş yolunun Türkler tarafından kesilmekte olduğunu fark ederek kuşatmadan vazgeçti ve Konya'dan ayrılmaya karar verdi.** Ancak öncelikle adamlarına şehir civarında bulunan her şeyi yağma ve tahrip ettirdi. Bu talan sırasında Türk mezarlığında bulunan ölümlere ait cesetler dışarı çıkarılmak suretiyle insanlık dışı hareketler de sergilendi.⁵² *Anonim Selçuknâme'*ye göre,⁵³ imparator bir Cuma günü Konya'da katliam yaparak⁵⁴ yedi bin Müslüman'ın şehid olmasına neden oldu. Niketas,⁵⁵ imparatorun, askerlerine mezarlara dokunmalarını yasakladığını, Kinnamos ise,⁵⁶ Manuel'in şehrin yakınında bulunan her şeyi tahrip ve yok ettiğini, Bizans ordusunun Türk mezarlarını tahrip ederek mümkün olduğunca çok cesedi mezarından dışarı çıkardığını ancak imparatorun, sultanın annesine ait mezardaki cesedin hakarete uğramasını istemediği ve onun mezarının toprağının rahatsız edilmemesini emrettiğini kaydeder. Bu doğru olsa bile Manuel'in, Türklerin mezarlarına karşı girişilen talana göz yumduğu hatta bu emri kendisinin verdiği açıkça anlaşılmaktadır. Sonunda İmparator Manuel, Mesud'un hanımına bir mektup gönderip ona: "Bilmenizi isteriz ki, imparatorluğumuzun kölesi olan sultan yaşıyor. Savaşın tehlikelerinden kaçtığı için hayatta" diyerek sultana hakarete bulundu. Oysaki o, böyle bir tutum sergilemeseydi, Hâtûn onun için iki bin koyun, çok sayıda öküz ve pek çok çeşit yiyecek hazırlatmıştı.⁵⁷ **Manuel, buradan geri çekilmeye başlayınca tekrar sultana bir mektup gönderdi ve ona: "Seni defalarca aradık**

⁵² Kinnamos, s. 45 vd.

⁵³ s. 38, trc., s. 25.

⁵⁴ Eğer bu kayıt doğru ise, katliam Konya'da değil, muhtemelen şehir civarında gerçekleştirilmiştir.

⁵⁵ *Historia*, s. 36.

⁵⁶ *Historia*, s. 45 vd.

⁵⁷ Kinnamos, s. 46. Hâtûn herhalde imparatorun yağma hareketine engel olabilmek maksadıyla bunları hazırlatmıştı.

ama seninle karşılaşamadık. Sürekli kaçıyor, gölge gibi kayıp gidiyorsun. Gölgelerle savaşır gibi olmamak için şimdi evimizin yolunu tutuyoruz. Baharda karşına daha hazırlıklı geleceğiz. Kendine hiç yakışmayan şekilde, böyle kaçmamaya dikkat etmelisin dedi.⁵⁸ İmparator Manuel Komnenos, Türklerin *Tzibrelitzemani*⁵⁹ olarak adlandırdıkları bir geçide vardıklarında, Sultan Mesud da Dânişmendliler'den beklediği yardımın gelmesi⁶⁰ ile kendini yeterince güçlü hissetti ve Bizans Ordusu'nu yakalamak üzere harekete geçti. Diğer taraftan Türklerin kendisini takip edeceğini tahmin eden imparator *Tzibrelitzemani* yakınında ordugâhını kurdu. Sonra adamlarının bir kısmını bu ordugâhın iki tarafındaki derin uçurlara gizledi.⁶¹ Onlara kendisi Türklere saldırıncaya kadar orada sessiz kalmalarını emretti. Daha sonra da ağabeyi Isaakios ile Doğu ve Batı Domestikos'u Ioannes Aksukhos'un taleplerine karşı koyamayarak, onlarla birlikte istemeyerek adamlarının gruplar halinde yiyecek bir şeyler arayıp bulmaya çalıştıkları yere gitti. Onlar silâhlarını gizleyerek burada Türkleri beklemeye koyuldular. Ancak herhangi bir kimse gelmeyince bu defa imparator askerlerinden cesur, enerjik ve aynı zamanda aslen bir Türk olan Pupakes'i⁶² yanına çağırdı. Onu, kendilerine doğru yaklaşmakta olan Türk birlikleri üzerine keşif yapmakla görevlendirdi. Pupakes az sonra geri dönerek sekizden fazla Türk görmediğini söyledi. Manuel, ağabeyi Isaakios ve Domestikos Ioannes Aksukhos ile birlikte süratle o tarafa yöneldi. Pupakes onlara yol gösterdi. Türklerin sayılarının on sekiz olduğu anlaşılmıştı ve imparator

⁵⁸ Kinnamos, aynı yer. Aslında Sultan Mesud, hiçbir yere kaçmamıştır. Sadece çok kalabalık olan Bizans ordusu karşısında bir meydan savaşını kabule yaşamayarak düşman ordusunu yıpratmak savaş taktikleri uygulamıştır. Nitekim Dânişmendliler'den beklediği yardımı alınca Bizans Ordusu'na hücum etmiştir (Bk. Kinnamos, s. 46 vd.).

⁵⁹ Şüphesiz bu yerin Türkçe yazılışı böyle değildir. Ancak Kinnamos'un kaydında (s. 47) bu şekilde geçmektedir. Türkçedeki tam karşılığını tespit etmek mümkün olmadı. Buna rağmen Konya-Beyşehir yolu üzerinde ve Konya'nın 10 km. batısındaki dar geçit olması muhtemeldir (Bk. Demirkent, trc., s. 41 n. 36). Kinnamos'un ifadesine bakılırsa bu geçit çok dar bir geçit olmalıdır (Bk. *Khoronographia*, s. 47).

⁶⁰ Anonim *Selçuknâme*'nin bu olayı anlatırken "Kayseri yolundan bir ordu geldi" kaydı Dânişmendlilerin yardıma geldiğini göstermektedir (s. 38, trc. 25). Süryani Mikhail'in (*Khronik*, nşr. ve trc. J. B. Chabot, *Chronique de Michel le Syrien, Patriarche jacobite d'Antioche (1116-99)*, Paris 1899-1924 III, xvii, 6, s. 275) "Sultan, Bağdat, Horasan ve diğer memleketlerden Türk emirleriyle askerlerini topladı" kaydı, herhalde İkinci Haçlı Seferi karşısında sultanın Abbasî Halifesi, Büyük Selçuklu Sultanı ile diğer Türk hükümdar ve emirlerinden yardım istemesi ile ilgili olmalıdır.

⁶¹ Manuel'in gizlediği bu adamların bir kısmı en yakın dostları ve kız kardeşleri ile evli olan eniştereli idi Bunların karşısında gizlenen diğer grup ise iki askerî birlikten oluşuyordu ve Nikolas Angelos'un idaresi altında idi (Bk. Kinnamos, s. 47).

⁶² Moravcsik (II, 256), Pupakes'i 1150 yılı dolaylarında bir Bizans kumandanı olarak gösterir.

bunların hafif silahlı olduğundan kaçıp kurtulmalarını önlemek için Pupakes'i onlara karşı gönderdi ve ona Türklere iyice yaklaşmasını ve onlar saldırınca kendisine doğru kaçmasını emretti. Pupakes rolünü başarıyla oynadı ve Türkleri, imparatorun yanına doğru çekti. Manuel birden bire onların karşısına çıkınca, Türkler kendilerinden beklenenden daha çabuk at sürerek oradan uzaklaştılar ve az ileride elli Türk atlısı ile buluşunca birden bire kuvvetlendiler. Manuel'in yanındakiler bu takip sırasında ordugâhtan iyice uzaklaştıklarını fark edince onun Türklerle savaşmasını tehlikeli bulup şiddetle karşı çıktılar. Bu arada imparatorun daha önceden pusuya yerleştirmiş olduğu adamları, Manuel'in durumunu öğrenmek üzere Kotertzes adlı bir asilzâdeyi onun yanına göndermişlerdi. İmparator bu adamı geri yollayarak, hepsinin mümkün olduğunca çabuk yanına gelmelerini emretti. Sonra bulunduğu yerin bitişiğindeki bir tepeye vardığında sayılan beş yüz kadar olan bir Türk birliği ile karşılaştı. Bunların ardından da bütün ordusuyla Sultan Mesud gelmekteydi. İmparator her nedense geri çekilmedi ve az bir kuvvetle Türklere hücum etti. O, belki de sultana söylediği onca şeyden sonra kaçmak istemedi ve asıl ordusunun zaten yardıma koşmakta olduğunu biliyordu. Ya da bir kahramanlık sergilemek isteği onu düşüncesizce davranmaya itiyordu. Türkler onun etrafını sarmıştı ki, Bizans kuvvetleri bölgeye yaklaştı. Sultan bu durumu fark edince kuvvetlerinin bir kısmını ayırarak yardıma gelenlerle imparatorun kuvvetlerinin birleşmesine engel olmaya çalıştı. Bu sırada imparator hâlâ yanında bulunan Pupakes'ten Türklerin yardıma gelen Bizans kuvvetlerinin önünü kesmelerine mani olmak için durumu dikkatle takip etmesini istedi.⁶³ İmparator ise yanındaki askerleriyle Türkler üzerine şiddetle saldırdı ve onların biraz geri çekilmesinden istifade ederek yardıma gelen Bizans ordusuyla buluştu.⁶⁴ Yanına ilk gelen yeğeni Ioannes oldu. Aslında imparator, kurtulduğu için çok şanslı idi. Zira kendisini gereksiz bir şekilde tehlikenin kucağına atmıştı. Onun bu davranışı, tecrübeli kumandan Ioannes Aksukhos ve asiller tarafından şiddetle tenkit edildi. Devrin tarihçisi Kinnamos, Aksukhos'u tenkit edip, Manuel'in yaptıklarını haklı bulsa da imparatorun, burada hem kendini hem de ordusunu büyük bir tehlikenin içine attığı muhakkaktır.⁶⁵ Zaten sonraki yazdıkları ile o da bunu kabul etmektedir.⁶⁶

⁶³ Kinnamos, s. 50.

⁶⁴ Kinnamos, s. 50 vd.; Niketas, s. 36. Krş. Chalandon, II, 255; Turan, s. 181-182.

⁶⁵ *Historia*, s. 50 vd. Krş. Demirkent, trc., 44 n. 42 ; Işın Demirkent, "Komnenos Hanedanının Büyük Başkumandanı: Türk Asıllı Ioannes Aksukhos", *Belleten*, Ankara 1996, c. LX, sy. 227, s. 68, n. 32.

⁶⁶ *Historia*, s. 51 vd.

Etrafındakiler tarafından bu şekilde eleştirilen Manuel, yaptığı hatanın farkına varmış olmalı ki, onlara “şimdi bu sözlere ihtiyacımız yok. Ama biz mümkün olduğu kadar dikkat edelim de, bugün daha çok Romalı kaybolmasın. Çünkü arkamızda kalmış pek çoğu yolda; gerimizden geliyorlar.” dedi.

Sonra arkadan gelen ve Türklerin önünden kaçmakta olan Bizans kuvvetlerine yardımcı olmak için en yakın ovada pusu kuruldu. Pusuya yatanların dışındaki birlikler de ordugâha döneceklerdi. Bu kararlaştırıldıktan sonra imparator adamlarından bir kısmını alıp ileriye yürüdü. Nikholas Angelos da beraberinde idi. Manuel biraz ilerledikten sonra vardığı bir uçurumun üzerinden, Türklerin yaklaştığını gördü. Birkaç adamıyla vadinin bir yanında durdu ve geriden yokuş yukarı gelen askerlerine tepeye çıkmalarını ve Türklere doğru yürümelerini emretti. Türklerle bu birlikler arasında çatışma başlayınca önceden pusuya yatmış olan kuvvetler de süratle hücumla geçtiler. **Arazinin dik oluşu savaşanları zor durumda bırakıyordu.** Aslında Türk askerlerinin sayısı, Bizanslılardan daha fazla idi. Bu nedenle imparator, adamlarına süratle vadiye doğru at sürmelerini ve daha ileri gider gibi yapmalarını, fakat fazla uzaklaşmalarını söyledi. Onlar böyle yapınca Türkler de geri çekildiler. Tam bu sırada imparator tarafından geride bırakılmış olan Bizanslılara yardım etmek için gönderilmiş olan Kotertzes ve okçular Manuel’in yardımına geldiler. İmparator, ordugâhtan gelen yardımla birlikte Türkleri bir süre izledi. Sonra ordugâhına geri döndü ve şafakta tekrar İstanbul’a doğru harekete geçti. Türkler ise çok yakında ordugâh kurduklarından taşlık arazide Bizans Ordusu’na iki koldan hücum ederek onlara büyük zayıat verdiler. Bu Türk hücumu sırasında Bizans Ordusu içinde yaya birliklerine kumanda eden Kritoples adlı kumandan, birliğini geri çevirerek Türklerle çatışmaya girdi. Fakat yenilince kaçmaya çalıştı. Kendi hayatını kurtardı ancak emrindekilerin çoğu Sultan Mesud tarafından imha edildiler.⁶⁷ Yaya askerinin başına gelenler yüzünden ordudaki tüm askerlerin morali bozuldu. Aşırı derecede korkuya kapılan askerler, Manuel’in sözlerine ve emirlerine kulak asmayarak düzeni bozup ordunun ağırlıklarının bulunduğu konvooya katıldılar ve Türklerle savaşmayı reddettiler. Öyle ki, imparator, içlerinden bazılarını cezalandırdığı halde diğerleri bundan hiç etkilenmediler. Aksine aynı tutumlarında ısrar ettiler. Türklere karşı duyulan bu korku nedeniyle Bizans Ordusu’nun artçıları ile öncü kuvvetleri birbirine karışınca, Selçuklu Ordusu tarafından kuşatıldı. Manuel, bu kuşatmadan da çok

⁶⁷ Kinnamos, s. 54. *Anonim Selçuknâme*’de yer alan (s. 38, trc., s.25), 20.000 Bizans askerinin esir edilmesi, bu savaş sonucunda gerçekleştirilmiş olmalıdır. Ayrıca *Selçuknâme*, bunların hepsinin boyunlarının vurduğunu da kaydeder (Bk. Aynı yer).

güçlkle kurtulabildi. Sonra imparatorun hücumu geçmek isteğine karşı diğer ileri gelenler, ordugâh kurup dinlenmeyi uygun gördüler. Manuel, kimsenin kendi fikrini desteklemediğini görünce, Kritoples, Tzikandyles, Sinopites ve diğer birçok kumandanı ordugâh kurmakla görevlendirdi. Ardından da imparatorluk sancağını alarak peşindekilerle birlikte Türklere saldırdı. Türkler geri çekildiler. Bu çekiliş sırasında Bizanslılar, Türklere çoğunu öldürdüler ve bazılarını da esir aldılar. Bunlar içinde sultanın şarabdârı Pharkusas⁶⁸ da bulunuyordu. Bu çatışma sırasında Bizanslılar, Türkler arasında bulunan ama Bizans asıllı olan Gabras adlı birisini de öldürdüler ve kafasını keserek ibret olması için ordugâhta dolaştırdılar. Manuel, hava kararınca kadar Selçukluların peşinden gitti, sonra da ordugâhının bulunduğu yere geri döndü. Fakat o, buradaki askerlerini hâlâ kargaşa içinde ve düzensiz bir halde buldu. Bu durum karşısında hemen ordugâhın etrafını çitle çevirdi. Birlikleri düzenli bir şekilde görev yerlerine yerleştirdi. Yine de aşırı sıkışıklık dolayısıyla geceyi at sırtında geçirmek zorunda kalanlar da oldu. Sabah olup güneş gözle görülür şekilde yükseldiği zaman, imparator askerî birliklere kumanda edenler için âdet olduğu üzere atına binerek, ordunun orta yerine geldi ve oradakilere şöyle hitap etti: “Asil beyler! Size cesur olmanızı söylemeye gelmem, sizde korkaklık veya zaaf gördüğüm için değil. Romalılar böyle alçakça davranmaz ve atalarından gelen şerefi lekelemez. Fakat ben bu askerî âdeti yerine getirirken aynı zamanda size ilerisi için daha güvenli yollar öneriyorum. Öyle anlar olur ki, önceden hesaplanmamış bir tehlike doğar ve kahramanca gayretleri bozguna döndürür. Değerli askerler! Şunu biliniz ki, bugün öncekilerden daha büyük bir mücadele yapmakla karşı karşıyayız. Diyebiliriz ki, bu son ve kesin mücadele olacak. Önceki gayretlerimizi göz önünde tutmalıyız. Şimdi, daha önce yaptığımız işlerin mükemmelliğine gölge düşürmemek ve kendimize felaket getirmemek için hazırlıklı olmalıyız. Nasıl iyi bir fırsat ve şans doğal olarak önceki kötü talihi düzeltirse, sonraki felaket de önceki başarıyı mahveder. Bize böyle bir şey olmasın diye, insanların en iyileri, her biriniz, mümkün olduğu kadar düzeni korumalısınız. Çünkü çok iyi biliyoruz ki, kesinlikle dağılmayan saflar tutarsak ve herkes payına düşeni diğerlerine katarsa, zafer şansı bize kalacak ve kendimiz için gelecek nesillere bırakacağımız bir şans kazanacağız. Eğer aksi olursa, yani birbirimizden kopar bölünürsek, biliniz ki, düşman için kolay bir av olacağız. Nasıl ki, bir şehir kuşatılınca duvarların yıkılması düşman için girişi kolaylaştırırsa, bu, ordular için de böyledir. Bu sebeple eskiler tarafından bölükler ve alaylar, artçı ve öncü birlikler,

⁶⁸ Kinnamos, s. 56. Bu adın Türkçedeki okunuşunun nasıl olduğunu tespit edemedik.

sağ ve sol kanatlar, paralel saflar ve yerleştirme şekilleri icat edildi. Zira ordu da bir şehir gibidir; orduların da savunma yapabilmesi için, şehirlerde gerekli olan kapılar, duvarlar, hendekler ve benzeri gibi her şeye ihtiyacı vardır. Bu sebeple kendimizi hazırlamalıyız".⁶⁹

Manuel, böyle bir konuşma yaparak, ordusunun kendisine duyduğu güvensizliği ve bozulan moralleri tamire çalışıyor ve daha fazla kayıp vermeden İstanbul'a dönebilmeye gayret ediyordu. Çünkü bu andan sonra Türklere karşı savaşıacak ve zafer elde edecek durumda değillerdi. Nitekim bu sözleri söyledikten sonra **Beyşehir Gölü'ne doğru hareket etti.**⁷⁰ **Ordu o dar yerden ovaya çıkıp açık alana varınca imparator askerlerden birine çok yüksek sesle haykırıp Türklere birini çağırmasını emretti.** Asker emredilene yaptı. Manuel, yaklaşan Türk'e şöyle dedi: "Sultana şu sözlerimi bildir. Yüce imparator benim vasıtamla bunu iletmektedir. Biz Konya'ya bizzat geldik. Senin topraklarına girdik ve gerçekten imparatorluğumuza karşı işlediğin suçtan dolayı seni cezalandırmak istedik. Ama sen, kaçak esirler gibi sürekli bir yerden diğerine kaçtın ve bizimle yüz yüze gelmemek için orada kalmadın. Bu yüzden kendi topraklarımıza dönüyoruz. Fakat bahar gelince daha büyük kuvvetlerle yine geleceğimizi iyice bilerek hazırlanmalısın". İmparator bunları söyledikten sonra kendisinin gönderdiği anlaşılın diye asillerden birinin göğüs zırhını da bu Türk'e verdi ve onu sultana gönderdi. Sultan Mesud, imparatorun gönderdiği mesajı aldıktan sonra ona elçiler göndererek barış yapmak teklifinde bulundu. Çünkü Avrupa'da hazırlanan ikinci Haçlı ordularının Anadolu'ya doğru hareket ettiğine dair haberler gelmekte idi ve önceliklerden farklı olarak bunların başında kralların bulunması durumu daha da ciddileştirmekte idi. Manuel, bu Türk elçilerini Batı'dan gelen haberler kesinleşinceye kadar çeşitli bahanelerle oyaladı. **İmparator Manuel, Büyük Menderes (Maeander)'in kaynaklarından birine varınca, artık Selçuklu topraklarının dışına çıktığını zannetti.** Suyu bol ve insanın gözüne çok hoş görünen bu yerde savaşın verdiği sıkıntıyı avlanarak üzerinden atıp gevşemek istedi. Fakat uzaktaki bitki örtüsü içinde bir hareket gördü. Ancak mesafenin uzaklığından dolayı gördüğünün ne olduğunu tespit edemedi ve adamlarından bir kaç kişiyi kontrol için gönderdi. Sonra orada birçok çadır kurulmuş olduğunu ve çalılıklar arasındaki hareketin de çadırların içinde

⁶⁹ Kinnamos, s. 57 vd.

⁷⁰ *Anonim Selçuknâme* (s. 38, trc., s. 25), Sultan Mesud'un düşmanı kovalayarak onları denize kadar takip ettiğini kaydeder. Kaynağımız "denize kadar" sözüyle herhalde Beyşehir Gölü'nü kast ediyor.

bulunanların atlarına ait olduğunu öğrendi. Raman⁷¹ adında birinin idaresi altında olan bu Türkler, Bizans topraklarındaki akınları dolayısıyla bol ganimetle yüklüydüler. İmparator, ordusundan seçtiği bir miktar askeri onları takiple görevlendirdi. Kendisi de birkaç adamını yanına alarak durumu daha iyi görebileceği bir yere çıktı. Bu esnada toplanmış ve artık yola koyulmuş olan Türkler, Bizanslıların gruplar halinde peşlerine düştüklerini fark edince, geri dönüp onlara karşı durdular. Ancak Bizanslılar kendilerine yaklaşıncaya yine arkalarını dönüp uzaklaştılar. Bunu sık sık tekrar etmeleri onları şaşırttı, bu nedenle onları takipten vazgeçip geri dönmeyi düşündüler, imparator, bunu fark edince göğüs zırhını bile takmadan, mümkün olduğunca çabuk adamlarının yanına gitti. Türkler birçok Bizanslının takipten yorgun düşerek birbirinden ayrıldıklarını ve sayılarının azaldığını fark edince bunlara her yönden saldırdılar. Ancak imparatorun beklenmedik gelişi Bizanslıları düşükleri tehlikeden kurtardı. Türkler çekilmeye başlayınca imparator da peşlerine düştü. Onları uzun süre takip ettiği için atı çok yorgun düşmüştü. Bu nedenle dinlenmiş bir at getirilinceye kadar bekledi. Bu arada karşılaştığı adamlarına Türklerin peşinden gitmelerini emretti. Bunlardan bir kısmı takipten sıkılarak geri döndüler. Bu sırada Manuel, Türklere saldıran amcasının oğlu Andronikos ile tesadüfen karşılaştı. Andronikos mecburiyet karşısında atını imparatora verdi. Manuel ata binerek Andronikos'a orada beklemesini ve hemen getirilecek olan yabanî ata⁷² atlayıp savaşa katılmak için yanına gelmesini söyledi. Kendisi ise, Türkleri takibe devam etti. Türklerin ordusu ikiye ayrılmıştı. Bir kısmı önden ilerliyordu. Toplu halde eversiz bir at sürüsü ise onların arkasından gitmekte idi. Geri kalan kısmı da yaklaşan Bizanslıları durdurmak üzere arkadan at sürüyordu. Ancak bunlar hiçbir yerde Bizanslı asker göremeyince birleştiler ve kontrolsüz, gelişigüzel koşuşan sürüyü bir yerde toplamayı plânladılar. İmparator ile Türkler arasında ufak bir çatışma daha oldu. Bu esnada Manuel'in, mızrağı ile atından yere düşürdüğü bir Türk askeri yere inerken imparatora doğru bir ok fırlatmak suretiyle onu ayağından yaraladı.⁷³ Ancak buna rağmen o, Türklerin elinden kurtuldu ve ordugâhına geri döndü.⁷⁴ Bizans ordusu, Konya'dan kendi

⁷¹ Kinnamos, s. 59. Bu ismin Türkçe olarak doğru yazılışı nasıldır bilinmiyor. Ancak Moravcsik (II, 259), Raman'ın Türk asıllı olduğunu kaydeder.

⁷² Çok hızlı olmalarından dolayı bu atlar "yabanî" olarak bilinirler (Kinnamos, s. 60).

⁷³ Kinnamos, s. 62. Niketas (s. 36), İmparator Manuel Komnenos'un daha henüz Konya'ya ulaşmadan önce Akşehir'de Selçuklu kuvvetleriyle giriştiği savaş sırasında topuğundan yaralandığını kaydeder.

⁷⁴ Kinnamos'a göre (s. aynı yer), İmparator Manuel tek başına ve zırhsız olduğu halde kalabalık bir Türk birliği ile savaşmış ve bunların pek çoğunu öldürmüş geri kalanlarını da kaçmaya mecbur

topraklarına varıncaya kadar Türkler tarafından ağır kayıplara uğratıldı.⁷⁵ Sultan Mesud onlara ait yedi kaleyi fethetti ve içindeki askerleri öldürttü.⁷⁶ Bir müddet sonra imparatorun atını aldığı yeğeni Andronikos, Türklere ait binicisiz bazı atları toplayarak ordugâha döndü. Manuel, buradan İstanbul'un yolunu tuttu. **Bitinya'ya varınca daha önce Akşehir'de kurtarılan esir Bizanslıları buraya yerleştirdi.** Manastırların birinden mübadele ile onlar için mal mülk sağladı. Orada Pylai⁷⁷ adı verilen bir de kale inşa ettirdi. **İmparator ordusuyla Rhyndakos Nehri'ne vardığı sırada Sultan Mesud'un elçileri gelerek Manuel'e sultanın barış isteğini bildirdiler.** Elçi heyetinin başında birçok savaşta ün kazanmış Solemas (Süleyman) adlı emir bulunmakta idi. Her iki taraf arasında yapılan görüşmeler sonunda Selçukluların Prakana Kalesi'ni ve daha önce Bizans'tan aldıkları bir kaç kaleyi geri vermesi şartıyla barış yapıldı.⁷⁸ Kinnamos,⁷⁹ bu barışın Bizans İmparatoru Manuel'in Türkiye Selçukluları üzerine ikinci bir Konya seferi düzenlemek üzere Rhyndakos'da hazırlıklara başladığı sırada Sultan Mesud'un elçilerinin gelmesiyle yapıldığını kaydederse de bu pek mümkün görülmemektedir.⁸⁰ Görüldüğü üzere büyük umutlarla çıkılan bu sefer de öncelerden pek farklı bir şekilde sonuçlanmamıştır. Daha sonra Sultan Mesud'un imparatora barış teklifinde bulunması Avrupa'dan gelen Haçlı orduları ile ilgili olmalıdır. Turan,⁸¹ İmparator Manuel'in Konya'dan geri çekiliş nedenleri arasında ikinci Haçlı ordularının Avrupa'dan hareketle İstanbul'a doğru gelişini de zikreder. Ancak bizzat Bizans kaynağının "...İmparator Türklerin yaptığı huruç hareketleri neticesinde geri çekilmek zorunda kaldı ve bu ricat hareketi bile ancak dövüşülerek gerçekleştirilebildi. Çünkü Türkler, öncelerinden çok daha büyük ölçüde bir çıkış hareketi yapmışlar ve açık araziye işgal ederek imparatorun çekiliş yolunu kesmişlerdi. Ağır çarpışmalar sonunda imparator güçlkle bu çemberi kırarak başşehre dönebildi." şeklindeki ifadesi

---

etmiş fakat kendisi sadece ayağından ufak bir yara almıştır. Destan özellikleri taşıyan bu kayda inanmak çok zor.

⁷⁵ Anonim Selçuknâme, s. 38, trc., s. 25.

⁷⁶ Anonim Selçuknâme, Aynı yer. Kaynağımız bu yedi kalenin ismini kaydetmez.

⁷⁷ Yalova ile Helenopolis arasında ve kıyıda bulunan bir yer (Bk. Ramsay, s. 220, 231. Krş. Demirkent, trc., s. 52 n. 50).

⁷⁸ Kinnamos, s. 66 vd.; Niketas, s. 34; Süryani Mikhail, III, xvii, 6, s. 275. Krş. Chalandon, 11, 257; Turan, s. 182. Odo de Deuil (*De Profectione Ludovici VII in Orientem*, trc. V. G. Berry, New York 1948, s. 55), iki hükümdar arasında yapılan bu barışın on bir yıl geçerliliği olduğunu kaydeder.

⁷⁹ *Historia*, s. 66.

⁸⁰ Bk. Demirkent, trc., s. 54 n. 54.

⁸¹ *Türkiye*, s. 182.

durumu gayet güzel açıklamaktadır.⁸² Haçlıların gelişiyle, iki taraf arasında sonradan yapılan barış arasında bir ilgi kurmak mümkündür. Ancak Manuel'in geri çekilişini Haçlılara bağlamak herhalde doğru değildir. Büyük bir ihtimalle o, Dânişmendlilerin ve diğer bazı emirlerin Selçukluların yardımına gelmesi ve dönüş yolunun tamamen kesilmesi ihtimalinden dolayı geri dönmüştür.⁸³ Bundan sonra Sultan Mesud'un ölümüne kadar (1155) Manuel, bir daha böyle bir sefere teşebbüs etmedi. Hatta Bizans arazisine giren Ermenileri cezalandırmakta aciz kalınca, sultana yüklü miktarlarda para ve hediyeler göndererek ondan Ermeniler üzerine sefer tertip etmesini istedi. Sultan, Ermenilerin Selçuklu topraklarına da yağma ve akınlarda bulduklarından bu teklifi olumlu karşılayıp Manuel ile anlaşarak Ermeniler üzerine seferler düzenledi.⁸⁴

İmparator Manuel'in 1146 Seferi'nde İzlediği Gidiş ve Dönüş Yolu

İstanbul → Ulubat (Lopadion) → Uludağ'ı geçip Pithekas (İzник'in doğusunda ve Lefke'nin yakınında)'a kadar ilerledi → Afyon (Kalograia Tepesi) → Akşehir → Adrianopolis (Koçaş) → Gaita (Üçhüyük: Akşehir-Konya Yolu üzerinde) → Konya → Kaballa (Kabala: Konya'dan 11 km. kuzeybatıda Tekelidağ/Gevelidağ'ın zirvesinde bulunan kale) → **Konya**.

(Geri Dönüş) Konya → Tzibrelitzemani Geçidi → Beyşehir Gölü → Büyük Menderes (Maeander) → Rhyndakos Çayı(Kirmastı)

Rahmetli hocam Prof. Dr. Işın Demirkent, Kinnamos'un *Historia* Tercümesi s. 41. N. 36'da Tzibrelitzemani'nin yeri hakkında;

Belke-Restle, *Tabula Impreii Byzantini 4, Galatien und Lykaonien*, Wien 1984, s. 238'de yer alan bilgiye dayanarak Tzibrelitzemani'nin, Konya-Beyşehir yolu üzerinde ve Konya'nın 10 km batısındaki dar geçit olduğunu belirtmiştir.

Daha hocamızın Kinnamos tercümesi yayımlanmadan önce biz doktora tezimizde bu dipnotu kullandık ve 2003 yılında kitabımızda yayımlandı.⁸⁵

Dikkat edilirse Sultan I. Mesud, İmparator Manuel Komnenos ve ordusunu Akşehir'de karşılamayı denemiş ancak bu ordu ile burada başa çıkamayacağını anlayınca bir miktar asker bıraktıktan sonra **Akşehir – Konya arasında** Türklerin Andrakhman dedikleri bir yere çekilmiş ve Bizans ordusuna karşı asıl savunmasını Konya yakınlarında gerçekleştirmiştir. Ne gariptir ki Selçuklular, Üçüncü Haçlı Seferi bünyesinde Anadolu'ya gelen Alman İmparatoru Friedrich

⁸² Niketas, s. 36.

⁸³ Niketas, s. 36; *Anonim Selçuknâme*, s. 38, trc., s. 25. Krş. Demirkent, trc., s. 41 n. 35.

⁸⁴ Bu seferin tafsilatı ve Selçuklu-Ermeni münasebetleri hakkında bilgi için bk. Muharrem Kesik, *Türkiye Selçuklu Devleti Tarihi Sultan I. Mesud Dönemi (1116-1155)*, Ankara 2003, s. 111-113.

⁸⁵ Kesik, *I.Mesud Dönemi*, s. 68, n.316.

Barbarossa'yı da Akşehir'de durdurmaya çalışmışlar ve başaramayınca Konya'ya kadar geri çekilmişlerdi. Taraflar arasındaki savaşlar Konya önlerinde olmuştur.⁸⁶

Üçüncü Haçlı Seferi Sırasında Alman İmparatoru Friedrich Barbarossa'nın Anadolu'da İzlediği Yol

Avrupa'dan yola çıkan Alman İmparatoru Friedrich Barbarossa, 1190 yılı Mart'ında ordusunu Çanakkale Boğazı'ndan Anadolu'ya geçirip güneye doğru ilerledi. Balıkesir-Alaşehir yoluyla 27 Nisan'da Denizli'ye geldi. Buradan Orta Anadolu'ya doğru döndü.⁸⁷

Friedrich, Sultandağı'nı dolaşarak Akşehir (Philomelion)'den doğuya giden yola ulaştı ve 17 Mayıs 1190 tarihinde Konya'ya vardı.⁸⁸

Steven Runciman'a göre⁸⁹ Friedrich Barbarossa'nın Anadolu'da takip ettiği yol şöyledir:

Çanakkale (Avrupa) → Çanakkale (Asya) → Granikos Çayı → Angelokomites Irmağı → Milletopolis → Balıkesir → Kalamos → Alaşehir (Philadelphia) → Laodikeia (27 Nisan'da) → Myriokephalon Kalesi → Sultandağı → Akşehir → **Konya**

Sonuç olarak yerini belirlemeye çalıştığımız savaşın meydana geldiği geçidin adı, Kinnamos'un eserinde "Tzibrelitzemani", Khoniates'in eserinde "Tzibritze", İmparator Manuel Komnenos'un İngiltere Kralı Henry Plantagenet'e gönderdiği mektupta "Cybrilcymani",⁹⁰ olarak kaydedilmiştir. Bu kayıtlar arasında özellikle Kinnamos'un eseri ile İmparator Manuel'in mektubunda geçen adlar hemen hemen aynıdır. **Kinnamos'da geçen "Tzibrelitzemani"nin Beyşehir-Konya yolu üzerinde ve Konya'ya yakın bir yer olduğu konusunda hiçbir şüphemiz yoktur.** Eğer savaş mahalli burası ise Myriokephalon Savaşı'nın gerçekleştiği yer Konya'nın hemen dışında Beyşehir Gölü'ne giden yolda aranmalıdır.

Bu değerli bilgi dışında Anadolu'yu iyi bilen ve Sultan II. Kılıç Arslan'ın çağdaşı olan Süryani tarihçisi Patrik Mikhail'in, savaşla ilgili olarak verdiği bilgiler de bugüne kadar yabana atılmıştır. Bu savaşı sadece Khoniates'in kayıtları üzerinden okuyamayız! Bu, her şeyden önce Tarih ilminin metodolojisine aykırıdır. Evet, N. Khoniates de çağdaş bir kaynak yazarıdır ve

⁸⁶ Turan, *Türkiye*, s. 223; Abdulhaluk Çay, *II. Kılıç Arslan*, Ankara 1987, 112.

⁸⁷ Işın Demirkent, *Haçlı Seferleri*, İstanbul 1997, s. 151.

⁸⁸ Steven Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, III, 12-13.

⁸⁹ *Haçlı Seferleri Tarihi*, III, 12-13.

⁹⁰ A.A. Vasiliev, "Manuel Comnenos and Henry Plantagenet", *Byzantinische Zeitschrift*, band , XXIX, Leipzig und Berlin 1929-30, s. 238.

Myriocephalon Savaşı hakkında çok önemli bilgiler vermektedir. Ancak adı geçen müellif buna rağmen savaşın yapıldığı mahalli yeterince açıklayamamıştır. Oysaki Kinnamos'un, 1146 yılında gerçekleşen Konya Kuşatması hakkında verdiği bilgiler, Süryani Mikhail'in eserinde yer alan kayıtlar ve bunu destekleyen *Anonim Selçuknâme*'nin kayıtları, savaş mahalli hakkında daha kesin bulgular sunuyor.

Çalışmamızın başlıca konusu olan, Myriocephalon Savaşı öncesinde Konya'yı hedef alan seferlerde bir husus dikkatimizi çekiyor:

Bu askerî seferler genellikle klasik yol, Eskişehir-Kütahya-Afyon üzerinden gerçekleştiriliyor ve mutlaka Akşehir üzerinden Konya'ya varılıyor. Selçuklular düşmanı kendi topraklarına girdikten sonra dikkatlice takip ediyor ve mutlaka Akşehir'de karşılıyor, ancak nihaî savunmasını mutlaka Konya önünde ya da civarında gerçekleştiriyor. Akşehir'den sonrası cesaret istiyor, nitekim Bizans imparatoru I. Aleksios Komnenos 1116 seferinde bu cesareti gösteremeyerek Akşehir'den geri dönmüştür. Manuel Komnenos'un 1146 kuşatması ise yine Akşehir üzerinden gelinerek Konya ve çevresinde gerçekleştirilmiştir. Alman İmparatoru Friedrich Barbarossa, Ege yolundan gelmesine karşın, o da Akşehir'e kadar çıkıp buradan hareketle Konya önlerine gelerek 1190 yılında şehri kuşatma altına almıştı. Alman imparatoru da tıpkı 1176 yılında İmparator Manuel'in kullandığı Ege yolundan ilerlemiş ancak 1176'da Manuel'in düştüğü hatayı tekrarlamamak için Akşehir üzerinden Konya'ya yürümüştür.⁹¹ Oysa ki Manuel Komnenos, Beyşehir-Konya yolundaki tehlikeli geçitten geçerek Konya'ya yürümeyi tercih etmiştir. Manuel'in neden bu hatayı yaptığını izah etmek mümkün görünmemektedir. Halbuki 1146'da Akşehir'den geldiği Konya'yı, bu geçitten geçerek terk etmişti. Türkiye Selçuklu Sultanı I. Mesud, gerekli yardımı alıp da imparatoru geçide girmeden kıstıramamıştı. Manuel de geçidin tüm bu güçlüğüne rağmen buradan geçebilmişti. 1176'da yine aynı yerde çarpışarak geçebileceğini düşünmüş ya da ordusunun sayıca üstünlüğüne güvenmiş olabilir.

II. Kaynaklarda Myriocephalon'un Yerine İşaret Eden Kayıtlar

"Dânişmend'in hâkim olduğu yerlerde yaşayan çok sayıdaki Türk birlikleri müttefik olarak geldiler ve sultan ile birleştiler. Sultan onların tahriki ile eskisi gibi kaçmak istemedi ve iyi bir duruma ulaşınca, barbar dilinde Tzibrelitzemani denilen yere varmış bulunan Romalılara hücum etmek üzere acele etti. Burası diğer bütün yerlerden daha zor geçilir, sadece saflar halindeki ordular için değil

⁹¹ Abdulhaluk Çay, *Anadolu'nun Türkleşmesinde Dönüm Noktası Sultan II. Kılıç Arslan ve Karamıkbeli (Myriocephalon) Zaferi*, İstanbul 1984, s. 91, n. 123.

küçük gruplarla yolculuk yapanlar için de zordu. Romalılar aslında ordugâhta zor durumdaydılar...”

“İmparator Manuel ordugâhın iki tarafındaki derin uçurumlara adamlar gizledi...”⁹²

“İmparator başkentten hareketle Phrygia ve Laodikeia içinden geçip benim doğduğum yer olan müreffeh ve büyük şehir eski Kolossai, şimdiki Khonai (Honaz)’a geldi. Burada fevkalade büyük, şahane güzellikte ve her bakımdan hayranlık uyandıracak bir sanat eseri olan Başmelek Mikhail Kilisesi’ni ziyaret etti. Khonai (Honaz)’den imparator, Lampis (Honaz ve Dinar arasında Acıgöl taraflarındaki ova) üzerinden Kelainai (Dinar)’a yürüdü. Marsyas suyunun karıştığı Menderes’in kaynakları buradadır ve güya Apollon burada büyüklük deliliğine kapılarak sanki eşek arısı sokmuş gibi kendisiyle müzik yarışmasına girdiğinden dolayı Marsyas’ın derisini yüzmüşmüş. Bundan sonra imparator Khoma (Homa) ve Myriokephalon (Bin kelle anlamına)’a geldi. Burası eski ve terk edilmiş bir kaledir. Ya da orada olup bitenlerden bu adı almıştır, yahut da orada bu adın ifade ettiği olay vuku bulmuştur. Çünkü bu kale yakınında tasvir edeceğim gibi binlerce Bizanslının kellesine ölümün darbesi inmişti.”⁹³

“Sultan II. Kılıç Arslan, imparator Manuel ile bir meydan savaşına tutuşmak istemeyip bir dağdan öbürüne kaçıyordu.”⁹⁴

“Sultanın kendisi de yüksek bir dağa çıktı ve orada mütemadiyen yer değiştiriyordu. Bunun üzerine İmparator Manuel Komnenos şiddetle hareket edip, Türk ülkesinin 5 günlük yol kadar içerisine girdi.”⁹⁵

“Grekler Konya’ya bir günlük yol kadar, sultanın bulunduğu mahalle de üç saatlik yol kadar yaklaştılar.”⁹⁶

“625 (1176-77) yılında Konya Sultanı Kılıç Arslan, Grek İmparatoru Manuel’i, Konya civarında bulunan Meltinis adlı harap kalenin önünde hezimete uğrattı.”⁹⁷

Yukarıda verdiğimiz kayıt için Ed. Dulaurier, “Ebu’l-Ferec’in Niketas’ın ve Hetum’un bu sefere dair yazdıklarına göre, bu savaş, Konya’nın Kuzeybatısında bulunup harabe halinde olan Myriokephalon Kalesi’nin önünde olmuştur. II. Kılıç Arslan, Manuel’i burada yenmiştir.”⁹⁸ ifadesiyle bir not düşmüştür.

⁹² Kinnamos, s. 41.

⁹³ Kinnamos, s. 123.

⁹⁴ Süryani Mikhail, s. 246.

⁹⁵ Süryani Mikhail, s. 249.

⁹⁶ Süryani Mikhail, s. 249.

⁹⁷ Kumandan Simbat, *Vekayinâme*, (trc. Hrant D. Andreasyan), çeviri nr. 68, (TTK’da henüz yayımlanmamış tercüme), s. 72.

⁹⁸ Kumandan Simbat, s. 72 n. 1.

“İmparator büyük bir ordu toplayarak Türk hududuna yürüdü. Hükümdar gıda ile yüklü arabalarını bıraktı. Rumlar, ahalisinden ve gıda maddelerinden mahrum kalan Türk köylerini yağma ederek ve yakarak ilerlediler. Bunun üzerine Türkler bilhassa aralarındaki piyadeler dağlara saptılar ve Bet-Toman'ın derin geçitlerine dalarak, Rumların ağır eşyalarını bıraktıkları büyük karargâha geldiler, yağma ettiler ve arabaları yaktılar.”⁹⁹

“Sultan, imparatorla bir antlaşmaya varılamayacağını anlayarak, Bizans ordusunun Myriokephalon'dan hareket ettikten sonra geçmesi gereken 'Tzibritze geçidi' adını taşıyan yolun darlaştığı yeri işgal etti. Geçmek isteyecek olurlarsa Bizanslılara derhal karşı koymak üzere birliklerini bu dar geçide doldurdu. Tzibritze geçidi yüksek yamaçlarla çevrelenen uzun bir vadidir. Kuzeye doğru gittikçe dikliği azalır ve yayvan tepeler arasında geniş vadiler halini alır Güneye doğru ise vadi gittikçe dikleşir ve sarplaşır.”¹⁰⁰

“Bizans ordusunun, tehlikeli geçidi (Tzibritze geçidi) arkasında bırakmış olan öncü birliği, bir anlamda emniyet arz eden bir tepeyi işgal ederek orada etrafı hendekle çevrili bir ordugâh kurdu.”¹⁰¹

“572 (1177)'de Rum Kayseri (Bizans İmparatoru) Kir Manol'un İslâm vilâyetine hücum etmek istediği ve kendisinin bir günlük mesafeye ordugâhının yaklaştığı 70.000 piyade okçusu olduğu, her menzilde hendek açtıkları ve hiçbir mukavemet görmeden 10 mil yolu alarak Konya'ya geldikleri haberi Kayseri'de sultana geldi.”¹⁰²

“Biz bu şartlar altındayken ve çatışmanın bütün yükünü taşıyorken, artçılarımız olan Grek, Latin ve diğer milletlerin askerleri düşman oklarına karşı koyamadılar. Şiddetli saldırı ve püskürtme hareketi sırasında askerler yakında bulunan bir tepeye kale niyetine erişmek için ellerinden geleni yaptılar. İlerleyenler ötekilerinin üstlerine ister istemez yüklendiler. Kalkan geniş toz bulutundan askerler bastıkları yerde ne olduğunu göremez hale geldiler. İnsanlar ve atlar birbirlerini çiğneyerek engel tanımaksızın ileriye atıldıklarında yakındaki bir uçurumdan derin vadiye döküldüler. Böylece sadece erlerin değil en meşhur şövalye ve en yakın akrabalarımızdan bazılarının da ölümüne yol açtı.”¹⁰³ (İmparator Manuel Komnenos'un İngiltere Kralı Henry'ye yazdığı mektuptan).

⁹⁹ Ebu'l-Ferec (Bar Hebraeus), *Abû'l-Farac Tarihi*, (çev. Ömer Rıza Doğrul), Ankara 1987, II. 422.

¹⁰⁰ Niketas, s. 124.

¹⁰¹ Niketas, s. 126. Geçide ilk giren Bizans birliği bu birlik olduğu için Selçuklular onların geçide girmesine izin vermiş olmalıdır.

¹⁰² *Anonim Selçuknâme*, s. 38, trc. 25.

¹⁰³ A.A. Vasiliev, s. 238-239.

III. Kaynaklara Göre, Aranan Savaş Yerinin Özellikleri

1. Savaş dar bir geçitte oldu.¹⁰⁴
2. Savaş mahalli Konya'ya bir günlük yol kadar (mesafe), Sultan II. Kılıç Arslan'ın bulunduğu mahalle de üç saatlik yol (mesafe) kadar uzaklıkta bulunuyordu.
3. Savaş Türkiye Selçuklu topraklarında meydana geldi.¹⁰⁵
4. Saldırının meydana geldiği geçidin ağzında (geçide girmeden) büyük bir ordunun karargâh kuracağı bir ortam (düz alan) olmalı.¹⁰⁶ (Belki de geçidin yakınlarında bir yerde böyle bir alan aranmalı.)
5. Savaşın meydana geldiği dar geçidin adı Bizans kaynağı Niketas Khoniates'in eseri *Historia*'da "Tzibritze geçidi" olarak adlandırılmıştır.¹⁰⁷
6. Tzibritze geçidi yüksek yamaçlarla çevrelenen uzun bir vadidir. Kuzeye doğru gittikçe dikliği azalır ve yayvan tepeler arasında geniş vadiler halini alır Güneye doğru ise vadi gittikçe dikleşir ve sarplaşır.¹⁰⁸
7. Tzibritze geçidinin sağında ve solunda dik, sarp ve yüksek kayalıklar mevcuttur.¹⁰⁹
8. Savaşın cereyan ettiği geçidin en dar ve tehlikeli mahallin devamında, 7 adet vadi vardır ve geçit burada biraz genişler ve hemen yine daralır.¹¹⁰
9. Geçidin içinde ve etrafında kum, toz ve toprak fırtınasının etkisi ile havalanabiliyordu.¹¹¹ Savaş esnasında bir kum fırtınası çıkmıştı.
10. Geçidin içinde yarıklar vardı.¹¹²
11. Bu geçidin yakınında bir Ahlat ağacı (ağaçları) bulunuyordu. Çünkü Niketas Khoniates'in ifadesine göre savaş sırasında imparator Manuel bir Ahlat ağacının gölgesine sığınmış burada yorgunluğunu atmaya (gidermeye) çalışmıştı.¹¹³
12. Geçidin dahilinde suları akan bir çay mevcuttur.¹¹⁴
13. Niketas'ta yer alan "Tanrı'nın terk ettiği dar geçit" ifadesinden bu geçidin ıssız (savaşın yapıldığı yerin ıssız olduğu) bir yer olduğu anlaşılıyor.¹¹⁵

¹⁰⁴ Süryani Mikhail, s. 249; Niketas, s. 125.

¹⁰⁵ Süryani Mikhail, s. 249.

¹⁰⁶ Süryani Mikhail, s. 249.

¹⁰⁷ *Historia*, s. 124.

¹⁰⁸ Niketas, s. 124.

¹⁰⁹ Niketas, s. 125.

¹¹⁰ Niketas, s. 127.

¹¹¹ Niketas, s. 127.

¹¹² Niketas, s. 127.

¹¹³ *Historia*, s. 127.

¹¹⁴ Niketas, s. 128.

14. Niketas'ta geçit için "yamrı yumru sert yokuş" ifadesi kullanılmıştır. Bu da bize geçidini yürüyüşünün zorlu olduğunu yani yolunun yokuş ve yamrı yumru olduğunu gösterir.¹¹⁶

15. Savaşın yapıldığı arazinin zorlu ve yol almanın güç bir arazi olduğu açıktır.¹¹⁷

16. Geçidin yakınında eski ve terk edilmiş bir kale mevcuttur. Kaynak eserden anlaşıldığı kadarıyla geçidin girişine yakın bir yerde bu kaleyi aramalıyız. Niketas bu kalenin adını "Myriokephalon" olarak veriyor.¹¹⁸

Kumandan Simbat (Simpat) da bu kalenin adını "Meltinis" olarak kaydeder.¹¹⁹

IV. Bu Konuda Artık Yapılması Gereken İşler

1 - Türk Tarih Kurumu ile Kültür ve Turizm Bakanlığı himayesinde bir komisyon oluşturulmalı, bu komisyonda tarihçi, coğrafyacı, sanat tarihçisi, arkeolog, yer bilimci, mühendis vs. ilim adamları yer almalı ve kesinlikle konunun asıl uzmanları olmalıdır.

Bu komisyon üyeleri savaş alanının tespiti konusunda bilimsel çalışmalar yapmalı ve Myriokephalon'un yeri meselesini kesin olarak çözmeli ya da kesin sonuca yakın bir sonuç elde ederek bunu kamuoyu ile paylaşmalıdır.

2- Arkeolojik kazı yapılmalı, askerî malzeme, insan kemik ve kafatasları, at, katır gibi savaş hayvanlarına ait kemikler, eşyalar vs. aranmalıdır.

3- Yarık ve çatlaklarda insan cesetleri, kemikler, at, katır vs. hayvan kemikleri, silah vb. askerî malzemeler aranmalıdır.

4- Savaş mahallinde bir askerî Tarih müzesi kurulmalı, Selçuklulara ait askerî malzeme ve Myriokephalon Savaşı kazılarında çıkarılan malzeme sergilenmelidir.

5- Savaş mahallinde Sultan II. Kılıç Arslan'a ait bir heykel ve zaferi simgeleyen bir anıt dikilmelidir.

6- Savaş bölgesi sit alanı ilan edilmelidir.

7- Alana tarihi ve turistik geziler düzenlenmelidir.

8- Savaş alanına Sultan II. Kılıç Arslan'ın ağzından yazılmış bir zafer konuşması ve savaşı anlatan bir yazıt dikilmelidir.

¹¹⁵ Niketas, s. 130.

¹¹⁶ *Historia*, s. 130.

¹¹⁷ Kinnamos, s. 150.

¹¹⁸ *Historia*, s. 123.

¹¹⁹ Kumandan Simbat, s. 72.

9- Savaşın en kritik ve çarpıcı anlarını anlatan (kaynaklarda ifade edildiği gibi) plaketer dikilmelidir. Bu plaketer üzerindeki yazılar Türkçe ve İngilizce olmalıdır.

10- Yabancı turistlerin de bölgeye ilgisi çekilmelidir.

11 - Bölgeyi ziyarete gelenler için bir mini kitaplık kurulmalı, savaşı, Dünya’da ve Türkiye’de anlatan kitap, makale, ansiklopedi maddesi vs. çalışmalara yer verilmelidir.

12- Bu büyük zafer her yıl İstanbul’un fethi, Çanakkale Zaferi, Malazgirt Zaferi ve Büyük Taarruz vb. zaferlerimiz gibi coşkuyla, devlet töreniyle, tarihçilerle ve halkla kutlanmalıdır.

13- 2 ya da 4 yılda bir Mryiokephalon Zaferi sempozyum ya da çalıştayları düzenlenerek Türk-Bizans ilişkilerinin bu dönemine matuf ayrıntılı çalışmalar yapılmalıdır.

14- Tarihçi, arkeolog, sanat tarihçisi, coğrafyacı vs. akademisyenlerin katılımıyla birlikte Mryiokephalon Zaferi’nin her yönüyle incelendiği bir prestij eser vücuda getirilmeli ve İngilizce versiyonuyla birlikte yayımlanmalıdır.

BİBLİYOGRAFYA

Kaynak Eserler

Anna Komnene, *Alexiade, Regne de Tempereur Alexis I Comnene (1081-1118)*, (nşr. ve trc. B. Leib), Paris 1937-45, I-III, (İng. Elizabeth A. S. Dawes), *The Alexiad*, London 1928, (trc. Bilge Umar) *Alexiad Malazgirt'in Sonrası*, İstanbul 1996.

Anonim Selçuknâme, (nşr. ve trc. Feridun Nafiz Uzlu), Ankara 1952.

Ebu'l-Ferec (Bar Hebraeus), *Abû'l-Farac Tarihi*, (çev. Ömer Rıza Doğrul), Ankara 1987, II.

Kinnamos, Ioannes, *Epitome Historiarum*, CSHB, (nşr. I. Meinecke), Bonn 1836, (Frs. J. Rosenblum), *Chronique*, Paris 1972; *Ioannes Kinnamos'un Historia'sı*, (çev. Işın Demirkent), Ankara 2001.

Kumandan Simbat, *Vekayinâme*, (trc. Hrant D. Andreaşyan), çeviri nr. 68, (TTK'da henüz yayımlanmamış tercüme).

Niketas Khoniates, *Historia*, (çev. Fikret Işıltan), Ankara 1995.

Odo de Deuil, *De Profectione Ludovici VII in Orientem*, (trc. V. G. Berry), New York 1948.

Süryanî Mihail, *Khronik*, (nşr. ve trc. J. B. Chabot), *Chronique de Michel le Syrien, Patriarche jacobite d'Antioche (1116-99)*, Paris 1899-1924, (trc. Hrant D. Andreaşyan), *Süryani Patrik Mihail'in Vekayinâmesi 1042-1195*, Ankara 1944, II, (TTK'da henüz yayımlanmamış tercüme).

Araştırma Eserleri

Ceylan, M. Akif-Adnan Eskikurt, *Tarihî Coğrafya Açısından Myriokephalon Savaşı ve Konya Bağışsak Boğazı*, Konya 2017.

Chalandon, Ferdinand, *Alexis Comnene: Les Comnene, Jean II Comnene et Manuel I Comnene*, Paris 1910-1912, I-II.

Çay, Abdülhaluk, *II. Kılıç Arslan*, Ankara 1987.

-----, *Anadolu'nun Türkleşmesinde Dönüm Noktası Sultan II. Kılıç Arslan ve Karamikbeli (Myriokephalon) Zaferi*, İstanbul 1984.

Demirkent, Işın, *Haçlı Seferleri*, İstanbul 1997.

-----, "Komnenos Hanedanının Büyük Başkumandanı: Türk Asıllı Ioannes Aksukhos", *Belleten*, Ankara 1996, c. LX, sa. 227.

Eskikurt, Adnan - Mehmet Akif Ceylan, *Selçuklu-Bizans Münasebetlerinde Bir Dönüm Noktası Myriokephalon Zaferi (Beyşehir-Bağışsak Boğazı-Miryokephalon) 17 Eylül 1176*, İstanbul 2015.

Kesik, Muharrem, *Türkiye Selçuklu Devleti Tarihi Sultan I. Mesud Dönemi (1116-1155)*, Ankara 2003.

Moravcsik, Gyula, *Byzantinoturcica*, Leiden 1983, I-II.

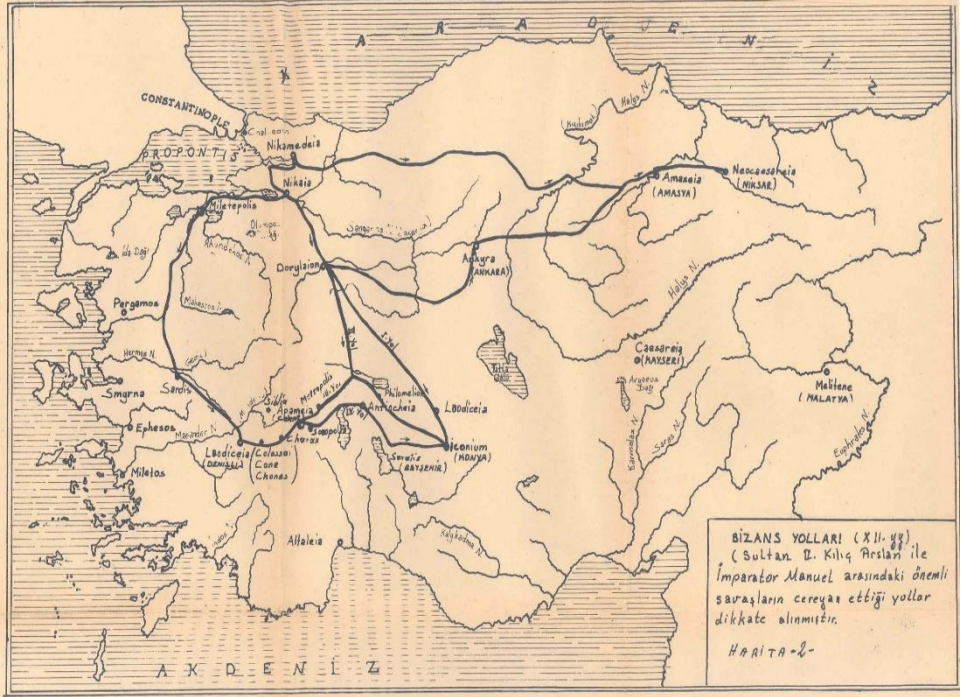
Ramsay, William Mitchell, *The Historical Geography of Asia Minor*, (çev. Mihri Pektaş), *Anadolu'nun Tarihî Coğrafyası*, İstanbul 1961.

Runciman, Steven, *Haçlı Seferleri Tarihi*, (çev. Fikret Işıltan), Ankara 1992, II.

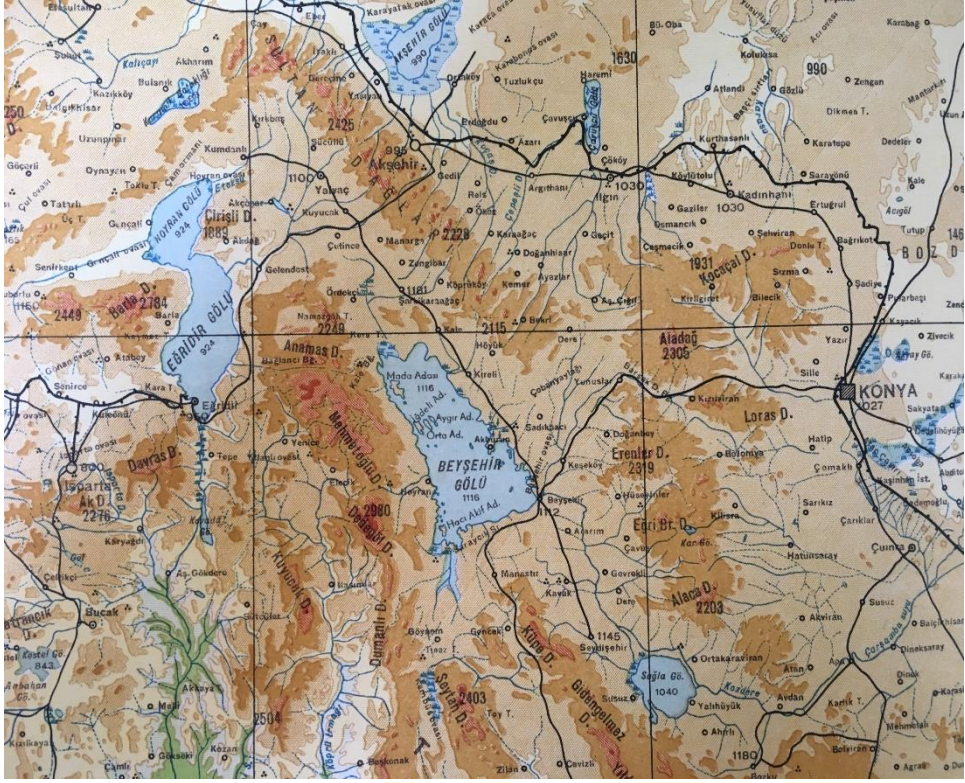
Turan, Osman, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, İstanbul 1993.

Umar, Bilge, *Türkiye'deki Tarihsel Adlar*, İstanbul 1993.

Vasiliev, A. Alexandrovich, "Manuel Comnenos and Henry Plantagenet", *Byzantinische Zeitschrift*, band , XXIX, Leipzig und Berlin 1929-30, s. 233-244.

Abdülhaluk Çay, *Anadolu'nun Türkleşmesinde Dönüm Noktası Sultan II. Kılıç Arslan ve Karamıklıbeli (Myriokephalon) Zaferi*, İstanbul 1984.

Ali Tanoğlu-Sırrı Erinç-Erol Tümertekin, *Türkiye Atlası*, İstanbul 1961.

Harita 2

Kinnamos, Ioannes, *Ioannes Kinnamos'un Historia'sı*, (çev. Işın Demirkent), Ankara 2001.

**ORTAÇAĞ KRONİKLERİNE GÖRE 17 EYLÜL 1176
MYRIOKEPHALON ZAFERİ
(BAĞIRSAK BOĞAZI – KONYA)****

**17 SEPTEMBER 1176, THE BATTLE OF MYRIOKEPHALON
ACCORDING TO THE MEDIEVAL CHRONICLES (BAGIRSAK
GORGE - KONYA)**

Adnan ESKİKURT*

Öz

Myriokephalon savaşı, Bizans İmparatorluğu'nun Anadolu'daki Türk hâkimiyetini sonlandırmak hedefi ile düzenlediği son büyük sefer sırasında, günümüzden 841 yıl önce 17 Eylül 1176 tarihinde Konya Bağirsak Boğazı'nda cereyan etmiştir. Türk-İslâm tarihinin dönüm noktalarından olan savaş, Sultan II. Kılıç Arslan'ın idare ettiği Türkiye Selçuklu Ordusu'nun galibiyetiyle neticelenmiştir. Anadolu'nun bir Türk yurdu haline geldiğini kabullenen Bizans idarecileri bir daha böyle büyük bir sefer düzenleyememiş ve ellerindeki arazileri korumayı esas alan bir politika geliştirmek zorunda kalmışlardır. Savaşla ilgili bahislerini tespit ettiğimiz onaltı Ortaçağ kroniği vardır ve bunların tamamı savaşın bir boğazda cereyan ettiğini ortaya koyarlar. Bu kroniklerin yedisi de savaşın Konya yakınlarında gerçekleştiğine işaret etmektedirler.

Anahtar Kelimeler

Myriokephalon Savaşı, Konya, Bağirsak Boğazı

Abstract

The Battle of Myriokephalon took place in the Bağirsak Gorge in Konia 841 years before the present day on 17 September 1176 during the last great campaign of Byzantine Empire aiming to bring Turkish rule in Anatolia to an end. The battle which is one of the turning points in Turco-Islamic history, ended with the victory of Army of Seljuk of Rûm under command of Sultan Qilij Arslan II. Forced to acknowledge the reality that Anatolia had become a Turkish homeland, the Byzantine administrators could not organize such a great campaign again and had to change their strategy to protect the lands in their possession. There are sixteen mediaeval chronicles mentioning

---

* Konya Selçuk Üniversitesi Selçuklu Araştırmaları Merkezi'nce 16 Eylül 2017 tarihinde gerçekleştirilen Anadolu'yu Türk Yurdu Yapan Mıryokephalon Zaferi Bağirsak Boğazı/Konya 17 Eylül 1176 Sempozyumu'nda bildiri olarak sunulmuştur.

* Doç. Dr., İstanbul Medeniyet Üniversitesi Tarih Bölümü (Ortaçağ ABD), adnaneskikurt@gmail.com.

the battle that we discovered and all of these are in agreement that the battle took place in a gorge. And seven of these chronicles indicate that the battle took place near Konia.

Keywords

Myriokephalon Battle, Konia, Bağırsak Gorge

GİRİŞ

Bizans İmparatoru I. Manuel Komnenos tarafından Konya'yı zapt ederek Türkiye Selçuklu Devleti'ni yıkmak ve Türkleri Anadolu Yarımadası'ndan çıkarmak amacı ile 1176 (H. 572) yılında düzenlenen seferin bir boğaz harbi ile sona ermesi ve bunun yeri meselesi, Ortaçağ Türk-İslâm Tarihi'nin uzlaşma sağlanamamış konularındandır. Günümüze değin yapılan savaşla ilgili yapılan araştırmalarda; Denizli yöresi (Düzbel, Kûfi Boğazı, Akçay Vadisi, Çardak Geçidi), Eğirdir Gölü'nün kuzey ve doğu kesimleri (Karamık Beli, Kumdanlı Ovası, Gelendost Ovası ve Akdağ Köyü civarı) üzerinde durulmuştur. Son olarak da Konya-Beyşehir arasında bulunan Bağırsak Boğazı'nın savaş yeri olduğu tarafımızdan ortaya konulmuştur.¹

Savaş yeri ve coğrafi özelliklerinin belirlenmesinde XII ile XV. yüzyıllar arasına ait onaltı kronikten yararlanılmıştır. Bu kroniklerden yedisi de savaşın Konya yakınlarında gerçekleştiğini ifade ederler.²

Tespit edebildiğimiz savaş yeri ile coğrafyasına temas eden kronikler şunlardır:

a) *Türk-İslâm Kaynakları:* İbnü'l-Ezrâk (Ahmed b. Yûsuf b. Alî b. el-Ezrâk el-Fârîki)³, Anonim Tarih-i Âl-i Selçuk⁴,

b) *Bizans kaynakları:* Niketas Khoniates⁵, Ioannes Kinnamos⁶, Georgios Kodinos (Pseudo Kodinos)⁷, Saint Neophytos⁸,

¹ Adnan Eskikurt ve Mehmet Akif Ceylan, 2017: *Selçuklu-Bizans Münasebetlerinde Bir Dönüm Noktası Myriokephalon Zaferi (Konya, Bağırsak Boğazı, Myriokephalon, 17 Eylül 1176)*, Çamlıca yay., İstanbul. Ayrıca Mehmet Akif Ceylan ve Adnan Eskikurt, 2017: *Tarihî Coğrafya Açısından Myriokephalon Savaşı (17 Eylül 1176) ve Konya Bağırsak Boğazı*, Konya Büyükşehir Belediyesi Kültür yay. no. 39, Konya.

² Bu kroniklerle ilgili detaylı bilgi için bkz. Adnan Eskikurt, 2017: "Myriokephalon Savaşı'na Dair Kronikler ve Modern Çalışmalar" *Selçuk Üniversitesi Selçuklu Araştırmaları Dergisi (USAD)*, sayı 6, Konya, s. 65-93. Ayrıca bkz. Adnan Eskikurt, 2017a: "Roger De Hoveden ve Kardinal Boso'nun Myriokephalon Savaşı'nda Dair Bahisleri", *Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, cilt IV, sayı. 1, İstanbul, s. 33-55.

³ İbnü'l-Ezrâk, 1992: *Meyyâfârikîn ve Âmid Tarihi (Artuklular Kısım)*, (trc. Ahmet Savran), Erzurum.

⁴ Anonim, 1952: *Anadolu Selçukluların Devleti Tarihi III, Histoire Des Seldjoukides D'Asie Mineure, par un Anonyme* (trc. Feridun Nafiz Uzlu), Ankara; Anonim, 1999: *Târix-e Âl-e Saljuq Dar Ânâtoli*, Compiled by Unknown Author (ed. Nâdere Jalâli), Tehran; Anonim, 2014: *Selçuknâme* (trc. H. İ. Gök, F. Coşguner), Atif yay., Ankara.

⁵ Niketas Khoniates, 1960: Ferdinand Chalandon, *Les Comnène, Etudes sur l'empire Byzantin au XIe et au XIIIe siècles*, Jean II Comnène (1118-1143) et Manuel I Comnène (1143-1180), tome II, Burt Franklin

- c) *Ermeni Kaynakları*: Smbat Sparapet⁹, Hethum (Table Chronologique)¹⁰,
d) *Süryani Kaynakları*: Süryani Mihael¹¹, Gregory Abû'l-Farac¹²,
e) *Latin Kaynakları*: Roger de Hoveden¹³, Sur (Tyre) Piskoposu William¹⁴,
Salerno'lu II. Romuald (Romualdi)¹⁵, Kardinal Boso¹⁶, Albert von Stade (Annales Stadenses)¹⁷, Robert de Mont (Torigny'li)¹⁸.

Research & Source Works Series 2, New York; Niketas Khoniates, 1995: *Historia (Ioannes ve Manuel Komnenos Devirleri)*, (trc. F. Işıltan), TTK, Ankara.

- ⁶ Ioannes Kinnamos, 2001: *Ioannes Kinnamos'un Historia'sı (1118-1176)*, (haz. I. Demirkent), TTK., Ankara.
- ⁷ Georgios Kodinos (Pseudo Kodinos), 1975: "The chronicle of Pseudo-Kodine," *Die Byzantinischen Kleinchroniken*, vol. 1, (ed. P. Schreiner), Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, Vienna.
- ⁸ Saint Neophytos, 1960: *Βυζαντινά και μεταβυζαντινά εγκώμια εις τον Άγιον Δημήτριον (Byzantine and post-Byzantine praise in the Holy Demetrios)*, (ed. Βασίλειος Λαούρδας/Basil Laourdas), *Makedonika*, c. 4, Selânik, s. 49-55.
- ⁹ Smbat Sparapet, 1869: "Chronique Du Royaume De La Petite Arménie Par Le Connétable Sěmpad", (trc. E. Dulaurier), *Recueil Des Historiens Des Croisades Documents Arméniens*, Publie Par Les Soins De L'Academie Des Inscriptions Et Belles-Lettres, Tome Premier, Paris.
- ¹⁰ Héthoum (Comte De Gorigos / Count of Gor'igos), 1869: "Table Chronologique", *Recueil Des Historiens Des Croisades Document Arméniens*, Tome I, Publie Par Les Soins De L'Academie Des Inscriptions Et Belles-Lettres, Paris.
- ¹¹ Süryanî Mihael, 1905: *Chronique De Michel Le Syrien* (ed. J. B. Chabot), tome III, Ernest Leroux, Paris.
- ¹² Gregory Ebu'l-Farac, 1987: *Abu'l-Farac Tarihi* (trc. Ö. R. Doğrul), I-II, Ankara; Gregory Ebu'l-Farac, 1932: *The Chronography of Gregory Ebu'l-Farac* (trc. Ernest A. Wallis Budge), c. I-II, Oxford University Press, London.
- ¹³ Roger de Hoveden, 1853: *The annals of Roger de Hoveden, Comprising the History of England and of Other Countries of Europe from A.D. 732 to A.D. 1201* (Latince'den İngilizce tercüme, Henry T. Riley), c. I, London. Kronikteki Manuel'in mektubu için ayrıca bkz. Alexander Alexandrovich Vasiliev, 1929-30: "Manuel Comnenus And Henry Plantagenet", *Byzantinische Zeitschrift*, band XXIX, Leipzig und Berlin, s. 233-244. Türkçe tercümesi de için bkz. Adnan ESKİKURT, 2017a: a.g.e, s. 34-37.
- ¹⁴ Sur (Tyre) Piskoposu William, 1943: *A History of Deeds Done Beyond The Sea* (trc. E. A. Babcock & A. C. Krey), c. I-II, Columbia University Press, New York; Guillaume De Tyr Et Ses Continueurs, 1879-1880: *Histoire, Histoire Générale Des Croisades Par Les Auteurs Contemporains* (trc. M. Paulin), tome I-II, Paris.
- ¹⁵ Salerno'lu II. Romuald (Romualdi), 1866: *Annales Romualdi* (ed. Wilhelm Arndt), *Monumenta Germaniae Historica*, XIX, Impensis Bibliopolii Aulici Hahniani, Hannover.
- ¹⁶ Kardinal Boso, 1973: *Boso's Life of Alexander III* (trc. G. M. Ellis), Basil Blackwell, Oxford. Kronikteki Myriokephalon Savaş'na dair kısmın Türkçe tercümesi için bkz. Adnan ESKİKURT, 2017a, a.g.e., s. 37-39.
- ¹⁷ Albert von Stade, 1859: *Annales Stadenses* (ed. J. M. Lappenberg), *Monumenta Germaniae Historica*, XVI, Impensis Bibliopolii Aulici Hahniani, Hannover.
- ¹⁸ Robert de Mont (of Torigny), 1844: *Cronica* (ed. D. L. C. Bethmann), *Monumenta Germaniae Historica*, VI, Impensis Bibliopolii Aulici Hahniani, Hannover; Robert de Mont (of Torigny), 1856: *The*

Savaş yerinin tespitinde kroniklerde geçen coğrafi terim ve tasvirler önemli olduğundan, savaş yerinin konumu, coğrafi adlar, geçidin doğrultusu, uzunluğu, genişliği, jeomorfolojik ve hidrografik özellikleri ile bitki örtüsü gibi coğrafi unsurlar değerlendirildiğinde savaşın yapıldığı coğrafi ortam şekillendirilebilmektedir.

Tarihi kaynaklar yanı sıra, 1/25 000, 1/100 000 ve 1/250 000 gibi farklı ölçek ve tarihli topografya haritaları ile uydu görüntüleri savaş yeri olduğu ileri sürülen bütün alanlarda yerinde yapılan arazi gözlemleri faydalı olmuştur.

A. Savaşın Sebepleri:

Anadolu Türk beyleri arasında sürekli bir uzlaşmazlık yaratmak ve daima en zayıfı destekleyerek bunu sürdürmek şeklinde bir politika izleyen Bizans'ın aleyhinde meydana getirdiği ittifak karşısında Sultan II. Kılıç Arslan'ın başarılı olması savaşın temel sebebidir.

Sultan, 1162'de İstanbul'a giderek İmparator I. Manuel ile yaptığı anlaşma ile aleyhindeki ittifakı dağıtmış ve tahtta gözü olan kardeşi Şahinşâh'ı da bertaraf etmişse de, esasen 1174'te Nureddin Mahmud Zengî'nin ölümü ile Orta Anadolu'da kati üstünlük sağlamıştır.¹⁹ Bu şüphesiz I. Haçlı Seferi'nden beri Anadolu'yu yeniden elde etme arzusu içerisindeki Bizanslı idareciler için arzulan bir gelişme değildi ve artık iki taraf arasında savaş kaçınılmaz hale gelmişti.

1162 yılında taraflar arasında İstanbul'da varılan anlaşma, esasen taraflara yaşadıkları sorunların üstesinden gelmek için zaman kazandıran bir siyasi manevra idi. Nitekim Bizans'ın Anadolu'daki arazi kayıpları devam etmiş ve

---

Chronicals of Robert De Monte (Latince'den trc. Joseph Stevenson), *The Church Historians of England*, c. 4, kısım II, London.

¹⁹ Niketas Khoniates, 1960: s. 463-466; Niketas Khoniates, 1995: s. 81-84; Ioannes Kinnamos, 2001: s. 149-151; Süryani Mihael, 1905: 319-320, 324, 326, 332, 345-346, 349-350, 357, 362-364; Sur (Tyre) Piskoposu William (William of Tyre), 1943: c. II, p. 394; Gregory Abû'l-Farac, 1987: s. 399, 402, 406, 410, 413-414, 417-418; İbnü'l-Esir, 1987: *el-Kâmil fi't-Tarih*, c. XI, (trc. Abdülkerim Özyaydın), Bahar yay., İstanbul, s. 257-258, 314-317, 322-324; İbnü'l-Ezrâk, 1992: s. 142, 166-167, 169; Ahmed b. Mahmud, 1977: *Selçuknâme* (haz. Erdoğan Merçil), II, Tercüman 1001 Temel Eser no. 102, İstanbul, s. 148-149; Kerimüddin Mahmud-i Aksarayî, 2000: *Müsâmeretü'l-Ahbâr* (trc. Mürsel Öztürk), TTK., Ankara, s. 22-23; Mükrimin Halil Yinanç, 1950: "Dânişmendliler", *İA*, c. III, M.E.B., İstanbul, s. 473; Osman Turan, 1993a: *Selçuklular Zamanında Türkiye*, Boğaziçi yay., İstanbul, s. 201-205; Ali Sevim, 1993: *Anadolu'nun Fethi Selçuklular Dönemi*, TTK., Ankara, s. 147-148; Erdoğan Merçil, 1993: *Müslüman Türk Devletleri Tarihi*, TTK., Ankara, s. 126.

İmparator I. Manuel'in Alaşehir'e değin uzanan bir harekât düzenlediği 1173 yılından itibaren her iki taraf yeni bir gerginlik dönemine girmiştir. Batı Anadolu'da Türkmenler eline geçen yerleşmelerin iadesini talep eden imparator hedefine ulaşamayınca, Basile Tzikandelos ve Mikhael Angelos adlı komutanları eli ile harekâtlar düzenleyerek Bergama, Kırkağaç, Edremit taraflarını Türkmen tehdidinden kurtarmış ve Denizli şehrini tahkim ettirmiştir. Bu ve benzeri uygulamalarla nüfus ve güç kaybeden birçok Batı Anadolu yerleşmesinin yeniden eski canlılığına kavuşması ve Rum nüfusun geri dönmeleri hedeflenmişti.

Sultan II. Kılıç Arslan'ın 1175 yılında Dânişmendli arazisine hâkim olması ise İmparator I. Manuel'i kapsamlı askerî harekâtlar başlatmasının temel nedenidir. Bu süreçte Eskişehir'de Dorylaeion Kalesi'ni (Karacaşehir Köyü'nde)²⁰ ve Denizli Khoma'da (Gümüşsu)²¹ da Sublaion Kalesi'ni tamir ve inşâ ettirmiştir.²² Yine bu sırada Şahinşâh ve Mikhael Gabras idaresinde Türkler üzerine iki ordu sevk etmiş, sonuç alamadığı harekât sonrası da elçisi Hadım Thomas'ı Konya'ya göndererek Amasya'nın kendisine verilmesini istemiştir.²³ Sultan da anlaşmaya aykırı faaliyetleri sebebi ile Eskişehir ve İstanbul'da bulunduğu sırada İmparator'a elçiler göndermiş ancak eli boş dönmüşlerdir.²⁴

Taraflar arasındaki anlaşmazlıklar çözümsüz kaldığından savaş kaçınılmazdı. Kaynaklardan anlaşıldığına göre savaşın sonucunu Bizans Ordusu'nun manevra kabiliyetini en aza indiren coğrafi şartlar belirlemiştir. Sultan II. Kılıç Arslan bölgenin coğrafyasını iyi tanıdığından, kalabalık ve donanımlı Bizans Ordusu ile meydan savaşı veya Konya'da şehir savunması yapmayı tercih etmemiştir. Bunun yerine; birliklerine avantaj sağlayan yüksek bir

²⁰ William Mitchell Ramsay, 1960: *Anadolu'nun Tarihi Coğrafyası*, (trc. Mihri Pektaş), MEB. yay., İstanbul. s. 224, 233.

²¹ Bilge Umar, 1993: *Türkiye'deki Tarihsel Adlar*, İnkılâp Kitabevi, İstanbul, s. 723-724. Ayrıca bkz. Ch. Le Beau, 1834: tome XVI, s. 273.

²² Niketas Khoniates, 1960: tome II, s. 504; Niketas Khoniates, 1995: s. 122. William Mitchell Ramsay, 1895: *The Cities and Bishopricks of Phrygia*, c. I, Clarendon Press, Oxford, s. 20 (dipnot 2).

²³ Niketas Khoniates, 1960: tome II, s. 510; Niketas Khoniates, 1995: s. 126; Ioannes Kinamos, 2001: s. 210-213, 215; Süryanî Mihael, 1905: tome III, s. 369; İbnü'l-Esîr, 1988: *el-Kâmil fi't-Tarih*, c. IX (trc. Abdülkerim Özeydin), Bahar yay., İstanbul, s. 233-234; Gregory Abû'l-Farac, 1987: c. II, s. 421-422; Erdoğan Merçil, 1993: s. 127.

²⁴ Niketas Khoniates, 1995: s. 85, 121-122, Ioannes Kinamos, 2001: s. 214.

arazi ve dar bir geçitte savaşı kabul etmiş ve stratejisinde başarılı olarak önemli bir zafer kazanmıştır.²⁵

B. Bizans Ordusu'nun Savaş Alanına İlerleyişi

İmparator I. Manuel, 1175 kışı Latin, Macar, Sırp ve Kumanlardan ücretli asker toplamış, ayrıca sayısız yük hayvanı, beş bin araba, mancınık ve koçbaşı gibi kuşatma aletleri tedarik etmişti.²⁶

İmparatorun Konya'yı zapt edip Sultan'ı esir etmek ve Türkleri Anadolu'dan İran'a sürmek için hazırlandığını anlatan Niketas, "Binlerce savaşçı" ifadesini kullanıp Bizans ordu mevcudu hakkında bir rakam vermez.²⁷ Kinnamos ise İmparator'un Sırp ve Macarlardan sayısız birlikler toplayıp büyük bir itina ile savaşa hazırlandığını, askerlere ve atlara gerekli malzemeyi taşımak için Trakya'daki köylerden sayısız öküz alındığını ve üç binden fazla araba hazırlandığını ifade etmiştir.²⁸ Süryani Mihael de Bizans Ordusu'nda 5000 erzak arabası olduğunu bildirir.²⁹ Savaştan bahseden İbnü'l-Ezrâk ise Bizans ordu mevcudunu mübalağa ile 700.000 süvari olarak verir.³⁰

Bizans Ordusu 1176 baharı İstanbul'dan hareketle Kocadere kıyısındaki kışlık karargâh Lopadion'da (Uluabat Köyü, Karacabey) toplanmış, Sırp ve Macar birliklerinin gecikmesi sebebi ile sefer 1176 yaz mevsimi başına kalmıştı. İmparator, Eskişehir yolu yerine Balıkesir yakınındaki Akhyraous'dan (Akîra) geçip, Denizli üzerinden ilerlemişti. Honaz'a (Khonai) ulaştığında mola vermiş ve Başmelek Mikhail Kilisesi'ni ziyaret etmişti. Kendi denetimindeki bu güzergâhı tercih etmesi, Türk mukavemetinden çekinmiş olması ile izah olunabilir.

1162 Barış'ını sürdürmek isteyen ancak elçileri eli boş geri dönen Sultan ise, Türkmenlerden takviye alıp düşmanı gece baskınları ile yıpratmayı planlamıştı. Ayrıca Süryanî Mihail'in ifade ettiği üzere, birliklerine savaşmamayı, ellerindeki yerleri tahliye ederken ellerindeki erzakı ve Bizans Ordusu'ndaki hayvanların otlayabileceği çayırları yakarak kullanılamaz hale getirmelerini, su kaynaklarını ve kuyuları hayvan leşleri ile enfekte etmelerini emretmişti. Küçük birliklere

²⁵ Mehmet Akif Ceylan, 2016: "Coğrafi Perspektiften Myriokephalon Savaşı'nın Yeri ve Konya Bağırsak Boğazı," *Selçuk Üniversitesi Selçuklu Araştırmaları Dergisi (USAD)*, sayı 5, Konya, s. 71.

²⁶ Roger de Hoveden, 1853: c. I, s. 420.

²⁷ Niketas Khoniates, 1995: s. 123.

²⁸ Ioannes Kinnamos, 2001: s. 214.

²⁹ Süryanî Mihael, 1905: tome III, s. 371.

³⁰ İbnü'l-Ezrâk, 1992: s. 182.

ayrılan Selçuklu Ordusu'nun ve göçebe Türkmenlerin 5000 ve 10.000 kişilik kuvvetlerle düşmana vur kaç tarzı baskınlar yaptığı bu süreçte, Bizans Ordusu açlık ve susuzluğun yanı sıra salgın hastalıkların pençesine düşmüştü.³¹

a) Bizans Ordusu'nun Kelainai'den (Dinar) Khoma'ya Varışı

İmparator, Niketas'a göre Kelainai'den (Dinar) sonra Khoma'ya (Homa) gitmiştir. İlk anda akla gelen buranın Denizli Gümüşsu'daki Khoma olduğudur. Sublaion Kalesi de buradadır. Ancak ters istikamette kuzeydedir. Akla gelmesi gereken ise, Manuel'in Kelainai'den başka bir Khoma'ya gitmiş olabileceğidir.

Süryanî Mihael, Bizans Ordusu'nun Türk topraklarında 5 gün yol aldığını belirtmektedir.³² Yine 1175 yılında İstanbul ile Konya arasını kat eden el-Herevi'nin Dorylaeion (Eskişehir) ve Amorion Kalesi'nin (Emirdağ/Afyon) Selçuklu-Bizans sınırında yer aldığına işaret etmesi de dikkat çekicidir.³³ Bu durumda sınırın kuzeyde Dorylaeion ve güneyde Amorion ile o sıralar Bizans hâkimiyetindeki Attaleia (Antâliyye, Antalya) arasındaki hat ile belirli olduğunu söylemek mümkündür. Bu bilgiler rehberliğinde 5 günlük yolculukla ulaşılabilecek Khoma adını taşımış yerleşmeler araştırıldığında Dinar'ın yaklaşık 200 km. uzağındaki Beyşehir'in 5 km. kadar güneyinde yakın zamana kadar Homa adını taşıyan yerleşmeler olduğu görülür. Bunlar, Çivril köyü güneyindeki *Aşâğı ve Yukarı Esence*'dir. Beyşehir kazasındaki Göçü'ye tabi *Ullu Homa* ve *Kiçi Homa* köyleri olarak Osmanlı tahrirlerinde de yer alırlar.³⁴

Niketas, savaşı detaylı bir biçimde anlatmasına karşılık Bizans Ordusu'nun Kelainai ile Khoma arasında katettiği menzilleri vermediği için savaşın yerinin kesin olarak tespiti için yararlı değildir. Ancak Kinnamos eserinde savaş yerini tespiti imkân veren önemli kayıtlara yer vermiştir. Buna göre İmparator I. Manuel 1146 yılındaki Konya seferinde başarısız olunca şehir önlerinden

³¹ Süryanî Mihael, 1905: tome III, s. 370-371. Ayrıca bkz. Ch. Le Beau, 1834: tome XVI, s. 276; Niketas Khoniates, 1960: tome II, s. 501.

³² Süryanî Mihael, 1905: tome III, aynı yer.

³³ el-Herevi, 1957: *Kitâbü'l-İşârât İlä Ma' rifeti'z-Ziyârât (Guide Des Lieux De Pelerinage)*, (trc. Janinne Sourdel-Thomine), Institut Français De Damas, Damas, s. 131.

³⁴ Feridun Nafiz Uzluk, 1958: *Fatih Devrinde Karaman Eyâleti Vakıfları Fihristi (881/1476)*, Vakıflar Umum Müdürlüğü Neşriyatı, Ankara, s. 64; Fahri Coşkun, 1996: 888/1483 Tarihli Karaman Eyâleti Vakıf Tahrir Defteri (basılmamış Y. Lisans tezi), İstanbul, s. 95, 104; BOA. TD., 920/40, 906/1500 tarihli mufassal defter, s. 429-431; Mehmet Akif Erdoğan, 2004: *Beyşehir Sancağı'nın 1584 Tarihli Nüfus Sayımı (Beyşehir, Seydişehir, Bozkır)*, Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi yay. no. 123, İzmir, s. 34-37, 45-46, 113-115. Ayrıca bkz. Mehmet Akif Erdoğan, 2006: *Osmanlı Yönetiminde Beyşehir Sancağı (1522-1584)*, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, s. 117.

çekilirken Tzibrelitzemani Geçidi yolu ile Pusguse Gölü'ne (Beyşehir Gölü) varmıştır.³⁵

Kinnamos'un savaş yerinin lokalizasyonuna ait kaydı da dikkate alındığında Beyşehir'deki Homa'ya ilerleyen Bizans Ordusu'nun Kelainai'den hareketle iki farklı güzergâhı izlemiş olabileceği söylenebilir:

a) Harita 1'de görüldüğü üzere Dinar'dan sonra Uluborlu, Senirkent, Kumdanlı, Yalvaç ve Şarkikarağaç üzerinden,

b) Yine Topraklı'nın iddiası³⁶ doğru ise eğer, Senirkent'ten sonra Hoyran ve Eğirdir gölleri arasındaki Yenice Köyü Köprüsü'nden geçip Gelendost'a ulaşmış, Yalvaç güneyinden ve Şarkikarağaç üzerinden Homa'ya varmış da olabilir.

Harekâtını adeta bir Haçlı seferi gibi gören ve Anadolu'yu geri almak arzusundaki Manuel, Lâtin prinkepsliklerinin de desteğini almıştı.³⁷ Manuel, Niketas'a göre yol boyunca sıkı bir düzen kurmuş, her geceleme yerinde karargâhın etrafına mânialar yaptırmış ve savaş sanatının bütün kurallarını göz önünde bulundurmuştu. Ancak savaş makinelerini çeken yük hayvanlarıyla, sayıları çok olmakla birlikte hepsi de savaş için işe yaramayan adamlardan tereküp eden sürücüler yüzünden pek yavaş ilerlenebiliyordu.³⁸

Sultanın ilerlemekte olan Manuel'e birkaç daha kez elçi heyeti yolladığı, ancak barışa ikna edip yolundan çeviremediği anlaşılmaktadır. Sultanın savaş öncesi son teşebbüsünde aldığı cevap da Niketas'a göre şöyle idi:

"İmparator kibirli bir palavrayla, ona cevabımı bizzat ve Konya'da bildireceğini belirtti. Bunun üzerine Sultan bir anlaşmaya varılamayacağını anlayarak, Bizans Ordusu'nun Myriokephalon'dan hareket ettikten sonra geçmesi gereken ve Tzibritze (Tzivritzē) Geçiti adını taşıyan, yolun darlaştığı yeri işgal etti." (Foto. 1)

³⁵ Ioannes Kinnamos, 2001, s. 41. Ayrıca bkz. Muharrem Kesik, 2003: *Türkiye Selçuklu Devleti Tarihi Sultan I. Mesud Dönemi (1116-1155)*, TTK yay., Ankara, s. 65-72.

³⁶ Ramazan Topraklı, 2010: "Yenice Köyü Köprüsü ve Miryokephalon Savaşı", *Kastamonu Eğitim Dergisi*, c. 18, no. 3, Eylül, s. 997-1012; a. mlf., 2011: *Değişen Coğrafya ve Miryokephalon Savaşı*, Semih Ofset, Ankara 2011.

³⁷ Niketas Khoniates, 1960: tome II, s. 505-506; Niketas Khoniates, 1995: s. 123.

³⁸ Niketas Khoniates, 1995: aynı yer; Roger de Hoveden, 1853: c. I, s. 420.

Foto 1. *Duble Yol Yapım Çalışmalarının Kuzey Yamaçları ve Vadi Tabanının Doğal Görünümünü Değiştirdiği Bağırsak Boğazı'nın Darlaştığı Yerden Eski Bir Görünümü. (2014 Mayıs)*

“Geçmek isteyecek olurlarsa Bizanslılar’a derhal karşı koymak üzere birliklerini bu dar geçide doldurdu. Tzibritze Geçidi yüksek yamaçlarla çevrelenen uzun bir vadidir. Kuzeye doğru gittikçe dikliği azalır ve yavaş tepeler arasında geniş vadiler halini alır. Güneye doğru ise vadi gittikçe dikleşir ve sarplaşır.”³⁹

Nihayet Bizans Ordusu, o dönemde henüz Rum asıllı bir kısım nüfusun yaşıyor olması muhtemel Homa’da ikmal yapıp, Niketas’ın Myriakephalon olarak adlandırdığı kale harabesinin görüldüğü yerden Tzibritze Geçidi’ne yöneldi.

b) Tzibritze Boğazı ve Myriokephalon Kalesi’nin Yeri

Tzibritze Boğazı, Niketas ve Kinnamos’un eserlerindeki nispeten detaylı anlatımlardan anlaşıldığına göre boğaz karakterli bir geçit yeridir.

Niketas, Bizans Ordusu’nun Tzibritze Boğazı’na ulaşırken Dinar ile Homa arasında aştığı menzilleri bildirmedikinden savaş mevkiinin tespitinde bu yönüyle pek yararlı değildir.

Kinnamos ise, *“...Sultan onların tahriki ile eskisi gibi kaçmak istemedi ve iyi bir duruma ulaşınca, barbar dilinde Tzibrelitzemani denilen yere varmış bulunan Romalılara*

³⁹ Niketas Khoniates, 1995, s. 124.

hücum etmek üzere acele etti. Burası diğer bütün yerlerden daha zor geçilir; sadece saflar halindeki ordular için değil, küçük gruplarla yolculuk yapanlar için de zordu. Romalılar aslında ordugâhta zor durumdaydılar”, eserin diğer bir sayfasında “Çünkü hala düşman ülkesinin ortasındayız ve Roma sınırlarından çok uzaklardayız. Bunu söyledikten ve orduyu düzene soktuktan sonra doğruca önceleri halkın Skleros’a ait ama şimdi Pugsuse dedikleri göle [Beyşehir Gölü] doğru yola çıktı. Ordu o dar yerden ovaya çıkıp açık alana varınca, İmparator askerlerden birine çok yüksek sesle haykırıp Türklerden birini çağırmasını emretti” ve bir başka sayfada da “İmparator Maiandros’un [Büyük Menderes] kaynaklarından birine [muhtemelen Dinar’a] varınca, artık düşman topraklarının dışına çıktığını zannetti. Burasının suyu bol ve insanın gözüne çok hoş görünen bir yer olduğunu fark ederek, savaşın verdiği sıkıntıyı avlanmanın eğlencesi ile üzerinden atıp gevşemek istedi” şeklinde 1146’da yapılan savaşlar bağlamında Tzibrelitzemani Geçidi’nin konumuyla ilgili çok önemli ve nispeten ayrıntılı bilgiler vermektedir.⁴⁰

İmparator I. Manuel Komnenos (1118-1180), İngiltere Kralı II. Henry Plantagenet’e Myriokephalon Savaşı’nı anlattığı nispeten uzun bir mektup göndermiştir. Boğazın adı, Manuel’in mektubuna yer veren ve aslında Roger de Hoveden’a ait olduğu halde Benedict of Peterborough’un kaleme aldığı zannedilen eserde (*Gesta Regis Henrici Secundi and Gesta Regis Ricardi Cibrilcimani*⁴¹ ve aynı eserin Roger de Hoveden tarafından genişletilmiş halinin (*Chronica Magistri Rogeri De Houedene*) Latince neşrinde *Cybrilcymani*,⁴² Roger de Hoveden’in bir diğer Latince eserinin (*Annalium pars prior & posterior*, *Scriptores post Bedam*, Sir Henry Saville, Frankfurt 1601²) İngilizce tercümesinde ise *Cibrilcima*⁴³ şeklinde kaydedildiği görülür. Dolayısıyla geçit ve bulunduğu yörenin adı hiçbir değişikliğe uğramadan hemen hemen aynı biçimde yazılmıştır.

Süryanî Mihael de

“Bizans Ordusu’nun Türklerin arazisinde beş günlük yolculuk mesafesinde hızlı bir şekilde ilerlediğini, bu memlekette bulunan ve imparatorun kendilerini yurtlarından süreceğini gören çekirge gibi sayısız Türkmenlerden 5000 veya 10.000’i tarafından

⁴⁰ Ioannes Kinnamos, 2001, s. 41, 48-50.

⁴¹ Benedict of Peterborough, 1867: *Gesta Regis Henrici Secundi Benedicti Abbatis*, (The Chronicle of the Reigns of Henry II. and Richard I. A. D. 1169-1192), (ed. William Stubbs), c. I, Oxford, s. 128.

⁴² Roger de Hoveden, 1869: *Chronica Magistri Rogeri De Houedene* (ed. William Stubbs), c. II, London, s. 103.

⁴³ Roger de Hoveden, 1853: c. I, s. 420.

karşılandığını, bunların Rumların kampı dışındakileri yakıp, yıkıp katlettiklerini kaydeder. Ayrıca, Bizanslıların Konya yakınına ulaştıklarında şehre bir günlük yürüyüş mesafesinde ve sultanın bulunduğu yerin üç saat uzağında bulduklarını anlatır.”⁴⁴

Yine Sur’lu William da

“savaşın Konya’da cereyan ettiğini, yaşanan trajedinin Bizans vazifelilerinin tedbirsizliğinden gerçekleştiğini ve ordu ile türlü savaş ağırlıklarının ilerlemesine müsait geniş ve açık yollar dururken düşmanın işgali altındaki tehlikeli ve dar yerlere bodoslama ilerlendiğini anlatır.”⁴⁵

Héthoum da XII. ve XIII. yüzyıldaki önemli olayları anlatan kroniklerden biridir. Bu kronikte, 625 (6 Şubat 1176 - 4 Şubat 1177) yılına ait önemli olayların kaydedildiği kısa paragrafta Myriokephalon Savaşı ile ilgili bir cümlelik bilgiye rastlanır. Bu cümlede Héthoum, “Bizans imparatoru Manuel Komnenos, Sultan Kılıç Arslan tarafından Konya yakınında yenildi” demektedir.⁴⁶ Diğer bazı kronikler (Smbad, Suryanî Mihael) gibi, Héthoum’un da savaşın yeri konusunda Konya yakınına açıkça belirttiği görülür.

Bu bilgiler, savaşın yapıldığı yerin Konya’nın batısında, Beyşehir-Konya arasındaki kesimde aranması gerektiğini gösterir. Derbend ve Bağirsak boğazları bu kesimde yer alır. Bunlardan coğrafi özellikleri kroniklerin anlatımları ile örtüşen yegâne yer ise, Bağirsak Boğazı’dır.

Niketas’ta Myriokephalon (bin kelle) adı ile zikredilen kalenin yeri de önemlidir. Müellif sefere katılmadığı ve malumatı orada bulunanlardan elde ettiğine göre, Myriokephalon ona bilgi verenlerin kullandığı bir isimdir. Kalenin eski ve terk edilmiş olduğunu söylerken bunu doğrulamaktadır.⁴⁷

Myriokephalon Kalesi olması muhtemel yer, Foto 2’deki Asar Kale (Balkayalar) mevkiidir. Bağirsak Boğazı’nın darlaştığı yer öncesinde, yoldan 2 km. kadar içeridedir. Osmanlı tahrirlerinde Karye-i Hisar-ı Meldos tâbi-i Çemen Eli şeklinde kayıtlı olduğu görülür.⁴⁸

⁴⁴ Süryani Mihael, 1905, s. 370-372.

⁴⁵ Sur (Tyre) Piskoposu William (William of Tyre), 1943: c. II, s. 414-415.

⁴⁶ Héthoum, 1869: s. 477.

⁴⁷ Niketas Khoniates, 1995: s. 123.

⁴⁸ Mehmet Akif Erdoğan, 1990: “Akşehir Sancağındaki Dirliklerin III. Murad Devrindeki Durumu ve 1583/991 Tarihli Akşehir Sancağı İcmal Defteri”, *Osmanlı Tarihi Araştırma Ve Uygulama Merkezi Dergisi*, sayı 1, s. 148, 150.

Foto 2. Asar Kale'ye (Balkayalar Kalesi) Ait Bir Görünüm. (Ekim 2017)

Çapı 750 m. olan yaklaşık 100 metrelik doğal kayalık bir yükselti üzerinde yer alan kalıntılardan buranın Demir Çağı'ndan itibaren kullanıldığı tespit edilmiştir. Heinrich Swoboda'ya göre yüzey buluntuları, burada geç Roma ve erken Bizans dönemlerinde bir kalenin mevcudiyetini göstermektedir.⁴⁹ Ekim 2017'de yapılan araştırma sırasında üzerinde tesadüf edilen kimi kalıntılar fotoğraflanmıştır (Foto 3, 4, 5, 6 ve 7).

---

⁴⁹ Heinrich Swoboda, vd., 1935: *Denkmaler Aus Lykaonien Pamphylien und Isaurien*, Wien, s. 106-108; Ayrıca bkz. Karauğuz, Güngör ve Kunt, Halil İbrahim., 2004: *Eskiçağ Kaleleri, Çizgi Kitabevi, Konya*, s. 21-23.

Foto 3. Asar Kale (Balkayalar Kalesi) Üzerindeki Bir Kalıntı (Ekim 2017)

Foto 4. Asar Kale (Balkayalar Kalesi) Üzerindeki Bir Kalıntı (Ekim 2017)

Foto 5. *Asar Kale (Balkayalar Kalesi) Üzerindeki Bir Kalıntı (Ekim 2017)*

Foto 6. *Asar Kale (Balkayalar Kalesi) Üzerindeki Bir Kalıntı (Ekim 2017)*

Foto 7. Asar Kale (Balkayalar Kalesi) Üzerindeki Bir Kalıntı (Ekim 2017)

Üç taraftan dik olan kayalık yüzey sebebiyle ancak kuzey tarafından ulaşmak mümkündür ve bu kesimde sur kalıntıları ile bir tapınak sahasına ait izler mevcuttur. Kalın duvarlarının harcında kireç kullanılmış olduğu görülür. Ayrıca, dâhilinde bir sarnıç ve bir de merdiven (Foto 8) mevcuttur.

Foto 8. Asar Kale Kuzeydoğusundaki Yerli Kayaya Oyulmuş Merdiven (Ekim 2017)

Kilikya Ermeni Krallığı dönemini ele alan Smbat Sparapet'in XIII. asra ait kroniğinde bulunan savaşla ilgili bir kayıt buraya işaret ediyor olabilir.

Müellif, "Aynı yıl (1176'da), Konya (Iconium) Sultanı Kılıç Arslan Konya'ya uzak olmayan bir yerde, bugün yıkık ve terk edilmiş olan Meldinis Kalesi'nin önünde Bizans İmparatoru Manuel'i hezimeye uğrattı" ve "Sonra İmparator ile yeni bir müttefiklik antlaşması yaptı" şeklinde savaştan bahseder.⁵⁰

Burada sözü edilen Melitene (Meldinis) ile M. Akif Erdoğan hocanın yayınladığı Osmanlı tahrirlerinde Akşehir'e tabi Hisar-ı Meldos köyü şeklinde geçen Türkçeleşmiş isim arasında, Osmanlıca yazılışın farklı okunabileceği dikkate alınırsa, bir alâkanın söz konusu olduğu görülecektir.

C. Selçuklu Stratejisi ve Zaferi

Niketas'a göre boğaza yönelen Bizans Ordusu'nun önünde saray muhafızları ile Konstantinos Angelos'un oğulları Ioannes ve Andronikos, onların yanında ordunun ana kuvvetini oluşturan Doğu alayları komutanı Konstantinos Makrodukas ve muhtemelen Batı alayları komutanı Andronikos Lapardas vardı. Bunların ardından da Lâtin ücretli askerlerden müteşekkil sağ kanada komuta eden imparatorun kayınbiraderi Balduinos (Antakya hanedanından Baudouin) ve sol kanadı yöneten Theodoros Mavrozomes geliyorlardı. Onları, ordunun ağırlıkları ile hizmetkârlar, kuşatma aletlerini taşıyan arabalar ve nihayet seçkin muhafızlarıyla İmparator Manuel ve artçı birliklerle Andronikos Kontostephanos izliyordu.⁵¹

Boğazın darlaştığı yere ulaşan Angelos'un oğulları ile Makrodukas ve Lapardas idaresindeki birlikler, yaya kuvvetleri sayesinde buradan geçebildiler ve geçidin Konya çıkışındaki bir yayvan tepeyi (Foto 9 ve 11) işgal ederek emniyete aldılar. Ancak Bizans ordu birlikleri birbirlerinden kopuk halde ilerliyorlardı ve bu hatanın ilk kurbanı, Türklerin ok ve mızrak yağmuru altında kalıp büyük bölümü imha edilen Theodoros Mavrozomes idaresindeki sol kanat oldu. Aynı akıbete imdada gelen Baudouin'in birlikleri maruz kaldı ve o da çarpışmalar sırasında öldü.

Menderesler yaparak uzanan ve etrafı nispeten dik yamaçlarla çevrili boğazın çıkışlarını kapatmış olan tepelerdeki Türk kuvvetleri düşmanın ağırlıklarını

⁵⁰ Smbat Sparapet, 1869, s. 626.

⁵¹ Niketas Khoniates, 1960: tome II, s. 507, 509; Niketas Khoniates, 1995: s. 124-125; Ch. Le Beau, 1834: tome XVI, s. 277.

taşıyan arabalardaki koşulu hayvanları okla vurup düşman birlikleri arasında irtibatı engelleyen setler oluşturdular. İleri ve geri gidemeyen, imparator ile artçılardan da destek alamayan Bizans kuvvetleri panikleyerek ağır bir mağlubiyete uğradılar. Mücadeleler öyle şiddetliydi ki, ortalığı toz bulutu kaplamış, bazıları yamaçlardan aşağı yuvarlanmışlardı.⁵²

Süryanî Mihael'e göre öncülerin geçtiği boğaza onları izleyerek gelen ve dâhilinde insanlar ile hayvanlar için gerekli erzak ve malzemeyi, savaş araçlarını taşıyan 5000 araba ile Bizans ordugâhını 50.000 Türk yağmalamıştır.⁵³

Foto 9. Höyük Tepe'den Bağırsak Boğazı'nın Konya Çıkışı. (Mayıs 2014)

Şiddetli çarpışmalar içine giren İmparator, bir süre bir ahlat ağacının (yabanî armut ağacı) gölgesinde dinlendikten sonra kâh yerdeki cesetleri çiğneyerek ve kâh râyihasına kan kokusu karışmış suları coşkun bir çayı (Foto 10) aşarak güçlükle boğaz çıkışındaki yayvan bir tepeyi (Foto 11) işgal etmiş öncü kuvvetlerine ulaşabilmiştir.

⁵² Niketas Khoniates, 1995: aynı yer; Roger de Hoveden, 1853: c. I, s. 421; İbnü'l-Esîr, 1988: c. IX, s. 249-250, Süryanî Mihael, 1905: tome III, aynı yer; Kudret Ayiter, 1981: "Myriokephalon Savaşı Nerede Olmuştur?", VIII. Türk Tarih Kongresi (II. ciltten ayrı basım), TTK., Ankara, s. 599-701.

⁵³ Süryanî Mihael, 1905: tome III, s. 371.

Foto 10. *Boğazın Batı Çıkışında Yunuslar Köyü Yakınında Derin Olmayan Yatağında Akan Bağırsak Çayı'nın Bir Görünümü (Ekim 2017)*

Foto 11. *Boğazın Konya Çıkışındaki Yayoan Tepeye (Höyük Tepe) Ait Bir Görünüm. (Ekim 2017)*

İmparatorun barış talebi üzerine fenerler eşliğinde gece boyu süren görüşmeler sonucunda, Sultan anlaşma için elçisi Gabras'ı göndermiştir.⁵⁴

Niketas'a göre, "Yazılı vesikada, imparatorun bu anda iyice incelemeden kabul etmek zorunda olduğu diğer şartlar yanında bir miktar fidye ödenmesi ve Dorylaion ve Sublaion kalelerinin yıktırılması da bulunmaktaydı."

İki gün bekledikten sonra üç Selçuklu emirin refakatinde geldiği yoldan geri götürülen imparator, cesetlerle dolu yol boyunca mağlubiyetinin büyüklüğünü ve acısını bir kez daha müşahede etti. Yolda Sublaion Kalesi'ni tahrip etti. Oradan Alaşehir'e (Philadelphia) geçti ve durumunu bir mektupla İstanbul'a bildirdi. Ancak söz verdiği halde Dorylaion Kalesi'ni yıktırmaktan kaçındı.⁵⁵ Bu, Sultan II. Kılıç Arslan ile aralarında gelişecek yeni bir sürtüşmenin habercisiydi.

D. Savaşın Türk ve Dünya Tarihindeki Önemi

Anadolu'nun artık bir Türk yurdu haline geldiği dünyaya ilan ve ispat edilmiştir.

İtibar ve güç kaybeden Bizans, Türkleri Anadolu'dan sürüp çıkarma konusundaki arzusundan da ebediyen uzaklaşmak durumunda kaldı.

Bizans siyasetçileri artık Anadolu'nun ellerindeki kıyı bölgelerini koruma endişesi ile hareket etmek durumundaydılar.

Rum ahali de Bizans'tan ümidini tamamen kesmiş ve Anadolu'nun yeni sahibi Türklere tâbi olmak durumunda olduklarını anlamışlardır.

Avrupalı hükümdarlar nezdinde büyük yankı meydana getirmiştir.

Manuel mektupları ve elçilik heyetleri ile durumunu gizlemeye çalışmışsa da, Sultan II. Kılıç Arslan'ın Alman İmparatoru'na gönderdiği elçilik heyeti vasıtasıyla gerçekler ortaya çıkmıştır.

Bu durum, Alman İmparatoru Friedrich I. Barbarossa ve İngiliz kralı II. Henry tarafından heyecanla karşılanmıştır.⁵⁶ Nitekim Barbarossa mektup yazarak Manuel'i tâbiyetine davet etmiştir. Morali bozulup yatağa düşen Manuel fazla yaşamamış ve Eylül 1180 tarihinde vefat etmiştir.⁵⁷

⁵⁴ Niketas Khoniates, 1995: s. 130-131; Roger de Hoveden, 1853: c. I, s. 422; Süryanî Mihael, 1905: tome III, s. 371; Gregory Abû'l-Farac, 1987: c. II, s. 422.

⁵⁵ Niketas Khoniates, 1960: tome II, s. 511-512; Niketas Khoniates, 1995: s. 131-133; Roger de Hoveden, 1853: c. I, s. 422; Ralph Johannes Lilie, 1977: s. 260.

⁵⁶ Albert von Stade 1859: s. 349.

⁵⁷ Ralph Johannes Lilie, 1977: s. 275; Ch. Le Beau, 1834: tome XVI, s. 257-265, 291-292, 296; Georg Ostrogorsky, 1991: *Bizans Devleti Tarihi* (trc. Fikret Işıltan), TTK yay., Ankara, s. 351-364; Steven Runciman, 1992: *Haçlı Seferleri Tarihi*, c. II (trc. Fikret Işıltan), TTK yay., Ankara, s. 356; Osman Turan, 1993a: 210; Timothy Gregory, 2010: *A History of Byzantium*, Wiley-Blackwell, Oxford, s. 307-8.

1177 yılında Papalık başkanlığında toplanan Alman, İtalyan ve Lombard toplulukları aralarındaki anlaşmazlıklara son vermişler, Friedrich I. Barbarossa Mukaddes Roma-Germen İmparatoru olmuştur.

Bu tarihten itibaren artan düşmanlıklar 1204 yılında İstanbul'da bir Lâtin devleti kurulması ile sonuçlanmıştır.⁵⁸

Sultan II. Kılıç Arslan'ın bu zafer sonrası İslâm hükümdarları nezdindeki itibarı bir derece daha arttı.

Sultan bütün emirlere, Bağdat halifesine ve Horasan sultanına köleler, hizmetkârlar, silahlar ve Rumların kelleleri ile mızrağa takılı saçlarını gönderdi.

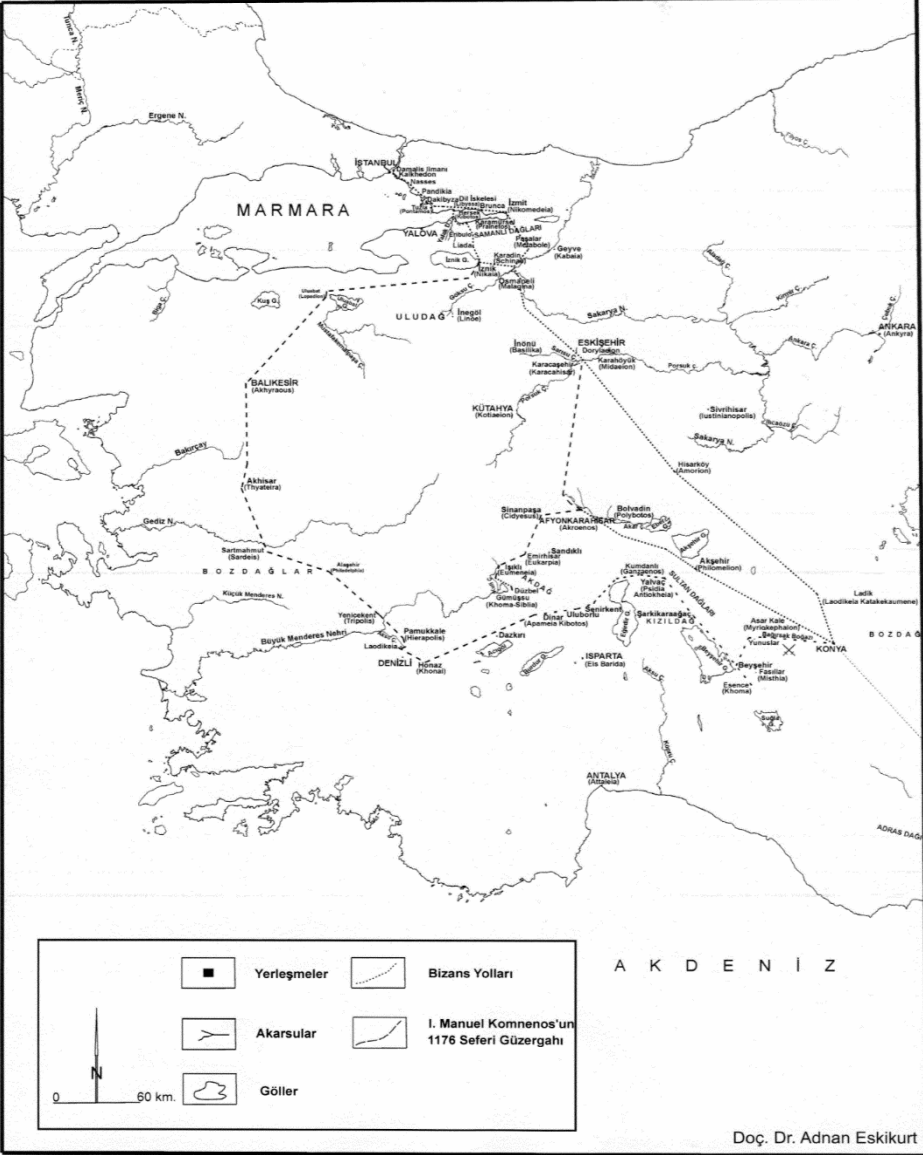
İslam şehirlerinde düzenlenen şenliklere katılanlar caddeler boyunca atları sırtında ilerlediler. Savaşta şehit düşenler için de dualar edildi.⁵⁹

---

⁵⁸ Mehmet Abdulhalûk Çay, 1987: *II. Kılıç Arslan*, Kültür ve Turizm Bakanlığı yay., Ankara, s. 86.

⁵⁹ Süryanî Mihael, 1905: tome III, s. 372.

Harita 1

KAYNAKLAR

- Ahmed b. Mahmud, 1977: *Selçuknâme* (haz. Erdoğan Merçil), II, Tercüman1001 Temel Eser no. 102, İstanbul.
- Albert von Stade, 1859: *Annales Stadenses* (ed. J. M. Lappenberg), *Monumenta Germaniae Historica*, XVI, Impensis Bibliopolii Aulici Hahniani, Hannover.
- Anonim, 1952: *Anadolu Selçukluları Devleti Tarihi III, Histoire Des Seldjoukides D'Asie Mineure, par un Anonyme* (trc. Feridun Nafiz Uzluk), Ankara.
- Anonim, 1999: *Tārīx-e Āl-e Saljuq Dar Ānātoli*, Compiled by Unknown Author (ed. Nädere Jalâli), Tehran.
- Anonim, 2014: *Selçuknâme* (trc. H. İ. Gök, F. Coşguner), Atif yay., Ankara.
- Ayiter, Kudret, 1981: "Myriokephalon Savaşı Nerede Olmuştur?", *VIII. Türk Tarih Kongresi* (II. ciltten ayrı basım), TTK., Ankara, s. 599-701.
- Benedict of Peterborough, 1867: *Gesta Regis Henrici Secundi Benedicti Abbatis*, (The Chronicle of the Reigns of Henry II. and Richard I. A. D. 1169-1192), (ed. William Stubbs), c. I, Oxford.
- BOA. TD., 920/40, 906/1500 tarihli mufassal defter, s. 429-431.
- Ceylan, Mehmet Akif, 2016: "Coğrafi Perspektiften Myriokephalon Savaşı'nın Yeri ve Konya Bağırsak Boğazı," *Selçuk Üniversitesi Selçuklu Araştırmaları Dergisi (USAD)*, sayı 5, Konya.
- Ceylan, Mehmet Akif ve Eskikurt, Adnan, 2017: *Tarihî Coğrafya Açısından Myriokephalon Savaşı (17 Eylül 1176) ve Konya Bağırsak Boğazı*, Konya Büyükşehir Belediyesi Kültür yay., no. 39, Konya.
- Coşkun, Fahri, 1996: 888/1483 Tarihli Karaman Eyâleti Vakıf Tahrir Defteri (basılmamış Y. Lisans tezi), İstanbul.
- Çay, Mehmet Abdulhalûk, 1987: *II. Kılıç Arslan*, Kültür ve Turizm Bakanlığı yay., Ankara.
- Erdoğan, Mehmet Akif, 1990: "Akşehir Sancağındaki Dirliklerin III. Murad Devrindeki Durumu ve 1583/991 Tarihli Akşehir Sancağı İcmal Defteri", *Osmanlı Tarihi Araştırma Ve Uygulama Merkezi Dergisi*, sayı 1.
- Erdoğan, Mehmet Akif, 2004: *Beyşehir Sancağı'nın 1584 Tarihli Nüfus Sayımı (Beyşehir, Seydişehir, Bozkır)*, Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi yay. no. 123, İzmir.
- Erdoğan, Mehmet Akif, 2006: *Osmanlı Yönetiminde Beyşehir Sancağı (1522-1584)*, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul.
- Eskikurt, Adnan ve Ceylan, Mehmet Akif, 2017²: *Selçuklu-Bizans Münasebetlerinde Bir Dönüm Noktası Myriokephalon Zaferi (Konya, Bağırsak Boğazı, Myriokephalon, 17 Eylül 1176)*, Çamlıca yay., İstanbul.
- Eskikurt, Adnan 2017: "Myriokephalon Savaşı'na Dair Kronikler ve Modern Çalışmalar" *Selçuk Üniversitesi Selçuklu Araştırmaları Dergisi (USAD)*, sayı 6, Konya, s. 65-93.
- Eskikurt, Adnan 2017a: "Roger De Hoveden ve Kardinal Boso'nun Myriokephalon Savaşı'nda Dair Bahisleri", *Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, cilt IV, sayı 1, İstanbul, s. 33-55.

- Georgios Kodinos (Pseudo Kodinos), 1975: "The chronicle of Pseudo-Kodine," *Die Byzantinischen Kleinchroniken*, c. 1, (ed. P. Schreiner), Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, Vienna.
- Gregory Ebu'l-Farac, 1987: *Abu'l-Farac Tarihi* (trc. Ö. R. Doğrul), I-II, Ankara.
- Gregory Ebu'l-Farac, 1932: *The Chronography of Gregory Ebu'l-Farac* (trc. Ernest A. Wallis Budge), c. I-II, Oxford University Press, London.
- Gregory, Timothy, 2010: *A History of Byzantium*, Wiley-Blackwell, Oxford.
- el-Herevi, 1957: *Kitâbü'l-İşârât İlâ Marifeti'z-Ziyârât (Guide Des Lieux De Pelerinage)*, (trc. Janinne Sourdel-Thomine), Institut Français De Damas, Damas.
- Héthoum (Comte De Gorigos / Count of Gor'igos), 1869: "Table Chronologique", *Recueil Des Historiens Des Croisades Document Arméniens*, Tome I, Publie Par Les Soins De L'Academie Des Inscriptions Et Belles-Lettres, Paris.
- Ioannes Kinnamos, 2001: *Ioannes Kinnamos'un Historia'sı (1118-1176)*, (haz. I. Demirkent), TTK yay., Ankara.
- İbnü'l-Esîr, 1988: *el-Kâmil fi't-Tarih*, c. IX, (trc. Abdülkerim Özeydın), Bahar yay., İstanbul.
- İbnü'l-Esîr, 1987: *el-Kâmil fi't-Tarih*, c. XI, (trc. Abdülkerim Özeydın), Bahar yay., İstanbul.
- İbnü'l-Ezrâk, 1992: *Meyyâfârikîn ve Âmid Tarihi (Artuklular Kısımı)*, (trc. Ahmet Savran), Erzurum.
- Karağuz, Güngör ve Kunt, Halil İbrahim., 2004: *Eskiçağ Kaleleri, Çizgi Kitabevi*, Konya.
- Kardinal Boso, 1973: *Boso's Life of Alexander III* (trc. G. M. Ellis), Basil Blackwell, Oxford.
- Kerimüddin Mahmud-i Aksarayî, 2000: *Müsâmeretü'l-Ahbâr* (trc. Mürsel Öztürk), TTK yay., Ankara.
- Kesik, Muharrem, 2003: *Türkiye Selçuklu Devleti Tarihi Sultan I. Mesud Dönemi (1116-1155)*, TTK yay., Ankara.
- Merçil, Erdoğan, 1993: *Müslüman Türk Devletleri Tarihi*, TTK yay., Ankara.
- Niketas Khoniates, 1960: Ferdinand Chalandon, *Les Comnène, Etudes sur l'empire Byzantin au XIe et au XIIe siècles*, Jean II Comnène (1118-1143) et Manuel I Comnène (1143-1180), tome II, Burt Franklin Research & Source Works Series 2, New York.
- Niketas Khoniates, 1995: *Historia (Ioannes ve Manuel Komnenos Devirleri)*, (trc. F. Işıltan), TTK, Ankara.
- Ostrogorsky, Georg, 1991: *Bizans Devleti Tarihi* (trc. Fikret Işıltan), TTK yay., Ankara.
- Ramsay, William Mitchell, 1895: *The Cities and Bishoprics of Phrygia*, c. I, Clarendon Press, Oxford.
- Ramsay, William Mitchell, 1960: *Anadolu'nun Tarihi Coğrafyası*, (trc. Mihri Pektaş), MEB yay., İstanbul.
- Robert de Mont (of Torigny), 1844: *Cronica* (ed. D. L. C. Bethmann), *Monumenta Germaniae Historica*, VI, Impensis Bibliopolii Aulici Hahniani, Hannover.
- Robert de Mont (of Torigny), 1856: *The Chronicals of Robert De Monte* (Latince'den trc. Joseph Stevenson), The Church Historians of England, c. 4, kısım II, London.
- Roger de Hoveden, 1853: *The annals of Roger de Hoveden, Comprising the History of England and of Other Countries of Europe from A.D. 732 to A.D. 1201* (Latince'den İngilizce tercüme, Henry T. Riley), c. I, London.

- Roger de Hoveden, 1869, *Chronica Magistri Rogeri De Houedene* (ed. William Stubbs), c. II, London.
- Runciman, Steven, 1992: *Haçlı Seferleri Tarihi*, c. II (trc. Fikret İşıltan), TTK yay., Ankara.
- Saint Neophytos, 1960: [Βυζαντινά και μεταβυζαντινά εγκώμια εις τον Άγιον Δημήτριον](#) (*Byzantine and post-Byzantine praise in the Holy Demetrios*), (ed. Βασίλειος Λαουρόδας/Basil Laourdas), *Makedonika*, c. 4, Selânik, s. 49-55.
- Salerno'lu II. Romuald (Romualdi), 1866: *Annales Romualdi* (ed. Wilhelm Arndt), *Monumenta Germaniae Historica*, XIX, Impensis Bibliopolii Aulici Hahniani, Hannover.
- Sevim, Ali, 1993: *Anadolu'nun Fethi Selçuklular Dönemi*, TTK., Ankara.
- Smbat Sparapet, 1869: "Chronique Du Royaume De La Petite Arménie Par Le Connétable Sémepad", (trc. E. Dulaurier), *Recueil Des Historiens Des Croisades Documents Arméniens*, Publie Par Les Soins De L'Academie Des Inscriptions Et Belles-Lettres, Tome Premier, Paris.
- Sur (Tyre) Piskoposu William, 1943: *A History of Deeds Done Beyond The Sea* (trc. E. A. Babcock & A. C. Krey), c. I-II, Columbia University Press, New York.
- Sur (Tyre) Piskoposu William (Guillaume De Tyr Et Ses Continueateurs), 1879-1880: *Histoire*, *Histoire Générale Des Croisades Par Les Auteurs Contemporains* (trc. M. Paulin), tome I-II, Paris.
- Süryanî Mihael, 1905: *Chronique De Michel Le Syrien* (ed. J. B. Chabot), tome III, Ernest Leroux, Paris.
- Swoboda, Heinrich., Jüthner, Julius., Knoll, Fritz., Patsch, Karl., 1935: *Denkmäler Aus Lykaonien Pamphylien und Isaurien*, Wien.
- Topraklı, Ramazan, 2010: "Yenice Köyü Köprüsü ve Miryokefalon Savaşı", *Kastamonu Eğitim Dergisi*, c. 18, no. 3, Eylül, s. 997-1012.
- Topraklı, Ramazan, 2011: *Değişen Coğrafya ve Miryokefalon Savaşı*, Semih Ofset, Ankara.
- Turan, Osman, 1993a: *Selçuklular Zamanında Türkiye*, Boğaziçi yay., İstanbul.
- Umar, Bilge, 1993: *Türkiye'deki Tarihsel Adlar*, İnkılâp Kitabevi, İstanbul.
- Uzluk, Feridun Nafiz, 1958: *Fatih Devrinde Karaman Eyâleti Vakıfları Fihristi (881/1476)*, Vakıflar Umum Müdürlüğü Neşriyatı, Ankara.
- Vasiliev, Alexander Alexandrovich, 1929-30: "Manuel Comnenus And Henry Plantagenet", *Byzantinische Zeitschrift*, band XXIX, Leipzig und Berlin, s. 233-244.
- Yinanç, Mükrimin Halil, 1950: "Dânişmendliler", *İA*, c. III, M.E.B., İstanbul.

PİSİDİA ANTİOKHEİASI, YOLLAR VE MİRİYOKEFALON SAVAŞI

ANTIOCH OF PISIDIA, ROUTES AND THE BATTLE OF MYRIOKEPHALON

Mehmet ÖZHANLI *

Öz

Ege ve Akdeniz Bölgelerinden İç Anadolu'ya geçiş kavşağında bulunan Pisidia Antiokheiası, Hellenistik, Roma İmparatorluk ve Bizans Dönemlerinde askeri kent olma özelliğini yitirmemiştir. Önemli bir yol kavşağında bulunan ve Hristiyanlığın haç merkezlerinden biri olan Antiokheia'nın isminin, Miryakefalon savaşını anlatan kroniklerden geçmemesi irdelenmiş ve Bizans ordusunun kullanmış olabileceği diğer yollar belirtilmiştir. Anadolu'nun Selçuklu egemenliğine geçmesini sağlayan Miryokefalon savaşının geçtiği düşünülen Kumdanlı ve Gelendost Yenice Boğazının konuları tartışılmış ve savaşın, Antiokheia yakınlarında olmadığı sonucuna varılmıştır.

Anahtar Kelimeler

Pisidia Antiokheiası, Miryokefalon

Abstract

Antioch of Pisidia, which was on the passing intersection of the Aegean and Mediterranean regions to the Central Anatolian region, was a military city during periods of the Hellenistic, the Roman Empire and the Byzantine Empire. The reason why the name of Antioch, which was one of the essential centres of Christianity and on an important intersection, was not stated in the chronicles narrating the Battle of Myriokephalon was scrutinised and the other routes which the Byzantine army could use were stated. The locations of Kumdanlı and Gelendost Yenice Gorge where the Battle of Myriokephalon, as a result of that Anatolia was domineered by Seljuks, was supposed to take place were discussed and it was concluded that the battle had not taken place near Antioch.

Keywords

Antioch of Pisidia, Myriokephalon

---

* Prof. Dr., Süleyman Demirel Üniversitesi Fen – Edebiyat Fakültesi Arkeoloji Bölümü

Hellenistik Dönem krallıklarından Selevkoslar'ın ve daha sonra Roma İmparatorluğu'nun önemli koloni kentlerinden biri olan Pisidia Antiokheiası, yerleşim olarak oldukça önemli bir konuma sahiptir. Kent, İç Anadolu'dan Ege ve Akdeniz bölgelerine geçiş noktasındadır. Yolların kesişme noktasında bulunan Antiokheia, hem Hellenistik hem de Roma İmparatorluk Dönemleri'nde askeri bir kent olma özelliğini korumuştur. İmparator Augustus'un kente tanımış olduğu ayrıcalıklar (Ius Italicum) ve Pisidia Bölgesi koloni başkentliği vasfı Antiokheia'yı her zaman ayrıcalıklı kılmıştır. Bizans Dönemi'nde etrafı bir surla kuşatılmış olan kent, geç dönemlere kadar güçlü bir askeri kent olma özelliğini korumuştur. Bölgede yapılacak seferler Antiokheia'da organize edilmiştir. M.S. 8. yüzyılda Arap akınlarıyla zayıflayan Antiokheia, M.S. 12. yüzyılda Selçuklu egemenliğine geçmiştir. Anadolu'nun Selçuklu egemenliğine geçmesini sağlayan Miryokefalos Savaşı'nda Antiokheia'nın, nasıl bir rol oynadığı bilinmez. Bu çalışmada, Miryokefalos Savaşı'nın Pisidia Antiokheiası yakınlarında olup olamayacağı konu edilmektedir.

Türk tarihi açısından önemli olan Miryokefalos Savaşı son yıllarda tarihçilerin yanı sıra meraklı araştırmacılar ve yerel yöneticiler tarafından da yoğun ve duygusal bir şekilde işlenmektedir¹. Savaşı anlatan antik kaynaklar, savaşın tam olarak nerede gerçekleşmiş olduğu konusunda bilgi vermezler. Buna karşın bu konuyla ilgilenen uzmanlar, kroniklerde geçen coğrafi bilgilerden yola çıkarak bir alan belirlemeye çalışmaktadırlar. Bundan dolayı araştırmacılar savaşın yeri konusunda farklı coğrafyaları işaret etmektedirler. Savaşın yapıldığı olası yerler arasında, Denizli ili sınırları içerisinde kalan Kufi Geçidi, Konya il sınırları içerisinde bulunan Bağirsak Boğazı² ve Isparta ilindeki Uluborlu, Kumdanlı ve Gelendost bulunmaktadır³. Savaş, Bizans İmparatoru Manuel Komnenos ve Selçuklu hükümdarı II. Kılıç Arslan arasında 17 Eylül 1176 yılında geçti. Bu savaşı anlatan kaynakların tamamı Selçuklular dışındaki halklara aittir. Aynı kaynaklardan yararlanılmasına karşın, yazılanlar farklı yorumlanıp farklı sonuçlara varılmaktadır. Sorun da burada başlamaktadır. Savaş hakkında bilgi veren kronikçiler: Ioannes Kinnamos, Niketas Khoniates, Süryanî Mihael,

¹ Isparta, Denizli ve Konya illerinde, bilim insanları dışında, meraklı araştırmacılar ve birçok siyasetçi ile bürokrat bu konuda bilimsel olmayan yazılar yazmaktadır. Bu tür yazılar bilgi kirliliğine sebep olmakta ve bilimsel yazılara buldukları atıflardan dolayı onları da değersizleştirmektedir.

² M. A. Ceylan, Coğrafi Perspektiften Myriokefalos Savaşı'nın Yeri ve Konya Bağirsak Boğazı, USAD, Güz 2016.; (5), 69 – 94.

³ Adı geçen coğrafyaları iddia eden araştırmacılar ve o illerde yaşayanlar, savaşın kendi sınırları içerisinde geçtiği konusunda ısrarcı davranmaktadır. Bu tür yaklaşımlarla daha başka yeni yerlerde önerilecektir.

Gregory Abû'l-Farac, Ermeni Smbat Sparapet, Sur (Tyre) Piskoposu William, Hethum, Kardinal Boso, İbnü'l-Ezrâk, Roger de Hoveden, Saint Neophytos, Salerno'lu II. Romuald (Romualdi), Georgios Kodinos ve Anonim Tarih-i Âl-i Selçuk'tur⁴. Kommenos'un yazdığı mektup dışında Bizans İmparatoru'nun yanında bulunan ve savaşı bizzat gören Ioannes Kinnamos'tur. Diğer kaynaklar duyduklarını ve okuduklarını yazmışlardır. Bazıları da oldukça geç tarihlidir. Bundan dolayı bütün yazılanlara çok dikkatli yaklaşılmalı ve kaynaklarda birbiriyile örtüşen bölümler daha çok dikkate alınmalıdır.

Bu çalışmanın konusu gereği, yukarıda da belirtildiği gibi, savaşın geçtiği iddia edilen yerlerin doğru olup olmadığı ele alınmayacak ve sadece Antiokheia'nın konumu üzerinde durulacaktır. Hellenistik Dönem'den itibaren önemi artan Pisidia Antiokheiası'nın, yolların kesiştiği önemli bir kavşaktan bulunmasından dolayı, Roma İmparatorluk Dönemi ile birlikte önemi iki kat daha artmıştır. İzmir'de başlayan Via Sebaste yolunun Pisidia kavşağını Antiokheia oluşturmaktadır. Ayrıca, Lykia ve Pamphylia'dan Lykonias(Konya) bölgesine giden yollar Antiokheia'da birleşmekteydi. Ana yollar üzerinde bulunan Antiokheia'nın Miryakefalon Savaşı'nı anlatan kroniklerde isminin geçmemesi iki şekilde izah edilebilir: Bizans ordusu buradan geçmedi ya da savaş, Antiokheia'nın çok uzağında bir yerde meydana geldi. Bunu anlayabilmek için antik dönemde sıklıkla kullanılan yol güzergâhlarına bakmak gerekir. Pisidia isminin geçtiği en eski yazılı kaynak olan Xenophon'un Anabasis'inde Pers ordusunun Kolossai, Kelainai(Dinar), Sebaste, Keramon Agora ve Kaystrupedion üzerinden İkonias'ya geçtiği görülmektedir⁵. Yani Pers Satrapı Genç Kyros, Antiokheia'ya uğramadan Ege'den İç Anadolu'ya geçişi sağlayan diğer yolu kullanmıştır. Roma İmparatorluk Dönemi'nde de İzmir tarafından gelip Konya'ya geçmek isteyen ordular Dinar'dan (Kelainai) sonra Akşehir (Philomelon) üzerinden gitmeyi tercih etmişlerdir. İzmir'den başlayan Antiokheia yolunun, batıdan gelenlerin Pisidia kentlerine ve buradan Pamphylia Bölgesine geçişte kullanıldığı bilinmektedir. Likya ve Pamphylia'dan gelenler Beyşehir üzerinden Konya'ya gitmek için Antiokheia'dan geçmektedirler. Miryokefalon Savaşı'nın güzergâhını anlatan kroniklerden, Bizans ordusunun izlediği yol Kelainai'ye kadar açık bir şekilde izlenebilmektedir. Kelainai'den sonra Khomias'ya geçen ordunun geçiş güzergâhı üzerindeki diğer yerleşim yerlerinin lokalizasyonu henüz yapılamadığı için sadece tahmin yürütülebilmektedir. Eğer

⁴ Savaşla ilgili antik ve modern bütün kaynakları bir araya getirmiş, bkz. A. Eskikurt, Myrionkefalon Savaşı'na Dair Kronikler ve Modern Çalışmalar, USAD, Bahar 2017; (6) 65 – 94.

⁵ Ksenophon, 1975, 14 – 17.

Bizans ordusu Antiokheia yakınlarına gelmiş ya da Antiokheia'dan geçmiş olsaydı, kentin ismi mutlaka bu kaynaklarda zikredilirdi. Çünkü M.S. 325 yılındaki İznik Konsülü ile Hıristiyanlığın haç merkezlerinden biri olan Antiokheia, bu tarihten sonra Haçlı dünyası tarafından tanınan ve bilinen bir kent olmuştur. Ayrıca, İncil'in mektuplar bölümünde kentin isminin geçmesi de, kentin Hıristiyanlar açısından ne kadar önemli olduğunu belgelemektedir. Bundan dolayı buradan geçecek bir Hıristiyan yöneticisi bu önemli haç merkezinin adını mutlaka yazdırırdı. Savaşı anlatan kroniklerde Antiokheia ismi geçmiyorsa, o zaman savaşın yerini başka bir coğrafyada aramak gerekir. Savaşın gerçekleştiği yerler arasında sayılan Kumdanlı Ovası ve Gelendost, Yenice Boğazı⁶, Antiokheia'ya yaklaşık 30 km mesafededir. Antiokheia'nın hükmettiği bu topraklarda gerçekleşmiş olduğu düşünülen bir savaşta Antiokheia'nın dikkate alınmaması bilimsel bir eksikliklerdir. Bu alanlarda yapılan bir savaşta, Antiokheia mutlaka etken bir güç olurdu. Kumdanlı ya da Yenice Boğazı'nda pusu kuran II. Kılıç Arslan, arkadan kuşatılmamak için Pisidia Antiokheiası'nı ele geçirmiş olması gerekirdi. Antiokheia'nın bu tarihte Kılıç Arslan'ın elinde olmadığını 1177 yılındaki seferi kanıtlamaktadır. 17 Eylül 1176 yılında yapılan savaşta kaybeden İmparator Komnenos, Dorylaion ve Sublaion kalelerini yıkmaya söz verir. Ancak, Dorylaion kalesini yıkmadığı için Komnenos'a karşı 1177 yılında II. Kılıç Arslan ordusunu Bizans topraklarına sokarak tüm Menderes Vadisini, Pisidia Antiokheiası'nı (Yalvaç) ve Trales'i (Aydın) talan eder⁷. Eğer savaştan bir yıl sonra II. Kılıç Arslan Antiokheia'yı yağmalıyorsa, kent Bizans'a ait güçlü yerleşim olma özelliğini koruyor olmalıdır⁸. J. J. Norwich'in, bu saldırıların kalıcı bir istila harekâtından çok yağma akınları niteliğinde olduğunu ve Anadolu haritasında büyük bir değişiklik yaratmadığı düşüncesi doğrudur⁹. Antiokheia'nın yanı başındaki Apollonia'nın (Uluborlu) 1186 yılında Selçuklu yönetimine geçtiği düşünülürse, Bizans ile Selçuklu arasında bu dönemde kesin bir sınır çizgisi çizmenin de zor olduğu anlaşılır. Bizans yönetimindeki topraklarda, Selçukluların erken dönemlerden beri yaşadığı ve Selçuklu

⁶ Eğirdir Gölünün Kuzey tarafı Hoyran olarak adlandırılmaktadır. Katrancık Dağlarının uzantısından dolayı Göl, Kemer yakınlarında bir boğaz biçiminde daralmaktadır. Bu daralmayı antik dönemde iki göl vardı ve bu iki göl bir nehir ile bir birine bağlantılıydı daha sonra göllerin suları çoğalarak nehir, sular altında kaldı gibi görüşler aşırı zorlama ve hayalden başka bir şey değildir. Bu görüş için bkz. R. Topraklı, İkinci Haçlı Seferi Yalvaç Meydan Muhaberesi ve Kaşıkçıbeli Zaferi, 2011, 29. Daralan bu alanda Roma İmparatorluk Döneminde bir köprü bulunmaktaydı.

⁷ Norwich, 2013, 136.

⁸ Pisidia Antiokheiası'nın 1077 yılından beri Selçuklu yönetiminde olduğu savı tamamen yanlıştır. Bkz. R. Topraklı, İkinci Haçlı Seferi Yalvaç Meydan Muhaberesi ve Kaşıkçıbeli Zaferi, 2011, 17.

⁹ Norwich, 2013, 136.

yönetimine geçen topraklardaki Bizanslıların da yaşamlarına buldukları yerlerde devam ettikleri bilinmektedir. Yani sadece yönetim el değiştirmekte, halk varlığını olduğu yerde devam ettirmektedir. Bundan dolayı, iki devlet arasında net bir sınır çizip büyük bir düşmanlık varmış gibi göstermek gerçeği yansıtmaz¹⁰.

Miryokefalon Savaşı, Bizans'ın Anadolu'daki gücünü zayıflatmış ve Selçukluların zamanla Anadolu'ya yerleşmelerini sağlamıştır. Böylesine önemli bir savaşın nerede geçtiği konusunda bilimsellikten uzak tamamen duygusal davranıp ısrarcı olmak doğru bir sonuca götürmediği gibi tarih bilimine de zarar verir¹¹. Bundan dolayı, Savaşı anlatan kroniklerde adı geçen yerleşim yerlerinin lokalizasyonu, epigrafik ve arkeolojik verilerle netleştirilene kadar kesin sonuca gitmede acele edilmemelidir. Arkeolojik çalışmalar bu konuya yoğunlaştığında daha doğru sonuçlara ulaşılabilecektir. Hıristiyanlığın önemli din adamlarının yetiştiği ve konsüllerde başpiskopos düzeyinde temsil edilen ve bugün bile haç merkezi olma özelliğini koruyan Antiokheia, Hıristiyan yönetici ve kroniklerince göz ardı edilemez. Bundan dolayı şimdilik Miryakefalon Savaşı'nın, Pisidia Antiokheiası yakınlarında gerçekleşmediğini yazmakla yetinelim.

---

¹⁰ II. Kılıç Arslan'ın fırsatı varken Bizans Ordusunu tamamen yok etmemesi ve hediyelerle Komnenos'u bırakması ilişkilerin samimiyetini göstermektedir.

¹¹ Çünkü zamanın gerçekleri ortaya çıkarmak gibi bir özelliği vardır.

KAYNAKÇA

- Adnan Eskikurt, Myrionkefalon Savaşı'na Dair Kronikler ve Modern Çalışmalar, USAD, Bahar 2017; (6).
- John Julius Norwich, Bizans Gerileme ve Çöküş Dönemi (M. S. 1082 – 1453), 2013.
- Ksenophon, Anabasis, (trc. H. Örs), 1975 İstanbul.
- Mehmet Akif Ceylan – Adnan Eskikurt, *Tarihi Coğrafya Açısından Myriokefalon Savaşı (17Eylül 1176) ve Konya Bağırsak Boğazı*, Eylül 2017 Konya.
- Niketas Khoniates, *Historia (Ioannes ve Manuel Komnenos Devirleri)*, (trc. F. Işıltan), TTK, Ankara 1995.
- Ramazan Topraklı, *Değişen Coğrafya ve Miryokefalon Savaşı*, Semih Ofset, Ankara 2011.
- William Mitchell Ramsay, *Anadolu'nun Tarihi Coğrafyası*, (trc. M. Pektaş), MEB. İstanbul 1960.

MİRYOKEFALON MUHAREBESİ'NİN MAHALLİ ÜZERİNE MÜLAHAZALAR: BİZANS KAYNAKLARI

CONSIDERATIONS OVER THE LOCATION OF THE MYRIOKEPHALON BATTLE: BYZANTINE SOURCES

Levent KAYAPINAR*

Beycan HOCAOĞLU**

Serdar VARDAR***

Mahmut Halef CEVRİOĞLU****

Öz

17 Eylül 1176 yılında gerçekleşen ve Türk tarihi açısından çok büyük öneme sahip olan Miryokefalon Savaşı'nın nerede gerçekleştiği ve bu konudaki değişik ve çelişkili görüşler gündeme gelmiştir. Söz konusu savaşla ilgili Süryani, Ermeni ve Latin kaynakları bulunmakla birlikte biz görüşümüzü dönemin Bizans kaynakları olan İoannis Kinnamos ve Nikitas Honiatis'in görüşleriyle İmparator Manuel Komnenos'un mektubuna dayandıracağız. Miryokefalon Muharebesi'nin yerini Kinnamos ve Manuel'in mektubu Τζιβρηλιτζημανι (Çivrilicimani) olarak kaydetmiştir. Aynı yeri Nikitas Honiatis Τζιβριτζη (Çivrici) olarak yazar ve buranın geçit olduğuna vurgu yapar. Ancak savaşın gerçekleştiği bölgede birden fazla Çivril adını taşıyan yerleşim birimi vardır ve savaşın gerçekleştiği yerler konusunda iddiaların söz konusu olduğu coğrafyada iki tane Çivril mevcuttur. Bunun ötesinde Bizans kaynaklarında Çivril'in yakınında olduğu söylenen Homa adında da her iki Çivril'in yakınında yerleşim birimleri bulunmaktadır. Ancak, soyadı Honazlı anlamına gelen Nikitas Honiatis eserinde Dinar'dan bahsederken, Büyük Menderes ırmağının kaynaklarının burada olduğu ifade eder ve hemen arkasından Homa, terk edilmiş olan Miryokefalon Kalesi ve Çivril geçidi gelmektedir. Dolayısıyla günümüzde Denizli ilinde yer alan ve Büyük Menderes ırmağının kaynağı kabul edilen Işıklı gölünün çevresinde Homa=Seiblia (Gümüüşsu) ve Çivril yerleşim birimlerine rastlanır. Honiatis'in anlatımını takip ettiğimizde Çivrici geçidi, yüksek yamaçlarla kuzeye gittikçe sarplığı azalan uzun bir vadi olarak nitelendirilir. Bu anlatımlara göre günümüzde Çivril ilçesine bağlı Gümüüşsu beldesini geçtikten sonra günümüzde kalıntıları olan ve Miryokefalon olarak düşündüğümüz hisarı geçtikten sonra başlayan, güney-kuzey yönünde ince ve

* Prof. Dr., Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi, FEF, Tarih Bölümü, leventkayapinar@hotmail.com

** Yrd. Doç. Dr., İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi, SBBF, Coğrafya Bölümü, beycan.hocaoğlu@ikc.edu.tr

*** Yrd. Doç. Dr., İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi, SBBF, Coğrafya Bölümü, serdar.vardar@ikc.edu.tr

**** Arş. Gör., İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi, SBBF, Tarih Bölümü, halefcevrioglu@gmail.com

uzun bir şekilde uzanarak rakımı düşen ve Küfi Boğazı olarak tesmiye edilen yerin, Honiatis'in anlatımında belirtilen Çivril geçidi olduğunu düşünüyoruz.

Anahtar Kelimeler

Miryokefalon Savaşı, Bizans İmparatorluğu, Selçuklu Devleti, Sultan II. Kılıç Arslan, Manuel Komnenos, Ortaçağ Tarihi, Anadolu, Askeri Tarih

Abstract

Conflicting views have prevailed regarding the location of the Myriokephalon Battle, which took place between the Byzantine armies under the leadership of Emperor Manuel Komnenos and the Seljuk Sultan Kılıç Arslan II on 17 September 1176. Although Latin, Armenian and Assyrian sources provide information regarding the battle, we will base our view on the chronicles of Kinnamos and Khoniates along with Emperor Manuel's letter, the contemporary Byzantine sources. As the location of the Battle of Myriokephalon, Kinnamos and Manuel's letter record Τζιβρηλιτζημανι (Çivrilicimani). Nikitas Honiatis indicates the same place as Τζυβρίτζη (Çivrici) and he emphasise that that location is a gorge. However, there are more than one settlements named Çivril in the region where the battle broke out and there are two settlements in that geography where the battle is claimed to have broken out. Further to that there are settlements called Homa near both of Çivril in the Byzantine sources. However, when Nikitas Honiatis whose surname means from Honaz, mentioned on Dinar in his work, he claimed that the springs of the Greater Menderes were there and Homa, desolated Myriokephalon Castle and Çivril Pass were behind them. So Homa=Seiblia (Gümüşsu) and Çivril settlements are seen around Lake Isıklı that is accepted the spring of the Greater Menderes in province of Denizli at present. In the narrative of Honiatis, Çivrici pass is described as a long valley whose steepness decreases towards to the north. According to these narrations, we regard that the place which is called today as Kufi Valley, lying narrowly and long on the south-north direction with decreasing altitude decrease after passing the castle remains that we considered belong to Myriokephalon after passing Gumussuyu Town in Çivril County, is Çivril which was mentioned in Honiatis' narration.

Keywords

Battle of Myriokephalon, the Byzantine Empire, the Seljuk Empire, Sultan Kılıç Arslan II, Manuel Komnenos, Medieval History, Anatolia, Military History

GİRİŞ

Bizans İmparatorluğu'nun Anadolu'daki Türk varlığına karşı son esaslı direnişini gerçekleştirdiği Miryokefalon Savaşı, sonuçları ve önemi çok iyi kavranmış olmasına rağmen, mahalli konusunda büyük bir muamma teşkil etmektedir. Belirsizliğin sebebi dönem kaynaklarının nedreti olduğu kadar, mevcut kaynakların tek taraflı oluşu da etkili olmaktadır. Zira muharebenin taraflarından biri olan Selçuklu Devleti'nin olan biteni anlatan bir belge yahut anlatı geriye bırakmamasından ötürü incelemenin gerçekleşebileceği kaynak havuzu oldukça daralmaktadır. Bu doğrultuda ise dönemin Bizans kaynakları itimat edilebilecek yegane bilgi mahreçleri haline gelmektedir.

Bu hususta dikkat çekilmesi gereken nokta ise, muharebeyi anlatan kaynakların Bizans kronikleriyle sınırlı olmamasıdır. Öyle ki, dönemdeş ya da yakın zamanlı Ermeni ve Süryani kronikler ya da bizzat İmparator Manuel'in kaleme aldirdığı bir mektup da bize muharebeye dair veri sunmaktadır. Yine de bu kaynakların hiçbirinde üzerinde mutabık olunabilecek bir noktaya işaret edilmemektedir. Bundan ötürü de geçtiğimiz asır boyunca pek çok tetkik birbirinden farklı mahallere işaret etmekte ancak hiçbirisi kesin bir sonuca ulaşmamaktadır.

Mevcut çalışma Bizans kroniklerinin tekrar gözden geçirilip coğrafi veriyle desteklenmesi üzerine kurulmaktadır. Kinnamos'un kroniği, Manuel Komnenos'un İngiltere Kralı II. Henri'ye mektubu ve özellikle Nikitas Honiatis'in *Historia'sı* üzerine temellendirilecek olan iddialar, coğrafya üzerine yapılan değerlendirmelerle birleştirilecektir.

A. Muharebe Alanına Dair Güncel Kanılar

Son yıllarda muharebe üzerine yapılan çalışmalarda, geçtiğimiz asırda ortaya atılmış olan iddialardan üçü ağırlık kazanmaktadır. Bunlardan ilki Ansbertus isimli Üçüncü Haçlı Seferi'ne katılmış olan bir rahibin *Historia De Expeditione Friderici Imperatoris* adlı eserine odaklanan Isparta-Eğirdir Gölü civarı iddiasıdır. Ansbertus'un muharebe alanını Uluborlu'dan üç gün ötede olacak şekilde işaret etmesi, savaşın on dört yıl ardından kendilerine rehberlik etmekte olan bir kılavuzun verdiği malumata dayanmaktadır.¹ Kısaca bilgi kaynağının olayın görgü tanığı olduğunu iddia etmek güçtür.

¹ Ansbertus, *Historia de Expeditione Friderici Imperatoris*, Josef Dobrovsky ed., Prag 1827, s. 87.

İkinci bir iddia ise savaşın Konya yakınlarında bulunan Bağirsak Boğazı'nda yapılmış olduğudur. Ermeni Sempad ve Süryani Mihail'in verdiği malumata dayanan bu iddia ise mebni olduğu kaynaklardan ötürü sıkıntılıdır.² Zira Süryani Mihail de savaşa ancak kulaktan dolma bilgiyle tafsilsiz bir biçimde değinmektedir.³ Ermeni Sempad'ın ise verdiği bilgilerde temel yanlışlar bulunmasından ötürü güvenilirliği sorgulamaya açıktır.⁴ Bu sebeplerden ötürü bu kroniklerde geçen "Bizans ordusu Konya'dan bir günlük mesafede muharebeye tutuştu" yahut "ordu Türk sınırını geçip beş gün kadar ilerledi" tarzı ibarelerin sıhhati de şüphe uyandırmaktadır.

Üçüncü iddia Nikitas Honiatis'in anlatımına doğrudan sadık kalındığı zaman görece daha ikna edici bir nitelik kesbeden Denizli-Çivril tarafındaki Küfi Boğazı'dır. Özellikle Kemal Turfan tarafından savunularak yaygınlaşan bu iddia,⁵ aşağıda tafsilatlandırılarak açıklanacak ve karışıklığa sebebiyet veren noktalara izahat getirilecektir.

B. Bizans Kaynaklarına Göre Miryokefalon Muharebesi

Gerek muhtemel savaş alanının yakınlarında yer alan Honaz'da doğmuş olması yönüyle ön plana çıkan gerekse muharebe döneminde yaşamış olmasından ötürü muharebeye dair en ayrıntılı bilgiyi sunan eser Honiatis'in *Historia*'sıdır. İçerdiği tafsilat bakımından onu Manuel Komnenos'un mektubu izlemektedir. Son olarak tarihçi Kinnamos da muharebeye giden yolda olan bitene değinmekteyse de, eseri⁶ tam da Miryokefalon Muharebesi'nin anlatımı kısmında kesintiye uğramaktadır. Bu durum da bizleri ister istemez Honiatis'in kroniğine⁷ daha fazla ağırlık vermeye yönlendirmektedir.

² Mehmet Akif Ceylan, "Coğrafya Perspektifinden Miryokefalon Savaşı'nın Yeri ve Konya Bağirsak Boğazı," *Uluslararası Selçuklu Araştırmaları Dergisi Güz 2016* (5), 69-94.

³ Michel le Syrien, *Chronique, Patriarche Jacobite d'Antioche (1166-1199)*, çev.: J. B. Chabot, Paris 1905.

⁴ Le Connétable Sempad, "Chronique Du Royaume De La Petite Arménie Par Le Connétable Sempad," *Recueil Des Historiens Des Croisades Documents Arméniens*, C. I, (çev. E. Dulaurier), Paris:L'Academie Des Inscriptions Et Belles-Lettres, 1869, s. 626. Mesela muharebeye dair düşünülen notun hemen ardından gelen kronik girdisi, Manuel Komnenos'un vefatını sehven 1178 olarak, yani olması gerekenden iki yıl önce göstermektedir. Bu da bizlere edindiği bilginin ne kadar sahil olabileceğini sorgulatmaktadır.

⁵ Kemal Turfan, "Miryokefalon Savaşı'nın Yeri Üzerinde Yeni Araştırmalar," *X. Türk Tarih Kongresi*, Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1991, ss.1117-1155.

⁶ Ioannes Kinnamos, *Ioannes Kinnamos'un Historia'sı (1118-1176)*, çev. Işın Demirkent, Ankara: Türk Tarih Kurumu 2001.

⁷ Niketas Khoniates, *Historia (Ioannes ve Manuel Komnenos Devirleri)*, çev. Fikret Işıltan, Ankara: Türk Tarih Kurumu 1995.

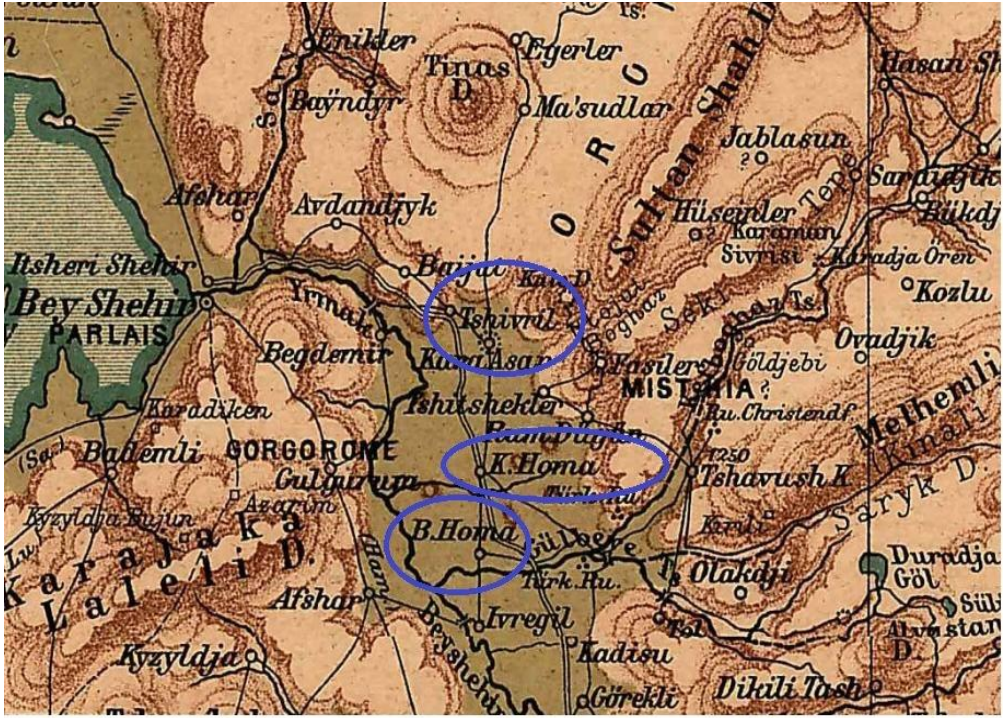
Öncelikle, literatürde muharebenin yapıldığı yerin Çivril toponimisine yakın bir mahal olduğuna kani olunmasının sebebi dönemin iki önemli kaynağı olan Kinnamos'un kroniğinde ve İmparator Manuel'in mektubunda bu doğrultuda ifadeler bulunmasıdır. Özellikle İmparator Manuel'in mektubu muharebe mahallinin adının Türkler tarafından "Cybrilcymani" olarak anıldığını belirtmektedir.⁸ Yunan dilinde ve alfesinde müstakil bir "ç" harfi bulunmamasından ötürü, işaret edilen yer ismindeki harflerin zarureten "ç" yerine "c" yazıldığı düşünülmelidir. Keza bilindiği üzere Yunan alfabesinin ikinci harfi olan "vita" da her ne kadar Latin alfabesindeki "b" harfine denk gelse de, Yunanca telaffuzu Türkçe "v" sesine denk gelmektedir. Yine Yunanca'da "y" ile belirtilen "ipsilon" işaretinin telaffuzunun Türkçe'deki "i"ye denk geldiği aşikârdır. Kısaca Yunanca yazımı Latince'ye "Cybrilcymani" olarak geçen toponimin, Türkçe "Çivril-çimeni" olarak okunması gerektiğine şüphe yoktur.

Bu noktada karışıklığa sebebiyet veren durum, Ioannes Kinnamos'un eserinden neşet etmektedir. Kinnamos, Manuel Komnenos'un 1146 seferini anlatırken, imparatorun Konya kuşatmasından geri dönüşü sırasında Selçuklular tarafından takip edildiğini ve geçilmesi zor bir alanda muharebeye hazırlandığını aktarmaktadır. Bonn Külliyyatı kapsamında 1836'da basılan edisyonda bu toponim *Τζιβρηλιτζημανί* olarak geçmektedir.⁹ Keza tekrar Yunanca telaffuz kurallarını dikkate alacak olursak, bu yer adının "Çivri-çimeni" olarak okunması gerekir. Ancak, yukarıda da belirttiğimiz üzere, Konya yakınlarında yer alan bu mahalle İmparator 1146 yılında gelmiştir, 1176'da değil. Zira belirtmiş olduğumuz üzere, Kinnamos'un eseri aniden kesilmeden önce 1176 seferine dair vermiş olduğu yegâne malumat parçası şu şekildedir: "Böylece imparator Laodikeia ve Menderes Nehri çevresindeki bölgelere yolculuk yaptı. Niyeti bütün ordusunu Konya kuşatması için kullanmaktı." Görüldüğü üzere, bırakın muharebenin adını ya da mahallini belirtmeyi, Kinnamos 1176 senesinde herhangi bir çarpışmanın gerçekleştiğine dair dahi bir görüş belirtmemektedir. Kısaca belirtmek gerekirse Kinnamos'un eserinde geçen Konya yakınlarındaki Çivri-çimeni, 1176 yılında Miryokefalon Muharebesi'nin yaşanmış olduğu mahal değildir. Zira Anadolu'da Çivril ismini taşıyan tek yer burası değildir.

⁸ Roger Houeden, *Chronica Magistri Rogeri de Houedene*, C. II, haz. William Stubbs, Londra 1869, ss.102-04, 103: "...quae a Persis nominatur Cybrilcymani..." Ayrıca, bu mektup metninin Türkçe çevirisi için bkz.: EK 1.

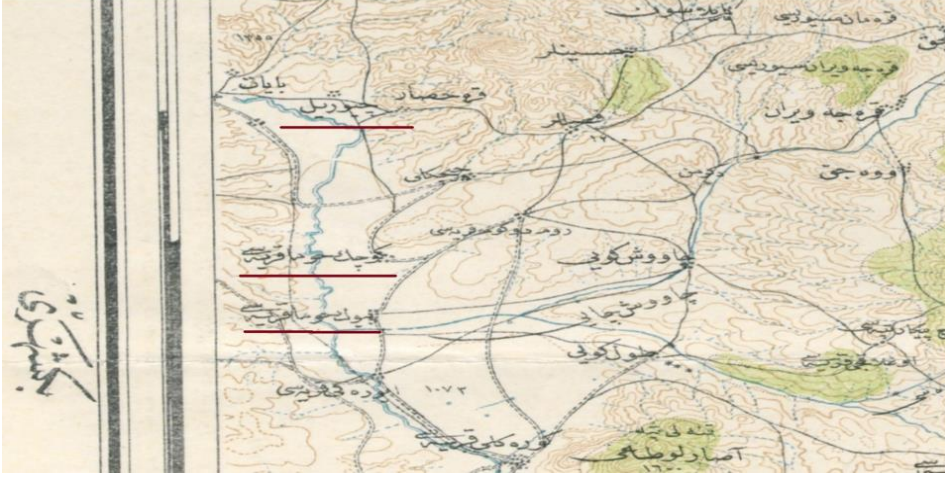
⁹ Ioannis Kinnamos, *Ioannis Cinnami Epitome: Rerum ab Ioanne et Alexio Comnenis Gestarum (Ad Fidem Codicis Vaticani)*, haz. August Meineke, Bonn: Weber, 1836, s. 47 (Liber L. II.).

Daha net konuşmak gerekirse, Miryokefalon Muharebesi'nin Konya-Bağirsak Boğazı'nda gerçekleştiği iddiasını destekleyecek şekilde karışıklığa sebebiyet veren durum, hem Konya Beyşehir Gölü civarında hem de Denizli Işıklı Göl etrafında Çivril isimli yerleşimler bulunmasıdır. Hatta aşağıda da göreceğimiz üzere Honiatis'in eserinde Çivril yakınında bulunması gerektiği belirtilen Homa isimli yerleşimler de hem Konya'da hem de Denizli'de yer almaktadır. Gerek Kiepert'in hazırlamış olduğu gerekse de erken dönem Cumhuriyet idaresinin üretmiş olduğu haritalar bu duruma işaret etmektedir (Haritalar 1-4).

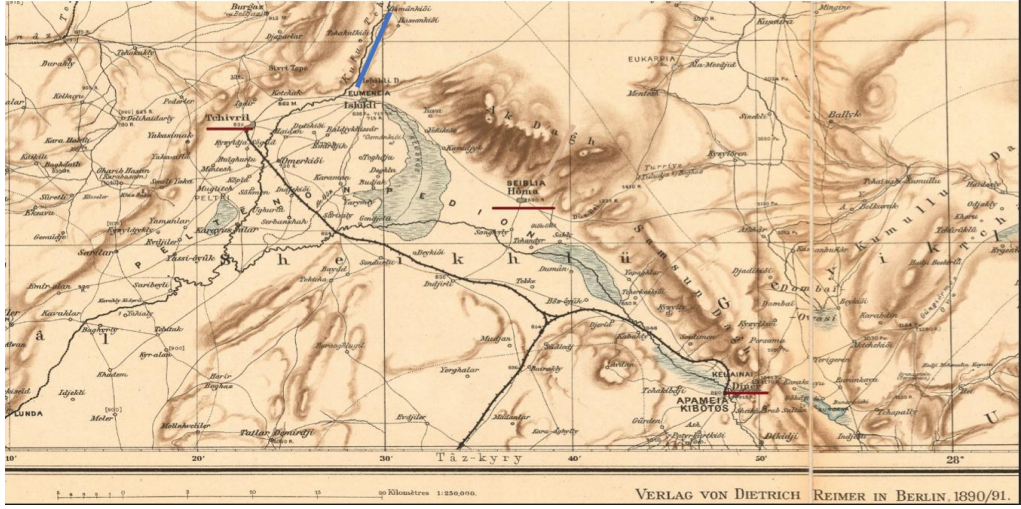

(Aktaran: Mehmet Akif Ceylan, "Coğrafi Perspektiften Myriokefalon Savaşı'nın Yeri ve Konya Bağirsak Boğazı," USAD, Güz 2016 (5), s. 83)

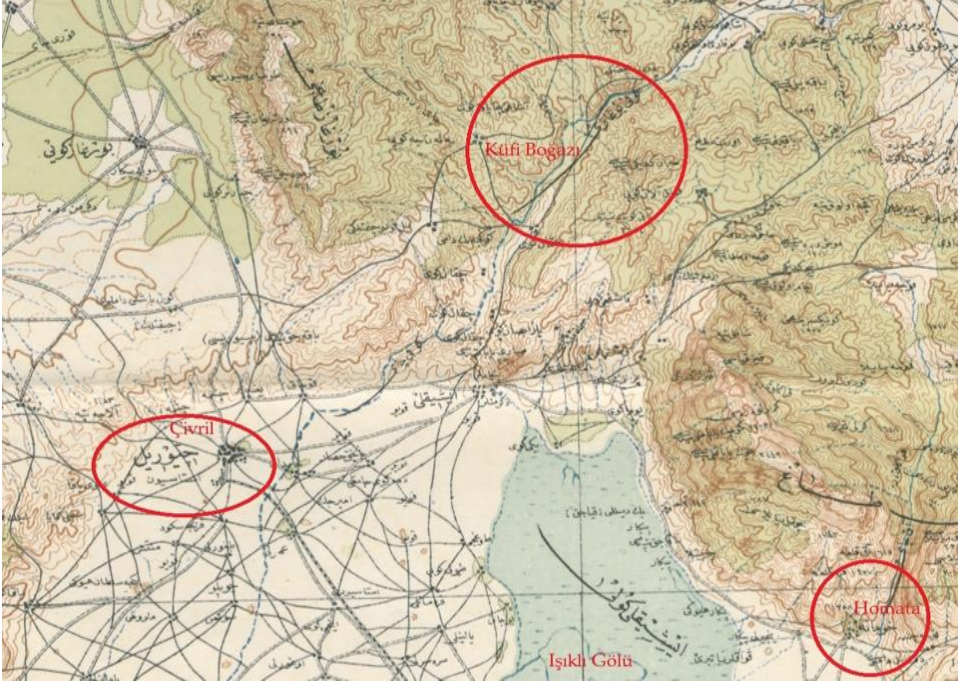
Harita 1. Kiepert'in (1912) Haritasında Konya Tarafında Yer Alan Homa ve Çivril Yerleşimleri

Harita 2. Harita Genel Müdürlüğü (1924), Konya Paftası'nda Çivril, Küçük Homa ve Büyük Homa Karyeleri

Harita 3. Kiepert (Berlin 1890: Pafta 9) - Denizli Homa ve Çivril Yerleşimleri

Harita 4. Müdafa'a- yı Milliye Vekaleti Harita Dairesi (1924): Denizli'de yer alan Çivril ve Homa Yerleşimleri

Muharebenin hangi Çivril civarında gerçekleşmiş olabileceğine dair en detaylı bilgiyi Honiatis sunmaktadır. Öncelikle belirtmek gerekir ki Honiatis'in İmparator Manuel Komnenos'un 1176 Anadolu seferine dair anlatımı, doğrudan İmparator'un İstanbul'dan ayrılıp kendisini Laodikeia'da (Denizli-Eski Hisar) bulmasıyla başlamaktadır. Bu da bizi anlatının tek düze kısımları geçip, doğrudan artan gerilimin başladığı noktaya odaklandığını göstermektedir. Gerçekten de Laodikeia'nın ardından ordunun geçtiği yerleşimlerin birbirleri arasındaki mesafeler uzak değildir: Khonai (Honaz), Lambis (Çardak veya Beylerli), Kelainai (Dinar) ve ardından gelen Homa (Gümüşsu) arka arkaya sıralanarak anlatıya bir hız kazandırılmıştır. Zaten Homa'nın ardından gelen ilk yer ismi de biraz ötesinde muharebenin yaşanacak olduğu Miryokefalon 'dur. Miryokefalon Kalesi'nin ardından da ordunun bir dar boğazi sokulduğu yer

olarak *Çivrici* geçidi yer almaktadır.¹⁰ Fonetik benzerlik ve Türkçe bir yer isminin Rum bir kâtip tarafından yazılışında çıkabilecek muhtemel bir karışıklıktan ötürü *Çivrici* geçidinin bölgeye adını verecek olan *Çivril* ile ilişkilendirilmesi mantıksız değildir.

Bu şartlar altında Honiatis'in bahsettiği *Çivril*'in hangisi olduğu netlik kazanmaktadır. Yukarıda da değindiğimiz gibi, ordunun ilerleyişine dair anlatımın hızlandığı noktada Dinar yerleşiminden sonra gelen Homa ve *Çivril*'in yüz elli kilometre ötede yer alan Beyşehir Gölü doğusundaki Homa ve *Çivril* olmaları, anlatımın tekniğine aykırıdır. (Harita 5) Bu durumda muharebenin yakınlarında yapıldığı işaret edilen Homa ve *Çivril* yerleşimleri, Denizli'deki Homa ve *Çivril* olmalıdır.

Harita 5. *Konya ve Denizli Homa'larının Dinar'a Mesafeleri*

¹⁰ Niketas Khonaites, 123-124.

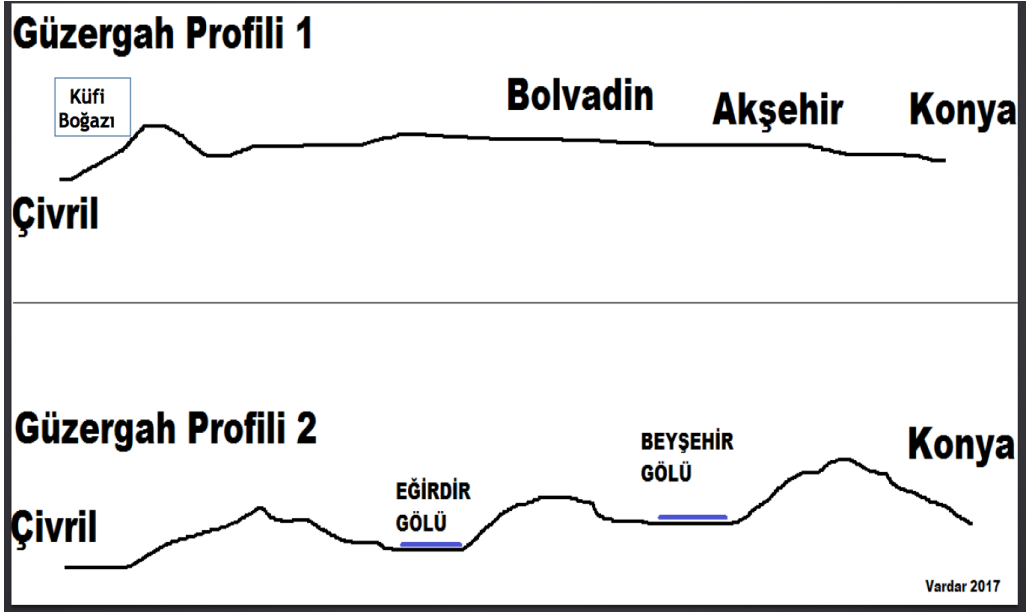
C. Küfi Çayı

Honiatis'in ve İmparator Manuel'in anlatımlarına kulak verecek olduğumuzda, ordu dar bir geçide varınca etraflarını çevreleyen tepelerden Türklerin saldırıya geçmesiyle gafil avlanmışlardır. Bu mağlubiyette geçit içine sokulan ordunu ağırlık kısmının (kuşatma makineleri ve yük hayvanları) ulaşımı engellemesinin de etkisi büyüktür. Peki, İmparator Manuel ordusunu doğrudan Dinar üzerinden Konya'ya götürebilecekken¹¹ neden kuzeye yönelmiştir?

Doğrudan harita üzerinde yapılan bir inceleme Manuel Komnenos'un orduyu daha uzun bir yoldan götürüp operasyonu riske attığı hissiyatını uyandırabilir. Ancak akılda tutulması gereken önemli bir faktör, Manuel'in Konya'yı kuşatma amacıyla yola çıkmış olmasıdır. Bu meyanda yukarıda da belirtildiği veçhile kuşatma araçları ve bunları koruyacak büyük kalkanları hayvanlara yüklemiş halde yolculuk etmekteydi. Kısaca ordunun bagaj kısmı, hatırı sayılır bir büyüklükteydi. Bu nedenle de yolun uzunluğundan ziyade, arazinin engebesinden kaynaklanacak zorluklar daha çetin bir meşakkat teşkil edecekti. Hal böyleyken, kuzeye yönelip Sandıklı Ovasına ulaşarak Sultan Dağları'nın kuzeyinden Konya'ya inen yol, daha düz ve ordunun ağırlığını taşımak için daha uygun bir alternatif sunmaktaydı. Öte yandan Dinar üzerinden Konya'ya ulaşan güzergâh (Şekil 1: Güzergah 2) hem Eğirdir ve Beyşehir Gölleri'nin hem de arazinin sunacağı geçiş zorluklarından ötürü cazibesini yitirmekteydi. Sonuç olarak, aşağıdaki kesit ve haritanın da gösterdiği veçhile ordunun daha kolay bir rota seçmek için Denizli-Çivril'e varacak şekilde kuzeye yönelmiş olduğu düşünülebilir (Şekil 1: Güzergah 1).

---

¹¹ Bağırsak Boğazı ve Isparta (Gelendost) iddiaları bu doğrultudadır.

Şekil 1. Manuel Komnenos'un Muhtemel Güzergâhları Üzerinde Yer Alan Arazinin Kesitleri

Harita 6. Manuel Komnenos'un Küfi Vadisi Üzerinden İzlemek İstedığı Muhtemel Güzergâh

Bu alanda Konya yönüne gidecek ulaşımına en elverişli yol, şüphesiz ki Işıklı Göl (Çivril) kuzeyinde kalan Küfi Çayı vadisidir. Zira bölgede alternatif oluşturabilecek iki geçit daha bulunmaktaysa da bunları kaynaklarda geçen tanımlara uydurmak zordur: Kısaca değinmek gerekirse Homa (Gümüşsu) arkasında kalan Tokalı Kanyon herhangi bir ordunun geçmesine izin vermeyecek kadar dar bir geçittir. İkinci seçenek olan Düzbel ise Honiatis'in bahsettiği topografyaya uymamaktadır: Burası yeterince eğimli olmadığı gibi, geçit içinde kolay bir kaçış noktası teşkil edebilecek ikinci bir çıkış bulunmaktadır. Bu durumda da Honiatis'in anlatımındaki ve Manuel'in mektubundaki Bizans ordusunun maruz kaldığı pusu senaryosu sekteye uğramaktadır. Sonuç olarak geriye kalan tek makul seçenek, muharebenin Küfi Çayı vadisinde gerçekleşmiş olması ihtimalidir.

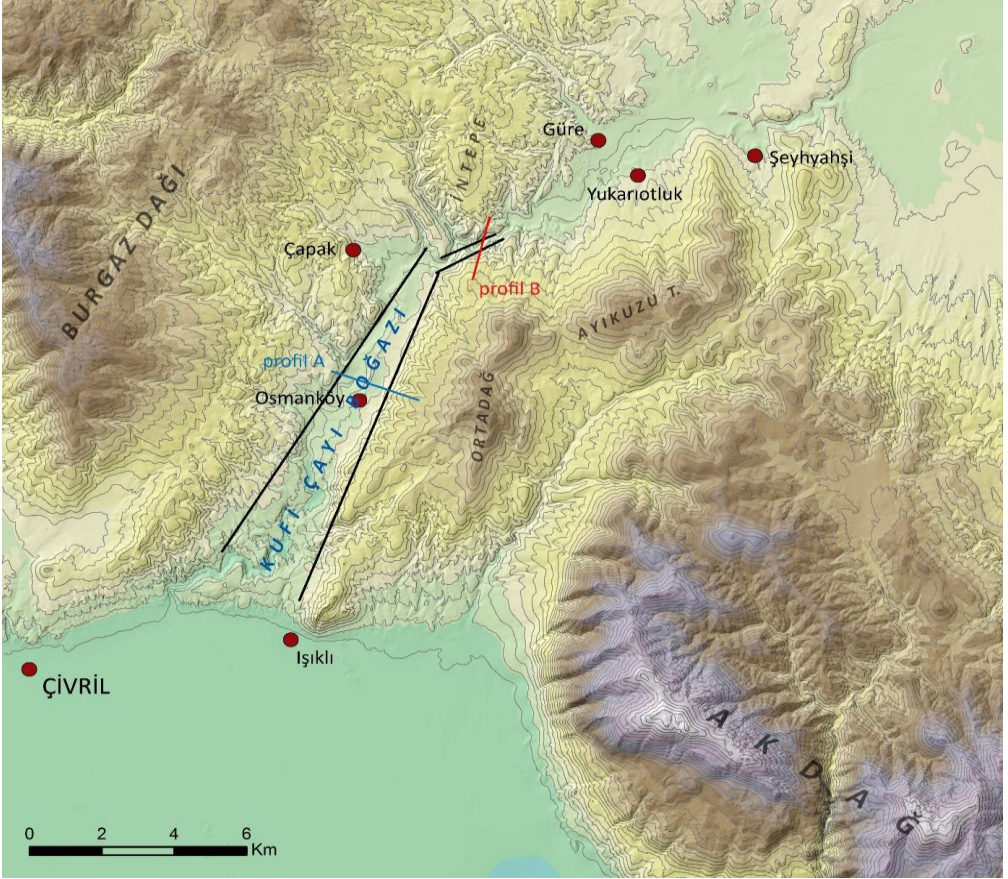
Kaynaklarda muharebenin geçtiği yerin tasvirini değerlendirecek olursak: Harry J. Magoulias'ın 1984 yılında basılmış olan *O City of Byzantium, Annals of Niketas Choniates* adlı tercümesinde Honiatis'in ilgili kısmı İngilizceye şu şekilde çevrilmiştir: "This place is a far-stretching defile with mountain passes that descends gently the steep northern slope to the hills below, opening up into broad ravines and then dropping down on the other side to jutting rocks and precipitous, beetling cliffs."¹² Magoulias'ın tercümesini Türkçeye şöyle aktarmak yanlış olmayacaktır: "Burası, dik kuzey yamaçlarından aşağıdaki tepelere doğru nazikçe alçalırken geniş vadilere açılan ve ardından diğer yamaçtaki pörtlek kayalara ve sürekli sarkan uçurlara hızla inen ve dağ geçitleri bulunan uzun bir boğazdır."

Honiatis' in bu anlatımına göre muharebe alanına dair aramız gereken kriterlerin başında gelenler uçurum niteliği arz eden yekpare güney yamaçlar ve yine dik olmakla birlikte vadilerle parçalanarak bir dağ geçidi niteliği taşıyan vadilerin bulunduğu kuzey yamaçlardır ki yine bu vadiler boğaza açıldığı alanlarda genişlerken yukarı kesimlerinde daralıyor olmalıdır. Küfi Çayı Boğazının yukarı kesiminin 1/25 000 ölçekli askeri haritalardan türetilmiş topografya haritasına baktığımızda buranın Honiatis'in anlatımı ile birebir uyduğunu görüyoruz (Harita 7). Boğazın bu kesiminin kuzey yamaçlarını oluşturan İntep'e'nin aynen Honiatis'in dediği gibi yukarıya doğru gidildikçe daralan ve geçit niteliği gösteren vadiler ile parçalandığı görülmektedir. Buna

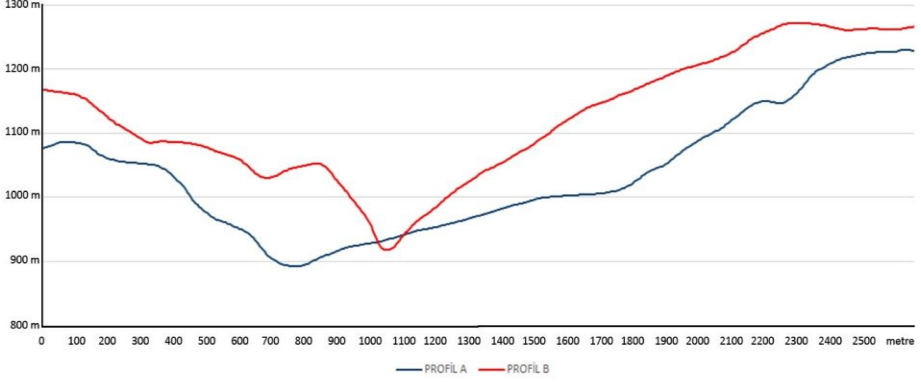
---

¹² H. J. Magoulias., *O City of Byzantium, Annals of Niketas Choniates*. Detroit: Wayne State University Press, 1984, s. 101.

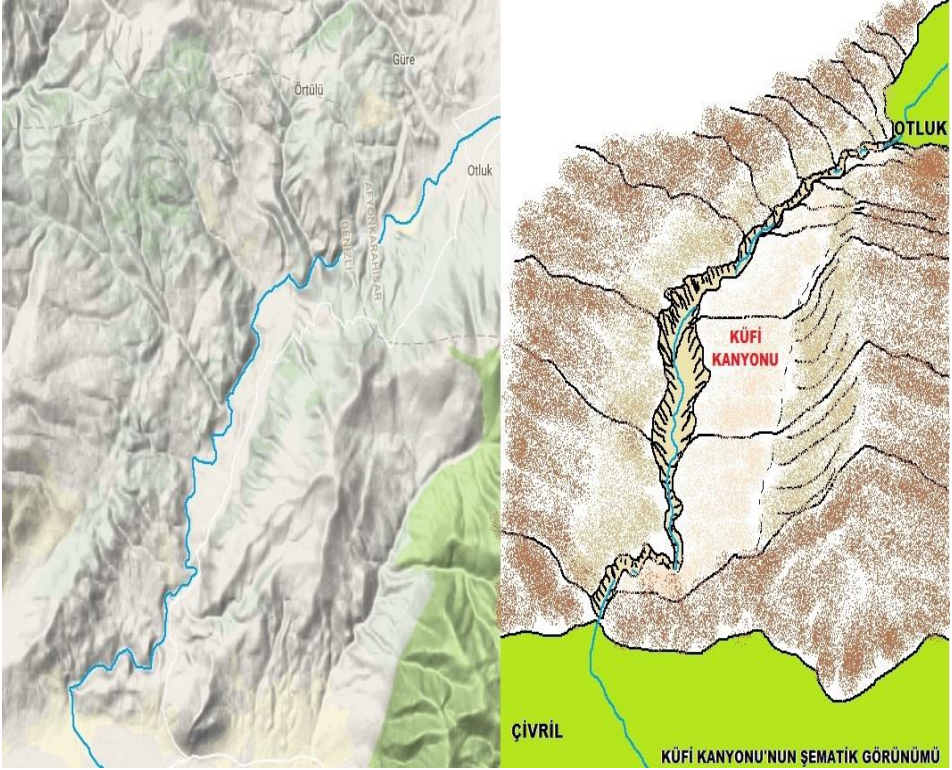
karşılık güney yamaçlarının çok daha yekpare bir özellik göstererek birer uçurum gibi boğazdan yükseldiğini fark ediyoruz (Şekil 2). Keza üç boyutlu modelleme haritalar da güney yamaçlarda eğimin nasıl da birden arttığını ortaya koymaktadır. (Şekil 3)

Harita 7. Kufi Çayı Boğazi yukarı kesiminin topografya haritası

Şekil 2. Kufi Çayı Boğazı'nın aşağı ve yukarı kesimlerinin kesitleri

Şekil 3. Küfi Kanyonu'nun Topografyası ve Güneyden Kuzeye Şematik Görünümleri

SONUÇ

Miryokefalon Muharebesi'nin kesin olarak gerçekleşmiş olduğu mahalle dair her ne kadar eldeki veriler net bir sonuca varma imkânı tanınmasa da, savaşın taraflarından biri olması hasebiyle Bizans İmparatorluğu müelliflerinin verdikleri malumat sair Latin, Süryani yahut Ermeni kaynaklara kıyasla daha ikna edici gözükmektedir. Ayrıca, sundukları ayrıntının ne Latin ne de doğu kaynaklarıyla mukayese kabul etmeyecek kadar derin olduğuna şüphe yoktur. Bu bağlamda Nikitas Honiatis, İoannis Kinnamos ve İmparator'un Manuel'in mektupları temele oturtulması gereken kaynaklardır.

Bu çalışma kapsamında Bizans kaynaklarına atıfla varılabilecek muhtemel sonuçlar coğrafi veriler ışığında değerlendirilmiştir. Bu doğrultuda vurgulamak gerekir ki Homa ve Çivril isimlerini taşıyan birbirlerine yakın yerleşimlerin hem Konya Beyşehir hem de Denizli tarafında bulunması, uzun süre akıl karışıklığına sebebiyet vermiştir. Coğrafi veriler ışığında İmparator Manuel'in ordusunun neden Dinar'dan yola çıktıktan sonra doğrudan Konya'ya ilerlemeyip de kuzeye yöneldiği sorusuna, eğim ve engebenin dikkate alınmış olması hususuyla cevap

verilmiştir. Yapılan tüm bu muayenelerin sonucunda (özellikle Honiatis'in anlatımının takip edilmesiyle), akla en yakın gelen seçenek Miryokefalon Muharebesi'nin Denizli-Çivril yakınlarında yer alan Küfi Çayı Vadisi'nde yapılmış olmasıdır.

Bu hususta hatırlatmak gerekir ki mevcut çalışma da cari olan tartışmalara son noktayı koyma iddiası taşımamaktadır. Zira her ne kadar yazılı kaynaklar gerçeğe ulaşma sürecinde bir başlangıç noktası teşkil ediyor olsa da, tartışmalarda son sözü arkeolojik veriler söyleyecektir. Bu doğrultuda ilgili arkeolojik çalışma ve saha araştırmalarını destekleyebilecek devlet kurumlarına büyük bir rol düşmektedir. Zira yapılacak kazıların müstelzim olduğu hassasiyet ve elde edilecek bulguların muhafaza ve muayenesinde gerek duyulacak emek ancak büyük yatırımlarla sağlanabilir. Umarız ki bu hususta şimdiye değin belirli iddialara odaklanan destek, bundan sonra daha adil bir dağılım izlemeye başlayacaktır.

KAYNAKÇA

ANSBERTUS, (Keşiş), *Historia de Expeditione Friderici Imperatoris*, Josef Dobrovsky ed., Prag 1827.

CEYLAN, Mehmet Akif, "Coğrafya Perspektifinden Miryokefalon Savaşı'nın Yeri ve Konya Bağırsak Boğazı," *Uluslararası Selçuklu Araştırmaları Dergisi* Güz2016 (5), 69-94.

HOUEDEN, Roger, *Chronica Magistri Rogeri de Houedene*, C. II, haz. William Stubbs, Londra 1869, ss.102-04.

MICHEL le Syrien , *Chronique, Patriarche Jacobite d'Antioche (1166-1199)* , çev.: J. B. Chabot, Paris 1905.

KHONIATES, Niketas, *Historia (Ioannes ve Manuel Komnenos Devirleri)*, çev. Fikret Işıltan, Ankara: Türk Tarih Kurumu 1995.

KINNAMOS, Ioannis, *Ioannis Cinnami Epitome: Rerum ab Ioanne et Alexio Comnenis Gestarum (Ad Fidem Codicis Vaticani)*, haz. August Meineke, Bonn: Weber, 1836.

KINNAMOS, Ioannes, *Ioannes Kinnamos'un Historia'sı (1118-1176)*, çev. Işın Demirkent, Ankara: Türk Tarih Kurumu 2001.

MAGOULIAS, H. J., *O City of Byzantium, Annals of Niketas Choniates*. Detroit: Wayne State University Press, 1984.

Le Connétable SEMPAD, "Chronique Du Royaume De La Petite Arménie Par Le Connétable Sempad," *Recueil Des Historiens Des Croisades Documents Arméniens*, C. I, (çev. E. Dulaurier), Paris:L'Academie Des Inscriptions Et Belles- Lettres, 1869.

TURFAN, Kemal, "Myriocephalon Savaşı'nın Yeri Üzerinde Yeni Araştırmalar," *X. Türk Tarih Kongresi*, Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1991, ss.1117-1155.

EK 1. İmparator Manuel Komnenos'un İngiltere Kralı II. Henri'ye 1176 Tarihli Mektubu

Konstantinopolisli İmparator Manuel'in İngiltere Kralı'na (Baba) Mektubu

Tanrı İsa'nın sadık kulu İmparator Manuel Komnenos ki Mor-odada doğmuş, kutsiyetle taçlanmış, yüce, muktedir, muazzam ve daima muzaffer ve Romalılardan Hükümdardır. Aziz Dostumuz ve asalet-meap İngiltere Kralı Henri'ye sıhhatler ve hayır dileriz.

Devletimizin başına gelen her şeyden siz yakın dostunuzu haberdar etmek icap ettiğinden, henüz vuku bulmuş olan şu vekayi de siz asalet-meaplarına beyan etmeyi münasip gördük. Hüküm sürmeye başladığımızdan beri Tanrı'nın düşmanları olan Perslere [Selçuk Türkleri] kalbimizde bir husumet beslemektedir; zira Hıristiyanlara karşı zaferler kazandıklarını işitip Tanrı'nın adını hiçe sayıp, Hıristiyanların topraklarını işgal ettiklerini görmekteydik. Bu yüzden zamanında Tanrı nasip ettiği ölçüde amansızca onlara saldırmıştık. Ve her daim kendilerini tahdit ve hedim etmek için yaptıklarımız dileriz ki siz asalet-meaplarının dikkatinden kaçmaz. Öyle ki, şimdi de cesim bir orduyu onlara karşı harekete geçirmeye ve Pers diyarına karşı savaş açmaya karar verdik. Lakin kendi istediğimiz şekilde değil de, ancak zamanın ve şartların zorunlu kıldığı ölçüde büyük hazırlıklara giriştik ve harekâta başladık. Devletimizin kuvvetlerini etrafımızda topladık; ancak silah, kuşatma cihazları ve mancınıklar taşıyan arabalar ile şehirleri dövmeye yarayan sair araçlar taşıdığımızdan yeterince hızlı ilerleyemiyorduk. Dahası, daha kendi topraklarımızdan geçerken, barbarlarla karşılaşmadan önce başka bir düşmanın saldırısına maruz kaldık: amansız bir mide akıntısı [ishal]. Hastalık saflar arasında yayıldı, gittikçe ağırlaştı ve pek çok kişiyi kırıp geçti. Ve kurtuluşu olmayan bu hastalık bizi çok ciddi bir şekilde engelledi.

[103] Türklerin sınırına girdiğimiz gibi kalabalık Türk birlikleri uğultular koparıp ordumuza saldırmaya başladılar. Ancak çok şükür ki barbarlar püskürtülüp kaçtılar. Ardından Persler tarafından *Cybrilcymani* denen boğaza yaklaştığımızda, çoğu Perslerin iç topraklarından yardıma gelmiş olan pek çok yaya ve süvariden oluşan bir güruh, ordumuza doğru çıkageldiler. Sayıları bizimkilerden sadece biraz daha fazlaydı. Ordumuz yolların darlığı ve geçiş zorluğu yüzünden neredeyse on mil kadar yayılmıştı: Bu yüzden de ne önden gidenler arkadan gelenleri müdafaa edecek durumda ne de keza arkadan gelenler öndekilere yardım edebilecek konumdadılar: iki uç birbirinden çok uzakta durmaktaydı. Gerçekten de öncü kuvvetler imparatorluk saflarından o kadar uzağa

düşmüşlerdi ki bizi unutmüş, beklemeyen gidiyorlardı. Bu yüzden ve Türklerin safları şimdiye kadar yaşanan çatışmalardan haberdar olduklarından, bize ön taraftan değil de, daha çok işlerine gelecek dar geçitleri bulduklarından, arka saflardan saldırmaya karar verdiler; öyle de yaptılar. Etraftaki bütün dar geçitlerde Türkler dikilmekte ve sağlı sollu taarruz etmekteydiler. Adeta bir fırtına gibi üzerimize iniyor ve sayısız insan ve atı katlediyorlardı. Felaket böylece büyürken, ordunun arka tarafını bekleyip, saldırı altındaki taraflara yardım etmeyi uygun gördük ve Perslerin sayısız birliklerine karşı muharebeyi sürdürdük. Bunlar tarafından etrafımız sarılmışken neler başardığımızı söylemeye şimdi hacet yoktur. Belki asalet-meaplarınız, orada bulunmuş olanlardan bunları dinlerler.

Bu sırada direnip muharebenin yükünü omuzlarken, Grekler, Latinler ve sair milletlerden oluşan artçı kuvvetler güruhu düşman tarafından fırlatılanlara [ok, taş, vs.-ç.n.] dayanamayıp büyük bir darbe yediler ve vahşice sürüklenmeye başladılar; yakınlardaki bir tepeye sanki sığınılacak bir kaleymiş gibi önlerindeki de sürükleyerek koştular. Yerden kalkan tozdan göz açmak mümkün değildi ve kimse adım attığı yeri görmüyordu. Çok derin bir vadiye bakan bir uçuruma insanlar ve atlar birbirinin üstünde zincirden boşanırcasına koşuyorlardı. Birbirlerini ezip öldürenler arasında sadece reayadan kimseler değil, ekâbirden ve yakın akrabalarımızdan da insanlar vardı. Böyle bir kalabalığın [104] arbedesine kim dur diyebilirdi? Ancak yine de bunca barbarın karşısında [direnip], gerek yara açıp gerek yara alarak, gönüllerine huzursuzluk verdik ve sebatkârlığımızla onları şaşkına çevirdik; kaçmadık. Tanrı'nın yardımıyla ovaya vardık. Düşmanlarımızın bu mahalle tırmanmasına da izin vermedik ve barbarları katlettik. Onlardan korkup atımızla dörtnala da kaçmadık. Bilakis tüm birliklerimizi toparlayıp ölümden kurtararak etrafımızda dizdik. Başta öncülere ulaştık, ardından da erler arasından ilerleyip ordumuzun merkezine ulaştık.

Ordumuzun başına gelen bunca şeyden sonra durumu toparlayıp tekrar işgale hazırlandığımızı gören Sultan bize adam gönderip ricacı oldu ve nazik bir dille sulh istedi; bütün dileklerimiz yerine getirmeye, bütün düşmanlarımıza karşı bize hizmetini sunmaya, topraklarındaki esirleri salıvermeye ve irademize boyun eğmeye söz verdi. Böylece burada iki tam gün bütün birliklerimizle bekledik. Muhasara kalkanlarını, kuşatma aletlerini ve bunları çeken sığırları üzerlerine fırlatılanların [ok, taş, vs.-ç.n.] yağmurunda yitirmiş olduğumuzdan, Konya şehrine karşı bir şey yapılamayacağını fark ettik. Ayrıca, bütün hayvanlarımız o mide hastalığından mustarip olduğundan, Sultan'ın ricasını, dostluğunu ve yeminini sancağımız altında kabul edip kendisine sulh bahsettik. Buradan ayrılarak yüreğimizde kaybettiğimiz akrabalar için büyük bir hüznle kendi toprağımıza döndük. Ancak yine de Tanrı'ya şükrediyorduk ki iyiliğiyle hala yapmakta olduğu gibi bizi şerefliendirdi. Ayrıca yine müteşekkirimiz ki beyzadelerinizden kimileri bu

olaylar sırasında yanımızdaydı ve siz asalet-meaplarına olan biteni anlatacaklardır. Ayrıca, her ne kadar kaybettiklerimizden dolayı müteessir olsak da, olan biteni size beyan etmeyi münasip gördük; zira siz hem aziz bir dostumuz hem de çocuklarımızın yakın akrabalarıyla yakın tanışmışsınızdır.

10. İndiksiyon'un Kasım Ayında yazılmıştır.

TARİH ÖNCESİNDEN BİZANS DÖNEMİNE KADAR KONYA ULAŞIMI VE BALKAYALAR-BAĞIRSIKDERE KALESİ

ROADS IN KONYA FROM PREHISTORIC AGE TO BYZANTINE PERIOD AND BALKAYALAR-BAGIRSIKDERE FORTRESS

Hasan BAHAR*

Öz

Doğu, batı ve kuzey, güney yollarının kesişmekte olan Konya coğrafyası bereketli ovaları ve su kaynakları ulaşım değil aynı zamanda bir yerleşim coğrafyasını da oluşturmuştur. Konya ovasının merkezinde yer alan beş bin yıllık tarihi ile Konya (İkkuvaniya) kenti bir geçiş noktası olmasından öte siyasi, dini ve ticari kimliği ile kültürlerin buluşma merkezi hüviyetindedir. Bu yüzden tarih boyunca komşusu ya da daha uzakta bulunan küresel çaptaki siyasal güç odaklarının hedefi olmuştur. Kent, bu türden antik dönemde birçok saldırıya uğrayıp yağma ve yıkımlar yaşamıştır.

Orta Çağ'da Müslümanların VII. Yüzyılda Doğu Akdeniz'de bulunan Kudüs başta olmak üzere belli başlı dini merkezleri ele geçirmeleri sonucunda İstanbul'a uzanan kara yollarının Konya üzerinde olması bölgeyi daha önemli hale getirmiştir. Önceleri Arap-Bizans mücadelelerinde askeri bir üs gibi sınır kenti olarak dikkat çeken Konya Türklerin bölgeyi ele geçirmeleri ile merkezi bir hüviyet kazanmıştır.

Bu nedenle önceleri imparatorluk merkezleri arasında bir geçiş koridoru şeklinde olan Konya'nın ulaşım ağının bu dönemde merkezileştiğini göstermektedir. Bölgenin bu önemini anlayabilmek için Neolitik Çağ'dan itibaren on bin yıllık ulaşım ağına bakarak, Hitit, Frig, Lidya, Pers, Hellenistik ve Roma dönemleri Konya çevresi ulaşım ağından söz edilip, son yıllarda Myriokephalon olarak düşünülen ve tartışılan Balkayalar-Bağırskdere Kalesi çevresinin jeopolitiği üzerinde durulacaktır.

Anahtar kelimeler

Bağırskdere Kalesi, Konya, Miryokephalon, Balkayalar

---

* Prof. Dr., Selçuk Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, hbahar@selcuk.edu.tr.

Abstract

The existence of human being in Konya goes back 1 million years and demonstrates the history of the region within the Anatolian History. Konya region where the routes from the east, west, north and south meet, forms not only the transportation but also the settlement with its fertile plains and water resources. Konya city (Ikkuzwaniya) in the centre of the Konya plain which has a past of 5000 years is also the meeting centre of cultures with its political, religious and commercial identity in addition to be a transition region. Therefore the region became a target for its neighbours or further global political powers. The city was also attacked quite a lot times and pillaged in the Ancient period.

The region gained more importance since the trade routes going to İstanbul were passing through Konya as a result of the Muslims' conquests of the certain religious centres, especially Jerusalem, in the Eastern Mediterranean in the 7th century in the Medieval Age. Konya, which drew attention as a border city like a military base during the Arab-Byzantine wars, gained a pivotal city status when Turks conquered the region.

For this reason, the transportation network in Konya, which was a passage corridor among the imperial centres earlier, became more centralized in this period. To get an idea of the importance of the region, the transportation network around Konya for ten thousand years, from the Neolithic Age to the Hittite, Phrygian, Lydian, Persian, Hellenistic and Roman Period, will be mentioned, and then the geopolitics of Balkayalar-Bağırşık Stream Fortress, which has been considered as Myriokephalon recently, will be discussed.

Keywords

Bağırşakdere Fortress, Konya, Myriokephalon, Balkayalar

1. Tarih Öncesi Devirde Konya

Kuzeyinde Karadeniz, güneyinde Akdeniz ve batısında Marmara ve Ege Denizleri ile çevrili Anadolu yarımadası büyük Asya'nın batıya bir uzantısıdır. Bu özelliği ile tarihöncesinden itibaren insanların doğu-batı ulaşımında bir atlama taşı olmuştur. Asya ile Avrupa'yı birbirinden ayıran boğazlar göçlere engelleyici olmadığı gibi kuzey-güney geçişlerinde de birer kapı olmuşlardır.

Yakın zamana kadar Boğazların doğu-batı ulaşımında doğal bir engel gibi görünmesinden Afrika'dan Avrupa'ya doğru yönelen ilk insanlara ait göç hareketlerinin Kafkaslar yolu ile yapıldığı görüşleri mevcuttu. Anadolu'da bulunan paleoantropolojik ve arkeolojik bulgular bu görüşleri zayıflatmıştır¹.

Denizli'nin Honaz ilçesi Kocabaş Mahallesinde bulunan 1.300 bin yıl öncesi insana ait bir kafatası fosili, Afrika'dan Avrupa'ya göçlerin Anadolu üzerinden de gerçekleştiği görüşlerini güçlendirmiştir. Ayrıca Türkiye'nin Anadolu ve Trakya coğrafyalarında bulunan Paleolitik Çağın erken evrelerine ait olan fosil ve taş alet buluntuları bu görüşü destekler mahiyettedir.

Paleolitik Çağın bir devamı gibi görüldüğünden Epipaleolitik Çağ olarak da adlandırılmaktadır. Bu dönemde de insanlar Paleolitik çağın avcı toplayıcı geleneklerini sürdürmüşler; mağara yerleşimlerinin yanında kaya sığınakları açık alanlarda kulübelere kurmaya başlamamışlardır. Göl ve nehir boyları avlanmak için yaban keçisi, yaban koyunları, geyikler ve tavşanlar gibi yaban hayvanlarının yaşam alanları oldukları için avcı toplayıcı insanları çekmektedir. 13 bin yıl önce Konya ovasını kaplayan büyük Konya Gölü de bölgeye insanları çevresinde bulunan yaban hayvanlarını avlamak ve yabani bitkileri toplamak için insanları çekmeye başlamıştır. Bu durumun daha sonraki birkaç bin yıl içinde Konya Gölünün güney uzantısında yer alan Hotamış, kuzeydeki Tuz Gölü, Batı'daki Akşehir ve Iğın, güneyde Torosların kuzey eteklerindeki Suğla ve Beyşehir gölleri çevresinde de yaşandığı bu alanlardaki erken Neolitik (Yenitaş) Çağı yerleşmelerden anlaşılmaktadır.

2. Eskiçağda Konya (M.Ö.5600-600)

Konya Ovasında Kalkolitik Çağ kültürleri arkeolojik kazılar yapılan Konya ili Selçuklu ilçesi Sızma, Batı Çatalhöyük ve Karaman-Can Hasan I höyükleri ile

¹ M.C. Alçiçek ve diğ., Homo erectus paleoenvironments in the early Pleistocene Denizli Basin, SW Anatolia, Conference: Colloque Q10. AFEQ CNFINQUA Paléoclimats et environnements quaternaires, quoi de neuf sous le soleil?, At Bordeaux. 2016.

bilinir. Bu yerleşmeler de Neolitik Çağ'da olduğu gibi doğuda Doğu Akdeniz ve batıda Göller Bölgesi kültürleri ile ilişkileri görülmektedir.

Kalkolitik Çağda bölgede 150 civarında yerleşme görülmektedir. Topografik olarak Neolitik yerleşmeler gibi Kalkolitik yerleşmeler de genellikle göl ve akarsu çevresindeki düzlükler ve bu alanlar arasındaki dağ geçitlerinde karşılaşılabilmektedir. Konya ovasında en önemli Kalkolitik yerleşmeler Batı Çatalhöyük ve Karaman-Can Hasan I yerleşimleridir. Bu yerleşimler kurumaya yüz tutmuş Pluvuyal bir gölün kıyılarına yakın yerleşmelerdi.

Kalkolitik Çağ'da Konya Ovası kültürleri batıda Göller Bölgesi ile doğuda Çukurova ile akın ilişki içindedir². Kalkolitik yerleşmeleri İlk Tunç Çağı yerleşmeleri takip etmektedir. Ancak Tunç Çağında yerleşim yerlerinde sayısal bir artış görülmektedir. Tunç Çağında da Neolitik ve Kalkolitik Çağda olduğu gibi yerleşimler kurumaya yüz tutmuş Konya Pluviyal Gölü, Beyşehir, Ilgın, Akşehir, Tuz gölü havzalarında yoğunluk gösterir. Bu dönem göl çevresinde görülen ve göl suları altında kaybolan yerleşmeler için en iyi örneklerden biri Beyşehir Gölü kıyısındaki Kuşluca Höyüktür. Çarşamba Suyunun Konya ovasına ulaşan Çumra çevresinde kümelenen İlk Tunç Çağı höyükleri çayın Toroslara uzantısı boyunca yer alırlar. Çarşamba suyunun uzantıları ile eski Konya Gölü arasındaki ovada kümelenen yüz civarında höyük vardır.

M.Ö. II. bin başlarında Anadolu'nun yazılı bir döneme girdiği Asur Ticaret Kolonileri Çağında Konya Karahöyük Konya ovasında önemli bir merkezdi. Bu dönemde Karahöyük'e bağlı küçük çaplı kasaba ya da köy konumunda şu merkezlerden söz edilebilir: İşgalaman Höyük, Selçuklu Huzur bahçesinde kalan, şimdi Büyükşehir Stadyumu yanında Sille Parsana Yaylası Höyük olarak adlandırdığımız höyük, Sızma Höyük, Karahöyük doğusunda Yaylapınar Höyük, güneyde Pamukçu Höyük. Pamukçu Höyük bu dönemde önemli bir yerleşme haline gelen Hatunsaray Zoldura ile Karahöyük arasında bir bağ oluşturmaktaydı.

Hititlerin Tarhuntaşsa Eyaletinin bulunduğu Konya çevresi Hititler İmparatorluk sonrasında da önemini korumuştur. Konya Ovasının doğusunda Karaman Kızıldağ ve Karadağ'da bulunan Hartapuş Anıtları ve Halkapınar İvriz Anıtı Geç Hititler dönemi bölgedeki Hitit varlığının tanıklarındır³.

M. Ö. II. bin yılın son çeyreğinde Konya Ovası ve çevresinde görülen birçok Hitit Anıtı bölgenin Neolitik Çağdan itibaren görülen tarım ve hayvancılığa bağlı

² Hasan Bahar- Özdemir Koçak, "Western Links of the Lykaonia plain in the Chalcolithic and Early Bronze Age", XI. Institut Français D'etudes Anatoliennes-Georges Dumezil, De Boccard, Paris 2003, s.21-52.

³ Hasan Bahar, *Demir Çağında Konya ve Çevresi*, Sel-Ün Vakfı Yayınları, Konya 1999.

zirai potansiyelinin yanında batıya uzanan askeri ve ticari yollar üzerinde yer alan stratejik önemini ortaya koymaktadır. Konya Hatip Kayalığında bir su kaynağında yer alan Hitit Kurunta Anıtı ve Kalesi burasının bir dönem başkent de olan idari bir merkez olmasının yanında güneye ve güneybatıya uzanan yolların başlangıcındadır⁴.

Konya ve çevresi Hititlerin batıya olduğu kadar batı Anadolu'daki ezeli düşmanları Arzawalıların Hitit merkezine yaptıkları askeri seferler için de bir güzergâh olmuştur⁵. Batı'dan Avrupa'dan ve Ege dünyasından gelen Ege Göçleri olarak kabul edilen göçler sonucu, Hitit Devleti M. Ö. 1200 yıllarında yıkıldıktan sonra, Orta Anadolu'da 400 yıla yakın kaotik bir durum yaşanmıştır. Bu dönemde, Konya Hatunsaray Zoldura Höyük'te yüzey araştırmaları sonucunda tarafımızdan bulunan çanak çömlekler az da olsa bölge hakkında bilgi vermektedir. Burada bulunan Miken etkili çanak çömlek kültürü, bu dönemde Batı Anadolu ile Çukurova arasında bir ticaret yolunun varlığına işaret etmektedir⁶. Dönemin Orta Anadolu'daki diğer merkezleri Boğazköy, Kaman Kalehöyük, Çadır Höyük ve Mut Kilise Tepe'de yerleşim izleri görülür.

M. Ö. VIII. yüzyılda Ankara yakınlarında Sakarya kıyısında Polatlı'da bulunan Gordion kentinde bir devlet kuran Frigler için Konya çevresi, özellikle Akdeniz'e uzanan yollar üzerinde olması bakımından önemliydi. Konya Alaattin Tepesinde bulunan Frig çağı çanak çömlekleri bu dönemde de Alaattin Tepesinin önemini yansıtmaktadır.

Konya Ovasında Frig çağında, birçok yerleşme olsa da, daha önceki M. Ö. II. bin yıldaki önemini yitirmiş görülmektedir. Çumra Cicek, Bozkır Belören, Seydişehir II, Höyük ilçesi Çavuş Kale, Hatip Kale ve Friglerin güneye Akdeniz'e uzanan geçitler üzerindedir. Gordion ile Alaattin Tepesi arasındaki ulaşım Sarayönü, Kadınhanı, Yunak, Çeltik çevresinden olmalıdır. Bu alandaki Demir Çağına ait yerleşimler bu durumu yansıtmaktadır⁷.

Konya ve çevresinde Lidyalıların güçlü bir siyasi varlıkları görülmemektedir. Yeni Babil kaynaklarında Orta Torosların Lidya ile sınırları olduğu; kuzeyini Ludu olarak adlandırdıklarından anlaşılmaktadır. Konya'nın güneyindeki bu

⁴ Hasan Bahar, "Tarhuntaşa Araştırmaları 1994-2002," V. Uluslararası Hititoloji Kongresi Bildirileri, Çorum 02-08 Eylül 2002, Acts of Vth International Congress of Hittitology, Ankara 2005, s. 83.118.

⁵ Hasan Bahar, "Konya ve Çevresi Tarih Araştırmaları", Selçuk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Edebiyat Dergisi, 1994-1995/9-10.s.219-246.

⁶ Hasan Bahar- Özdemir Koçak, Eskiçağ Konya Araştırmaları 2, Neolitik Çağdan Roma Dönemi Sonuna Kadar, Kömen, Konya. 2004, s.29.

⁷ Hasan Bahar, Konya'nın Kırk Höyüğü, Konya Büyükşehir Belediyesi, Konya 2015.

dağlık kesimde kültürel anlamda bir Lidya varlığı şimdiye kadar araştırmalarda söz konusu değildir. Ancak Karapınar çevresinde bulunan bazı çanak çömleğin Lidyalılara ait olması bu bölgeden Çukurova'ya ve doğu Akdeniz'e ulaştıklarını yansıtmaktadır⁸.

3. Pers Dönemi (M.Ö.546-333):

M.Ö. 546 yılında Lidya Devletine son veren Persler Batı Anadolu'da Sardes'ten Persopolis'e kadar "Kral Yolu" adı verilen yol sistemi kurdular. Kral Yolu: Herodot, Pers Kral Yolu'nun Efes'ten başlayarak Susa'ya kadar uzandığından söz etmiştir. Kral Yolu denmesinin nedeni Pers başkentinden Ege'ye kadar uzanan en kestirme yoldur. Bu yol ağı tarihöncesinden itibaren bölgesel olarak var olan yolların bir eksen üzerinde birleştirilmiş halidir. Bu yol ağı, kendisinden üç bin yıl kadar önce, güney Mezopotamya'da Sümer kenti Uruk'un, doğuda Orta Asya'ya, batıda Akdeniz ve Orta Anadolu'ya ve kuzeyde Kafkasya'ya kadar uzanan yol ağının bir benzeridir.

2500 km'lik bir uzunluğa sahip olan Kral Yolu; Doğu'da İran'dan başlayarak Mezopotamya'yı geçip Çukurova'ya ulaşan ve oradan Orta Anadolu yaylasında Kızılırmak'ı geçip, Tuz Gölünün kuzeyinden dolaşarak Sardes ve Efes'e ulaşıyordu. "Kuzey yolu" olarak da bilinen bu yolun güneyinde "Güney Yolu" bulunmaktadır⁹. Güney Yolu; M.Ö.401-400 yılında Ksenophon Genç Kyros'un Spartalı askerlerin yardımıyla İran tahtına babasının ölümü üzerine oturan ağabeyi Artaksarkes'i tahtından indirmek için başlattığı sefer içinde yer aldı.

4. Hellenistik Dönem (M.Ö.330-M.Ö.30)

Ksenophon'un kullandığı Güney Yolunun daha sonra Selevkoslar döneminde de kullanıldığı görülür. Bu dönemde Selevkos başkenti Antakya, İskender'in kurduğu İskenderun, Tarsus, Yumuktepe, Seleuvkia (Silifke), Laranda, İkonion güneydoğudan ve batıdan Laodikea (Ladik) ve Philemelion (Akşehir) Efes ve Bergama'ya kadar uzanan yollar üzerinde idi. Ankara M. Ö. III. yüzyıldan itibaren Galatların yerleşmesi ile önem kazanmıştır ve M. Ö. 25 yılına kadar krallıklarını sürdürmüşlerdir. Doğuda Kayseri merkezli Kappadokya Krallıkları ve bölgede zaman zaman etkinliklerini göstereceklerdir. Konya'nın güneyinde yer alan Pisidya kentleri Amblada ve Vasada bu dönemde gelişeceklerdir. Torosların zirvesinde yer alan Isaura, İsaurların başkenti olarak Konya Ovası ile Akdeniz coğrafyasına yüzlerce yıl egemen olacaktır.

⁸ Alçiçek ve diğ., Homo erectus.

⁹ Gürbüz Alp, "Frigler", *Konya*, Haz. Feyzi Halıcı, 41-44/XXXIV-XXXII.

5. Roma Dönemi (M.Ö.30-330)

M.Ö.133 yılında Bergama Kralı II. Attalos vasiyeti ile Batı Anadolu topraklarına sahip olan Roma M.Ö.129 yılında Bergama topraklarında Asia Eyaletini kurmuştu. Zamanla Anadolu'ya yüz yıllık bir dönem hâkim olma mücadelesini veren Roma M.Ö. 25 yılında Galatya Krallığını kendine bağlayarak Konya ve çevresine de sahip olmuştu. Konya ovasına sahip olan Roma, daha önce Galatya kralı Amyntas'ın hâkimiyet mücadelesi verirken hayatını kaybettiği Torosları bir türlü egemenliğine alamamıştı. Buradaki Isaurialı ve Homanad kavimlerini kontrol edebilmek için Pisidya Antiocheia'yı üs kurmuşlar ve buradan doğuya doğru yollar yaparak bu halklara askeri seferler planlamışlardır. Roma imparatoru Augustus'un Isauria'ya karşı kolonileştirerek lejyonlarını yerleştiği Lystra bölgede önem kazanmıştı. Pisidya Antiocheia ile Lystra (Hatunsaray) arasında bulunan Pappapolis (Yunuslar), İkonion (Konya) ve Ladik daha sonraki dönemlerde Tiberius ve Cladius zamanlarında aynı gerekçelerle kolonileştirileceklerdir.

Roma dönemi kentleri arasında balıksırtı taş döşemeli yollar bulunmaktaydı. Koloniler arasında oluşturulan yol ağı kimi yerde Beyşehir'in kuzeyinde, Sızma, Bozkır Akkisse, Dinorna Höyükte, Kilistra'da, Derebucak Döşeme, Kızılören'de, Balkayalar'da, Yunuslar, Ladik, Kurşunlu arası, Kayacık-Tömek-Eğribayat arası (maalesef şimdi sanayileşme ile birlikte bu yol günden güne yok ediliyor) yol döşemeleri, köprüler olarak görülürken, bazı yerlerde de mil taşları olarak karşılaşılmaktadır. Mil Taşları kentler arasındaki mesafeleri günümüz kilometre levhaları gibi verilmektedir. Beyşehir Yunuslar, Obruk Mezarlığı, Ladik, Selçuk Üniversitesi Kampüsü, Yeni Yayla Mil taşına Bilecik (Yükselen) ve Sarayönü'ünde karşılaşılmıştır (Şekil 1).

Konya çevresinde bulunan Bizans yolları büyük oranda Roma yollarını takip etmiştir. Anadolu'da bu dönem doğudan Sassani ve Arap akınları uzunca bir süre yerleşimleri tehdit etmiştir. Bu nedenle ovalarda ve dağ eteklerinde yer alan yerleşimler dağların zirvelerine, vadilerin iç kesimlerine kaymıştır.

6. Myriokephalon Savaş Yerleri İncelemesi

Ksenophon'un verdiği bilgilerden M. Ö. 400 yıllarında büyük çoğunluğu hafif ve ağır piyadelerden oluşan ordusu Sardes'ten Konya'ya 17 günde 110 fersenk = 605 (Perslerin yol ölçüsü olan fersenk, 30 Yunan stadionu = 5.5 km) km yol kat etmiştir. Bu bir ordunun günde 35.588 km'lik mesafe yol aldığını gösterir. Bu arada ilk Sardes'ten çıktıktan üç gün sonra Kolossai'de yedi gün dinlenmesini,

sonra üç günlük bir yolla Kelainai'ye vardığı, oradan Tymbrion'a uğrayıp Tyrianion'a varınca ancak yedi gün sonra üç gün beklediği askeri tabikat yaptığı ve sonra da üç gün yoldan sonra İkonion (Konya)'a ulaşmış orada üç gün dinlendiği görülür.

Bütün bu olumlu koşullar içinde günde ortalama yak. 36 km'lik bir yol kat ettiği görülür. Daha sonra Selçuklular ile Bizanslılar arasında yapılan Myriokephalon Savaşının yapıldığı yer konusunda tartışılan bu yol Honaz, Çardak, Dinar, Tatarlı, Çay ve Akşehir yoludur. Ancak bu konuda çalışan uzmanlar hakkında bu yolun dışında farklı güzergâhlar tartışma konusu olduğu gibi Manuel'in ordusunun Denizli Çivril Kufi Vadisi, Düzbel, Afyon Karamıkbeli ve Isparta Yalvaç, Kumdanlı¹⁰, Senirkent, Gelendost ve Konya Bağırıksıkdere'de yapıldığı şeklinde görüş farklılıkları bulunmaktadır¹¹.

Roma ve Bizans döneminde de Denizli Ladik'ten doğuya doğru Bolvadin'e doğru yol buradan geçmekteydi¹². Ramsay'a göre Honaites Nikitas'ın sözünü ettiği Manuel'in yolu burada Homa'da kesişmekteydi. Myriokephalon savaşı da buraya yakın bir yerde Sibia/Sublion yakınında yapılmıştı. Bölgenin güneyi Türklerin elinde olmasından ordu buraya yönelmiş, Lampe (Çardak) ve Khoma (Gümüşsu) üzerinden Polybotos'a oluşan sınır hattı askeri ve ticari bir yol hattı gibi görülmüş ve burada Düzbel'de bir savunma hattı oluşturulmuştu¹³ (Şekil 2).

Farklı zamanlarda ve mekânlarda da olsa otomobil öncesinde askeri, ticari ve hac gibi sosyal faaliyetlerde yürüyüşler yayalara bağlı kalmıştır. Askeri seferlerde ordunun hızını etkileyen dış ve iç faktörler vardır. Dış faktörlerde iklim; havanın yağışlı olup olmaması, yolun dağlık ya da ovalık olması, engebeler, dar geçitler, sayılabilir. İç faktörlerde; Piyade ve süvari olmasıdır. Atlı birlikler piyadenin yer aldığı bir orduda ona bağlı hareket edecektir. Diğer taraftan orduya ihtiyaç olan yükü taşıyan arabaların ağır ilerlemesidir. Onlara bir koruma kalkını oluşturmak için atlı birlikler ağır gidecektir. Atlılar atlarını olatmak ve yük hayvanlarını dinlendirmek için günde ortalama 6 saatlik bir zamana ihtiyaç vardır¹⁴. Kağnılarla yapılan askeri seferlerde bu mesafeler yarıya, hatta bazen üçte birine kadar hızı düşürebilmektedir.

¹⁰ Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, Ötügen, İstanbul 2004.

¹¹ Adnan Eskikurt, "Myriokephalon Savaşı'na Dair Kronikler ve Modern Çalışmalar", *Selçuklu Araştırmaları Dergisi*, Bahar 2017, S.6, s. 65-94.

¹² David French, "Pre- and Early-Roman Roads of Asia Minor. The Persian Royal Road Author(s)" Iran, British Institute of Persian Studies, 36,1 998,s.15-43, <http://www.jstor.org/stable/4299973> Accessed: 25-10-2017 10:43 UTC

¹³ W.M.Ramsay, Notes and Inscriptions from Asia Minor (III), The American Journal of Archaeology and of the History of the Fine Arts, Archaeological Institute of America 2, 2 (Apr. - Jun., 1886), s. 123-131.

¹⁴ Jhon F Haldon, *Warfare, State and Society in the Byzantine World*, Psychology Press, 1999.

Manuel'in 1176'da bir kenti ele geçirmek için tam teçhizatlı, kuşatma araçları yüklü kağnıları dikkat etmek gerekir. Tarihöncesinden itibaren yerleşimler arası yaya bir insanın günlük ortalama 26-30 km.lik yürüyüş mesafesindedir. Düzenli bir piyade günümüzde de tüm teçhizatı ile birlikte 32 km'lik bir yürüyüşe göre eğitim verilmektedir.

1985 yılında Hendy¹⁵'inin Myriokephalon olabileceği konusunda üzerinde durduğu Bağırsakdere'deki Balkayalar Kalesi üzerinde son yıllarda çalışmalar giderek artmıştır¹⁶. Bu konuda görüş bildirenler araştırmacılar; buranın Süryani Mikhail¹⁷'de sözü edilen bilgilerden Konya'ya yakınlığı, bir gün mesafesi ve ayrıca Niketas Khoniates¹⁸ savaşın yapıldığı yerin tasvirine uygunluğundan hareketle görüş bildirmektedir (Şekil 3).

Konya'ya yaklaşık 60 km mesafede olan Eski ve Ortaçağlarda Bağırsakdere'nin Konya'ya bir günlük yoldan daha fazla olduğu anlaşılmaktadır. Konya merkezden, yani Alaattin Tepesinden çıkan bir yolcu buraya yaptığı bir yolculukta Ortaçağ Selçuklu Han ve kervansaraylarının gösterdiği gibi; Dibidelik, Hocacihan'da öğle molası verdikten sonra 25 km'lik Altunapa Kervansaray'ında akşamlaması gerekirdi. Birgün sonra Kuruçeşme Hanı'nda öğleyi geçirmesi gerekir ve akşamında da Kızılören Hanı'nda konaklamalıdır. Burası Konya'ya yaklaşık 45 km'lik bir mesafededir. Balkayalar ise bu alanda tarihi kısa yoldan 5 km, bugünkü Beyşehir Karayolundan ise 10 km daha uzaklıktadır. Bu durumda iki günden fazla bir yol demektir. I. Manuel'in kuşatma araçları ile yüklü kağnıların bulunduğu bir ordusunda ise bu üç günlük yol demektir.

Bağırsakdere ve Balkayalar Kalesi; Honazlı Nikitas'ın tasvir ettiği coğrafyaya topografik uygunluğu araştırmacıları buraya sevk etmiştir. Burası, daha önce savaşın cereyan ettiği yer olarak üzerinde sıklıkla durulan Kufi Çayı'nın topografyasına çok yakın benzerlikler göstermektedir. Savaşın geçtiği yer olarak Kufi Çayı üzerinde duran bazı araştırmacılar ise Bağırsakdere'nin Süryani Mikhail'in ifadesi ile "savaşın Konya'ya bir günlük yerde yapıldığı" bilgilerinden burasının Myriokephalon olabileceği görüşleri ağırlık kazanmaktadır. Diğer taraftan Çimeneli Meldo Hisarı olarak geçen Osmanlı Tahrir Kayıtlarındaki

¹⁵ Michael F. Hendy, *Studies in the Byzantine Monetary Economy*, c.300-1450.

¹⁶ Eskikurt, a.g.m. s. 65-94.

¹⁷ Süryani Mihael, *The Chronicle of Michael the Great, Patriarch of the Syrians* (trc.RobertBedrosian), Sources of the Armenian Tradition, Long Branch, N. J., 2013.

¹⁸ Niketas, Khoniates *Historia, Ioannes ve Manuel Komnenos Devirleri*, (Çev.. Fikret Işıltan, Türk Tarih Kurumu. Ankara, 1995.

bilgilerdeki Meldo Hisarı şeklinde geçen hisar Myriokephalon olarak anlaşılmalıdır. Bu kısa açıklamadan sonra Bağırsık Dere ve burada bulunan Balkayalar'ın jeopolitik durumundan kısaca söz etmek yararlı olacaktır.

Konya Beyşehir arasında yer alan, Konya'ya 55 km uzaklıkta bulunan Bağırsık Dere Balkayalar'da 1997 yılından itibaren yaptığımız yüzey araştırmaları Demirçağı'na kadar gidebilecek bir yerleşme olduğunu göstermektedir (Şekil 4). Volkanik bir arazide yer alan kale, Kızılören ile Yunuslar arasında korunaklı bir yapıya sahip savunması kolay bir kaledir. Doğu yönündeki eteklerinde antik Demirçağı'na kadar götürülebilecek kayaya oyulmuş sunaklar, halk tarafından "kırk basamak" denilen derin bir su sarnıcı yer almaktadır. Benzer sarnıklar kalenin üst kesiminde de yer alır. Kalede görülen çanak çömlek malzeme genellikle Roma ve Bizans dönemine aittir. Üzerinde bulunan yapılar savunma içerikli karakol mahiyetindedir (Şekil 5).

100-150 m genişliğinde, vadi tabanından 40 m civarında yükseklikte olan kale 100-200 kişilik askeri birliklerin kalmasına uygundur. Kalenin etrafındaki 500 m lik alanda antik döneme ait yerleşme izleri ve çanak çömlek kalıntıları yerleşmede 1000 kişiye varabilecek bir nüfus barındırabileceğini göstermektedir. Kızılören halkı ile görüşmelerimizde antik yolun kaleden doğuya doğru geçtiğini ve Kızılören Hanının kuzey kesimine vadi yolu ulaşıldığını belirtmektedirler. Araştırmalarımız buradan bir yol olabileceği yönündedir, ancak binlerce askerden oluşabilecek birliklerin geçmesi için oldukça güçtür.

Bu nedenle 50 ila 100 bin civarındaki büyük orduların kalenin 500 metre doğusundan geçen bugünkü modern karayolun bulunduğu Yunuslar-Kızıl Ören ovası arasındaki yolu kullanmaları uygundur. Kaleden 5 km. kadar batıda bu yol üzerinde bulunan antik Köprünün de Roma dönemine kadar uzandığı yapısal karakterinden anlaşılmaktadır.

Antik dönemde burası Pisidia Antiokya (Yalvaç)'dan başlayan Via Sebaste'nin Pappapolis (Yunuslar), İkonya (Konya) ve Kızılören'den güneye yönelerek Kilistra (Gökyurt) üzerinden Lystra (Hatunsaray)'a uzanan ana yol üzerindedir. Tarafımızdan 1997'de yapılan yüzey araştırmalarında bu yerleşme incelenmiştir. Höyük üzerinde M.Ö. 7 bin yıllarına kadar giden buluntuların Neolitik döneme işaret ederken bazı çanak çömleklerin M.Ö. II. bin yılına, Hellenistik ve Roma dönemlerine ait olduğunu göstermiştir. Höyüğün 500 m. güneyinde geçen antik yola ait kayalara oyulmuş araba tekerlek izleri ve bu kayalıkta yolcuların kullanımı için Roma dönemi yapılmış sarnıklar mevcuttur.

Bu sarnıklardan birine günümüzde Kızılören ve çevresindeki köylüler peynir koyduklarından "Peynir Mağarası" denilmektedir. Burada Roma dönemini

izleyen Bizans dönemine ait kayalara oyulmuş kaya kiliseleri mevcuttur. Kızılören içinde yaptığımız incelemelerde de Roma ve Bizans dönemine giden mimari parçalar, şimdiki evlerin bazılarında, bahçelerinde ve mahalle çeşmelerinde devşirme malzeme olarak kullanıldığı tespit edilmiştir. Ana yol boyunca Kızılören petrolünde bulunan, höyükten getirildiği söylenen iki adet taş kalıp bu bölgede madencilik yapıldığına dair ipuçlarıdır.

Balkayalar Kalesi, Konya-Beyşehir ve Konya-Isparta arasındaki yolu gözetleyen koruyan bir özelliğe sahiptir. Kalenin kuzeyinden vadi boyunca Bulamas (Akpınar), Başarakavak tarafına giden bir yolun varlığı ve burada tepenin zirvesinde bir kalenin varlığı bilinmektedir. Güneye doğru uzanan vadi Erengirit dağının doğu yüzünden Beyşehir'e uzanmaktadır (Şekil 6).

Bugünkü batıya Yunuslara giden yol, Yunuslardan kuzeye Çiğil vadisine ve Ilgın'a geçmektedir. Buradaki Yassıören ve Çiğil Höyükler vadinin çıkışında Ilgın Ovası girişindeki Saraycık Höyük yerleşmeleri tarih öncesi M.Ö. III. Bin yıla kadar uzanmaktadır. Bu geçitten doğuya doğru Derbent ve Başarakavak istikametine giden yol Altınapa'da tarihi yolla kesişmektedir. Bu alan üzerinde Yassıören, Derbent, Mülayim höyükleri M. Ö. III. bin yıldan itibaren bu yerleşmelerin varlığını göstermektedir. Bu durum, buradan batıya doğru Göller Bölgesine bir yolun varlığını göstermektedir.

Roma imparatoru Tiberius tarafından Via Sebaste'yi güçlendirmek için koloni haline getirilen bir Orondeis yerleşmesi olan Pappapolis/Yunuslar tarih boyunca önemli bir yol kavşağı idi. Buradan doğuya Konya, kuzeye Ilgın, güneye Beyşehir ve batıya Yenidoğan, Selki, Çavuş, Höyük'e giden yol Göller Bölgesine uzanmaktadır. Eğer Manuel buraya kadar geldi ise bu yolu kullanmalıydı.

Sonuç

Tartışmaların Myriokephalon Savaşı'nın yeri konusunda yoğun olduğu bu süreçte, bu konuda araştırma yapan her türlü çalışma ve araştırmacılar desteklenmelidir. Bu çalışmalar insanımızın dikkatlerini tarihe ve tarihimize yöneltmektedir. Bilim insanlarını sahaya çekip üretime teşvik etmektedir. Bölgede uzun yıllar saha araştırmaları yapan bir kişi olarak bu çalışmalara katkımız olabilir düşüncesiyle sınırlı da olsa düşüncelerimizi paylaşmak gereğini duyduk. Bu nedenle bu Sempozyum (Miryokephalon Zaferi (Bağırsık Boğazı) Sempozyumu, Selçuk Üniversitesi-16 Eylül 2017, Konya) daveti ve yayımlama talepleri doğrultusunda Isparta, Afyon ve Denizli çevresini bir kez daha görme imkânımız oldu. Bütün bu bölgelerde bilimsel araştırma yapan meslektaşlarımızı

ve onlara katkı sağlayan kurumları, insanlara teŖekkür ederim. Bu tartıŖmalar kentler arasında tatlı bir rekabet oluŖturması yeni araŖtırmacılara teŖvik sağlayacaktır.

Denizli çevresindeki araŖtırmalarımızda aracı ve bölgede uzun yıllar deneyimi olan Prof. Dr. Yusuf Kılıç'a ve ivril Belediyesine, Düzbel muhtarına teŖekkürlerimi sunuyorum. Ayrıca bu sempozyumu düzenleyen katkı sağlayan rektörümüz Prof. Dr. Mustafa Ŗahin ve Selçuklu AraŖtırmaları Merkez Müdürü Doç. Dr. Mehmet Ali Hacıgökmen'e teŖekkür ederim.

KAYNAKÇA

- Alçıçek, M.C. ve diğ., Homo erectus paleoenvironments in the early Pleistocene Denizli Basin, SW Anatolia, Conference: Colloque Q10. AFEQ CNFINQUA Paléoclimats et environnements quaternaires, quoi de neuf sous le soleil?, At Bordeaux. 2016. İnternet kaynağı: https://www.researchgate.net/profile/Ahmet_Aytek/publication/317342280_Homo_erectus_Subistence_in_Anatolia_Fossils_and_Tools/links/59347dee0f7e9beee7ccc56d/Homo-erectus-Subistence-in-Anatolia-Fossils-and-Tools.pdf erişim tarihi: 18.10.2017
- Alp, Gürbüz, "Frigler", *Konya*, Haz.Feyzi Halıcı, 41-44/XXXIV-XXXII.
- Bahar, Hasan, "Konya ve Çevresi Tarih Araştırmaları", *Selçuk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Edebiyat Dergisi*, 1994-1995,9-10.s.219-246.
- Bahar, Hasan, "Tarhuntaşsa Araştırmaları 1994-2002," V. Uluslararası Hititoloji Kongresi Bildirileri, Çorum 02-08 Eylül 2002, Acts of Vth International Congress of Hittitology, Ankara 2005, s.83-118.
- Bahar, Hasan, *Demir Çağında Konya ve Çevresi*, Sel-Ün Vakfı Yayınları, Konya 1999.
- Bahar, Hasan, *Konya'nın Kırk Höyüğü*, Konya Büyükşehir Belediyesi, Konya 2015.
- Bahar, Hasan ve Özdemir Koçak, "Western Links of the Lykaonia plain in the Chalcolithic and Early Bronze Age", XI. Institut Français D'etodes Anatoliennes-Georges Dumezil, De Boccard,Paris 2003, s.21-52.
- Bahar, Hasan ve Özdemir Koçak, *Eskiçağ Konya Araştırmaları 2, Neolitik Çağdan Roma Dönemi Sonuna Kadar*, Kömen, Konya. 2004,.
- Eskikurt, Adnan, "Myriokephalon Savaşı'na Dair Kronikler ve Modern Çalışmalar", *Chronicles and Modern Reseaches Related with Myriokephalon Battle*, *USAD*, Bahar 2017; (6): 65-94.
- French, David, "Pre- and Early-Roman Roads of Asia Minor. The Persian Royal Road Author(s)" *Iran*, British Institute of Persian Studies, 36,1998, s.15-43,
- Haldon, Jhon F., *Warfare, State and Society in the Byzantine World*, Psychology Press, 1999.
- Hendy, Michael F., *Studies in the Byzantine Monetary Economy, c.300-1450*.
- Khoniates, Niketas, *Historia, Ioannes ve Manuel Komnenos Devirleri*, (Çev.. Fikret Işıltan, Türk Tarik Kurumu. Ankara 1995.
- Ramsay, W. M. Ramsay, *Notes and Inscriptions from Asia Minor (III)*, *The American Journal of Archaeology and of the History of the Fine Arts*, Archaeological Institute of America 2, 2 (Apr. - Jun., 1886), s. 123-131;
- Süryanı Mihael, *The Chronicle of Michael the Great, Patriarch of the Syrians* (trc. Robert Bedrosian), *Sources of the Armenian Tradition*, Long Branch, N. J., 2013.

EKLER:

Şekil 1. Selçuk Üniversitesi Mil Taşı Selçuk Üniversitesi Kampüs, Edebiyat Fakültesi

Şekil 2. Düzbel Antik Roma Yolu

Şekil 3. Niketas Khoniates'e Göre İmparator I. Manuel Komnenos'un İzlediği Yol

Şekil 4. Balkayalar Coğrafi Konum

Şekil 5. *Balkayalar Kalesi Görünüm*

Şekil 6. *Balkayalar Antik Yol*

BAĞIRSAK BOĞAZI VE ÇEVRESİNİN (KONYA) FİZİKİ COĞRAFYA ÖZELLİKLERİ

PHYSICAL-GEOGRAPHICAL CHARACTERISTICS OF BAGIRSAK GORGE (KONYA) AND ITS SURROUNDINGS

Recep BOZYİĞİT*

Baştürk KAYA**

Öz

Bağirsak Boğazı, Konya il merkezinin batısında yer alır. Kuzeyinde Aladağ (2339 m); doğusunda, Kızılören Dağı (2193 m); güneyinde Erenkilit Dağı (2193); batısında, Beyşehir-Suğla Depresyonu bulunmaktadır. Boğaz, Konya ve Beyşehir havzalarını birbirine bağlar. Bağirsak Boğazı ve çevresinde, Üst Permien'den günümüze kadar farklı jeolojik devirlerde oluşmuş formasyonlar görülmektedir. Boğazın kuzey kesimlerinde Trias-Jura yaşlı araziler dolomitik kalker ve dolomitler ile Miosen-Pliosen yaşlı kalker, kumtaşı, kiltası, marn, konglomera ve volkanik birimler yer almaktadır. Güney kesimlerinde tüf, tüfit, aglomera, ignimbirit, andezitik ve dasitik lavlar dikkati çeker. Bağirsak Boğazı ve çevresi, jeomorfolojik konum ve köken açısından dağlık sahalardan, platoluk sahalardan, Sağlık Ovası ve Bağirsak Boğazı olmak üzere dört bölüme ayrılmaktadır. Jeomorfolojik birimler arasında Bağirsak Boğazı oluşum ve sahip olduğu özellikler açısından jeostratejik öneme sahiptir. Araştırma sahasında, kış ve ilkbahar yağışlarının etkili olduğu yarı nemli iklim görülür. Farklı toprak tipleri yanında Bağirsak Boğazı'nın kuzey kesimlerinde organik madde bakımından zengin Kırmızımsı Kestane Rengi Topraklar, güney kesimlerinde ana kayaya bağlı Kireçsiz Kahverengi Topraklar geniş sahalardan kaplanmaktadır. Sahada yarı nemli iklim şartlarına uyum sağlamış step, çalı ve orman vejetasyonu görülmektedir.

Anahtar Kelimeler

Bağirsak Boğazı, Jeoloji, jeomorfoloji, iklim, bitki, Konya

* Yrd. Doç. Dr. Necmettin Erbakan Üniversitesi, Coğrafya Bölümü, rbozyigit@konya.edu.tr

** Yrd. Doç. Dr. Necmettin Erbakan Üniversitesi, Biyoloji Bölümü, basturkkaya@konya.edu.tr

Abstract

Bağirsak Gorge is located in the west of the city centre of Konya. There is Mount Aladağ (2339 m) in the north, Mount Kızılören (2139 m) in the east, Erenkilit Mountain (2139 m) in the south and in the Beyşehir-Suğla Depression in the west. The gorge connects the Konya Plain to Beyşehir Basin. Different kinds of formations, which have formed in the different geological periods since the Upper Permian Period, can be seen on Bağirsak Gorge and surroundings of it. In the northern part of the Gorge, Triassic-Jurassic aged dolomitic limestones and dolomites and Miocene-Pliocene limestones, sandstones, claystones, marls, conglomerates and volcanic units are found. Tuff, tuffite, aglomera, ignimbrite, andesitic and dacitic lavas are noteworthy in the southern parts. In terms of geomorphologic location and origin, Bağirsak Gorge and its surroundings are divided into four as mountainous areas, plateau areas, Sağlık plains and Bağirsak Gorge. Among the geomorphological units, Bağirsak Gorge has a geostrategic importance due to its formation and features. On the research area, the sub-humid climate, in which winter and spring precipitations are influential, is seen. Along with other kinds of soils, Russet chestnut soils, which are rich in terms of organic substance, covers the northern parts of Bağirsak Gorge and non-calcareous brown soils that bounded to the bedrock cover the wide areas in the southern parts of the gorge. Step, bush and forest vegetation that have adapted themselves to the sub-humid climatological conditions, are seen in the area.

Keywords

Bağirsak Gorge, Geology, geomorphology, climate, plants, Konya

GİRİŞ

“Bağırsak Boğazı ve Çevresinin (Konya) Fiziki Coğrafya Özellikleri” konulu çalışma, söz konusu boğaz ve çevresinin jeolojik yapısı, oluşumu, iklimi, toprak ve doğal bitki örtüsü özelliklerini ortaya çıkarmaya yöneliktir.

Araştırma sahası ile ilgili çalışmalar jeoloji ve coğrafya alanında yoğunlaşmaktadır¹⁻²⁻³. Bağırsak Boğazı, Konya il merkezinin batısında yer almaktadır. Boğaz, 14.4 km uzunluğa sahiptir. Kuzeyinde Aladağ (2339 m), doğusunda Kızılören Dağı (2193 m), güneyinde Erenkilit Dağı (2334 m) ve batısında Beyşehir-Suğla Depresyonu bulunmaktadır.

Boğaz, Sağlık Ovası'nı Beyşehir Havzası'na bağlar. Boğazın oluşumunda etkili olan Bağırsak Deresi (Çokasuyu), Kızılören yakınlarından doğar, Sağlık Ovası'nın sularını da alarak batıya doğru ilerler. Dere, ovayı terk eder etmez Bağırsak Boğazı'na girer. Buradan itibaren Bağırsak Dere adını alan akarsu, Bağırsak Boğazı'ndan geçerek Beyşehir'in doğusundaki Beyşehir Kanal Çayı'na ulaşır.

Bağırsak Boğazı'nın sahip olduğu konum yanında dar ve uzun olması, etrafında yüksek kesimlerin mevcudiyeti, su kaynakları, önemli yol güzergahında bulunması jeostratejik önemini arttırmaktadır. Bu durum geçmişte Myriokefalon Savaşı'nın yeri hususunda tarihi kaynaklar ile mevcut coğrafi bilgi ve veriler bir bütün olarak dikkate alındığında savaşın yapıldığı yerin, Konya Bağırsak Boğazı'nın özellikleriyle örtüştüğü sonucuna varılmaktadır⁴.

1. JEOLJİK ÖZELLİKLER

Bağırsak Boğazı ve çevresinde Üst Permien olarak adlandırılmış kalker, kuvarsit, siltaşı üzerine Trias yaşlı birimler konkordant olarak gelmiştir. Miosen-Pliosen çökelleri ise birbirleri ile uyumlu olarak alttaki birimleri diskordant olarak örtmüştür. Kuaterner yaşlı alüvyonlar ise en üstte yer alır.

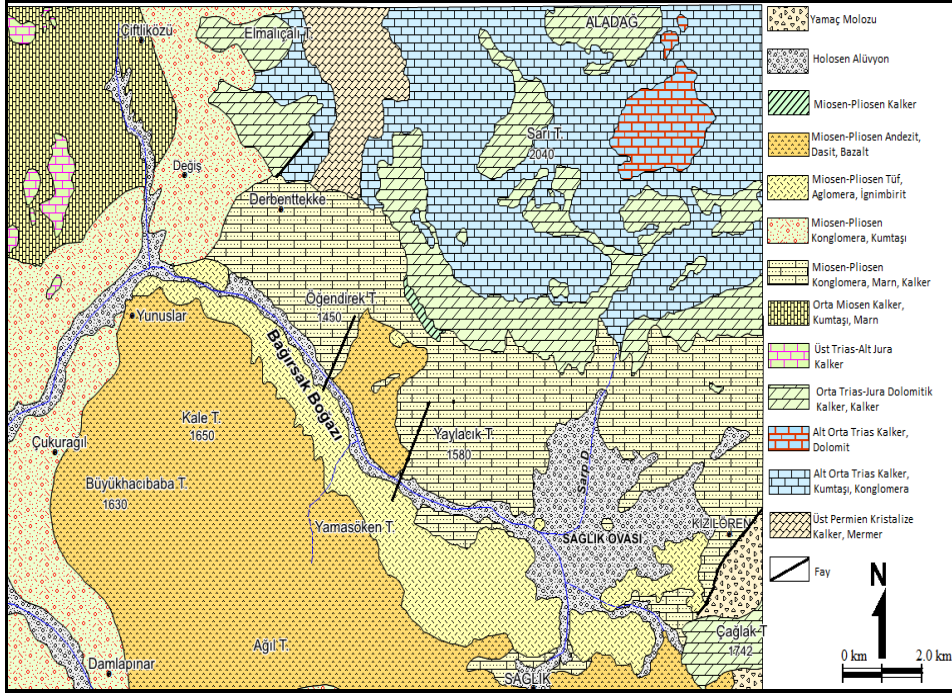
¹Eren, Y., *Edeş-Derbent-Tepeköy-Söğütözü (Konya) Arasının Jeolojisi*; S.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi (Yayınlanmamış), (1993a).

²Görmüş, M., *Kızılören (Konya) Dolayının Jeoloji İncelemesi*; Selçuk Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi (Yayınlanmamış), 1984.

³Ceylan, M., Eskikurt, A., Tarihi Coğrafya Açısından Myriokefalon Savaşı (17 Eylül 1176) ve Konya Bağırsak Boğazı, *Konya Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları* 359, 2017.

⁴ Ceylan, M.A., “Coğrafi Perspektiften Myriokefalon Savaşı'nın Yeri ve Konya Bağırsak Boğazı”, *Selçuk Üniv. Selçuklu Araştırmaları Dergisi*, (2016), Sayı:5, s.92.

Bağirsak Boğazı ve çevresinde, Üst Permien'den günümüze kadar farklı jeolojik devirlerde oluşmuş formasyonlara rastlanmaktadır (Harita 1). Üst Permien yaşlı birimler, Bağirsak Boğazı'nın kuzeyinde görülmektedir. Birim kristalize kalker, mermer ve dolomitik kalkerlerle temsil edilmektedir⁵⁻⁶.

Harita 1. Bağirsak Boğazı ve Çevresinin Jeoloji Haritası (Şenel-Dalkılıç, 2016'dan değiştirilerek).

Trias yaşlı formasyonlar, Bağirsak Boğazı'nın kuzey, kuzeydoğu ve güneydoğu kesimlerinde yer almaktadır. Alt Orta Trias yaşlı kalker ve dolomitler, Aladağ'ın güneydoğu kesiminde dar bir sahada yer almaktadır. Yine aynı dönemde oluşmuş kumtaşı, kiltası, kalker ve konglomeralar, Orta Trias-Alt Jura yaşlı dolomitik kalker ve kalkerlerle kontakt halde bulunmaktadırlar (Fotoğraf 1).

⁵ Güyer, F., Günaydın, A. B., Akbulut, İ., Ak, S., Kurtman, T., Demirci, A. R., Akarsu, B., Emre, Ö., Durdu, M., Karakaş, M., Üyükü, A. & Yıldız, H., "Konya İli Çevre Jeolojisi ve Doğal Kaynaklar", MTA Rap. No:42149, (1998), s.8.

⁶ Bozyiğit, R. Güngör, Ş., "Geomorphological Features of Bağirsak Gorge (Konya -Turkey) and Its Surroundings", 3rd International Geography Symposium – GEOMED, (2013), pp. 347-348.

Trias-Jura yaşlı araziler, Aladağ (3339 m), Çağsak Tepe (1742 m), Derbentekke Mahallesi kuzeyi ve batısında yüzeylemektedir. Orta Trias-Jura yaşlı dolomitik kalker ve dolomitten oluşmuştur. Yer yer kalınlığı 700 metreye ulaşmaktadır⁷. Kalkerler ile dolomitler bazı kesimlerde ardalanmalı olarak bulunmaktadır. Dolomitler siyah, koyu gri, gri renkte ve dağınık özellik göstermektedir. Üst Trias-Alt Jura yaşlı olduğu belirlenen neritik kalkerler, Yunuslar Mahallesi'nin kuzeyinde Orta Miosen yaşlı kalker, kumtaşı, marn ve konglomeradan oluşan plato yüzeyinden belirgin yükseklikleri ile ayrılmaktadır.

Fotoğraf 1. Aladağ'ın Zirve Kesimleri Orta Trias-Jura Yaşlı Dolomitik Kalker ve Kalkerlerden Oluşmaktadır. Bu Birimleri Alt Orta Trias Yaşlı Kumtaşı, Kiltası, Kalker ve Konglomeralar Çevrelemektedir.

Orta Miosen'e atfedilen kalker, kumtaşı, konglomera, kumtaşı ve marnlar Çiftliközü- Değiş mahallelerinin batısında dalgalı plato sahasının ana yapısını oluşturmuştur. Bağırsak Boğazı ile Sağlık Ovası'nın kuzey kesimlerinde Orta Miosen-Pliosen yaşlı konglomera (Fotoğraf 2), kumtaşı, kiltası, marn, killi kalker, kalker ve volkanit kaya türlerinden oluşan formasyon, Göğer ve Kıral (1973) tarafından "Dilekçi Formasyonu" olarak adlandırılmıştır⁸⁻⁹.

⁷ Güyer vd., a.g.e., s. 8

⁸ Göğer, E. - Kral, K., "Kızılören Dolayının (Konya'nın Batısı) Genel Stratigrafisi", MTA Derleme Rap. no: 42137, (1973),.

Fotoğraf 2. *Yaylacık Tepe'nin (1580 m) Güneyindeki Yol Yarimasında Orta Miosen-Pliosen Yaşlı Konglomeralar, Farklı Kayaçlara Ait Kısmen Yuvarlaklaşmış Çakıllardan Oluşmaktadır.*

Formasyon, kendisinden yaşlı birimleri uyumsuz örter. Genel olarak açık renkli kayaçlardan oluşmuş ve çökeli mi esnasında volkanik hareketlere uğramıştır¹⁰.

Miosen-Pliosen yaşlı birimler, kuzeyden güneye doğru Çiftliközü, Değiş, Yunuslar, Çukurağıl ve Damlapınar mahalleleri istikametindeki plato yüzeylerinde görülmektedir. Birim tabanda yuvarlak az köşeli kırmızı kahve renkli konglomeralar ile başlar. Yanal ve düşey yönde kırmızı kahve renkli kumtaşı ve çamurtaşlarına geçer. Yer yer tuf ve ignimbrit ve volkanik breşlerde görülür¹¹.

Bağırsak Boğazı ile Sağlık Ovası'nın güney yamaçlarında ise Miosen-Pliosen yaşlı beyaz, kirli beyaz renkli ignimbirit, tuf, tüfit, aglomera piroklastik kayalardan oluşur (Fotoğraf 3).

⁹ Şenel, M.-Dalkılıç-H., 1/100 000 Türkiye Jeoloji Haritaları Serisi, konya-M 27 Paftası No:227, *Maden Tetkik Arama Genel Müdürlüğü, Jeoloji Etütler Dairesi*, (2016), s.39.

¹⁰ Bulduk, A.-Tekdere, M.-Topçuoğlu, A. T.- Solak, N., "Konya İli Yerleşim Alanı ve Civarının Jeoloji Ön Raporu". Konya Büyükşehir Belediyesi, KOSKİ, (2006), s.18.

¹¹ Şenel, M., Dalkılıç, H., a.g.e., s. 39.

Fotoğraf 3. Bağırsak Boğazı'nın Güney Yamaçlarında Yüzeyleyen Tüfler

Miosen-Pliosen yaşlı tüf, tüfit, aglomera, ignimbirit, andezit, bazalt ve dasitten oluşan birimler Bağırsak Boğazı'nın güneyinde Kale T. (1650 m), Büyükacıbaba T.(1630 m), Yamasöken T. ile Boğazın kuzeyinde Yaylacık T.(1580 m) ile Öğendirek T.(1450 m) arasındaki kesimlerde yüzeylemektedir. Bağırsak Boğazı, Yaylacık Tepe'nin batısında söz konusu birimler içerisinde açtığı eşikten geçerek batıya ilerlemektedir. Tüf ve tüfitler fazla yer kaplamaktadır. Tüfler kaba tabakalanma gösterir. Tüfler üzerine çeşitli irilikteki volkanik çakılların yığılmasından oluşan aglomeralar gelmektedir. Aglomeralar tabakalanma göstermezler. Aglomeralar üzerinde ise andezitik ve dasitik özellikteki lavlar görülmektedir¹².

Üst Miosen-Pliosen yaşlı kalker ve kumtaşları Öğendirek Tepe'nin doğusunda dar bir sahada yüzeylemektedir.

¹² Sevgil, B., "Konya İli-Merkez İlçesi-Sağlık Köyü Bentonit Raporu", M.T.A. Rapor no:42184, (1981), s.6.

Sahada alüvyona Sağlık Ovası ile Bağırsak Boğazı ve kollarının oluşturduğu vadi tabanlarında rastlanmaktadır. Akarsu kökenli alüvyonlar kum, çakıl, sit ve yer yer killerden oluşmaktadır.

Yamaç molozu, Çağsak T. (1742 m) kuzeyi ve güneyinde görülmektedir. Kızılören Dağı'nı oluşturan birimlerin ayrışma ürünü olan molozda blok kayalar dikkat çekmektedir.

2. YERYÜZÜ ŞEKİLLERİ

Bağırsak Boğazı ve çevresinde birbirinden farklı bir takım üniteler mevcuttur. Bu üniteler jeomorfolojik konum ve köken açısından dağlık sahalar, platoluk sahalar, Sağlık Ovası ve Bağırsak Boğazı olmak üzere dört bölüme ayrılmaktadır.

Dağlık Sahalar: Alp Orojenezi ve devamındaki epirojenik hareketlerden etkilenerek kıvrımlı ve kırıklı bir yapı özelliği kazanmışlardır. Günümüzde bariz yükselteleri ile dikkati çekmektedirler. Dağlık sahalar, Aladağ ve Kızılören Dağı olmak üzere iki farklı bölgede görülmektedir.

Aladağ: Bağırsak Boğazı'nın kuzeydoğusunda yer almaktadır. Aladağ'ın uzanışı kuzey-güney yönündedir. Yükseltisi 2339 metre olan dağın doğusunda Dede T.(2100 m), güneyinde Sarı T. (2040 m) dikkati çeken tepelerdir. Dağı temelde Permien yaşlı kristalize kalker, mermer, kuvarsit oluşturmaktadır. Permien yaşlı bu birimlerin çevresinde ise yükselteleri değişmekle birlikte Trias yaşlı kalkerler ve dolomitler dikkati çeker.

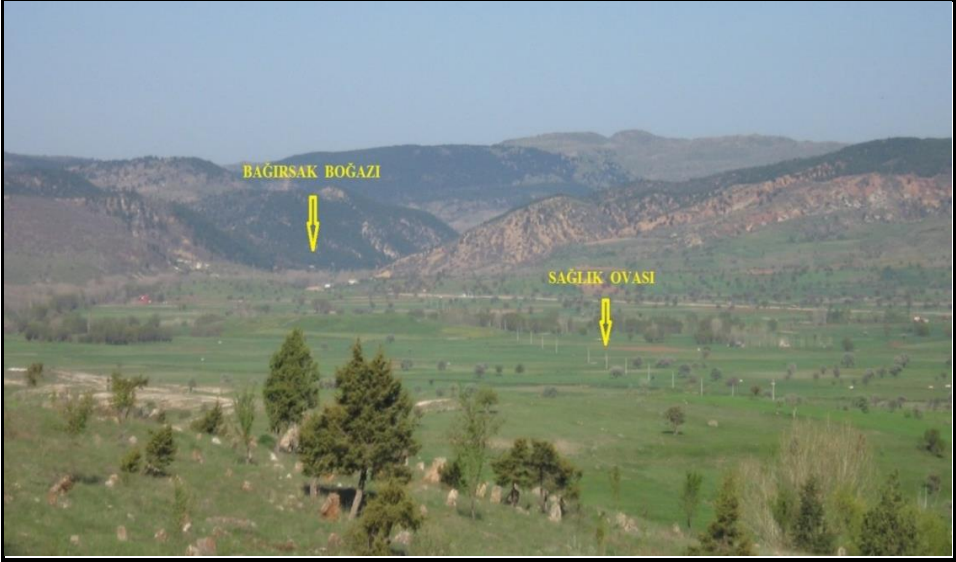
Kızılören Dağı: Sağlık Ovası'nın doğu kesiminde yer almaktadır. Yükseltisi 2193 metredir. Dağın ana litolojisini Orta Trias-Jura yaşlı dolomitik kalker ve kalkerler oluşturur. Dağın batısında yer alan Çağsak Tepesi'nin kuzey ve güneyinde yamaç molozları dikkat çekmektedir. Dağ batısındaki Sağlık Ovası'ndan NE-SW doğrultulu Kızılören Fayı ile ayrılmaktadır.

Plato Sahaları: Bağırsak Boğazı ve çevresindeki plato sahaları, Üst Pliosen'den günümüze kadar ki dönemde bir taraftan tektonik olayların, diğer taraftan erozyonal faaliyetin bir sonucu olarak oluşmuştur. Bu platoların yapısına giren formasyonlar, çeşitlilik göstermekle birlikte çoğunlukla kumtaşı, kalker, marn, tüf, aglomera ve genellikle andezitik-dasitik lavlardan ibarettir. Plato yüzeyi yer yer kıvrımlı ve kırıklı yapı özelliği gösterir. Akarsu ve yüzey erozyonu ile şekillenen saha dik yamaçlı vadilerle parçalanmıştır. Vadi yoğunluğu kalker ve dolomitik kalker yüzeylerde seyrek iken tüf, tüfit, aglomera ve kumtaşı olan sahalarda siktir.

Bağırsak Boğazı'nın kuzeyindeki plato sahasının ana yapısını konglomera, kumtaşı, kilaşı, marn, kalker ve yer yer volkanitler oluşturmaktadır. Platoyu oluşturan birimler yatay konumlu olmaları ile dikkat çekmektedir. Bağırsak

Boğazı güneyindeki plato sahasının ana yapısını Miosen-Pliosen yaşlı tuf, tüfit, ignimbirit, aglomera, andezitik ve dasitik lavlar oluşturmaktadır. Volkanik ve flüvyal etkilerle şekillenen plato sahasında peribacası oluşumları, kırgıbayır ve volkanik tepeler dikkat çeken şekillerdir.

Bağırsak Boğazı: Bağırsak Dere, Kızılören Dağı'nın batı kesiminden çıkan çok sayıda küçük debili kaynakların birleşmesi ile oluşur. Sağlık Mahallesi tarafından gelen derelerin sularını alarak Yaylacık Tepe'nin (1580 m) güneyinden Bağırsak Boğazı'na girer (Fotoğraf 4). Boğaza girdiğinde Bağırsak Dere adını alır. Yaklaşık 12.4 km batıya doğru menderi hareketler yaparak ilerleyen dere, Yunuslar Mahallesi'nin doğusunda kuvvetli bir dirsek yaparak güneybatıya doğru döner. 2 km bu doğrultuda ilerledikten sonra boğazı terk eder. Dere'nin boğaza giriş sahasında yatak yüksekliği 1360 metre iken, Yunuslar Mahallesi'nin güneybatısında boğazdan çıktığı yerde 1240 metreye düşer. Bağırsak Dere, % 8.3 eğimle vadi tabanında akışını sürdürmektedir¹³.

Fotoğraf 4. Bağırsak Boğazı Sağlık Ovası'nı Beyşehir-Suğla Depresyonuna Bağlayan Bir Boğazdır.

Boğazın oluşumu ve gelişiminde tektonik ve flüviyal süreçler etkili olmuştur. Dere, Bağırsak Boğazı adı verilen kesimde volkanik araziden geçer. Burada andezit, traki-andezit, tuf, aglomeralar yer alır. Andezit, traki-andezitlerden

¹³ Bozyiğit, R., Güngör, Ş., a.g.e.,354.

oluşan tepeler neck özelliği göstermektedir (Fotoğraf 5). Volkanik faaliyet sonunda tektonik hareketlere maruz kalan bu formasyonlar, Konya-Beyşehir karayolunun 47 ve 50. km'sinde görüldüğü gibi birbirine paralel faylarla kesilmiştir (Harita 1). Bu fayların etkisi ile taban seviyesi değişen Bağırsak Dere volkanik araziye gömülerek Bağırsak Boğazı'nı oluşturmuştur¹⁴.

Bağırsak Boğazı, Sağlık Ovası'nı Beyşehir-Suçla Depresyonu'na bağlayan bir boğaz olması yanında sahip olduğu morfolojik özellikler ile de dikkat çekmektedir. Boğazın taban kesiminde farklı yükseltide gelişmiş alüvyal taraçalar; yamaçlarda peribacası oluşumları ve andezitik lavların yığılması ile oluşmuş tepeler en karakteristik oluşumlardır.

Fotoğraf 5. Bağırsak Boğazı'nın Kuzey Yamaçlarında Andezitik Lavların Yığılması ile Oluşmuş Tepeler

Sağlık Ovası: Ovası kuzeyde Aladağ'ın güney yamaçları, doğusunda Kızılören Dağı (2193 m), güneyinde Sağlık Mahallesi, batısında Yaylacık (1560 m) ve Yamasöken tepeler çevrelemektedir (Harita 1; Fotoğraf 6). Ova tabanı 1360-1375 metreler arasında yükseltiye sahip olup, özellikle kuzey-güney istikametinde dalgalı bir yüzey göstermektedir. Ovanın doğu-batı uzunluğu 6

¹⁴ Selçuk Biricik, A., *Beyşehir Gölü Havzasının Strüktürel ve Jeomorfolojik Etüdü*, İstanbul Üniversitesi, Yay. no:2867, Coğr. Enst. Yay. no:119, (1982), s.109.

km, kuzey-güney yönündeki genişliği 5 kilometredir. Ovanın Bağırsak Boğazı girişine yakın kesimlerinde bataklık alanlar yer almaktadır¹⁵.

Fotoğraf 6. Sağlık Ovası Dağ Ovası Özelliği Taşımaktadır. Ova'nın Güneyinde Sağlık Mahallesi Yer almaktadır.

3. İKLİM ÖZELLİKLERİ

İklim günümüzde insanların birçok faaliyeti üzerinde etkili olan bir unsurdur. Tarım, hayvancılık, turizm ve bitki örtüsü gibi faaliyetler iklim şartlarının olumlu ve olumsuz koşullarından etkilenmektedir.

Bağırsak Boğazı, kış mevsiminde kutbi, yaz mevsiminde ise tropikal hava kütlelerinin etkisi altında kalır. Kış mevsiminde Türkiye üzerinde Baltık ve Atlantik kaynaklı maritim polar (mP), Sibiryaya doğuşlu kontinental polar (cP) hava kütleleri etkili olmaktadır. Kuzeyden Akdeniz'e inen bu soğuk hava kütleleri ile güneyden gelen karasal ve denizel tropikal hava kütlelerinin (mT, cT) karşılaşmasıyla batı-doğu yönlü depresyonlar meydana gelir¹⁶. Bu depresyonlara bağlı olarak Akdeniz kıyı bölgesini aşan hava kütleleri Bağırsak Boğazı ve çevresine yağış bırakırlar.

Yaz mevsiminde Akdeniz Havzası'nda egemen olan Asor Yüksek Basıncı'ndan çıkan hava akımları, Türkiye üzerine sıcak ve kurak olarak ulaşırlar.

¹⁵ Bozyiğit, R., Güngör, Ş., a.g.e., s.354.

¹⁶ Türkes, M., *Türkiye'de Kurak Bölgeler ve Önemli Yıllar* (Basılmamış Doktora Tezi), İst. Üniv., Deniz Bilimleri ve Coğr. Enst., 1990, s.39.

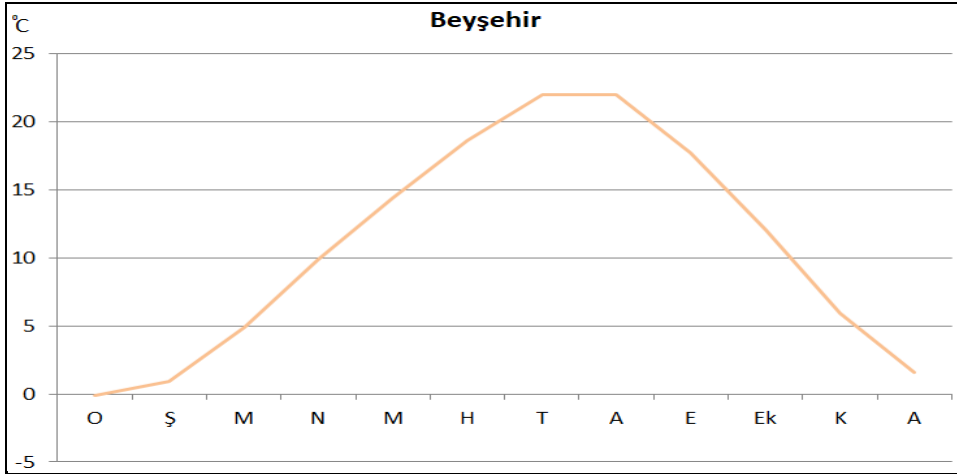
Böylece Akdeniz kıyı kuşağında yaz yağışları hemen hemen hiç görülmemektedir¹⁷. Ancak bu mevsimde, Bağırsak Boğazı ve çevresinde az da olsa yağış görülmektedir. Bu da yörenin yağış karakterinden uzaklaştığını gösterir.

Bağırsak Boğazı'nın iklim özelliklerine yönelik seçilen istasyonda yıllık ortalama sıcaklık 10.8 °C'dir. Aylık ortalama sıcaklık eğrisinin yıl içerisindeki seyrine bakıldığında en soğuk ayın ocak, en sıcak ayların temmuz ve ağustos olduğu görülür (Tablo 1; Grafik 1).

Tablo 1. Ortalama Sıcaklıkların Aylara Dağılışı (1979-2016).

İst./Aylar	O	Ş	M	N	M	H	T	A	E	Ek	K	A	Y.O.
BEYŞEHİR	-0.1	0.9	4.9	9.9	14.4	18.6	22.0	22.0	17.7	12.0	5.9	1.6	10.8

Kaynak: D.M.İ.G., 2016.

Grafik 1. Ortalama Sıcaklıkların Aylara Dağılışı Grafiği (1979-2016).

Etüt sahasında ortalama yüksek sıcaklıklar incelendiğinde; ocak ayından ağustos ayına kadar sürekli bir artış gösterir. Ağustos ayından itibaren sürekli

¹⁷ Doğan, U., *Suğla Ovası ve Çevresi'nin Fiziki Coğrafyası (Basılmamış Doktora Tezi)*, Ank. Üniv. Sos.Bil. Ent., (1997) s. 97.

düşen sıcaklıklar aralık ayında en düşük seviyeye ulaşır. Ortalama düşük sıcaklıkların kış aylarında 0.0 °C'nin altına düştüğü görülür (Tablo 2).

Tablo 2. Ortalama Yüksek ve Ortalama Düşük Sıcaklıkların Aylara Dağılışı (1979-2016).

İst./Aylar		O	Ş	M	N	M	H	T	A	E	Ek	K	A	Y.O.
BEYŞEHİR	Ort. Yük. Sic. °C	4.4	6.0	10.7	16.0	20.9	25.5	29.2	29.4	25.4	19.0	11.7	6.2	17.0
	Ort. Düş. Sic. °C	3.9	3.5	0.4	3.9	7.8	11.4	14.4	14.3	10.0	5.7	0.9	2.1	4.9

Kaynak: D.M.İ.G., 2016

Sıcaklığın mevsimlere dağılışında yörede en soğuk mevsimin kış, en sıcak mevsimin ise yaz olduğu tespit edilmiştir. Sonbahar mevsimi ilkbahara nazaran ortalama sıcaklıkların daha fazla olduğu bir mevsimdir (Tablo 3).

Tablo 3. Yıllık Ortalama Sıcaklıkların Mevsimlere Göre Dağılımı.

İSTASYON	Mevsimler				
	Kış	İlkbahar	Yaz	Sonbahar	Y.O.
BEYŞEHİR	0.8 °C	9.7 °C	20.9 °C	11.9°C	10.8°C

Etüt sahasında yılın sekiz ayında don olaylı gün yaşanırken, haziran-eylül ayları arasındaki 4 aylık dönemde de don olaylı güne rastlanmamıştır. Beyşehir'de don olaylı gün sayısı 96.1 gündür. Don olaylı gün sayısının Akdeniz Bölgesi'nden fazla olmasında yükselti (1141 m) ve karasallık etkili olmuştur. Yıl içerisinde en fazla don olaylı güne ocak ayında rastlanır. Bu ayı şubat ve aralık ayları izler (Tablo 4).

Tablo 4. Don Olaylı Günlerin Aylara Dağılımı (1975-2012).

Aylar	O	Ş	M	N	M	H	T	A	E	Ek	K	A	Y.T.
BEYŞEHİR	22.7	20.4	15.9	2.9	0.1					2.0	12.2	19.9	96.1

Kaynak: D.M.İ.G., 2016

Yörede ortalama basınç 886.3 mb'dır. Ekstrem aylar arasındaki basınç farkı 5.4 mb olarak belirlenmiştir. Yıl içerisinde en düşük aylık ortalama basınç temmuz (884.2 mb), en yüksek ise kasım ayına (889.6 mb) rastlar (Tablo 5). Ocak ayından nisan ayına kadar tekrar düşen basınç, nisandan itibaren yükselir. Mayıs'tan itibaren tekrar düşmeye başlayan basınç, temmuzda minimuma iner. Temmuz-kasım arasında yükselişe geçen basınç, kasımda maksimuma ulaşır. Bu aydan itibaren aralık ayına kadar düşüş seyri devam eder.

Yörede ortalama basınç, sonbaharda en yüksek değerine ulaşır. Kış aylarında sürekli düşen basınç, ilkbahar ve yaz aylarında kararsızlık gösterir (Tablo 5).

Tablo 5. Ortalama Aktüel Basıncın Aylara Dağılışı (1975-2012).

Aylar	O	Ş	M	N	M	H	T	A	E	Ek	K	A	Y.O.
BEYŞE HİR	887.2	885.3	884.9	884.5	885.1	885.1	884.2	884.9	886.9	889.0	889.6	889.2	886.3

Kaynak: D.M.İ.G., 2016

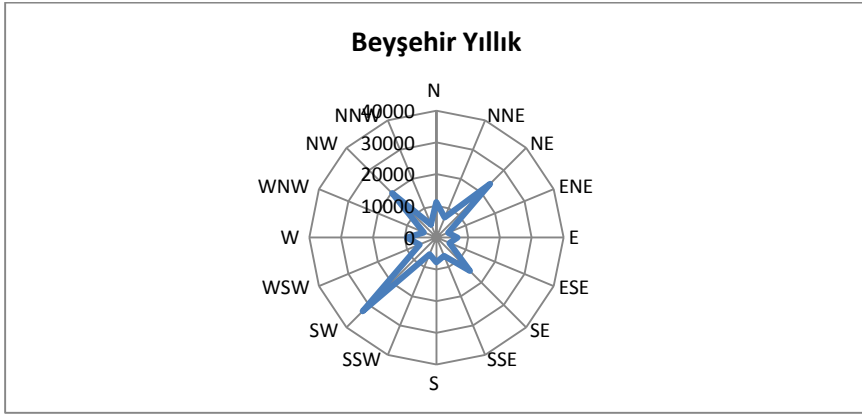
Bağırsak Boğazı ve çevresine ait aylık rüzgar yönü ve yüzdesi incelenirse: Beyşehir'de güneybatı sektörlü rüzgarların hakim olduğu görülür. Beyşehir'e güneybatıdan gelen rüzgarlar, Bağırsak Boğazı'na sokularak etkili olmaktadır.

Yıllık rüzgar yönü incelendiğinde en yüksek frekansa SW (19.5) ve NE (14.2), yönlü rüzgarlar sahiptir (Tablo 6; Grafik 2). Bu yönleri NW (11.8) ve SE (8.8) izler. En düşük frekansta esen ENE (2.4) ile ESE (2.6), WNW (2.6) yönlü rüzgarlardır. Bunu NNW (2.7), SSW (3.4) ve WSW (3.4) izlemektedir.

Tablo 6. Beyşehir'de Yıllık Esmeye Sayıları ve Yüzdesi (%).

Aylar	N	NNE	NE	ENE	E	ESE	SE	SSE	S	SSW	SW	WSW	W	WNW	NW	NNW
Esmeye Sayıları	11214	6838	23933	4007	6663	4404	14888	6236	7787	5713	32875	5746	9335	4324	19798	4508
%	6,7	4,1	14,2	2,4	4,0	2,6	8,8	3,7	4,6	3,4	19,5	3,4	5,5	2,6	11,8	2,7

Kaynak: D.M.İ.G. 2016.

Grafik 2. Beyşehir'de Yıllık Rüzgâr Yönleri

Bağrsak Boğazı ve çevresinde aylık ortalama rüzgâr hızları az olup aylar arasında büyük farklar görülmemektedir (Tablo 7). Aylık rüzgâr hızına ait maksimum değere nisan, minimum değere ise aralık ayında rastlanır. Maksimum ve minimum ortalama rüzgâr hızları arasındaki fark 0.5 m/sn.dir.

Tablo 7. Aylık Ortalama Rüzgâr Hızları (m/sn).

Aylar	O	Ş	M	N	M	H	T	A	E	Ek	K	A	Y.O.
BEYŞEHİR	0.9	1.0	1.3	1.4	1.2	1.2	1.2	1.1	1.0	0.9	0.9	0.9	1.1

Kaynak: D.M.İ.G., 2016

Araştırma sahasında aylık ortalama nem miktarlarının aylara dağılışında ocak ayından temmuz ayına kadar sürekli düşme, ağustostan aralık ayına kadar ki dönemde ise sürekli yükselme görülür. Nemin en yüksek olduğu ay aralık (% 77.4), en düşük olduğu aylar temmuz (% 49.8) ve ağustos (% 49.9)'tur (Tablo 8).

Tablo 8. Yıllık Ortalama Nispi Nemin Aylara Dağılımı (%).

Aylar	O	Ş	M	N	M	H	T	A	E	Ek	K	A	Y.O.
BEYŞEHİR	76.6	73.1	66.8	62.0	60.6	56.3	49.8	49.9	54.2	64.9	72.8	77.4	63.7

Kaynak: D.M.İ.G., 2016

Yörede ortalama bulutlu gün sayısı yıllık 191.7 gündür. Bulutlu gün sayısının en fazla olduğu ay nisan (21.20 gün), en düşük olduğu ay ağustostur (7.7 gün), (Tablo 9).

Tablo 9. Ortalama Bulutlu Günler Sayısı (1975-2012).

Aylar	O	Ş	M	N	M	H	T	A	E	Ek	K	A	Y.T.
BEYŞEHİR	20.70	18.10	20.20	21.20	19.60	12.30	8.00	7.70	9.80	15.90	17.30	20.90	191.70

Kaynak: D.M.İ.G., 2016

Beyşehir’de açık günler sayısı yıllık 158.6 gündür. Açık günlerin en fazla olduğu ay 23.3 gün ile temmuz, en az olduğu ay 6.8 gün ile aralık ayıdır. Kapalı gün sayısı yıllık 16.1 gündür. Kapalı gün sayısı en fazla olan ay şubat (4.0 gün), en az olduğu aylar nisan, haziran, temmuz, ağustos ve eylül (0 gün) olarak tespit edilmiştir (Tablo 10).

Tablo 10. Ortalama Açık ve Kapalı Günler Sayısı (1975-2012).

Aylar	O	Ş	M	N	M	H	T	A	E	Ek	K	A	Y.T.
Açık Gün	6.90	8.10	9.50	8.00	11.00	17.40	23.30	22.90	19.90	14.00	10.80	6.80	158.60
Kapalı Gün	2.00	4.00	3.00		1.00					1.00	2.30	2.80	16.10

Kaynak: D.M.İ.G., 2016

Sisli gün sayısı yıllık toplam 9.76 gündür. Sisli günlere en fazla aralık (3.89 gün); en az nisan, haziran, temmuz, ağustos ve eylül aylarında rastlanır (Tablo 11).

Tablo 11. Ortalama Sisli Günler Sayısı (1975-2012).

Aylar	O	Ş	M	N	M	H	T	A	E	Ek	K	A	Y.T.
BEYŞEHİR	3.21	1.16	0.21		0.03					0.21	1.05	3.89	9.76

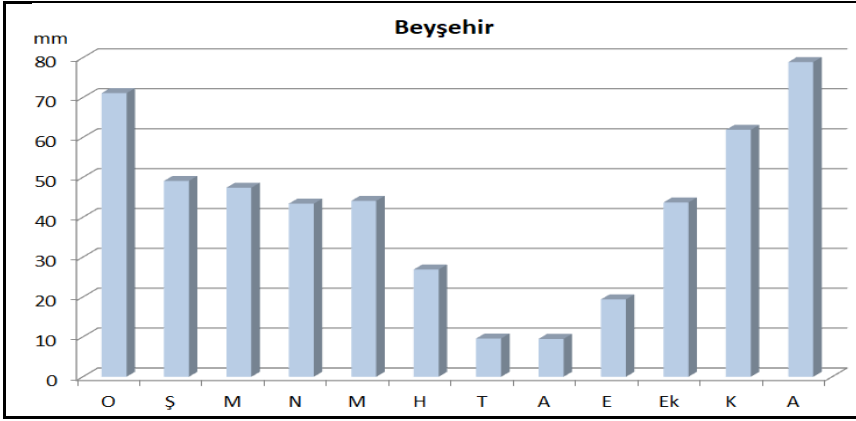
Kaynak: D.M.İ.G., 2016

Beyşehir’de yıllık ortalama yağış miktarı 505.0 mm’dir. En yağışlı ay, 78.9 mm ile aralık, en az yağış alan ay 9.5 mm ile ağustostur. Yağış miktarı aralıktan nisana kadar düşer. Mayıs ayında artma eğilimi gösteren yağış tekrar düşüşünü eylüle kadar sürdürür. Bu durum yörede görülen iklimin genel karakterine de uygundur. Eylülünden itibaren yağış miktarı artmaya başlar (Tablo 12; Grafik 3)

Tablo 12. Yıllık Ortalama Yağışın Aylara Dağılımı (1975-2012).

Aylar	O	Ş	M	N	M	H	T	A	E	Ek	K	A	Y.O.
mm.	71.1	49.1	47.4	43.4	44.1	26.9	9.6	9.5	19.4	43.7	61.9	78.9	505.0

Kaynak: D.M.İ.G., 2016

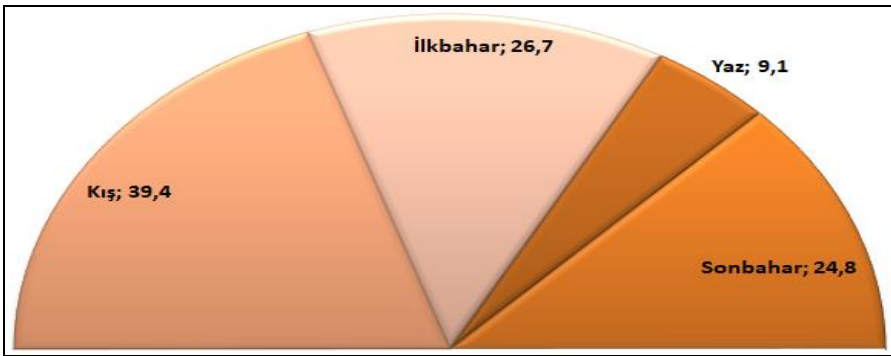

Grafik 3. Yıllık Ortalama Yağışım Aylara Dağılım Grafiği (1975-2012).

Yağışım mevsimlere dağılışında yağış azamisi kışa (% 39.4), yağış asgarisi de yaz mevsimine rastlar (% 9.1). Kış mevsiminden sonra ilkbahar (% 26.7) ve sonbahar (% 24.8) gelir (Tablo 13, Grafik 4).

Tablo 13. Yıllık Ortalama Yağışım Mevsimlere Dağılışı.

Mevsi	Kış	İlkbahar	Yaz	Sonbahar
mm.	199.1 (% 39.4)	134.9 (% 26.7)	46.0 (% 9.1)	125.0 (% 24.8)

Grafik 4. Yıllık Ortalama Yağışım Mevsimlere Dağılışı Grafiği.

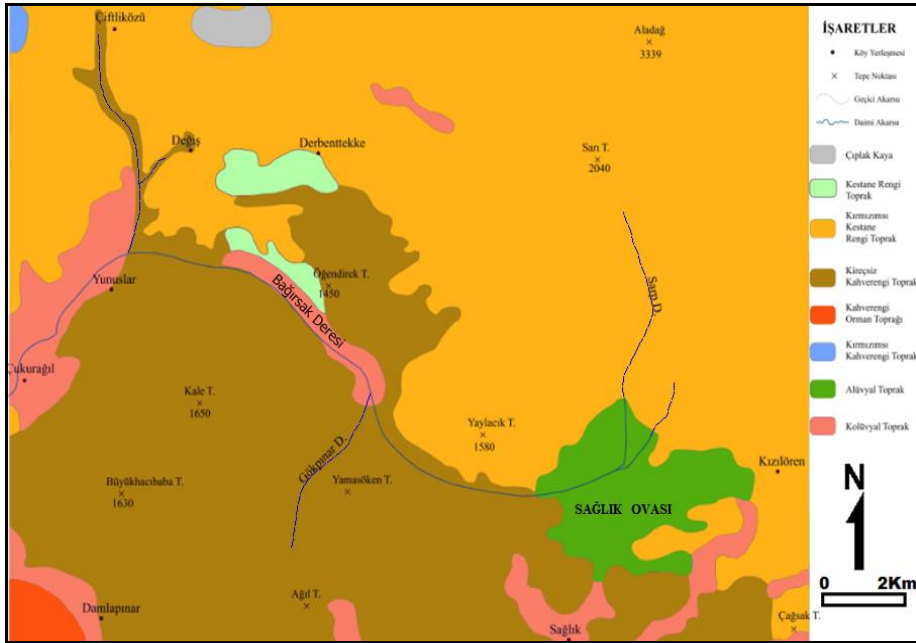
Yörede yağış rejimi oldukça düzensizdir. Ayrıca İç Anadolu istasyonlarında mayıs ayında görülen artış Beyşehir’de görülmemektedir. Bu açıdan yöre yağış

rejimi bakımından İç Anadolu yağış rejiminden ayrılmaktadır. Araştırma sahasında yıllık yağışlı gün sayısı 86.5 gün, ortalama kar yağışlı gün sayısı 17.2 gün, kar örtülü gün sayısı ise 39.4 gün olarak tespit edilmiştir.

Bağirsak Boğazı ve çevresinin iklimi, Thornthwaite'e göre (C1 B1 s2 b3): Az nemli mezotermal, su eksiği yaz mevsiminde ve çok kuvvetli, Okyanus etkisine çok yakın; E. de Martonne'e göre de yarı nemli iklime sahiptir.

4. TOPRAK ÖZELLİKLERİ

Bağirsak Boğazı ve çevresinde, yedi farklı toprak tipi yer almaktadır. Bunlar; Kestane rengi topraklar, kırmızımsı kestane rengi topraklar, kireçsiz kahverengi topraklar, kahverengi orman toprağı, kırmızımsı kahverengi toprak, kolüvyal toprak ve alüvyal topraklardır (Harita 2). Bu toprak tipleri ana kaya, iklim, bitki örtüsü ve yeryüzü şekillerinin etkisi altında gelişme göstermiştir. Son yıllarda insanın gerek arazi kullanımındaki yanlışlıklardan gerekse bitki örtüsüne olan müdahalelerinden de olumsuz etkilendiği görülmektedir.

Harita 2. Bağirsak Boğazı ve Çevresinin Toprak Haritası (T.C. Tarım Orman ve Köy İşleri Bak., Köy Hiz. Müd., 1992'den Değiştirilerek).

Kestane Rengi Topraklar: Bağırsak Boğazı'nın kuzey kesimleri ile Derbenttekte Mahallesi güneyinde görülmektedir. Miosen-Pliosen yaşlı kalker, marn, kumtaşı, kilitaşı ve konglomeralar üzerinde gelişme göstermiştir. Profil katlarında kireç birikimleri bulanmaktadır.

Kırmızımsı Kestane Rengi Topraklar: Bu topraklar organik madde bakımından oldukça zengindir ve taneli yapıdadır. Nispeten yıkanmış olduklarından karbonat bakımından fakir sayılırlar ve hafif asit reaksiyonu gösterirler¹⁸. Bağırsak Boğazı'nın kuzey kesimlerinde yaygın olan toprak tipidir. Farklı jeolojik birimler üzerinde gelişme göstermiştir. Ana kaya kalker, dolomitik kalker, mermer, kilitaşı, konglomera, marn ve bazik volkanik kayalardan oluşmaktadır. Aladağ'ın güneyi ile batısındaki tepelik kesimlerde meşe, ardıç kısmen fundalık sahalarda da yaygın olarak görülür. Yol yarmalarında A, B ve C profili ile dikkat çeker. Kırmızı kestane rengi topraklar orman, fundalık ve kuru tarım olarak kullanılmaktadır.

Kireçsiz Kahverengi Topraklar: Bağırsak Boğazı'nın güney kesimlerinin hakim toprak tipidir (Harita 2). Ana maddesinin Miosen-Pliosen yaşlı andezit, bazalt, dasit, tuf, aglomera, ignimbirit gibi volkanik kayaların ayrışma ürünü olduğu gözlenir (Fotoğraf 7). Erenler Dağı'nın kuzeyindeki dalgalı tepelik sahalarda seyrek ağaçlı orman, fundalık ve yer yer ot formasyonları altında görülmektedir. Volkanik araziden kaynaklı CaCO₃ yok denecek kadar azdır. A, B ve C profilli zonal topraklardır. Kireçsiz kahverengi topraklar mera, fundalık, azda olsa orman ve kuru tarım amaçlı kullanılmaktadır. Bu topraklar oldukça kolay ayrışabilme özelliğinden dolayı erozyondan en fazla zarar gören topraklardır.

---

¹⁸ Bozyiğit, R.-Kaya, B., "Altınapa Barajı Havzası'nda (Konya) Erozyon ve Önlemler", *Marmara Coğrafya Dergisi*, (2017), Sayı 36, s. 294.

Fotoğraf 7. Miosen-Pliosen Yaşlı Tüf ve Aglomeralar Üzerinde Gelişmiş Kirecsiz Kahverengi Topraklar.

Kahverengi Orman Toprağı: Bağrsak Boğazı ve çevresinde sadece Damlapınar Mahallesi'nin batısında görülmektedir. Anakaya, Miosen-Pliosen yaşlı konglomera, kumtaşına ait depozitlerdir. Doğal bitki örtüsünde meşe, yer yer ardıç dikkati çeker. A, B ve C profilli olan bu toprakta A horizonu koyu kahverengi tonu ile diğer katlardan ayrılır.

Kırmızımsı Kahverengi Topraklar: Çiftliközü Mahallesi'nin batısında dar bir sahada kalker, kumtaşı ve marnlı oluşumlar üzerinde olduğu gözlenmiştir. Dalgalı bir plato yüzeyinde demirin oksitlenmesi sonucu kırmızı renk tonu hakimdir. A, B ve C profilli zonal topraklardır. Kuru tarım amaçlı kullanılmaktadır.

Kolüvyal Topraklar: Akarsu vadilerinde yer almaktadır. Genellikle yerçekimi, yüzey akışı, yan derelerle taşınarak biriken materyal üzerinde gelişme göstermiştir. A ve C profilli genç topraklardır¹⁹. Bağrsak Boğazı Deresi Vadisi'nin farklı kesimlerinde, Sağlık Mahallesi'nin kuzeyi ile Kızılören Mahallesi'nin güney, güneybatı kesimlerindeki vadi yamaçlarında

¹⁹ Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı, Köy Hizmetleri Müdürlüğü, *Konya İli Arazi Varlığı*, (1992), s.12.

görülmektedir. Bağırsak Boğazı'ndaki kolüvyal topraklarda çapları değişken olmakla beraber 10-15 cm'lik parçalar dikkati çekerken, Yunuslar-Çukurağıl mahalleleri arasında yer alan kolüvyal topraklarda 10 cm'nin altında olan farklı kayalara ait parçalar yer almaktadır. Bu farklılıkta yağış, yüzeysel akış ve eğim faktörlerinin etkileri görülmektedir.

Alüvyal Topraklar: Kızılören Mahallesi'nin batısında ova tabanında yer almaktadır. Ovary çevreleyen yüksek kesimlerden kaynağını alan dere ve akarsuların getirdiği depozitler üzerinde gelişme göstermiştir. Genç ve derin topraklar olarak dikkati çekmektedir. Bünyesinde tortul ve volkanik orijinli mineraller bulundurmaktadır. Sağlık Ovası'nda A ve C horizonlu alüvyal topraklarda, üst toprağın organik madde bakımından zengin, alt toprağın ise fakir olduğu gözlenmiştir. Alüvyal topraklar, sulu ve kuru tarım amaçlı kullanılmaktadır.

Bağırsak Boğazı ve çevresinde yer alan topraklarda sıgık, taşlılık, erozyon dikkati çeken problemlerdir. Ayrıca son yıllarda artarak devam eden arazi kullanım yanlışlıkları toprakları tehdit etmektedir.

5. HİDROGRAFIK ÖZELLİKLER

Bağırsak Boğazı ve çevresinde hidrografik unsurlar arasında akarsular, kaynaklar ve sıgık kuyular dikkati çeker.

Araştırma sahasında Bağırsak (Çokaderesi), Sarp, Dartaş, Bakırpınar, Söğütlü başlıca akarsulardır. Bağırsak Deresi dışındakiler mevsimlik akarsu özelliği göstermektedir. Bağırsak Deresi ise diğer derelerin suyunu toplayan sürekli bir akarsudur. Bağırsak Deresi'nin Sağlık Ovası'ndaki adı Çokasuyu Deresi'dir. Boğaza girdikten sonra Bağırsak Deresi adını almaktadır. Çokasuyu, Kızılören Dağı'nın batı kesimlerinden çıkan çok sayıda küçük debili kaynakların birleşmesi ile oluşur. Kuzeyden Sarp Deresi güneyden de Sağlık Mahallesi tarafından gelen derelerin sularını alarak Yaylacık Tepe'nin (1580 m) güneyinde Bağırsak Boğazı'na girer. Boğazda 12.4 km doğu-batı yönünde menderesler çizerek devam eder. Bu sırada Yamasöken Tepe'nin batısından Bakırpınar, Bağırsak Boğazı'nın kuzeyinden Söğütlü derelerinin sularını alır. Yunuslar Mahallesi'nin doğusunda kuvvetli bir dirsek yaparak güneybatıya yönelir. 2 km bu doğrultuda ilerledikten sonra boğazı terk eder. Daha sonra Beyşehir Kanal Çayı'na ulaşır.

Bağırsak Boğazı ve çevresinde farklı özellikte su kaynakları mevcuttur. Oluşum bakımından kaynaklardan bir kısmı tektonik kökenli bir kısmı da kontakt kaynağı şeklinde oluşmuş olup içme suyu olarak kullanılmaktadır. Başlıca kaynaklar: Kocaoğlanın, Bekarın Hasan, Keloğlanın, Takkalı, Bittinin,

Keklik, Kızlar, Akçeşme, Köy, Sıtma, Kükürtlü, Kaynayan Kuyular ve Elmalı pınarlarıdır.

Bu kaynaklardan bazılarının debileri: Sıtma Pınarı 2 lt/sn., Keklik Pınarı 1 lt/sn., Kızlar Pınarı 0.2 lt/sn., Akçeşme Pınarı 0.5 lt/sn., Takkalı 0.5 lt/sn., olarak ölçülmüştür. Çeşme olarak da bilinen bu kaynaklardan Konya-Beyşehir karayolunun sol kesiminde Bittinin Çeşme, Takkalı Çeşme, Keloğlanın Çeşme, Bekarın Çeşme ve Kocaoğlanın Çeşme yer almaktadır.

Araştırma sahasının muhtelif kesimlerinde sondaj kuyuları mevcuttur. Bu kuyular içme ve sulama suyu amaçlı açılmış kuyulardır. Kuyular daha çok vadi ve ova tabanlarında yoğunlaşmakta dağlık ve platoluk kesimlerde azalmaktadır. Sağlık Ovası'nın güney kesimlerinde 70-100 metrelerde su alınırken, batı kesimindeki sahalarda 40-50 metrelerden sağlıklı su alınabilmektedir.

6. DOĞAL BİTKİ ÖRTÜSÜ

Bağırsak Boğazı ve çevresinde yarı nemli iklim şartlarına uyum sağlamış vejetasyon tipi görülmektedir. Vejetasyon tipleri: step vejetasyonu, çalı vejetasyonu ve orman vejetasyonu şeklinde sınıflandırılabilir. Bu vejetasyon tipleri genellikle sekonderdir. Stebi çevreleyen alçak ve yüksek kesimlerin önemli bir kısmında primer vejetasyonun çok azaldığı veya tamamen ortadan kalktığı görülür. Step vejetasyonu, Sağlık Ovası ile Yunuslar-Çukurağıl arasındaki alçak plato yüzeylerinde geniş yer tutmaktadır. Vejetasyon 1240 metreden başlayıp, 1800-2000 metre seviyelerine çıkmakta ve çoğu yerde tepelerin zirvesine kadar devam etmektedir. Step vejetasyonu içerisinde otsu türler yer yer de bazı çalı türleri dikkati çekmektedir.

Step vejetasyonu tarla açma, otlatma, yangın ve kesim nedeni ile antropojenik bir özellik taşımaktadır. Bu nedenle primer vejetasyon çoğu yerde azalarak özelliğini kaybetmiş veya tamamen ortadan kalkarak yerini sekonder bir vejetasyon olan step ve bazı çalı türlerine bırakmıştır. Bu formasyonun içerisinde Pelin (*Artemisia santonicum*), Geven (*Astragalus angustifolius*), Parlak Geven (*Astragalus nitens*), Sipil kekiği (*Thymus sipyleus*), Üzerlik (*Peganum harmala*), Tarla sarmaşığı (*Convolvulus arvensis*), Sütleğen (*Euphorbia macroclada*), Gelincik (*Papaver rhoeas*), Meşe yumağı (*Festuca valesiaca*), Yumrulu salkım otu (*Poa bulbosa*), Ayrık otu (*Dactylis glomerata*), Buzağılık (*Stipa arabica*), Bozotu (*Marrubium parviflorum*) dikkati çeken türlerdir. Bu bitkilerin çoğu hayat formu bakımından tek yıllık terofitlerden oluşur²⁰.

²⁰ Bozyiğit, R.-Kaya, B., a.g.e., s. 292.

Çalı vejetasyonu da araştırma sahasında önemli bir alan kaplamaktadır. Orman formasyonunun kenarlarında ve orman içi açıklıklarda, ağaçlandırma sahalarında ve step sahalarında bazen topluluk bazen de münferit olarak yayılış göstermektedir. Çalı formasyonu içerisinde Alıç (*Crataegus orientalis*), Yabangülü (*Rosa canina*), Böğürtlen (*Rubus discolor*), Keçi bademi (*Amygdalus orientalis*), Muşmula (*Cotoneaster nummularia*), Ahlat (*Pyrus elaeagnifolia*), Kiraz eriği (*Prunus divaricata*) gibi çalı türleri arazinin genelinde yaygın olan türlerdir²¹.

Orman vejetasyonu, 1300-2000 metreler arasında step ormanı özelliği taşımaktadır. Meşe-ardıç karma ormanları, Değiş Mahallesi'nin doğu ve batısında özellikle de Aladağ'ın (2339 m) güneydoğu ve güneybatı yamaçlarında yaygındır. Yer yer meşe-ardıç türlerinin arasında Karaçam'a (*Pinus nigra*) rastlanmaktadır. Karaçam örnekleri primer vejetasyonun kalıntılarıdır. Karaçam bu kesimlerde karakteristik özelliğini kaybetmiştir.

Meşe ormanları; Derbenttekk Mahallesi'nin kuzeyinde, Sağlık Mahallesi'nin batı kesimlerinde, Kale ve Büyükhacıbaba tepeleri çevresinde saf orman toplulukları oluşturmaktadır. Bazen Karaçam (Kale Tepe kuzeyi ile Yamasöken Tepe'nin kuzeydoğusunda), bazen de Toros sediri (*Cedrus libani*) ile (Sağlık mahallesinin güneyinde) karma orman oluşturmaktadır (Fotoğraf 8). Boylu ardıç (*Juniperus excelca*), Çağşak Tepe'nin (1742 m) güney yamaçlarında, Karaçam ise Yamasöken ve Çağşak tepelerin kuzeyinde topluluk oluşturmuştur. Bağırsak Boğazı ve çevresinde yayılış bakımından dikkati çeken meşe ve ardıç türleri arasında; Tüglü meşe (*Quercus pubescens*), Saçlı meşe (*Quercus cerris*), Boylu ardıç (*Juniperus excelca*), Katran ardıç (*Juniperus oxycedrus*) ve Kokulu ardıç (*Juniperus foetidissima*) bulunmaktadır.

²¹ Bozyiğit, R.-Kaya, B., a.g.e., s. 293.

Fotoğraf 8. Yamasöken Tepe'nin Kuzeydoğu Yamacında Karaçam (*Pinus brutia*) ve Saçlı Meşe (*Quercus cerris*) Karma Ormanı.

Bağırsak Boğazı'nın taban kesimlerinde birçok nemcil türlerin de yayılışı dikkat çekmektedir. Bu türlerin başında İğde (*Elaeagnus angustifolia*), Aksöğüt (*Salix alba*), Karakavak (*Populus nigra*), Doğu çınarı (*Platanus orientalis*), Ilgın (*Tamarix parviflora*) gelmektedir.

SONUÇ

Bağırsak Boğazı, Konya il merkezinin batısında yer almaktadır. Boğaz, 14.4 km uzunluğa sahiptir. Bağırsak Boğazı ve çevresinde Üst Permien'den günümüze kadar farklı jeolojik devirlerde oluşmuş formasyonlara rastlanmaktadır. Boğazın kuzey kesimlerinde Trias-Jura yaşlı araziler dolomitik kalker ve dolomitler ile Miosen-Pliosen yaşlı kalker, kumtaşı, kilitaşı, marn, konglomera ve volkanik birimler yer almaktadır. Güney kesimlerinde tüf, tüfit, aglomera, ignimbirit, andezitik ve dasitik lavlar dikkati çeker.

Bağırsak Boğazı ve çevresinde birbirinden farklı bir takım üniteler mevcuttur. Bu üniteler, jeomorfolojik konum ve köken açısından dağlık sahalarda, platoluk

sahalar, Sağlık Ovası ve Bağrsak Boğazı olmak üzere dört bölüme ayrılmaktadır. Bu ünitelerin şekillenmesinde tektonizma ve flüvyal süreçler etkili olmuştur.

Araştırma sahasında yarı nemli iklim görülmektedir. Yıllık ortalama sıcaklık 10.8 °C, yıllık ortama yağış 508 mm olarak tespit edilmiştir. Yağış azamisi kışa, yağış asgarisi yaz mevsimine isabet etmektedir. Bağrsak Boğazı ve çevresinde yedi farklı toprak tipi yer almaktadır. Toprak tipleri arasında organik madde bakımından zengin Kırmızımsı Kestane Rengi Topraklar ile ana kayaya bağlı gelişme göstermiş Kireçsiz Kahverengi Topraklar geniş sahalara kaplamaktadır.

Bağrsak Boğazı ve çevresinde yarı nemli iklim şartlarına uyum sağlamış step, çalı ve orman vejetasyonu görülmektedir. Bu vejetasyon tipleri genellikle sekonderdir. Stebi çevreleyen alçak ve yüksek kesimlerin önemli bir kısmında primer vejetasyonun çok azaldığı veya tamamen ortadan kalktığı görülür.

Bağrsak Boğazı ve çevresinde hidrografik unsurlar arasında akarsular, kaynaklar ve sığ kuyular dikkati çeker. Akarsular sel rejimli olup, ancak yağışlı mevsimde yataklarında su bulunmaktadır. Bağrsak Deresi diğer derelerin suyunu toplayan sürekli bir akarsudur.

Bağrsak Boğazı ve çevresinde:

Miosen-Pliosen yaşlı tortul ve volkanik kayaların yaygınlığı,

Boğazın oluşum ve gelişiminde tektonizma ve flüvyal etkilerin varlığı,

Yöre'nin iklim karakteristikleri arasında; İç Anadolu yağış rejiminden uzaklaşılması, yağış miktarının artması, yağış azamisinin kış mevsimine rastlaması,

Primer vejetasyonunda karaçam (*Pinus nigra*) ormanlarının hakim olduğu,

Bağrsak Boğazı sahip olduğu konum yanında dar ve uzun olması, etrafında yüksek kesimlerin mevcudiyeti, su kaynakları, önemli yol güzergahında bulunmasının jeostratejik önemini arttırdığı sonuçlarına ulaşılmıştır.

KAYNAKÇA

- Bozyiğit, R. Güngör, Ş., "Geomorphological Features of Bağırsak Gorge (Konya -Turkey) and Its Surroundings", *3rd International Geography Symposium – GEOMED*, (2013), pp.345-356, Antalya.
- Bozyiğit, R.-Kaya, B., "Altınapa Barajı Havzası'nda (Konya) Erozyon ve Önlemler", *Marmara Coğrafya Dergisi*, (2017), Sayı 36, s.285-303.
- Bulduk, A.-Tekdere, M.-Topcuoğlu, A. T.- Solak, N., Konya İli Yerleşim Alanı ve Civarının Jeoloji Ön Raporu. *Konya Büyükşehir Belediyesi*, KOSKİ, 2006, Konya.
- Ceylan, M.A., Coğrafi Perspektiften Myriokefalon Savaşı'nın Yeri ve Konya Bağırsak Boğazı, *Selçuk Üniv. Selçuklu Araştırmaları Dergisi*, (2016), Sayı:5, s.69-94.
- Ceylan, M., Eskikurt, A., Tarihi Coğrafya Açısından Myriocephalon Savaşı (17 Eylül 1176) ve Konya Bağırsak Boğazı, *Konya Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları* 359, Konya, 2017.
- Çetik, R., *Türkiye'nin Vejetasyonu I. İç Anadolu'nun Vejetasyonu ve Ekolojisi.*, (1985) S.Ü. Fen-Ed. Fak.Yay. no:7, (1985), Konya.
- Doğan, U., *Suğla Ovası ve Çevresi'nin Fiziki Coğrafyası (Basılmamış Doktora Tezi)*, Ank. Üniv. Sos.Bil. Ent., Ankara, (1997).
- Eren, Y., *Eldes-Debent-Tepeköy-Söğütözü (Konya) Arasının Jeolojisi*; S.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi (Yayınlanmamış), Konya, (1993a).
- Göğer, E. - Kral, K., Kızılören Dolayının (Konya'nın Batısı) Genel Stratigrafisi, *MTA Derleme Rap. no: 42137*, (1973), Ankara.
- Görmüş, M., *Kızılören (Konya) Dolayının Jeoloji İncelemesi*; Selçuk Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi (Yayınlanmamış), Konya, 1984.
- Güyer, F., Günaydın, A. B., Akbulut, İ., Ak, S., Kurtman, T., Demirci, A. R., Akarsu, B., Emre, Ö., Durdu, M., Karakaş, M., Üyüklü, A. & Yıldız, H., Konya İli Çevre Jeolojisi ve Doğal Kaynaklar, *MTA Rap. No:42149*, (1998), Ankara.
- Selçuk Biricik, A., *Beyşehir Gölü Havzasının Strüktürel ve Jeomorfolojik Etüdü*, İstanbul Üniversitesi, Yay. no:2867, Coğr. Enst. Yay. no:119, (1982), İstanbul.
- Sevgil, B., Konya İli-Merkez İlçesi-Sağlık Köyü Bentonit Raporu, *M.T.A. Rapor no:42184*, (1981), Ankara.
- Şenel, M.-Dalkılıç-H., 1/100 000 Türkiye Jeoloji Haritaları Serisi, konya-M 27 Paftası No:227, *Maden Tetkik Arama Genel Müdürlüğü, Jeoloji Etütler Dairesi*, 2016, Ankara.
- Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı, Köy Hizmetleri Müdürlüğü, Konya İli Arazi Varlığı, 1992, Ankara.
- Türkeş, M., Türkiye'de Kurak Bölgeler ve Önemli Yıllar (Basılmamış Doktora Tezi), İst. Üniv., *Deniz Bilimleri ve Coğr. Enst.*, 1990, İstanbul.

MYRIOKEPHALON MUHAREBESİ'NİN MEVKİSİ ÜZERİNE

ON THE LOCATION OF THE BATTLE OF MYRIOKEPHALON

Altay Tayfun ÖZCAN*

Öz

Myriokephalon muharebesi Türk tarihinin en iyi bilinen muharebelerinden birisi olmasına karşı her zaman bir sorunun hedefi olmuştur: Myriokephalon muharebesinin mevkisi neresidir? W. Ramsay'dan bu yana, Selçuklu tarihi ile ilgilenen nereyse tüm tarihçiler bu meseleyi ele almışlardır. Mesela, önce Düzbel geçidi üzerinde duran W. Ramsay Limnai ile Gondani arasındaki bir yeri ifade ederken, II. Kılıç Arslan üzerine bir doktora tezi kaleme alan A. Çay Karamıkbeli'ni muharebe meydanı olarak belirtmiştir. Diğer taraftan daha başka tarihçiler ise Düzbel'in yakınlardaki Kufi vadisini, Uluborlu'ya açılan Popa Boğazı'nı ve Selçukluların başkenti Konya'ya 50 kilometre uzaklıktaki Bağırsak Boğazı üzerinde durmuşlardır.

Bu çalışmada bu görüşleri değerlendireceğiz ve ardından da bunları Myriokephalon muharebesi ile ilgili bilgilerin bulunduğu kaynaklarla karşılaştıracamız.

Anahtar Kelimeler

Myriokephalon muharebesi, Selçuklu Sultanlığı, Bizans İmparatorluğu, II. Kılıç Arslan.

Abstract

Although the Battle of Myriokephalon is one of the most well-known battle in the Turkish history, has always been the target of one question: Where is the location of the Battle of Myriokephalon? Since W. Ramsay, nearly all of the historians who have been interested in the Seljuk history have discussed this matter. For example, while W. Ramsay who firstly dwelled on the Düzbel Pass, then indicated a place between Limnai and Gondani, A. Çay who wrote a Ph.D. thesis on the Kiliç Arslan II stated Karamıkbeli as a battle site. On the other hand, the other historians indicated Kufi valley nearby Düzbel Pass, Popa Gorge leading to Uluborlu, and Bağırsak Gorge which is 50 kilometres away from Konya, the Seljukid capital.

In this paper, we will examine these opinions, and then compare them with the sources which have information about the Battle of Myriokephalon.

Keywords

Battle of Myriokephalon, Sultanate of Rum, Byzantine Empire, Kiliç Arslan II.

---

* Doç. Dr., Dumlupınar Üniversitesi, Fen- Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Kütahya, altaytayfun@gmail.com

Türk tarihinde, neticeleri açısından¹ belli başlı hadiselerden birisi olmasına karşın Myriocephalon muharebesinin mevkisi ile ilgili değerlendirmelerin bir nihayete bağlanmamış olduğu son yıllarda bu husustaki tartışmaların yeniden ve bu sefer daha etkili bir şekilde gündeme getirilmiş olmasıyla dikkat çekici bir hâl almıştır. Myriocephalon muharebesinin nerede gerçekleştiği ile ilgili ilk bilimsel tespitin sahibi, muharebenin Düzbel’de gerçekleştiğini savunan W.M. Ramsay’dır². Bununla birlikte yazar, bir süre sonra Düzbel ile ilgili görüşünden meşhur coğrafyacı W. Tomaschek’in –delillerinin ne olduğu hususunda bilgi vermediği- uyarısı ile vazgeçerek, muharebenin Limnai ile Gondani, yani Hoyran ile Kumdanlı arasında vuku bulduğunda karar kılmıştır³. Bununla birlikte F. Dirimtekin, onun bu son tespitini eleştirerek muharebenin Düzbel’de gerçekleştiği hususunda görüş bildirmiş, K. Ayiter bu mntıkanın da içinde bulunduğu Çivril’deki geçitleri işaret etmiş⁴, B. Umar da Düzbel’in hemen batısındaki Kufi çayının muharebe mevkisi olduğu üzerinde durmuştur⁵.

O. Turan, W.M. Ramsay’ın son görüşünden hareket ederek Myriocephalon muharebesinin Kumdanlı’da gerçekleştiğini kabul etmiştir⁶. Öyle görünüyor ki bu tespit A. Çay ve onu takiben de E. Altan’ın Karamıkbeli değerlendirmelerinin temelini teşkil etmiştir⁷. Bu son görüşün, sahanın önemli bilim adamlarının

¹ Myriocephalon muharebesinin neticeleri ile ilgili pek çok değerlendirme yapılmıştır. Bunlardan pek farklı olmasa da, şu incelemede Bizans İmparatorluğu’nun Anadolu’daki direniş imkânlarının tamamen çöktüğü bölgedeki hâl özelinde ortaya konmuştur. Bk. C. Foss, “The Lycian Coast in the Byzantine Age”, *Dumbarton Oaks Papers*, Vol. 48/ 1994, s.3, 36, 37, 41, 51.

² W.M. Ramsay, “Notes and Inscriptions from Asia Minor (III)”, *The American Journal of Archaeology and of the History of the Fine Arts*, Vol. 2, No. 2, 1886, s.125-127.

³ W.M. Ramsay, *The Cities and Bishoprics of Phrygia*, Vol. I, Clarendon Press, Oxford 1895, s.346, 347.

⁴ F. Dirimtekin ve K. Ayiter’in görüşleri ile ilgili olarak bk. Y. Ayönü, *Selçuklular ve Bizans*, TTK yay., Ankara 2014, s.167, 168; A. Çay, *II. Kılıç Arslan*, Kültür ve Turizm Bakanlığı yay., Ankara 1987, s.80.

⁵ B. Umar, “Myriocephalon Savaşının Yeri: Çivril Yakınında Kufi Çayı Vadisi”, *Bellekten*, C. LIV/ 209, s.106 vd.

⁶ O. Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, Ötüken neşriyat, İstanbul 2011, s.63, 94, 234/ 31. dn., 235, 248. Daha sonra E. Eickhoff da bu bölgeye işaret etmiştir. Bu görüş ve Kumdanlı sahasının muharebe meydanı olamayacağı ile ilgili B. Umar’ın değerlendirmelerine bk. B. Umar, “Myriocephalon Savaşının Yeri”, s.104, 105.

⁷ A. Çay, *II. Kılıç Arslan*, s.49-88; A. Çay, *Sultan II. Kılıç Arslan ve Karamıkbeli (Myriocephalon Zaferi)*, Orkun yay., İstanbul 1984; E. Altan, “Myriocephalon (Karamıkbeli) Savaşının Anadolu Türk Tarihindeki Yeri”, *Türkler*, C.6, ed. A. Güzel vd., Yeni Türkiye yay., Ankara 2002, s.630-634. A. Çay’ın yakın zamanda iddiasından vazgeçtiği bazı haber sitelerine yansımıştır. Ancak bu haberlerin ne derecede doğru olduğu hakkında bilgimiz bulunmamaktadır. Bk. <http://www.haberturk.com/yerel-haberler/haber/9632955-miryokefalonun-izleri-konyada-aranacak> (Erişim tarihi: 18.04.2017)

yorumlarını şekillendirmesi⁸, Karamıkbeli üzerinde bir uzlaşma temelini atılmış olduğu gibi bir manzara ortaya koyar. Ancak, Karamıkbeli'nin coğrafi hususiyeti, Bizans ordusunun ilerleyeceği bir mahiyet arz etmemektedir⁹. Bundan daha önemlisi, gerek Kumdanlı ve gerekse Karamıkbeli, Bizans İmparatoru Manuel'in seferi ile ilgili bilgi veren Nicetas Khoniates'in çizdiği ilerleyiş hattı üzerinde bulunmamaktadır. Ancak bu iki görüş daha sonraki tespitlerin ruhunu etkileyerek Myriokephalon muharebesinin Çivril dışında aranmasına bir kapı araladığı görülmektedir.

A. Bakır, kaleme aldığı kıymetli ve iyi bir şekilde örgülenmiş incelemesinde, kaynaklarda muharebe ile ilgili olarak verilen ayrıntıları, muharebe alanı olarak teklif ettiği Uluborlu'ya girişi sağlayan Popa boğazı içerisindeki gözlemleriyle destekleyerek ortaya koymuştur¹⁰. R. Topraklı ise muharebenin Gelendost'ta gerçekleştiği görüşündedir¹¹. Bu iki değerlendirmenin temelinde, Bizans İmparatorluk ordusunun klasik yol güzergâhını takip etmesi gerektiği gibi bir bakış açısı etkilidir. Bu görüşlerden A. Bakır'ın değerlendirmesi kendi içerisinde tutarlıdır. Zira –aşağıda da ifade edileceği üzere- Bizans ana yolu Honaz üzerinden Uluborlu'ya ve buradan da Eğirdir gölünün üzerinden Afyon'a bağlanmaktadır. R. Topraklı ise Yenice köprüsünü gündeme getirerek bu hatta Gelendost'u da dâhil etmeye teşebbüs etmiştir¹². Bu şekilde o, bu köprü yoluyla ordunun karşı kıyıya geçtiği fikrini dikkate sunmuştur. Elbette R. Topraklı'nın iddiasını pek çok açıdan irdelemek gerekir, mesela bu köprü Bizans İmparatorluğu zamanında da var mı idi veya bir üzerinden bir ordunun geçebileceği bir ortaçağ köprüsünün genişliği ne kadar olması gerekir gibi. Soruları uzatabiliriz. Ancak, belki R. Topraklı Bizans İmparatorluğu askerî yapısı

⁸ M. Kesik, "Dânişmendli Beyliği-Bizans (Doğu Roma) İmparatorluğu İlişkileri", *Osmanlı Araştırmaları*, C. XXXIV/ II, s.140, 142, 143; Y. Ayönü, *Selçuklular ve Bizans*, s.168.

⁹ Türk Tarih Kurumu tarafından organize edilen Ekim 2016 Gelendost ziyaretinden sonra yolumuzu kaybederek tesadüfen geçtiğimiz Karamıkbeli'ndeki geçitleri kısmen görme imkânımız oldu. Burada muharebe ile ilgili tasvirlere uyan noktalar varsa da Bizans ordusunun söz konusu güzergâhtan ilerlediğini varsaymak hiçbir şekilde mümkün değildir.

¹⁰ A. Bakır, "Myriokephalon Savaşı Esnasında Anadolu'da Siyasi Durum ve Uluborlu Coğrafyasında Savaşın Yeri", *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi (Isparta Bölgesinin Tarihi Coğrafyası ve Myriokephalon Savaşı Sempozyumu Bildirileri)*, 2014, s.71-96.

¹¹ R. Topraklı, "Yenice Köyü Köprüsü ve Myriokephalon Savaşı", *Kastamonu Eğitim Dergisi*, C. 18/ N. 3, 2010, s.1004.

¹² R. Topraklı, "Yenice Köyü Köprüsü ve Myriokephalon Savaşı", s.1004.

ile ilgili bilimsel çalışmalara göz atabilse idi ilk önce J. Haldon'un ve daha başkalarının incelemelerine bakması lazım geldiğini bilir ve ana Bizans karayolunun Eğridir gölünün kuzeyinden geçtiğini görebilirdi¹³.

Myriokephalon muharebesinin Kumdanlı ve çevresindeki alan üzerinde aranması, metodolojik bir hatadan ileri gelmektedir. Zira bu görüş sahipleri, Myriokephalon muharebesinin Bizans ordusunun ana yolu üzerinde aranması lazım geldiği gibi bir kanaat ile yola çıkmışlardır. Bu metodolojik hata, onları Niketas Khoniates'in Khoması'nın dışına çıkardığı anda hataya düşmüşlerdir. Diğer taraftan bu yazarların düştükleri bir diğer hata daha vardır: Bizans ordusu acaba tek bir yola mı sahipti? Elbette ki, hayır. Buna tekrar döneceğiz.

Myriokephalon muharebesinin yeriyle ilgili en son inceleme, daha önce A. Eskikurt ile birlikte kaleme aldıkları makalesinde muharebe meydanını Kufi çayı olarak değerlendiren¹⁴, M.A. Ceylan tarafından yapılmıştır. Titiz bir incelemenin ürünü olan ve coğrafya alanında çalışan meslektaşları için örnek teşkil edecek seviyedeki makalesinde yazar, muharebenin Konya'nın 50 kilometre batısında yer alan Bağirsak Boğazı geçidinde yapıldığı üzerinde durmuştur. M.A. Ceylan'ı bu yönde bir kanaate iten iki temel gerekçenin olduğu görülür. Bunlardan ilki muharebe ile ilgili kayıtlarda, mücadelenin yaşandığı yerin yakınında bir kalenin bulunduğu ile ilgili ifadelerin Bağirsak Boğazı çevresindeki bir kale yapısının varlığı ile örtüşmesi¹⁵, ikincisi ise Smbat Sparapet, Süryani Mihail'in eseri ile

¹³ Bizans ordusunun doğu seferi sırasında takip edeceği "ana" yol sistemi ile ilgili olarak bk. J. Haldon, *Warfare, State and Society in Byzantine World 565–1204*, UCL Press, London 1999, s.58, 59. B. Umar ise bu hattı ikinci sıraya yerleştirerek ana yolun Dinar-Karaadilli-Çay yolu olduğunu ifade eder. Bk. B. Umar, "Myriokephalon Savaşının Yeri", s.99-103.

¹⁴ M.A. Ceylan ve A. Eskikurt, "Kufi Çayı Boğazı'nın Doğal ve Tarihî Coğrafyası", *Marmara Coğrafya Dergisi*, C.1/ S.3, 2001, s.126.

¹⁵ M.A. Ceylan Meltinis kalesini Myriokephalon ile özdeşleştirir. Bk. M.A. Ceylan, "Coğrafi Perspektiften Myriokephalon Savaşı'nın Yeri ve Konya Bağirsak Boğazı", *Seçuklu Araştırmaları Dergisi*, S.5/ 2016, s.74-80. Kale ile ilgili verilerinin XVI. yüzyıl ile ilgili olması tâbidir, zira bundan önceki dönemlerde kalenin mevcudiyetini delillendirebilmek elbette mümkün değildir. Bununla birlikte, Nicetas Khoniates'in eserinde kale yıkık bir hâlde gösterilirken Osmanlı arşiv belgelerinde kale meskûn bir vaziyette tasvir edilir. Bu durum, Meltinis kalesinin yıkık Myriokephalon kalesi olmadığını göstermektedir. Ancak yazarın bahsettiği bir diğer kale, Kale tepe bu noktada daha dikkat çekicidir ki Meldos adı aslında bu kalenin adı olup, Osmanlılar zamanında da kullanım gören diğer kaleye adını vermiş olabilir. Diğer taraftan M.A. Ceylan, Meldos kalesi ile Myriokephalon kalesinin aynı kaleler olduğuna yönelik E. Delaurier'in değerlendirmesine de dikkati çeker. Ancak bu not bir yazar yorumudur ve "açık ve kesin bir yer ve konum tespiti" değeri taşımaz. M.A. Ceylan A. Eskikurt ile birlikte *Selçuklu-Bizans Münasebetlerinde bir Dönüm Noktası Myriokephalon Zaferi (Beysehir-Bağirsak Boğazı-Miryokephalon 17 Eylül 1176)* başlıklı bir eser de kaleme almıştır. Ancak bu çalışmayı –tetkikimizin kısa süre içerisinde basıma yetiştirilmesi gerektiğinden- incelemek mümkün olmadı.

Korykoslu Hayton'un kronolojik cetvelinde (-Türkçeye de çevrilmiş- eseri ile karıştırmamak lazımdır¹⁶) muharebenin Konya'nın yakınlarında gerçekleştiğine ilişkin kayıtlarıdır¹⁷.

M.A. Ceylan'ın Bağirsak Boğazı yakınlarında tespit ettiği kalenin varlığı önemlidir. Ancak bu, tek başına bir mana ifade etmez. Zira B. Umar, Kufi çayı üzerindeki kalelere işaret etmiş¹⁸, A. Bakır Popa boğazı üzerindeki "Gevurun Çevriği" adı ile anılan mıntıkada sur kalıntılarının varlığını müşahade etmiş¹⁹, R. Topraklı da kendi teklifi olan Gelendost içerisinde ve çevrede bulunan bazı kaleleri göstermiştir²⁰. Ancak M.A. Ceylan'ın Bağirsak Boğazı'nı işaret ettiği değerlendirmesinin en can alıcı noktası, muharebenin "Konya'nın yakınında" gerçekleştiğine işaret eden kaynak yazarlarının kayıtlarını gündeme getirmiş olmasıdır. Bununla birlikte, bu noktada temel konu, işaret ettiği kaynak yazarlarının ifadelerinin birbirinden bağımsız mı, yoksa aynı kaynaktan beslenmelerinden ötürü ortak bilgilerin tekrarı mı olduğu meselesidir. Biz genelde Süryani-Ermeni tarihçiliğinin pek çok hususta ortak tarihî kaynaklara dayanmalarından ötürü, -Sparapet Smbat'ın eserinde bunlardan farklı bir Meltinis kalesi ibaresi varsa da- buradaki ifadelerin tek bir kaynaktan neşet eden kayıtlar olduğunu düşünüyoruz. Bu konuda ayrıca bir inceleme yapmak zaruretinin ifade edip, çalışmamızın kapsamını da hatırlatarak söz konusu bilgilerin II. Kılıç Arslan'ın çağdaşı Süryani Mihail'in ifadelerinden kaynaklanan ve diğer yazarlar tarafından da tekrarlanan bilgiler olduğunu kabul etmenin daha yerli yerinde olduğu anlaşılmaktadır. Bu açıdan bakıldığında ilgili kayıtların "birbirlerini destekleyen farklı kayıtlar" değil, "birbirini tekrarlayan tek bir kaynaktan kaynaklanan tek bir kayıt hüviyetinde" olduğunu düşünüyoruz. Ancak bu husus, temelde Myriokephalon muharebesinin Konya'nın yakınında gerçekleştiğine ilişkin, II. Kılıç Arslan'ın çağdaşı olan bir yazar tarafından ifade edilen bilginin önemini azaltmaz. Aksine, karşımızda muharebe ile çağdaş bir yazarın, muharebenin Konya'nın yakınlarında gerçekleştiğini ifade eden bir

¹⁶ Korykoslu Hayton, *Doğu Ülkeleri Tarihinin Altın Çağı*, çev. A.T. Özcan, Selenge yay., İstanbul 2015.

¹⁷ M.A. Ceylan, "Coğrafi Perspektiften Myriokephalon Savaşı'nın Yeri ve Konya Bağirsak Boğazı", s.73, 74, 90, 91.

¹⁸ B. Umar, "Myriokephalon Savaşının Yeri", s.115, 116.

¹⁹ A. Bakır, "Myriokephalon Savaşı Esnasında Anadolu'da Siyasi Durum ve Uluborlu Coğrafyasında Savaşın Yeri", s.84.

²⁰ R. Topraklı, "Yenice Köyü Köprüsü ve Myriokephalon Savaşı", s.1008, 1009.

kaynak bulunmaktadır. Fakat, Anadolu'nun batı kesimi ile ilgili bilgilerinin son derece sınırlı olduğu Süryani-Ermeni tarih yazıcılığının bir temsilcisi olan Süryani Mihail'in Konya ile Denizli arasındaki coğrafi uzaklığı iyi tahlil edemeyerek muharebe alanını yanlışlıkla ve kabataslak bir öngörü ile Konya'ya yakın bir mıntika olarak değerlendirmiş olmasının kuvvetli bir ihtimal olarak görülmesi gerektiğini düşünüyoruz²¹. Nitekim yazar, ilgili satırlarında, Manuel'in ilerleyiş güzergâhı ile ilgili hiçbir somut bilgi paylaşmaz²². Aksine, aşağıda ifade

²¹ Benzer durum, Myriokephalon muharebesi ile ilgili daha önce pek dikkati çekmeyen, ancak muharebenin çağdaşı bir yazarın çalışmasındaki ifadelerde de kendisini gösterir. Nitekim Papa III. Aleksandr'ın biyografisini kaleme alan Kardinal Boso (ö. 1178), Myriokephalon muharebesi öncesinde II. Kılıç Arslan'ın, Bizans İmparatoru'nun Konya'ya geçeceği dağların tepesine konuşlandığını ifade eder. Ancak yazar hiçbir şekilde muharebenin nerede gerçekleştiğine ilişkin bilgi vermez. Boso'nun Myriokephalon muharebesi ile ilgili kayıtlarını ilerleyen yıllarda ele alacağımızı ümit ediyoruz. Eğer bu şekilde bir planlama gerçekleşmez ise, bu metnin muhakkak surette ele alınması ve muharebe ile ilgili diğer ayrıntılarla karşılaştırarak değerlendirilmesi gerekmektedir. İlgili kayıt için bk. "Alexander III Vita, A Bosone cardinali conscripta", *Pontificum Romanorum qui Fuerunt inde ab Exeunte Saeculo IX usque ad finem saeculi XIII Vitae ab Aequalibus Conscriptae*, edidit I.M. Watterich, Tom II, Lipsiae 1862, s.434, 435. (Bu çalışmanın Mayıs 2017'de Türk Tarih Kurumu Salonunda okunmasından sonra M. Eskikurt –kurumda gerçekleşen sohbetimizde yayınlanacağından bahsettiği- Kardinal Boso'nun kayıtlarını da içeren makalesini *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*'de yayınlamıştır: "Roger de Hoveden ve Kardinal Boso'nun Myriokephalon Savaşı'na Dair Bahisleri". Yazar bu incelemesini, söz konusu metinlerin İngilizce tercümeleri üzerinden gerçekleştirmiştir. Katkısı önemlidir, ancak yukarıda bahsini ettiğim sohbetimiz sırasında kendisine ifade ettiğim sözlerimi burada tekrarlamak isterim: Bu tür bir çalışmanın orijinal dil üzerinden gerçekleştirilmesi beklenir ve gerekir –*parantez içerisindeki kısmın ana metine eklenme tarihi: 09.11.2017-*)

²² *Chronique de Michel le Syrien Patriarche Jacobite D'Antioche, (1166–1199)*, par J.-B. Chabot, Tome III, Paris 1905, s.370, 371. Öte yandan yazar, Manuel'in nereden başladığı ifade edilmeyen bir mıntikadan sonra beş gün ilerlediğini ve muharebenin de bundan sonra gerçekleştiğini belirtir ve bu son noktayı da Konya'ya bir günlük yürüyüş mesafesinde olarak gösterir. Bk. *Chronique de Michel le Syrien*, s.371. Buradaki kayıt için ayrıca bk. M.A. Ceylan, "Coğrafi Perspektiften Myriokephalon Savaşı'nın Yeri ve Konya Bağsarak Boğazı", s.90. Ne yazık ki Süryani Mihail, Manuel'in "beş günlük ilerleyiş"inin nereden başladığını ifade etmemektedir. Eğer bu bilgiyi, Nicetas Khoniates'in kayıtları ile birleştirip yolculuğun başlangıç noktasını Gümüşsu olarak belirleyecek olursak -yolculuğun ağır kuşatma aletlerinden ötürü yavaş geliştiğini de hesaba kattığımızda- karşımıza Gümüşsu ile Sandıklı arasında 20–30 kilometrelik bir alanın çıktığını değerlendirmek mümkün olabilir. Biz, Süryani Mihail'in kaydını bu perspektiften değerlendirmek gerektiğini düşünüyoruz. Yoksa, eğer bakış açımızı tersten bir mantıkla Konya'dan geriye doğru sürdürürsek, Nicetas Khoniates'in Bizans ordusunun Khoma'dan sonra daha başka yerlere de uğramış olduğunu kaydetmesi gerektiğini de unutmamamız gerekir. Bu bakış açısı ile yazarın, beş günlük ilerleyişin ardından vardıkları noktayı Konya'ya bir günlük mesafe olarak göstermesinin ise coğrafi bilgilerden uzak bir bakış açısından kaynaklanan bir hata olarak değerlendirilmesi gerektiğini düşünüyoruz. Ordunun yavaş ilerleyişi ve bunun neticeleri ile ilgili olarak bk. S. Vryonis, *The Decline of Medieval Hellenism in Asia Minor and the Process of Islamization from the Eleventh through the Fifteenth Century*, University of California Press 1971, s.123, 124.

edeceğimiz üzere, Nicetas Khoniates'in II. Manuel'in seferi ile ilgili çizdiği güzergâh, hiçbir şekilde Süryani-Ermeni tarih yazıcılığı geleneğinin ifadelerini doğrulamamaktadır²³. Bundan ötürü M.A. Ceylan'ın, muharebenin Bağırsak Boğazı'nda gerçekleştiği ile ilgili ortaya koyduğu delillerin meseleyi yeter derecede izah edemediği görülmektedir. Bununla birlikte yazarın ortaya koyduğu perspektif, sadece bu kayıtlarla sınırlı olmayıp diğer kaynaklardaki bilgileri de uyumlu bir şekilde kullanılması ile konuyu tamamen kuşatır bir vaziyettedir. Bu noktada M.A. Ceylan, Nicetas Khoniates, Kinnamos ve İmparator Manuel'in İngiltere Kralı Henry'e gönderdiği mektubu da ayrı ayrı ele alarak değerlendirmesini pek çok açıdan delillendirmeye çalışmıştır. Ancak bu noktada yazarın değerlendirmelerini bir kenara bırakarak kendi görüşlerimize geçmek ve zaman zaman diğer değerlendirmelerle ilgili olduğu gibi bu incelemeye de göndermeler yapmak istiyoruz.

Myriokephalon muharebesinin nerede gerçekleştiğini gösterir elde iki güvenilir kaynak bulunmaktadır. Bunlardan ilki ve en önemlisi Nicetas Khoniates'in *Historia* adlı eseridir. Burada yazar, Manuel'in idaresindeki Bizans İmparatorluğu ordusunun Laodicea'ya gelmesinden sonra Khonai'ye geldiğini ve ardından Lampis üzerinden Kelainai'ye yürüdüğünü ifade eder. Ordunun bundan sonraki durağı Khoma ve Myriokephalon olarak andığı muntika olmuştur²⁴. Muharebe de bu son noktadan sonraki bir yerde gerçekleşmiştir. Bu açıdan bakıldığında İmparatorluk ordusunun ilerleyişinin Laodicea antik kentinin üzerinden Honaz, Dazkırı, Dinar²⁵ ve Gümüşsu kasabası²⁶ yoluyla

²³ M.A. Ceylan'ın bu kayıtlara karşı ileri sürdüğü "Khoma"nın yeri ile ilgili savına aşağıda değineceğiz.

²⁴ Nicetae Choniatae, "*Historia*", *Corpus Scriptorum Historiae Byzantinae*, Editio Emendatior et Copiosior, Consilip B.G. Niebuhrii, ex Recensione Immanuelis Bekkeri, Bonnae 1835, s.230, 231; Niketas Khoniates, *Historia (Ioannes ve Manuel Komnenos Devirleri)*, çev. F. Işıltan, TTK yay., Ankara 1995, s.123

²⁵ Kelainai'nın Dinar'ın eski adı olması ile ilgili olarak bk. R.E. Kortanoğlu, *Helenistik ve Roma Dönemlerinde Dağlık Phrygia Bölgesi Kaya Mezarları*, Anadolu Üniversitesi yay., Eskişehir 2008, s.18.

²⁶ Anadolu'da Khoma adı ile anılan daha başka yerleşim birimleri de bulunur ki bunların başlıcaları Çivril'deki Gümüşsu, Terme'deki Cevizli, Seydişehir'deki Esence ve Manavgat'daki Merkez Bucağı'dır. Ancak Nicetas Khoniates'in bahsettiği yer Çivril'de bulunan Gümüşsu beldesidir. Bk. C. Şimşek, "Eskiçağda Homa' Makalesi Üzerine Eleştirel İnceleme", *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S.5, 2010, s.1, 2. A. Bakır ile temelde ayrıldığımız coğrafi sınır da burasıdır. Yazarın değerlendirmesi için bk. A. Bakır, "Myriokephalon Savaşı Esnasında Anadolu'da Siyasi Durum ve Uluborlu Coğrafyasında Savaşın Yeri", s.83. Homa adı ile anılan

gerçekleştiği görülmektedir. Bundan sonra yer bildirimini sıkıntılı bir hâl alır. Zira Bizans ordusunun Gümüşsu'nun ardından ilerlediği güzergâh bilinen yerleşim birimleri olmayıp yazarın Myriokephalon olarak andığı yıkıntı hâldeki kale ile muharebenin cereyan ettiğinden bahsettiği *Tzivritze*²⁷ geçidir. Ancak ordunun genel hareketine bakıldığında ilerleyişin bundan sonraki hedefinin Sandıklı üzerinden gelişeceği görülmektedir. Nitekim bundan önce Khoma'ya gelen orduların güzergâhının kuzeye doğru olduğu hususunda elde birden çok misal vardır. Mesela 1092'de Dukas, Türk birliklerini takip ederken Laodikeia üzerinden Lampe'ye yani Dazkırı'na ve ardından da Khoma, yani Gümüşsu mevkinde gelmiş ve buradan da kuzeye yönelerek Polybotos, yani Bolvadin'e bağlanmıştır²⁸. Yine 1098'de Alexios Komnenos Polybotos'a Khoma üzerinden geçmiş ve buradan da Akşehir'e yönelmiştir²⁹. Bu örneklerle de desteklenen Nicetas Khoniates'in kayıtları, Bizans ordusunun Dinar'dan sonra "klasik yol ağını kullanmak suretiyle" batıya doğru ilerlediği ve Selçuklu ordusunun Dinar'ın batısında kalan bir bölgede baskınına uğradığı yönündeki değerlendirmeleri bir kenara kaldırmaktadır. M.A. Ceylan, Khoma'nın bu noktada bir düğüm olduğunu fark etmiştir. Gerçekten de konunun asıl düğümlendiği nokta burasıdır ve diğer tüm ayrıntılar ek teferruattır.

M.A. Ceylan, Nicetas Khoniates'in Sublaion kalesinden bahsetmemesini temel bir noktaya yerleştirip Bizans ordusunun Gümüşsu'ya uğradığı ile ilgili değerlendirmelere şüpheyle yaklaşmış ve bundan hareketle Nicetas Khoniates'in bahsettiği Khoma'nın, Gümüşsu değil de Beyşehir civarında bulunup daha sonra adları Esence ve Yukarı Esence'ye dönüşen Büyük Homa ve Küçük Homa olduğunu dile getirmiştir³⁰. Bununla birlikte W.M. Ramsay'in ve daha pek çoklarının da işaret ettikleri gibi Khoma ve Sublaion aslında tek ve bir yer olduğu

---

daha başka yerleşim birimleri için ayrıca bk. M.A. Ceylan, "Coğrafi Perspektiften Myriokephalon Savaşı'nın Yeri ve Konya Bağrsak Boğazı", s.83.

²⁷ I. Demirkent ve diğer pek çok yazar kelimeyi *Tzivritze* olarak göstermişlerse de Nicetas Khoniates'in eserini yazdığı yıllarda *beta* harfi *v* sesi yerine kullanılmıştır. Bundan ötürü biz bu doğru imlayı tercih ettik. Eserin İngilizce çevirisinde de transkripsiyon *Tzivritze* bu şekilde gösterilmiştir. *O City of Byzantium, Annals of Niketas Choniates*, translated by H.J. Magoulias, Wayne State University Press, Detroit 1984, s.101.

²⁸ W.M. Ramsay, "Notes and Inscriptions from Asia Minor (III)", s.125; B. Umar, "Myriokephalon Savaşı'nın Yeri", s.112.

²⁹ J.T. Roche, "In the Wake of Mantzikert: The First Crusade and the Alexian Reconquest of Western Anatolia", *History*, Vol. 914/ No. 2, 2009, s.150.

³⁰ M.A. Ceylan, "Coğrafi Perspektiften Myriokephalon Savaşı'nın Yeri ve Konya Bağrsak Boğazı", s.82, 84.

gibi³¹ yazarın da ifade ettiği üzere Esence ve Yukarı Esence için “*Bu tarihi yerleşme ile ilgili özellikle Bizans ve Anadolu Selçuklu dönemlerini kapsayan daha detaylı bilgi ve çalışmalara gereksinim vardır*”³². Zira söz konusu yerleşim birimleri çok daha sonraki dönemlerde –belki Gümüşsu’dan veya aynı adla anılan diğer yerlerden yapılan bir göçle- kurulmuş olabilir. Yazar da bu yerleşim birimi ile ilgili bilgilerini en erken XVI. yüzyıla çekebilmiştir³³. Oysaki Bizans kaynaklarındaki Khoma’nın Gümüşsu’daki muntıkayı işaret ettiği hususunda elde pek çok delil vardır. Bu gerekçelerin ışığı altında Khoma’nın bulunduğu noktayı bir başka muhitte aramak –yeni bir belge bulunana kadar- beyhudedir. Bu nedenle Bizans ordusunun Myriocephalon kalesini geçtikten kısa bir süre sonra vardıkları anlaşılın *Tzivritze* geçidinin Khoma, yani Gümüşsu’nun yakınlarında olduğu anlaşılmaktadır. Bizans ordusunun sefer sırasında Khoma’ya gelmesi ile ilgili yukarıda zikredilen örnekler akla getirilecek olunursa bu noktanın Gümüşsu ile Sandıklı arasındaki bir noktada bulunduğunu kat’i surette söylemek mümkündür. Bu nokta, daha önce W.M. Ramsay ve F. Dirimtekin’in üzerinde durdukları Düzbel üzerinden Sandıklı’ya bağlanan yol da olabilir, B. Umar’ın değerlendirdiği şekilde ordunun Khoma’dan sonra batıya doğru ilerledikten sonra kuzeye doğru Kufî çayı boyunca yöneldiği Sandıklı’ya uzanan hat³⁴ da olabilir. Ancak kesin olan şey, Myriocephalon muharebesinin nerede cereyan ettiği ile ilgili en güvenilir kaynağın yazarı olan Niketas Khoniates’in ifadelerinin muharebenin Çivril sınırları içerisinde gerçekleştiğine yönelik olmasıdır. Bu malumat, Bizans İmparatoru Manuel’in İngiltere Kralı Henry’e gönderdiği mektupta muharebenin yeri ile ilgili kayıtlara da uygunluk arz etmektedir. Ancak metin içerisinde muharebe alanı olarak gösterilen yer ile ilgili sıkıntılı bazı hususiyetler vardır.

³¹ Krş. M.A. Ceylan, “Coğrafi Perspektiften Myriocephalon Savaşı’nın Yeri ve Konya Bağrsak Boğazı”, s.82, 87; W.M. Ramsay, *The Cities and Bishopricks of Phrygia*, s.224.

³² M.A. Ceylan, “Coğrafi Perspektiften Myriocephalon Savaşı’nın Yeri ve Konya Bağrsak Boğazı”, s.84.

³³ M.A. Ceylan, “Coğrafi Perspektiften Myriocephalon Savaşı’nın Yeri ve Konya Bağrsak Boğazı”, s.82. Yazar bu hususta W.M. Ramsay’in bir değerlendirmesini de paylaşır. Ancak W.M. Ramsay’in son düzeltme notunun geçerli olduğu ve bu hâli ile daha doğru bir görüş olduğu anlaşılmaktadır. Bk. W.M. Ramsay, *Anadolu’nun Tarihi Coğrafyası*, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1960, s.83/ 1. dn.

³⁴ B. Umar, “Myriocephalon Savaşının Yeri”, s.106.

İmparator Manuel'in muhtemelen muharebeden çok kısa bir süre sonra İngiltere Kralı II. Henry'e gönderdiği³⁵ ve Houedenli Roger'in kroniğinde aktarılan mektubunda muharebe meydanı *Cybrilcymani* şeklinde gösterilir³⁶. Mektubun bir diğer, ancak daha kısa halde aktarıldığı versiyonunun bulunduğu Peterbroughlu Benedict'in eserinde ise muharebe meydanı *Cibrilcimani* olarak ifade edilir³⁷. Mektubun sadece özetinin yer aldığı Dicletolu Radulfi'nin eserinde ise hiçbir şekilde bir yer ismi zikredilmez³⁸. Houdenli Roger'in *Cybrilcymani* şeklinde gösterdiği yer adını daha önce *Kibrilkimani* veya daha düşük bir ihtimal olarak *Kübrilkümani* şeklinde okumak mümkünken Peterbroughlu Benedict'in *Cibrilcimani* olarak gösterdiği kelime *Kibrilkimani* şeklinde okumak gerekmektedir. Zira Latince *c* harfi her zaman *k* harfi okutturur (Cicero-Kikero / Afficere-Affikere)³⁹. Bundan ötürü, gerek Houdenli Roger, gerekse Peterbroughlu Benedict'in gösterdikleri imla, muharebe meydanı olarak *Kibrilkimani* şeklinde bir yere tekabül etmektedir. Bu hâli ile muharebenin gerçekleştiği alan, Nicetas Khoniates'in *Tzivritze*⁴⁰, Ioannes Kinnamos'un *Tzivrelitzeman*⁴¹ şeklinde gösterdiği geçidinin adına uygunluk gösterir⁴². Ancak burada kelime *Tzivritze-Çivriçe* ile *Tsivrelitsemā-Çivrelitsemā* arasında bir okunuş

³⁵ Öyle görünüyor ki Manuel'in mektubu sadece İngiltere ile sınırlı kalmıştır. Bununla birlikte Manuel'in sefere çıkmasından önce bazı bilgiler Papalığa ulaşıyordu. Mesela Ocak 1176'da Manuel'in Avrupa'ya bazı mektuplar gönderdiği haberleri Papalık belgeleri içerisinde kendisine yer bulmuştur. Bk. *Regesta Pontificum Romanorum ab Condita Ecclesia ad Annum Post Christum Natum MCXCVII*, Edidit Philippus Jaffe, Berolini 1851, s.767. Ancak bu metinler içerisinde Myriokephalon muharebesi ile ilgili bilgi bulunmamaktadır. Fakat Boso'nun eserinde Myriokephalon ile ilgili bilgilerin varlığı Papalık katına muharebe ile ilgili bilgilerin ulaştığını göstermektedir.

³⁶ *Post vero ubi ei quae illic adjacet angustiae loci quae Persis nominatur Cybrilcymani propinquavimus (...)* (Bunun ardından, Perslerin (=Türklerin) Cybrilcymani olarak andıkları dar bir yerin yakınına yaklaştığımız anda...) Bk. *Chronica Magistri Rogeri de Houedene*, Vol. II, edited by W. Stubbs, London 1869, s.103.

³⁷ *Gesta Regis Henrici Secundi Benedicti Abbatis*, Vol. I, Edited from the Cotton MSS. by W. Stubbs, London 1867, s.128.

³⁸ *Radulfi de Diceto Decani Landoniensis Opera Historica*, Vol. I, Edited from the Original Manuscripts by W. Stubbs, London 1876, s.418.

³⁹ M.A. Ceylan kelimeyi "Çivril çimeni" adını yansıttığı şeklinde değerlendirmiştir. Ancak metinde kullanılan kelime doğrudan bu şekilde bir okunuşa imkân vermez. Buna mukabil, aşağıda da değerlendireceğimiz üzere, kelimenin Nicetas Khoniates'in verdiği şekil ile karşılaştırılması ile ancak bu neticeye ulaşılabilir. Yazarın değerlendirmesi için bk. M.A. Ceylan, "Coğrafi Perspektiften Myriokephalon Savaşı'nın Yeri ve Konya Bağırsak Boğazı", s.85.

⁴⁰ Nicetae Choniatae, "Historia", s.232; Niketas Khoniates, *Historia*, s.124.

⁴¹ M.A. Ceylan, "Coğrafi Perspektiften Myriokephalon Savaşı'nın Yeri ve Konya Bağırsak Boğazı", s.88.

⁴² Bu üç adın birbiri ile aynı olduğu pek çok yazar tarafından dile getirilmiştir. En son olarak bk. M.A. Ceylan, "Coğrafi Perspektiften Myriokephalon Savaşı'nın Yeri ve Konya Bağırsak Boğazı", s.89.

sunmaktadır. Nicetas Khoniates ve Ioannes Kinnamos ile Manuel'in mektubunda gösterilen iki ayrı imladan hangisinin doğru olduğu meselesini analiz etmek zordur. İlk tahlilde, bizzat muharebeyi yöneten kişinin ağzından kaleme alınmasından ötürü Latince mektuptaki *Kibrilkimani* okunuşu daha güvenilir gibi dursa da burada kâtibin bir hata yaptığı da düşünülebilir. Yazarın *c* harfini *Tz* harfi yerine kullanarak *ts-ç* harfi vermeye çalıştığı, *v* harfini ise yanlışlıkla *b* olarak kullandığı üzerinde de durulabilir. Bu açıdan bakıldığında, biraz iddialı bir yaklaşımla kelimeyi *Çivrilçimani* veya *Tsivriltsimani* şeklinde değerlendirmek de mümkün olabilir. A. Çay bu yer adının Sultandağı için kullanıldığını ifade eder, ancak bu konuda hiçbir delil sunmaz⁴³. R. Topraklı, bu hali ile kelimenin Yenice Sivrisi olduğu kanaatindedir ve muharebenin Fatlın ovasında gerçekleştiğini belirtir⁴⁴. M.A. Ceylan ise *Cibrilcimani* yer adını *Çivril çimeni* şeklinde değerlendirmiş, ancak neticede “Osmanlı tarihi kaynakları, Bağirsak Boğazı çevresinin bir dönem Çemen Eli şeklinde adlandırıldığını ortaya koymaktadır” demek suretiyle bu muntakanın Bağirsak Boğazı'na tekabül ettiği görüşünü beyan etmiş⁴⁵, Ioannes Kinnamos'un eserinde Sultan Mesut zamanındaki Selçuklu-Bizans mücadeleleri ile ilgili bilgilerde geçen *Tzivrelitzemani* geçit ismine⁴⁶ işaretle “geçidin Konya'ya yakın bir konumda, Konya ile Beyşehir gölü arasında bir yol güzergâhı üzerinde olduğu öğrenilir” diyerek bunu belirli bir noktaya yerleştirmeye çalışmıştır⁴⁷. B. Umar ise *Cibrilcimani* ibaresini –biraz zorlama bir şekilde-

⁴³ A. Çay, *II. Kılıç Arslan*, s.78, 79.

⁴⁴ R. Topraklı, “Yenice Köyü Köprüsü ve Miryokefalon Savaşı”, s.1010, 1012.

⁴⁵ M.A. Ceylan, “Coğrafi Perspektiften Myriocephalon Savaşı'nın Yeri ve Konya Bağirsak Boğazı”, s.86. Diğer taraftan yazar J.A. Cramer ve Peterbroughlu Benedict'in “editörünün” “Tzibritze” adını Konya'ya uzanan dağlar olarak belirtmelerini de bir mütalaa olarak paylaşır. Bk. M.A. Ceylan, “Coğrafi Perspektiften Myriocephalon Savaşı'nın Yeri ve Konya Bağirsak Boğazı”, s.88, 89.

⁴⁶ *Ioannes Kinnamos'un Historia'sı (1118-1176)*, yayına hazırlayan I. Demirkent, TTK yay., Ankara 2001, s.41.

⁴⁷ M.A. Ceylan, “Coğrafi Perspektiften Myriocephalon Savaşı'nın Yeri ve Konya Bağirsak Boğazı”, s.89. Yazarın bu değerlendirmesini neye dayandığı, Ioannes Kinnamos'un eserini Türkçeye çeviren I. Demirkent'in ilgili kayda düştüğü dipnotta bulunmaktadır. Bu, 1984'te yayınlanan *Tabula Imperii Byzantini* adlı bir eserde yer alan bir tespittir. Bk. *Ioannes Kinnamos'un Historia'sı*, s.41/ 36. dn. Ioannes Kinnamos'a döndüğümüzde ise *Tzivrelitzemani*'yi Konya'ya sabitleyebilecek bir veri bulmak mümkün değildir. Kinnamos'un bahsettiği nokta, azından Sultan Mesut'un Danişmentli topraklarından gelerek Konya'dan ayrılmış bulunan Bizans ordusuna saldırabilecek kadar uzaklıkta yer alan bir geçittir. Buranın Konya'nın yakınlarında olması, bu zaman aralığını dikkate alacak olursak mümkün görünmemektedir.

İtalyanca kurallarına dayanarak *Çivrilçimani* olarak değerlendirmiştir⁴⁸. Bu teklifler son derece kıymetlidir. Ancak Nicetas Khoniates'in sefer güzergâhı ile ilgili verdiği bilgileri göz önüne almak mecburiyetindeyiz. Burası Çivril'de bulunan bir yerdir ve Çivril'in içerisinde değerlendirilmesinden ötürü *Çivril'in çimani* veya *çimeni* olarak adlandırılan bir mıntıkadır. Bu noktada B. Umar'ın ilgili yer adını Çivril ile ilişkilendirmesine –teknik olarak farklı hususlardan hareket etsek de- biz de katılıyoruz.

İmparator Manuel'in mektubunda konu edilmesi gereken diğer bir husus, Houedenli Roger'in kroniğinde aktarılan satırlarda yer alan "*Ex quo vero finea Turcorum invasimus*" ibaresidir. "Türklerin sınırlarına girmemiz üzerine" ifadesi, Myriokephalon muharebesinin Türk sınırları içerisinde gerçekleşmiş olduğunu göstermektedir. R. Topraklı, bu beyana dikkati çekerek "*Türk toprakları dışında ve Türk-Roma hududunun uzağında kalan hiçbir savaş yeri kabul edilebilir ve değerlendirilmeye alınabilecek bir iddia olamaz ve buna göre Roma toprağında bulunan Kufi Boğazı, Düzbel vs. ile Türk toprağında bulunan Konya Kavak savaş yeri olamaz*" demektedir⁴⁹. Bununla birlikte Khoma, yani Gümüşsu'nun kuzeyinde kalan bölgenin tam da bu yıllarda Bizans idaresinde bulunan bir mıntika olduğunu ifade etmek için bir delil –modern araştırma notu veya tespiti değil, doğrudan kaynak bilgisi- ortaya koymak gerekir. Elbette bu bile başlı başına bir inceleme konusudur. 1150'li yıllarda bu sınırı kesin olarak bir noktaya sabitleyebilmek pek mümkün görünmemektedir. Nitekim II. Haçlı seferleri ile ilgili kaynak eseri yazarlarından birisi olan Deuilli Odo'nun eserinde Türkiye ifadesi boğazların karşısında bulunup doğuya doğru uzanan bir ülke olarak tasvir edilir. III. Haçlı seferinde ise bu muğlâk ifade yerini daha kat'i bilgilere bırakır. Bu seferle ilgili kaynaklarda ifade edildiği kadarıyla Türkiye sınırları Laodicea'nın batısındaki bir tuz yatağından, muhtemelen Dazkırı'nın hemen güneyindeki Acıgöl'den başlar ve seferin devam ettiği Larend'e kadar devam eder⁵⁰. Ancak buradaki tasvir 1190'daki bir durum ile ilgilidir ve 1176 yılındaki şartları doğrudan bu seferle ilgili kaynaklara dayanarak öğrenmek şansı bulunmamaktadır. Ancak bizim için önemli olan husus, kaynaklarda Türk toprakları veya doğrudan Türkiye olarak ifade edilen coğrafi adın ortaya çıkmasının, bölgelerin yoğunluklu olarak kimin tarafından yurt tutulduğundan çok kimin hâkimiyetinde bulunduğu ile ilgili

⁴⁸ B. Umar, "Myriokephalon Savaşının Yeri", s.106. İtalyanca ile ilgili kural için "zorlama" tabirini kullanmamızın nedeni, İtalyanca kuralları ile ilgili değil, önerisinin ön şartı olan katibin ana dilinin İtalyanca olduğunun teşhis edilmesinin imkansızlığından kaynaklanmaktadır.

⁴⁹ <http://www.evrensel32.com/dag-fare-dogurdu-makale,59.html> (Erişim tarihi 19.04.2017)

⁵⁰ A.T. Özcan, "XVI. Yüzyıla Kadar Türkiye ve Türkmenya Adının Batı Dünyasındaki Kullanımı ve Sınırları", *Türkiyat Mecmuası*, C.22, 2012, s.68, 69.

olarak zikredilmiş olmasından ileri gelir. Bu açıdan bakıldığında Bizans İmparatorluğu'nun Khoma'nun kuzeyindeki alanda egemen durumda olduğunu gösterir bir delil bulunmamaktadır. Aksine Khoma-Soublaeum kent ve kalesinin Dorylaeum ile eş zamanlı olarak Türkmen saldırılarına karşı yeniden inşa edilmiş-güçlendirilmiş alanlar olması⁵¹, Gümüşsu'nun kuzeyden gelecek Türkmen saldırılarına karşı bir tutunma noktası işlevi gördüğüne ve bu sahalardan da Selçuklu hâkimiyetinde bulunduğu işaret etmektedir. S. Vryonis bu hususta dikkat edici bir değerlendirme ortaya koyar:

“Manuel Khoma-Soublaeum’u Maeander’in kaynaklarının yakınına inşa etmeye karar verdi. Bizanslılar ardından, metnin ifade ettiği kadarıyla, bu uzun zamandır yıkık ve terk edilmiş kenti ‘Pers ülkesinin içerisinde’ inşa ettiler. (...) Bundan sonra Dorylaeum, Pithecas, Malagina ve Khoma-Soublaeum göçerlerin ortasında Bizans’ın istasyonu haline geldi. Myriocephalum muharebesinden sonra Selçuklu sultanı Manuel’e, varlıklarının sınırlardaki Türkmenler üzerinde ne mana ifade ettiğini fark ederek bu iki tahkim edilmiş alanı yıkmak konusunda baskı kurdu”⁵².

Bizans tarihi sahasında önemli bir isim olup Selçuklu-Bizans ilişkileri özelinde ciddi incelemelerin sahibi olarak tanınan yazarın bu değerlendirmesi, kesin olarak Gümüşsu'nun Bizans İmparatorluğu'nun Gümüşsu ve Dinar ile güneydeki topraklarını koruyan bir dalgakıran vazifesi üstlendiğini ve kuzeyindeki bölgelerin de “Türk toprağı” olduğu hususunda bilimsel bir kabulün varlığını gösterir.

Netice olarak, Bizans ordusunun Dinar’a varmasının ardından batıya doğru ilerleyerek muharebenin Uluborlu veya Gelendost ile Kumdanlı kadar uzatan görüşün temelinde, Bizans İmparatorluğu kara yolunun bu hat üzerinden geçtiğine yönelik bir intiba bulunmaktadır. Hatta bu görüş bu şekilde Karamıkbeli tezini de zayıflatmıştır. Bununla birlikte daha önceki yıllarda Bizans ordularının bu bölgede daha farklı alternatifler kullanmaları, bu değerlendirmelerin temelini teşkil eden “tekel yol” dayanağını yok etmektedir. Nitekim yukarıda da ifade edildiği üzere 1092’de Dukas, Türk birliklerinin peşinden sürdüğü hareketi sırasında Laodikeia üzerinden Lampe’ye yani Dazkırı’na ve ardından da Khoma, yani Gümüşsu mevkesine gelmiş ve buradan

⁵¹ S. Vryonis, “Nomadization and Islamization in Asia Minor”, *Dumbarton Oaks Papers*, Vol.29/1975, s.46.

⁵² S. Vryonis, “Nomadization and Islamization in Asia Minor”, s.54.

da kuzeye Polybotos, yani Bolvadin'e çıkmıştır. Yine 1098'de Alexios Komnenos Khoma üzerinden Polybotos'a geçmiş ve buradan Akşehir'e ilerlemiştir. Bu örneklere daha başkaları da kuşkusuz ki eklenebilir⁵³. Ancak bunların tamamı, Bizans ordusunun seferde kullanabileceği tek yolun Dinar'ın batısına doğru uzanan yol olduğu ve bundan ötürü de Myriopkepholon'un bu hat üzerinde gerçekleştiğini savunan görüşe hilaf teşkil etmektedir. Bu sefer güzergâhı diğer taraftan Myriokepholon muharebesine doğru giden ordunun hareketi ile de birebir uyuşmaktadır. Ancak bu olmasa bile Bizans ordusunun ulaştığı son tespit edilebilir nokta Khoma, yani Gümüşsu'dur. Bizans ordusunun bu noktadan yeniden Dinar'a geri dönerek batıya doğru ilerlemeye devam ettiğini düşünmek kabulü mümkün değildir.

Bu konuda en son incelemede ortaya konan Myriokephalon muharebesinin Bağırşak Boğazı'nda gerçekleştiğine ilişkin değerlendirmenin mahzurları vardır. Yukarıda ifade ettiklerimize ek olarak şunu sormak gerekmektedir: Nicetas Khoniates sefer sırasında Dinar'a uğranıldığını ifade etmektedir, ardından Khoma'ya geçildiğini söylemektedir, peki neden Nicetas Khoniates Bağırşak Boğazı'na kadar süren yolculukta başka bir noktaya işaret etmemektedir? İncelemenin sahibi M.A. Ceylan, Khoma'nın Konya civarında bulunduğu şeklinde bir değerlendirme içerisine girdiği için bu noktada yukarıdaki değerlendirmemiz bakîdir. Ancak Khoma'nın Gümüşsu olduğu gerçeğini bir kenara bırakacak olsak ve Dinar'dan sonra Bizans ordusunun batıya yönelerek M.A. Ceylan'ın değerlendirdiği şekilde Konya'da bulunan Khomalardan birine uğradığını kabul etsek bile, Nicetas Khoniates'in Bizans ordusunun bu yol üzerinde uğraması gereken Sozopolis veya daha başka yerleşim birimlerinden bahsetmesi gerekmez mi idi? Bağırşak Boğazı, bu ve daha başka yönleri açısından kabulü mümkün olmayan bir uzaklıkta yer almaktadır.

Bizim Myriokephalon muharebesinin nerede gerçekleştiği ile ilgili görüşümüz şu şekildedir:

- I. Bizans ordusu Leodicea'ya gelmiş, buradan
- II. Khonai, yani Honaz üzerinden
- III. Lampis, yani Dazkırı'na geçmiş ve yoluna
- IV. Khelainai, yani Dinar üzerinden devam etmiştir.

⁵³ B. Umar, Peutinger'in haritasında Kufi çay üzerinden ilerleyen bir anayolun gösterildiğini ifade etmektedir. Biz bu bilgiyi -kısıtlı zamandan ötürü- doğrulamak imkânı bulamadık. Bu husus, ilgili harita üzerinden doğrulanabilirse Kufi çay tezi Myriokephalon muharebesinin gerçekleştiği hat olması bağlamında güçlenecektir. Yazarın değerlendirmesi için bk. B. Umar, "Myriokephalon Savaşının Yeri", s.107.

V. Bizans İmparatoru Manuel bunun ardından Khoma, yani Çivril ili Gümüşsu beldesine yönelmiş, ardından da

VI. Sandıklı'ya doğru çıkmak ve Konya'ya bu hat üzerinden ulaşmak, belki de bu arada Gümüşsu ile kuzeyindeki alanda yurt tutmuş Türkmen unsurunu batıya doğru püskürtmek, gayesiyle kuzeye ilerlemiştir. Bu kuzey yolu daha önce W.D. Ramsay'in değerlendirip ardından vazgeçtiği Düzbel⁵⁴ de olabilir, bu mıntıkanın batısında bulunan Kufî çayı boyunca uzanan vadi⁵⁵ de olabilir⁵⁶.

Biz bundan sonra yapılacak incelemelerin bu iki nokta üzerinde yoğunlaştırılması gerektiğini düşünüyoruz. Bunlar arasından bizim daha kuvvetli ihtimal gördüğümüz Kufî çayın aktığı bölgedir. Daha önce bu hususta görüş bildiren B. Umar'ın ortaya koyduğu tespitlerin⁵⁷ yüzey araştırmaları ve arkeolojik incelemelerle ve sanat tarihi etütleri ile zenginleştirilmesi gerekir. Ancak kesin olan husus, yaptığımız değerlendirmeye göre, Myriokephalon muharebesinin Çivril sınırları içerisinde gerçekleştiğidir. Aksi durum, Nicetas Khoniates'in eserini Myriokephalon muharebesinin güzergâhı kaynaklarından çıkarmayı gerektirmektedir⁵⁸.

⁵⁴ W.M. Ramsay, "Notes and Inscriptions from Asia Minor (III)", s.125-127.

⁵⁵ B. Umar, "Myriokephalon Savaşının Yeri", s.106.

⁵⁶ M. Kutlu, muharebe alanı olarak Çivril'e işaret etse de bunun Akdağ geçitlerinden birisinde gerçekleşmiş olabileceğini ifade eder. Ancak Bizans ordusunun bu dağa tırmanması pek mümkün değildir. Fakat muharebenin Çivril'de gerçekleştiğine ilişkin görüşü bizim değerlendirmelerimize uygunluk arz eder. Bk. M. Kutlu, *Seljuk Caravansarais in the Vicinity of Denizli: Han-Abad (Çardakhan) and Akhan*, Unpublished Master Thesis, Bilkent University 2009, s.13.

⁵⁷ B. Umar, "Myriokephalon Savaşının Yeri", s.106 vd.

⁵⁸ (Eylül 2017'de Çivril Belediyesi tarafından düzenlenen bir panel sonrası Çivril'den Münir Seyhan ve arkadaşları, Prof. Dr. Levent Kayapınar, Yrd. Doç. Dr. Beycan Hocaoğlu ve Araş. Gör. Halef Cevrioğlu ile şahsımı Kufî vadisine götürmek inceliğinde bulundular. Gece geç vakte kadar süren keyifli bir yürüyüşle Kufî vadisini bir baştan bir başa dolaştık. Bunun bir neticesi olarak Kufî vadisinin Miryokephalon muharebesinin cereyan ettiği vadi olduğu hususundaki düşüncelerimiz yerli yerine oturdu. Bu alanda bir arkeolojik kazı başlatılabilirse tartışmalara bir nihayet verilebilecektir. Yoksa, artık en önde gelen kaynak metnin bile hiçe sayıldığı bir bilimsel ortamda tartışmaların sona ereceğini beklemek beyhudedir. –parantez içerisindeki kısmın ana metine eklenme tarihi: 09.11.2017-)

BİBLİYOGRAFYA

Kaynak Eserler

“Alexander III Vita, A Bosone cardinali conscripta”, *Pontificum Romanorum qui Fuerunt inde ab Exeunte Saeculo IX usque ad finem saeculi XIII Vitae ab Aequalibus Conscriptae*, edidit I.M. Watterich, Tom II, Lipsiae 1862.

Chronica Magistri Rogeri de Houedene, Vol. II, edited by W. Stubbs, London 1869.

Chronique de Michel le Syrien Patriarche Jacobite D’Antioche, (1166–1199), par J.-B. Chabot, Tome III, Paris 1905.

Gesta Regis Henrici Secundi Benedicti Abbatis, Vol. I, Edited from the Cotton MSS. by W. Stubbs, London 1867.

Ioannes Kinnamos’un Historia’sı (1118-1176), yayına hazırlayan I. Demirkent, TTK yay., Ankara 2001.

Korykoslu Hayton, *Doğu Ülkeleri Tarihinin Altın Çağı*, çev. A.T. Özcan, Selenge yay., İstanbul 2015.

Nicetae Choniatae, “*Historia*”, *Corpus Scriptorum Historiae Byzantinae*, Editio Emendatior et Copiosior, Consilip B.G. Niebuhrii, ex Recensione Immanuelis Bekkeri, Bonnae 1835.

Niketas Khoniates, *Historia* (*Ioannes ve Manuel Komnenos Devirleri*), çev. F. Işıltan, TTK yay., Ankara 1995.

O City of Byzantium, Annals of Niketas Choniates, translated by H.J. Magoulias, Wayne State University Press, Detroit 1984.

Radulfi de Diceto Decani Lundoniensis Opera Historica, Vol. I, Edited from the Original Manuscripts by W. Stubbs, London 1876.

Regesta Pontificum Romanorum ab Condita Ecclesia ad Annum Post Christum Natum MCXCVII, Edidit Philippus Jaffe, Berolini 1851.

Tetkik Eserler

Altan, E., “Myriokephalon (Karamıkbeli) Savaşı’nın Anadolu Türk Tarihindeki Yeri”, *Türkler*, C.6, ed. A. Güzel vd., Yeni Türkiye yay., Ankara 2002, s.630-634.

Ayönü, Y., *Selçuklular ve Bizans*, TTK yay., Ankara 2014.

Bakır, A., “Myriokephalon Savaşı Esnasında Anadolu’da Siyasi Durum ve Uluborlu Coğrafyasında Savaşın Yeri”, *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi (Isparta Bölgesinin Tarihi Coğrafyası ve Myriokephalon Savaşı Sempozyumu Bildirileri)*, 2014, s.71-96.

Ceylan, M.A. ve Eskikurt, A., “Kufi Çayı Boğazı’nın Doğal ve Tarihi Coğrafyası”, *Marmara Coğrafya Dergisi*, C.1/S.3, 2001, s.123-152.

Ceylan, M.A., “Coğrafi Perspektiften Myriokephalon Savaşı’nın Yeri ve Konya Bağırsak Boğazı”, *Selçuklu Araştırmaları Dergisi*, S.5/ 2016, s.69-94.

Çay, A., *II. Kılıç Arslan*, Kültür ve Turizm Bakanlığı yay., Ankara 1987.

Çay, A., *Sultan II. Kılıç Arslan ve Karamıkbeli (Myriokephalon Zaferi)*, Orkun yay., İstanbul 1984.

Foss, C., “The Lycian Coast in the Byzantine Age”, *Dumbarton Oaks Papers*, Vol. 48/ 1994, s.1-52.

Haldon, J., *Warfare, State and Society in Byzantine World 565–1204*, UCL Press, London 1999.

- Kesik, M., "Dânişmendli Beyliği-Bizans (Doğu Roma) İmparatorluğu İlişkileri, *Osmanlı Araştırmaları*, C. XXXIV/ II, s.119-144.
- Kortanoğlu, R.E., *Helenistik ve Roma Dönemlerinde Dağlık Phrygia Bölgesi Kaya Mezarları*, Anadolu Üniversitesi yay., Eskişehir 2008.
- Kutlu, M., *Seljuk Caravansarais in the Vicinity of Denizli: Han-Abad (Çardakhan) and Akhan*, Unpublished Master Thesis, Bilkent University 2009.
- Özcan, A.T., "XVI. Yüzyıla Kadar Türkiye ve Türkmenya Adının Batı Dünyasındaki Kullanımı ve Sınırları", *Türkiyat Mecmuası*, C.22, 2012, s.63-82.
- Ramsay, W.M., "Notes and Inscriptions from Asia Minor (III)", *The American Journal of Archaeology and of the History of the Fine Arts*, Vol. 2, No. 2, 1886, s.123-131.
- Ramsay, W.M., *Anadolu'nun Tarihî Coğrafyası*, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1960.
- Ramsay, W.M., *The Cities and Bishoprics of Phrygia*, Vol. I, Clarendon Press, Oxford 1895.
- Roche, J.T., "In the Wake of Mantzikert: The First Crusade and the Alexian Reconquest of Western Anatolia", *History*, Vol. 914/ No. 2, 2009, s.135-153.
- Şimşek, C., "Eskiçağda Homa' Makalesi Üzerine Eleştirel İnceleme", *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S.5, 2010, s.1-16.
- Topraklı, R., "Yenice Köyü Köprüsü ve Miryokephalon Savaşı", *Kastamonu Eğitim Dergisi*, C. 18/ N. 3, 2010, s.997-1012.
- Turan, O., *Selçuklular Zamanında Türkiye*, Ötüken neşriyat, İstanbul 2011.
- Umar, B. "Myriokephalon Savaşının Yeri: Çivril Yakınında Kufi Çayı Vadisi", *Belleten*, C. LIV/ 209, s.99-116.
- Vryonis, S., "Nomadization and Islamization in Asia Minor", *Dumbarton Oaks Papers*, Vol.29/1975, s.41-71.
- Vryonis, S., *The Decline of Medieval Hellenism in Asia Minor and the Process of Islamization from the Eleventh through the Fifteenth Century*, University of California Press 1971.

İnternet Erişimleri

<http://www.evrensel32.com/dag-fare-dogurdu-makale,59.html> (Erişim tarihi 19.04.2017)

<http://www.haberturk.com/yerel-haberler/haber/9632955-miryokephalonun-izleri-konyada-aranacak> (Erişim tarihi: 18.04.2017)

MYRIOKEPHALON SAVAŞI'NIN KONYA BAĞIRSAK BOĞAZI'NA LOKALİZE EDİLMESİNE MİKROTOPONİMİK KATKILAR

MICROTOPONYMIC CONTRIBUTIONS TO THE LOCALISATION OF THE BATTLE OF MYRIOKEPHALON TO BAGIRSAK GORGE, KONYA

Mustafa ARSLAN*

Öz

Bizans Devleti ve Türkiye Selçuklu Devleti arasında 17 Eylül 1176 yılında yapılan Myriokephalon Savaşı Türklerin zaferi ile sonuçlanmıştır. Bu savaş sonunda Anadolu bir Türk yurdu haline gelmiş, savaşın etkileri aradan geçen sekiz yüzyılı aşkın süre boyunca devam etmiş, Türkler Anadolu topraklarını bir daha bırakmamışlardır.

Günümüzde savaşın yeri ile alakalı tartışmalar bilim dünyasının bu mühim hadiseyi tekrar incelemeye başlamasına sebebiyet vermiştir. Bilim dünyası son zamanlarda savaşın yapıldığı yeri belirleme hususunda yeni bir gayrete girmiştir. Savaş hakkında bilgi veren kaynaklardan yola çıkarak çeşitli önermelerde bulunulmuştur. Bu önermeler genelde Denizli Çivril'de yer alan Kufi Boğazı, Isparta Gelendost, Isparta Yalvaç Karamık Beli ve Konya Beyşehir Bağirsak Boğazı ekseninde yapılmaktadır.

Araştırmacılar Bizans ordusunun Kelainai (Dinar)'ye uğradığı noktada hemfikirlerdir. Ancak Kelainai'den sonra ordunun izlediği güzergâh ve savaşın yeri tartışmalıdır. Bu tartışmalar kroniklerde geçen Çivril ve Homa adlarının hem Konya'da hem de Denizli'de olması sebebiyle tam anlamıyla açıklığa kavuşmamaktadır. Hem Kufi Boğazı'nın hem de Bağirsak Boğazı'nın savaş yeri olarak tartışılmasında Çivril ve Homa yerleşimlerinin varlığı bu iki mekânı savunan bilim insanlarını diğer konuları savunanlara karşı avantajlı hale getirmektedir.

Ancak, kaynaklarda geçen Çivril (Çivrilçimeni) adı bu iki yerleşimden farklı ve onlardan bağımsız bir yeri de işaret edebilir. Bağirsak Boğazı'na yakın bir konumda tespit ettiğimiz Çivril ve bundan biraz daha uzakta bulunan Çivrelliler adlı yerler bu olasılığın mümkün olabileceğini göstermektedir. Bu çalışma ile bazı mikrotoponimik bulgulardan faydalanarak savaşın yerini tespit etmeye katkı sağlamak amaçlanmıştır. Bununla birlikte yüzey araştırmaları ve arkeolojik kazılar

---

* Yrd. Doç. Dr. Selçuk Üniversitesi Beyşehir Ali Akkanat Turizm Fakültesi. muarslan@selcuk.edu.tr

olmadan savaşın yerini tam olarak tespit etme yönündeki gayretler yine de tartışmaları hep beraberinde getirecektir.

Anahtar Kelimeler

Myriokephalon Savaşı, Çivril, Homa, Bağırsak Boğazı, Toponimi.

Abstract

The Battle of Myriokephalon fought between the Turkey Seljuk State and Byzantine State on 17 September 1176 resulted with the victory of Turks. At the end of the war, Anatolia became a homeland for Turks, the effects of the war have gone on for over eight centuries, and Turks have never left Anatolia.

The discussions on the place of the war have caused the scientific world to study this important event again. Scholars have made efforts to localise the war recently. Some interpretations have been made for the localisation by making use of the related sources. These localisation proposals generally address Kufi Gorge in Denizli/Çivril, Isparta/Gelendost, Karamık Beli in Isparta/Yalvaç and Bağırsak Gorge in Konya/Beyşehir.

Scholars agree with the fact that the Byzantine Army arrived in Kelainai (Dinar). But the route of the army after leaving Kelainai and the place of the battle are questionable. The reason of these discussions is that there are Çivril and Homa settlements both in Konya and Denizli. The fact that there are Çivril and Homa settlements in the discussions about Kufi Gorge or Bağırsak Gorge as the battlefield makes the scholars who suggest these two settlements more advantageous than the others defending other localisations.

However, Çivril (Çivrilçimeni) mentioned in the sources may address another place different and independent from both of these settlements. The toponymies such as Çivriller with close location to Bağırsak Gorge and Çivrelliler that a little further than the other show that it can be possible. In this study, it is aimed to contribute to the localisation of the battle ield by making use of microtoponymical evidence. On the other hand, localisation studies without archaeological excavations and survey researches are going to lead new discussions as well.

Keywords

The Battle of Myriokephalon, Çivril, Homa, Bağırsak Gorge, Toponymy

GİRİŞ

Anadolu'nun Türk yurdu haline gelmesinin ve bu topraklardan bir daha çıkmamak üzere yerleşmemizin önemli adımlarından biri olarak Myriokephalon Savaşı tarihte derin izler bırakmış bir hadisedir. Savaşın yeri konusunda çeşitli fikirler ortaya atılmış ve atılmaktadır. Bu kapsamda hazırlanmış en detaylı çalışma Ceylan ve Eskikurt'un eseri¹ olarak göze çarpmaktadır. Tarihi ve coğrafi çalışmaların yanında bazı yer adlarının konunun aydınlatılmasında faydalı olacağını da düşünmekteyiz. Kroniklerde geçen yer adlarının Türkçe olanlarının günümüze kadar ulaşma ihtimali savaşın yerini belirlemede kuşkusuz faydalı olacaktır. Çünkü yer adları bir bakıma o yörede yaşayan insanların tapu senetleri² olduğundan çok sıkı bir biçimde korunmuş olmalıdır. Türkçe yer adlarının yanında aynen koruyup günümüze kadar kullandığımız dilimize ait olmayan yer adları da muhakkak vardır. Bu durum bizim bu coğrafyada yaşamış olan halklarla zamanında etkileşime girdiğimizin de birer göstergeleridir. Konumuzla ilgili olarak sadece Konya'nın adı bile kültürel devamlılığa güzel bir örnek teşkil etmektedir. Konya'nın adı ilk olarak Hititler zamanında İkuwanija³ olarak karşımıza çıkmakta, sonraları Hellenizmin de etkisiyle yerel bir efsane olan Nannakos Efsanesi'nde geçen "eikones" teriminden İkonium'a dönüşmekte⁴ ve son olarak Anadolu'da Türk hâkimiyetinin başlamasından günümüze kadar da çok az değişikliklerle Konya olarak telaffuz edilmektedir. Konya gibi tarihin her döneminde önemini korumuş ve çeşitli kültürlerle ait unsurların zaman zaman bir arada yaşama fırsatı bulduğu bir şehrin adının binlerce yıldır çok az değişikliklerle varlığını sürdürmüş olması normal karşılanabilir. Buna karşın, kültürel devamlılığı gösterecek bir yerleşim yeri haricinde küçük bir toprak parçasının adını aradan geçen uzun zamana karşı koruyabilme ihtimali savaşın yerini tespit etmede destek olacak bilgiler de sunabilir. Bu sebeple, bu çalışmada savaşın meydana geldiği yer toponimik verilerle açıklanmaya çalışılacağı için yer adları ile alakalı aklı bazı sorular da gelecektir.

Bu sorular: Konya gibi şehir olamamış, hatta yerleşim yeri olarak bile günümüze kadar kullanılmayan bazı yerlerin adı günümüze ulaşabilir mi?

¹ Mehmet Akif Ceylan ve Adnan Eskikurt, *Tarihi Coğrafya Açısından Myriokephalon Savaşı (17 Eylül 1176) ve Konya Bağırsak Boğazı*, Konya Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları: 359, Konya 2017. s.1-60.

² Erk Yurtsever, *Asya'daki Türkçe Coğrafi Adlar Derlemesi*, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, İstanbul 1993, s. 8.

³ Hasan Bahar, Güngör Karauğuz, ve Özdemir Koçak, *Eskiçağ Konya Araştırmaları 1*. İstanbul, 1996 s.51.

⁴ William Mitchell Ramsay, *The Cities of St. Paul*, Hodder and Stoughton, London 1907, s. 319-320.

Yerleşim yeri olarak kullanılmayan arazilerin adları ne kadar eskiye gidebilir?

Bir bölgede yaşayan halkın hafızası ne kadar kuvvetlidir? Şeklinde olabilir.

1. BEYŞEHİR'DE TESPİT EDİLEN BAZI TARİHİ YER ADLARI

Bilindiği gibi Bağrsak Boğazı'nın bir ucu Beyşehir sınırlarındayken diğer ucu da Meram sınırları içinde yer almaktadır. Bu sebeple Beyşehir'in toponimik zenginliği savaşın lokalizasyonu hakkında çok faydalı bilgiler sağlayabilir. Bu bilgilere geçmeden önce Beyşehir ve çevresinin hafızasının ne kadar geriye gidebildiğine bakmakta fayda vardır.

Beyşehir ve çevresinden derlediğimiz yer adları⁵ arasında muhtemelen en eskiye giden adlar Malanda ve Balmanda'dır. Malanda, Beyşehir'in batısında Kurucuova Mahallesi'nde bir yayladır. Balmanda ise Beyşehir'in kuzeybatısında Gölkaşı ve Çiftlik Mahalleleri arasında yer alan bir tarım arazisidir. Bu yer adlarının ortak yanları –anda sonekleridir. M.Ö 2. binde Beyşehir'in de yer aldığı Güney ve Batı Anadolu'da konuşulan dil Luvicedi. Bu yer adlarında kullanılan sonekler Hitit döneminde yer adlarında yaygın bir biçimde kullanılmaktaydı⁶. Luvicenin etkilerinin en geç M.S 6. yüzyıla kadar sürdüğünü⁷ hesap ettiğimizde bu yer adlarının en az 1500 yıldır kullanıldığı sonucuna ulaşabiliriz. Bunlara ek olarak yine aynı bölgede yer alan İmrenler Mahallesi'nin eski adı Balganda'dır. Beyşehir'e komşu ilçe Seydişehir'in Ketenli Mahallesi'nin eski adı da Çalmanda'dır. Bu iki örnekten de anlaşılacağı gibi Luvice'nin bölgedeki etkisi günümüze kadar sürmüştür. Ancak son iki ad yerleşim yerine ait olduğu için günümüze ulaşması daha kolay olmuştur.

Günümüzden 2000 yıl öncesine gittiğimizde Misthia⁸ (Beyşehir) ve Neapolis⁹ (Kıyakede) arasında Killanian (Cillanian) adında bir ovadan bahsedilir. Strabon bu ovada yer alan kent nüfusunun Phrygialılarla kaynaştığını belirtir¹⁰. Plinus Galatia sınırlarını verirken Cyllanticum adında bir yeri nakleder¹¹. Kaya da yukarıdaki kaynaklarda bahsedilen Killanian Ovası hakkında araştırmalar

⁵ Mustafa Arslan a, *On ancient Luvian elements in the toponymy of the Beyşehir county, Turkey*, Helsinki 2011, s. 3-9, 42-51.

⁶ Sedat Alp, *Hitit Çağında Anadolu*, Tübitak, Ankara, 2000, s. 14.

⁷ Hasan Bahar, *Eskiçağ Tarihi Ders Notları*, Dizgi Ofset, Konya, 2005, s. 174.

⁸ Alan., S., Hall, "The Site of Misthia", *Anatolian Studies*, 9, (1959), s. 119-124.

⁹ French Kıyakede'de bulduğu Neapolis yazıtına ek olarak köyün altındaki höyüğün adının İznebolu veya İsnebolu olduğunu öğrenmiştir ve bunun Neapolis adının bozulmuş bir hali olduğunu düşünmektedir. D., French, "Roads and Miliaria of Asia Minor", *Anatolian Studies*, 34, (1984), s. 10-11.

¹⁰ Strabon XIII. 4. 13.

¹¹ Plinius, *Natural History*, V. 42.

yapmış ve Hüyük İlçesi Mutlu Mahallesi'nde Cilana adında bir yer tespit etmiştir¹². Mutlu Mahallesi'ne ek olarak Beyşehir'e bağlı Sevindik Mahallesi'nde de Cilana adında bir yer vardır. Bu mahalleye komşu Emen halkı da bu yöreye biraz farklı olarak Cinala demektedir¹³.

Karalis (Beyşehir) Gölü çevresinde Roma Dönemi imparatorluk mülklerinden birisinin adı Askara'ydı ve Ramsay bu mülkün Beyşehir'e bağlı Üstünler Mahallesi'nin eski adı olan Üskerles ile aynı olabileceğini belirtmiştir¹⁴. Buna ek olarak Beyşehir Gölü Karaburun Plajı'nın batısında Üstünlere ait olan adaya günümüzde balıkçılar Üskerles Adası demektedirler. Üskerles ismi Manuel'in 1146 Konya kuşatmasından dönerken bahsettiği Pusguse (Beyşehir) Gölü'nün eski adı olan Skleros'a¹⁵ da oldukça benzemektedir.

1176 yılında yapılan Myriocephalon Savaşı üzerinden çok geçmeden Beyşehir ve çevresinde Moğolların etkilerini görmekteyiz. Sultan Mesud'un İlhanlı hükümdarını 1288 yılında Anadolu'ya çağırmasıyla Beyşehir ve yöresi de Moğol zulmüne uğramıştır. Sonra, 1326 yılında Eşrefoğlu II. Süleyman Moğollar tarafından işkence ile öldürülmüştür¹⁶. Ebu Said Han'ın 1336 yılında ölmesiyle Anadolu'da küçük bölgeleri yöneten hanedanlar ortaya çıkmıştır¹⁷. İsmail Ağa da Beyşehir'de, 1379 yılında ölünceye kadar kısmen Karamanlılar'a bağlı kalarak, hüküm sürmüştür¹⁸. Moğollar'ın varlığını toponimik olarak kanıtlayan adlara Gönen Mahallesi'nde rastlamaktayız. Mahallede bulunan Küçük Muğullar ve Büyük Muğullar mevkileri o dönemin izlerini hala taşımaktadırlar.

Yukarıdaki örneklerden de anlaşılacağı üzere Beyşehir'in ve halkının toplumsal hafızası çok kuvvetlidir ve bu binlerce yıl öncesine gidebilir. Bu hafızanın Myriocephalon Savaşı ile ilgili kayıt tutma ihtimali de bulunmaktadır. Savaş ile ilgili kayıtlarda geçen yer adlarını mikrotoponimik düzeyde araştırdığımızda karşımıza ilginç sonuçlar da çıkabilmektedir.

¹² Mehmet Ali Kaya, "Cillanicus Tractus: A Re-Interpretation of Its Location", *Arkeoloji ve Sanat Dergisi*, 124, (2007), s. 45-50.

¹³ Mustafa Arslan (a), a.g.e, 44, 48.

¹⁴ William Mitchell Ramsay, "Studies in the Roman Province Galatia. VI.--Some Inscriptions of Colonia Caesarea Antiochea", *The Journal of Roman Studies*, Vol. 14, (1924), s. 200.

¹⁵ Ioannes Kinnamos, Ioannes Kinnamos'un Historia'sı (118-1176), (Çev.İşın Demirkent), Türk Tarih Kurumu, Ankara 2001 (s.49).

¹⁶ Mehmet Ali Hacıgökmen, "Moğollar ve Eşrefoğulları Münasebetleri", *I. Uluslar arası Beyşehir ve Yöresi Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, (2006), s.361, 362.

¹⁷ Bernard Levis, "The Mongols, the Turks and the Muslim Polity", *Transactions of the Royal Historical Society*, Vol. 18, (1968), s. 60.

¹⁸ Mehmet Ali Hacıgökmen, age, 363, 364.

2. KAYNAKLARA GÖRE MYRİOKEPHALON SAVAŞI TOPONİMİSİ

Beyşehir ve çevresinden derlenen savaşla ilgili olabileceğini düşündüğümüz yer adlarına başvurmadan önce kaynaklarda geçen savaşla ilgili toponimik verilere bakmakta fayda vardır. Niketas Khoniates'in anlatımına göre İmparator Manuel Kelainai'ye (Dinar) gelir. Yazar Kelainai'yi Marsyas Nehri ile Maiandros (Menderes) kaynaklarının Maiandros'a karıştığı yer olarak verir¹⁹. Ksenophon, Livius ve Strabon zamanında da Marsyas Kelainai şehrinin içinden çıkmaktaydı ve Orgas Nehri ile Maiandros'a bu civarda karışmaktaydı²⁰. Maiandros kaynakları antik yazarlar tarafından hep Kelainai'ye yerleştirilmiştir. İmparator buradan hareketle Myriokephalon adında terkedilmiş antik bir kalede durarak Khoma'dan (Khoma boyunca, yoluyla, içinden) devam eder, yazara göre bu kale adını ya burada önceden olmuş bir olaydan ya da kehanet olarak burada olacıklardan almıştır²¹. Khoniates'in anlatımına göre Myriokephalon kalesi onun zamanında bile antik bir kale olarak bilinmektedir ve konum olarak Kelainai'den sonra Khoma'dan önce olmalıdır. Bu kale o dönemde bile oldukça eskiden kalan bir yapıysa günümüze kalıntıları ulaşmamış olabilir. Khoma adında bir yerden bahsedilmesi bazı bilim insanlarını Denizli Çivril Homa ve Konya Beyşehir Homa lokasyonlarına yönlendirmiştir.

Çivril ve Homa adlarının savaş yerinin belirlenmesinde muhakkak büyük önemi vardır. Ancak, bazı kaynaklarda bu yerin Konya yakınlarında olduğu geçmektedir. Örneğin; Manuel İngiltere Kralı'na yazdığı mektupta "*Türk topraklarına girer girmez*" ifadesi ile birlikte savaşa tutuştuklarını belirtir²². Suriye Patriği Büyük Michael kroniğinde İmparatorun Konya yakınlarına gittiğinden ve dik dağlarla çevrili bir vadide pozisyon aldığından bahseder²³. Boso da yukarıdaki kaynakları destekleyen bir ifade ile İmparatorun Türk topraklarını ele geçirmek için şehir ve köyleri yağmalayarak ve yakarak neredeyse Konya'ya kadar ilerlediğini yazar²⁴. Bu kaynaklara göre savaş Konya'ya yakın bir yerde olmuştur. Ancak Konya'nın kuzey girişi mi yoksa batı girişi mi olduğu açık

¹⁹ Harry J. Magoulias, *0 city of Byzantium, Annals of Niketas Choniates*, Wayne State University Press, Detroit 1984, s. 100.

²⁰ Ksenophon, *Anabasis*, Sosyal yayınları, İstanbul 1998, I. II. 8; Strabon, age, XII. 8. 15; Livius, XXXVIII. 13; Peter Thonemann, *The Maeander Valley: a historical geography from antiquity to Byzantium*, Cambridge University Press, New York 2011, s.57.

²¹ Harry J. Magoulias, age, 101.

²² Roger De Hoveden, *Annals of Roger De Hoveden Comprising the History of England and of Other Countries of Europe from A.D. 732 to A.D. 1201, V. 1*, (çev.Henry T. Riley), London 1853, s.419.

²³ Michael The Great, *The Chronicle of Michael the Great, Patriarch of the Syrians*, (çev.Robert Bedrosian) 2017, 200.

²⁴ Boso, *Boso's Life of Alexander III*, (çev.G. M. Ellis), Basil Blackwell, Oxford, 1973, s. 100.

değildir. Savaş yerinin konumunu daha iyi anlayabileceğimiz bilgilere Kinnamos'tan ulaşabilmekteyiz. Çünkü o Manuel'in 1146 Konya kuşatmasından sonra geri çekiliş güzergahı olarak "Tzibrelizemani" olarak adlandırılan yerden ve Pusguse (Beyşehir) Gölü'ne giden yoldan bahsetmiştir²⁵. Bu yüzden, bu çalışmada Beyşehir Gölü yönündeki "Tzibrelizemani" Myriokephalon Savaşı'nın lokalizasyonu çalışmalarında kilit bir yer ismi olacaktır. Savaşın Konya yakınlarında olduğunu gösteren bir diğer kaynak da Ermeni Smbat Sparapet'dir. Sparapet Manuel'in Konya'ya yakın Meldinis Kalesi önünde yenildiğini yazmıştır²⁶. Meldinis Kalesi'nin Kale Tepe olduğunu²⁷ kabul edersek Bağırsak Boğazı lokalizasyon çalışmalarında ön plana çıkacaktır. Gregory Abû'l-Farac yukarıda yer adı veren kaynaklardan farklı olarak Türklerin savaştan hemen önce dağlara ve "Beth Thoma"nın derin geçitlerine gittiğinden bahsetmiştir²⁸. Burada bahsedilen Beth²⁹ Thoma bir bölge adı olabilir ve Khoniates'in verdiği Choma ile olan benzerliğine de dikkat etmek gerekir.

Kelainai ile Çivril Khoma arası çok yakın bir mesafe olduğu için İmparator arada Myriokephalon Kalesi'nde durmaya ihtiyaç duymayacaktır, o yüzden yazarın anlattığı Khoma muhtemelen daha uzakta yer alan bir Khoma idi. Beyşehir/Khoma'nın konumu da İmparator'un güzergâhı üzerinde olmadığı için bu yerin bir yerleşim yeri değil, bir mevki ya da bölge adı olabileceği akla gelebilir. Zaten "Choma" kelimesinin Latince sözlükte yığın, baraj, ırmak kıyısı gibi anlamları da vardır³⁰. Buna benzer bir durum bizim dilimizde de

²⁵ Ioannes Kinnamos, age, s. 41, 49.

²⁶ Adnan Eskikurt, "Myriokephalon Savaşı'na Dair Kronikler ve Modern Çalışmalar", *USAD, Bahar* 2017, (6), s. 78.

²⁷ Mehmet Akif Ceylan ve Adnan Eskikurt, age, s. 29.

²⁸ Gregory Abû'l-Farac, <https://archive.org/download/BarHebraeusChronography>.

²⁹ "Beth Thoma"nın ne anlama geldiği yazar tarafından verilmemiştir. Ancak "beth" İbranicede ev anlamında kullanılır ve hem İsrail'de hem de Filistin'de veya bunlara yakın coğrafyalarda bu kelime ile başlayan ".....evi" anlamına gelen yerleşim yeri ve mevki adları bulunmaktadır. Örn: Beth-Lechem: Ekmek Evi, Ekmeğin Evi. James Strong, *A Concise Dictionary of the Words in the Hebrew Bible; with Their Renderings in the Authorized English Version*, Abington Press, New York 1890, s. 20. "Thoma" da Grekçe'ye Aramiceden geçen "ikiz" anlamına gelen erkek ismi Thomas yerine kullanılan bir addir. <https://www.etymonline.com/search?q=thoma>. Her ne kadar Anadolu'ya eskiden Yahudi göçleri (Sherman E. Johnson, *Early Christianity in Asia Minor. Journal of Biblical Literature*, Vol. 77, No. 1, 1958, s.14; Michel Austin, *The Hellenistic World from Alexander to the Roman Conquest (Second Edition)*, Cambridge University Press Cambridge, 2006, s. 381-382) olmuşsa da çalışma bölgemizde kaynaklardan bildiğimiz bir Yahudi yerleşimi yoktur. Bu kelimelerin herhangi bir dilde anlamının olması elbette ki bizi kesin bir sonuca ulaştırmaz ve buradaki bir lokasyonla bağ kurabilmemizi mümkün kılmaz.

³⁰ Charlton T. Lewis ve Charles Short, *A New Latin Dictionary*, Clarendon Press, Oxford 1891, s. 327.

bulunmaktadır. Örneğin; Derbent “geçit ve sınırdaki bulunan küçük kale” olarak coğrafi terim ve kale anlamlarına gelmektedir ve ülkemizde 17 adet Derbent adında yerleşim yeri bulunmaktadır³¹. Bu yerleşim yerlerine ek olarak Beyşehir Gölyaka’da Devret, Huğlu’da Devren Ardı, Devrent, Üçpınar’da Devrendi ve Yenidoğan’da Devrendi adında mevkiiler tespit edilmiştir³². Eğer Khoniates “Myriokephalon Kalesi’nde durarak Türklerin Devrend dedikleri yer üzerinden .....” gibi bir cümle kursaydı bu kez Bağırsak Boğazı’na varmadan kuzeye sapan yol ile ulaşılan Konya Derbent’e yönelecektik. Ancak burada kastedilen yerleşim yeri değil de mevki adı olsaydı bu yaklaşımımız hatalı olacaktı, sonuçta aynı coğrafya üzerinde çalışmalar yoğunlaşacaktı ama kastedilen Derbent farklı bir yeri işaret edecekti. Çünkü Khoma konusunda hareket noktası hep yerleşim yeri üzerinden olmuştur, ancak Khoma’nın konumu İmparatorun güzergâhı ile uyumlu gözükmemektedir. Bu da Khoma’nın coğrafi bir terime dayalı hem yerleşim yeri hem de mevki adı olarak kullanılma ihtimalini artırmaktadır. Buna benzer bir tartışma Bağırsak Boğazı’nın da içinde olduğu bir bölge için yapılmıştır. Hellenistik Dönem’de Bağırsak Boğazı’nın da olduğu bölgede Oroandalılar yaşamaktaydı. Bu halk Manlius Vulso’nun Galat Seferi sırasında Romalılara fidyeye ödemeleriyle bilinmektedir³³. Plinius’a göre Oroanda bir kenttir ve Pisidia’da bulunmaktadır³⁴. Ptolemy ise şehir yerine aynı isimde bir halktan ve Pappa ve Misthia kentlerinden bahsetmektedir³⁵. Ramsay de Oroanda’nın yukarıdaki iki şehri de kapsayan bir bölge olduğunu öne sürmüştür³⁶. Bu örnekte de görüldüğü gibi kaynaklarda geçen lokasyonlar akla ilk başta yerleşim yerini getirirken bazen bölge olarak da karşımıza çıkabilmektedir. Hatta Oroanda örneği de gösteriyor ki savaşın geçtiğini düşündüğümüz coğrafya Hellenistik Dönem’de de bir bölge olarak kaynaklara geçmiştir.

İmparator’un yolu üzerindeki Khoma ve Myriokephalon Kalesi Kelainai’den ve onun çok yakınındaki Çivril Homa’dan daha uzakta bir yer olmalıdır. Çünkü İmparator yola devam ederken Türkler atların tüketebileceği tüm otları imha edip su kaynaklarını kirletiyorlardı. Bu taktik sonucunda Bizanslılar hem ishalden hem de yem kıtlığından çok sayıda asker ve hayvan kaybetmiştir³⁷. Ordunun

³¹ <http://www.tdk.gov.tr/derbent>.

³² Mustafa Arslan (a), age, 46, 49, 50.

³³ Livius, XXXVIII. 18.

³⁴ Plinius, Natural History, V. 27.

³⁵ Ptolemy, Geography, Book V.

³⁶ Willim Mitchel Ramsay, “Notes and Inscriptions from Asia Minor”, *The American Journal of Archaeology and of the History of the Fine Arts*, Vol. 1, No. 2/3 (Apr. - Jul., 1885), s. 145.

³⁷ Harry J. Magoulias, age, s.101; Roger De Hoveden, age, s. 420.

Türklerin uyguladığı bu taktikten bu kadar çok zarar görmesi ve yazarların ordunun durumunu anlatmak için “tamamıyla kırıp geçirdi, düşman savaşçıların olabileceğinden daha tehlikeli ve çok sayıda askeri öldürdü³⁸” şeklinde tespitlerde bulunmaları yürüyüş mesafesi hakkında bilgiler vermektedir. Ordunun ishalden kırılması ve atlarının açlıktan ölmesi Kelainai ile Çivril Homa arasındaki kısa mesafede olamayacak kadar önemli ve zaman alan hadiselerdir. Khoniates'ın “.... Sultan Romalıların Myriocephalon'dan ayrıldıktan sonra geçmek zorunda oldukları Tzioritze geçitlerindeki engebeli araziye tutmuştu”³⁹ cümlesi de Myriocephalon'un geçitten önce olduğunu göstermektedir. Khoniates her iki yerin birbirine olan konumunu vermeden önce İmparator'un durmak için düzenli istasyonlar sağladığını, etrafı siperli kamplar oluşturduğunu ve buralardan ayrılışlarını askeri taktiklere göre dikkatlice yaptığını belirtmiştir. Bu bilgiler de kalenin geçit içerisinde olamayacağını, çünkü bu kadar büyük bir ordunun sığabileceği ve gerekli tedbirleri alarak konaklayabileceği müsait bir yerin geçitte olmadığı açıktır. Myriocephalon Kalesi muhtemelen geçide çok yakın, İmparatorun gerekli tedbirleri alıp zor bir durumda savunup manevra yapabileceği bir konumdaydı. Askeri tecrübesinin oldukça fazla ve savaşla ilgili konularda herkesten daha kurnaz olduğunu⁴⁰ önceki olaylardan bildiğimiz İmparatorun böyle bir geçitte konaklamayacağı ve burayı bir gün içinde tek hamlede geçmek isteyeceği kanaatindeyiz.

3. MYRİOKEPHALON SAVAŞI İLE İLGİLİ OLABİLECEK GÜNCEL TOPONİMİK VERİLER

Beyşehir Yenidoğan ve Çukurağıl Mahalleleri toponimisi yukarıdaki değerlendirmelerle ilgili olabilecek oldukça ilginç bilgiler de sunmaktadır. İmparator Bağırsak Boğazı'na ulaşmak için en güvenli ve kestirme yol olan Via Sebaste Yolu'nu takip etmiş olmalıdır⁴¹. Yenidoğan'a kuş uçuşu 3.5 km mesafede, muhtemelen Via Sebaste'nin Türk Döneminde adlandırılan biçimiyle

³⁸ Harry J. Magoulias, age, s.101; Boso, age, s. 420.

³⁹ Harry J. Magoulias, age, s.101

⁴⁰ Ioannes Kinnamos, age, s. 38.

⁴¹ Antiocheia'dan (Yalvaç) başlayan bu Roma yolu Kiyakdede'yi geçince doğuya yönelerek Misthia (Beyşehir) yolundan ayrılıp Görünmez ve Selki üzerinden Pappa'ya ulaşıp Bağırsak Boğazı'na Hacız Köprüsü'nden geçerek girmekteydi. Zaman zaman şimdiki asfalt yol ile aynı güzergâhu takip eden yol Yenidoğan'dan önce modern yoldan ayrılıp kuzeye yönelmekteydi. Yenidoğan'dan geçen yolun kuş uçuşu 3.5 km kuzeyinde yöre halkının Uluyol olarak adlandırdıkları kısmının birtakım taşları hala yerinde durmaktadır. Via Sebaste hakkında daha detaylı bilgi için bkn: Mustafa Arslan (b), Helenistik ve Roma Döneminde Yalvaç-Beyşehir-Suğla Oluşu, Eğitim Kitabevi, Konya, 2011, s. 111-117.

Uluyol'un izleri hala görülebilmektedir (Resim 1). Bu yol Yunuslar'a yaklaşık 5 km, Bağırsak Boğazı girişindeki Hacız Köprüsü'ne de 7 km mesafededir. Yöre halkı Uluyol'un izlerinin görülebildiği, hem güneyinden hem de kuzeyinden derelerle çevrili, uzunluğu yaklaşık 5 km, genişliği en fazla 1 km gelen üstü düz bir yüksekliğe "Kafa" mevki demektirler⁴². Kafa Mevkii 1/25.000 lik haritaların M 27 B1 paftasında da kayıtlıdır (Resim 2) . Hem "kephalon" kelimesi hem de bunun Türkçe anlamı "kafa" ile neredeyse aynı telaffuz ve mana ile kullanılmakta olduğundan günümüze kadar ulaşmış olabilir. Bununla beraber "kafa" kelimesinin Derleme Sözlüğü'ne göre Kayseri'de küçük taş ve moloz, İstanbul Büyükdere'de avcılarının pusu kurdukları ağaçlık yer⁴³ olarak kullanıldığını belirtmekte de fayda vardır. Ancak burası Yenidoğanlıların ne taş ocağı olarak kullandıkları ne de ağaçlık bir yerdir. Yine aynı yerel kaynaklarımızdan aldığımız bilgiye göre Kafa'nın 1-1.5 km doğusundaki tepeye ve bu tepenin Kafa'ya bakan kısmına "Beylik Yeri" denmektedir. M 27 B1 paftasında bu yer "Beylikyerkuyusu (Mvk)" şeklinde geçmektedir. Yine aynı çevrede ve paftada, Yenidoğan, Çukurağıl ve Karaali yollarının kesişim yerinin hemen kuzeyinde "Küçükordu Düzü" adlı bir mevki vardır. Ancak yerel kaynaklarımız bu ismi kabul etmeyerek buraya "Gücügünardı" dendiğini bildirmişlerdir. Bu mevkilerin Beyşehir-Konya yoluna çok yakın konumlarından ve Beyşehir de bir beylik merkezi olduğundan Eşrefoğulları tarafından ara istasyon olarak da kullanılmış olabilirler.

---

⁴² Mehmet Bulut 1945, Görüşme Tarihi 19.10.2017, Yenidoğan; Hasan Kaymakçı 1966, Görüşme Tarihi 19.10.2017 Yenidoğan; Salih Uzundal, 1969, Görüşme Tarihi 19.10.2017 Yenidoğan.

⁴³ Derleme Sözlüğü VIII. Cilt, s. 2591.

Resim 1. Uluyol, Kafa Mevkii'den geçen kısmı resmin ortasındaki andan takip edilebilmektedir (Arslan 2017).

Resim 2. Kafa Mevkii ve Beylik Yeri, ortada Yenidoğan-Karaali-Çukurağıl yolu (Arslan 2017).

Savaş yerinin lokalizasyonunda çok önemli bir yer tutan Tzivritze⁴⁴, Cibrilcima⁴⁵ ve Tzibrelitzemani⁴⁶ adları aynı geçidi işaret etmektedir⁴⁷.

⁴⁴ Harry J. Magoulias, age, s.101.

⁴⁵ Roger De Hoveden, age, s. 420.

⁴⁶ Ioannes Kinnamos, age, s. 41.

Kroniklerde bu yerin Türklerden duyulduğu şekliyle yazıldığı ve “Çivril Çimeni” olması gerektiği çok açıktır⁴⁸. Bu isim de bilim insanlarını hem Denizli’deki hem de Konya’daki Çivril adlı ilçeye ve mahalleye yönlendirmiş, Çivril Çimeni ile bu yerleşimler arasında bağ kurmaya sevk etmiştir. Ancak savaşın yapıldığı zaman kanaatimize göre Çivril adında bir Türk yerleşmesinin kurulması için çok erken bir tarih olmalıdır. Zaten günümüz Çivril yerleşimleri İmparator’un muhtemel güzergâhında da bulunmamaktaydı. Geriye, Çivril Çimeni’nin yanındaki yerleşim yerinden adını almayıp kendi başına müstakil bir bölge ya da mevki adı olma ihtimali kalmaktadır. Bu fikrimizi destekleyecek en önemli bilgi Yunuslar’a yaklaşık 2.5 km ve Bağirsak Boğazı girişine 4.5 km mesafede bulunan Çukurağıl Mahallesi’nde bulunmaktadır. Çukurağıl, günümüz Beyşehir-Konya yolu üzerinde yer almaktadır (Resim 3) ve mahalle girişinden 500 m. Kuzeyde, anayol üzerinde yer alan köprüyü geçince gelen arazilere yöre halkı “Çivriller” demektedir⁴⁹ (Harita 1). O dönemde Anadolu’ya gelişimizin üzerinden çok fazla zaman geçmediği için bu yer adı köprü ile Bağirsak Boğazı girişi arasında kalan düzlük yerin tamamı için kullanılmış olmalıdır. Bu yerin önemi ve bir isminin olması belki de Via Sebaste Yolu’nun Kıyakdede’den ayrılan kolu ile Misthia’dan gelen kolunun birleşme yeri olduğundandır. Çünkü stratejik noktaların isimlendirilmesi diğer küçük boşlukların veya arazilerin isimlendirilmesinden daha erken ve hızlı olmuştur. Dahası Çivriller ve çevresi Konya’ya daha yakın olduğu için Türkler tarafından daha uzak yerlere göre erken bir zamanda öğrenilmiş ve isimlendirilmiştir. Burası Bağirsak Deresi’nin aynı adlı boğazdan çıktıktan sonra oluşan, yaklaşık 4 km uzunluğunda ve yaklaşık 150 ila 400 m genişliğe sahip bir düzlüktür. Burada şimdi bahçeler ve küçük parçalar halinde sulu tarım yapılan araziler bulunmaktadır. Ancak o dönemde burası yayvan yapısı ve içinden geçen Bağirsak Deresi sayesinde yaz ve kış her daim yeşil kalabilen bir araziydi ve bu özellikleriyle de çevresindeki yerlerden ayrılmaktaydı. Yine Beyşehir’e bağlı Eğirler Mahallesi’nde de “Çivrelliler”⁵⁰ adında aynı özelliklere sahip bir mevki daha bulunmaktadır. Her iki yer de gösteriyor ki “Çivril” kelimesi anlamını unuttuğumuz Öz Türkçe özellikleri gösteren bir kelime olup coğrafi bir terimin yer adına dönüşmüş hali olmalıdır.

⁴⁷ Michael, F., Hendy, *Studies in the Byzantine Monetary Economy c. 300-1450*, Cambridge University Press, Cambridge 1985, s. 146.

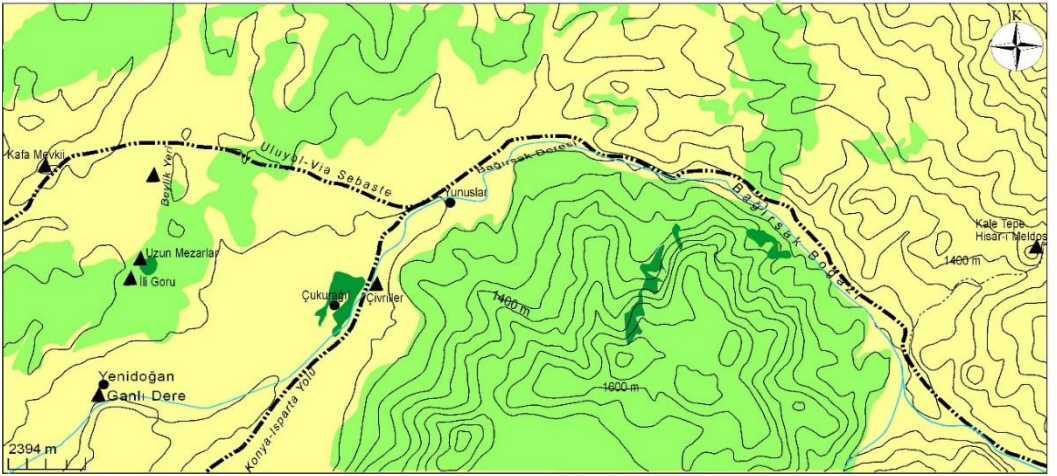
⁴⁸ Mehmet Akif Ceylan ve Adnan Eskikurt, age, s. 34-36.

⁴⁹ Mustafa Arslan, (a), age, s. 44

⁵⁰ Mustafa Arslan, (a), age, s. 44.

Resim 3. Çivriller Mevkii, Çukurağıl Yunuslar arası (Arslan 2003).

Harita 1. Çivriller'in Konumu.

Konuyla ilgili yaptığımız araştırmalar sırasında Yenidoğan Mahallesi'nde danıştığımız kaynaklarımızdan ilginç bir yer adı daha öğrendik. Doğancık yönünden mahalleye girişte, yolun doğusu ile Bağırsak Deresi arasında kalan araziye yöre halkı "Ganlı Dere" demektedir. Bunun sebebini sordüğümüzda kaynağımız Bağırsak Deresi'nin yapılan bir savaş sonucunda kıpkırmızı aktığını

bu yüzden böyle dendiğini aktarmıştır⁵¹. Bu mevki mahallenin mezarlığının devamıdır ve kısım kısım duvarla çevrelenmiş Müslüman mezarları hala durmaktadır. Ancak Ganlı Dere denilen yerde mezarların varlığını gösterecek herhangi bir kalıntı kalmamıştır.

6-8 Ekim 2017 tarihinde Beyşehir’de düzenlenen 2. Uluslararası Beyşehir ve Yöresi Kongresi Miryokefalon Zaferi ve Beyşehir özel oturumundan sonra konuyla ilgili araştırmalar yapan Doç. Dr. Adnan Eskikurt ile yaptığımız fikir alış-verişi esnasında kendisi bu çalışmanın yazarına savaş burada olduysa muhakkak o dönemden kalma şehitlik benzeri bir mezarlık olması gerektiğini bildirmiştir. Bu fikir üzerine varlığını bildiğimiz Yenidoğan İli Goru’daki uzun mezarları inceledik. Bu koru Yenidoğan’ın yaklaşık 1.5 km kuzeyinde yer alan çam ağaçları ile kaplı bir tepedir. Korunun kuzey yamacında yaklaşık 12.70 m X 11.55 m ebatlarında ve duvar yüksekliği 1.30 m olan açık bir namazgâh bulunmaktadır. Bu namazgâhın daha çok hemen doğusunda 13 adet mezar bulunmaktadır. Bu mezarların en uzununu 5.5 m X 0.93 m boyutundadır. Bu mezarlara ek olarak korunun en yüksek yerinde, namazgâh ve mezarlara 150 m mesafede 7.20 m X 1.20 m boyutunda yalnız bir mezar daha vardır. Kaynaklarımızdan Mehmet Bulut burada eskiden 33 mezar olduğunu duyduğunu bildirmiştir. Yöredeki bir başka inanç da bu korudaki ağaçlar kadar burada mezar olduğu yönündedir. Ayrıca yöre halkı buranın kutsal bir yer olduğuna inandığından korudan evlerine yakacak odun hatta çalı, çırpı bile götürmediklerini söylemişlerdir. Buna inanmayıp buradan odun kesenlerin

---

⁵¹ Yenidoğan çevresinde yaptığımız çalışmalar esnasında yöre halkına ilk başta sadece yer isimleri hakkında çalıştığımızı belirttik. Myriokephalon Savaşı’ndan (ya da burada yapılmış herhangi bir savaştan) kaynak şahıslarımızı etkilememek için bahsetmedik. Toponimik verileri toplarken konuyu açık bilgilendirme yaptık ve savaş hakkında bildiğimiz detayları anlattık. Ganlı Dere mahallede genel kabul görmüş bir isimdir. Bununla beraber, Bağırsak Deresi’nin kıpkırmızı kan aktığı bilgisini ismini alamadığımız Yenidoğanlı bir teyzemizden elde ettik. Bu teyzemiz çocukken arkadaşlarının buradan sık sık “tas” bulduklarını duyunca ben niye bulamıyorum diye üzülürmüş. Kendisi tas bulanlardan küçük olsa gerek bulunan tasları hep bardak zannedermiş. Biraz büyüünce anlamış ki arkadaşlarının buldukları taslar bardak değil “kafatası” imiş. Ayrıca, buradaki Ganlı Dere’yi doğrudan savaşla bağdaştırmak düşüncesinde de olmadığımızı belirtmek isterim çünkü Beyşehir’de içinde “Gan” olan yedi farklı yer daha tespit ettik. Bunlar; Akçabelen’de Ganlı Kaya, Avdancık’ta Ganlı Böğüt, Doğanbey’de Ganlı Tarla, Gökçekuyu’da Ganlı Dere, Gölyaka’da Ganlı Ardıç, Şamlar’da Ganlı Boğaz ve Yeşildağ’da Ganyaş şeklinde sıralanabilir (Mustafa Arslan, (a), age, s. 41-49). Bu örnekler de gösteriyor ki yerel halk bir mevkiyi orada vuku bulmuş olan bir ölüm sebebiyle “Ganlı” olarak anmayı da tercih edebilmektedir. Hatta Ganlı Böğüt örneğinde görüldüğü gibi kan dökülmeyen boğulma hadisesinde bile yöre halkı bu kelimeyi kullanmayı seçmiştir.

başlarına gelenler şehitleriyle beraber anlatılmaktadır. Yine yöre halkı buradaki mezarların şehitlere ait olduğunu düşünmektedir (Resim 4).

Resim 4. İli Goru, Uzun Mezarlar. Resmin solunda namazgâhın doğu duvarı (Arslan 2017).

İli Goru'daki uzun mezarlara ilaveten mahalle içinde, 15 m uzunluğunda, fakat içinde birden fazla mezar olan, etrafı beton çitlerle çevrilmiş bir başka mezarlık daha bulunmaktadır. Yine mahalle mezarlığının çok geniş bir bölümünde üzerinde kitabe veya herhangi bir işaret bulunmayan çok eski zamanlara ait olabilecek oldukça fazla mezar bulunmaktadır (Resim 5). Mahalle mezarlığının çok geniş bir alana yayılması, bir kısım mezarlık yerinin asıl bölüm dışında kalması ve mezar taşlarının çok eski olmaları ve yöre halkı tarafından bilinmemeleri gibi faktörler tek başına burada yatanların savaşın şehitleri olduklarını elbette göstermez. Ancak mahalle mezarlığı gösteriyor ki bu çevrenin Türkleşmesinde Yenidoğan oldukça erken bir tarihe sahiptir. Bu da buradan elde edilen toponimik verilerin çok eskilere dayanabileceğini göstermektedir.

Resim 5. Yenidoğan Mezarlığı'nın bir bölümü (Arslan 2017).

SONUÇ

Myriokephalon Savaşı her nerede olmuş olursa olsun şu anda bu çalışmalarını ikamet ettiğimiz yerlerde yapabilmemizi sağlayan tarihimizde çok önemli bir dönüm noktasıdır. Bu konuyla ilgili yapılan çalışmaların elbette eksik ve eleştirilebilecek yönleri olacaktır. Bu yüzden savaşla ilgili bilgiler veren eski kaynakların tercümelerinden ziyade asıl nüshalarından çalışmak yorum ve tercüme farklılıklarını daha da aza indirgeyeceği için son derece önemlidir.

Savaşın lokalizasyonu ile ilgili tüm güzel tartışmalar ve değerlendirmeler kanaatimize göre ancak arkeolojik çalışmalar ile sonuçlandırılabilir. Myriokephalon kalesi o zaman bile eski "ancient" ve terkedilmiş olduğundan bu kale olduğu düşünülen yerler bile o döneme ait veri sağlayamayabilir. Savaş meydanında silahlar ve diğer askeri ekipmanlar Türkler tarafından hemen toplanacağı için geriye sadece gözden kaçmış olanlar ve belki de bazı ok ve mızrakların uçları kalmış olabilir. Savaşın içinden su akan dar bir boğazda yapılmış olması geriye kalan malzemelerin dere boyunca çok uzak mesafelere taşınma ve günümüz toprak seviyesinin çok altında kalma ihtimalini de beraberinde getirmektedir. Kanaatimize göre savaşın tam olarak belirlenmesi bu olay sırasında hayatını kaybetmiş ve şehit olmuş binlerce askerin muhtemel toplu mezarlarına ulaşıldığı zaman mümkün olabilecektir.

KAYNAKÇA

- Alp Sedat, *Hitit Çağında Anadolu*, Tübitak, Ankara, 2000.
- Arslan Mustafa, *On ancient Luwian elements in the toponymy of the Beyşehir county, Turkey*, Helsinki 2011(a).
- Arslan Mustafa, *Helenistik ve Roma Döneminde Yalvaç-Beyşehir-Suçla Oluşu*, Eğitim Kitabevi, Konya, 2011(b).
- Austin Michel, *The Hellenistic World from Alexander to the Roman Conquest (Second Edition)*, Cambridge University Press Cambridge, 2006.
- Bahar Hasan, Karauğuz Güngör, Koçak Özdemir, *Eskiçağ Konya Araştırmaları 1*. İstanbul, 1996.
- Bahar Hasan, *Eskiçağ Tarihi Ders Notları*, Dizgi Ofset, Konya, 2005.
- Boso, *Boso's Life of Alexander III*, (çev.G. M. Ellis), Basil Blackwell, Oxford, 1973.
- Ceylan Mehmet Akif, Eskikurt Adnan, *Tarihi Coğrafya Açısından Myriokephalon Savaşı (17 Eylül 1176) ve Konya Bağırsak Boğazı*, Konya Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları: 359, Konya 2017.
- De Hoveden Roger, *Annals of Roger De Hoveden Comprising the History of England and of Other Countries of Europe from A.D. 732 to A.D. 1201, V. 1*, (çev.Henry T. Riley), London 1853.
- Eskikurt Adnan, "Myriokephalon Savaşı'na Dair Kronikler ve Modern Çalışmalar", *USAD, Bahar* 2017, (6), s. 78
- French David, "Roads and Miliaria of Asia Minor", *Anatolian Studies*, 34, (1984), s. 10-11.
- Hacıgökmen Mehmet Ali, "Moğollar ve Eşrefoğulları Münasebetleri", *I. Uluslar arası Beyşehir ve Yöresi Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, (2006), s.361, 362.
- Hall Alan S., "The Site of Misthia", *Anatolian Studies*, 9, (1959), s. 119-124.
- Hendy Michael, F., *Studies in the Byzantine Monetary Economy c. 300-1450*, Cambridge University Press, Cambridge 1985.
- Johnson, Sherman E., Early Christianity in Asia Minor. *Journal of Biblical Literature*, Vol. 77, No. 1, (1958), s.14
- Kaya Mehmet Ali, "Cillanicus Tractus: A Re-Interpretation of Its Location", *Arkeoloji ve Sanat Dergisi*, 124, (2007), s. 45-50.
- Kinamos Ioannes, *Ioannes Kinamos'un Historia'sı (118-1176)*, (Çev. Işın Demirkent), Türk Tarih Kurumu, Ankara 2001.
- Ksenophon, *Anabasis*, (Çev. Tanju Gökçöl), Sosyal Yayınları, İstanbul 1998
- Levis Bernard, "The Mongols, the Turks and the Muslim Polity", *Transactions of the Royal Historical Society*, Vol. 18, (1968), s. 60.
- Lewis Charlton T., Short C., *A New Latin Dictionary*, Clarendon Press, Oxford 1891.
- Livius, *The History of Titus Livius Vol III*, (çev. John Freinsheim), W. Green, London 1815.
- Magoulias Harry J., *0 city of Byzantium, Annals of Niketas Choniates*, Wayne State University Press, Detroit 1984.
- Pliny, *Natural History*, (çev. Rackham H.), Harvard University Press, London, 1947.
- Ramsay William Mitchell, "Notes and Inscriptions from Asia Minor", *The American Journal of Archaeology and of the History of the Fine Arts*, Vol. 1, No. 2/3 (Apr. - Jul., 1885), s.145

- Ramsay William Mitchell, "Studies in the Roman Province Galatia. VI.--Some Inscriptions of Colonia Caesarea Antiochea", *The Journal of Roman Studies*, Vol. 14, (1924), s. 200.
- Ramsay William Mitchell, *The Cities of St. Paul*, Hodder and Stoughton, London 1907.
- Strabo, *Geographika*, (çev. Adnan Pekman), Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul 2012.
- Strong James, *A Concise Dictionary of the Words in the Hebrew Bible; with Their Renderings in the Authorized English Version*, Abington Press, New York 1890.
- Thonemann Peter, *The Maeander Valley : a historical geography from antiquity to Byzantium*, Cambridge University Press, New York 2011.
- Türk Dil Kurumu, *Derleme Sözlüğü VIII (2. Baskı)*, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara 1993.
- Yurtsever Erk, *Asya'daki Türkçe Coğrafi Adlar Derlemesi*, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, İstanbul 1993.

İNTERNET KAYNAKLARI VE KAYNAK KİŞİLER

- Gregory Abû'l-Farac, Erişim Tarihi: 2017.20.10, <https://archive.org/download/BarHebraeusChronography>
- Michael The Great, *The Chronicle of Michael the Great, Patriarch of the Syrians*, (Çev. Robert Bedrosian), Erişim Tarihi: 2017.20.10, <https://archive.org/stream/ChronicleOfMichaelTheGreatPatriarchOfTheSyrians/ChronicleMichaelSyrian#page/n0/mode/2up>
- Ptolemy, *Geography Book V*, Erişim Tarihi: 2017.18.10, <https://archive.org/download/PtolemyGeographyBook5>
- <https://www.etymonline.com/search?q=thoma>. Erişim Tarihi: 2017.17.10.
- <http://www.tdk.gov.tr/derbent>, Erişim Tarihi: 2017.21.10.
- Bulut Mehmet, 1945, Görüşme Tarihi 19.10.2017, Yenidoğan.
- Kaymakçı Hasan, 1966, Görüşme Tarihi 19.10.2017 Yenidoğan.
- Uzundal Salih, 1969, Görüşme Tarihi 19.10.2017 Yenidoğan.

BAĞIRSAK BOĞAZI (KONYA) VE YAKIN ÇEVRESİNDE BEŞERİ COĞRAFYA ARAŞTIRMALARI

HUMAN GEOGRAPHICAL RESEARCHES IN THE BAGIRSAK GORGE (KONYA) AND ITS IMMEDIATE SURROUNDINGS

Mehmet Akif CEYLAN*

Öz

Makalede, Myriokephalon Savaşı'nın (17 Eylül 1176) yapıldığı ve dolayısıyla milli tarihimizde önemli bir yere sahip olan Konya Bağirsak Boğazı ve yakın çevresi beşeri coğrafya açısından ele alınmıştır. Yerli ve yabancı literatür bilgilerinin yanı sıra 2014-2017 yılları arasında sahada nispeten ayrıntılı arazi çalışmaları yapılmış, birçok beşeri coğrafya unsurunu doğrudan gözlemlemek imkânı bulunmuştur. Araştırma sahasında, Hititlerden günümüze kadar hemen her dönem farklı şekillerde de olsa yerleşme bakımından bir devamlılık söz konusudur. Bu bağlamda höyük, ören, kale, köy, yayla ve ağullar dikkati çeken başlıca yerleşmelerdir. Fakat bunlarla ilgili bugüne kadar kapsamlı bir inceleme ve yayının yapılmadığı görülür.

Çalışmada Bağirsak Boğazı ve yakın çevresinde bulunan yerleşmeler, coğrafya sistematigi ve bir makalenin kapsamı göz önüne alınarak, ayrı ayrı incelenmiş, her birinin konum, yerleşme, nüfus ve ekonomik faaliyetlerine özlü olarak değinilmiştir. Keza araştırma sahasının ulaşım bakımından önemine de yer verilmiştir. Böylece sahanın akademik anlamda tanıtılmasının yanında daha sonra yapılacak kapsamlı çalışmalara bir katkının sağlanması amaçlanmıştır.

Anahtar Kelimeler

Konya, Bağirsak Boğazı, Beşeri Coğrafya, Kızılören Höyüğü, Balkaya /Meldinis Kalesi.

Abstract

The paper discusses the Konya Bagirsak Gorge and its immediate surroundings, where the Battle of Myriokephalon (September 17, 1176) took place and have an important position in the national history of Turkey, in terms of the human geography. In addition to local and foreign literature, relatively comprehensive field surveys were conducted between 2014 and 2017, allowing direct observation of many human geography factors. There is continuity in settlements, albeit in different forms, in the study area in almost every period since the time of the Hittites. In this context, tumuli, ruins, fortresses, villages, highlands, and animal pens are major settlements that attract attention. However, it has been seen that no comprehensive researches have been carried out and no publications have been made on these settlements.

In the study, the settlements located in and around the Bagirsak Pass were examined separately taking into consideration the geographical systematic and the scope of a paper, and the location, settlement, population and economic activities of each one of these settlements were addressed concisely. Likewise, the importance of the study area in terms of transportation was also dealt with. Thus, it was aimed to contribute to any future more comprehensive studies, in addition to introduction of the site in the academic terms.

Keywords

Konya, Bagirsak Gorge, Human Geography, Kızılören Mound, Balkaya/ Meldinis Castle.

GİRİŞ

Bağırsak Boğazı¹ ve yakın çevresi, Konya şehrinin batısında, üç ilçenin idari sınırlarının keşişim sahasında yer alır (Harita 1). Bu ilçeler ve bağlı bulunan köyler; Meram ilçesi Kızılören ve Sağlık, Beyşehir ilçesi Yunuslar ve Derbent ilçesi Derbenttekte köyüdür. Osmanlı döneminde aynı saha, 1583/ 991 yılına ait Akşehir Sancağı İcmal Defteri'ndeki bilgilere göre, Akşehir sancağının *Çemen Eli* nahiyesine bağlıydı.² Söz konusu defterde *Çemen Eli* nahiyesinin köyleri arasında bugünkü adlarıyla Kale/Asar Tepe (Karye-i Hisar-ı Meldos), Yunuslar, Kızılören (Kızılviran), Değiş (Dekiş) ve Sağlık (Ağras) vardır. Bu nahiyenin merkezi de muhtemelen Kızılören idi. Dolayısıyla Osmanlı döneminde araştırma sahasının idari sınırlar bakımından bir bütün oluşturduğu görülür. Öte yandan 15. yüzyılda Karaman eyaletinde tımar düzeninde kaza ve sancaklar arasında "*Kaza-i Beğşehir ve Vilayet-i Çimen*"³ şeklinde idari bir ünitenin varlığı ve araştırma sahasının "*Vilayet-i Çimen*" olarak zikredilmesi bugün de önem arz eden hayvancılık ve yaylacılık gibi fonksiyonlar açısından ayrı bir anlam taşımaktadır.

Araştırma sahası Sultan Dağları kütesinin (Phrygia Paroreia, Frikyda Dağları) güneydoğu kesimine tekabül eder (Harita 1). Nitekim Harita Genel Komutanlığı tarafından 2015 yılında yayınlanan Türkiye Fiziki Haritası'nda Sultan Dağları'nın Bağırsak Boğazı'nı kapsayacak şekilde güneydoğu istikametinde uzandığı gösterilmiştir. Bağırsak Boğazı'nın kuzeyinde Aladağ (2339 m) ve güneyinde Erenler Dağı (2319 m) yüksek kütleleri uzanır. Boğaz, bu iki dağlık kütle arasında; keşişim sahasında oluşmuştur. Boğaz deniz seviyesinden yaklaşık 1250-1350 m yükselti kademesini takip etmektedir. Bağırsak Boğazı yüksek yamaçlarla çevrelenen uzun ve derin bir geçit; yer yer menderli (büklümlü) uzanışlı bir

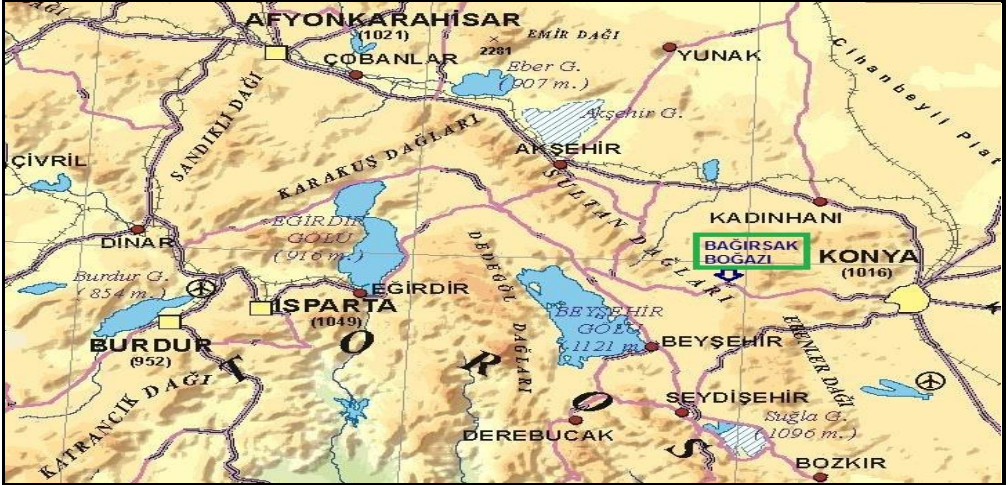
¹ Bağırsak adı bazı eserlerde Barsak şeklinde yazılır ve akarsuyun boğaz içinde kalan kesimi için kullanılır. Örneğin 1: 800.000 ölçekli haritanın Konya paftasında (Harita Genel Müdürlüğü, 1947) böyledir. Umar, Barsak kelimesinin "*soğuk dere*" anlamına geldiğini belirtir (Bilge Umar, Türkiye'deki Tarihsel Adlar, İnkılâp Kitabevi, İstanbul, 1993, s.147). Fakat Şeşen, eserinde birçok yerde "*Barsaklar*" adında bir Türk topluluğundan bahseder. Bunların Çiğil topluluğu ile yakın ilişkileri de söz konusudur (Ramazan Şeşen, İslam Coğrafyacılarına Göre Türkler ve Türk Ülkeleri, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2001). Araştırma sahasına yakın Çiğil yerleşmelerinin bulunduğu da dikkate alındığında, Bağırsak / Barsak adının bu topluluktan kalması ihtimal dâhilinde görülebilir. Ayrıca ülkemizde bağırsak/ barsak şeklinde yaygın bir toponimi de vardır.

² Mehmet Akif Erdoğan, "Akşehir Sancağındaki Dirliklerin III. Murad Devri'ndeki Durumu ve 1583/991 Tarihli Akşehir Sancağı İcmal Defteri", *Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi (OTAM)*, Sayı 1, Ankara, 1990, s.148, 150.

³ Doğan Yörük, "Karaman Eyaletinde Osmanlı Tımar Düzeninin Tesisi (1483)", *Ankara Üniversitesi Tarih Araştırmaları Dergisi*, Cilt XXV (40), 2006, s.197.

vadidir. Uzunluğu yaklaşık 12 km kadardır. Boğazın genişliği ise değişmektedir. Örneğin boğazın genişliği Haciz Köprüsü'nde 30-40 m, Kalkımaç Tepeleri Mevkii'nde 25 m, Kızılören Ovası'ndan boğaza giriş kısmında 70 m kadardır. Dar kısımlarda eğimler artmakta ve boğazın yamaçları daha dik bir görünüm almaktadır.

Bağırsak Boğazı'nı oluşturan ve aynı adla anılan akarsudan bazı eserlerde Çoka Suyu olarak bahsedilir. Nitekim akarsuyun Kızılören tarafından aldığı ilk tabilerin birleşmesiyle oluşan kolu, 1: 200.000 ölçekli haritanın Konya paftasında (Harita Genel Müdürlüğü, 1945) Çoka Suyu adıyla kaydedilmiştir. Akarsuyun bu kolu, Kızılören'in yanında Çoka Suyu adı verilen bir kaynaktan beslenir ve bu kaynağın adı alır. Fakat Çoka Suyu'nun günümüzde fazla su kullanımı nedeniyle Bağırsak Çayı'na ulaşmadığı görülür. Yörede Çoka adını taşıyan başka akarsu ve yayla gibi coğrafi unsurlar da bulunur. Türkçe sözlüklerde Çoka; tarla ve bağlardaki taş yığını anlamına geldiği kaydedilir. Gerçekten de Bağırsak Boğazı, Kale Tepe (Yunuslar'da) ve Sağlık Köyü civarında Neojen yaşlı trakit ve andezitlerin yaygın bulunduğu engebeli alanlarda topografya yüzeyinin farklı büyüklükte köşeli volkanik kayalarla kaplı olduğu gözlenir. Yani buralarda arazi taşlıktır. Genellikle otlak şeklinde faydalanılan arazinin bazı yerlerinde taşlar toplanarak oluşturulan küçük alanlarda tarım yapılır.⁴

Harita 1. Araştırma sahasını oluşturan Bağırsak Boğazı ve yakın çevresinin lokasyonu.

⁴ Mehmet Akif Ceylan, Adnan Eskikurt, *Tarihi Coğrafya Açısından Myriokephalon Savaşı (17 Eylül 1176) ve Konya Bağırsak Boğazı*, Konya Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları 359, Konya, 2017, s.52.

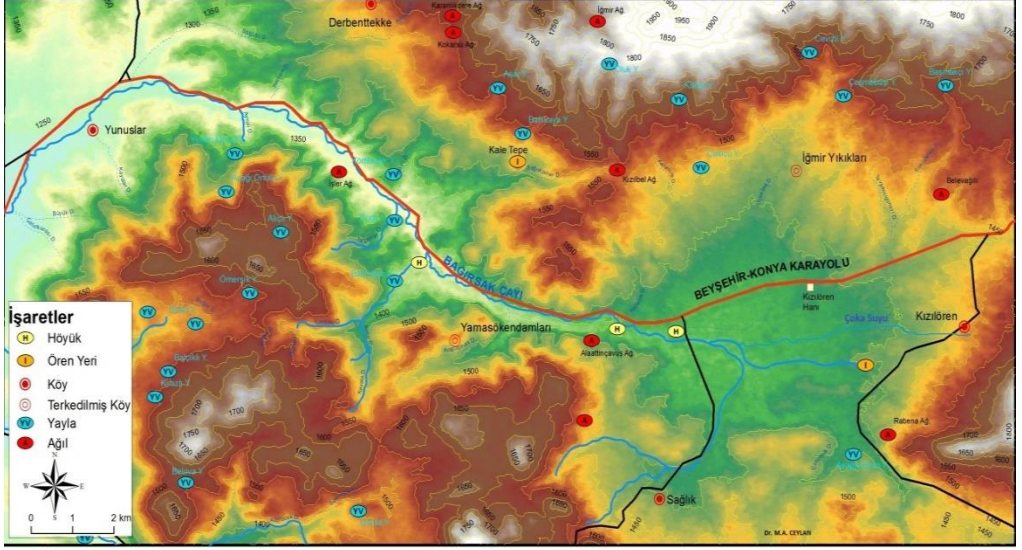
Araştırma sahası jeomorfolojik ve hidrografik anlamda havza özellikleri taşımaktadır. Aladağ (2339 m), Erenler Dağı (2319 m) ve Kızılören Dağı (2193 m) ve uzantıları havzanın çerçevesini teşkil etmektedir. Havza tabanında ova – yazı sahaları ve bu iki morfolojik ünite arasında platolar yer almaktadır. Havzanın suları Bağırsak Çayı tarafından toplanır ve aynı adı taşıyan boğazı takip ederek endoreik Beyşehir havzasına boşaltılır. Sultan Dağları'nın devamı durumundaki yüksek kütleler arasında yer alan araştırma sahası farklı yükselti değerlerine, rölyefe, iklime ve bitki örtüsüne sahiptir. Fiziki coğrafyada gözlenen çeşitlilik sahanın beşeri coğrafyasının da zenginleşmesine yol açmış; fonksiyonlar bakımından farklı yerleşmeler ve görünümler ortaya çıkmıştır.

Bu çalışmada, milli tarihimizde önemli bir yere sahip Myriokephalon Savaşı'nın yapıldığı Bağırsak Boğazı ve yakın çevresi beşeri coğrafya açısından ele alınmıştır. Yerli ve yabancı literatür bilgilerinin yanı sıra 2014-2017 yılları arasında sahada nispeten ayrıntılı arazi çalışmaları yapılmış, birçok beşeri coğrafya unsurunu doğrudan gözlemlemek imkânı elde edilmiştir. Araştırma sahasında, Hititlerden günümüze kadar hemen her dönem, farklı şekillerde de olsa yerleşme bakımından bir devamlılık söz konusudur. Bu bağlamda höyük, ören, kale, köy, yayla ve ağıllar dikkati çeken başlıca yerleşmelerdir. Fakat bunlarla ilgili bugüne kadar kapsamlı bir inceleme ve yayının yapılmadığı görülür.

Bağırsak Boğazı ve yakın çevresinde bulunan yerleşmeler, coğrafya sistematiği ve bir makalenin kapsamı göz önüne alınarak ayrı ayrı incelenmiş, her birinin konum, yerleşme, nüfus, arazi kullanımı ve ekonomik faaliyetlerine özlü olarak değinilmiştir. Yine araştırma sahasının ulaşım bakımından önemine de yer verilmiştir. Böylece sahanın akademik anlamda tanıtılmasının yanında daha sonra yapılacak kapsamlı çalışmalara bir katkının sağlanması amaçlanmıştır.

YERLEŞME NÜFUS VE EKONOMİK FAALİYETLER

Bağırsak Boğazı ve yakın çevresinde İlkçağ'dan itibaren farklı uygarlıklar tarafından birçok yerleşmeler kurulmuş ve gelişmiştir. Uzun tarihi süreçte yerleşmelerin bir kısmı farklı şekillerde olsa da günümüze kadar varlığını korumuş, bir kısmı tamamen terk edilerek höyük veya ören haline gelmişlerdir. Konunun bu yönü dikkate alınarak çalışmada yerleşmeler üç kategoriye ayrılarak ele alınmıştır. Bunlar tamamen terk edilmiş höyük ve ören, genellikle ziraat fonksiyonunun ağırlık kazandığı köy yerleşmeleri ve hayvancılığa bağlı gelişen yayla ve ağıl yerleşmeleridir (Harita 2). Bu son üç yerleşme, coğrafya sistematiğinde kır yerleşmeleri olarak ele alınmaktadır.

Harita 2. Araştırma sahasında höyük, ören, köy, yayla ve ağıl yerleşmelerinin coğrafi dağılışı.

Araştırma sahasında yerleşmelerin dağılışı düzeninin zaman içinde çeşitli şartlara bağlı olarak değiştiği gözlenir. Hatta yerleşmelerin sahaya dağılışı düzeninde bir asimetriden söz edilebilir. Örneğin Kızılören havzasının kuzey kesiminde; Aladağ'larında güney yamaçlarında köy ve daha büyük bir yerleşme mevcut değildir. Bunda ulaşım imkânları ve su kaynakları gibi coğrafi özelliklerin etkisi vardır. Aynı şekilde Bağirsak Boğazı'nda da köy veya daha büyük bir vadi içi yerleşmesinin gelişmediği görülür. Bunda da başta rölyef olmak üzere birçok coğrafi faktörlerin rolü söz konusudur. Keza Türk dönemi yerleşmeleri genellikle havza tabanından yüksek plato ve dağlık alanlara geçiş sahalarında kurulmuştur. Buna karşılık daha eski yerleşmelerin; höyük ve ören yerlerinin dağılışı göz önüne alındığında, vadi ve havza tabanında kurulmuş olduğu dikkati çekmektedir.

Höyük ve Ören Yeri

Höyük (hüyük), deprem, savaş, yangın, kıtlık, salgın gibi doğal ve beşeri yıkıcı olaylar yüzünden yıkılmış, bırakılmış, zamanla tepe biçimine girmiş eski yerleşme yerleridir.⁵ Bu eski ve zamanla tepe durumuna gelen yerleşme yerleriyle ülkemizin birçok yöresinde sıklıkla karşılaşılır. Nitekim bir kaynakta Türkiye'de 30 bin dolayında höyüğün bulunduğu ileri sürülür.⁶ İnceleme sahası ve yakın

⁵ Reşat İzbirak, *Coğrafya Terimleri Sözlüğü*, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1986, s.161.

⁶ Ferruh Sanır, *Coğrafya Terimleri Sözlüğü*, Gazi Kitabevi, Ankara, 2000, s.143-144.

çevresinde de çok sayıda höyük vardır. Ören, ören yeri ise, bir yerleşme yerinin (köy, şehir) yıkılmış haldeki yeri, ya da bu yerin kalıntısıdır.⁷ Bu başlık altında özellikle Kızılören Höyüğü, Yel Almış Öreni ve Kale (Asar) Tepe üzerinde durulmuştur. Bunların dışında 1: 25.000 ölçekli haritanın ilgili paftaları ve arazi araştırmalarında görülen höyüklere de kısaca temas edilmiştir.

Kızılören Höyüğü (Hüyük Tepe)

Kızılören (Sağlık) Ovası'ndan Bağırsak Boğazı'nın girişine yakın (1 km kadar), Konya-Beyşehir karayolunun Sağlık köyü kavşağının güneybatı tarafında ve adı geçen köyün sınırları içinde, haritalarda Hüyük (Höğük) adını taşıyan asimetrik yamaçlı bir tepe yer almaktadır. Kiepert, haritasında da bu tepenin bulunduğu yere ören işareti koymuştur.⁸ Eski bir yerleşmenin bulunduğu anlaşılan ve ova yüzeyinden yaklaşık 30-35 m, deniz seviyesinden 1445 m yüksekliğe ulaşan yayvan şekilli bu tepe yaklaşık 200 x 400 m ebatlarında olup 80 000 m² lik yüzölçümüne sahiptir. Uzun eksenini kuzeydoğu-güneybatı doğrultusunda olan hüyük sahasının kısmen karayolu ve kısmen de tarım faaliyetlerinden olumsuz etkilendiği ve alanında az da olsa bir daralmanın ve morfolojik bir değişimin olduğu görülür.

Hüyük sahası, Konya Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu tarafından 2 Mart 1994 tarih ve 1902 sayılı ile I. derece arkeolojik sit alanı olarak tescil edilmiştir. Tepenin tabanda yerli kayalar, yüzeyinde eski yapı malzemelerine ait parçalar ve bazı parsel izleri gözlenir. Özellikle tepenin üst kısmında uzun eksene paralel hafriyat ve taşlarla oluşturulan bir setin varlığı ayırt edilir. Burası nispeten düz bir yüzey oluşturur. Kızılören havzasında bilinen ilk yerleşmelerden olan höyükte bugüne kadar ayrıntılı çalışmalar yapılmamıştır. Bununla birlikte Bahar, Kızılören Höyüğü'nde yerleşme tarihinin Orta Tunç Çağı'na kadar indiğini kaydeder.⁹

Swoboda ve diğerleri de höyükle ilgili şu ayrıntı bilgileri vermiştir: "Kızılören'den yaklaşık 45 dakika uzaklıkta adı Hüyük olan, pek çok mimari eser, kiremit parçaları ve kırık çömleklerle kaplı bir tepe yükselmektedir. Yerliler orada sütun kalıntıları ve küçük mimari parçaları kazıyla çıkarılan özellikle büyük bir binayı kapsayan araştırmalar yapmışlardır. Sonuncusundan geriye çok az bir şey kalmış olup, buna karşılık bir sütunun temeli, gövdesi ve sütun başlığını - gövde birçok parçalara ayrılmış - bulup, restore etmek mümkün

⁷ Reşat İzbirak, *A.g.e.*, s.260.

⁸ Richard Kiepert, *Karte von Kleinasien*, Band CIII. Konia, Berlin, 1912.

⁹ Hasan Bahar, Özdemir Koçak, *Eskiçağ Konya Araştırmaları 2 (Neolitik Çağ'dan Roma Dönemi Sonuna Kadar)*, Kömen Yayınları, Konya, 2004, s.50.

olmuştur. Bu sütun düz, yuvarlak yarı sütunlar ve aradaki, basit süslemeli koruyucu çemberleriyle 3'²²⁵ m yüksekliğinde bir çiftli sütun izlenimi vermektedir (Foto 1). Muhtemelen bu noktada var olan bir Hıristiyan kilisesine¹⁰ direk olarak hizmet etmiştir."¹¹ Hüyük Tepe'nin buna benzer bazı özelliklerine daha önce yayınlanan başka bir eserde de kısaca temas edilmiştir.¹²

Foto 1. Kızılören Hüyük Tepe'de çıkarılan bazı kalıntılar (Swoboda ve diğerleri, 1935, s.105).

Bağırsak Boğazı'na, akarsuya ve çevreye hâkim konumu, yükseltisi ve genişliği ile Hüyük Tepe'nin Myriokephalon Savaşı'nda Bizans ordugâhının olması da kuvvetle muhtemel görünmektedir. Şüphesiz bu konunun yerinde,

¹⁰ Araştırma sahasında, Bağırsak Boğazı'nın giriş kısmında (Höyük Tepe ve Yel Almış Ören Yeri) ve çıkış kısmında (Yunuslar köyü) piskoposluk merkezlerinin ve önemli kiliselerin bulunduğu öğrenilir. Ebul Farac Tarihi'nde Myriokephalon Savaşı ile ilgili olarak "*Türkler bilhassa aralarındaki piyadeler dağlara saptılar ve Bet-Toman'ın derin geçitlerine dalarak, Rumların ağır eşyalarını bıraktıkları büyük karargâha geldiler, yağma ettiler ve arabaları yaktılar...*" (Abû'l-Farac Tarihi, Çev. Ömer Rıza Doğrul, Cilt II, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1987, s.421, 422), cümlesi bir yöre ve burada bulunan bir geçidin adını bildirmesi bakımından önemli bir toponimik veridir. Yerin adı, İngilizce çeviride Beth Thoma şeklinde geçer. Sözü edilen kiliseler ile "Bet-Toman", "Beth -Thoma", Homa, Homnad, Myriokephalon Savaşı'nın yeri ilişkisinin daha detaylı araştırılması gerekir.

¹¹ Heinrich Swoboda, Josef Keil, Fritz Knoll, *Denkmäler Aus Lykaonien Pamphylien und Isaurien*, Brunn-Präg-Leipzig-Wien: R.M.Rohrer, 1935, s.105.

¹² Julius Jüthner, Fritz Knoll, Karl Patsch, Heinrich Swoboda, *Vorläufiger Bericht Über Eine Archäologische Expedition Nach Kleinasien, Unternommen im Auftrage der Gesellschaft zur Förderung Deutscher Wissenschaft, Kunst und Literatur in Böhmen*, Verlag der Gesellschaft, Prag, 1903, s.10.

arazi üzerinde ve daha ayrıntılı incelenmesi ve değerlendirilmesi gerekmektedir.¹³ Ayrıca burada bir kilise kalıntısından bahsedilmesi yerleşme bakımından üzerinde durulması gereken önemli bir konuyu teşkil etmektedir.

Höyük Tepe

Bağırsak Boğazı'nın yaklaşık orta kesimine tekabül eden Kalkımaç Tepeleri ve Bağırsak Çayı'nın güncel yatağının güneyinde, çaya boşalan Bakırdere Yaylası'ndan gelen Bakır Dere'nin kavuşum sahasında yer almaktadır. Höyük kuzeydoğu-güneybatı istikametinde yaklaşık 300 m uzunluğunda ve 150 m genişliğindedir. Fakat rölyef olarak üstü düz doğal bir sırtın uzanışını andıran höyüğün sınırlarının belirlenmesi arkeolojik çalışmalarla mümkün olacaktır. Etrafında tarım faaliyetleri yapılan ve yanında bir tavuk çiftliği inşa edilen bu höyükle ilgili literatürde bir çalışmaya veya kayda ulaşılamamıştır.

Yukarıda sözü edilenlerden başka bir höyük de Bağırsak Boğazı'nın giriş kısmında, akaryakıt istasyonunun karşısında ve tavuk çiftliğinin güneybatı tarafında yer almaktadır. Alanı nispeten küçüktür. Ayrıca araştırma sahasında başka höyüklerin bulunması da oldukça muhtemel görünmektedir.

Yel Almış Ören Yeri

Ören yeri, burada bulunan Yel Almış Türbesi'nin adıyla anılır. Ancak bazı yayınlarda yanlışlıkla Yılanmış Mevkii yazıldığı da görülür. Ayrıca kayaya oyma meskenlerden dolayı İler Mevkii de denilir. Burası, Kızılören'in yaklaşık 2 km güney-güneybatısında, Kaşbaşı (1421 m) ile Enoğlu (1406 m) tepeleri arasında konumlanır. Tarihi yerleşme Bağırsak Çayı'na boşalan küçük bir derenin vadi ve adı geçen tepelerin yamaçlarında kurulmuştur.

Ramsay, adını Siniandos olarak kaydettiği ören yerini 1901 ve 1905 yılında görmüş ve burada kayaya oyulmuş kiliselerden söz etmiştir.¹⁴ Kiepert ise haritasında bu sahayı Siniandos olarak işaretlemiştir.¹⁵ Bu yerleşim sahasında kaya oyma meskenler, kuyular, yeraltı sığınağı, depolar, mezarlar, Yel Almış Türbesi ve kaya oygu şeklinde iki adet erken dönem kilisesi gibi çok sayıda kalıntılar vardır. Aralarında 50 m olan kiliselerden kuzeyde olanı bazilika tipinde olup 4 x 5 m dikdörtgen şeklinde ve 2.5 m kadar yüksekliktedir. Özellikle doğu ve güney iç yüzey duvarlarında nişler, kırılmış olduğu anlaşılan ana kayadan yapılmış sütun yerleri mevcuttur. Ayrıca batı duvar yüzeyinde kırmızı boya ile yapılmış bezeme izleri seçilir durumdadır. Güneybatıda yer alan giriş kapısının

¹³ Mehmet Akif Ceylan, Adnan Eskikurt, *A.g.e.*, s.48, 49.

¹⁴ William Mitchell Ramsay, Gertrude L. Bell, *The Thousand and One Churches*, Hodder And Stoughton, London, 1909, p.531.

¹⁵ Richard Kiepert, *A.g.h.*, 1912.

batı çerçevesinin üst kısmında bir Grekçe yazıt yer almaktadır. Ancak bu yazıt günümüzde oldukça tahrip olmuştur: Mevcut yazıt: ? YKTPH, ONTIC///[AHKH/// ICK, şeklinde okunabilmektedir. Bazilikanın 50 m güneyinde bulunan ikinci kilise ise Grek haçı şeklinde olup 3 x 3 m genişliğinde ve 3 m yüksekliğindedir. Sözü edilen kiliseler ile Kızılören arasından geçen antik bir yolun izleri de yer yer mevcuttur.¹⁶

Ramsay, yukarıda bahsedilen yazıttan eserinde daha geniş şekilde bahsetmekte¹⁷, Cronin de ören hakkında nispeten ayrıntılı bilgilerin yanı sıra kilisenin planını da vermektedir. Keza Greko-Roma yapılar ve Bizans kilisesinin kalıntıları, yerleşmenin kullanım dönemleri hakkında bilgiler vermektedir.¹⁸ Yukarıdaki bilgilerden de anlaşılacağı üzere Yel Almış Ören Yeri, birçok batılı araştırmacı tarafından incelenmiştir. Burada makalenin amacı ve kapsamını aşmamak için alıntılar oldukça sınırlı tutulmuştur. Çünkü Bağırsak Boğazı ve yakın çevresinin yerleşme özellikleri bir kitabın konusunu oluşturacak kadar çeşitliliğe, derinliğe ve zenginliğe sahip olduğu görülür.

Yel Almış Ören Yeri'nde bulunan kiliseler, 28.08.1996'da Konya Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu tarafından tescil edilmiştir. Kalıntılardan nispeten büyük bir yerleşmenin var olduğu anlaşılan Yel Almış Ören Yeri'nde bir türbenin ve Müslüman mezarlığının varlığı, burada Türk döneminde de yerleşmenin devam ettiğini gösteren önemli işaretler arasındadır. Taş duvarlarla çevrili bir bahçede bulunan Yel Almış Türbesi dikdörtgen plânlıdır. Türbede medfun olan zatla ilgili henüz bir kayda ulaşılamamıştır. Türbenin yanında muhtemelen bir tekke de mevcuttu. Yel Dedesi, ülkemizin birçok yerinde rastlanılan inanç yerlerinden biri olarak dikkati çekmektedir.

Diğer yandan 1583/991 Tarihli Akşehir Sancağı İcmal Defteri'nde Çemen Eli nahiyesine tabi-i Karye-i El Almış adında bir yerleşme mevcuttur.¹⁹ Başka bir eserde yerleşmenin adı 16. yüzyılda İl-Almış olarak geçmektedir. Köyde 1502'de 67 n., 47 h.; 1518'de 66 n., 47 h.; 1524'te 75 n., 50 h.; 1539'da 70 n., 1584'te 135 nefer kayıtlıdır. Köyün mahsulleri buğday, arpa, bostan, ceviz ve baldır. Vergi hâsılları sırasıyla 5713, 6723, 6783, 7990, 10000 akçedir. Ayrıca tahrir defterlerinde mevcut köyde hassa çayırının bulunduğu tespit edilmiştir. İl-Almış karyesi sınırında

¹⁶ Hasan Bahar, "Konya Araştırmaları 111; Lykaonia (Konya Merkez Bölgesi)", *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı 12, Konya, 1998 (a), s.204.

¹⁷ William Mitchell Ramsay, *A.g.e.*, 1909, p.531.

¹⁸ Cronin, Harry Stovell, "First Report of a Journey in Pisidia, Lycaonia and Pamphylia (Part I)", *The Journal of Hellenic Studies*, Volume XXII, 1902, p.95-99.

¹⁹ Mehmet Akif Erdoğan, *A.g.m.*, 1990, s.148.

Mehmed Fakih'in mülkü olan Ayaz iki mezrası da kayıtlıdır.²⁰ Toponimik bir bağlantının izlemine bulunmakla birlikte Yel Almış ile Karye-i İl (El) Almış'ın aynı yer olup olmadığının daha ayrıntılı araştırılması gerekmektedir.

Günümüzde Yel Almış Ören'inde bulunan kaya oyguların bazıları, Kızılören köylüleri tarafından peynir tulumlarını saklamak amacıyla kullanılır. Genellikle Mayıs ayında konulan tulumlar Ekim'de çıkarılır ve böylece yaklaşık 6 ay burada muhafaza edilir. Köylüler yılda yaklaşık 1000 civarında tulumun konulduğunu da söylerler. Ayrıca bu mekânda peynir festivalleri yapılır. Festivallerin sonuncusu bu yılın (2017) Ekim ayının son haftasında gerçekleştirilmiştir.

Kale Tepe (Asar Kale, Bal Kalesi)

Kale Tepe, Meram ilçesine bağlı Kızılören köyünün sınırları içinde, Bağirsak Boğazı'nın ortasına ve en dar kesimine tekabül eden Kalkımaç Tepeleri adı verilen volkanik kütlenin yaklaşık 2 km kuzeydoğu tarafında, Körömer Deresi'nin vadisinin içinde, gözlerden ve anayoldan biraz uzak bir yerdedir. Kalenin bulunduğu tepe, kayalık, yaklaşık 450 m çapında, kabaca dairevi şekilli ve asimetrik yamaçlı volkanik bir kütledir. Deniz seviyesinden 1552 m olan ve yerel yükselti değeri 100 m'yi geçen Kale Tepe vadi içine ve kısmen de Bağirsak Boğazı'na hâkim durumdadır.²¹ Fakat Yunuslar köyünün doğusunda bulunan Kale Tepe (1712 m) ile Derbentteke'nin doğusunda köylülerin Mendos Kalesi (1778 m) dedikleri yüksek yerlerin (buralarda bazı yapı ve malzemesi de vardır), Beyşehir Gölü kıyılarına kadar oldukça geniş görüş sahası vardır ve Bal/ Asar Kalesi ile doğrudan bağlantılı oldukları söylenebilir. Nitekim 2015 ve 2016 yılında adı geçen tepelerde yaptığımız arazi gözlemlerinde bu üç yerin birbirinin görüş alanı içinde olduğu tespit edilmiştir.

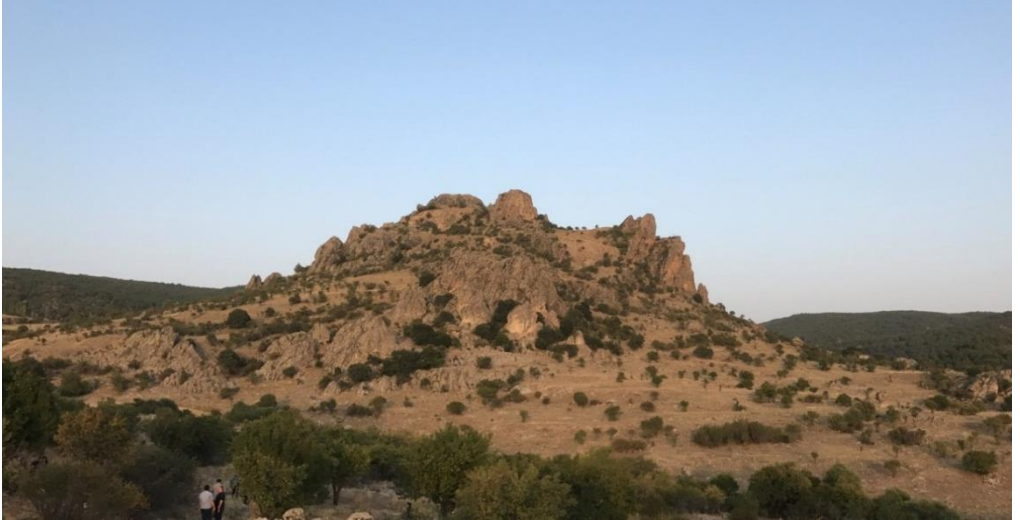
Tepede tarihi dönemlerde büyük boyutlu bir hafriyat ve tesviye yapılmamış; bu nedenle rölyef ilk oluşum özelliklerini büyük ölçüde korumuş olup oldukça engebeli kayalık bir görümündedir (Foto 2). Tepenin üstünü ve etek kısımlarını tamamen içine alan nispeten geniş ören yerinde sarnıçlar, mezarlar²², dini yapılar, harçla inşa edilmiş ve farklı amaçlarla kullanılan yapılar, duvar parçaları, kalenin kuzeydoğu yamacında kayaya oyulmuş ve vadi tabanına ulaşan nispeten geniş

²⁰ Volkan Ertürk, *XVI. Yüzyılda Akşehir Sancağı (Tahrir Defterlerine Göre)*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Doktora Tezi, Ankara, 2007, s.150.

²¹ Mehmet Akif, Ceylan "Coğrafi Perspektiften Myriokepalon Savaşı'nın Yeri ve Konya Bağirsak Boğazı," *Selçuk Üniversitesi Selçuklu Araştırmaları Dergisi (USAD)*, Sayı 5, Konya, 2016, s.75.

²² Kalenin batısında ayrı bir kayalıkta antikçağa ait yarım kalmış bir kaya mezarı vardır (Bahar, *A.g.e.*, 1998 (a), s.204).

ve uzun *merdivenli kuyu*²³, yine kayaya oyulmuş aslan figürü ve kalenin çevresinde yerleşmenin varlığını yansıtan çok sayıda izler günümüze gelebilmiştir (Foto 3). Bunlardan başka Swoboda ve diğerlerinin verdiği bilgiye göre, Kale Tepe'nin zirvesinde oranın yerlileri tarafından yapılan (kaçak) kazılar sonucunda çapları 0.10 ile 0.35 m arasında değişen yaklaşık 500 adet taş mancınık güllesi çıkarılmıştır.²⁴ Başka kaynaklardan bu güller hakkında daha ayrıntılı bilgilere ulaşmak mümkün olmamıştır.

Foto 2. Kale Tepe'nin rölyefi doğal yapısını büyük ölçüde korumuştur. Fotoğraf güneybatıdan alınmıştır.

²³ Karauğuz ve Kunt'a göre; halk arasında kırk basamaklı sarnıç olarak bilinen ve 37 basamağı bulunan kayaya oyulmuş bu sarnıcın; basamak kısmının 11.5 m uzunluğunda ve 11 m yüksekliğinde olduğu, en üst basamağın uzunluğu 1 m iken bu uzunluğun aşağıya inildikçe genişleyerek en alt basamakta 4.1 m'ye ulaştığı ifade edilir (Güngör Karauğuz, Halil İbrahim Kunt, Eskiçağ Kaleleri, Çizgi Kitabevi, Konya, 2004, s.21). 1900'lerin başından beri Swoboda gibi birçok araştırmacının söz ettiği ve resimlediği bu yapı, esasen ülkemizde de birçok örneklerine rastlanıldığı üzere "*merdivenli kuyu*" olmalıdır. Bilindiği gibi savunmayı esas alan kale yapılarında en stratejik unsurlardan biri içmek ve kullanmak için yeterli ve güvenli suyun teminidir. Kuyunun kale yamacının kuzeydoğu tarafında, yani az da olsa devamlı akışa sahip bir derenin (Suderesi'nin) vadisinden yeraltı suyunun alınmasına yönelik kazılması, bunun "*merdivenli kuyu*" olduğuna işaretler. Bununla kalede yalnızca yağmur-kar suyundan değil aynı zamanda yüzey ve yeraltı sularından da yararlanılmasının amaçlandığı anlaşılır. 6 Eylül 2016 tarihinde, diğer bir ifadeyle ülkemiz şartlarında yüzey ve yeraltı su seviyesinin en aza indiği bir dönemde, burada yaptığımız arazi çalışmasında, kuyunun dibinin enkazla dolmuş olmasına rağmen toprak nemliliğinin gözlenmesi de bunu doğrular niteliktedir.

²⁴ Julius Jüthner, Fritz Knoll, Karl Patsch, Heinrich Swoboda, *A.g.e.*, s.11 ve Heinrich Swoboda, Josef Keil, Fritz Knoll, *A.g.e.*, s.106.

Kalıntılar nedeniyle burası ve yakın çevresi, 4 Kasım 2002 tarih ve 4745 sayılı ile Asarkale Ören Yeri adıyla I. derece arkeolojik ve doğal sit alanı olarak tescil edilmiştir. Balkayalar Kalesi seramik parçaları, genellikle krem renkli hamurlu, koyu gri renkli astarlı, taşçık, kireç, mika katkılı, iyi pişkinlikte ve çark yapımıdır. Seramik formları Karatepe – Aşitawanda Demir Çağı malzemelerine benzer niteliktedir.²⁵ Balkaya keramikleri genel olarak açık ağızlı görünümle MÖ II. bin yılın form özelliklerini de gösterir.²⁶ Keramik buluntulardan Geç Tunç Çağı'ndan itibaren Kale çevresinde yerleşmenin olduğu kabul edilir.²⁷

Foto 3. Kale Tepe'nin yüksek kesimlerinde yer alan yapı parçalarından bir görünüm.

Kale Tepe'de arazi çalışması sırasında gördüğümüz bir keramik parçasının da, Konya ili Meram ilçesinde yer alan ve Hitit döneminin önemli bir yerleşmesi olan Hatip Kalesi'ndeki keramiklerle şekil ve görünüm bakımından benzerliği tespit edilmektedir (Foto 4). Bahar, Hatip Kalesi'ndeki: "Bazı kapların ağız kenarında dikey ya da çapraz boya bezemeler yer alır, bunlar kırmızı renktedir. Çoğu çanağın iç yüzeyi boyalı iken, birçoğunun sadece ağız iç ve dış kısmı boyalıdır" dediği, keramik parçalarının resmini vermiştir (Foto 4). Ayrıca mimari özelliklerin ve keramik buluntularının Hatip Kalesi (Kayalığı)'nin MÖ II. binin son çeyreğinden

²⁵ Güngör Karauğuz, Halil İbrahim Kunt, *A.g.e.*, s.23.

²⁶ Hasan Bahar, "Konya Ve Çevresi Yüzey Araştırmaları 1997", XVI. Araştırma Sonuçları Toplantısı, Cilt II, Kültür Bakanlığı Yayınları, 1999, Ankara, s.26.

²⁷ Hasan Bahar, *A.g.e.*, 1998 (a), s.205.

Demir Çağı ortalarına kadar kesintisiz bir yerleşimi yansıttığını da belirtmiştir.²⁸ Bundan dolayı Kale Tepe’de yerleşmenin kuruluşunun maden devrine kadar gittiği ve Hatip Kalesi ile kültür bakımından ilişkili olduğunu söylemek mümkündür.

Volkanik kökenli tarihi Kale Tepe’ye farklı isimler verilmiştir. Üzerinde bir kalenin bulunması nedeniyle 1: 25.000 ölçekli haritanın Konya M28-a1 paftasında Kale Tepe, örneğin 1912 yılında basılan Kiepert’in haritası²⁹ gibi birçok yayında Asar Tepe adı verilir. Bunlardan başka, Osmanlı Arşivi’nde bulunan 30 Haziran 1908 tarihli bir belgede: “Konya merkez kazasına merbut Kızılviran karyesinde vaki Hisarkale nam harabe ile civarındaki arazi-i vesiaya...”³⁰ kaydedildiği üzere Hisarkale adıyla söz edilir. Smbat Sparapet’in kroniğinin Fransızca çevirisinde Meldinis³¹ adıyla zikredilen kalenin adı, eserin İngilizce çeviri nüshasında Melitene³², Osmanlı arşiv belgelerinde Hisar-ı Meldos; Karye-i Hisar-ı Meldos; Hisarkale şeklinde geçer. Günümüzde ise Kale Tepe veya Balkaya diye söz edilir.

Foto 4. Kale Tepe’de bir kabinin ağız kenarındaki çapraz boyalı bezeme. Sağdaki Hatip Kalesi’ne aittir.

²⁸ Bahar, Hasan, “Hatip-Kurunta Anıtı Ve Çevresi Yüzey Araştırmaları 1996”, XV. Araştırma Sonuçları Toplantısı, Cilt II, Kültür Bakanlığı Yayınları, 1998 (b), Ankara, s.107.

²⁹ Richard Kiepert, *A.g.h.*, 1912.

³⁰ BOA. BEO, 06/C/1326 (Hicri), Dosya No: 3350, Gömlek No: 251190. Bu belgenin 3. sayfasında: “Kızılviran karyesine ve oradan Kalehisar nâm mahalle azimetiyle karye-i mezbûre heyet-i ihtiyariyyesi hazır olduğu halde tahsis ve keşfiyyât-ı lâzimeye ibtidâr olundukda Hisarkale namıyla meydanda bir kale olmayup dört tarafı kayalık dere ve cibâl ile muhât bir mahallin tabii bir kale gibi bir halde olmasına binaen bu suretle tesmiye olunduğu ve bu kayalık mahallin derûnunda kerpiç ve ufak taşlardan yapılmış bazı adi ebniye âsârı mevcut ise de âsâr-ı atıka bulunmasını ihsas itdirir mebânî-i cesime harabesi görülmediği ve bu mahalde kabil-i ziraat arazide olmayup mürtefi’ ve tabii kayalıklardan ibaret bulunduğu görülmüş” olduğu ifade edilmektedir.

³¹ Smbat Sparapet, *Chronique Du Royaume De La Petite Arménie Par Le Connétable Sempad*, (Çev. Edouard Dulaurier), Recueil Des Historiens Des Croisades Documents Arméniens, Publie Par Les Soins De L’Academie Des Inscriptions Et Belles-Lettres, Tome Premier, Paris, 1869, p.626.

³² Smbat Sparapet, *Chronicle* (translated from Classical Armenian by Robert Bedrosian), Sources of the Armenian Tradition, New Jersey, 2005 ([Http://rbedrosian.com/Downloads/Chronicle_Smbat_Sparapet.pdf](http://rbedrosian.com/Downloads/Chronicle_Smbat_Sparapet.pdf)). Erişim: 27.10.2017.

Melite, Maldia, Hitit dilinden gelen bir kelimedir. Hitit metinlerini okumayı başaran Çek asıllı Alman bilim adamı Bedřich Hrozný, Melite, Maldia kelimesinin “bal” anlamına geldiğini belirtmiştir.³³ Hisar-ı Meldos’un bulunduğu kayalık tepeye ve hemen kuzeyindeki yaylaya bugün Balkaya, Ballıkaya denilmesi, geçmişten günümüze toponimik bir bağlantının kurulması bakımından ayrı bir önem arz etmektedir. Beyşehir çevresi bir dönem Hitit egemenliğinde kalmış ve yörede çok sayıda Hitit yerleşmesi mevcuttur. Bunların bir kısmının kalıntıları ve isimleri günümüze kadar ulaşmıştır. Kale Tepe’de Hititlere ait bir yerleşme olup daha sonraki dönemlerde de kullanılmıştır.

Günümüzde olduğu gibi Myriokephalon Savaşı’nın yapıldığı 17 Eylül 1176 tarihinde kale yıkık ve terk edilmiş idi. Hem Smbat Sparapet³⁴ hem de Niketas Khoniates³⁵ kalenin “yıkık ve terk edilmiş” olduğunu özellikle ifade etmişlerdir. Bundan başka ulaşılan tarihi kaynaklarda sözü edilen dönemde kale ile ilgili ayrıntılı bilgiler maalesef mevcut değildir. Aynı şekilde Meldos Kalesi ve Karye-i Hisar-ı Meldos’un Karamanoğulları Beyliği dönemindeki durumu hakkında henüz bir bilgiye ulaşılamadı. Şüphesiz bu beylik dönemine ait kayıtlarda da yer alması kuvvetle muhtemeldir. Karye-i Hisar-ı Meldos, özellikle 15 yüzyıldan itibaren Osmanlı dönemine ait çeşitli arşiv kayıtlarında görülmeye başlar. Burada hem kale hem de kale çevresinde bir köy yerleşmesinin varlığı söz konusudur. Yerleşmeye ait bazı izler, kalenin batı, kuzeybatı ve güneybatı tarafında arazide halen ayırt edilir durumdadır.

Müslüman ahalinin meskûn olduğu Karye-i Hisar-ı Meldos 1483 yılına ait Başbakanlık Osmanlı Arşivi Maliyeden Müdevver Defteri (MAD 567)’nde yer almaktadır. Defterde Beyşehir’den 3 ve Meldos Kalesi’nden 2 sipahinin kaydı mevcuttur.³⁶ Karye-i Hisar-ı Meldos, yaklaşık bir asır sonra düzenlenen 1583/ 991 yılına ait Akşehir Sancağı İcmal Defteri’nde de yer alır. Bu defterde; “*Timârı Mehmed an Çavuşân-ı Mir-i-miân-ı Karaman: Karye-i Hisar-ı Meldos tâbi-i Çemen Eli*”, “*Timâr-ı Davud: Karye-i Hisar-ı Meldos tâbi-i Çemen Eli*”, “*Timâr-ı Kubad: Karye-i Hisar-ı Meldos tâbi-i Çemen Eli*” şeklinde geçmektedir.³⁷ 1583 yılında Karye-i Hisar-ı Meldos az nüfuslu meskûn bir mahal olup idari bakımdan Akşehir sancağının Çemen Eli nahiyesine bağlıdır. Söz konusu defterde Çemen Eli nahiyesinin diğer

³³ Bilge Umar, *A.g.e.*, s.561.

³⁴ Smbat Sparapet, *A.g.e.*, 1869, p.626.

³⁵ Niketas Khoniates, *Historia (Ioannes ve Manuel Komnenos Devirleri)*, (Çev. Fikret Işıltan), Türk Tarih Kurumu, Ankara, 1995, s.123.

³⁶ Doğan Yörük, *A.g.m.*, s.193, 194.

³⁷ Mehmet Akif Erdoğan, *A.g.m.*, 1990, s.148, 150.

köyleri arasında bugünkü adlarıyla Yunuslar, Kızılören (Kızılviran), Değiş (Dekiş) ve Sağlık (Ağras) da bulunur.

Hisar-ı Meldos'ta 1502'de 35 n., 26 h.; 1518'de 37 n., 30 h.; 1524'te 40 n., 32 h.; 1539'da 45 n., 1584'te 52 nefer kayıtlıdır. Köyün mahsulleri buğday, arpa, bağ, bahçe, bostan, keten, kendir, ceviz ve baldır. Vergi hâsılları sırasıyla 1776, 2293, 2335, 4274, 5000 akçedir. Ayrıca 1502'de 1 bab 30 akçe, 1518 ve 1524'te 1 bab 20 akçe, 1539 ve 1584'te 1 bab 30 akçelik değirmen gelirleri mevcuttur.³⁸ Kale çevresinde bugün de sınırlı arazilerde keten ve kendir dışındaki ürünlerin tarımı yapılır. Kayıt tutulan tahrir defterinden Bağırsak Boğazı'nda günümüze ulaşmayan su ile çalışan değirmenlerin varlığı da öğrenilir.

Kale Tepe'nin kuzey eteği ile hemen kuzey kesiminde yer alan Ballıkaya Yaylası'nda toplam 7-8 haneden oluşan küçük bir yerleşme nüvesi mevcuttur (Foto 5). Birbirinden nispeten uzakta yer alan evlerden 5-6'sı terk edilmiş, ikisi de dönemlik ikamet olarak kullanılır. Bu haneler tarım ve hayvancılıkla meşguldür. Genellikle bahçe-meyve tarımı yapılır. Netice itibari ile yukarıda verilen bilgilerden, Kale Tepe'de Hitit döneminden başlayarak bugüne kadar kesintili ve farklı şekillerde de olsa yerleşmenin devamlılığı tespit edilir.

Foto 5. Kale Tepe Mevkii'nde Hititlerden başlayarak bugüne kadar kesintili ve farklı şekillerde de olsa yerleşmenin devamlılığı söz konusudur.

³⁸ Volkan Ertürk, *A.g.e.*, s.150.

Diğer yandan Kale Tepe'nin (Meldinis; Melitine Kalesi, Karye-i Hisar-ı Meldos, Hisar-ı Meldos, Asar Kale ve Hisarkale) tarihi kaynaklarda yıkık ve terk edilmiş özelliklerine vurgu yapılan Myriokephalon Kalesi'ne karşılık geldiği ve yine Tzibrizte Boğazı'nın da Bağırsak Boğazı olduğu³⁹ dikkate alındığında, milli tarihimiz açısından önemli bir dönüm noktası olan Myriokephalon Savaşı'nın bu sahada cereyan etmesi de ayrı bir önem ve anlam taşımaktadır.

Köy Yerleşmeleri

Araştırma sahasında bulunan ve bugüne ulaşan köy yerleşmelerinin⁴⁰ en azından 15. yüzyıldan beri tarihi kayıtlarda adlarına rastlanılır. Çalışmada yer verilen Yunuslar, Kızılören, Sağlık ve Derbentte köylerinin kuruluşu bu yüzyıldan daha önce gerçekleşmiş olup uzun bir süreden beri varlığını muhafaza etmektedir. Buna karşılık tarihi kayıtlarda mevcut olan bazı köy yerleşmeleri ise günümüze ulaşamamıştır. İğmir ve Yamasöken bunlara örnek verilebilir. Bu köylerden bazı kalıntılar arazide görülmekte ve ayrıca mevki adı şeklinde yaşamaya devam etmektedir. Aşağıda köylerin gelişim süreci de dikkate alınarak konum, yerleşme, nüfus, arazi kullanımı ve ekonomik fonksiyonları hakkında fazla ayrıntıya girilmeden ayrı ayrı bilgiler verilmiştir.

Yunuslar

Bağırsak Boğazı'nın Beyşehir çıkışına ve Konya-Derbent-Beyşehir yol ayrımına yaklaşık 1-2 km mesafede, 1250 -1270 m yükselti kademesinde, Bağırsak vadisinin nispeten geniş tabanı ve yamaçlarında kurulan Beyşehir ilçesine bağlı eski bir yerleşmedir (Foto 6). Özellikle Konya – Kızılören – Beyşehir - Yalvaç – Derbent güzergâhları Yunuslar köyünü ulaşım açısından önemli bir kavşak noktası haline getirmiştir. Nitekim Bağırsak Boğazı'nın yakınında bulunan köy, güneyden Beyşehir, doğudan Konya, kuzeyden Derbent ve batıdan Hüyük, Kırelî ve Selki'den gelen yolların birleştiği bir konumdadır. Bu bağlamda Sarre'nin, Selki'de camiinin önünde bir Roma yol taşı bulduğunu kaydetmesi⁴¹, Selki'den doğuya giden bir yolun Yunuslar ve Kızılören üzerinden Konya'ya vardığını söylemesi; batıya doğru giden yolu doğrulamakta ve önemini ortaya koymaktadır. Aynı şekilde Cronin, Roma yolunun Bağırsak Boğazı'nı takip ettiği konusunda, Yunusların birkaç dakika doğusunda bir Türk mezarında baş taşı olarak kullanılan Roma mil taşını keşfetmesi, herhangi bir kuşkuya yer

³⁹ Mehmet Akif, Ceylan, Adnan Eskikurt, *A.g.e.*, 2017, s.29-32.

⁴⁰ Türkiye'de 2012'de yapılan kanuni düzenlemelerle sayısı artırılan "büyükşehirler" ile birlikte köyler idari bakımdan mahalle statüsüne dönüştürülmüştür. Fakat bunlar coğrafyanın yerleşme sistematığı açısından köy özelliği taşırlar.

⁴¹ Friedrich Sarre, *Küçük Asya Seyahati-1895 Yazı* (Çev. Dara Çolakoğlu), Pera Yayınları, İstanbul, 1998, s.150, 151.

bırakmadığı görüşündedir. Cronin, bu mil taşının MÖ 6. yüzyıla tarihlendiğini söyler.⁴² Kiepert haritasında Via Sebaste şeklinde işaretlediği bu yola yöre halkı Uluyol adını vermiştir. Yunuslar Köyü'nün bir dönem Derbent fonksiyonunu üstlenmesi⁴³ de yerleşmenin konumunu ve ulaşım bakımından tarihi önemini yansıtan önemli bir özelliğidir.

Ramsay, Yunuslar köyünün yerinde Vasada adında piskoposluk merkezi bir yerleşmenin bulunduğunu belirtir. Burada büyük bir kilise harabesinin olduğunu ve bugün kullanılan Yunuslar adının da kiliseye; Aya Yohana (St. Jean İoannes) atfen verildiğini ileri sürmektedir. Yani O'na göre Yunuslar'ın kökeni Yohanaşlar'dır.⁴⁴ Fakat bu görüş doğru değildir. Çünkü birincisi, Yunuslar köyü, bugünkü yerinin yaklaşık 3 km kadar kuzeyinde idi. Haritalarda buraya halen "Eski Yunuslar" açıklamasının yazıldığı görülür. Dolayısıyla Yunuslar köyü bugünkü yerine daha yakın bir dönemde taşınmıştır. Başka bir ifadeyle *Yunuslar yer değiştiren bir yerleşmedir*. Köylüler, Yunusların iki defa yer değiştirdiğini söylemektedir. İkincisi, 1583/991 tarihli Akşehir Sancağı İcmal Defteri'nde Yunuslar Köyü'nün adı mevcut şekliyle geçmektedir.⁴⁵ Kısacası köyün adında herhangi bir değişiklik de söz konusu değildir.⁴⁶

Foto 6. Tarihi yolun kenarında kurulan Yunuslar köyünün yerleşim sahası ve dokusunun genel görünümü. Fotoğraf Kale Tepe'nin batı yamacından alınmıştır.

⁴² Harry Stovell Cronin, *A.g.m.*, p.100, 102.

⁴³ Hüseyin Muşmal, XIX. *Yüzyılın İlk Yarısında Beyşehir ve Çevresinin Sosyal ve Ekonomik Yapısı (1790-1864)*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Doktora Tezi, Konya, 2005, s.19.

⁴⁴ William Mitchell Ramsay, *Anadolu'nun Tarihi Coğrafyası* (Çev. Mihri Pektaş), Milli Eğitim Bakanlığı Yayını, İstanbul, 1960, s.368.

⁴⁵ Erdoğan, Mehmet Akif, *A.g.m.*, 1990, s.148-149.

⁴⁶ Zaten ülkemizde Yunus, Yunusköy, Yunuslar, Yunuslu, Yunusoğlu ve Yunusören gibi Yunus ile ilgili çok sayıda ve farklı tipte yerleşim birimleri mevcuttur.

Kiepert'in haritasında işaretlendiği⁴⁷ üzere, bugünkü Yunuslar köyünün bulunduğu yerde, Bizans Pisidia'sında, Orondeis şehirlerinden olan Pappa/Tiberiopolis vardı. İmparator Tiberius (MÖ 42 - MS 37), Pappa'yı şehir derecesine yükseltmiş ve Tiberiopolis ismini almasına müsaade etmiştir. Bunun yanında İmparator, Pappa ile Antiocheia (Yalvaç'ta) arasında sıkı bir bağlantı kurmuştur.⁴⁸ Yunuslar köyü arkeolojik kalıntılar bakımından nispeten zengindir. Nitekim 1958'de bulunan ve Konya Arkeoloji Müzesi'nde sergilenen, MS 250-260 yıllarına ait üç yüzünde efsanevi 12 herkülün adamıyla tasvir edilen muhteşem Sidemara tipi sütunlu mermer Herakles lahdi bunu doğrular niteliktedir.⁴⁹ Yunuslar'dan daha sonraki yıllarda buna benzer önemli eserler çıkarılmıştır. Bugün de köyün yerleşim sahasında arkeolojik kazı çalışmaları devam etmektedir (Foto 7). Bu çalışmalarda (2017'de) yazılı bir lahit bulunmuştur. Aynı şekilde köy konutlarının inşasında adı geçen şehre ait çeşitli devşirme malzemelerin kullanıldığı halen görülür. Bu açıklamalardan anlaşılacağı gibi Bağırsak Boğazı'nın Beyşehir tarafına çıkışında tarihi öneme sahip bir şehir vardı. Bu şehrin özellikleri ve şehrin ne zaman önemini kaybettiği konusunda ise henüz yeterli bilgiler mevcut değildir.

Osmanlı Arşivi'nde Yunuslar köyü ile ilgili çok sayıda belge ve bilgiler mevcuttur. Köyde 1502'de 20 n., 10 h.; 1518'de 20 n., 16 h.; 1524'te 22 n., 17 h.; 1539'da 28 n., 1584'te 59 nefer kayıtlıdır. Köyün mahsulleri buğday, arpa, bostan ve ilk tahrirde kendir ve baldır. Vergi hâsılları sırasıyla 1818, 1665, 1683, 2881, 6000 akçedir.⁵⁰ Karye-i Yunuslar, 1583/ 991 yılına ait Akşehir Sancağı İcmal Defteri'nden öğrenildiğine göre, idari bakımdan Akşehir sancağının Çemen Eli nahiyesinde yer alır ve nahiye'nin büyük köyleri arasındadır.⁵¹

⁴⁷ Richard Kiepert, *A.g.h.* 1912.

⁴⁸ William Mitchell Ramsay, *A.g.e.*, 1960, s.444, 445.

⁴⁹ İbrahim Hakkı Konyalı, *Abideleri ve Kitabeleriyle Konya Tarihi*, Yeni Kitap Basımevi, Konya, 1964, s.1164.

⁵⁰ Volkan Ertürk, *A.g.e.*, s.153.

⁵¹ Mehmet Akif Erdoğan, *A.g.m.*, 1990, s.148, 149.

Foto 7. Yunuslar'daki arkeolojik çalışmalar (2017), burada kadim bir şehrin varlığını gösterir.

Yunuslar köyü yakın dönemde bahçeler içinde nispeten gevşek bir yerleşme dokusu kazanmıştır. Köy, Bağirsak Çayı vadisi ile doğu tarafında yer alan muhtemel bir höyük tepenin eteğinde iken yakın zamanda ulaşımın etkisiyle karayoluna doğru gelişme göstermiştir. Hatta karayolunun batısında da yaklaşık 25 haneden oluşan yeni bir yerleşme nüvesi gelişmiştir. Köy konutları genellikle bir-iki katlı olmakla birlikte az sayıda 3 katlı örnekler de mevcuttur. Köyün nüfusu 1960 sayımında 546, 1980'de 458 iken 2016 yılı adrese dayalı kayıt sistemine göre 191'e inmiştir. Bu istatistik veriler itibariyle köyün göç verdiği ve nüfusun önemli miktarda azaldığı dikkati çekmektedir.

Hemen bütün kır yerleşmelerinde olduğu gibi Yunuslar'da da tarım ve hayvancılık hâkim fonksiyonu oluşturur. Muhtar Alırza Dirier'den alınan bilgilere göre (2017), köy arazisinin yaklaşık bir değerle 9240 da ekili ve dikili alanlardan oluşmaktadır. Bunun % 90'nı kuru tarım, % 10'nu sulu tarıma ayrılmıştır. Köyde yaklaşık 250 büyükbaş ve 100 kadar da keçi beslenmektedir. Köyün doğu kısmı dağlık, kayalık, ormanlık (1310 da) ve mera (566 da) alanı iken batı kısmında bulunan hafif engebeli plato alanlarında kuru tarım yapılır ve genellikle tahıl ürünleri (buğday, arpa, yulaf) ve baklagil (nohut) üretilir. Dikili alanlar ve sulu tarım ise, köyün içinden geçen Bağirsak Çayı vadisinde yoğunluk kazanır. Dikili alanlarda elma, armut, erik, kiraz, vişne, ceviz, kayısı, ayva ve dut gibi meyveler yetiştirilir.

Kızılören

Konya'nın Meram ilçesine bağlı olan Kızılören, aynı adı taşıyan dağın (Gemrekbaşı da denilir, 2193 m) kuzeybatı tarafında, 1450-1530 m yükselti basamağında, eğimli yamaçlardan havza tabanına geçişi teşkil eden az eğimli yüzeyler üzerinde ve su kaynaklarının (Çoka Suyu) yanında, adının da işaret ettiği üzere eski bir yerleşmenin yakınında kurulmuştur (Foto 8). Günümüzde Konya - Beyşehir - Şarkikaraağaç karayolundan yaklaşık 1.5-2 km içeride kalan yerleşmenin adı 10 Temmuz 1964 tarih ve 11750 sayılı Resmi Gazetede yayınlanan kararla Kızılviran'dan Kızılören'e değiştirilmiştir.

Foto 8. Kızılören, aynı adı taşıyan dağın kuzeybatı eteğinde kurulmuş eski bir yerleşmedir.

Kızılören'le ilgili özellikle Osmanlı dönemine ait ayrıntılı bilgilere ulaşır. Nitekim 1583/ 991 yılına ait Akşehir Sancağı İcmal Defteri'nde kayıt edildiği üzere Karye-i Kızıl Viran idari bakımdan Akşehir sancağının Çemen Eli nahiyesinin sınırları dâhilinde bulunur.⁵² Muhtemelen bu nahiyenin de merkezi durumunda idi. 16. yüzyıla ait tetkik edilen defterlerde Kızılviran'ın öşrü Konya'da bulunan Sultan Ala'üd-din câmiine vakf, örfî gelirleri ise timardır. 1502'de 34 n., 19 h.; 1518'de 21 n., 17 h.; 1524'te 32 n., 18 h.; 1539'da 40 n., 1584'te 66 nefer kayıtlıdır. Köyün mahsulleri buğday, arpa, bostan, piyaz, kendir, meyve, ceviz ve baldır. Vergi hâsılları 1502'de 1187 akçe timar, 922 akçe vakıf hissesi; 1518'de 1155 akçe timar, 1005 akçe vakıf hissesi; 1524'te 1203 akçe timar, 1005

⁵² Mehmet Akif Erdoğan, *A.g.e.*, 1990, s.147, 149.

akçe vakıf hissesi; 1539'da 1778 akçe timar, 2680 akçe vakıf hissesi; 1584'te 2400 akçe timar, 3700 akçe vakıf hissesidir. Ayrıca köyde 1502'de nısf 90 akçe, 1518 ve 1524'te 2 bab 50 akçe, 1539'da 4 bab 120 akçe, 1584'te 2 bab 60 akçe değirmen gelirleri mevcuttur.⁵³

Kızılören'in nahiye ve nahiye merkezi olarak Konya ili merkez ilçesine bağlı idari statüsü Cumhuriyet döneminde de devam etmiştir. 14.05.1954 tarihinde Belediye teşkilatı kurulmuş⁵⁴ ve yerleşme 80'li yıllarda 4 mahalleye (Aşağı, Yukarı, Dolayı, Sarıtaş) ayrılmıştır. Fakat belediye 06.12.2012 tarihinde yayınlanarak yürürlüğe giren 6360 Sayılı Kanunla kapatılmış, Kızılören idari bakımdan Meram ilçesine bağlı bir mahalleye dönüştürülmüştür. Yerleşme dokusu bazı kısımlarda sık olmakla birlikte, genellikle parçalı ve dağınık şekilde gelişmiştir. Evler çoğunlukla 1-2 katlı, kâgir, saç ve kiremit örtülüdür.

Kızılören'in nüfusu 1960'ta 2112, 1970'te 2679, 1980'de 2938, 1990'da 2597, 2000'de 2210 ve 2016 yılında adrese dayalı kayıt sistemine göre 940 olarak belirlenmiştir. Bu veriler itibarıyla yerleşmenin nüfusu 1980'lerde en yüksek miktarına (1985'te 3327) ulaşmış ve bundan sonrada azalmaya başlamıştır. Başta bağlı bulunduğu Konya olmak üzere il içi ve dışı yaşanan göçlerle nüfusta azalmanın devam ettiği görülür.

Göçün nedenleriyle ilgili yapılan bir değerlendirmeye göre, Kızılören en geniş tarım arazisine ve meralara sahip olmasına rağmen halkın düşünce yapısının sigortalı bir işte çalışma (devlete sırtını dayama) hevesi yüzünden tarım ve hayvancılıkta büyük gerileme olmuştur. Halk hala topraklarını yabancılara satmaya devam etmektedir. İş sahalarının olmaması ve halkın tarım ve hayvancılığa gereken önemi vermeyişi sebebiyle göçün önüne geçilememiştir. Yapılan istatistiklere göre genç nüfus yok denecek kadar azalmıştır.⁵⁵

Kızılören'de başlıca ekonomik fonksiyonlar tarım ve hayvancılıktır. Bunlara arıcılık da dâhildir. Meram Gıda, Tarım ve Hayvancılık İlçe Müdürlüğü'nden alınan bilgilere göre (2017), Köy arazisi toplam 134.838 bin dekadır. Bunun yaklaşık 10.470 bin da mera, 94.751 bin da orman, 27.508 bin da kültür arazisi (ekili-dikili alan) ile 2.107 da tarıma elverişsiz alan, yerleşim yeri ve yol vb. den oluşmaktadır. Köyün arazisinin yaklaşık % 70'ini ormanlar kaplamakta ve orman alanları genişliği ile dikkati çekmektedir. Kültür arazilerinde başta buğday, arpa,

⁵³ Volkan Ertürk, *A.g.e.*, s.150, 151.

⁵⁴ Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, Yer No: 245-19-8, Tarih: 14.05.1954, <https://katalog.devletarsivleri.gov.tr/Pages/Arama/Ara2.aspx>

⁵⁵ <http://kizilorenavakfi.org.tr/vakfimiz.html> Erişim: 29.10.2017.

yulaf ve nohut ile yem bitkileri yetiştirilir. Sulu tarım alanı ise oldukça azdır ve toplam 460 da'dır. Bu alanlar 46 kuyu ve kaynaklar ile sulanmaktadır.

Köyde yaklaşık 843 büyükbaş, 6820 küçükbaş ve 1707 kanatlı hayvan beslenmektedir. Küçükbaş hayvanların büyük çoğunluğunu koyun teşkil etmektedir. 1960'larda küçükbaş sayısının 40-45 bin olduğu göz önüne alındığında, hayvan varlığında önemli bir azalmanın olduğu anlaşılır. Ormanlık ve mera alanları genellikle yüksek yerlerde, tarım alanları havza tabanı ve kenarlarında yoğunluk kazanır. Son yıllarda bazı sondaj kuyuları açılrsa da köyde halen kuru tarım hâkimdir. Tahılın dışında havza tabanının Sağlık köyüne doğru olan kesimlerinde yer yer patates ekimi görülür (Foto 9). 1952 yılında kurulan 1377 Sayılı Kızılören Tarım Kredi Kooperatifi çiftçilere tarım ve hayvancılığın gelişmesi yönünde bazı imkânlar sunmaktadır.

Kızılören yerleşmesinde ise 1 marangoz, 2 demirci, 1 tuzcu, 3 peynirci, 6 bakkal, 1 fırın, 6 kahvehane, 2 elektrikçi gibi az da olsa tarım dışı fonksiyonlar vardır. Ayrıca nakliyecilik, yolcu taşımacılığı ve inşaatçılık yapanlar⁵⁶ ile kadınlar tarafından aile bütçesine katkı sağlamak amacıyla halı dokumacılığı bulunmaktadır.

Sağlık

Konya'nın Meram ilçesine bağlı olan yerleşme, Kızılören havzasının güneybatı kısmında, 1400-1450 m eşyükselti eğrileri arasında, küçük bir ovanın kenarında, kuzey-kuzeydoğuya doğru eğimli yamaçlar üzerinde kurulmuştur. Bağırsak Boğazı'nın girişinin güneydoğu tarafında bulunan ve eski adı Ağrıs (Ağras, Agos) olan köy, Kızılören havzasında yer alan önemli yerleşmelerden birini oluşturur. Köyün kuruluşu oldukça eski tarihlere gitmektedir.

Foto 9. Kızılören ve Sağlık köylerinde havza tabanında yer yer patates ekim alanları görülür.

⁵⁶ [Http://kizilorenavakfi.org.tr/vakfimiz.html](http://kizilorenavakfi.org.tr/vakfimiz.html) Erişim: 29.10.2017.

Osmanlı Arşivi'nde köyle ilgili çeşitli bilgilere rastlanılır. Köyde 1502'de 21 n., 20 h.; 1518'de 36 n., 25 h.; 1524'te 43 n., 26 h.; 1539'da 66 n., 1584'te 108 nefer kayıtlıdır. Köyün mahsulleri buğday, arpa, bostan, kendir, meyve ve baldır. Vergi hâsılları sırasıyla 2187, 3187, 3379, 5962, 9000 akçedir. İlk defterdeki kayıta köyde 150 akçelik Mehmed Kapucu mülkü bir çiftlik de bulunur. Ayrıca ilk üç tahrirde 1 bab 10 akçe, 1539'da 1 bab 50 akçe, 1584'te ise 2 bab 60 akçelik değirmen gelirleri mevcuttur.⁵⁷ 1584'te Karye-i Ağras, idari bakımdan Akşehir sancağının Çemen Eli nahiyesine bağlı durumdadır.⁵⁸ Osmanlı Arşivi'nde bulunan bir belgeye göre ise 1725'te köyün Konya vilayetinin Ilgın kazasına bağlı olduğu görülür.⁵⁹ Dolayısıyla yerleşmenin idari bağlılığında değişiklikler meydana gelmiştir.

Cumhuriyet döneminde Konya ili merkez ilçesinin Kızılören nahiyesine bağlı bir köy ve daha yakın bir zamanda (2012) da "büyükşehir" düzenlemesi ile birlikte Meram ilçesine bağlı bir "mahalle" yapılmıştır. 1971 yılında Sağlık'ta belediye teşkilatı kurulmuş ve 06.12.2012 tarihinde yayınlanarak yürürlüğe giren 6360 Sayılı Kanunla da belediye kapatılmıştır. Sağlık köyü plansız gelişen sık dokulu yerleşmelerdendir. Evler genellikle kâgir, bir-iki katlı kiremit veya saç örtülüdür (Foto 10). Köyün nüfusu 1960 sayımında 1503, 1980'de 2139 ve 2000'de 3380 iken 2016 adrese dayalı kayıt sisteminin verilerine göre 551 kişi yaşamaktadır. Tarım ve hayvancılık fonksiyonun hâkim olduğu köy, Konya başta olmak üzere şehirlere göç vermektedir.

Meram Gıda, Tarım ve Hayvancılık İlçe Müdürlüğü'nden alınan bilgilere göre (2017), köyün toplam arazisi 49. 212 bin da'dır. Bunun yaklaşık bir değerle 23.193 bin da orman, 14.082 bin da ekili - dikili tarım alanı, 11.936 bin da dağlık, kayalık, ekime elverişli olmayan ve mera alanları ile yerleşim sahasından oluşmaktadır. Köyde yaklaşık 672 büyükbaş, 1.693 küçükbaş (büyük çoğunluğu koyun) ve 883 kanatlı hayvan beslenmektedir. Toplam arazinin % 47'si ormanlık alanlara karşılık gelmektedir. Ormanlar özellikle Bağırsak Boğazı civarında yoğunlaşmaktadır. Köyde tahılın (buğday, arpa) yanı sıra meyve (elma), sebze (özellikle patates) ve sınırlı da olsa çilek tarımı yapılmaktadır (Foto 11). Çilek tarımı, son yıllarda devletin desteği ile örtü altı yetiştiriciliği şeklinde geliştirilmeye çalışılmaktadır. Üretilen çilekler, başta Konya olmak üzere çeşitli şehirlere gönderilir.

⁵⁷ Volkan Ertürk, *A.g.e.*, s.148.

⁵⁸ Mehmet Akif Erdoğan, *A.g.m.*, 1990, s.149.

⁵⁹ BOA, Fon Numarası: AE.SAMD.III, Dosya: 9, Gömlek: 781, Tarih: H-23-01-1138

Foto 10. Sağlık, ovaya doğru uzanan bir sırtın üzerinde plansız gelişmiş sık dokulu eski bir yerleşmedir.

Foto 11. Araştırma sahasında tarımına yakın zamanda başlanan çilek bahçelerinden biri (Sağlık Köyü).

Sağlık, araştırma sahasında, havza tabanına tekabül eden ova nedeniyle sulu tarım imkânlarının en fazla olduğu köy durumundadır. Özellikle çok sayıdaki su kaynağı, Bağırsak Çayı'nın kollarından ve sondaj kuyularından sulamada yararlanılmaktadır. Hatta ovanın Bağırsak Boğazı'nın girişine yakın kesimlerinde yüzeye çıkan su kaynakları ile yüksek çevreden gelen periyodik karakterli derelerin suları birikerek bazı yıllarda yer yer bataklık sahalar da oluştururlar.⁶⁰

Sağlık arazisinin önemli bir kısmı engebeli mera alanlarından meydana gelmektedir. Dolayısıyla mera hayvancılığı yaygındır. Bunun yanında Bağırsak Boğazı'nın köy sınırları içinde kalan güney tarafında iki büyük tavuk yetiştirme ve yumurta üretim tesisi yer almaktadır. Bunlardan boğazın yaklaşık ortasında, Kalkımaç Tepeleri'nin güneyine tekabül eden kesiminde bulunan ve 10 bloktan oluşan büyük tavuk çiftliği yakın bir zamanda kapatılmıştır. Diğeri ise Bağırsak Çayı'nın boğaza giriş kesiminde yer almakta ve 9 bloktan meydana gelmektedir.

Sağlık köyünün sınırları içinde gerçekleştirilen bir başka önemli ekonomik faaliyet de madenciliktir. Araştırma sahasında madencilik iki alanda yoğunlaşmaktadır. Birincisi Bağırsak Boğazı'nın güney tarafında, Arpalıgedik Deresi'nin vadisinde ve Tekneninkafa Tepe'nin de güneydoğu eteğinde yer alan kaolen ve bentonit sahası ve işletmesidir (Foto 12). Burada yer ve duvar karosuna uygun maden rezervinin 6.9 milyon ton mümkün rezerv olduğu tespit edilmiştir.⁶¹ Özel bir şirket tarafından yakın bir zamanda (2011'de) başlanan ve açık işletme yönteminin uygulandığı maden yatağında üretim değerleri fazla değildir.

İkincisi ise araştırma sahasının birçok yerinde, binalarda, bordür, parke vb amaçlarla kullanılan doğal yapı malzemeleridir (andezit, trakit vd). Bununla ilgili önemli bir potansiyel gözlenmektedir. Bunların incelenerek ve işletmeye açılarak bölgenin ve ülkenin ekonomisine kazandırılması gerekmektedir. Ayrıca çok sayıda kum ve taş ocakları da mevcuttur.

⁶⁰ Bozyiğit, Recep, Güngör, Şenay, "Bağırsak Boğazı ve Çevresinin (Konya) Jeomorfolojik Özellikleri", *3rd International Geography Symposium (GEOMED 2013)*, 2013, s.354.

⁶¹ *Konya İli Maden Ve Enerji Kaynakları*, [Http://www.mta.gov.tr/v3.0/sayfalar/bilgi-merkezi/maden_potansiyel_2010/konya_madenler.pdf](http://www.mta.gov.tr/v3.0/sayfalar/bilgi-merkezi/maden_potansiyel_2010/konya_madenler.pdf) Erişim: 12.11. 2017.

Foto 12. Sağlık'ta Bağırsak Boğazı'nın güney tarafında özel bir şirket tarafından işletilen maden sahası.

Derbenttekke

Konya'nın Derbent ilçesine bağlı olan köy, Bağırsak Boğazı'nın kuzey kesiminde, platodan dağlık alana geçişte, 1470-1510 m yükselti basamağında, Çal Dağı'nın güneydoğu eteğinde, Söğütlü Dere'nin yukarı kesiminde ve vadinin iki tarafında kurulmuştur. Köy adını, ülkemizde ve Konya ilinde birçok örnekleri bulunduğu üzere bir tekkeden almıştır. Tekke günümüze ulaşmamıştır. Fakat köyün yaklaşık 1 km güneyinde, Kavaklı Dere vadisinde bazı bina temelleri, mezarlık ve mütevazı bir türbe halen mevcuttur. Türbede medfun zatın tekkenin ve köyün kurucusu olduğu kabul edilmektedir.

Diğer yandan yakın zamana kadar köy Tekke adıyla anılmıştır. Nitekim 1: 200.000 ölçekli haritanın 1945 yılında basılan Konya paftasında, bu şekilde kaydedilmiştir. Bu tarihten sonra bağlı olduğu ilçenin adıyla birlikte Derbenttekke olarak zikredilmeye başlanmıştır. Köyle ilgili tarihi bir bilgiye ve kayda henüz ulaşılammıştır. 16. yüzyıl Çemen Eli nahiyesinin köyleri arasında yer almadığı veya kaydedilmediği görülür.

Bugün anayollardan uzak kalan ve nispeten sık dokulu olan köy, genellikle bir-iki katlı ve çoğunlukla saçla örtülü binalardan meydana gelmektedir. Köyde 1960 sayımında 544 ve 1980'de 544 nüfus yaşarken 2016 adrese dayalı kayıt

sistemine göre 172 kişi ikamet etmektedir. Kuru tarım ve hayvancılığın hâkim faaliyet olduğu köyden araştırma sahasının diğer kır yerleşmeleri gibi şehirlere yönelik göçler devam etmektedir.

Muhtar Ramazan Genç'ten alınan bilgilere göre (2017), önemli bir kısmı ormanlık ve dağlık olan köy arazisinin yaklaşık bir değerle 2000 da ekili ve 500 da dikili alanlardan oluşmaktadır. Ekili arazilerin hemen tamamında kuru tarım yapılır. Köyde yaklaşık 200 büyükbaş, 50 koyun ve 100 kadar da keçi olmak üzere toplamda 150 küçükbaş hayvan beslenmektedir.

Terk Edilen Köyler

Araştırma sahasında bulunan köy yerleşmelerinden bazıları çeşitli nedenlerle farklı zamanlarda terk edilerek ören yeri haline gelmişlerdir. Bu çalışmada terk edilen iki köy yerleşmesi belirlenmiş ve ayrı bir başlık altında ele alınması uygun görülmüştür. Bunlar Karye-i İğmir ve Karye-i Yamasöken olup aşağıda her biri hakkında özlü bilgiler verilmiştir.

İğmir

Köyün adı İğmir, Eymür, İymir gibi farklı şekillerde yazıldığı görülür. Oğuz boylarından olan İğmir adını taşıyan ülkemizde birçok yer ve yerleşme tespit edilir. İğmir köyü, Aladağ (2339 m)'ın güneyinde, bir plato sathında, Üçsazak Dere'nin doğu tarafında hafif eğimli bir sırtın üzerinde, yaklaşık 1420-1430 m yükselti basamağında idi. Buraya 1: 25.000 ölçekli haritanın Konya M28-a1paftasında "İğmir Yıkıkları" ile "İğmir Mezarlığı" işareti konmuştur. Arazide köy evlerinin temelleri ve parsel izleri halen ayırt edilmektedir.

Osmanlı döneminde 16. yüzyıla ait ilk dört tahrir kaydında mevcut olan köye 1584 sayımında rastlanılmamıştır. Köyde 1502'de 28 n., 23 h.; 1518'de 31 n., 19 h.; 1524'te 34 n., 20 h.; 1539'da 44 nefer kayıtlıdır. Köyün mahsulleri buğday, arpa, bostan, ceviz ve baldır. Vergi hâsılları sırasıyla 2286, 2926, 2938, 4286 akçedir.⁶² Köyün ne zaman kurulduğu ve neden terk edildiği konusunda henüz yeterli bir bilgiye ve kayda ulaşılamamıştır.

Yamasöken

Köy, Bağrsak Boğazı'nın güney kesiminde, Bağrsak Çayı'na boşalan Arpalıgedik Dere'nin vadisinde, Yamasöken Tepe'nin (1566 m) doğu eteğinde, 1400-1450 m yükselti kademesinde, eğimli bir yüzeyde bulunuyordu. Nitekim 1: 25.000 ölçekli haritanın Konya M28-a4 paftasında buraya "Yamasökendamları Mvk." işareti konulmuştur. Karye-i Yamasöken'in 16. asırda mevcut olduğu arşiv

⁶² Volkan Ertürk, *A.g.e.*, s.149.

kayıtlarından öğrenilmektedir.⁶³ Beyşehir kazasından 1572'de 8 haneli bu küçük köyden Kıbrıs'a sürgün olarak gönderilenler olmuştur.⁶⁴ Yamasöken Mevkii 1 Temmuz 1994 tarih ve 1984 sayı ile I. derece arkeolojik ören yeri olarak tescil edilmiştir.⁶⁵ Dolayısıyla bu mevkide Türk döneminden önce de yerleşmeye ait bazı kalıntıların bulunduğu anlaşılmaktadır.

Günümüzde Meram ilçesi Sağlık köyünün sınırları içinde kalan Yamasökendamları yakın zamanda yeniden yerleşime açılmıştır. 2010'da iki hanenin bulunduğu yerleşmede bugün hayvancılıkla uğraşan 4-5 hane meskûn durumdadır (Foto 13, 14). Genellikle engebeli, taşlık ve ormanlık olan arazide çok sınırlı ölçülerde zirai faaliyetler de yapılmaktadır. Ziraat alanları Arpalıgedik Dere'nin vadisinde, İlet Pınarı'nın doğu ve güneyine tekabül etmektedir.

Foto 13. Yamasökendamları Mevkii'nde yakın dönemde inşa edilen evler.

Yayla Yerleşmeleri

Coğrafi bir terim olan yayla ve yaylacılık farklı şekillerde tanımlanır ve açıklanır. Yayla, eski Türkçe'de yaz mevsimi manasına gelen yay kökü ile hayvanları açıkta ve dağınık olarak otlatmak manasını da ifade eden yaymak

⁶³ Mehmet Akif Erdoğan, "Beyşehir Sancağı'nın 1584 Tarihli Nüfus Sayımı (Beyşehir, Seydişehir, Bozkır)", *Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayını*, İzmir, 2004, s.4.

⁶⁴ Mehmet Akif Erdoğan, "Beyşehir ve Seydişehir Kazalarından Kıbrıs Adasına Sürülmüş Aileler", *Tarih İncelemeleri Dergisi*, Sayı XI, İzmir, 1996, s.36.

⁶⁵ http://www.csb.gov.tr/db/ced/eduardosya/konya_icdr2011.pdf Erişim: 15.11.2016.

mastarından çıkmıştır.⁶⁶ İzbırak, yaylayı; dağlık bölgelerde kışın geçilmesi güç, yazın serin olan yüksek yerlerdeki hayvan otlatma yeri olarak tanımlar.⁶⁷ Sanır'a göre; hayvan yayılan, otlatılan yer anlamındaki yaylak veya yaylağdan gelen bir sözcüktür. Yaz mevsiminde hayvanlarla çıkılarak bir süre kalınan dağ otlağıdır.⁶⁸ Yaylacılık ise, yayla adı verilen yerlere sıcak aylarda geçici olarak göçme olayıdır.⁶⁹ Ülkemizde yaylacılık oldukça eski bir beşeri faaliyettir. Yayla bu faaliyetin yapıldığı yerdir.

Foto 14. Yamasökendamları yakınında çoban çeşmesinde sulanan bir koyun sürüsü.

Bağırsak Boğazı ve çevresi çok sayıda yaylanın bulunduğu ve yaylacılık faaliyetinin devam ettiği coğrafyalardan biridir. Burasının Osmanlı döneminde Çemen (Çimen) Eli (İli) şeklinde adlandırılması, esasen sahanın mera hayvancılığına elverişli olmasıyla büyük ölçüde örtüşür. Aynı şekilde Türkiye Selçuklu Devleti döneminde de kültürümüzde göçebe hayat tarzı ve hayvancılık fonksiyonunun önemi ve yaygınlığı göz önüne alınırsa, başşehir Konya'ya yakın olan Bağırsak Boğazı ve Aladağ çevresinde yaylacılık faaliyetinin şüphesiz yaygın olduğu sonucuna ulaşılır. Bu yaylaların yalnızca davar sürüleri açısından değil o

⁶⁶ Cemal Arif Alagöz, "Yayla Tabiri Hakkında Rapor", *Birinci Coğrafya Kongresi (6-21 Haziran 1941): Raporlar, Müzakereler, Kararlar*, Maarif Vekilliği, Ankara, 1941, s.150.

⁶⁷ Reşat İzbırak, *A.g.e.*, s.339.

⁶⁸ Ferruh Sanır, *A.g.e.*, s.286.

⁶⁹ Reşat İzbırak, *A.g.e.*, s.340.

dönemde çok önemli olan at yetiştiriciliği açısından da ayrı öneminin olduğunu söylemek mümkündür.

Araştırma sahasında tespit edilebilen başlıca yaylalar şunlardır; Bağırsak Boğazı'nın güneyinde Bakırlidere (1340 m)⁷⁰, Dudu (1330 m), Aşağıörtülü (1350 m), Yukarıörtülü (1450 m), Ömerşık (1550 m), Alıçlı (1600 m), kuzeyinde Körteller (Körkahya, 1360 m), Derbentteke'nin kuzeyinde Olukboğazı (1550 m), Kale Tepesi'nin kuzeybatısında Asar (1550 m), kuzeyinde Ballıkaya (Balkaya, 1510 m), kuzeydoğusunda Oluk (1700 m), Aladağ kütlelerinin güney yamaçlarında Erikli (1650 m), Kalkıyan (1600 m), Gebeş (1750 m), Cevizli (1550 m), Çeşmebaşı (1520 m), Başmakçı (1550 m), Kültü (1700-1750 m), Kızılören'in güneybatısında Aşağı Sorkun (1390 m) ve Yukarı Sorkun (1420 m), Sağlık köyünün güneydoğusunda Pınarcık (1550 m), güneyinde Gavurharmanı (1520 m), Sağlık köyünün güney-güneybatısında bugün devamlı bir yerleşme haline gelen Gölcük (1600 m) yaylasıdır (Foto 15, 16). Bir kaynakta Kızılören civarında 30 kadar yaylanın olduğu belirtilir. Nitekim bunlar arasında Kale, Aşağı Bağırsak, Yukarı Bağırsak, Kazlar (Gaziler), Kurusöğüt, Karabardak, Susuzkuyu, Kolcuların, Taşpınar ve Kavaköreni gibi yaylalar yer almaktadır.⁷¹

Foto 15. Bağırsak Boğazı'nın güneyinde yaklaşık 1600 m'lerde yer alan yaylalardan bir görünüm.

⁷⁰ Yaylaların yükseltisi yaklaşık bir değerle verilmiştir.

⁷¹ <http://kizilorenavakfi.org.tr/vakfimiz.html> Erişim: 29.10.2017.

Foto 16. Bağırsak Boğazı'nın güneyinde Bakırdere vadisinde yer alan Bakırdere Yaylası.

Araştırma sahasında bulunan yaylaların birçoğu halen kullanılmakta ve geleneklerini büyük ölçüde sürdürmektedir. Fakat bazı yaylalar zamanla terk edilmişlerdir. Aşağıörtülü ve Yukarıörtülü yaylaları buna örnek verilebilir. Yaylalarda genellikle hane sayısı fazla değildir. Birçok yaylada hane sayısı 5'in altındadır. Bununla birlikte bazı yaylalarda; örneğin Asar ve Kültü yaylasında hane sayısı 8-10 civarındadır. Yaylaların yükselti değerleri de farklılıklar arz etmektedir. 1300 m'lerden başlayıp 1800 m'lere ve hatta Aladağ (2339 m)'ın araştırma sahasının biraz dışında kalan daha yüksek kesimlerine doğrudan dağılışı gösterir. Günümüzde yaylacılık faaliyetine katılanlar yaş grubu itibariyle çoğunlukla orta ve yaşlı kuşaktan oluşur. Ayrıca araştırma sahasında turizm amaçlı yayla kullanımının henüz gelişmediği de ifade edilebilir.

Ağıl Yerleşmeleri

Türkiye'de kır yerleşme tiplerinden olan ağılla ilgili çok sayıda literatür bilgisi vardır. Makalenin kapsamı dikkate alınarak burada ancak birkaçına yer verilebilmiştir. Alagöz, ağılı şöyle açıklamaktadır: Ziya Gökalp'in ifade ettiği gibi "Eski Türklerin en büyük kısmı sürüler ile geçinirdi (koyun, keçi, at, deve, öküz, sürüleri). Dede Korkut kitabına göre koyun sürülerine *Ağayıl*, *ağıl*, at sürülerine *İlgi*, deve sürülerine *Kaytaban* derlerdi". Ağıl bugün mekân ismidir ve davarın muhafaza olunduğu yer manasına gelir. Bu yer taşla, çitle, ağaçla

çevrilmiş olabilir. Coğrafi muhitin tesiri altında şekil ve manzarasını değiştiren ağıl Anadolu'da birçok köylerin de adı olmuştur.⁷²

İzbırak, ağıl; davarların barındırıldığı, üstü açık, çitle çevrili yer. Bu yer taş, çalı, diken ya da ağaçla çevrili olur. Ayrıca ağal, ağıla, arkaç, barı, tol kelimeleri de yerine göre ağılı karşılar demektedir.⁷³ Yücel, ister harçsız taş ve kerpiçlerden, isterse ormana yakın yerlerdeki gibi ahşap malzemeden yapılsın, ağılların daire, nadiren dikdörtgen şekilli, üstü açık, iptidai hayvan barınakları olarak açıklamış ve ağıla yüklenen manalardan en uygununun "avlu" olduğu kanaatinde. Ağıl, bir çobanı barındıran tek gözlü bir kulübe ile davarların geceledikleri tek bir ağıldan ibaret iskân şekli olup, bu hali ile komların çekirdeğini de teşkil etmektedir.⁷⁴ Tunçdilek ise, küçükbaş hayvanların köy içine sokulmaması prensibinin, ağılların teşekkülüne sebep olduğunu kaydeder ve ayrıca ağılların iskân noktalarının civarında inşa edilmiş bir kış barınağı olmak gibi bir özelliğe sahip olduğunu gösterirse de, aynı şekillere çok zaman yaylalarda da tesadüf edildiği, yaylalardaki ağıllara bazı bölgelerde saya denildiğini belirtir.⁷⁵

Yukarıda kısaca özellikleri açıklanan ağılları araştırma sahasının farklı yerlerinde görmek mümkündür. Ağıllara başlıca örnekler şunlardır: Bağırsak Boğazı'nda İşler ağılı, Kale Tepe'nin kuzeydoğusunda İğmir ağılı, doğusunda Kızılbel ağılı, Derbenttekte köyünün doğusunda Karanlıkdere ve Kokarsu ağılları, Aladağ kütesinin güney yamaçlarında Tokayeri, Belev, Cicili, Erikli ve diğerleridir. Ağılların mülkiyeti çoğunlukla şahıslara aittir. Bu nedenle bazı ağıllar sahiplerinin adıyla anılırlar. Yaylalarda olduğu gibi bazı ağıllar zamanla terk edilmişlerdir. Fakat bunların toponimik olarak mevki adları şeklinde varlıklarını korudukları görülür. Sağlık köyünün kuzeybatısındaki Alaattin Çavuş ağılı ile Kızılören'in güneybatısına konumlanan Rabena ağılı buna örnek olarak verilebilir. Günümüzde bazı ağılların hayvanların refahını sağlayacak şekilde planlandığı ve inşasında modern yapı malzemelerinin kullanıldığı dikkati çekmektedir.

Diğer yandan Konya ilinde elverişli konumlarda bulunan bazı ağılların zamanla daimi yerleşmelere dönüşerek köy durumuna geldikleri ayırt edilmektedir. Ağılbaşı (Kulu), Ağılönü (Beyşehir), Burunağıl (Kulu), Çukurağıl (Beyşehir), Kalınağıl (Hadim) ve Taşağıl (Çumra, Ereğli, Seydişehir) başlıca

⁷² Cemal Arif Alagöz, *A.g.e.*, s.154.

⁷³ Reşat İzbirak, *A.g.e.*, s.4, 5.

⁷⁴ Talip Yücel, "Türkiye'de Kır Yerleşme Tipleri", *Türk Kültürü Araştırmaları (Prof. Yaşar Önen'e Armağan, Ayrı Basım)*, Ankara, 1988, s.65, 66.

⁷⁵ Necdet Tunçdilek, *Türkiye İskân Coğrafyası: Kır İskânı (Köy - Altı İskân Şekilleri)*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1967, s.155, 157.

örnekleri oluşturmaktadır. Araştırma sahasına en yakın örnek ise Bağırsak Boğazı'nın çıkışında yer alan Yunuslar'ın komşusu olan Çukurağıl köyüdür. Ayrıca İç Anadolu bölgesinin diğer illerinde ağılların daimi yerleşmeye dönüşmesiyle ilgili çok sayıda örnekler mevcuttur.⁷⁶

Diğer Yerleşme Şekilleri

Araştırma sahasında son yıllarda ziraat alanlarında sayısı artan bahçe evleri dikkati çekmektedir. Bunlardan rekreasyon amaçlı ve modern şekilde inşa edilenlerinin yaygınlaşma eğiliminde olduğu tespit edilmektedir (Foto 17). Özellikle Kızılören, Bağırsak Boğazı ve yakın çevresinin ana yol güzergâhında, Konya'ya 40-50 km, başka bir deyişle yaklaşık 45-50 dakika uzaklıkta konumlanmasının bunda önemli bir rol oynadığı söylenebilir. Bahçe evleri ise daha çok Sağlık köyünde sulamalı tarımın yapıldığı Hüyük Tepe'nin güneydoğusundaki ova sahalarında yaygınlık kazandığı görülür. Bozyiğit ve Güngör, Sağlık köylülerinin Mart-Nisan aylarında bahçe evlerine gelerek tarım faaliyetlerinde bulunduğunu ve Eylül-Ekim aylarında da tekrar köylerine geri döndüklerini belirtmektedirler.⁷⁷

Foto 17. Bağırsak Boğazı'nda rekreasyon amaçlı yakın zamanda inşa edilen modern bir bahçe evi.

⁷⁶ Hakkı Yazıcı, *İç Anadolu Bölgesi Coğrafyası*, Nobel Yayınları, Ankara, 2002, s.62.

⁷⁷ Bozyiğit, Recep, Güngör, Şenay, *A.g.m.*, s.355.

Araştırma sahasından geçen Konya-Beyşehir-Şarkikaraağaç karayolu güzergâhı boyunca birkaç adet yolboyu dinlenme tesisi vardır. Bunlar arasında özellikle Kızılören havzasının tabanında, Emir Kandemir tarafından 1206 (603)'da inşa ettirilen Yazı Önü (Kızılören) Hanı ayrı bir önem taşımaktadır. Bu tarihi Selçuklu hanı günümüz tabelasında Atlıhan olarak hizmet vermektedir. Bunun dışında Yunuslar'da ve Karayolları Kızılören Bakımevi'nin çevresinde de yolboyu tesisleri kurulmuş olup bunların sayısı son yıllarda artış göstermiştir.

ULAŞIM ÖZELLİKLERİ

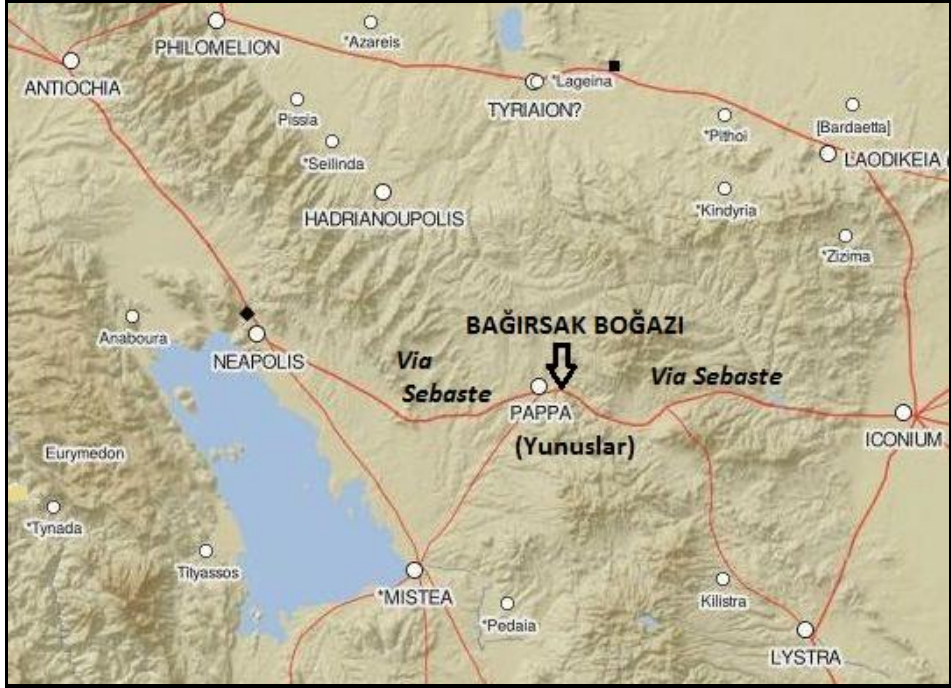
Araştırma sahası ve bu bağlamda Bağırsak Boğazı, geçmişten günümüze hemen her dönemde İç Anadolu, Konya, Göller Yöresi, Antalya Yöresi ile Batı Anadolu ve kıyılar arasında farklı doğrultularda önemli bir yol güzergâhını teşkil etmiştir. Nitekim burası, Yalvaç – Şarkikaraağaç - Kireli - Selki - Yunuslar - Bağırsak Boğazı – Kızılören ve Konya güzergâhı tarihi Roma ve Bizans yoluna karşılık gelmektedir (Harita 3). Söz konusu karayolu, topografyanın elverişli olması nedeniyle hem kestirme yerlerden geçmekte hem de ulaşım kolay şekilde sağlanabilmektedir. Çünkü bu yolun üzerinde ulaşımı güçleştirecek büyük doğal (dağlık kütle, derin vadi, büyük akarsu vb.) engeller yoktur. Güzergâhın Roma, Bizans, Selçuklu, Osmanlı ve Cumhuriyet; başka bir deyişle bugün de önemini kesintisiz sürdürmesi, öncelikle yolun bu özelliğiyle ilişkilendirilebilir. Kısaca burası ülkemizin "*tabii yolları*" arasında yer almaktadır.⁷⁸

Bağırsak Boğazı'nın batı tarafında konumlanan Yunuslar köyü (kadim Pappa şehri), daha önce değinildiği gibi ana yol üzerinde ulaşım açısından önemli bir kavşak noktasıdır. Burası, güneyden Beyşehir, doğudan Konya, kuzeyden Derbent ve batıdan Hüyük, Kireli ve Selki'den gelen yolların birleştiği bir yerdedir. Alman seyyah Sarre'nin, 1895 yazında Selki'de caminin önünde bir Roma yol taşıını gördüğünü söylemesi, bu köyden doğuya giden yolun Yunuslar ve Kızılören üzerinden Konya'ya ulaştığını belirtmesi⁷⁹, batıya doğru giden yolu doğrular niteliktedir. Aynı şekilde Cronin, Yunuslar köyünün birkaç dakika doğusunda bir Türk mezarında baş taşı olarak kullanılan Roma mil taşıını keşfetmesi ve bu mil taşıının MÖ 6. yüzyıla tarihlendiğini kaydetmesi⁸⁰ de tarihi yol güzergâhının tespiti bakımından önem arz etmektedir.

⁷⁸ Mehmet Akif, Ceylan, Adnan Eskikurt, *A.g.e.*, 2017, s.54.

⁷⁹ Friedrich Sarre, *A.g.e.*, s.150, 151.

⁸⁰ Harry Stovell Cronin, *A.g.m.*, p.100, 102.

Harita 3. Bugünkü adlarıyla Beyşehir, Yalvaç, Konya ve Akşehir arasında önemli Roma yolları ([Http:// pelagios.org/maps/greco-roman](http://pelagios.org/maps/greco-roman)). Bağırsak Boğazı, Via Sebaste denilen önemli bir Roma yolu üzerindedir.

Tarihi kaynaklarda olduğu gibi Kiepert (1912) de haritasında bu yolu Via Sebaste adıyla işaretlemiştir.⁸¹ Yöre halkının Uluyol adıyla söz ettiği Via Sebaste Yolu'na ait izler Kızılören civarında müşahade edilmektedir (Foto 18). Muşmal'ın kaydettiğine göre, Yunuslar halkının bir dönem Derbentçi olması⁸², köyün ve boğazın ulaşım bakımından önemini ortaya koyan bir başka husustur. Keza Ramsay, Tiberius (MÖ 42-MS 37)'un imparatorluğu döneminde, bugünkü Yunuslar köyünün yerinde bulunan Pappa'yı şehir derecesine yükselttiğini, Tiberiopolis adını almasına izin verdiğini ve ayrıca Antiocheia (Yalvaç) arasında güçlü bir ulaşım kurduğunu da belirtmesi⁸³, yolun Roma dönemindeki önemini ortaya koyar. Aynı şekilde yolun önemi Bizans döneminde devam etmiş ve İmparator Manuel Komnenos 1146 ve 1176 Konya seferlerinde bu yolu kullanmıştır.

⁸¹ Richard Kiepert, *A.g.h.*, 1912.

⁸² Hüseyin Muşmal, *A.g.e.*, s.19.

⁸³ William Mitchell Ramsay, *A.g.e.*, 1960, s.444, 445.

Foto 18. Kızılören yakınında Via Sebaste (Ulu Yol) denilen Roma Yolu (Gertrude Bell Archive,1907).

Araştırma sahasının ulaşım bakımından tarihi önemini gösteren bir başka unsur da Kızılören (Yazı Önü) Hanı'dır. Bilindiği gibi Türkiye Selçuklu Devleti döneminde işlek ticaret yolları üzerinde kervanların güvenli bir şekilde konaklamaları ve ihtiyaçlarını karşılamaları için kervansaray (kervan hanları) yaptırılırdı. Kızılören Hanı, boğazın doğu tarafında, aynı adla anılan ovanın üzerinde, Konya'ya yaklaşık 40 km uzaklıkta, tarihi yolun güney kenarında Sultan I. Gıyaseddin Keyhüsrev döneminde Emir Kandemir tarafından 1206 (603)'da inşa ettirilmiştir (Foto 19). Mimarı hakkında bir bilgi yoktur. Konyalı, Sultan Keyhüsrev'in Konya - Beyşehir yoluna büyük bir önem verdiğini kaydeder.⁸⁴ Aynı konuda Sterrett de, yol boyunca aralıklarla metruk ve yıkık hanların varlığını, Selçuklu Sultanları döneminde Antiochia Pisidiae (Yalvaç) ile Iconium (Konya) arasında oldukça yoğun bir trafiğin yaşandığının göstergesi olarak değerlendirir.⁸⁵ Aynı sayfada Sterrett, (Şarki) Karaağaç'tan Konya'ya giden bu yüksek yol, her zaman ve özellikle son birkaç yıl içinde zeybek soyguncuları ile istila edildi demektedir. Yöre halkı da özellikle Bağırsak Boğazı'nın en dar kesiminde gerçekleştirilen benzer soygun hikâyelerini anlatmaktadır.

⁸⁴ İbrahim Hakkı Konyalı, *A.g.e.*, s.1038-1041.

⁸⁵ John Robert Sitlington Sterrett, *A.g.e.*, p.190.

Foto 19. Kızılören Yazı Önü Hanı, 12. yüzyılda yolun ticari önemini ve trafik yoğunluğunu yansıtan önemli bir yolboyu tesisidir. Yaklaşık 8 asırdan beri bu işlevini sürdürmektedir.

Kızılören Yazı Önü Hanı konaklama tesisinin büyüklüğü (Konya- Beyşehir arasındaki hanların en büyüğü), Beyşehir- Konya ve Konya- Yalvaç yollarının yanı sıra Bağirsak Boğazı'nın da ulaşım bakımından önemi ortaya koyan önemli bir göstergedir. Araştırma sahasında bu handan başka hanlar da vardır.

Geçmişte olduğu gibi bugün de trafik yükünün yüksek olduğu Beyşehir-Konya karayolu (D 330) ve Konya-Şarkikarağaç-Yalvaç (D 695) karayolu Bağirsak Boğazı'ndan geçmektedir. Bu karayolu, Konya- Beyşehir arasında yaklaşık 90 km ve Konya- Yalvaç arasında ise 155 km uzunluğundadır. Büyük ölçüde tamamlanan çalışmalarla yolun niteliği artırılmış; "double yol" olarak ulaşım hizmet vermeye başlamıştır. Karayolları Genel Müdürlüğü'nün 2016 yılı ölçüm kayıtlarına göre, Bağirsak Boğazı'ndan geçen günlük taşıt sayısı ortalama 6000 - 10.000 arasında değiştiği tespit edilmektedir.⁸⁶ Yol güzergâhındaki çalışmalar ve bağlantılar tamamlandığında, bu istatistik verilerin çok daha üzerinde araç sayısına ulaşılacağını da söylemek mümkündür.

⁸⁶ [Http://www.kgm.gov.tr/SiteCollectionDocuments/KGMdocuments/Trafik/trafikhacimharitasi/2016HacimHaritalari/Hacim2016Devlet.pdf](http://www.kgm.gov.tr/SiteCollectionDocuments/KGMdocuments/Trafik/trafikhacimharitasi/2016HacimHaritalari/Hacim2016Devlet.pdf) Erişim: 23.10. 2017.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Konya ilinde üç ilçenin (Meram, Beyşehir, Derbent) idari sınırlarının keşişim noktasında bulunan araştırma sahası esasen jeomorfolojik ve hidrografik anlamda bir havza özelliği taşımaktadır. Bu havzanın suları Bağırsak Çayı tarafından drene edilerek ve aynı adı taşıyan boğazı takip ederek içe akışlı Beyşehir havzasına boşaltılmaktadır. Sultan Dağları'nın devamı durumundaki Aladağ, Erenler ve Kızılören dağlık kütleleri arasında yer alan araştırma sahası farklı yükselti değerlerine, rölyefe, iklime ve bitki örtüsüne sahiptir. Fiziki coğrafyada gözlenen çeşitlilik sahanın beşeri coğrafyasının da zenginleşmesine yol açmış, fonksiyonlar bakımından farklı yerleşmeler ortaya çıkmıştır.

Bağırsak Boğazı ve yakın çevresi, Hititlerden bugüne kadar farklı medeniyetler tarafından yerleşilmiş bir coğrafyadır. Burada bulunan çok sayıda höyük ve ören bu durumun bir işareti olarak kabul edilebilir. Günümüzde ise kır yerleşmeleri kapsamında köy ve özellikle de yayla ve ağıl yerleşmeleri oldukça yaygındır. Bu yerleşmelerin ve özellikle de köylerin birçoğunun en azından 15. yüzyıldan buyana varlığını sürdürdüğü, Osmanlı arşivinde bulunan kayıtlardan anlaşılmaktadır. Hatta esas fonksiyonu hayvancılık olan yayla ve ağıl benzeri yerleşmelerin bu yörede, Selçuklular zamanından beri mevcut olduğunu söylemek de yanlış olmaz. Çünkü halen olduğu gibi yaz aylarında yükseltinin ve iklimin de etkisiyle otlakların ve çayırların kullanıma elverişli olması bunu doğrular niteliktedir.

Araştırma sahası ekonomik fonksiyonlar bakımından önemli bir hayvancılık sahasını teşkil etmektedir. Cumhuriyet döneminde, 1950'lerde başlayan makineleşme ile birlikte ziraatın da önem kazanmaya başladığı bir süreç yaşanmıştır. Dolayısıyla sahanın yakın zamana kadar birinci ekonomik faaliyetini hayvancılık oluşturmuştur. Burada yalnızca koyun ve keçi gibi küçükbaş hayvancılık değil aynı zamanda binek hayvanı ihtiyacını karşılamaya yönelik at yetiştiriciliği de oldukça önemliydi.

Milli tarihimiz açısından bir dönüm noktası olan Myriokephalon Savaşı (17 Eylül 1176)'nın Bağırsak Boğazı'nda yapıldığı ve bu çevrede çok sayıda höyük ve ören yerlerinin varlığı göz önüne alındığında, araştırma sahasının turizm açısından önemli bir potansiyel oluşturduğu görülür. Bunların yanında çok sayıda yaylanın varlığı yayla turizmine ve bazı köylerin de kırsal turizme elverişli olduğu söylenebilir. Keza buranın Konya gibi büyük bir turizm merkezine 50 km; yaklaşık bir saatlik mesafede olması, çok işlek bir karayolunun üzerinde yer alması, volkan rölyefi, orman örtüsü (arazinin % 50'den fazlası) ve su kaynakları gibi doğal çekiciliklerin varlığı da turizmin geliştirilmesi bakımından önemli

avantajlar sağlamaktadır. Konya Büyükşehir Belediyesi'nin son iki yıldır (2016 ve 2017) boğazda Myriokephalon Savaşı'nın anma etkinliklerini yapmasını ve yol kenarında az da olsa rekreasyona yönelik bahçeli konutların inşa edilmeye başlanmasını, mevcut turizm potansiyelinin değerlendirilmesine yönelik ilk adımlar olarak yorumlanabilir. Turizmin geliştirilmesiyle birlikte beşeri ve ekonomik hareketlilik artacağından dolayı günümüzde göç veren kır yerleşmeleri daha cazip hale gelebilecektir. Bütün bunlarla ilgili başta höyük, ören ve kır yerleşmeleri olmak üzere oldukça geniş saha araştırmalarının ve ilgili kurumlar tarafından da kısa ve uzun vadeli planlamaların yapılması gerekmektedir.

KAYNAKÇA

- Alagöz, Cemal Arif, "Yayla Tabiri Hakkında Rapor", *Birinci Coğrafya Kongresi (6-21 Haziran 1941): Raporlar, Müzakereler, Kararlar*, Maarif Vekilliği, Ankara, 1941, s.150-157.
- Bahar, Hasan, "Konya Araştırmaları III; Lykaonia (Konya Merkez Bölgesi)", *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı 12, Konya, 1998 (a), s.197-206.
- Bahar, Hasan, "Hatip-Kurunta Anıtı Ve Çevresi Yüzeysel Araştırmaları 1996", *XV. Araştırma Sonuçları Toplantısı*, Cilt II, Kültür Bakanlığı Yayınları, 1998 (b), Ankara, s.105-120.
- Bahar, Hasan, "Konya ve Çevresi Yüzeysel Araştırmaları 1997", *XVI. Araştırma Sonuçları Toplantısı*, Cilt II, Kültür Bakanlığı Yayınları, 1999, Ankara, s.23-54.
- Bahar, Hasan, Koçak, Özdemir, *Eskiçağ Konya Araştırmaları 2 (Neolitik Çağ'dan Roma Dönemi Sonuna Kadar)*, Kömen Yayınları, Konya, 2004.
- Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, Yer No: 245-19-8, Tarih: 14.05.1954, (<https://katalog.devletarsivleri.gov.tr/Pages/Arama/Ara2.aspx> Erişim: 23.10.2017).
- Bildirici, Mehmet, *Tarihi Su Yapıları: Konya Karaman Niğde Aksaray Yalvaç Side Mut Silifke Çevre ve Orman Bakanlığı Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğü Yayını*, Ankara, 2009.
- Başbakanlık Osmanlı Arşivi, BEO, 06/C/1326 (Hicri), Dosya No: 3350, Gömlek No: 251190.
- Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Fon Numarası: AE.SAMD. III, Dosya: 9, Gömlek: 781, Tarih: H-23-01-1138
- Bozyiğit, Recep, Güngör, Şenay, "Bağırsak Boğazı ve Çevresinin (Konya) Jeomorfolojik Özellikleri", *3rd International Geography Symposium (GEOMED 2013)*, 2013, s.345-356.
- Ceylan, Mehmet Akif, "Coğrafi Perspektiften Myriokefalon Savaşı'nın Yeri ve Konya Bağırsak Boğazı," *Selçuk Üniversitesi Selçuklu Araştırmaları Dergisi (USAD)*, Sayı 5, Konya, 2016, s.69-94.
- Ceylan, Mehmet Akif, Eskikurt, Adnan, *Tarihi Coğrafya Açısından Myriokephalon Savaşı (17 Eylül 1176) ve Konya Bağırsak Boğazı*, Konya Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları 359, Konya, 2017.
- Cramer, John Anthony, *A Geographical And Histori Description Of Asia Minor; With A Map*, Volume II, At The University Press, Oxford, 1832.
- Cronin, Harry Stovell, "First Report of a Journey in Pisidia, Lycaonia and Pamphylia (Part I)", *The Journal of Hellenic Studies*, Volume XXII, 1902, p.94-125.
- DİE, 23 Ekim 1960 Genel Nüfus Sayımı (İl, İlçe, Bucak ve Köyler İtibariyle Nüfus), DİE Yayınları, Ankara, 1963.
- Erdoğan, Mehmet Akif, "Akşehir Sancağı'ndaki Dirliklerin III. Murad Devri'ndeki Durumu ve 1583/991 Tarihli Akşehir Sancağı İcmal Defteri", *Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi (OTAM)*, Sayı 1, Ankara, 1990, s.127-162.
- Erdoğan, Mehmet Akif, "Beyşehir ve Seydişehir Kazalarından Kıbrıs Adasına Sürülmüş Aileler", *Tarih İncelemeleri Dergisi*, Sayı XI, İzmir, 1996, s.9-66.
- Erdoğan, Mehmet Akif, *Beyşehir Sancağı'nın 1584 Tarihli Nüfus Sayımı (Beyşehir, Seydişehir, Bozkır)*, Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayını, İzmir, 2004.
- Ertürk, Volkan, *XVI. Yüzyılda Akşehir Sancağı (Tahrir Defterlerine Göre)*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Doktora Tezi, Ankara, 2007.

- Eskikurt, Adnan, Ceylan, Mehmet Akif, *Selçuklu-Bizans Münasebetlerinde Bir Dönüm Noktası Myriokephalon Zaferi (Beşşehir-Bağırsak Boğazı-Miryokefalon) 17 Eylül 1176*, Çamlıca Yayını, İstanbul, 2015.
- Gertrude Bell Archive G_017
(http://gertrudebell.ncl.ac.uk/photos_in_album.php?album_id=7) Erişim: 06.11.2017).
- Gregory Abû'l-Farac (Bar Hebraeus), *Abû'l-Farac Tarihi* (Çev. Ömer Rıza Doğrul), Cilt II, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1987.
- Hendy, Michael F, *Studies in Byzantine Monetary Economy*, Cambridge University Press, Cambridge, 1985.
- <http://pelagios.org/maps/greco-roman>, Erişim: 15.10.2017.
- [http://www.kgm.gov.tr/SiteCollectionDocuments/KGMdocuments/Trafik/trafikhacimharitasi/2016 HacimHaritalari/Hacim 2016 Devlet.pdf](http://www.kgm.gov.tr/SiteCollectionDocuments/KGMdocuments/Trafik/trafikhacimharitasi/2016%20HacimHaritalari/Hacim%20Devlet.pdf) Erişim: 23.10. 2017.
- <http://kizilorenvaki.org.tr/vakfimiz.html> Erişim: 29.10.2017.
- http://www.csb.gov.tr/db/ced/editedosya/konya_icdr2011.pdf Erişim: 15.11.2016.
- İzbirak, Reşat, *Coğrafya Terimleri Sözlüğü*, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1986.
- Jüthner, Julius, Knoll, Fritz, Patsch, Karl, Swoboda, Heinrich, *Vorläufiger Bericht Über Eine Archäologische Expedition Nach Kleinasien, Unternommen im Auftrage der Gesellschaft zur Förderung Deutscher Wissenschaft, Kunst und Literatur in Böhmen*, Verlag der Gesellschaft, Prag, 1903.
- Karauguz, Güngör, Kunt, Halil İbrahim, *Eskiçağ Kaleleri*, Çizgi Kitabevi, Konya, 2004.
- Kiepert, Richard, *Karte von Kleinasien*, Band CII, Afiun Karahisar, Berlin, 1905.
- Kiepert, Richard, *Karte von Kleinasien*, Berlin, Band CIII, Konia, 1912.
- Konya İli Maden Ve Enerji Kaynakları*, http://www.mta.gov.tr/v3.0/sayfalar/bilgi-merkezi/maden_potansiyel_2010/konya_madenler.pdf Erişim: 12.11. 2017.
- Konyalı, İbrahim Hakkı, *Abideleri ve Kitabeleri ile Konya Tarihi*, Yeni Kitap Basımevi, Konya, 1964.
- Konyalı, İbrahim Hakkı, *Abideleri ve Kitâbeleriyle Beşşehir Tarihi* (Haz. Ahmet Savran), Atatürk Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Yayını, Erzurum, 1991.
- Muşmal, Hüseyin, XIX. *Yüzyılın İlk Yarısında Beşşehir ve Çevresinin Sosyal ve Ekonomik Yapısı (1790-1864)*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Doktora Tezi, Konya, 2005.
- Niketas Khoniates, *Historia (Ioannes ve Manuel Komnenos Devirleri)*, (Çev. Fikret Işıltan), Türk Tarih Kurumu, Ankara, 1995.
- Ramsay, William Mitchell, "Note on W.M. Ramsay's Antiquities of Southern Phrygia", *The American Journal of Archaeology and of the History of the Fine Arts*, Volume 4 (3), 1888, p.320.
- Ramsay, William Mitchell, *The Cities and Bishoprics of Phrygia*, Volume I, Clarendon Press, Oxford, 1895.
- Ramsay, William Mitchell, "Pisidia and the Lycaonian Frontier", *The Annual of the British School at Athens*, Volume 9, 1902, p.243-273.
- Ramsay, William Mitchell, *Gertrude L. Bell, The Thousand and One Churches*, Hodder And Stoughton, London, 1909.

- Ramsay, William Mitchell, *Anadolu'nun Tarihi Coğrafyası*, (Çev. Mihri Pektaş), Milli Eğitim Bakanlığı yayını, İstanbul, 1960.
- Sanır, Ferruh, *Coğrafya Terimleri Sözlüğü*, Gazi Kitapevi, Ankara, 2000.
- Sarre, Friedrich, *Küçük Asya Seyahati-1895 Yazı* (Çev. Dara Çolakoğlu), Pera Yayınları, İstanbul, 1998.
- Selçuk Biricik, Ali, *Beyşehir Gölü Havzasının Strüktürel ve Jeomorfolojik Etüdü*, İstanbul Üniversitesi Coğrafya Enstitüsü Yayınları, İstanbul, 1982.
- Smbat Sparapet, *Chronique Du Royaume De La Petite Arménie Par Le Connétable Sëmpad*, (Çev. Edouard Dulaurier), Recueil Des Historiens Des Croisades Documents Arméniens, Publie Par Les Soins De L'Academie Des Inscriptions Et Belles-Lettres, Tome Premier, Paris, 1869.
- Smbat Sparapet, *Chronicle* (translated from Classical Armenian by Robert Bedrosian), Sources of the Armenian Tradition, New Jersey, 2005, (http://rbedrosian.com/Downloads/Chronicle_Smbat_Sparapet.pdf). Erişim Tarihi: 27.10.2017
- Sterrett, John Robert Sitlington, *The Wolfe Expedition to Asia Minor*, Volume III, Archeological Enstitute of American, Boston, 1888.
- Swoboda, Heinrich, Keil, Josef, Knoll, Fritz, *Denkmäler Aus Lykaonien Pamphylien und Isaurien*, R.M. Rohrer, Brünn-Präg-Leipzig-Wien, 1935.
- Şeşen, Ramazan, *İslam Coğrafyacılarına Göre Türkler ve Türk Ülkeleri*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2001.
- Tunçdilek, Necdet, *Türkiye İskân Coğrafyası: Kır İskânı (Köy - Altı İskân Şekilleri)*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1967, s.157.
- Umar, Bilge, *Türkiye'deki Tarihsel Adlar*, İnkılâp Kitabevi, İstanbul, 1993.
- Yazıcı, Hakkı, *İç Anadolu Bölgesi Coğrafyası*, Nobel Yayınları, Ankara, 2002.
- Yörük, Doğan, "Karaman Eyaletinde Osmanlı Tımar Düzeninin Tesisi (1483)", *Ankara Üniversitesi Tarih Araştırmaları Dergisi*, Cilt XXV (40), 2006, s.177-202.
- Yücel, Talip, "Türkiye'de Kır Yerleşme Tipleri", *Türk Kültürü Araştırmaları (Prof. Yaşar Önen'e Armağan, Ayır Basım)*, Ankara, 1988, s.61-69.

KOMNENOS HANEDANI'NIN DOĞU SİYASETİ VE MYRIOKEPHALON SAVAŞI

THE EASTERN POLICY OF KOMNENOS DYNASTY AND THE BATTLE OF MYRIOKEPHALON

Hatice AKSOY*

Öz

Kommenos Hanedanı'nın Türkiye Selçukluları ile olan ilişkileri Aleksios Komnenos ile başlar. Bu ilişkiler Komnenos Hanedanı'nın iktidardan düşürülmelerine kadar devam eder. Ancak hanedanın doğu siyaseti yani "Türkleri Anadolu'dan atmak" arzuları Manuel Komnenos zamanındaki Myriokephalon Savaşı ile son bulur. Bu süre zarfında aynı anda hem batıda Normanlara, Peçeneklere ve Macarlara karşı hem de doğuda Türklere karşı zorlu mücadeleler vermişlerdir. Doğudaki topraklarını geri almak isteyen Aleksios Komnenos, Avrupa'dan yardım isteyerek, hem kendileri hem de İslam dünyası açısından büyük yıkımlara sebep olacak olan Haçlı Seferlerini başlamasına neden oldu. Bizans bu süreçte Haçlı birliklerinin yıpratıldığı Selçuklu ordusuyla mücadele etmeyi çıkarlarına uygun buldu. İoannes Komnenos, babasının doğu siyasetine daha saldırgan bir şekilde devam etti. Komnenos Hanedanı'nın doğu siyasetinin çöküşü olan Myriokephalon savaşını gerçekleştiren İmparator Manuel Komnenos, dedesinin ve babasının doğu siyasetini çok geliştirdi. Haçlıların yıpratıldığı Selçuklu ordusuna son darbeyi indirerek Anadolu'daki Türk varlığını sonlandırmak istedi. Ancak netice itibarıyla bu emellerinin gerçekleşemeyeceğini net bir dille anlamış oldu.

Çalışmamızda Komnenos Hanedanından Aleksios Komnenos, İoannes Komnenos ve Manuel Komnenos'un Anadolu'ya ve Selçuklulara yönelik hareketleri, onlar karşısında yaptıkları ittifaklar ve bunların neticeleri ortaya konmaya gayret edilecektir.

Anahtar Kelimeler

Aleksios Komnenos, İoannes Komnenos, Manuel Komnenos, II. Kılıcarşlan, Myriokephalon Savaşı

Abstract

The relations of Komnenos dynasty with the Sultanate of Rum began during the period of Alexios Komnenos. These relations went on until Komnenos Dynasty was overthrown. On the other hand, the eastern policy of the dynasty, in other words their wish to "displace Turks from Anatolia"

---

* Arş. Gör. Selçuk Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, haticeaksoy@selcuk.edu.tr

ended up after the Battle of Myriokephalon during the reign of Manuel Komnenos. They waged war against both Normans, Pechenegs and Hungarians in the west and Turks in the east during that time. Alexios Komnenos, who aimed to get his land in the east back, wanting help from the west, gave rise to start of the Crusades which caused the great losses for both themselves and the Islamic world. The Byzantine Empire found to war against the Seljukian army which was weakened by the Crusaders to be their benefit. Ioannes Komnenos followed his father's western policy more aggressively. The emperor Manuel Komnenos, who fought in the Battle of Myriokephalon which led to the fall of the eastern policy of the Komnenos Dynasty, developed his grandfather and father's eastern policy more. He wanted to annihilate Turkish existence in Anatolia by dealing the Seljukian army weakened by the Crusades a death blow. However, in the end he understood clearly that he would not be able to achieve his goal.

In our study, the activities of Alexios Komnenos, Ioannes Komnenos and Manuel Komnenos from the Komnenos Dynasty towards Anatolia and the Seljuks, the alliances against them and their results will be tried to reveal.

Keywords

Alexios Komnenos, Ioannes Komnenos, Manuel Komnenos, Kilij Arslan II, Battle of Myriokephalon

GİRİŞ

Türkleri Anadolu'dan atma düşüncesi ilk defa 1815 Viyana Kongresinde "Şark Meselesi"¹ olarak dile getirilmiş olsa da , bu düşünce 1071 Malazgirt Zaferi'nden sonra Türklerin Anadolu'ya adım atmalarıyla başlamıştır. Ancak bunun temeli daha eskiye dayanmaktadır. Hristiyan dünyası, Müslümanları Endülüs'ten atmak için "Reconquista"² tanınımı kullanarak Müslümanları Avrupa'dan atmaya çalışmışlardır. Bu hareketi de İspanya Devleti başlatmıştır.³ Dolayısıyla Müslümanlara karşı düzenlenen Haçlı seferleri ile Komnenos Hanedanı'nın "Doğu Siyaseti"ni, VIII. yüzyılda ortaya çıkan bu kavrama dayandırmak mümkündür.

Çalışmamıza konu olan Selçukluların Anadolu'ya gelmelerinden hemen sonra yönetime geçen ve Türkiye Selçuklu Devleti'nin kurulduğu dönemde Bizans topraklarını Türklerden geri almaya çalışan Komnenos Hanedanı⁴'nın doğu siyasetidir. Komnenoslardan ilk tahta geçen kişi İsaakios Komnenos⁵ idi. Ancak o 1057-1059 yılları arasında iki yıl gibi kısa bir süre tahtta kalabildi. Kendi

¹ Şark Meselesi, Hristiyanların Müslüman Türkleri Anadolu'da istememeleri ve Türkleri Anadolu'dan atmak istemeleridir. Detaylı bilgi bkz. Şükrü Nuri Eden, *Şark Meselesinin Dış Boyutu*, Kayseri 1990; Necdet Karakul, *Osmanlı İmparatorluğu'ndan Orta Doğu'ya: Belgelerle Şark Meselesi*, İstanbul 1976.

² Reconquista, yeniden fetih, fethedilen yerleri geri alma, istirdât anlamında İspanyolca bir kelimedir. Hristiyanlar bunu Endülüs'ü Müslümanlardan alma terimi olarak kullanmışlardır. Müslümanlar gaza ülküsüyle Batı'ya karşı hareket ederek uçlarda ribatlar kurup, Murâbitları buralara yerleştirdince, Hristiyanlar da onların bu siyasetlerine karşılık Reconquista'yı geliştirmişlerdir. Bu hareket 718 yılında başlatılmıştır. (Claude Cahen, *Haçlı Seferleri Zamanında Doğu ve Batı*, İstanbul 2013, s. 91,262; Lütfü Şeyban, *Reconquista Endülüs'te Müslüman-Hristiyan İlişkileri*, İstanbul 2016, s. 75.)

³ Cahen, *a.g.e.*, s. 262.

⁴ Komnenos Hanedanı'nın Ulah kökenli olma ihtimali bulunsa da bu hanedanın Yunan kökenli olup Edirne'ye yerleşmiş buldukları fikri daha yaygındır. Komnenoslar, sivil iktidarın ve memurlar saltanatının Bizans'ı yönettiği sürece muhalefette kalmış olan feodal ve askeri soyluların en zengin ve en tanınmış kollarından biridir. Komnenos Hanedanı, Anadolu'nun askerî sınıfını temsil etmekteydi. (August Bailly, *Bizans Tarihi*, c. II, çev. Haluk Şaman, s. 307; Hasan Bahar, *Roma ve Bizans Tarihi*, Konya 2011, s. 155.)

⁵ 1057'de İmparatoriçe Theodora'nın halef olarak atamış olduğu Mikhael Stratiatikos'a karşı ordu ve soylular sınıfının başlatmış olduğu ihtilalcılar ayaklanmasında generaller koalisyonu tarafından tahta geçirildi. Ancak iki yıl tahtta kalabildi. Kendisini tahta geçiren Patrik, söz sahibi olarak kiliseyi görüyor ve bu şekilde hareket ediyordu. İsaakios bunun önüne geçmek için Patrik'i tutuklatıp sürgüne gönderdi. Bu olayla birlikte halkın kendisini tutmadığını ve yönetim için fazla hasta olduğunu düşünerek imparatorluktan feragat etme kararı aldı. Kendisine halef olarak dostu Konstantinos Doukas'ı seçti ve selefinin yaptığı gibi manastıra çekildi. (İoannes Zonaras, *Tarihlerin Özeti*, çev. Bilge Umar, İstanbul 2008, s. 106, 111, 114; Bailly, *a.g.e.*, s. 271-273.)

haklarından feragat ederek iktidarı Doukas Hanedanı'ndan⁶ Konstantinos Doukas'a (1059-1067) bıraktı. Komnenos Hanedanı'nın başlangıcı Aleksios Komnenos'un (1081-1118) tahta çıkışı kabul edilir.⁷

Aleksios Komnenos, Türklerin Anadolu'ya akınları ve 1071 Malazgirt Zaferi esnasında Bizans ordusunda komutan olmasına rağmen kardeşinin ölümü nedeniyle İmparator Romanos Diogenes (1068-1071) onu yanına almadı. O, Romanos Diogenes'den sonra başa geçen İmparator VII. Mikhael Doukas zamanında da sarayın en parlak kişilerinden biriydi.⁸

Aynı zamanda aile bireylerinden bir diğeri olan İsaakios Komnenos da İmparator VII. Mikhael'in güvendiği adamlarından biriydi. İmparator VII. Mikhael, Aleksios Komnenos'un ağabeyi İsaakios Komnenos'u Doğu orduları komutanlığına atadı. İsaakios Komnenos, kardeşi Aleksios Komnenos ve 400 kişilik ücretli Frank birliğine sahip olan Rouessel de Bailleul⁹ ile birlikte Selçukluların ilerlemelerini durdurmak amacıyla Anadolu'ya geçti. İsaakios Komnenos, halka kötü davranan bir Frank askerini cezalandırmak istedi. Fakat Roussel de Bailleul bu duruma karşı çıktı ve onunla tartışma yaşandı. Roussel de Bailleul, geceleyin ordugâhı terk ederek Sivas'a yöneldi. İsaakios Komnenos, onun peşinden gitmek istedi ancak bir Selçuklu birliğinin yaklaştığını haber alınca Roussel meselesinin çözümünü sonraya bırakarak Türklerin üzerine yürüdü. Fakat mağlup olarak esir düştü. Sonra da fidye karşılığı serbest bırakıldı.¹⁰ Aleksios Komnenos, böylece Anadolu'daki Türklerle karşılaşmış oldu.

VII. Mikhael Doukas, Roussel de Bailleul karşısına kuvvet gönderdi ama başarısız oldu. Daha sonra yeni bir ordu hazırladı ve yaşı genç olmasına rağmen bu orduların başına Aleksios Komnenos'u atadı. Roussel de Bailleul, tek başına Bizans ordusuyla mücadele edemeyeceğini anlayınca Suriye Meliki Tutuş'a¹¹(1079-1095) ellerindeki kuvvetleri birleştirerek tüm Bizans topraklarını ele geçirme teklifinde bulundu. Aleksios Komnenos ise bu ittifakı bozup, Melik

⁶ Doukas Hanedanı, 1059-1078 yılları arasında tahtta kalan hanedandır. İstanbul'un sivil aristokrasisini temsil etmekteydiler. (Bahar, *a.g.e.*, s. 155; Georg Ostrogorsky, *Bizans Devleti Tarihi*, çev. Fikret Işıltan, Ankara 2015, s. 316.)

⁷ Işın Demirkent, "Bizans", *DİA*, VI, İstanbul 1992, s. 230.

⁸ Yusuf Ayönü, *Selçuklular ve Bizans*, Ankara 2014, s. 58.

⁹ Roussel (Ursel) de Bailleul, bir Norman Beyiydi. İtalya'ya gelip o dönemde Sicilya'ya egemen olan Müslümanlar ile mücadele etmiştir. Romanos Diogenes döneminde Bizans'ın hizmetine girmiştir. Diogenes, tahttan indirildiğinde ise yeni yöneticilere bağımlı olmayı kabul etmeyerek isyan etmiştir. (Anna Komnena, *Alexiad*, çev. Bilge Umar, İstanbul 1996, s. 16.)

¹⁰ Ayönü, *a.g.e.*, s. 58.

¹¹ Sultan Alparslan'ın oğlu ve Sultan Melikşah'ın kardeşidir. Suriye Selçuklularının hükümdarıdır. (Abdülkerim Özeydin, "Tutuş", *DİA*, XLI, İstanbul 2012, s. 446.)

Tutuş ile kendisi anlaşarak Roussel'i ele geçirdi.¹² Aynı dönemlerde ise Güneydoğu Anadolu bölgesinde Urfa Birecik yörelerinde Kutalmışoğlu Süleyman Şah (1075-1086) da faaliyetlerini sürdürmekteydi. Süleyman Şah, kendi devletini Kuzey Suriye'de kuramayacağını anlayarak Anadolu'ya yönelmiş bulunmaktaydı.¹³

1. Bizans'ın Süleyman Şah İle İlk Münasebetleri

1077 yılında Nikephoros Bryennios¹⁴ ve Nikephoros Botaniates(1078-1081)¹⁵ VII. Mikhael Doukas'ı tahttan indirmek amacıyla isyana teşebbüs etti. Bu esnada Anadolu orduları komutanı olan Botaniates, daha önceden Bizans'a sığınmış olan Selçuklu Komutanı Erbasan'ı¹⁶ da yanına alarak Phrighya¹⁷'dan Bithynia¹⁸'ya ilerledi. Kendisine bir çok taraftar topladı. Ancak onun tahta

¹² Anna Komnena, *a.g.e.*, s. 15-18; Bailly, *a.g.e.*, s. 308; Ayönü, *a.g.e.*, s. 60.

¹³ *Anonim Selçukname*, terc. Halil İbrahim Gök-Fahrettin Coşguner, Ankara 2014, s. 35; Mehmet Ali Hacıgökmen, "Türkiye Selçukluları Zamanında Konya'nın Devlet Merkezi Oluşu", *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 29, Konya 2011, s. 235-236.

¹⁴ Nikephoros Bryennios, VII. Mikhael Doukas'ın son dönemlerinde isyan eden kişilerden biridir. O, yerlisi olduğu Edirne'yi üs haline getirerek kendisini imparator ilan etmiştir. Aynı dönemde isyan başlatan Nikephoros Botaniates'in İstanbul'da tahta oturması üzerine de ona karşı isyanını sürdürmüştür. Süleyman Şah'ın da 2 bin asker gönderdiği orduya yenilerek esir edilmiş ve gözleri kör edilmiştir. (İoannes Zonaras, *a.g.e.*, s. 103-104.)

¹⁵ III. Nikephoros Botaniates, Phokas (Makedonya) Hanedanı'na mensuptur. Anadolu askerî aristokrasisinin temsilcisidir. Mikhael Doukas'ı tahttan indirerek iktidarı ele geçirmiş, hatta imparatorluğunu meşrulaştırmak için Doukas'ın dul karısı Maria ile evlenmiştir. Aleksios Komnenos, isyan edince İmparator Botaniates tahtı ona bırakarak selefi gibi manastıra çekilerek keşiş olmuştur.

¹⁶ Erbasan (Erisığı/Erbaşgan), Sultan Tuğrul Bey döneminden beri Selçuklu komutanıdır. Çağrı Bey'in damadı, Sultan Alparslan'ın eniştesidir. Sultan Alparslan ile aralarında sorun yaşayınca cezalandırılacağından korktuğu için 1067 yılında Bizans'a sığınmıştır. Detaylı bilgi için bkz. Sibt İbnü'l-Cevzî, *Mir'âtü'z-Zamân fi Târihi'l-Âyân'da Selçuklular*, terc. Ali Sevim, Ankara 2011, s. 81; Salim Koca, *Türkiye Selçukluları Tarihi -Sultan Alparslan'dan Uluğ Keykubad'a (1071-1220)-*, Ankara 2016, s. 32.

¹⁷ Denizli ve çevresi. Batıda Synaos ve Ankyra'ya kadar uzanmaktadır. Eski Kral Yolu buradadır. Bölge Dokimeion mermer ocakları sayesinde oldukça ün kazandı. O dönemde Phrighia mermeri oldukça meşhurdur. Bu mermer lahit yapımında kullanıldığından Roma'ya gönderilmekteydi. Mermerin yanı sıra kristal, onyks ve mika rezervi açısından da zengin bir bölgeydi. Orman ürünleri bol bulunduğundan mobilya sanayi gelişmişti. Detaylı bilgi için bkz. W.M. Ramsay, *Anadolu'nun Tarihî Coğrafyası*, çev. Mihri Pektaş, İstanbul 1960, s. 145-164; Veli Sevin, *Anadolu'nun Tarihî Coğrafyası I*, Ankara 2001, s. 211.

¹⁸ Kocaeli Yarımadası, Kocaeli ve Sakarya illeri, Bursa ilinin doğu yarısı dolaylarıydı. Mysia eyaletinin başkentiydi. Günümüzde Belkis olarak bilinmektedir. (Mikhael Attaleiates, *Tarih*, çev. Bilge Umar, İstanbul 2008, s. 178.) Detaylı bilgi için bkz. Ramsay, *a.g.e.*, s. 194-215.

geçmesinde asıl etkili olan, Şehzade Erbasan'dan ziyade Süleyman Şah oldu.¹⁹ Bu dönemde kendisine bağlı Türkmenlerle birlikte hareket eden Süleyman Şah, Anadolu'yu boydan boya geçmiş, Konya'yı ve Gevâle kalesini ele geçirip, Bizans ve Hristiyanlar için önemli bir dinî merkez olan İznik'i almıştı. Süleyman Şah, bu şehrin coğrafi imkanlarını Türklerin yaşam şartları açısından elverişli bulmuş ve Bizans'ın suikastlar, ihtilâller ve isyanlar ile meşgul olmasından istifade ederek İznik'i kendisine başkent yapmıştı.²⁰

Botaniates'in İstanbul'a ilerlemesinden tedirgin olan İmparator VII. Mikhael ve etrafındakiler, onu ortadan kaldırması için Süleyman Şah'la anlaştılar. Süleyman Şah, anlaşma gereği Botaniates'in geçeceği yolları tuttu. Onu, İznik yakınlarında yakaladı. Botaniates, Erbasan'ı kullanarak Süleyman Şah'ın da kendi tarafına geçmesini sağladı.²¹ Botaniates, 3 Nisan 1078'de tahta geçtiği zaman ona destek olan Selçuklu birliklerine çok cömert davrandı, onları İstanbul'a davet edip şenlikler düzenledi. Ancak Balkanlarda isyan etmiş olan Bryennios'u bertaraf etmesi gerekiyordu. Bunun için Aleksios Komnenos komutasında bir ordu hazırladı ve Süleyman Şah'tan yardım talebinde bulundu. Süleyman Şah, 2000 kişilik birlikleri Balkanlara gönderdi. Kurulan ittifakla Botaniates, Bizans tahtını ele geçirip, en büyük rakibini bertaraf ederken, Süleyman Şah da İstanbul Boğazı'nın Anadolu kıyılarına kadar uzanan sahada rahatça hareket etme imkanı buldu ve büyük itibar kazandı.²² Ayrıca bu durum Selçukluların bölgedeki siyasi varlıklarının Bizans devlet adamları tarafından kabul edildiği anlamına da gelmekteydi.

A. I. Aleksios Komnenos'un Tahta Çıkışı ve Selçuklularla İlk Münasebetler

Aleksios Komnenos, İmparator Botaniates'in emrinde önce Nikephoros Bryennios'u bertaraf etti. Ardından Bryennios'un ardılı Nikephoros Basilakios'u yendi. İmparator Nikephoros Botaniates, Aleksios Komnenos ve İsaakios Komnenos kardeşlerin başarılarını görünce onlara daha çok değer vermeye başladı. Onlardan tahttaki ardıllarım diye söz etmekteydi. Ancak bu durum İmparator'un yakınında bulunan iki Sırp'ın (Borilos ve Germanos) hoşuna gitmedi ve bu iki kardeş hakkında asılsız dedikodular çıkardılar. Buna karşılık Komnenos kardeşler ise İmparatoriçe'nin gözüne girmeye çabaladılar. İmparatoriçe halihazırda İsaakios Komnenos'u yeğenine eş olarak seçmişti,

¹⁹ Ayönü, *a.g.e.*, s. 68-69.

²⁰ Anonim *Selçukname*, s. 35; Hacıgökmen, *a.g.m.*, s. 235-236.

²¹ İoannes Zonaras, *a.g.e.*, s. 148; Ayönü, *a.g.e.*, s. 69.

²² İoannes Zonaras, *a.g.e.*, s. 148-150; Ayönü, *a.g.e.*, s. 69-70.

Aleksios'u ise evlat edinmeye²³ karar verdi. Bu sayede artık rahatça saraya girip çıkabilen Komnenoslar bir adım daha tahta yaklaşmış oldular.²⁴

Kyzikos²⁵ şehri Selçuklular tarafından ele geçirildiğinde İmparator Botaniates, Aleksios'u çağırtdı ve bu şehri Türklerin elinden geri almak için birliklerinin bir bölümünü toplama buyruğu verdi. Aleksios Komnenos, kısa sürede kendisine bağlı olan birlikleri hızla topladı. Bir anda çok sayıda askeri toplamasından şüphelenen kişiler, Aleksios'u İmparator Botaniates'e şikayet ettiler. Ancak İmparator, Aleksios'la yaptığı görüşme sonrasında onu suçsuz buldu. Bu esnada 1080 yılında Anadolu Orduları Komutanı Nikephoros Melissenos²⁶, isyan etti. Nikephoros Melissenos daha önce Botaniates'in tahta çıkmadan önce yaptığı gibi Türklerle irtibata geçerek, Süleyman Şah ile ittifak kurdu. Anadolu'da Selçukluların eline geçmemiş olan şehirleri dolaşıp, kendisini İmparator olarak tanıtmış, Selçuklu birliklerini bu şehirlere yerleştirmiştir. Böylece Selçuklular herhangi bir direnişle karşılaşmadan ve mücadeleye girmeden tüm Phrighya ve Galatia²⁷ şehirlerine hakim olmuşlardır. İmparator Botaniates, Melissenos'un kendisi aleyhine ilerlemeye başladığını göyerek Aleksios Komnenos'u onun üzerine gönderdi. Ancak Aleksios, Türk kuvvetlerini yenmenin zor olduğunu ve onlara karşı başarısız olursa Bizans ahalisinin eniştesi

²³ Bailly'e göre Aleksios ile İmparatoriçe Maria arasında aşk yaşanmaktaydı ve evlatlık edinme mevzusu bir sahtekarlıktı. Anna Komnena bu olaya değinmekle birlikte bunun hem İmparatoriçe'ye hem de babasına karşı yapılan bir karalama politikası olarak yansıtmakta ve kendisini İmparatoriçe'nin büyüttüğünü ve babası ile İmparatoriçenin arasında öyle bir ilişkinin bulunmadığını savunmaktadır. (Bailly, *a.g.e.*, s. 309; Anna Komnena, *a.g.e.*, s. 96-97.)

²⁴ Anna Komnena, *a.g.e.*, s. 61-62; İoannes Zonaras, *a.g.e.*, s. 157; Ostrogorsky, *a.g.e.*, s. 323.

²⁵ Kyzikos, Kapıdağı Yarımadasında yer almaktadır. Buradaki kalıntılara Belkis denilmektedir. Anna Komnena, *a.g.e.*, s. 65.

²⁶ Nikephoros Melissenos, Aleksios Komnenos'un kız kardeşi Eudokia'nın kocasıydı. O, Kos Adası'nda (İstanköy) muhtemelen sürgün hayatı yaşamaktaydı. 1081 yılında İmparator Botaniates'e karşı isyan etmiş, Selçukluların da desteğini alarak kendisini İznik'te İmparator ilan ettirmiştir. (Nikephoros Bryennios, *Tarihin Özü*, çev. Bilge Umar, İstanbul 2008, s. 173.)

²⁷ Ankara ve Çankırı civarı. Phrighya'nın kuzeydoğusunda yer almaktaydı. Romalıların kurmuş oldukları ulaşım ağının büyük kısmı Galatia'dan geçmekteydi. Galatia'nın merkezi olan Ankyra kenti kuzeydeki ve güneydeki bütün büyük yollarla bağlantılıydı. Dönemin önemli ticaret merkezlerindendi. Ayrıca Galatia'da önemli miktarda tahul ve üzüm yetiştirilirdi. Bu dönemde Tuz Gölü bu eyalette yer almaktaydı. Yine burada maden ocakları ve seramik üretim yerleri vardı. Detaylı bilgi için bkz. Ramsay, *a.g.e.*, s. 243-279; M. Ali Kaya, *Anadolu'daki Galatlar ve Galatya Tarihi*, İzmir 2000, s. 180-181,242-245, 250-251; Stephen Mitchell, *Anatolia -Land, Men and Gods in Asia Minor-*, I, New York 1995, s. 127; Herbert Hunger, *Tabula Imperii -Byzantini-* IV, Wien 1984, s. 94-95.

Melissenos'a kasıtlı olarak yenildiği dedikodularını çıkartmalarından korktuğunu söyleyerek bu görevi kabul etmedi. Başkentte topladığı birliklerle ilgili şüpheler bitmek bilmeyince de kardeşi İsaakios ile birlikte şehri terk ederek Çorlu'da isyana girişti.²⁸ Buradan da anlaşılmaktadır ki Aleksios'un asıl niyeti söylentilerden korkması değil kendisinin de isyan hazırlığı içinde olmasıydı. Yıllardan beri kurduğu tahta geçme hayalini gerçekleştirmek için harekete geçmeyi planlamasıydı.

Aleksios Komnenos'un ordusunda ağabeyi İsaakios'un da imparator olmasını isteyenler vardı. Ama çoğunluk Aleksios Komnenos'u tahta çıkardı. Bununla birlikte İsaakios Komnenos da kardeşinin imparator olmasını istemekteydi. Hatta imparatorluğun simgesi olan mor²⁹ ayakkabıları kardeşine kendisi giydirdi. İsaakios, kardeşinin gerisinde ikincilik konumuna razı oldu. Aleksios Komnenos, ağabeyinin bu cömertliğini ödüllendirmek için onun adına "Sebastokrator" rütbesini icat etti. Sebastokrator, statü olarak yardımcı imparator demek olan Kaiser'ın üstünde, İmparator'un altında bir unvandı.³⁰

Aleksios Komnenos ile birlikte aynı dönemde Anadolu'da isyan etmiş olan Nikephoros Melissenos, Üsküdar'a kadar gelmişti. Melissenos, buradan Komnenoslara elçi gönderip Rumeli'nin yönetimini Aleksios ve İsaakios Komnenos'a vermek, Anadolu'nun yönetimini ise kendisi üstlenmek istediğini onlara ilettiler. Kendisine karşı isyan etmiş iki güçlü komutan bulan İmparator Botaniates, tahtı Aleksios Komnenos'a bırakarak manastıra çekildi. Amacına ulaşamayan Melissenos, Kaiser unvanına, merkezi Selanik olan bazı topraklara ve bir miktar paraya razı oldu.³¹

Nikephoros Melissenos, Süleyman Şah'ın da desteğini alarak kalkıştığı isyanında başarılı olamadı ve tahta geçemedi. Ancak Süleyman Şah Melissenos sayesinde ele geçirdiği şehirleri boşaltmadı. Bu sayede Batı Anadolu'daki pek çok önemli kente Türkler yerleşti.³²

²⁸ Nikephoros Bryennios, *a.g.e.*, s. 173-174; Ostrogorsky, *a.g.e.*, s. 323; Ayönü, *a.g.e.*, s. 71.

²⁹ Anna Komnena, Nikephoros Bryennios ve İoannes Zonaras'da "mor" şeklinde geçen İmparatorlara has renk, Niketas Khoniates'te "kırmızı" olarak kullanılmaktadır.

³⁰ Anna Komnena, *a.g.e.*, s. 65,68; İoannes Zonaras, *a.g.e.*, s. 161-162.

³¹ Anna Komnena, *a.g.e.*, s. 81, 88; İoannes Zonaras, *a.g.e.*, s. 161-162; Urfalı Mateos, *Urfalı Mateos Vekayi-nâmesi (952-1136) ve Papaz Grigor'un Zeyli (1136-1162)*, çev. Hrant D. Andreasyan, Ankara 2000, s. 154.

³² Ayönü, *a.g.e.*, s. 73.

1. I. Aleksios Komnenos'un İktidarı

Aleksios Komnenos başa geçtiğinde devlet can çekişmekte idi.³³ Balkanlar'da Peçenekler ve Normanlar, Anadolu'da ise Selçuklular, Bizans topraklarını ele geçirmişlerdi. Normanlar, topraklarının yanı sıra Bizans tahtına da göz dikmişlerdi. I. Aleksios, tahtını korumak için ilk iş olarak ordularını Normanların üzerine sevk etti. İmparator I. Aleksios, kendisinin bu mücadelesinden yararlanarak İstanbul Boğazı'na saldıran Selçuklulara da tepkisiz kalmamaya karar verdi. Türklere karşı savunmada olan Anadolu'daki Bölge komutanlarını süratle topladı, bunların yanına hafif silahlı birlikler vererek küçük gemilerle Anadolu'ya gönderdi. Onlara, gece vakti karaya çıkıp Türklerin üzerine baskın yapmalarını ve hemen gemiye dönerek denize açılmalarını buyurdu. Sayılarının az olduğunu Türklere belli etmemelerini istedi, aksi halde Türklerin saldırıları altında yok olabilirlerdi. Bu sebepten küçük başarılarla yetinmeliydiler. Bizans, bu taktikle Selçuklulara karşı başarı elde ettikçe artık yalnızca geceleri değil gündüzleri de saldırıya geçtiler. Selçuklular, Bizans'ın bu saldırıları karşısında kıyı bölgelerden içlere çekildiler.³⁴

İmparator I. Aleksios Komnenos, Selçukluların Bizans karşısında gerilemeye başladıkları dönemde, Batı'da beliren Norman tehdidi sebebiyle yüksek miktarda vergi vermek suretiyle Süleyman Şah ile barış antlaşması yapmak zorunda kaldı. 1081 yılında imzalanan Dragos Çayı (Kırkgeçit Çayı) Antlaşması'na³⁵ göre Süleyman Şah, İstanbul Boğazı'nı çevreleyen kıyı bölgelerden çekildi. İzmit Körfezine dökülen Dragos Çayı iki devlet arasında sınır kabul edildi. Anadolu Selçuklularının yaptıkları fetihlerin Büyük Selçuklu Sultanı Melikşah'ın emriyle yapıldığını bilen İmparator I. Aleksios, Kuzey Çin hükümdarına elçi gönderip doğudan Selçuklulara karşı askerî harekatta bulunması teklifinde bulunduyorsa da bu girişiminden bir sonuç alamadı.³⁶

³³ Bu can çekişme hem toprak kaybıydı hem de mali kaynaklarının tükenmesiydi. Devlet hazinesi o kadar boştu ki doğuda ve batıda yapılan mücadeleler için yeterli para olmadığından Komnenos ailesi ellerindekileri İmparator'a devrettiler. Bu da yeterli olmayınca dokunulması yasak olan Kiliseye vakfedilmiş mallara el koydular. Aleksios, daha sonra Kilisenin mallarına el koyması nedeniyle halkın kendisini suçladığını fark etti. Bu nedenle kendini Kilise mahkemesine verdi ve savunma yaptı. Kendi kendine ceza verdi. (Anna Komnena, *a.g.e.*, s. 153-156,180-181.)

³⁴ Anna Komnena, *a.g.e.*, s. 123-125; Ostrogorsky, *a.g.e.*, s. 330; Ayönü, *a.g.e.*, s. 74.

³⁵ Dragos Çayı Antlaşması Türkiye Selçuklu Devleti'nin yaptığı ilk milletler arası antlaşmadır. Bu antlaşmayla Bizans artık Türkiye Selçuklu Devleti'nin siyasi varlığını resmen tanımış oldu. (Koca, *a.g.e.*, s. 67; Ali Sevim, *Anadolu Fatihî Kutalmışoğlu Süleymanşah*, Ankara 1990, s. 30.)

³⁶ Koca, *a.g.e.*, s. 67; Ali Sevim, "Süleyman Şah I", *DİA*, XXXVIII, İstanbul 2010, s. 104.

Doğu'da bu anlaşma sayesinde huzuru sağlayan Aleksios Komnenos, yönünü batıya çevirerek Lombardiya (İtalya) hükümdarı Robert de Guiscard'ın üzerine hareket etti.³⁷ Ancak Normanların sayısının kendi ordusundan fazla olduğunu görünce Selçuklu Sultan'ı Süleyman Şah'tan asker talebinde bulundu. Süleyman Şah ise Robert ile olan mücadelesine destek birlik gönderdi. İmparator I. Aleksios, Normanlarla ilk mücadelesinde hem Süleyman Şah'tan hem de Venediklilerden destek görmesine rağmen yenilgiye uğrayarak, savaş alanından kaçtı.³⁸ Ancak pes etmeyerek ikinci defa ordu hazırlığına girişti. Yine Süleyman Şah'tan asker talebinde bulunan İmparator'a deneyimli komutanlarla birlikte 7000 asker gönderildi. Bu defa Robert'in oğlu Bohemond ile mücadele eden İmparator I. Aleksios, onu geri püskürtmeyi başardı.³⁹

2. Ebu'l-Kasım İle İlişkiler

İmparator I. Aleksios'un Normanlarla meşgul olmasından istifade eden Süleyman Şah, yerine Ebu'l-Kasım'ı (1086-1092) yönetici olarak bırakıp, 300 atlı ile Antakya üzerine sefere gitti.⁴⁰ Ebu'l-Kasım, Bizans'a akınlar düzenleyerek Türklerin daha önce geri çekildikleri yerleri yeniden ele geçirdi. Kendi yokluğunda kaleleri savunmaları için bırakmış olduğu beyler, Süleyman Şah'ın Antakya önlerinde Melik Tutuş ile girdiği mücadelede öldürülmesi üzerine buldukları yerleri sahiplendiler. İmparator I. Aleksios da Selçuklu başkentinde sultan gibi hareket etmeye başlayan Ebu'l-Kasım'ın üzerine Tatikios adlı kumandanını gönderdi. Büyük Selçuklu hükümdarı Melikşah'ın (1072-1092) Emir Porsuk'u 50.000 kişiyle Anadolu'ya gönderdiğini ve Emir Porsuk'un İznik'e doğru geldiğini öğrenen Tatikios, geri çekilmek zorunda kaldı. Kaybettiği toprakları askerî güç kullanarak geri alamayacağını anlayan Aleksios Komneos, Türklerin karşı karşıya kaldıkları sıkıntılardan istifade ederek yapılacak işbirliği karşısında topraklarını elde etmeyi bir politika haline getirdi. İki kuvvet arasında kaldığını hisseden Ebu'l-Kasım ise çaresiz kalarak İmparator'a sığındı.⁴¹ Çünkü Emir Porsuk'un tahtı elinden almasından hatta kendisini öldürmesindenense düşmanı olan Bizans İmparatoru Aleksios'un sıkıntılı anlarından istifade etme politikasını bildiği halde onun yardım teklifini kendi çıkarlarına uygun buldu.

Bizans politikası, oyun içinde oyun olan bir politika olduğundan, Aleksios Komnenos, Ebu'l-Kasım'ı anlaşmak üzere İstanbul'a davet ettiğinde, asıl niyeti

³⁷ Anna Komnena, *a.g.e.*, s. 126.

³⁸ Anna Komnena, *a.g.e.*, s. 132,141,146.

³⁹ Anna Komnena, *a.g.e.*, s. 163.

⁴⁰ Sevim, *a.g.e.*, s. 31.

⁴¹ Anna Komnena, *a.g.e.*, s. 194, 196-199; Ayönü, *a.g.e.*, s. 67; Sevim, *a.g.e.*, s. 38-39.

Ebu'l-Kasım'ı oyalayarak İzmit sahillerinde bir kale yapmak ve bölgenin önemli şehirlerinden İzmit'i ele geçirmekti. Bu sayede Türklerin saldırılarına karşı sağlam bir dayanak elde etmiş olacaktı. Ebu'l-Kasım kendisine oynanan oyunu dönüş yolunda yapılan kaleyi gördüğünde öğrendi, ancak bu duruma sinirlense de Emir Porsuk'a karşı Bizans'ın ittifakına muhtaç olduğundan açıktan bir tepki veremedi.⁴²

Emir Porsuk, İznik'i üç ay boyunca kuşattı. Ebu'l-Kasım, daha fazla direnemeyeceğini hissedince İmparator'dan yardım istedi. Aleksios da en iyi birliklerinden bir kuvvet gönderdi.⁴³ Bu ittifak karşısında Emir Porsuk geri çekilmek zorunda kaldı. Bir müddet sonra Büyük Selçuklu Sultanı Melikşah, Emir Bozan'ı Anadolu'ya gönderdi. Emir Bozan İznik'i kuşattıysa da bir başarı elde edemeyerek geri çekildi ve ordugâhını Ulubat yakınlarına kurdu. Bundan istifade eden Ebu'l-Kasım, yerine kardeşi Ebu'l-Gazi'yi bırakarak, 15 katır yükü hediye ile Sultan Melikşah'ın yanına gitti. Ancak Sultan onu huzuruna kabul etmeyerek, bu meselenin bütün sorumluluğunu Emir Bozan'a devrettiğini onunla konuşması gerektiğini bildirerek geri gönderdi. Emir Bozan ise onu yakalatarak yay kirişi ile boğdurttu.⁴⁴

Süleyman Şah'ın ölümü ve yerini bir naibe bırakması, aslında İmparator I. Aleksios Komnenos'un Anadolu'daki topraklarını geri alabilmesi için iyi bir fırsattı. Ancak batıda Normanlar ve Peçenekler ile yaptığı mücadelelerin zorluğu nedeniyle doğuya Selçuklular üzerine güçlü bir ordu gönderemedi.

3. I. Aleksios Komnenos'un Doğu Siyasetinin Netleşmesi ve I. Kılıcarslan'ın Tahta Çıkması

İmparator Aleksios, Türkiye Selçuklu devletinin içinde bulunduğu bu durumdan yararlanmak niyetiyle Ebu'l-Kasım'ın yerine geçen Ebu'l-Gazi'den büyük hediyeler karşılığında kenti kendisine teslim etmesini istedi. Ancak Ebu'l-Gazi, ağabeyinin düştüğü hataya düşmeyerek Bizans'a yanaşmadı. Ağabeyi Ebu'l-Kasım'ın dönüşünü beklediği için İmparator I. Aleksios'un teklifini kabul etmiş gibi görünerek zaman kazanmaya çalıştı. Süleyman Şah'ın Antakya seferi sırasında öldürülmesinden sonra Melik Tutuş tarafından Büyük Selçuklu Sultanı

⁴² Koca, *a.g.e.*, s. 86-87.

⁴³ Anna Komnena'nın da ifade ettiği gibi bu yardımın amacı gerçekten Ebu'l-Kasım'a yardım etmek değildi. O, güçsüz olan düşmana yardım ederek güçlü yemeyi ardından güçsüz olanın elinden kendine ait saydığı toprakları kolaylıkla geri almayı hedeflemekteydi.

⁴⁴ Ebu'l-Kasım'ın yay kirişiyle boğdurularak öldürülmesi onun Selçuklu Hanedanı'nda biri olduğunu göstermektedir.

Melikşah'ın yanına götürülen oğulları Kılıcarşan ve Kulan Arslan, Melikşah'ın 1092'de ölümünden sonra Sultan Berkyaruk'un (1092-1104) izniyle Anadolu'ya döndüler. Kılıcarşan ve Kulan Arslan daha önce babasına tâbi olan Orta Anadolu'dan büyük bir kuvvet toplayarak 1093 yılında İznik'e geldiler. İmparator Aleksios'u sürekli oyalayarak ağabeyinin dönüşünü bekleyen Ebu'l-Gazi ise karşısında Selçuklu şehzadelerini buldu. O, zorluk çıkarmadan Türkiye Selçuklu tahtını vârislerine bıraktı.⁴⁵

Olaylar bu şekilde seyrederken Anadolu'nun batısında yeni bir Türk Beyi adından söz ettirmeye başladı. İzmir'i ele geçirerek kendi donanmasını oluşturan Çaka Bey⁴⁶, Bizans'a karşı seferler düzenlemekteydi.⁴⁷ Sultan I. Kılıcarşan (1092-1107) tahta geçtikten sonra babasının Bizans ile olan mücadelelerini devam ettirme kararı aldı. Bunun için hem aynı düşmana karşı savaşan hem de bir aynı ırktan olan Çaka Bey ile ittifak kurmaya çalıştı. Çaka Bey'in kızı ile evlenerek, onunla akraba olan Kılıcarşan böylece aynı anda hem Ege'den hem de Marmara'dan Bizans'a saldırabilecekti.⁴⁸

İmparator I. Aleksios, Çaka Bey üzerine kuvvet gönderip onu mağlup ettiyse de onun kuvvetlenmesinin önüne geçemediğinden yine iki düşmanı birbirine kırdırma politikası takip ederek Sultan I. Kılıcarşan'a mektup yazdı. İmparator I. Aleksios, Sultan Kılıcarşan'a kayınpederi Çaka Bey'in asıl niyetinin İznik olduğunu söyleyerek onu Çaka Bey'e karşı kıskırttı. Damadının da kendi üzerine geldiğini gören Çaka Bey, iki düşman arasında kalınca Kılıcarşan'a yanaşmaya karar verdi. Sultan onu hoş karşıladı, sofrasına oturttu sonra da öldürdü. Bunun üzerine sultan, bundan böyle barışın egemen olmasını temin için İmparator'a elçi heyeti gönderdi. Taraflar bu ittifakın yalnızca Çaka Bey'le sınırlı olmasını istemediler. Barış yapıldı ve kıyı bölgelerine huzur geldi.⁴⁹ Ancak bu barış dönemi uzun sürmedi. Selçuklular, İmparator I. Aleksios'un Kumanlar ile meşgul olmasından istifade ederek İzmit ve çevresine akınlar düzenlediler. İmparator I. Aleksios, Kumanları yenip İstanbul'a döndükten sonra Sapanca gölünün

⁴⁵ Anna Komnena, *a.g.e.*, s. 201-206; Işın Demirkent, *Türkiye Selçuklu Hükümdarı Sultan I. Kılıcarşan*, Ankara 2014, s. 14,17.

⁴⁶ Çaka Bey, İmparator Botaniates döneminde esir olarak Bizans sarayında bulunmuştur. Burada iken Bizans savaş sanatlarını öğrenmiş, Bizans'a yapılacak saldırının kesinlikle denizden olması gerektiğini saptamıştır. O, donanmasıyla Bizans'a saldırmış ve bir çok toprağını ele geçirmiştir. Bizans'ın zayıf bir anında Peçeneklerle anlaşarak onları her iki taraftan sıkıştırmıştır. (Ostrogorsky, *a.g.e.*, s. 332.)

⁴⁷ Anna Komnena, *a.g.e.*, s. 229.

⁴⁸ Demirkent, *a.g.e.*, s. 17.

⁴⁹ Anna Komnena, *a.g.e.*, s. 270-271.

güneyinden sahile doğru uzun ve derin bir hendek kazdırdı. Niyeti hendeği suyla doldurup kanal haline getirmek, göl ile kanalın birleştiği noktaya da Demirkule adıyla bir kale yaptırmaktı. Ancak bu planını tamamlayamadan 1096 yılında Haçlı ordularının kendi topraklarına girdiği haberini aldı.⁵⁰

4. Aleksios'un İznik'i Ele Geçirmesi

İmparator Aleksios Komnenos, Türkleri Anadolu'dan atmak ve kaybedilen toprakları geri almak amacıyla Papa'dan yardım talebinde bulunmuştu. Asırlarca hem İslam dünyasını hem de Hristiyan dünyasını etkileyecek olan Haçlı seferlerinin başlamasının tetikleyici unsuru olmuştu.⁵¹ Bir çekirge sürüsü gibi yağma ve çapulla yol alarak İstanbul'a ulaşan Haçlı birliklerinin kentine zarar vermesine mani olmak için onları hızlıca Anadolu'ya geçirdi.⁵² Çünkü I. Aleksios Komnenos, Haçlıların aslında kendisine yardıma gelmediklerini çok kısa sürede anlamıştı. Kendisi her zamanki politikasını uygulayarak, bizzat Haçlı ordusunda yer almadı. O sadece Haçlı kontlarını Türklerin başvurdukları yöntemler hakkında bilgilendirdi. Türkler karşısında birliklerini nasıl dizmeleri konusunda yol gösterdi. Türkler önlerinden çekildiklerinde onları takip etmemeleri gerektiğini, bunun bir pusu olabileceğini söyleyerek maddi yardımlarda bulundu.⁵³ Böylece hem Haçlılara yol göstererek yardım etti ve onların hiddetlerini üzerine çekmedi, hem de bizzat savaşa girmeden amacına ulaşmayı hedefledi.

İmparator I. Aleksios, Türkiye Selçuklu Devleti'nin başkenti olan İznik'i ele geçirildikten sonra Türklerin kolayca dağılacağını ve Anadolu'dan atılacağını umuyordu. Haçlı orduları İznik'i üç taraftan kuşattıklarında yiyecek ve içecek sıkıntısını göl tarafından temin ettiklerinden kuşatma uzuyordu. Bizans İmparatoru Gemlik Körfezinde hazırlattığı kayıkları İznik Gölü'ne getirterek Selçukluların ikmal yolunu kesti. Selçukluların dirençleri tam kırılmak üzereyken, Sultan I. Kılıcarıslan Malatya kuşatmasını kaldırıp İznik önlerinde göründü. Ancak daha önceki Haçlı öncülerinin zayıflığından dolayı yanılıya düşen I. Kılıcarıslan iyi donanımlı Haçlı ordusu karşısında ordularını⁵⁴ geri çekmeye karar verdi. Şehirdekilere de "*nasıl uygun görüyorsanız öyle yapın*" diye

⁵⁰ Demirkent, *a.g.e.*, s. 20.

⁵¹ Anna Komnena, *a.g.e.*, s. 323.

⁵² Bailly, *a.g.e.*, s. 325.

⁵³ Anna Komnena, *a.g.e.*, s. 323.

⁵⁴ Urfalı Mateos saldırı esnasında Kılıcarıslan'ın beraberinde 600.000 asker olduğundan bahseder. (Urfalı Mateos, *a.g.e.*, s. 190.)

haber gönderdi. Şehir halkı da Haçlı birliklerinin şehri ele geçirdiklerinde neler yapabileceklerini bildiklerinden İmparator ile temasa geçerek, İznik'i İmparator I. Aleksios'a teslim ettiler. Genel taarruza geçmeyi planlamakta olan Haçlı liderleri, burçların üzerinde Bizans bayrağını gördüklerinde oyuna getirildiklerini düşündüler. Açık bir tepki veremeseler de çok kızmış olduklarını bilen İmparator Aleksios, İznik'te ele geçirdiği Selçuklu hazinesinin bir kısmını Haçlı liderlerine göndererek onların gönlünü aldı. Selçuklu esirlerine de iyi muamelede bulundu, fidye karşılığında hepsini serbest bıraktı. Ayrıca I. Kılıcarslan'ın eşini ve çocuklarını da fidye istemeksizin serbest bıraktı.⁵⁵

1101-1102 yılında İmparator I. Aleksios'un doğu siyasetinin yön değiştirmesinde etkili olan bir olay meydana geldi. 300.000 atlı askeriyile İstanbul önelerine gelen Haçlı kontu Poitu (Poitiers kontu Guillaume IX), İmparator I. Aleksios'a, Eparkus (kumandan, vali) sıfatıyla hitap edince Bizans korkuya kapıldı. Bunun için Poitu'nun yanına verdiği yardım birliklerinin kumandanlarına bu Haçlı birliklerini ıssız yerlerden geçirmelerini emretti. On beş gün susuz kalan Haçlı birlikleri sürekli kurak topraklardan ve kayalık alanlardan ilerliyorlardı. Üstelik Aleksios, ekmeklerine de kireç katılmasını emretmişti. Aç, susuz ve bitkin olan Haçlı ordusu arasında hastalık baş gösterdi. Sultan Kılıcarslan da Danişmendlilerle ittifak kurarak, bu orduyu dağıttı.⁵⁶

5. Komnenosların İlk Konya Seferi ve Sultan I. Mesud'un Tahta Çıkışı

İmparator batıdaki meselelerle meşgul olurken Türkiye Selçuklu Devleti'nde I. Kılıcarslan'ın ölümüyle ortaya çıkan kaos (1107-1110) Kılıcarslan'ın oğlu Şahinşah (Melikşah/1110-1116)'ın tahta çıkmasıyla sona ermiştir. Şahinşah Anadolu'da Bizans aleyhine genişleyici politika takip etmeye başlayınca İmparator I. Aleksios, yeni başkent Konya üzerine bir sefere çıkmaya karar verdi. Yardımcı birlikler ve paralı askerlerini başkente çağırdı. Ancak onların toplanması esnasında ayaklarının ağırları iyice şiddetlenince yürüyemez hale geldi.⁵⁷ Bu durumu öğrenen Melikşah, fırsattan istifade Bizans topraklarına

⁵⁵ Anna Komnena, *a.g.e.*, s. 328; İoannes Zonaras, *a.g.e.*, s. 169; Urfalı Mateos, *a.g.e.*, s. 189-190; Koca, *a.g.e.*, s. 104.

⁵⁶ Urfalı Mateos, *a.g.e.*, s. 217-218.

⁵⁷ Anna Komnena, İmparator'un bu ayak ağırları sebebiyle seferi ertelemesinin Türkler arasındaki yankılarını şu şekilde vermektedir: "Gerçekten, İmparatorun bu ağrısı o zamana dek hiç böylesine şiddetli olmamıştı; o güne değin hastalık yalnızca uzun aralar verdikten sonra, ara sıra kendini gösterirken, bundan böyle artık aralıklarla gelmedi, sürekli kaldı ve zaman zaman ağrısı pek şiddetlendi. Kılıcarslan [oğlu Melikşah]'ın çaresindekiler, ortada gerçek bir hastalık yokmuş da var gibi yapılmış ve bir damla [nikris, gut] nöbeti tutmuş görünüşüne

büründürülerek, korku ve korkaklık gizleniyormuş sandılar. Bu nedenle, sarhoşken, kafayı çekerken, o havadan çalıp kaba saba alaya alma lafları ettiler durdular. Doğaçlamadan gülünç laflar uyduran orta oyuncularını

akınlar düzenlemeye başladı.⁵⁸ Bu durum Selçuklu ordusunda alay konusu oldu. Şahinşah, Bizans üzerine seferler yaparken, kardeşi Mesud ise Danişmendli Emir Gazi'nin desteğini alarak taht mücadelesine girdi.

İmparator I. Aleksios, ağırları hafiflediğinde tasarladığı Konya seferine çıktı. İznik ve Ulubat yolunu izleyerek, Manyas civarına geldi. Dinar taraflarında Türkleri büyük bir kıyımdan geçirdiler. Bu esnada Ulubat'ta kurduğu karargahında bulunan İmparator, bu zafere çok sevindi ama mevsim yaz olması sebebiyle Konya güzergahında kuraklık çekeceklerinden ve paralı asker birliklerinin hepsi gelmediğinden beklemeye karar verdi. Birlikler tamamlanınca karargahı bozarak harekete geçti.⁵⁹ Ancak imparator yön değiştirerek İzmit üzerine hareket etti. Daha fazla Konya üzerine yürümeyi gerekli görmedi, Türklerin aldıkları yenilgiden korkarak Konya'nın daha da geresine çekileceklerini farz ederek, İzmit'e ulaştı.⁶⁰

İmparator I. Aleksios, 1116 yılında sonbahar geldiğinde Konya üzerine harekete geçti. Akşehir'e saldırdı, Konya çevresindeki tüm kasabalara komutanlarını gönderdi. O doğrudan Konya üzerine yapılacak olan saldırılarda askerlerinin yiyecek sıkıntısı çekmesinden korktu, ayrıca gelmekte olduklarını duyduğu Danişmendlilerden de çekinmişti. Yapılan mücadelelerde Şahinşah yenilerek İmparator'dan barış talep etti. İmparator geri dönüş yolunda Selçukluların tutsakları olarak gördüğü pek çok kişiyi kurtararak yanında götürdü. Bunlara Anna Komnena'nın tabiriyle "kendiliklerinden gelen ve Barbarların egemenliklerinden kaçan" Rumlar da sığındılar. İmparator ortaya bu kurtarılmış tutsaklar ile sığınan kadın, çocuk ve erkekleri alarak canlı bir kale gibi başkente doğru ilerledi.⁶¹ Bu da bize İmparator Aleksios'un Hristiyan halkı da doğu siyasetine dahil ettiğini gösterir.

Sultan Şahinşah, İmparator Aleksios ile yapılan görüşmelerden sonra Konya'ya dönmek üzere hareket etti. Sultan Şahinşah, geri dönerken tahta oturduğunda hapsettirmiş olduğu kardeşi Mesud'un, isyan eden bir emir

---

gibi, Barbarlar, İmparatorun ayaklarındaki ağrıyı alaya aldılar; onun çektiği acılar gırgır geçme konusu edildi. Gerçekten, bunlar, "İmparatorun çevresindeki hekimler ve bakıcılar" taklidi yaparak, orta yerde de İmparator taklidi yapan, yatağa yatmış biriyle, olayı alaya aldılar. Bu gibi aptalca şeyler, Barbarları kahkahalarla güldürebilmekteydi." (Anna Komnena, a.g.e., s. 479-480.)

⁵⁸ Anna Komnena, a.g.e., s. 479.

⁵⁹ Anna Komnena, a.g.e., s. 480-481.

⁶⁰ Anna Komnena, a.g.e., s. 484; Koca, a.g.e., s. 131.

⁶¹ Anna Komnena, a.g.e., s. 490-492.

tarafından hapisten kurtarılarak⁶² Sultan ilan edildiğini haber aldı.⁶³ Sultan Şahinşah, durumu gözlemlemeleri için bir öncü birlik gönderdi. Ancak bu birlikler Mesud'un tarafına geçtiler ve geri dönüp Sultan'a yolda herhangi bir tehlikeyle karşılaşmadıklarını bildirdiler. Yolunda ilerlemeye devam eden Sultan Şahinşah, birden pusuya düştü. Buradan kaçarak İmparator'un yanına geri dönmeye çalıştığında ise yanındaki adamları da ona ihanet ederek onu yolundan döndürdüler ve bugünkü Ilgın yakınlarında bulunan Tyragion⁶⁴ adlı bir Hristiyan kasabasına sığınmaya ikna ettiler. Buradaki halk onu iyi karşıladı. Mesud burayı kuşatmaya aldığıında Emir Poukheas surlardan aşağı inerek halkı Şahinşah'ı teslim etmeye ikna etti. Sultan Mesud(1116-1155), ağabeyi Şahinşah'ın yay kışı ile boğularak öldürülmesi emrini verdi.⁶⁵ İmparator I. Aleksios ise Konya seferinden döndükten yaklaşık bir buçuk yıl sonra hastalığı yüzünden 15 Ağustos 1118 tarihinde vefat etti.⁶⁶

I. Haçlı Seferiyle Türklerin zayıflaması, İmparator Aleksios'a Anadolu'nun büyük bir kısmında yeniden otoritesini kurması gibi önemli faydalar sağladı ve tekrar güçlendi. Hatta Anadolu siyasetinde başlıca rol oynar hale geldi. Ancak diğer yandan İmparator I. Aleksios, Antakya, Urfa ve Trablus Prenslüklerinin kurulmasıyla kendi egemenliğini tehdit altında görmeye de başladı. Bu durum karşısında Aleksios, doğu siyasetine yeniden yön vermiş olsa da Türkleri Anadolu'dan atmak ve topraklarını geri almak gibi asıl hedeflerine ulaşamadı.⁶⁷

⁶² Sultan Mesud'un hapisten kurtulması ile ilgili olarak iki farklı bilgi vardır. İlki bir komutanının Sultan Şahinşah'a isyan ederek Mesud'u hapisten çıkardığı ve onu Danişmendli Emir Gazi'nin yanına götürerek Sultan ilan ettirdiğidir. İkincisi ise Sultan Şahinşah'ı Danişmendli Emir Gazi pusuya düşürdüğü ve daha sonra Malatya'da hapis bulunan Mesud'u Sultan ilan ettirdiğidir. Her iki görüşte de Danişmendli Emir Gazi baş roldedir. (Muharrem Kesik, *Türkiye Selçuklu Devleti Tarihi Sultan I. Mesud Dönemi (1116-1155)*, Ankara 2003, s. 32.)

⁶³ Anna Komnena, İmparator'un Mesud'un isyan haberini aldığıında Şahinşah'ın Konya'ya geri dönmeye engel olmaya çalıştığını, burada bekleyip olayların seyrini görmesini söylediğini, ancak Barbarların yapıları gereği gözü kara olduklarını ve kendilerini yüce olarak gördüklerini belirterek, geri döndüğünü aktarmaktadır. İmparator'un Şahinşah'ı korumaya çalıştığını vurgulamaktadır. Ancak buna şüpheyle yaklaşmak yerinde olacaktır. Düşmanını düşmanına kırdırmak gibi bir politika takip eden Aleksios'un bunu söylemiş olabileceği pek akla uygun gelmemektedir.

⁶⁴ Tyragion (Tyriaion), Ilgın ovasında yer alan bir yerleşim yeri idi. Sultan Şahinşah burada bulunan muhkem Antigous kalesine sığınmış olmalıdır. Detaylı bilgi için bkz. Hasan Bahar, "Ilgın", *Konya Ansiklopedisi*, IV, Konya 2012, s. 269-275.

⁶⁵ Anna Komnena, *a.g.e.*, s. 498-501.

⁶⁶ Anna Komnena, *a.g.e.*, s. 520.

⁶⁷ Bailly, *a.g.e.*, s. 326.

İmparator I. Aleksios, Bizans ordusunda bir komutan olduğu dönemde Selçukluların Bizans'ın iç işlerine müdahil olacak kadar güçlü olduklarının farkına varmıştı. Bizans İmparatorluğu, İmparator I. Aleksios'un tahta geçtiği sırada malî ve askerî sıkıntılar içindeydi. Buna rağmen bu devleti küllerinden yeniden canlandırmak, Anadolu'daki topraklarını Selçuklulardan geri almak ve Türklerin Anadolu'daki varlığına son vermek maksadıyla doğu siyasetini uygulamaya başladı. Ancak İmparator I. Aleksios, elinde sahip olduğu az sayıdaki askerle değil emellerine ulaşmak, elinde bulunan topraklarını bile koruyamazdı. Bu sebepten düşmanlarını farklı yollarla yenmeyi planladı. İmparator I. Aleksios, özellikle giderek güçlenmekte olan Selçukluların sıkıntılarından istifade etme yoluna gitti. İmparator I. Aleksios, yukarıda da bahsedildiği gibi vur kaç taktiğiyle Selçuklu birliklerini yıpratmaya çalıştı ve onlar karşısında aldığı küçük başarılarla yetindi. Zorlu mücadelelere girişmek zorunda kalacağı iki düşmanı olduğunda ise ya bunları birbirine kırdırtmayı tercih etmiş ya da bunlardan güçsüz olanı güçlüye karşı destekleyerek, güçsüz olan düşmanını daha sonra kendisi yok etti.

İmparator I. Aleksios Komnenos, Selçuklulara karşı Hristiyan aleminin gücünden faydalanmak istedi. Büyük bir umutla Haçlıların gelmesini bekleyen İmparator I. Aleksios, Haçlı birliklerinin yağma ve talanla İstanbul'a yaklaştıklarını, onların amaçlarının kendi çıkarlarıyla uyuşmadığını görünce hayal kırıklığına uğradı. Bu hayal kırıklığı İmparator'u, doğu siyasetinde bir takım değişiklikler yapmaya sevk etti. İlk Haçlı seferinin şokunu atlatan İmparator, Haçlıların artçı birliklerini zor durumlara sokarak güçlerini kırdı. Böylece Selçuklu-Danişmendli ittifakının, bu artçı birlikleri kolaylıkla yok etmesini sağladı. Ancak doğrudan Haçlılara karşı tepki göstermemiştir. Hatta doğu siyaseti için sakıncalı bulduğu Haçlı kalıntıları olan Latin Prenslikleriyle mücadeleye girmeden anlaşma yolunu tercih etmiştir. Yine onların yıpratığı Selçukluların üzerine akınlar yaptı. Netice itibarıyla I. Aleksios Komnenos, 40 yıllık saltanatında içte ve dışta dağılmakta olan devleti toparlamayı başardı. İmparatorluğunu güçlendirdi.

B. II. İoannes Komnenos ve Doğu Siyaseti

İoannes Komnenos, daha babası ölüm döşesinde iken ablası ve annesine karşı mücadeleye girdi. Ölüm döşesindeki babasının odasına gidip ağlıyormuş gibi yaparak babasının üzerine kapandı ve bu esnada babasının parmağındaki yüzüğü aldı. Niketas'a göre İmparator Aleksios, bu durumdan haberdardı ve

bunu ikisi planlamıştı. İoannes Komnenos, babasının parmağından İmparatorluk yüzüğünü aldıktan sonra taraftarlarını çağırdı, askeri birlikleri topladı ve kendini imparator ilan ettirdi.⁶⁸ Kendisine karşı annesi, ablası ve onun kocası Nikephoros Bryennios bir suikast düzenlediler. Ancak Nikephoros Bryennios'un tereddütleri ve çekinceleri yüzünden bu komplo başarılı olamadı. İmparator İoannes Komnenos sadece onların mallarına el koymakla yetindi.⁶⁹

İmparator II. İoannes Komnenos (1118-1143), yönetimi ele geçirdiğinde babasının doğu siyasetini genişletti. Türkleri Anadolu'dan atmanın yanında Türklerin elinde olmayan toprakları da almaya çalıştı.⁷⁰ Türkiye Selçuklu Devleti, Bizans'taki yönetim değişikliğinden istifade ederek İmparator I. Aleksios ile yapılan anlaşmaya oğlu II. İoannes döneminde uymadı. Büyük askeri birliklerle Phrygia'daki şehirlere saldırdı. Bu sebeple 1119 yılı ilkbahar başlangıcında Laodikeia⁷¹ şehrini zapt ederek burayı surlarla çevirdi. Daha sonra Türklerin savaşa hazırlıklı olmadıklarını düşünerek onlar üzerine büyük bir saldırı planladı. Bu saldırıyla şehirlerini, surlar ve tahkimattan çok bir meydan savaşında üstünlük kazanarak daha iyi emniyete almış olacağını ve kışla hayatındaki askerlerin kavurucu sıcak ve ter içinde daha iyi eğitileceğini düşündü. Bu sebeple Sozopolis şehri üzerine harekete geçti ancak bu şehir sarp bir tepe üzerinde ulaşılması güç bir konumdaydı. Ancak Selçuklu ordusunun savaş hilelerini iyice öğrenmiş olan İmparator II. İoannes, askerlerine Türklerin önlerinden kaçmalarını ve çalılıklarla kaplı olan gizli patikalara çekerek Türkleri pusuya düşürmelerini emretti. Böylece hileyle şehri ele geçirmiş oldu. Ayrıca Türklerin eline geçmiş olan küçük şehir ve müstahkem mevkileri itaat altına aldı.⁷²

1. II. İoannes Komnenos'un Karadeniz Seferi

İmparator II. İoannes daha sonra imparatorluğunun beşinci yılında (1123) batıdan saldıran Peçenekler'i kanlı bir şekilde yendi. Peçenekler ile mücadelesine son veren İoannes Komnenos, muhtemelen Ankara, Çankırı ve Kastamonu Meliki Arab'ın kışkırtmasıyla, 1130 yılında Anadolu'ya yönelip Kastamonu'yu ellerinde bulunduran Danişmendlilerin üzerine yürüdü. Amacı Danişmendlilerin batıya doğru ilerlemelerini önlemektir. Kastamonu'yu ele geçirdi. Bu esnada Danişmendli Emir Gazi (1106-1134), doğuda Ermeni Kralı I. Leon'un (1129-1138)

⁶⁸ Niketas Khoniates, *Historia*, çev. Fikret Işıltan, Ankara 1995, s. 4; İoannes Zonaras, *a.g.e.*, s. 183.

⁶⁹ İoannes Zonaras, *a.g.e.*, s. 184; Bailly, *a.g.e.*, s. 330.

⁷⁰ Bailly, *a.g.e.*, s. 331.

⁷¹ Lycia'da bölgesinde ticaret yollarının kesiştiği bir şehirdir. (Ramsay, *a.g.e.*, s. 50.)

⁷² Niketas Khoniates, *a.g.e.*, s. 8-9.

yardım talebi üzerine Antakya Prinkepsi II. Bohemond'un (1126-1130) üzerine sefere çıktı. İmparator II. İoannes Komnenos, Kastamonu'yu ele geçirerek buradaki birçok Türk esirle birlikte İstanbul'a döndü. Ancak bir müddet sonra Danişmendli Emir Gazi Kastamonu'yu tekrar ele geçirdi. Bunun üzerine imparator bir yıl sonra ikinci defa Kastamonu üzerine hareket etti ve şehri savaştan teslim aldı. Emir Gazi yine harekete geçerek Kastamonu'ya sahip oldu. İmparator II. İoannes, öfkeyle tekrar Kastamonu üzerine harekete geçtiğinde, eşinin öldüğünü ve oğlunun da hasta olduğunu öğrenince geri dönmek zorunda kaldı.⁷³

1134 yılında Danişmendli Emir Gazi vefat etti. Onun vefatından sonra oğlu Melik Muhammed ile damadı Sultan Mesud'un araları açıldı. İmparator II. İoannes, bunu öğrenince bu durumdan faydalanmak istedi ve Sultan Mesud ile, Melik Muhammed'e (1134-1143) karşı ittifak⁷⁴ yaptı. İmparator, Sultan Mesud'dan da aldığı yardımcı birliklerle Melik Muhammed'in üzerine yürüdü. İki ordu ile mücadele edemeyeceğini bilen Muhammed, eniştesi Sultan Mesud'la anlaşarak onu İmparator ile yaptığı ittifaktan ayırmaya çalıştı ve bunda başarılı da oldu. Sultan'dan gelen bir haber üzerine bir gece ansızın yardımcı Türk birlikleri geri çekildiler, bu yüzden tek başına güç durumda kalan İmparator da müstahkem bir mevkie geri çekilmek zorunda kaldı. Ancak yeni gelen destek kuvvetlerle tekrar saldırdığında şehri geri almaya muvaffak oldu. Hatta Çankırı'yı da ele geçirdi ve buradaki Türk ahalinin çoğunu buradan sürerek şehirde 2.000 kişilik bir Bizans garnizonu bırakarak başkente geri döndü. İmparator geri döndükten sonra Türkler bu şehri tekrar ele geçirdiler.⁷⁵

2. II. İoannes Komnenos'un Kilikya Seferi

1137 yılında İmparator yönünü Kilikya bölgesine çevirdi. Buraya hareket etmek için güçlü bir ordu hazırlığına girişti. I. Haçlı Seferinden sonra bölgeye yerleşmiş olan Ermeni Baronu I. Leon, Bizans'a ait İsaura ve Silifke bölgelerini kuşatınca bazı Haçlı reisleri İmparator II. İoannes'e haber göndererek Antakya'yı kendi hakimiyetine almasını istediler. Bu talep üzerine İmparator, Doğu Akdeniz seferine çıktı. Kilikya bölgesini geri aldı. Ardından Antakya Prensiği üzerine

⁷³ Niketas Khoniates, *a.g.e.*, s. 11-14; Koca, *a.g.e.*, s. 142-143; Abdülkerim Özaydın, "Danişmendliler", *DİA*, VIII, İstanbul 1993, s. 470.

⁷⁴ Bu ittifak güçlü-gücsüz düşman taktiğine uygundu. O dönemde İmparator II. İoannes'in Selçuklu iç işlerinde etkili olan Danişmendlilerin güçlü düşman olduğuna inanmıştı. Ancak Danişmendli Emir Gazi'nin ölümüyle bu durum değişmişti.

⁷⁵ Niketas Khoniates, *a.g.e.*, s. 11-14; Koca, *a.g.e.*, s. 144-145.

yürüdü. Antakya Prensi Raymond (1115-1149), Bizans ordusu karşısında direnemedi, gelip İmparator'a itaat arz etti. Antakya prensini vassal konumuna getiren İmparator II. İoannes, buradan Kudüs'e kadar yürümeyi ve Antakya'da olduğu gibi Kudüs'te de egemenlik kurmayı hedeflemekteydi. Ancak Bizans ordusunun arkasından hareket ederek Adana'yı ele geçiren Sultan Mesud ile anlaşma yaptı. Arkasını emniyete aldığını hissedince İstanbul'a geri dönmeye karar verdi. Ordusunun bir kısmını Suriye'de iken Bizans arazilerine akınlar düzenleyen Anadolu Selçukluları üzerine gönderdi ve Selçukluların ülkesini tahrip ettirdi. İstanbul'da fazla kalamadı. Çünkü Türkler Sakarya'nın korumasız olan bölgelerine girmişlerdi. 1139 yılında sefere çıktı. Pek çok ganimet ve hayvan ele geçirip Lopadion⁷⁶'a döndü.⁷⁷ Burada uzun süre kalmayı düşündüğünden ordusuna toplanma emri verdi. Ancak bu esnada orduda huzursuzluk baş gösterdi. Üç yıldır Doğu seferinde olan Bizans askerleri, özellikle Suriye'de iken pek çoğunun hastalıktan öldüğünü, yurda dönmekte geciktiklerini söylüyorlardı. Ama yine de İmparator onların sözlerine aldırış etmedi. Aynı yılın kış mevsiminde Kapadokya taraflarında saldırdıysa da kışın zorlu şartlarında ordusu düşman saldırılarına dayanamadı ve geri çekildi. İmparator bundan sonra Niksar'a saldırdı. Yapılan çarpışmalar sırasında İmparator II. İoannes'in en küçük oğlu Manuel, babasının haberi ve izni olmaksızın Türklerle çarpışmaya geçti. Onun bu tavrını gören Bizans askerleri de güçlerini toplayarak saldırıya geçtiler. İmparator çatışmanın bitiminde ordu karşısında oğlunu övdüyse de çadıra girince onu azarladı ve Niketas'ın deyiimiyle dizine yatırarak pek acıtmayacak şekilde patakladı.⁷⁸

Niksar savaşı esnasında İmparator II. İoannes'in yeğeni İoannes, savaşın sürdüğü bir esnada Türklerin tarafına geçti. Bir süre sonra da dinini de değiştirip Selçuklu Sultanı Mesud'un kızıyla evlendi. Bu saf değiştiriş İmparator II. İoannes'in umudunu kırdı. İçinde buldukları zor durumu yeğeninin Selçuklulara anlatmasından korkan İmparator II. İoannes, düşmana fark ettirmeden yavaş yavaş geri çekildi. Selçuklular ve Danişmendliler tarafından fark edilince de alınan şiddetli saldırılar karşısında ordusu üzerindeki kontrolünü kaybetti. Karadeniz sahillerine doğru kaçmaya başladı. Ancak Selçuklu-Danişmendli kuvvetleri İmparator'un peşini bırakmadı ve Bizans ordusuna ağır kayıplar verdirdiler.⁷⁹

⁷⁶ Lopadion (Ulubat), Bursa ili, Karacabey ilçesine bağlı bir yerdir. (Sevin, *a.g.e.*, s. 261.)

⁷⁷ Kesik, *a.g.e.*, s. 55-57.

⁷⁸ Niketas Khoniates, *a.g.e.*, s. 22-23; Koca, *a.g.e.*, s. 147.

⁷⁹ Niketas Khoniates, *a.g.e.*, s. 23-24; Koca, *a.g.e.*, s. 148.

3. Komnenosların Akdeniz Seferi

II. İoannes Komnenos, 1141 yılında Antalya üzerine sefere çıktı. Niyeti civar bölgelerde Türk boyunduruğuna giren bölgeleri yeniden ele geçirmekti. Özellikle Beyşehir Gölü üzerindeki adaların Hristiyan halkı Konya'daki Selçuklular ile dostluk ilişkileri kurmuşlar ve hatta Türkleşerek Bizans'ı düşman olarak görmeye başlamışlardı.⁸⁰ Bunların üzerine yürüyen İmparator, bu Hristiyan halkın Türklerin tarafını tuttıklarını görünce gölün eskiden beri Bizans'a ait olduğunu Türklerin tarafını tutmak istiyorlarsa adaları boşaltıp Türk topraklarında yaşamalarını istedi. Ancak isteği yerine getirilmeyince gezi ve balıkçı kayıklarını birbirine bağlatarak sallar yaptırdı ve bu adaları kuşatıp ele geçirdi. İmparator bu esnada peş peşe oğullarını kaybetmesine rağmen kararından dönmeyerek gizli ve asıl hedefi olan İstanbul ile Antakya'yı birleştirmek ve ardından Kudüs'e ilerleyip buradaki Kutsal Mezar'ı hediyelere boğmak ve etrafındaki barbarlardan kurtarmak için Suriye yolunu tuttu.⁸¹

Antakya önlerine geldiğinde şehre girişin kolay olmayacağını gördü fakat Hristiyanlara karşı savaşmak istemediğinden, Antakya'da bulunan İtalyanların isteklerini kabul etti. 1143 yılı Nisanında karargahını dağ silsilesinin iki zirvesi arasındaki geniş vadiye kurdu.⁸² Ancak burada bir av partisi esnasında zehirli bir ok ile yaralanarak vefat etti.⁸³ Ölmeden önce oğlu Manuel'i halef tayin etti.⁸⁴

İmparator II. İoannes Komnenos da yeni bir hükümet programı geliştirmemiş, doğu siyaseti olarak babası gibi Selçukluları Anadolu'dan atmayı hedeflemişti. Ancak mücadelecî ruha sahip olan hatta tahta da abla ve annesiyle mücadele ederek geçen İmparator II. İoannes, babasının muhkem mevkilerle savunma yapma yada kurduğu ittifaklarla Selçuklularla mücadele etmek politikasında değişiklik yaptı. Türklere karşı başarı elde etmek için sur yada

⁸⁰ Hristiyan halkın Bizans'a karşı bu düşmanlığının, Selçuklulara karşı ise dostluğunun nedeni, en başından beri Selçukluların Anadolu'da kolayca yurt tutmalarının da bir sebebi olan, yerli halkın Bizans'ın kötü yönetimine, aşırı vergi yüküne, zorla Ortodokslastırma ve Rumlaştırma baskısına olan kinleriydi. Selçuklular, bölgede Bizans'ın tam tersi bir politika takip ederek, inançlara ve kültürlere saygı duyarak, tam bir huzur ve emniyet sağlamışlardır. Ayrıca o güne dek karın tokluğuna çalışmaya zorlanan yerli halk, Selçuklularla birlikte kendilerine ait toprağa, adalete, hürriyete ve vergi muafiyetine kavuşmuşlardır. Bu sebepten yaşam standartlarını geliştiren Selçukluların tercih etmişlerdir. (Koca, *a.g.e.*, s. 65.)

⁸¹ Niketas Khoniates, *a.g.e.*, s. 24-25.

⁸² Niketas Khoniates, *a.g.e.*, s. 26.

⁸³ *Abû'l-Farac Tarihi*'ne göre İmparator, bir yaban domuzunun saldırısına uğrayarak vefat etmiştir. (Gregory Abû'l-Farac, *Abû'l-Farac Tarihi*, II, çev. Ömer Rıza Doğrul, Ankara 1999, s. 377.)

⁸⁴ Niketas Khoniates, *a.g.e.*, s. 17,20-22; Bailley, *a.g.e.*, s. 331-332.

tahkimat yapmaktan ziyade onların üzerine saldırıya geçme fikrini benimsedi. Babası döneminde Türklerin savaş hilelerini öğrenmişti. Haçlı seferlerinin sarstığı Selçukluların güçsüzlüğünden istifade etmeye çalıştı.

İmparator II. İoannes, daha büyük bir hırsla doğu siyaseti için çalıştı. O, Anadolu'daki Kilikya Ermeni Prenslikleri ve Suriye Latin Devletleri üzerinde hakimiyet kurmaya çalıştı.⁸⁵

II. İoannes Komnenos, yalnız Selçukluların ele geçirdikleri toprakları değil bütün Anadolu'yu almayı doğu siyasetinin temeline oturttu. Selçukluların ve Danişmendlilerin üzerine seferler yaptı. Latin Prensliklerini de hedef almasına rağmen yine de onlarla mücadeleye girecek gücü kendisinde bulamadı.

I. Aleksios Komnenos'un Türklerden geri almaya çalıştığı yerlere baktığımızda bu yerlerin sadece siyasi olarak öneme sahip olmadığını görüyoruz. Onun ele geçirmek için mücadele ettiği yerler önemli ticaret yollarının kavşak noktaları, önemli maden yataklarının bulunduğu, Anadolu'nun tahıl ambarı sayılan, önemli dinî merkezler ve kaybedildiklerinde düşmana üstünlük sağlayan jeopolitiğe sahip yerlerdir. II. İoannes Komnenos ise babasının bu hedeflerini genişletti.

C. I. Manuel Komnenos ve Doğu Siyaseti

Beşehir Gölünü kuşattığı sıralarda İmparator II. İoannes'in en büyük oğlu Aleksios ansızın başlayan ateşli bir hastalık sonucu öldü. Ondan bir müddet sonra da ikinci oğlu Andronikos da vefat etti.⁸⁶ Dolayısıyla geriye sadece Manuel ile ağabeyi İsaakios kaldı. İmparator II. İoannes, Antakya'da ölüm döşeginde iken yanında olan oğlu Manuel'i halef tayin etti.⁸⁷

Antakya'da tahta geçirilen İmparator I. Manuel Komnenos (1143-1180), gerekli tedbirleri almak üzere önden Türk kökenli Aksuos'u gönderdi. Kendisi de babasının naaşını da alarak bir an önce başkente varmak için hareket etti. İstanbul'a yürüyüşü esnasında Türkler tarafından ele geçmiş olan akrabaları ile Silifke yakınlarındaki Brakena şehrini aldı. Sultan Mesud, İmparator I. Manuel'in izinsiz topraklarından geçmesine kızarak, Malatya kuşatmasını kaldırıp, İmparator'un üzerine yürüdü. Ancak Sultan o bölgeye gelene kadar I. Manuel çoktan Selçuklu topraklarını terk etmişti. Ancak uçlarda bulunan Türkmenler arka arkaya hücum ederek, Bizans ordusunu bir hayli yıprattı.⁸⁸

⁸⁵ Charles Diehl, *Bizans İmparatorluğunun Tarihi*, İstanbul 2006, s. 117.

⁸⁶ Niketas Khoniates, *a.g.e.*, s. 25.

⁸⁷ Niketas Khoniates, *a.g.e.*, s. 34; Diehl, *a.g.e.*, s. 118.

⁸⁸ Niketas Khoniates, *a.g.e.*, s. 34; Koca, *a.g.e.*, s. 152.

İmparator I. Manuel, hükümdarlığının ilk yıllarında (1145) Selçukluların akınlarını Bithynia bölgesinde yoğunlaştırdıklarını görünce bölgeyi korunaklı hale getirmeye çalıştı.⁸⁹ Antakya Haçlı Kontu Raymond, Bizans'a ait Kilikya topraklarını baskı altında tuttuğundan onunla savaşmak zorundaydı.⁹⁰ Bithynia bölgesindeki şehirlere ve müstahkem mevkilere gerekli yardımlar yapıldıktan sonra İmparator I. Manuel, Antakya üzerine ordu sevk etmeye karar verdi. Ancak Akdeniz bölgesine varamadan rahatsızlanınca İstanbul'a geri dönmek zorunda kaldı. Seferini tamamlamak için Türk kökenli Porsuk ile birkaç Grek komutanını ileri gönderdiyse de bunlar önemli bir başarı elde edemedi geri döndüler. Bizans ordusunun ayrılmasından sonra Sultan Mesud, sahillere indi. Bizans ile Antakya'nın bağı koparmak için Brakena (İçel) kalesini ele geçirdi.⁹¹

1. Komnenosların İkinci Konya Seferi ve İmparator I. Manuel'in Yaşadığı Hezimet

Sultan Mesud'un artan gücü karşısında İmparator I. Manuel, 1146 yılında Selçuklu Devleti'ni ortadan kaldırmak ve Türkleri kendi başkentlerinde imha etmek için Konya üzerine sefer yapmaya karar verdi. Ulubat'ta karargah kurdu ve Lydia⁹² içinden ilerleyerek Menderes Nehri kenarındaki şehirlere ulaştı. Bu esnada Sultan ile İmparator arasında mektuplaşmalar oldu.⁹³ Mektuplaşmalardan sonra harekete geçen İmparator I. Manuel, Selçukluları yenerek yoluna devam etti. Afyon'da yapılan çarpışmalar sonucunda daha kuvvetli bir orduya ihtiyacı olduğunu anlayan Sultan Mesud, ilk karargâhı Akşehir'de bir birlik bırakarak geri çekildi. Ordusunun yönetimini de komutanlarına bıraktı. İmparator Selçuklular ile yapılan mücadeleler esnasında topuğundan yaralandı. Ancak Türkleri Anadolu'dan çıkarmak emelinden vazgeçmedi, etrafındakilerin geri çekilmesini istemelerine aldırmış etmedi. Selçuklu ordusu da zor durumdaydı. Bu sebepten Sultan Mesud, kendileri için daha uygun bir yerde karşılaşmak üzere birliklerini geri çekti. İmparator ise Akşehir'e girerek buradaki Bizanslı esirleri

⁸⁹ Adnan Eskikurt-Mehmet Akif Ceylan, *Myriokephalon Zaferi (Beşşehir-Bağırşak Boğazı-Miryokephalon 17 Eylül 1176)*, İstanbul 2015, s. 20-21.

⁹⁰ Niketas Khoniates, *a.g.e.*, s. 35.

⁹¹ Koca, *a.g.e.*, s. 153; Kesik, *a.g.e.*, s. 62.

⁹² Günümüzdeki İzmir ilinin doğusu, Manisa ilinin büyük bir bölümü ve Kütahya ve Uşak illerinin batı uçlarını kapsamaktaydı. Bölgede altın madenleri vardır. Zeytin, incir ve üzüm tarımı açısından da verimliydi. Geniş otlakları sayesinde hayvan yetiştiriciliğine önemli katkısı vardı. (Sevin, *a.g.e.*, s. 175, 189-190.)

⁹³ Bu mektupların detayları için bkz. İoannes Kinnamos, *Historia*, haz. Işın Demirkent, İstanbul 2001, s. 36-41.

kurtardı, şehri yaktırarak buradaki Türk izlerini tamamen sildi. Kendine olan güveni artan İmparator, Konya'yı kuşattı. Bir aydan fazla süren bu kuşatma, her iki tarafa da ağır kayıplar verdirdi. Sultan Mesud, ordusunu Gevale Kalesi yakınlarına yerleştirdi. Konya'nın savunmasını ise İoannes Komnenos ile evlenmiş olan kızına⁹⁴ bıraktı.⁹⁵

Bir ara tüm gücünü toplayan imparator, tek cephe üzerine yoğunlaşınca Türk direnişini kırdı. Ancak onun asıl niyeti Selçukluları yenmek değil askerlerinin canını kurtarmaktı. Konya önlere ayrılana İmparator I. Manuel, Göller yöresine doğru hareket etti. Böyle engembeli bir yol seçmekle aldığı yenilgiyi gizlemeye, seferlerine devam ettiği havası vermeye çalıştı.⁹⁶

Kızılören geçitlerine geldiklerinde ise Selçuklu askerleri arkadan saldırıya geçti. Burada yol çok dardı, arazi Türklerin savaş taktikleri için uygun ancak Bizans için oldukça elverişsizdi. Ordusunun telef olmasından korkan İmparator, Sultan'ın üzerine yürüdü. Ancak araziden faydalanmayı çok iyi bilen Sultan Mesud, Bizans birliklerini kısıp alarak, ordunun geri kalanıyla irtibatını kesti. Bizans cephesinde durum o kadar ciddiydi ki amcası yeğenin hayatından ümidi keserek, tahta geçme planları yapmaya başlamıştı. Fakat imparator tam zamanında gelen yardım birlikleri sayesinde canını zor kurtardı. Bundan sonra Bizans ordusu sıkı bir yürüyüşle birkaç hafta içinde Göller yöresini aşarak Menderes havzasına ulaşabildi.⁹⁷

İmparator I. Manuel, Sultan Mesud ile yaptığı barış ile Selçuklularla olan mücadelesine son verip, dikkatini yaklaştırmakta olan Haçlı ordularına çevirdi. Önceki Haçlı seferinde Haçlıların Bizans'a yardım için gelmedikleri anlaşılmıştı. Dolayısıyla Haçlılara karşı tedbirli davranması gerekiyordu. İmparator I. Manuel, Haçlı ordusunun her hareketini takip etmesi için Türk asıllı komutanı Porsuk'u küçük bir birlikle gönderdi. Artık Komnenos Hanedanı'nın istediği Haçlıların desteğiyle topraklarını geri almak değil topraklarını onlardan korumaktı. Bizans askerleri ile Haçlılar arasında bazı çatışmalar yaşansa da İmparator I. Manuel'in çabasına gerek kalmadan Alman Kralı III. Konrad (1138-1152), Alman Haçlı ordusunda çıkan tartışmalar nedeniyle ordusunu fazla vakit kaybetmeden Anadolu'ya sevk etti. İkinci Haçlı dalgası 26 Ekim 1147 tarihinde Türklerin karşısına çıktı.⁹⁸ Anadolu'da düzensiz şekilde ilerleyen Haçlı ordusu Türklerin

⁹⁴ Muharrem Kesik'e göre bu savunmayı karısı yaptı. (Kesik, *a.g.e.*, s. 65.)

⁹⁵ Niketas Khoniates, *a.g.e.*, s. 36; Koca, *a.g.e.*, s. 156-157.

⁹⁶ Koca, *a.g.e.*, s. 158-159.

⁹⁷ Koca, *a.g.e.*, s. 159-160.

⁹⁸ Muharrem Kesik, *Türkiye Selçuklu Devleti Tarihi*, Ankara 2003, s. 81; Ebru Altan, *İkinci Haçlı Seferi (1147-1148)*, Ankara 2003, s. 32,54,58.

saldırıları karşısında mağlup oldu. Kral III. Konrad, akşam karanlığı çökmek üzereyken yanında kalmış birkaç adamıyla esir düşmekten sonda kurtularak İznik'e kaçtı.⁹⁹

İkinci Haçlı seferine katılan Fransızlar ise Anadolu'dan ağır zayıflar vererek Kudüs'e ulaşabildi. İmparator I. Manuel, Haçlı tehlikesini Selçuklular sayesinde atlattı. Sultan Mesud'un daha önce 1146 yılında kendisini yenmesinden ve Haçlıları dahi yenebilecek güçte olmasından dolayı İmparator I. Manuel, dedesi Aleksios Komnenos'un doğu siyasetine geri dönüş yaptı. Bizans politikası gereği düşmanı düşmana kırdırtmak istedi. Ermeni Kralı Thoros'un Bizans'a karşı başarılar elde etmesi üzerine 1153 yılında Sultan Mesud'u Ermenilere karşı kıskırtmaya çalıştı. Sultan Mesud'a büyük miktarda hediyeler göndererek, Ermeniler üzerine sefere çıkmasını sağladı. Ancak mücadeleye girmeden anlaşma yoluna gitti. Üç yıl sonra İmparator tekrar Sultan Mesud'a hediyeler göndererek Ermeni topraklarına saldırmasını istedi. Bunun üzerine Sultan Mesud daha büyük bir ordu ile Misis, Anazarva ve Tel-Hamdun'u kuşattıysa da başarı elde edemedi. 3000 asker ile Yakup isimli bir komutanını da Antakya'ya gönderdi. Ancak sivrisinekler ve sinekler yüzünden Türkler arasında ortaya çıkan hastalık Selçuklu askerlerini perişan etti. Ordusunun bu halini gören Sultan Mesud, geri çekilmek zorunda kaldı.¹⁰⁰

2. I. Manuel Komnenos ve II. Kılıcarslan'ın Tahta Çıkışı

Sultan Mesud, Ermeni Seferinden döndükten sonra on ay yaşayabildi. Sultan Mesud, oğullarından Elbistan Meliki Kılıcarslan'ı(1155-1192), Türkiye Selçuklu tahtına geçirdi. Kılıcarslan'a tâbi kalmaları şartıyla küçük oğlu Şahinşah'a Ankara, Çankırı ve Kastamonu bölgelerinin, damadı Danişmendli Zünnûn'a Kayseri ve civarının, diğer damadı Danişmendli Yağıbasan'a Sivas ve Amasya topraklarının idaresini verdi. Ortanca oğlu olan Dolat (Devlet)'a nerelerin verildiği bilinmemektedir.¹⁰¹ Sultan Mesud, oğlunun önünde eğilerek ilk kendisi biat etti, ardından devlet ricalinden oğlu için biat aldı.¹⁰² Bir müddet sonra Kılıcarslan ile Yağıbasan arasında iktidar mücadelesi başladı. Ortaya çıkan bu durumu İmparator I. Manuel çok iyi kullandı. Sultan'ın kendisine karşı gittikçe güçlenmekte olduğunu görünce, doğu siyaseti gereği Türk birliğini engellemeye

⁹⁹ İoannes Kinnamos, *a.g.e.*, s. 64; Kesik, *a.g.e.*, s. 83-85; Altan, *a.g.e.*, s. 66.

¹⁰⁰ Urfalı Mateos, *a.g.e.*, s. 307-310; Süryani Mihail, *Süryani Patrik Mihail'in Vekainamesi-İkinci Kısım (1042-1195)*, çev. Hrant D. Andreasyan, 1944, s. 175.

¹⁰¹ Kesik, *a.g.e.*, s. 115.

¹⁰² Urfalı Mateos, *a.g.e.*, s. 312.

çalıştı. İmparator I. Manuel, öncelikle Suriye'deki Haçlılar ile anlaşarak ona karşı bir ittifak kurdu ve bu ittifaka Danişmenli Melikleri Yağıbasan(1154-1164), Zünnûn(1154-1175) ve Zülkarneyn(1152-1162) ile Ankara ve Çankırı Meliki Şahinşah'ı da dahil etti. 1159 yılında Atabeg Nureddin Zengi (1146-1174) ile anlaştı. İmparator I. Manuel, Antakya Seferinden dönüşünde Larende ve Kütahya taraflarında, Zengi ile anlaşmasından rahatsız olan Sultan II. Kılıcarşan'ın ordularının saldırısına uğradı, yapılan saldırılarda ağır kayıplar verdi.¹⁰³ Ancak bu duruma II. Kılıcarşan'ın başarısız siyaseti de sebep oldu.

İmparator I. Manuel, dedesi I. Aleksios Komnenos döneminde oluşan doğu siyasetini bir sonuca bağlamak için 1146'da askerî güç kullandı ancak başarısız oldu. Tek çaresi güçlü düşmana karşı güçsüzü destekleyip düşmanı yıpratmak ve son darbeyi vurarak doğu siyasetini muvaffakiyetle sonuçlandırmaktı. Bu sebepten İstanbul'a döndükten sonra Niketas'ın da açıkça ifade ettiği gibi Kılıcarşan ile Yağıbasan arasındaki mücadeleyi kışkırtmak için ikisine de gizliden elçiler yolladı. Müttefiki Yağıbasan'a ise silah yardımında bulundu. Böylece İmparator Manuel'e güvenen Yağıbasan 1160 yılında Selçuklu sultanına karşı saldırdı. Kılıcarşan, eniştesi Yağıbasan ile olan mücadelesinde yenilince onunla barış anlaşması yapmak zorunda kaldı ve Elbistan ve havalisini ona bıraktı. Kılıcarşan babasının kazanımlarını bir anda kaybetmişti. Diğer yandan Bizans-Danişmendli ittifakını bozmak için Bizans'a yakın zamanlarda alınmış toprakları geri vermeyi, Bizanslı esirleri serbest bırakmayı teklif etti. Ancak yine de bu ittifakı bozamadı. Bir müddet sonra Yağıbasan, Sultan II. Kılıcarşan'ın evlilik hazırlığı yaptığı gelini kaçırınca hızla Danişmendlilere saldırıya geçti. Müttefiklerin desteğiyle güç kazanan Yağıbasan'ı yenemedi ve Macarlarla mücadelesinden yeni dönmüş olan İmparator Manuel'in başkentine giderek, onunla antlaşma¹⁰⁴ imzalamak ve 80 gün burada bulunmak zorunda kaldı.¹⁰⁵ İmparator Manuel'in verdiği birçok altın ve hediye ile Konya'ya döndü.¹⁰⁶

¹⁰³ Niketas Khoniates, *a.g.e.*, s. 74-75; Süryanî Mihail, *a.g.e.*, s. 184; Eskikurt-Ceylan, *a.g.e.*, s. 30.

¹⁰⁴ Kılıcarşan ile İmparator I. Manuel'in imzaladığı antlaşmanın maddeleri şunlardı: 1) Kılıcarşan, İmparator'un dostuna dostça, düşmanına düşmanca davranacak; 2) İmparator'un düşmanlarıyla hiçbir şekilde antlaşma yapmayacak; 3) Bizans'a gerekli durumlarda ordu desteği sağlayacak; 4) Selçuklular Bizans'tan aldıkları yerleri iade edecek; 5) Kılıcarşan'dan bağımsız hareket eden Türkmenlerin Bizans topraklarına yaptıkları akınları önleyecektir. (İoannes Kinnamos, *a.g.e.*, s. 151.)

¹⁰⁵ İoannes Kinnamos'a göre Sultan Kılıcarşan'ın barış önerisinin asıl sebebi, Antakya Prinkepsliğinin ve Ermeni reislerinin desteklediği İoannes Kontostephanos komutasındaki Bizans ordusuna 1061 yılında Toros Geçitlerinde mağlup olmasıydı. Ancak Kinnamos, Sultan Kılıcarşan'ın İstanbul'a gittiğine dair bir bilgi vermemektedir. (İoannes Kinnamos, *a.g.e.*, s. 146.)

¹⁰⁶ Niketas Khoniates, *a.g.e.*, s. 80-83; Eskikurt-Ceylan, *a.g.e.*, s. 31.

Sultan Kılıcarslan aslında Selçuklular aleyhine gibi görünen bu anlaşma Bizans ile müttefikleri arasındaki ittifakı bozmak açısından önemliydi. Artık Kılıcarslan'a eniştesi Yağıbasan'dan intikam alma ve tahtta gözü olan kardeşi Şahinşah'ı bertaraf etme yolu açıldı. Danişmendilere karşı Artuklu Harput Emiri Kara Arslan (1144-1167), Mardin Emiri Necmeddin Alpı (1153-1176) ve Erzen ile Bitlis Emiri Fahreddin Devlet-şâh ile ittifak kurdu. Yağıbasan bu ittifak karşısında yenilgiye uğradı. Damadı Şahinşah'ın yanında 1164 yılında vefat etti. Sultan II. Kılıcarslan bu esnada Danişmendilere ait bazı yerleri fethetti. Atabeg Nureddin Zengi, Müslümanlar ile savaşmaktansa Bizans ve Haçlılarla savaşması gerektiğini söyleyerek eleştirmektedir. II. Kılıcarslan'ın doğuda yaptığı fetihleri, Nureddin Zengi'nin bölgedeki varlığı sebebiyle sekteye uğradı. Ancak önemli ölçüde Türk birliğini sağladı. 1174 yılında Atabeg Nureddin Zengi'nin ölümü üzerine önünde engel kalmadı.¹⁰⁷

1172 yılına gelindiğinde aradan yaklaşık on yıl geçmiş, köprü'nün altından çok sular akmıştı. İmparator I. Manuel de batıdaki problemlerini halletmişti. 1172 yılında doğuya yönelerek Türkler üzerine tekrar sefere çıktı. Bizans topraklarında bulunan Türkleri zorla geri çıkardı. Bu seferler esnasında Sultan Kılıcarslan, İmparator'a en nüfuzlu ve kuvvetli adamlarından Süleyman ile hediyeler gönderdi. Fakat bir yandan yağmalarına devam etti. Selçuklu askerleri Phrygia'daki Laodikeia'ya akın ettiler, pek çok esir ele geçirip, geri kalanın büyük kısmını da öldürdüler.¹⁰⁸

Laodikeia saldırısının intikamını almak isteyen İmparator, kendilerine yaylak aramak için Bizans sınırını geçmiş olan Türk kabilelerinin üzerine saldırdı. Ordu komutanları Selçukluları yenmenin en etkili yolunun onlara gece baskınları yapmak olduğuna kanaat getirdiler. Gecenin karanlığında kendi askerleriyle Selçuklu askerlerini ayırt edebilmek için aralarında şifre geliştirdiler. "Sideros" (Demir) diye bağırmayan herkesi kılıçtan geçireceklerdi. Baskın yapıldıktan bir müddet sonra Selçuklu askerleri bu şifreyi çözdüler ve onlar da "Sideros" diye bağırmağa başladılar.¹⁰⁹

¹⁰⁷ Niketas Khoniates, *a.g.e.*, s. 84; Süryani Mihail, *a.g.e.*, s. 233; Eskikurt-Ceylan, *a.g.e.*, s. 31-32.

¹⁰⁸ Niketas Khoniates, *a.g.e.*, s. 85.

¹⁰⁹ Niketas Khoniates, *a.g.e.*, s. 86.

1165-1170 yılları arasında Türkler tarafından çok rahatsız edilen, her türlü tehlikeye açık olan Khliara, Pergamon (Bergama) ve Atramytion (Edremit)'i surlarla çevirerek, müstahkem mevki haline getirdi.¹¹⁰

3. Komnenosların Son Konya Seferi: Myriokephalon Savaşı (1176)

İmparator I. Manuel, babasından farklı olarak Selçuklulara karşı savunma yapılarına da önem verdi. Türkmenlerin akınlarına engel olmak amacıyla 1175 yılında Dorylaion¹¹¹'u yeniden inşa etti. Sultan Kılıcarıslan, elçiler göndererek bölgeden çekilmesini istediysede İmparator geri çekilmedi. Ordunun su ihtiyacını karşılamak için kuyular kazdırdı. Selçuklular, büyük gruplar halinde gelerek Bizans askerlerinin yiyecek ve yakacak ihtiyacı için surlardan dışarı çıkmalarını beklediler. Ellerine geçirdikleri herkesi kılıçtan geçirdiler. Bizans askerlerinin yiyecek ihtiyacının teminine engel olmak amacıyla tarlalardaki ürünleri ve kulübeleri yaktılar.¹¹²

Selçukluların tüm uğraşlarına rağmen Dorylaion'u savunmaya hazır hale getiren İmparator I. Manuel, Sublaion'a (Homa) gitti. Burayı da müstahkem hale getirip bir garnizon yerleştirdi. Ardından İstanbul'a döndü. Danişmendli Zünnûn ile ittifak kurmuş olan İmparator I. Manuel, Sultan II. Kılıcarıslan'dan ele geçirdiği Danişmendli topraklarının iade edilmesini istedi. Emir Zünnûn'a 30.000 Bizans askerini yardıma gönderdi. Onun bu davranışına karşılık Selçuklular da Kayseri Hristiyanlarının ağzından Zünnûn'un aslında kendilerini oyuna getirmeye çalıştığını Bizans komutanlarına mektuplar yazarak bu ittifakın bozulmasını sağladılar. Geri dönüş yolunda Bizans askerlerine saldıran Selçuklular İmparator Manuel'in kız kardeşinin oğlunu öldürdüler. Bunu haber alan İmparator I. Manuel, Selçuklulara saldırmak için geçerli bir sebep bulmuş oldu. Latinler ve Kumanlardan oluşan paralı askerleri de ordusuna ekleyerek büyük bir orduyla Türk milletini ortadan kaldırmak ve Konya surlarını yıkmak için 1176 ilkbaharında harekete geçti. Phrygia ve Laodikeia üzerinden hareketle Khonai'ya (Honaz) geldi.¹¹³

Sultan II. Kılıcarıslan, İmparator I. Manuel'e barış karşılığında şartı ne olursa olsun kabul edeceğini söyledi. Ancak ordusuna ve kendisine çok güvenen İmparator I. Manuel, etrafındakilerin ısrarlarına rağmen kabul etmedi. Çünkü o artık Türklerin bütün savaş taktiklerini bildiğini düşünmekteydi. Ancak Sultan II.

¹¹⁰ Niketas Khoniates, *a.g.e.*, s. 103.

¹¹¹ Dorylaion, günümüzde Eskişehir il merkezinde, Şar Höyük diye geçmektedir. Phrygia eyaletinin bir kentidir. Bizans'tan Kudüs'e giden yol üzerinde yer almaktadır. Sevin, *a.g.e.*, s. 210,255.

¹¹² Niketas Khoniates, *a.g.e.*, s. 121-122.

¹¹³ Niketas Khoniates, *a.g.e.*, s. 123; Abû'-Farac, *a.g.e.*, s. 422; Süryanî Mihail, *a.g.e.*, s. 248-249.

Kılıcarslan, Danişmendli topraklarını aldığı için bunların da askerî güçlerini kendi ordusuna dahil etti.¹¹⁴ İmparator I. Manuel, asker sayısının fazlalığını, ordusunun ağırlığını bildiği için askerlerin hareketlerini hızlandırmak amacıyla yiyecekleri geride bıraktı ve yağma ve talan yoluyla Selçuklu köylerinden temin ettirdi. Bu şekilde hem Selçuklulara zarar verdi, hem de ordusunun hareketini hızlandırdı. Ancak yine de İmparator I. Manuel, Selçuklu Sultanı II. Kılıcarslan'ın kurduğu pusuya düşerek Myriokephalon denilen yerde yenilgiye uğradı.¹¹⁵

İmparator I. Manuel, Sultan Kılıcarslan ile anlaşmaya varmak zorunda kaldı. Bu anlaşmaya göre Selçuklulara büyük miktarda savaş tazminatı ödeyecek, Dorylaion ve Sublaion kalelerini yıkacaktı. Anlaşma gereği Sublaion'u yıktırdı ancak Dorylaion'a dokunmadı. Sultan II. Kılıcarslan, Dorylaion'u niçin yıktırmadığını bir elçi heyeti vasıtasıyla sordu. Manuel ise mecburiyet içinde kabul ettiği anlaşmaya pek önem vermeyeceğini bildirdi. Bunun üzerine Sultan, en iyi birliklerinden yaklaşık 24 binlik bir orduyu denize kadar olan bölgeleri ve şehirleri tahrip etmeye gönderdi.¹¹⁶

Manuel Komnenos, babasının ve dedesinin devlet politikalarını sürdürdüyse de, kaçınılmaz olarak onun siyasetine değişen koşullar yön vermiştir. O, babası İoannes Komnenos gibi saldırı düzenlemiş, dedesi Aleksios Komnenos gibi de savunma amaçlı müstahkem kaleler ve şehirler kurdurmuştur. Hem meydan savaşına girişmiş, hem de gece baskınlarıyla Selçukluları yıpratma taktiğini uygulamıştır. Yine dedesinin politikasını takip ederek Selçuklulara karşı Danişmendlilerle ve Selçuklu Şehzadesi Şahinşah ile ittifak kurmuştur. Düşmanlarının birbirleriyle girdikleri mücadelelerinde güçsüz olanı destekleyip, daha sonra kendisi kolaylıkla yenebilmiştir.

İmparator I. Manuel, Türkleri birbirlerine kırdırtmak amacıyla Selçuklu-Danişmendli mücadelesinde tarafları kışkırtmış, Danişmendli Yağıbasan'a ise silah yardımında bulunmuştur. Ayrıca politikası gereğince Ermenilere karşı Selçuklular ile ittifak da kurmuştur.

İmparator I. Manuel, Antakya'daki Latin Prenslüklerini en azından ismen de olsa, kendi İmparatorluğu bünyesinde toplama amacı gütmüştür. Ancak onun bu

¹¹⁴ Niketas Khoniates, *a.g.e.*, s. 123.

¹¹⁵ Niketas Khoniates, *a.g.e.*, s. 123-125; Abû'-Farac, *a.g.e.*, s. 422; Süryanî Mihail, *a.g.e.*, s. 249-250; Kinnamos, *a.g.e.*, s. 214-215; Ayönü, *a.g.e.*, 167-171.

¹¹⁶ Niketas Khoniates, *a.g.e.*, s. 133; Koca, *a.g.e.*, s. 218.

amacı Haçlıların bu prenslikleri güçlendirme amaçlarıyla ters düşmüştür. Antakya Prensi Raymond ise işbirliği yapmaktan ziyade Ermeni Kralı Thoros ile ittifak kurarak Bizans'a bağlı Kilikya bölgesini sürekli taciz etmiştir. Bu durum da İmparator'u Haçlılar üzerine saldırı yapmaya sevk etmiştir.¹¹⁷

Manuel Komnenos, doğu siyasetinin başarıyla sürdüğünü düşündüğü sırada 1176 yılında Türkiye Selçukluları ile girdiği Myriokephalon Savaşı ile bütün umutlarını kaybetmiş, doğu siyaseti çökmüştü. Manuel Komnenos'un hem doğudaki hem de batıdaki planlarının gerçekleşmesinin güç olduğu bu savaşla belirginleşmiştir. Bizans açısından büyük bir hezimet olan Myriokephalon Savaşı'nda alınan yenilgi, Komnenos ailesinin tahttan indirilmesinin sebepleri arasında yer almıştır.¹¹⁸

SONUÇ

Komnenos Hanedanı'nın I. Aleksios Komnenos döneminden itibaren Anadolu'da yurt tutmaya başlamış olan Türklere karşı takip etmiş olduğu doğu siyaseti, güçsüz gördüğü durumlarda Türklere saldırmak yada Türklerin zor durumda kalmalarından istifade ederek kendisiyle anlaşmalarını sağlamak; diğer durumlarda savunma önlemleri alarak, müstahkem yerler inşa ettirmek; düşmanı düşmana kırdırtma taktiğiyle hareket ederek, onlardan güçsüz olanı desteklemek, ardından güçsüz olan düşmanı kolayca alt etmek temelleri üzerine oturtulmuştu.

I. Aleksios Komnenos, devletini güçlendirmek, ekonomik refaha çıkarmak için ekonomik ve stratejik öneme haiz olan bölgelere odaklanarak buraları Türklerin elinden almaya çalıştı. Batı'ya karşı doğudan Doğu'ya karşı batıdan yardım aldı. İzlediği siyaset ile doğu siyasetinde başarılı olamadı ancak devletini güçlendirme yolunda önemli adımlar attı. Bu sayede oğlu II. İoannes de babasının doğu siyasetini bir adım daha ileri taşıyarak tüm Anadolu'yu hedefledi. Eline geçirdiği her fırsatta Türkler üzerine saldıran II. İoannes de Türkleri Anadolu'dan atmayı başaramadı.

Anadolu'dan Türkleri atmak niyetinde olan İmparator I. Manuel Komnenos, Komnenos Hanedanı'nın takip ettiği doğu siyasetlerini geliştirerek Selçukluların üzerine yürüdü. 1176 yılında Myriokephalon önlerine gelen İmparator I. Manuel'in niyeti kendi hanedanının izlemiş olduğu politikayı başarıyla sonuçlandırmaktı. Ancak alınan yenilgi sonrasında Bizans bundan sonra tekrar Türkleri Anadolu'dan atmak gibi bir girişimde bulunamadı.

¹¹⁷ Kate Fleet (edt.), *Türkiye Tarihi; Bizans'tan Türkiye'ye 1071-1453*, çev. Ali Özdamar, İstanbul 2012, s. 36-37; Ayönü, a.g.e., s. 148.

¹¹⁸ Mehmet Ali Hacıgökmen, "Manuel Mavrozomes ve Türkiye Selçuklu Devleti'ne Hizmeti", *Tarihin Peşinde*, 18, Konya 2017, s. 252.

1071 yılında almış oldukları Malazgirt ile eşdeğer bir yenilgi alan Bizans İmparatorluğu, 1076 yılındaki Myriokephalon'dan sonra Batı Anadolu'da herhangi bir varlık gösteremediler. Bu durum da Batı Anadolu'ya göçlerin vuku bulmasına ve burada daha sonra ortaya çıkacak olan Türk Beyliklerinin temellerinin atılmasına neden oldu.

KAYNAKÇA

- Altan, Ebru, *İkinci Haçlı Seferi (1147-1148)*, TTK Yay., Ankara 2003.
- Anna Komnena, *Alexiad*, çev. Bilge Umar, İnkılâp Kitabevi, İstanbul 1996.
- Anonim *Selçukname*, terc. Halil İbrahim Gök-Fahrettin Coşguner, Atıf Yay., Ankara 2014.
- Ayönü, Yusuf, *Selçuklular ve Bizans*, TTK Yay., Ankara 2014.
- Bahar, Hasan, *Roma ve Bizans Tarihi*, Kömen Yay., Konya 2011.
- , "İlgin", *Konya Ansiklopedisi*, IV, Konya Büyükşehir Belediyesi Yay., Konya 2012, s. 269-275.
- Bailly, August, *Bizans Tarihi*, c. II, çev. Haluk Şaman.
- Cahen, Claude, *Haçlı Seferleri Zamanında Doğu ve Batı*, Yeditepe Yayınevi, İstanbul 2013.
- Demirkent, Işın, "Bizans", *DİA*, VI, TDV Yay., İstanbul 1992, s. 230-244.
- , *Türkiye Selçuklu Hükümdarı Sultan I. Kılıcarşlan*, TTK Yay. Ankara 2014.
- Diehl, Charles, *Bizans İmparatorluğunun Tarihi*, İlgı Yay., İstanbul 2006.
- Eden, Şükrü Nuri, *Şark Meselesinin Dış Boyutu*, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (Ayrı Basım), Kayseri 1990.
- Eskikurt, Adnan -Mehmet Akif Ceylan, *Myriokephalon Zaferi (Beşşehir-Bağırsak Boğazı-Miryokephalon 17 Eylül 1176)*, Çamlıca, İstanbul 2015.
- Fleet, Kate (ed.), *Türkiye Tarihi; Bizans'tan Türkiye'ye 1071-1453*, çev. Ali Özdamar, Kitap Yayınevi, İstanbul 2012.
- Gregory Abû'l-Farac, *Abû'l-Farac Tarihi*, II, çev. Ömer Rıza Doğrul, TTK Yay., Ankara 1999.
- Hacıgökmen, Mehmet Ali, "Manuel Mavrozomes ve Türkiye Selçuklu Devleti'ne Hizmeti", *Tarihin Peşinde*, 18, Konya 2017, s. 249-265.
- , "Türkiye Selçukluları Zamanında Konya'nın Devlet Merkezi Oluşu", *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 29, Konya 2011, s. 231-260.
- Hunger, Herbert *Tabula Imperii -Byzantini-* IV, Österreichischen Akademie der Wissenschaften, Wien 1984.
- İoannes Kinnamos, *Historia*, haz. Işın Demirkent, TTK Yay., İstanbul 2001.
- İoannes Zonaras, *Tarihlerin Özeti*, çev. Bilge Umar, Arkeoloji ve Sanat Yay., İstanbul 2008.
- Karakul, Necdet, *Osmanlı İmparatorluğu'ndan Orta Doğu'ya: Belgelerle Şark Meselesi*, Dergah Yay., İstanbul 1976.
- Kaya, M. Ali, *Anadolu'daki Galatlar ve Galatya Tarihi*, Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yay., İzmir 2000.
- Kesik, Muharrem, *Türkiye Selçuklu Devleti Tarihi Sultan I. Mesud Dönemi (1116-1155)*, Ankara 2003.
- Koca, Salim, *Türkiye Selçukluları Tarihi -Sultan Alparslan'dan Uluğ Keykubad'a (1071-1220)-*, Berikan Yayınevi, Ankara 2016.
- Lemerle, Paul, *Bizans Tarihi*, çev. Galip Üstün, İletişim Yay., İstanbul 2011.
- Mikhael Attaleiates, *Tarih*, çev. Bilge Umar, Arkeoloji ve Sanat Yay., İstanbul 2008.
- Mitchell, Stephen, *Anatolia -Land, Men and Gods in Asia Minor-*, I, Oxford University Press, New York 1995.
- Nikephoros Bryennios, *Tarihin Özü*, çev. Bilge Umar, Arkeoloji ve Sanat Yay., İstanbul 2008.
- Niketas Khoniates, *Historia*, çev. Fikret Işıltan, TTK Yay., Ankara 1995.

- Ostrogorsky, Georg, *Bizans Devleti Tarihi*, çev. Fikret İşıltan, TTK Yay., Ankara 2015.
- Özaydın, Abdülkerim, "Danişmendliler", *DİA*, VIII, TDV Yay., İstanbul 1993, s. 469-474.
- , "Tutuş", *DİA*, XLI, TDV Yay., İstanbul 2012, s. 446-449.
- Ramsay, W.M., *Anadolu'nun Tarihî Coğrafyası*, çev. Mihri Pektaş, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1960.
- Sevim, Ali, *Anadolu Fatihî Kutalmıçoğlu Süleymanşah*, TTK Yay., Ankara 1990.
- , "Süleyman Şah I", *DİA*, XXXVIII, TDV Yay., İstanbul 2010, s. 103-105.
- Sevin, Veli, *Anadolu'nun Tarihî Coğrafyası I*, TTK Yay., Ankara 2001.
- Sıbt İbnü'l-Cevzî, *Mir'âtü'z-Zamân fi Târihi'l-Âyân'da Selçuklular*, terc. Ali Sevim, TTK Yay., Ankara 2011.
- Süryanî Mihail, *Süryanî Patrik Mihail'in Vekainamesi-İkinci Kısım (1042-1195)*, çev. Hrant D. Andreasyan, TTK Yay., Ankara 1944.
- Şeyban, Lütfü, *Reconquista Endülü's'te Müslüman-Hristiyan İlişkileri*, İz Yayıncılık, İstanbul 2016.
- Urfalı Mateos, *Urfalı Mateos Vekayi-nâmesi (952-1136) ve Papaz Grigor'un Zeyli (1136-1162)*, çev. Hrant D. Andreasyan, TTK Yay., Ankara 2000.
- Vasiliev, A. A., *Bizans İmparatorluğu Tarihi*, çev. Arif Müfid Mansel, I, Maarif Matbaası, Ankara 1943.

II. KILIÇARSLAN'IN BİZANS POLİTİKASI

BYZANTINE POLICY OF KILIJARSLAN II

Abdullah BURGU*

Öz

I. Mesud, oğlu II. Kılıçarslan'a güçlü bir devlet bırakmıştı. II. Kılıçarslan'ın tahta geçmesiyle bu durum ortadan kalktı ve II. Kılıçarslan babasının kazanımlarını kaybetti. Sultanlığının ilk yıllarında Bizans-Dânişmendli ve Zengî ittifakı ile karşı karşıya kalan II. Kılıçarslan, 1162 yılında Bizans ile yaptığı dostluk anlaşmasına kadar başarılı bir Anadolu politikası geliştiremedi. Bu anlaşmanın sağladığı kazanımlar ile Türkiye Selçuklularının Anadolu'daki siyasi hâkimiyetini yeniden sağladı. Uç Türkmenlerini kontrol altına aldı. 1176 yılına kadar ciddi bir çatışma içine girmediği Bizans'ı Miryokefalon'da ağır bir yenilgiye uğrattı. Böylece düşmanları karşısında hem siyasi hem askerî üstünlükler elde etmeyi başardı. Bu durum II. Kılıçarslan'ın seleflerinden farklı olarak güttüğü bir Bizans politikasının sonucu muydu? Yoksa kendiliğinden gelişen bir olay mıydı? Bu çalışma Miryokefalon Zaferi'ne giden süreçte Türkiye Selçukluları ile Bizans arasındaki ilişkilerin nasıl bir politika ile devam ettiğini ve bunun sonuçlarının neler olduğunu incelemeyi amaçlamaktadır.

Anahtar kelimeler

I. Mesud, II. Kılıçarslan, I. Manuel Komnenos, Bizans, Miryokefalon

Abstract

Mesud I left a powerful state to his son Kilijarlan II. When Kilijarlan II ascended the throne, the situation changed and he lost all the acquirements which his father gained. During the early years of his reign, Kilijarlan II, who came up against the alliance of Byzantines-Danismends and Zengids, could not develop a successful policy until the entente cordiale that he signed with Byzantines in 1162. The Sultanate of Rum gained its political dominance in Anatolia again because of the acquirements of that treaty. He brought the frontier Turkmens under the control. He overwhelmed the Byzantine Empire, against whom he did not wage a serious battle until 1176, in the Battle of Myriokephalon. Thus, he could gain both political and military advantages over his enemies. Was that situation a result of the Byzantine policy of Kilijarlan II who had followed a more different policy than his predecessors? Or was it spontaneous case? This study aims to analyze

---

* Arş. Gör., Selçuk Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, aburgu@selcuk.edu.tr.

how the relations between the Sultanate of Rum and the Byzantine Empire went on politically during the process leading to the Myriokephalon victory and what its results were.

Keywords

Mesud I, Kilijarslan II, Manuel Komnenos I, Byzantine, Myriokephalon

GİRİŞ

XII-XIII. yüzyıllarda Anadolu'ya yapılan göçlerle Türkmenler yoğun bir şekilde Doğu ve Güneydoğu Anadolu'ya yerleşiyordu. Fakat buraya gelen Türkmenler siyasi bir oluşumdan yoksundu. 1071 Malazgirt Zaferi'nin akabinde Türk beyleri ve komutanlarının Anadolu'da yavaş yavaş beyliklerini kurdukları görülmekteydi. Özellikle Kutalmışoğlu Süleyman Şah ve kardeşlerinin Anadolu'ya gelmesiyle birlikte Selçuklu hanedan ailesinin yönetiminde bir devletin temelleri atıldı.¹ Kutalmışoğlu Süleyman Şah, ilk önce Urfa Birecik'e geldi.² Ancak burada devletini kurması mümkün değildi. Sultan Melikşah'ın kardeşi Suriye meliki Tutuş buna müsaade etmedi. Buradan ayrılmak zorunda kalınca İznik'e gelerek, burayı merkez yaptı. Buradan da Bizans ile muhtelif münasebetlere girip Batı Anadolu'da Marmara-Ege kıyılarına kadar bütün ülkeyi fethettiler.³ Süleyman Şah Bizans ile yapmış olduğu Drakon Çayı anlaşmasıyla (1081), bu devlete siyasi varlığını kabul ettirdi.⁴ Kardeşi Mansur ile giriştiği hâkimiyet mücadelesinde de başarılı olup, Anadolu'nun tek hâkimi haline geldi. Bundan sonra Kutalmışoğlu Süleyman Şah Selçuklu-Yabgulu mücadelesine girişti ve Doğu merkezli bir siyaset izledi.⁵ Burada bir dizi başarılı hareketten sonra Büyük Selçuklu İmparatorluğu emirleri ile yaptığı mücadelede hayatını kaybetti (1086).⁶

Kutalmışoğlu Süleyman Şah'ın ölümüyle İznik'te bir yönetim boşluğu meydana geldi. Fakat naib-i saltanat Ebu'l-Kasım'ın gayretiyle Türkiye Selçukluları Bizans ve diğer devletler karşısında ayakta kalabildi.⁷ 1092 yılında sultan Melikşah'ın ölümüyle birlikte, Kutalmışoğlu Süleyman Şah'ın oğulları

¹ Türkiye Selçuklu Devletinin ne zaman kurulduğuna dair görüşler için Bkz. İbrahim Kafesoğlu, "Anadolu Selçuklu Devleti Hangi Tarihte Kuruldu", *Tarih Enstitüsü Dergisi*, S. 10-11, İstanbul 1982, s. 1-28.

² XI-XII. yüzyıllarda Urfa'nın genel durumu için bkz. Erdoğan Merçil, "Selçukluların Anadolu'ya Gelişlerinden Haçlı Seferlerinin Başlangıcına Kadar Urfa", *Belleten*, LII/203, Ankara 1988, s. 109-124.

³ Nejat Kaymaz, "Malazgirt Savaşı İle Anadolu'nun Fethi ve Türkleşmesine Dair," *Malazgirt Armağanı*, Ankara 1972, s. 262.

⁴ Anna Komnena, *Alexiad Malazgirt'in Sonrası*, çev. Bilge Umar, İstanbul 1996, s. 126.

⁵ Mehmet Altay Köymen, "Süleyman Şah ve Anadolu Selçuklu Devleti'nin Kuruluşu", *Belleten*, LVII/218, Ankara 1993, s. 78-79.

⁶ Mükrimin Halil Yinanç, *Türkiye Tarihi Selçuklular Devri*, I, Ankara 2013, s. 123-124; Ali Sevim, *Suriye ve Filistin Selçukluları Tarihi*, Ankara 1990, s. 123; ayrıca bkz. Anna Komnena, *Alexiad*, s. 195.

⁷ Anna Komnena, *Alexiad*, s. 201-202; ayrıca bkz. Işın Demirkent *Türkiye Selçuklu Hükümdarı Sultan I. Kılıç Arslan*, Ankara 1996, s. 8-10;

Anadolu'ya geldi. I. Kılıçarslan, İznik'te Ebu'l-Kasım'dan yönetimi devralıp tahta oturdu. Böylece Anadolu'da Türkiye Selçuklu Devleti kuruldu.⁸ 1097 yılında I. Kılıçarslan, Ermeni Gabriel'in elinde olan Malatya'yı muhasara etti.⁹ I. Kılıçarslan'ın Malatya önlerinde olduğu sırada Türkiye Selçuklu Devleti'nin başkenti İznik, Haçlılar tarafından kuşatıldı.¹⁰ Şehir, Selçukluların elinden çıktı. Sultanın eşi ve çocukları esir alınıp İstanbul'a götürüldü. I. Kılıçarslan, Anadolu içlerine çekilmek zorunda kaldı. Bu esnada Kayseri, Sivas, Tokat gibi şehirlerin Dânişmendlilerin elinde olması, I. Kılıçarslan'ın Konya'ya gelmesinde etkili oldu.¹¹ I. Kılıçarslan Dânişmendlilerle iş birliği ve ittifak yaparak Haçlılarla mücadele içine girdi. Vur-kaç taktiği ile Eskişehir ve Ereğli'de Haçlılara büyük zayıflar verdi. 1101 yılında Anadolu'ya giren Haçlıları Merzifon savaşında büyük bir yenilgiye uğrattı. Fakat Haçlıların Anadolu'dan geçip, Antakya, Urfa ve Kudüs'ü ele geçirmelerine engel olamadı. Haçlılarla karşı birlikte hareket ettiği Dânişmendlilerle, Dânişmend Gazi'nin Malatya'yı zaptı ve Antakya Haçlı prensi Bohemond'un esir edilip¹² fidye karşılığında¹³ tekrar serbest bırakılması üzerine çatışma içine girdi. Dânişmendliler rakip devlet haline geldi. Dânişmendlilere üstünlüğünü kabul ettirdikten sonra babası Kutalmışoğlu Süleyman Şah gibi, yönünü Doğu'ya çevirdi. Urfa ve Musul'a sefer düzenledi. Musul'u ele geçirip Muhammed Tapar adına okunan hutbeyi kendi adına değiştiren emir Çavlı ile karşı karşıya geldi. İki ordu 13 Temmuz 1107 yılında karşılaştı. Bu savaşta yenilen I. Kılıçarslan, Habur Nehri'ni geçerken hayatını kaybetti.¹⁴

I. Kılıçarslan'ın ölümüyle birlikte Türkiye Selçuklu Devleti tekrar fetret devrine girdi. I. Kılıçarslan'ın büyük oğlu Şahinşah, Çavlı tarafından tutuklanıp İsfahan'a gönderildi (1107-1110). Diğer oğlu Mesud, Çavlı'nın elinden kurtulmayı başardı. En küçük oğlu Tuğrul Arslan, emir Bozmuş tarafından Malatya'ya götürülerek, burada sultan ilan edildi.¹⁵ Kilikya'da bir Ermeni krallığının temelleri atıldı. Maraş, Ceyhan, Anteb ve Urfa bölgeleri Haçlıların eline geçti.

⁸ Anna Komnena, *Alexiad*, s. 206; Kafesoğlu, a.g.m., s. 27-28.

⁹ *Urfalı Mateos Vekayi-nâmesi ve Papaz Grigor'un Zeyli*, çev. Hrant D. Andreasyan, Ankara 2000, s. 187; Demirkent, *I. Kılıç Arslan*, s. 23-24.

¹⁰ Demirkent, *I. Kılıç Arslan*, s. 25-26; aynı mlf., *Haçlı Seferleri*, İstanbul 1997, s. 29-30.

¹¹ Mehmet Ali Hacıgökmen, "Türkiye Selçukluları Zamanında Konya'nın Devlet Merkezi Oluşu", *S.Ü. Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S. 29, Konya 2011, s. 239.

¹² Urfalı Mateos, *Vekayi-nâme*, s. 204-205.

¹³ Gregory Abû'l-Farac, *Abû'l-Farac Tarihi*, II, çev. Ömer Rıza Doğrul, Ankara 1999, s. 343; Papaz Grigor, *Zeyl*, s. 221.

¹⁴ *Süryani Patrik Mihail'in Vekayi-nâmesi*, II, çev. D. Anreasyan, (TTK Kütüphanesi'nde 44-2 no'lu basılmamış nüsha), Ankara 1944, s. 53; Demirkent, *I. Kılıç Arslan*, s. 58.

¹⁵ Claude Cahen, *Osmanlılardan Önce Anadolu*, çev. Erol Üyepazarcı, İstanbul 2002, s. 19.

Bizans, Ege bölgesine yayılmaya başlamış olan Türkleri Batı Anadolu'dan geriye itme ve kaybettiği bazı bölgeleri tekrar ele geçirme fırsatı yakaladı.¹⁶ Dânişmendliler Anadolu üzerindeki hâkimiyetlerini tekrar sağladılar. Böylece Türkiye Selçukluları, otorite boşluğuna düşerek, siyasi gücünü ve birliğini kaybetti. 1110 yılında Şahinşah'ın Anadolu'ya dönmesiyle birlikte Türkiye Selçukluları yeniden toparlanmaya başladı ve artık Konya da Türkiye Selçuklularının merkezi oldu.¹⁷ Bu tarihten itibaren I. Kılıçarslan'ın oğulları birbiriyle taht kavgasına girdi. Bu mücadelede Dânişmendli Emir Gazi'nin desteğini alan I. Mesud, 1116 yılında Konya'da tahta çıkmayı başardı.¹⁸

I. Mesud, saltanatının ilk yıllarında Dânişmendlilerin Anadolu'daki üstünlüğünü kabul etti. Kayınpederi ve hâmisi olan Emir Gazi'nin ölümü üzerine Dânişmendliler ile siyasi açıdan eşit hale gelebildi. Emir Gazi'nin oğulları arasındaki iktidar mücadelesinden yararlanarak Türkiye Selçuklularını Anadolu'nun en güçlü devleti haline getirdi. Bizans'a karşı zamanında ve doğru hamleler yaparak, siyasi krizlerden yararlanmasını bildi.

A. II. Kılıçarslan'ın Tahta Çıkışı

Sultan I. Mesud'un 1155 yılında ölümüyle¹⁹ birlikte geride Kılıçarslan, Şahinşah ve Dolat/Devlet isimli üç oğlu kalmıştı. Bu üç şehzâdenin her biri, Türk devlet telakkisine göre Selçuklu tahtına çıkma hususunda meşru hakka sahiptiler. Fakat I. Mesud hastalanınca, üç oğlunu emirlerin huzurunda toplayıp, büyük oğlu Elbistan meliki Kılıçarslan'ı sultan ilan etti. Hatta Kılıçarslan'a bir cülus merasimi yapıldı.²⁰ Bu şekilde bizzat babası tarafından Selçuklu tahtına varis kılınan²¹ II. Kılıçarslan, Türkiye Selçuklu Devleti'nin sultanı oldu. Kardeşlerinden Şahinşah Ankara ve Çankırı meliki idi. Ortanca kardeş olma ihtimali yüksek olan Dolat'ın ise nerelere hâkim olduğu meçhuldür.²²

Bu bilgilerden anlaşıldığı kadarıyla, II. Kılıçarslan'ın babası tarafından veliaht olarak tercih edilmesinde, hem Türk devlet anlayışının tahta çıkma geleneğine

¹⁶ Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, İstanbul 2005, s. 175.

¹⁷ Turan, *Türkiye*, s. 154; Hacıgökmen, a.g.m., s. 242.

¹⁸ Muharrem Kesik, *Türkiye Selçuklu Devleti Tarihi Sultan I. Mesud Dönemi (1116-1155)*, Ankara 2003; s. 34; Turan, *Türkiye*, s. 187.

¹⁹ Kesik, *I. Mesud*, s. 114; ayrıca bkz. Cahen, a.g.e., s. 33.

²⁰ Urfalı Mateos, *Vekayi-nâme*, s. 312; Yinanç, a.g.e., s. 277.

²¹ Osman Turan, "Kılıç Arslan II", *İA*, VI, İstanbul 1955, s. 688; *Tarih-i Âl-i Selçuk (Anonim Selçuknâme)*, çev. Halil İbrahim Gök-Fahrettin Coşguner, Ankara 2014, s. 37; Kesik, *I. Mesud*, s. 115.

²² Turan, "Kılıç Arslan II", aynı yer; Kesik, aynı yer.

göre öncelikli varis (ekber-i evlâd)²³ olması, hem de yönetim ve idarecilik konularında tecrübeli ve becerikli olmasının²⁴ etkisi büyüktür. I. Mesud hanedanın sürekliliğini sağlamayı amaçlayan ilk Türkiye Selçuklu sultanı gibi görünüyor, çünkü varisini henüz hayattayken belirlemişti. II. Kılıçarslan ise melikliği sırasında, seferlerinde babasına eşlik etmiş ve iyi bir siyasi ve askerî lider olduğunu kanıtlamıştı.²⁵ Ayrıca bunlara sultan I. Mesud'un emirleri ve oğulları üzerindeki nüfuzu da eklenmelidir. Çünkü daha sağlığında Selçuklu ümerasını toplayarak, cülus merasimi düzenleyip büyük oğlu Kılıçarslan'ı sultan ilan ettiği görülüyor. Bir anlamda oğlunun sultanlığına biat almıştır. Türkiye Selçukluları tarihinde buna benzer olaylar, kudretli sultanların dönemlerinde görülmektedir.²⁶

II. Kılıçarslan'ın babası tarafından veliaht seçilmesi veya başka bir ifadeyle onun yeteneklerinin I. Mesud tarafından fark edilmesi, yaklaşık 11 yıl süren (1144-1155) meliklik dönemiyle ilgili olabilir. Çünkü o melikliği sırasında Keysun (Göksun) ve Maraş'a akınlar düzenlemiş ve Maraş'ın 1149 yılında Haçlılardan alınması için Artuklular ve Zengîlerle birlikte düzenlenen seferde hazır bulunmuştu.²⁷ Daha sonra Ayıntab (Antep) ve Tel Bâşir'in kuzeyinde yeni fethedilen yerler de II. Kılıçarslan'ın yönetimine bırakılmıştı.²⁸ Artuklular ve Zengîlerle birlikte aynı seferde bulunmuş olması onun bu iki devletle de temas halinde olduğunu göstermekte ve dolayısıyla I. Mesud'un, onu tahta varis kılarken, bunlarla ilişkilerini de göz önüne aldığı ihtimalini öne çıkarmaktadır. II. Kılıçarslan'ın meliklik bölgesinin bu iki devlete olan yakınlığı da bu olasılığı kuvvetlendirmektedir.

II. Kılıçarslan her ne kadar sorun yaşamadan tahta çıkmış gibi görünse de, tahta geçmede meşru hakka sahip olan iki kardeşinin varlığı iktidarını tehdit eden bir durumdu. Bu yüzden ortanca kardeşi olduğunu bildiğimiz Dolat'ı bir

²³ Türkiye Selçuklularının idarî mekanizmasını inceleyen Nejat Kaymaz, Türk devlet telakkisine göre büyük şehzâdenin diğer kardeşlerine olan hak üstünlüğünü ifade etmek amacıyla ekber-i evlâd tabirini kullanır. (bkz. Nejat Kaymaz, *Anadolu Selçuklularının İnhitatında İdare Mekanizmasının Rolü*, Ankara 2011, s. 14, 53, 56, 84, 95)

²⁴ Papaz Grigor, *Zeyl*, s. 302.

²⁵ Songül Mecit, *Anadolu Selçukluları-Bir Hanedanın Evrimi*, çev. Özkan Akpınar, İstanbul 2017, s. 130.

²⁶ Alaeddin Keykubad'ın oğlu İzzeddin Kılıçarslan'ı veliaht ilan etmesi de doğrudan sultanın gücü ve devlet mekanizmasındaki etkisi ile ilgilidir. Bkz. Emine Uyumaz, *Sultan I. Alâeddin Keykubad Devri Türkiye Selçuklu Devleti Siyasi Tarihi (1220-1237)*, Ankara 2003, s. 92-93.

²⁷ Süryani Mihail, *Vekayi-nâme*, s. 138; Abû'l-Farac, *Tarih*, II, s. 386; Kesik, *I. Mesud*, s. 105.

²⁸ Papaz Grigor, *Zeyl*, s. 303-304; Abdülkerim Özaydın, "Kılıçarslan II", *DİA*, XXV, İstanbul 2002, s. 399; ayrıca bkz. Ali Üremiş, *Türkiye Selçuklularının Doğu Anadolu Politikası*, Ankara 2005, s. 93-95.

ziyafet esnasında boğdurttu.²⁹ Fakat en küçük kardeşi Şahinşah'ı bertaraf etmesi kolay olmadı. Kaynaklar Şahinşah'ın başlangıçta bir evlat gibi II. Kılıçarslan'a itaat ettiğini fakat sonra onun korkusu ile Gangon (Çankırı) ve Angüria (Ankara) kalelerine kaçtığını yazmaktadırlar.³⁰ O burada, taht iddiasını devam ettirip, ağabeyine karşı kurulan Bizans-Dânişmendli ittifakına dâhil olmuştu.³¹ II. Kılıçarslan kardeşlerini bertaraf etmenin yanı sıra babasının veziri ve kadısıyla birlikte, saraydaki önemli kişileri de öldürdü.³² Buradan anlaşıldığına göre artık II. Kılıçarslan, devletin iç siyaseti ile ilgili olan ve dış siyasete de yansiyacak olan çetin bir mücadelenin içine giriyordu.

I. Mesud'un Dânişmendlilerin siyasi nüfuzunu kırmasıyla birlikte, bu dönemde Türkiye Selçukluları, Dânişmendliler ile eşit hale gelmişti. Zengîler sülalesinden Halep emiri Nureddin Mahmud ile de akrabalık yoluyla iyi münasebetler kurulmuştu. İç Anadolu'nun büyük bir kısmı Türkiye Selçuklularının egemenliğine girmiş, Selçuklu kuvvetleri Bizans hududundan Ege havzasına kadar çeşitli akınlar düzenlemekteydi.³³ Ne var ki Bizans, Dânişmendliler ve Nureddin Mahmud, II. Kılıçarslan'ın tahta geçmesiyle ortaya çıkan boşluktan yararlanmak amacıyla I. Mesud ile yapmış oldukları dostluk ve saldırmazlık anlaşmalarına son verdiler. Ayrıca iki kardeş arasında başlayan taht mücadelesi ile birlikte Türkiye Selçukluları içinde meydana gelen siyasi olaylara da müdahil oldular.³⁴ Bunun neticesinde de I. Mesud'un oğlu II. Kılıçarslan'a bırakmış olduğu siyasi sükûnet ve istikrar devri bozulmuş oldu. Bundan dolayı II. Kılıçarslan'nın ilk saltanat yıllarında Türkiye Selçuklularının, komşu devletlerle siyasi kriz ve çatışmalara girdiği görülmektedir.

B. Sultan Mesud'un Siyasi Kazanımları ve Bunların II. Kılıçarslan Döneminde Kaybedilmesi

1. Sultan Mesud'un Siyasi Kazanımları

a. Dânişmendliler İle İlişkiler

Sultan I. Mesud yaklaşık 40 yıllık saltanatı (1136-1155) boyunca ülkesini siyasi, sosyal, ekonomik ve kültürel açıdan zirveye taşıdı. Anadolu'nun iç

²⁹ Süryani Mihail, *Vekayi-nâme*, s. 177; Papaz Grigor, *Zeyl*, s. 313.

³⁰ *Ioannes Kinnamos'un Historia'sı (1118-1176)*, çev. Işın Demirkent, Ankara 2001, s. 145; Papaz Grigor, aynı yer.

³¹ Bkz. Muharrem Kesik, *Dânişmendliler (1085-1178)- Orta Anadolu'nun Fatihleri*, İstanbul 2017, s. 127.

³² Papaz Grigor, gös.yer.

³³ Abdulhalûk Çay, *II. Kılıç Arslan*, Ankara 1987, s. 18; ayrıca bkz. Yinanç, *a.g.e.*, s. 288.

³⁴ Turan, "Kılıç Arslan II", s. 689-690; Çay, *a.g.e.*, s. 24.

siyasetinde ve çevre ülkelerle olan münasebetlerinde oldukça başarılı bir politika izledi. Her ne kadar saltanatının ilk yıllarında Dânişmendlilerin himayesinde³⁵ tutunmaya çalışsa da, bu devletin zayıflaması ve güç kaybetmesiyle birlikte, ortaya çıkan durumdan faydalanmasını bildi. Dânişmendli Devleti'nin, Melik Muhammed Gazi'in 1143 yılında ölümüyle birlikte Sivas, Kayseri ve Malatya olmak üzere üç kola ayrılıp, birlikten uzak olması I. Mesud'un bu devlete karşı yaptığı mücadelede başarılı olmasını kolaylaştırdı.³⁶

Dânişmendli Emir Gazi, hem sultan I. Mesud'un kayınpederi hem de müttefiki idi. O, kardeşleri Şahinşah ve Arab ile yaptığı taht mücadelesinde Emir Gazi'nin desteği ve himayesi ile başarılı oldu.³⁷ Bunun doğal sonucu olarak Dânişmendlilerin siyasi üstünlüğünü kabul etmek zorunda kaldı. Esasında bu durum bir zorunluluktur. Çünkü Türkiye Selçuklu Devleti, I. Kılıçarslan'ın ölümüyle (1107)³⁸ yaklaşık 3 yıl süren bir fetret devrine girmişti. Melik Şahinşah'ın Anadolu'ya gelip Konya'da hükümdarlığını ilan etmesiyle (1110)³⁹ taht kavgaları başladı. Dânişmendliler ise Anadolu'da en kuvvetli dönemini yaşıyordu. I. Mesud'un, Emir Gazi'nin damadı olması, onun tahta çıkmasında ve kardeşleri ile olan mücadelesinde onun desteğini alıp başarılı olmasında etkili oldu.⁴⁰ Böylece I. Mesud Türkiye Selçuklu Devleti'nin taht kavgalarıyla yıpranmasını engelledi.

Emir Gazi'nin 1134 yılında ölmesi ile birlikte Dânişmendliler ile Türkiye Selçukluları eşit hale geldi. Emir Gazi'nin oğlu Melik Muhammed Gazi'nin 1143 yılında ölümü⁴¹ ile de Dânişmendliler dağılma sürecine girdi. Dânişmendlilerin üç kola ayrılması ile birlikte artık Anadolu'da siyasi üstünlük yavaş yavaş Türkiye Selçuklularına geçmeye başladı.⁴² Bu üç kolun siyasi birlikten yoksun olması, I. Mesud'un işini kolaylaştırıyordu. O, Dânişmendlilerin içine düşmüş olduğu taht kavgalarında, damadı olan Kayseri meliki Zünnûn'u destekledi. Sivas meliki Yağıbasan ve Malatya meliki Aynüddeve ile olan mücadelesini de onları itaat altına alana kadar sürdürdü.⁴³ Bu amaçla Malatya üzerine üç defa

³⁵ Kesik, *I. Mesud*, s. 36; Üremiş, *a.g.e.*, s. 84; Mecit, *a.g.e.*, s. 119.

³⁶ Abû'l-Farac, *Tarih*, II, s. 376-377; ayrıca bkz. Sefer Solmaz, *Dânişmendliler Devleti ve Kültürel Mirasları*, (Basılmamış Doktora Tezi), Konya 2001, s. 172; Kesik, *Dânişmendliler*, s. 84.

³⁷ Kesik, *Dânişmendliler*, s. 118.

³⁸ Demirkent, *I. Kılıç Arslan*, s. 58.

³⁹ Süryanî Mihail, *Vekayi-nâme*, s. 55; Kesik, *I. Mesud*, s. 16.

⁴⁰ Abdülkerim Özyadın, *Sultan Muhammed Tapar Devri Selçuklu Tarihi (498-511 / 1105-1118)*, Ankara 1990, s. 67-68.

⁴¹ Süryanî Mihail, *Vekayi-nâme*, s. 120.

⁴² Turan, *Türkiye*, s. 204; Kesik, *I. Mesud*, s. 45. Solmaz, *a.g.t.*, s. 172; Üremiş, *a.g.e.*, s. 87.

⁴³ Kesik, *I. Mesud*, s. 46.

sefer düzenledi.⁴⁴ Dânişmendli meliklerinden en fazla Yağıbasan'la meşgul oldu. Yağıbasan'ın itaati ile birlikte, ona kızını verip⁴⁵ akrabalık kurdu ve 1153 yılında Ermeniler üzerine ortak sefer düzenlediler.⁴⁶

Türkiye Selçuklularının en güçlü rakibi olan Dânişmendliler, I. Mesud'un tâbiyetini kabul etmek zorunda kalmışlardı. Dânişmendli melikleri birbirlerine rakip durumda olup, birlikten uzak vaziyette idiler.⁴⁷ Her biri kendi bölgelerinde, I. Mesud'un saldırı ve kuşatmalarına karşı şehirlerini muhafaza etmeye çalışıyorlardı. Bununla birlikte, yapılan anlaşmalar ve kurulan akrabalıklarla iki devlet iyi ilişkiler içerisine girmiş, birlikte askerî seferler bile düzenlemişlerdi. Böylece Türkiye Selçuklu sultanının hâkimiyet sahası iyice genişledi. Daha da önemlisi onun Doğu Anadolu bölgesinde rahatlıkla ilerlemesinin önü tamamen açılmış, karşısına çıkabilecek engeller ve rakipler bertaraf edilmiş oldu.⁴⁸ Bu siyasi atmosferin II. Kılıçarslan'ın tahta çıkışına kadar devam ettiği bilinmektedir.

b. Bizans İle İlişkiler

I. Mesud'un bir diğer siyasi başarısı da Bizans ile olan münasebetlerinde kendini göstermektedir. O saltanatı boyunca, Bizans imparatoru II. İoannes Komnenos (1118-1143) ve oğlu I. Manuel Komnenos (1143-1180) ile bazen dostane bazen de hasmane ilişkiler içinde olmuştur. Bu iki Bizans imparatoru Aleksios Komnenos'un (1081-1118) Türklere karşı izlemiş olduğu siyaseti devam ettirmişlerdir.⁴⁹ Aşağıda olayların seyri anlatılırken görüleceği üzere, I. Mesud da Bizans imparatorlarının tutum ve davranışlarına göre kendi politikasını oluşturmuştur.

⁴⁴ Sultan I. Mesud, Malatya'yı 1143, 1144, 1152 yıllarında üç defa kuşattı. Ancak üçüncü kuşatmasında amacına ulaşabildi. (bkz. Muharrem Kesik, *At Üstünde Selçuklular-Türkiye Selçuklularında Ordu ve Savaş*, İstanbul 2011, s. 169-172).

⁴⁵ Süryani Mihail, *Vekayi-nâme*, s. 170; Cahen, *a.g.e.*, s. 32.

⁴⁶ Niğdeli Kadı Ahmed, *el-Veledü's-Şefik ve'l-Hâfidü'l-Halîk*, (*Anadolu Selçuklularına Dair Bir Kaynak*), I, çev. Ali Ertuğrul, Ankara 2015, s. 439; Mükrimin Halil Yinanç, "Dânişmendliler", *İA*, III, İstanbul 1988, s. 472; Muharrem Kesik, "Yağıbasan Devrinde Dânişmendliler-Türkiye Selçukluları İlişkileri", *İ.Ü.E.F. Tarih Dergisi*, (Prof. Dr. İsmet Miroğlu Hatıra Sayısı), S. 37, İstanbul 2002, s. 142.

⁴⁷ Kesik, *Dânişmendliler*, aynı yer.

⁴⁸ Üremiş, *a.g.e.*, s. 98; Mecit, *a.g.e.*, s. 122.

⁴⁹ Bu siyaset Anadolu'da kaybedilen yerleri geri almak amacını güdüyordu. Bu yüzden Aleksios Komnenos, büyük bir ordu oluşturup Anadolu seferine çıkmak için harekete geçmişse de, hastalığı buna engel olmuştur. (bkz. Anna Komnena, *Alexiad*, s. 479), Ayrıca Aleksios Komnenos'un haleflerinin Türklere Anadolu'dan çıkarmak için düzenledikleri seferler için bkz. Kesik, *I. Mesud*, s. 50, 62-63 vd.

İmparator II. İoannes Komnenos, 1119 yılında Laodikya (Denizli)'yi 1120 yılında ise Sozopolis (Uluborlu)'i⁵⁰ Türkiye Selçuklularının elinden geri aldı.⁵¹ Bu bölgelerin Bizans tarafından ele geçirildiği tarihler dikkate alındığında, I. Mesud'un tahta daha yeni geçmiş ve kardeşi Melik Arab ile mücadelesinin arefesinde olduğu görülmektedir.⁵² Yani Türkiye Selçuklu Devleti siyasi yönden oldukça zayıftır. Hatta I. Mesud'un, Dânişmendli Emir Gazi'nin himayesine ve yardımına muhtaç olduğu zamanlardır. Dolayısıyla bu dönemde I. Mesud'un Bizans'a karşı izlediği bir politikadan söz etmek mümkün değildir. Muhtemelen imparatorun bu şehirleri elinden almasına sessiz kalmıştır.

1126 yılına gelindiğinde I. Mesud'un Bizans politikasının yavaş yavaş şekillenmeye başladığı görülmektedir. Zikredilen sene, kardeşi Melik Arab'a yenilen I. Mesud, Bizans imparatorundan yardım almak amacıyla İstanbul'a gitti. II. İoannes Komnenos, I. Mesud'a gereken desteği vererek, iç çekişmelerin devam etmesi için elinden geleni yaptı.⁵³ Bizans'ı yanına alan I. Mesud, kayınpederi Emir Gazi'nin de yardımıyla Konya'yı kuşatıp kardeşini bertaraf etmeyi başardı. Melik Arab, Kilikya Ermeni kralı I. Thoros'dan yardım isteyip tekrar harekete geçse de başarılı olamadı.⁵⁴ Bunu üzerine zor durumda kalan Melik Arab, İstanbul'a giderek tıpkı I. Mesud gibi imparatorun yardım istedi. II. İoannes Komnenos, Melik Arab'a da istediği desteği verdi.⁵⁵ Ancak Melik Arab'ın ani ölümü imparatorun Selçuklu iç çekişmelerine müdahale etmesini engellemiş oldu.⁵⁶

İmparator II. İoannes Komnenos'un I. Mesud'a yardım etmesi, o sıra Balkanlarda Normanların, Peçeneklerin ve Macarların saldırıları ve çıkardıkları karışıklıklarla⁵⁷ ilgili olmalıdır. İmparatorun, hem I. Mesud'a hem Melik Arab'a destek vermesi bunu göstermektedir. Anlaşılan, imparator bu davranışıyla

⁵⁰ Turan, *Türkiye*, s. 187; (1118 yılında Aleksios Komnenos'un ölümünden yararlanan Türkler, Yukarı Menderes vadisine sızarak Laodikya ve Sozopolis'i ele geçirmişlerdi. Bkz. Cahen, *a.g.e.*, s. 21).

⁵¹ Kinnamos, *Historia*, s. 6; Yinanç, *a.g.e.*, s. 240; Kesik, *I. Mesud*, s. 50, 51; ayn. mlf. *At Üstünde Selçuklular*, s. 184-185.

⁵² Melik Arab'ın Malatya şehrinin Dânişmendli Emir Gazi tarafından 1125 yılında alınması üzerine 30.000 kişilik ordu toplayarak sultan I. Mesud üzerine yürüdüğü bilinmektedir. (bkz. Süryani Mihail, *Vekayi-nâme*, s. 87; Kesik, *Dânişmendliler*, s. 91.) Bu nedenle 1125 yılından itibaren onunla taht mücadelesine girdiği söylenebilir.

⁵³ Cahen, *a.g.e.*, s. 24; Kesik, s. *I. Mesud*, s. 53; ayrıca bkz. Adem Tülüce, *Bizans Tarih Yazımında Öteki Selçuklu Kimliği*, İstanbul 2011, s. 54.

⁵⁴ Abû'l-Farac, *Tarih*, II, s. 360; Kesik, *Dânişmendliler*, s. 92.

⁵⁵ Anonim *Selçuknâme*, s. 36.

⁵⁶ Kesik, *I. Mesud*, gös.yer.

⁵⁷ Kinnamos, *Historia*, s. 10-12; Georg Ostrogorsky, *Bizans Devleti Tarihi*, çev. Fikret Işıltan, Ankara 2011, s. 329-330.

güçlüye karşı zayıfa yardım etme politikasıyla, bir denge unsuru kurmayı amaçlıyordu.

Görüldüğü gibi I. Mesud'un Bizans ile yaptığı bu ilk diplomatik teşebbüs, istenilen yardımın gelmesiyle siyasi başarıya ulaşmış oldu. Bu olayı takip eden yıllarda ise bu sefer sultan I. Mesud'a Bizans'ın iç çekişmelerine müdahale edecek bir fırsat çıktı. İmparatorun kardeşi İsaakios isyan ederek Türklere sığındı.⁵⁸ Ağabeyine saldırıp zarar verme umudunda olan İsaakios bir müddet Sultan I. Mesud'un yanında kaldı.⁵⁹ Fakat I. Mesud ona istediği şekilde bir yardımda bulunmadı. Muhtemelen, o sıralarda imparatorun başarılı askerî faaliyetlerde bulunuyor olması⁶⁰ sultanın herhangi bir teşebbüse girişmesine mani oldu. Buradan anlaşılacağı üzere I. Mesud, Bizans'ın iç çekişmelerinde müdahil olmak niyetindedir. Fakat bu politikasını İsaakios olayında görüldüğü gibi tedbir ve ihtiyatla uygulamak istemektedir.

Esasında II. İoannes Komnenos döneminde Anadolu'da Bizans için asıl düşman Dânişmendliler idi.⁶¹1134 yılında Emir Gazî'nin ölümü üzerine Dânişmendli Melik Muhammed'e karşı bir Selçuklu-Bizans ittifakı yapıldı.⁶² İmparatorun Çankırı kuşatmasına⁶³ askerî kuvvet gönderen I. Mesud, Melik Muhammed'in Türk çıkarlarının zarar göreceği uyarısının ardından bu durumun aleyhine işleyeceğini fark edip ittifakı sonlandırmıştır.⁶⁴

1137-1138'de yapılan Kilikya ve Suriye seferinde de, Bizans imparatorunun Müslüman topraklarında ilerleyişini durdurmasının en önemli nedeni, sultan I. Mesud'un Çukurova bölgesini tahrip edip, ele geçirdiği Adana'nın ahalisini tutsak olarak götürmesi ve imparator Suriye'de savaş ile uğraşırken, Dânişmendliler ile birlikte Bizans arazisine akınlar yapmasıydı.⁶⁵ İmparatorun geri çekilmesiyle birlikte, Bizans'ın işgal ettiği yerler İmâdüddin Zengî tarafından

⁵⁸ Abû'l-Farac, *Tarih*, II, s. 363; Cahen, *a.g.e.*, s. 24.

⁵⁹ Niketas Khoniates, *Historia*, çev. Fikret İşıltan, Ankara 1995, s. 20; ayrıca bkz. Süryani Mihail, *Vekayi-nâme*, s. 96; Turan, *Türkiye*, s. 197.

⁶⁰ Yinanç, s. 244; Cahen, *a.g.e.*, s. 25.

⁶¹ Niketas, *Historia*, s. 22; Ostrogorsky, *a.g.e.*, s. 330.

⁶² Kesik, *Dânişmendliler*, s. 92.

⁶³ Kinnamos, *Historia*, s. 13; Turan, *Türkiye*, s. 199; Kesik, *I. Mesud*, s. 54.

⁶⁴ Niketas, *a.g.e.*, s. 13; Cahen, *a.g.e.*, s. 26; Tülüce, *a.g.e.*, s. 129.

⁶⁵ Abû'l-Farac, *Tarih*, II, s. 374; Turan, *Türkiye*, s. 201; Gülay Öğün Bezer, "Zengî İmâdüddin", *DİA*, XLIV, İstanbul 2013, s. 260; ayrıca bkz. Niketas, *Historia*, s. 20; Tülüce, *a.g.e.*, s. 130; Kesik, *Dânişmendliler*, s. 108.

geri alındı.⁶⁶ Böylece imparator Suriye seferinde de istediği başarıyı elde edemedi. Aynı şekilde İmparatorun 1139-1140 yılında Niksar kuşatması da I. Mesud'un Melik Muhammed'e olan desteği ile sonuçsuz kalmıştır.⁶⁷ Muhtemelen bu destek doğrudan yardımcı kuvvet göndermekten ziyade, Suriye seferinde olduğu gibi Bizans topraklarını tahrip şeklinde idi. Nitekim bu olayın hemen akabinde Uluborlu'yu kuşatıp, çevresini yağmalamıştı.⁶⁸ Muhtemelen bu olay, Bizans'a zarar verip, kuşatmayı kaldırmaya mecbur etmek için yaptığı hareketin bir devamıydı.

1143 senesinde imparator II. İoannes Komnenos Kilikya seferinde iken öldü.⁶⁹ I. Mesud ise, Dânişmendli Melik Muhammed'in ölümüyle birlikte, artık daha güçlü ve Dânişmendlilerin tahakkümünden uzaktı.⁷⁰ Bu nedenle Bizans'a karşı politikasını daha net bir şekilde ortaya koymaya çalıştığı görülür. Buradan anlaşıldığı kadarıyla o Bizans'ın içine düştüğü zor durumdan ve sıkıntılardan faydalanacak, diğer komşu ülkelerle olan çatışmalarda gerektiğinde Bizans'la siyasi temaslar kuracak ama fırsatını ele geçirdiği an akınlarına devam edecekti. Buraya kadar olan siyasi kazanımlara gelince, öncelikle I. Mesud, İoannes'in yanına giderek kardeşi ile yaptığı taht kavgasında Bizans'ın desteğini almıştır. Ayrıca, Anadolu siyasi hâkimiyetinde rakip devletler ile yapacağı mücadelede gerektiğinde Bizans'tan yardım alabileceğinin farkına varmıştır. Nitekim Dânişmendliler aleyhine Bizans'la ittifak kurduğu vakidir. Tüm bunların yanı sıra I. Mesud, güçlü bir konum elde etmesiyle Bizans'ın seferlerini fırsat bilip, bu devlete ait bölgelere akınlar düzenlemeye de başladığı görülmektedir.

I. Mesud'un Bizans politikasını ve bundan elde ettiği kazanımların ikinci kısmını ise I. Manuel Komnenos ile olan münasebetleri oluşturmaktadır. Kilikya seferi esnasında babasının yanında olan I. Manuel Komnenos, daha imparator ölür ölmez İstanbul'a doğru yola çıkmıştı. Onun bu sırada Türkiye Selçuklu Devleti topraklarından izin almadan geçmesi, Malatya kuşatmasıyla meşgul olan I. Mesud'u harekete geçirdi. I. Manuel Komnenos İstanbul'a gitmeyi başarsa da Andronikos Komnenos isimli kuzeni ile eniştesi Theodoros Selçuklular tarafından esir edildi.⁷¹

⁶⁶ Niketas, *Historia*, s. 23-24; Ernst Honigmann, *Bizans Devletinin Doğu Sınırı*, çev. Fikret Işıltan, İstanbul 1970, s. 131.

⁶⁷ Süryani Mihail, *Vekayi-nâme*, s. 116; Turan, *Türkiye*, s. 202; Kesik, *I. Mesud*, s. 59.

⁶⁸ Süryani Mihail, *Vekayi-nâme*, s. 98; Turan, *Türkiye*, s. 203.

⁶⁹ Kinnamos, *Historia*, s. 24; Niketas, *Historia*, s. 26-27; Süryani Mihail, *Vekayi-nâme*, s. 123; Ostrogorsky, *a.g.e.*, s. 332.

⁷⁰ Cahen, *a.g.e.*, s. 28.

⁷¹ Niketas, *Historia*, s. 34; Kesik, *I. Mesud*, s. 62.

İstanbul'a varan I. Manuel Komnenos, derhal tahta çıkmıştı ve otoritesini sağlamlaştırmaya çalışıyordu. Bu süreçte İstanbul'daki taht değişikliğinden faydalanan⁷² I. Mesud, Bizans'ın arazilerini yağma edince I. Manuel Komnenos 1143 yılında I. Mesud üzerine sefere çıktı. Melangeia⁷³ şehri civarında bulunan Türklere saldırdı ve şehrin yeniden inşası ve tahkimini sağlayıp başkente döndü.⁷⁴ Artık burada I. Mesud'un Bizans'ın iç siyasetini etkileyen olaylardan tam anlamıyla faydalanmaya çalıştığı görülmektedir. I. Mesud'a bağlı Türkmenler, I. Manuel Komnenos'un 1146 Konya kuşatmasına kadar Menderes havzasına akınlar yaptılar. Türkler 1146 senesinde Bizans ile Suriye arasını bağlayan Prakana Kalesi'ni⁷⁵ ele geçirdiler.⁷⁶ I. Manuel Komnenos ise I. Mesud'un bir an önce durdurulmasının gerektiğinin farkına varmış olmalı ki Türkiye Selçukluları üzerine büyük bir sefer düzenledi

1146 yılında I. Manuel Komnenos'un Konya önlerine gelmesiyle, I. Mesud, şehirden uzaklaşarak Gavela Kalesi'ne gitti. Başkenti sultanın eşi⁷⁷; bir rivayete göre ise sultana sığınan Ioannes Komnenos⁷⁸ ile evli olan kızı savundu.⁷⁹ I. Manuel Komnenos, Selçukluların Bizans ordusunun karşısına çıkmadan, huruç hareketleri ve yıpratma akınları neticesinde kuşatmayı sonlandırmak zorunda kaldı. İmparatoru takip eden Selçuklular, Bizans-Selçuklu sınır hattı boyunca, ani baskınlarla Bizans ordusuna ağır zayıatlar vermişlerdi.⁸⁰ Birkaç defa karşı karşıya gelen Selçuklu-Bizans askerleri herhangi bir meydan savaşına girmemiş, Türkler

⁷² Kesik, aynı yer.

⁷³ İznik'in güneydoğusunda olup Dorylaion'a giden askerî yol üzerindeki Bizans karargâhı idi. (bkz. W. M. Ramsay, *Anadolu'nun Tarihî Coğrafyası*, çev. Mihri Pektaş, İstanbul 1960, s. 221) I. Manuel Komnenos Türk akınlarının önünü kesmek için burada bir kale inşasına karar verdi. Kinnamos, *Historia*, s. 33-34.

⁷⁴ Niketas, *Historia*, s. 35.

⁷⁵ Ramsay, Prakana'nın Diocaesareia denilen şehirle aynı yer olduğunu ileri sürmekte ve Prakana'nın Bizans-Selçuklu sınırına yakın bir yerde, Silifke'den Konya'ya giden yolun dağlık bölgelerinde aranması gerektiğini söylemektedir. Bkz. Ramsay, *a.g.e.*, s. 22, 404.

⁷⁶ Kinnamos, gös.yer; Niketas, *Historia*, s. 36; Cahen, *a.g.e.*, s. 9.

⁷⁷ Turan, *Türkiye*, s. 181.

⁷⁸ İmparator İoannes Komnenos'un yeğeni olan bu kişi, Niksar kuşatmasında imparatoru terk ederek Türklere sığınmış; Konya'ya giderek Müslüman olmuş ve sultan I. Mesud'un kızı ile evlenerek Konya'da yerleşmiş; sultandan birçok mülkler almış ve çelebi ünvanını da kazanmıştı. Bkz. Turan, *Türkiye*, s. 202.

⁷⁹ Bu bilgiyi Niketas vermektedir. Ioannes Komnenos'a vurgu yapmak için söylüyor olabilir. Bkz. Niketas, *Historia*, s. 36

⁸⁰ Niketas, aynı yer.

küçük birlikler halinde Bizans kuvvetlerine saldırmışlardır.⁸¹ Ülkesine dönen I. Manuel Komnenos, ikinci bir sefer için hazırlık yaparken I. Mesud'un elçisi gelmiş ve Bizans ile Selçuklular arasında bir barış anlaşması imzalanmıştır.⁸² Bu anlaşmaya göre Prakana Kalesi ve daha önce ele geçirilen bazı kaleler Bizans'a bırakılıyordu.⁸³ Batı'dan gelen yeni bir Haçlı dalgası karşısında I. Manuel Komnenos dikkatini ikinci Haçlı Seferi'ne yöneltmesi bu barışın yapılmasında etkili olmuştur.⁸⁴

Konya kuşatması başlamadan önce I. Manuel Komnenos'un I. Mesud'a göndermiş olduğu bir mektupta ilginç bir detay vardır. İmparator bu mektupta, Konya üzerine yürümesinin gerekçesi olarak, I. Mesud'u, kendi müttefikleri⁸⁵ olduğunu söylediği Yağlıbasan'a saldırmakla suçlamaktadır.⁸⁶ Yani mektuba göre Dânişmendliler Bizans'ın müttefikleri idi. Fakat *Anonim Selçuknâme*'de Kayseri yolundan bir ordunun I. Mesud'a yardıma geldiğine dair geçen kayıt⁸⁷ M. Kesik tarafından Dânişmendlilere nispet edilmiştir.⁸⁸ Bu ordunun hangi Dânişmendli koluna ait olduğu bilinmemekle⁸⁹ birlikte, eğer gelen kuvvetler Dânişmendliler ise,⁹⁰ Niksar kuşatmasında, I. Mesud'un kuşatmadan çekilmesiyle bitirdiği Bizans ittifakını, bu sefer Dânişmendlilerin bozduğu görülüyor.

⁸¹ M. Kesik, Manuel'in Konya kuşatmasından sonraki dönüş serüvenini ayrıntılı bir şekilde anlatmaktadır. Bkz. Kesik, *I. Mesud*, s. 62-76.

⁸² Bu anlaşma, daha sonra Haçlılar tarafından Manuel'in Hıristiyanlığa ihanet etmesi şeklinde değerlendirilecekti. Bkz. Steven Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, II, çev. Fikret İşıltan, Ankara 1987, s. 220; Ebru Altan, *İkinci Haçlı Seferi (1147-1148)*, Ankara 2003, s. 43.

⁸³ Niketas, *Historia*, s. 34.

⁸⁴ Kinnamos, *Historia*, s. 54; Altan, *a.g.e.*, s. 43.

⁸⁵ I. Mesud'un genişleme siyasetinden endişelenen Sivas meliki Yağlıbasan ve Malatya meliki Aynüddüvle hem kendi aralarında işbirliği yapmış hem de Bizans imparatoru Manuel'den yardım isteyip onunla ittifak yapmışlardı. Yinanç, "Dânişmendliler", s. 472; Abdülkerim Özeydin, "Dânişmendliler", *DİA*, VIII, İstanbul 1993, s. 471.

⁸⁶ Kinnamos, *Historia*, s. 36; ayrıca bkz. Kesik, *I. Mesud* s. 63.

⁸⁷ *Anonim Selçukname*, s. 37.

⁸⁸ Bkz. Kesik, *I. Mesud*, s. 68.

⁸⁹ M. Kesik'e göre, I. Mesud'un Yağlıbasan ve Aynüddüvle ile arasının kötü olduğundan yardıma gelen kuvvetlerin Zünnun'un birlikleri olma ihtimali kuvvetlidir. (bkz. Kesik, *Dânişmendliler*, s. 92.) Fakat Zünnun'un askerî gücünün mahiyeti tartışmalıdır. Sivas meliki Yağlıbasan daha güçlü, mücadeleci ve politik manevralar yapabilen bir kişiliğe sahipti. Aynı zamanda I. Mesud'un damadı olan Zünnun, Kayseri'de pek bir şeye karışmadan hayatını sürdürüyordu. (Bkz. Solmaz, *a.g.t.*, s. 174.) Bu nedenle Bizans'a karşı koyabilecek bir ordu hazırlanmış olma ihtimali düşüktür.

⁹⁰ Kinnamos, bu olay için Dânişmendlilerin hâkim olduğu yerlerde yaşayan çok sayıda Türk birliklerinin müttefik olarak geldiklerini ve sultan ile birleştiklerini söylemektedir. (bkz. Kinnamos, *Historia*, s. 41) Bu durumda yardıma gelen kuvvetlerin bağımsız hareket eden Türk beyleri etrafında birleşen birlikler olma ihtimali de vardır.

İkinci Haçlı seferleri sırasında ise, Bizans imparatoru I. Manuel Komnenos ile Türkiye Selçuklu sultanı I. Mesud, yaptıkları mevcut barış antlaşması gereği, aralarındaki çatışmalara son verip, dikkatlerini Batı'dan gelen ordulara yönelttiler.⁹¹ Barış, Haçlı ordularının Anadolu'dan geçişi sırasında bölgede huzuru sağlamak için yapılmıştı. I. Mesud, Bizans'la yapmış olduğu mücadelelerin ve nihayetinde barış anlaşmasının bir kazanımı olarak ülkesinin sınırlarını Sivas'tan Ceyhan'a, Eskişehir'den Toroslar'a kadar genişletmiştir.⁹² Hiç şüphesiz I. Mesud babası zamanında olduğu gibi, ülkesinin yine Haçlılar tarafından işgal edileceği endişesi içindeydi.⁹³ Bu nedenle Haçlılara karşı tedbir almak amacıyla şehir ve kaleleri tahkim ettirip, yakın ve uzak tüm komşu hükümdarları ve beyleri yardıma çağırıldı.⁹⁴ Toplanan büyük bir ordu ile Selçuklu-Haçlılar mücadelesi başlamış oluyordu. Sultan I. Mesud'un Haçlılara karşı kazandığı ilk zafer de 1147 Dorylaion⁹⁵ yakınlarında oldu. Bu savaşta, II. Konrad'ın komuta ettiği Alman Haçlı ordusu kılıçtan geçirildi.⁹⁶

İkinci Haçlı seferi sırasında İmparator I. Manuel Komnenos ve sultan I. Mesud'un 1146 anlaşmasına sadık kaldıkları görülmektedir. I. Manuel Komnenos, Alman Haçlı ordusunu hezimete uğratan Türklerin büyük bir ordu ile Fransız Haçlılarına hücum edeceklerini biliyordu. Fransız Haçlılarının başı Kral VII. Louis bu sırada Efes'te idi ve Türklerin bu Haçlı ordusuna karşı muhtemel saldırıları Bizans toprakları içinde olacaktı. Haçlı ordusunun mağlup olması halinde I. Manuel Komnenos'un sorumlu tutulacağı açıktı. Fakat imparatorun Türkler üzerine herhangi bir kuvvet göndermesi halinde barış anlaşması bozulmuş olacaktı.⁹⁷ Bu yüzden, I. Manuel Komnenos'un Kral Louis'e yazdığı, Türklerle karşı dikkatli olması gerektiğini belirten bir mektuptan⁹⁸ başka herhangi teşebbüste bulunmadığı görülüyor. I. Mesud ise her fırsatta Haçlılara

⁹¹ Kesik, *I. Mesud*, s. 68.

⁹² Demirkent, *Haçlı Seferleri*, s. 104; Altan, *a.g.e.*, s. 42-43.

⁹³ Kesik, *I. Mesud*, s. 81; Altan, *a.g.e.*, s. 48.

⁹⁴ Yinanç, *a.g.e.*, s. 268; Altan, *a.g.e.*, s. 49.

⁹⁵ Eskişehir'in 3 km. kuzeydoğusunda Şarhöyük; Bizans döneminde Sarısu ve Porsuk Çayı üzerinde Kral yolu olarak bilinen büyük şehirlerden birisi idi. Bkz. Kinnamos, *Historia*, s. 140, 211; Ramsay, *a.g.e.*, s. 50, 55; ayrıca bkz. Işın Demirkent, "Bizans İmparatorluğu Devrinde Dorylaion", *Tarihte Eskişehir Sempozyumu-1 (2-4 Kasım 1988) Bildiriler*, Eskişehir 2001, s. 45.

⁹⁶ Abû'l-Farac, *Tarih*, II, s. 384; Cahen, *a.g.e.*, s. 31; Runciman, *a.g.e.*, s. 222; Altan, *a.g.e.*, s. 64-65; Demirkent, *a.g.m.*, s. 54.

⁹⁷ Demirkent, *Haçlı Seferleri*, s. 107; Altan, *a.g.e.*, s. 82.

⁹⁸ Kesik, *I. Mesud*, s. 90.

saldırdı. Zor durumda kalan Haçlıların bir kısmı deniz bir kısmı da kara yoluyla güç bela Antakya'ya ulaşabilmişlerdir.⁹⁹ Görüldüğü gibi sultan I. Mesud, Bizans ile yapmış olduğu anlaşma sayesinde ülkesini Haçlı tehlikesinden kurtarmıştır. İmparator I. Manuel ise anlaşmaya sadık kalmak zorunda kalmıştır.

c. Zengîler İle İlişkiler

Musul valisi olan İmâdüddin Zengî, kısa süre içerisinde Suriye'nin büyük bir kısmına hâkim olunca, onun bu tehlikeli yükselişi Bizans imparatoru II. Ioannes Komnenos'un da dikkatini çekmişti. Bu nedenle yukarıda da bahsedilen, 1138 Suriye ve Kilikya seferine çıkarak Müslüman ülkelerin topraklarına saldırmıştı. Zor durumda kalan İmâdüddin Zengî, Türk hükümdar ve beylerinden yardım istedi. Bu davete hemen koşan I. Mesud, ordusuyla harekete geçerek Bizans'ın Kilikya'daki topraklarına hücum etti.¹⁰⁰ Ayrıca Artuklu Rükneddin Davud ise 20.000 kişilik bir orduyu İmâdüddin Zengî'ye yardıma gönderdi.¹⁰¹ Bu sırada Şeyzer kuşatması ile meşgul olan¹⁰² imparator iki ateş arasında kalmaktan korkup, İstanbul'a dönmek zorunda kaldı. I. Mesud'un Kilikya üzerine yürümesi imparatorun geri dönüş yolunu da tehlikeye atıyordu. I. Mesud'un bu harekâtı hem Zengîleri hem de diğer Müslüman ülkeleri ve milletleri Bizans zulmünden kurtarmış oluyordu.

Türkiye Selçukluları ile Zengîler arasında kurulan siyasi ilişkilerin mahiyetini gösteren en önemli olay, I. Mesud ile İmâdüddin Zengî'nin Artuklu içişlerine müdahale etmeleri ve karşı karşıya gelmeleridir. Hısnıkeyfâ Artuklu hükümdarı Davud'un ölümüyle yerine küçük oğlu Fahreddin Kara Arslan geçmişti. Fakat Zengî'nin desteğini alan amcası Arslandoğmuş taht iddiasında bulundu. Kara Arslan ise sultan I. Mesud'dan yardım istedi. Bu isteği kabul eden I. Mesud, 20.000 kişilik süvari kuvvetini yardıma gönderdi.¹⁰³ Artık Türkiye Selçukluları ile Zengîler'in karşılaşması kaçınılmazdı. Fakat İmâdüddin Zengî, Kara Arslan üzerine gönderdiği kuvvetlerini geri çekerek çatışmayı engelledi. Böylece her iki hükümdar arasındaki siyasi ilişki bozulmamış oldu.¹⁰⁴

İmâdüddin Zengî'nin ölümüyle (1146) birlikte Türkiye Selçukluları-Zengîler ilişkileri Halep emir Nureddin Mahmud ile I. Mesud arasındaki münasebetlerle

⁹⁹ Demirkent, *Haçlı Seferleri*, s 108-109; Altan, *a.g.e.*, s. 91-93.

¹⁰⁰ Abû'l Farac, *Tarih*, II, 374; ayrıca bkz. Turan, *Türkiye*, s. 201.

¹⁰¹ Kesik, *I. Mesud*, s. 100; Üremiş, *a.g.e.*, s. 85-86.

¹⁰² Kinnamos, *Historia*, s. 17; Süryanî Mihail, *Vekayi-nâme*, s. 112.

¹⁰³ Abû'l-Farac, *Tarih*, II, s. 377; Süryanî Mihail, *Vekayi-nâme*, s. 124; Turan, *Türkiye*, s. 179.

¹⁰⁴ Kesik, *I. Mesud*, s. 101.

şekillendi. I. Mesud, Nureddin Mahmud'a kızını vererek akrabalık kurdu.¹⁰⁵ Bu iki Türk hükümdarı Haçlılara karşı ittifak yapıp¹⁰⁶, evlilikle de bu birliği pekiştirmişlerdi.¹⁰⁷ Artık iki devletin ilişkileri daha da kuvvetlenmiş oluyordu.

Bu sırada, başta Urfa Haçlı Kontu II. Joscelin olmak üzere Franklar, İmâdüddin Zengî tarafından 1144'de fethedilen¹⁰⁸ Urfa'yı, onun ölümüyle tekrar ele geçirmek niyetindeydi.¹⁰⁹ Onun faaliyetleri Nureddin Mahmud'u tehdit ediyordu. Nureddin Mahmud, II. Joscelin üzerine yürüdü ve iki taraf 1149 yılında karşılaştı. Yapılan savaşta Zengî kuvvetleri ağır bir yenilgiye uğradı. Çok sayıda kişi öldü veya esir alındı.¹¹⁰ Esir alınanlar arasında Nureddin Mahmud'un silahdarı da vardı. II. Joscelin Nureddin Mahmud'un silahını I. Mesud'a göndererek ona: "İşte bu senin damadının silahıdır; sana yakında bundan daha büyüğünü göndereceğim" diyerek gözdağı vermeye çalıştı.¹¹¹ Bu durumu haber alan Nureddin Mahmud, derhal ona karşı Türkmen casuslar görevlendirip ölü veya diri kendisine getirmelerini emretti. II. Joscelin 1150 yılında Nureddin Mahmud'a teslim edildi. Urfa Haçlı kontunun tutsak edilmesi tüm İslâm âlemini sevindirmiş, Nureddin Mahmud'un da prestijini artırmıştır.¹¹²

Nureddin Mahmud'un Haçlılara karşı bu darbesi I. Mesud'la olan ilişkisine de ayrı bir aşama getirdi. Halep'te hapis olan¹¹³ II. Joscelin'in hanımı Beatrice, kocasından kendine intikal eden Tell-Bâşir, Samsat, Birecik, Anteb, Dülük ve Râvendân kalelerini Bizans imparatoru I. Manuel Komnenos'a sattı. Bunun üzerine I. Mesud, damadı Nureddin Mahmud'la birlikte adı geçen kalelere taarruz etti.¹¹⁴ Nureddin Mahmud'un kumandanlarından Hassan b. Gümüştegin¹¹⁵ Tell-Bâşir'de 1151 yılında Bizans kuvvetlerini sıkıştırdı ve kaleyi

¹⁰⁵ Abû'l-Farac, *Tarih*, II, s. 388; (Süryanî Mihail'e göre sultan I. Mesud, Bizans imparatorunun yeğeni Ioannes ile nişanlı olan kızını Nureddin Mahmud'la evlendirmiştir. Ayrıca Nureddin Mahmud'a Tell-Bâşir'i de çeyiz olarak vermiştir. Bkz. Süryanî Mihail, *Vekayi-nâme*, s. 162.)

¹⁰⁶ Cahen, gös.yer.

¹⁰⁷ Runciman, *a.g.e.*, s. 276.

¹⁰⁸ Süryanî Mihail, *Vekayi-nâme*, s. 126-127; Papaz Grigor, *Zeyl*, s. 297.

¹⁰⁹ Süryanî Mihail, *Vekayi-nâme*, s. 134.

¹¹⁰ Süryanî Mihail, *Vekayi-nâme*, s. 153-154; Kesik, *I. Mesud*, s. 103

¹¹¹ Yinanç, *a.g.e.*, s. 274.

¹¹² Abû'l-Farac, *Tarih*, II, s. 387; Üremiş, *a.g.e.*, s. 96; Kesik, gös.yer.

¹¹³ Runciman, *a.g.e.*, s. 274; Süryanî Mihail, *Vekayi-nâme*, s. 295.

¹¹⁴ Papaz Grigor, *Zeyl*, s. 301; Kesik, *I. Mesud*, s. 104.

¹¹⁵ İmâdüddin Zengî ve Nureddin Mahmud'un beylerinden Menbic hâkimi Hassân b. Gümüştegin için bkz. Işın Demirkent, "Hassân b. Gümüştegin", *DİA*, XVI, İstanbul 1997, s. 396-397.

teslim aldı. Böylece Türkiye Selçukluları ve Zengîler ittifakı ile Urfa Haçlı Kontluğu'na tamamen son verildi.¹¹⁶

Görüldüğü sultan I. Mesud döneminde Türkiye Selçukluları oldukça başarılı bir siyasi politikaya sahipti. Bunda I. Mesud'un kişiliği ve tecrübesi kadar, yanında bulunan emir ve beylerin de rolü olmalıdır. Bu siyasetin sonucu olarak, Dânişmendli melikleri ile hem anlaşma hem de akrabalık yoluyla iyi ilişkiler kurulup, bu melikler itaat altına alınmış ve Dânişmendliler'in nüfuzu kırılmıştır. Bizans'la anlaşma ve ittifak yapıp, desteği sağlanmış ve böylece Haçlılarla mücadele de kolaylaştırılmıştır. Zengîler ile de ittifak ve barış yapıp, herhangi bir çatışmadan kaçınılmıştır.

2. II. Kılıçarslan'ın Siyasi Kazanımları Kaybetmesi

II. Kılıçarslan'ın, babası I. Mesud'un elde ettiği siyasi kazanımları kaybetmeye başlaması çeşitli nedenlere dayanmaktadır. Bunlar, komşu ülkelerle çatışmaya girmesinin hemen öncesinde yaşanan olaylarda aranmalıdır. II. Kılıçarslan tahta geçer geçmez Dolat isimli kardeşini ve devlet ricalinden bazı emirlerle birlikte, babasının yakın adamlarından önemli şahsiyetleri öldürmüştü.¹¹⁷ II. Kılıçarslan'ın bu davranışı tepki çekmiş olabilir. Nitekim bu işten hoşlanmayan Sivas Dânişmendli meliki Yağlıbasan'ın büyük bir süvari kuvvetiyle harekete geçtiği bilinmektedir.

II. Kılıçarslan döneminde, babası zamanında düzeldiğini gördüğümüz Türkiye Selçukluları-Dânişmendliler ilişkileri yeniden bozuldu. I. Mesud'un 1155 yılında ölümüyle birlikte yaşanan taht kavgalarından yararlanmak isteyen Yağlıbasan, Türkiye Selçukluları'nın tâbiyetini kabul eden Kayseri Dânişmendli meliki Zünnûn'un hâkimiyetindeki Kayseri'ye saldırdı.¹¹⁸ Bunun üzerine II. Kılıçarslan, Zünnûn'u korumak amacıyla harekete geçti. Fakat araya din adamlarının girmesiyle olası bir savaş engellendi.¹¹⁹ Buna rağmen Yağlıbasan, Nureddin Mahmud'un teşvikiyle tekrar Türkiye Selçuklularına karşı harekete geçti ve bu sefer II. Kılıçarslan'ın meliklik merkezi olan Elbistan bölgesine yürüdü. Şehri ele geçiren Yağlıbasan, buradan 70.000 civarında Hıristiyanı da kendi ülkesine götürdü.¹²⁰ II. Kılıçarslan'ın harekete geçtiğini öğrenince Sivas'tan geri döndü ve iki hükümdar 1155 yılında Aksaray yakınlarında karşılaştı. Din adamları tekrar araya girerek Türk kanı akmasının önüne geçmek istemişlerse de,

¹¹⁶ M. K. Setton, "Nureddin'in Faaliyetleri", çev. K. Y. Koprman, *TAD*, IV/6-7, Ankara 1966, s. 509; İşin Demirkent, *Urfa Haçlı Kontluğu Tarihi (1118-1146)*, II, Ankara 1994, s. 153-154.

¹¹⁷ Papaz Grigor, *Zeyl*, s. 313.

¹¹⁸ Solmaz, *a.g.t.*, s. 174, 179; Kesik, *Dânişmendliler*, s. 125.

¹¹⁹ Papaz Grigor, *Zeyl*, s. 314; Turan, *Türkiye*, s. 198.

¹²⁰ Kesik, *a.g.m.*, s. 143; Üremiş, *a.g.e.*, s. 105.

bunda başarılı olamadılar. Savaşı kaybeden Yağıbasan ateşkes teklifinde bulundu ve bir barış yapıldı.¹²¹ Yağıbasan bu davranışlarıyla, II. Kılıçarslan'ın tahta daha yeni geçmesinden doğan boşluktan yararlanmak istiyordu.

II. Kılıçarslan, o sıra, Halep emiri Nureddin Mahmud'un Selçuklu topraklarına saldırmasından¹²² dolayı Yağıbasan'la anlaşma yapmış olmalıdır. Çünkü o, daha önce kardeşleri Şahinşah ve Dolat ile mücadele ederken, Dânişmendlileri öncelikli tehlike görüp, Yağıbasan'ın taarruzlarını durdurmak için harekete geçmişti. Bu defa da, Dânişmendlilerle uğraşırken Nureddin Mahmud'un saldırılarını durdurmak amacıyla böyle bir tedbir almış olmalıdır. Çünkü Nureddin Mahmud, II. Kılıçarslan tahta çıktığında on yıldan beri hükümdardı. Suriye'nin büyük bir bölümünde iktidarını kurmuş ve büyük bir askerî güce ulaşmıştı.¹²³ Bu yüzden onun genel politikasının öncelikli tehlikeleri bertaraf etmek olduğunu söylemek mümkündür. Çünkü Yağıbasan ile yaptığı anlaşmadan hemen sonra Nureddin Mahmud ve Maraş'a saldıran Ermeniler üzerine yürümüştür. Bununla birlikte Türkiye Selçukluları ile Zengîler arasındaki esas rekabet kuzey Suriye topraklarının paylaşılması ile ilgili olmalıdır. II. Kılıçarslan daha melikliği döneminde Maraş'ı sıkıştırmaya başlamış, Göksun, Behisni, Rabân ve Merzibân gibi yerleri ele geçirmek istemişti.¹²⁴

Nureddin Mahmud ise, gittikçe güçlenen II. Kılıçarslan'ın güçlenmesine mani olmak için Dânişmendlileri destekliyordu. Bu nedenle II. Kılıçarslan'ın Yağıbasan'a karşı harekete geçmesini fırsat bilerek Rabân ve Anteb üzerine yürüyerek buraları işgal etti.¹²⁵ Diğer yandan Klikya Ermeni kralı II. Thoros'un kardeşi Stephan, 1156 yılında Maraş'a saldırdı.¹²⁶ Dolayısıyla II. Kılıçarslan Dânişmendlilerle barış yapıp, derhal güneyden gelen tehlikeleri bertaraf etmek için harekete geçti. Böylece babası I. Mesud zamanında, Zengîlerle yapılan anlaşma bozulmuş oldu. Ermeniler üzerine yürüyen II. Kılıçarslan, Göksun bölgesinde onları sıkıştırdı. Bunun üzerine Ermeni kuvvetlerini komuta eden Stephan, Elbistan civarındaki Pertus Kalesi'ni¹²⁷ Türklere bırakmak suretiyle II.

¹²¹ Solmaz, *a.g.t.*, s. 180; Kesik, *Dânişmendliler*, s. 125.

¹²² Bu mücadele esnasında Nureddin Mahmud Anteb, Dülük ve Merzibân'ı işgal etti. Bkz. Setton, *a.g.m.*, s. 512; Üremiş, *a.g.e.*, s. 106.

¹²³ Mecit, *a.g.e.*, s. 152.

¹²⁴ Cahen, *a.g.e.*, s. 32.

¹²⁵ Süryani Mihail, *Vekâyi-nâme*, s. 176; Papaz Grigor, *Zeyl*, s. 319.

¹²⁶ Abû'l-Farac, *Tarih*, II, s. 393; Çay, *a.g.e.*, s. 25; Üremiş, *a.g.e.*, s. 107.

¹²⁷ Honigman, *a.g.e.*, s. 61.

Kılıçarslan'ı barışa razı etti.¹²⁸ Bu şekilde Ermenilerle sulh sağlayan II. Kılıçarslan, daha sonra Nureddin Mahmud'a bir mektup yazarak ele geçirdiği yerleri iade etmesini istedi. Fakat Nureddin Mahmud mektuba cevap dahi vermedi. Bunun üzerine II. Kılıçarslan, 1157 yılında Kudüs Kralı, Antakya Kontu ve Ermeniler ile anlaşma yaparak Nureddin Mahmud aleyhine bir ittifak kurdu. Nureddin Mahmud'un kardeşi Nusretüddin Emir Mîrân'ı da yanına alarak harekete geçti ve Anteb'i tekrar ele geçirdi. Buradan Rabân üzerine yürüdü.¹²⁹ Bu sırada Nureddin Mahmud'a karşı Franklar da harekete geçmişti. Bu ittifak karşısında zor durumda kalan Nureddin Mahmud, 1157 yılında II. Kılıçarslan'dan özür dileyip, işgal ettiği yerleri Selçuklulara iade etti ve Halep'e çekildi.¹³⁰

Zengîlerlerle yapılan bu mücadele neticesinde, tıpkı Yağıbasan gibi, devletin iç sorunlarından ve taht kavgalarından istifade etmeye çalışan Nureddin Mahmud da bertaraf edilmiş oluyordu. 1157 yılına gelindiğinde, II. Kılıçarslan daha saltanatının ilk iki yılında, ülkesine yapılan iki düşmanca saldırıyı bertaraf edip, hâkimiyetini güçlendirmişti. Ancak onun bu başarısını gölgelendirecek olan olaylar silsilesi, bu sefer devletin batısından geldi.

II. Kılıçarslan, saltanatının ilk iki yılında (1155-1157) Bizans ile herhangi bir münasebette bulunmadı. Dânişmendliler, Zengîler ve Ermenilerle mücadele ederek, hâkimiyetini pekiştirdi. Fakat Türkmenler, Bizans sınırında akınlarına devam ediyordu.¹³¹ Bu yüzden İmparator I. Manuel Komnenos, hem kendi prestijini tekrar kuvvetlendirmek hem de güçlenen II. Kılıçarslan'a engel olmak amacıyla 1158 yılında yeni bir Doğu seferine çıktı. Fakat I. Manuel Komnenos'un asıl hedefi bölgede Bizans'ın nüfuzunu yeniden sağlamaktı. Bundan dolayı doğrudan Klikya Ermenileri ve Antakya Latin Prinkepliği üzerine yürüdü. İmparator geri dönüşünde dost topraklardan geçtiğini düşünüyordu.¹³² Anlaşılan II. Kılıçarslan seferin kendisine karşı yapılmadığını düşündüğünden, Bizans ordusunun tehlikesiz bir şekilde kendi topraklarından Kilikya bölgesine geçmesine izin verdi. Ermeniler ve Latinler üzerine harekete geçen imparator, bu iki siyasi oluşuma Bizans'ın yüksek hâkimiyetini kabul ettirdikten sonra Nureddin Mahmud'a karşı Rum-Ermeni-Latin ittifakı sağladı.¹³³ Ancak tam bu sırada Türkiye Selçuklularını Bizans'ın en büyük düşmanı olarak görmesinden

¹²⁸ Çay, *a.g.e.*, s. 26.

¹²⁹ Cahen, *a.g.e.*, s. 35; Üremiş, *a.g.e.*, s. 108-109.

¹³⁰ Çay, *a.g.e.*, s. 27-28.

¹³¹ Ali Sevim, *Anadolu'nun Fethi Selçuklular Dönemi*, Ankara 2000, s. 146-147.

¹³² Niketas, *Historia*, s. 75; Çay, s. 31.

¹³³ Kinnamos, *Historia*, s. 137-139; Abû'l-Farac, *Tarih*, II, s. 398; Çay, *a.g.e.*, s. 28-30.

dolayı, 1159 yılında II. Kılıçarslan aleyhine, Nureddin Mahmud'la da bir ittifak antlaşması yaptı.¹³⁴

I. Manuel Komnenos, II. Kılıçarslan'a karşı Dânişmendli melikleri Yağıbasan ve Zülkarneyn ile ittifak yapmaktan da çekinmedi. Bu ittifakın içinde Zünnûn da bulunmaktaydı. Ayrıca II. Kılıçarslan'ı tahtan indirmek için kardeşi Şahinşah'ı da ittifaka aldı.¹³⁵ Yağıbasan, 1157 yılında, Bizans'a ait olan Bafra ve Ünye'yi ele geçirmişti. Fakat Bizans ile ittifak için bu yerleri iade etti.¹³⁶ II. Kılıçarslan ise, bu ittifakı bozmak amacıyla teşebbüslerde bulundu. O ilk önce Bizans imparatoruna Bitinya emiri Süleyman'ı¹³⁷ göndererek antlaşma teklifinde bulundu. Fakat bunda başarılı olamayınca Yağıbasan'a Elbistan ve civarını bırakmak suretiyle, onu ittifaktan ayırmaya çalıştı.¹³⁸ Böylece 1160 yılında Yağıbasan ile II. Kılıçarslan arasında bir barış anlaşması sağlanmış oldu.

Yağıbasan ile II. Kılıçarslan'ın anlaşması çok kısa sürdü ve ilginç bir olayla bitti. II. Kılıçarslan, Erzurum Saltuklu hükümdarı İzzeddin Saltuk'un kızıyla nikâhlandı. Gelin, yüklü çeyizlerle Erzurum'dan Konya'ya doğru yola çıkmıştı. Bunu haber alan Yağıbasan, II. Kılıçarslan'a duyduğu düşmanlık nedeniyle yolda pusu kurup gelini ve çeyizi alıyordu. Sonra da II. Kılıçarslan'ın hanımını, yeğeni Zünnûn ile evlendirmek istedi. Ancak İslâm hukukuna göre, gelin II. Kılıçarslan ile nikâhlı olduğu için bu mümkün değildi. Kararında ısrarlı olan Yağıbasan din adamlarından çözüm bulmalarını istedi. Din adamları, gelinin ancak dininden dönmesi halinde nikâhının düşeceğini söylediler. Bunun üzerine gelin zorla dininden çıkarıldı ve sonra tekrar İslâm'a döndürüldü. Böylece II. Kılıçarslan'ın nikâhı düşmüş oldu ve gelin Zünnûn ile evlendirildi.¹³⁹ Bu olaya çok kızan II. Kılıçarslan, Yağıbasan üzerine yürüdü. İki hükümdar 1162 yılında karşı karşıya geldi ve aralarında savaş çıktı. Müttefikleri Bizans'tan destek alan Yağıbasan, II. Kılıçarslan'ı mağlub etti.¹⁴⁰ İşte bu olaydan sonra, II. Kılıçarslan'ın bir Bizans politikası geliştirdiği ve buna göre hareket ettiği söylenebilir. Aşağıda görüleceği

¹³⁴ Setton, a.g.m., s. 515; Cahen, a.g.e., s. 34; Çay, a.g.e., s. 31; Üremiş, a.g.e., s. 110.

¹³⁵ Turan, "Kılıç Arslan II", s. 144; Solmaz, a.g.t., s. 181; Üremiş, a.g.e., s. 111.

¹³⁶ Kesik, a.g.m., s. 144.

¹³⁷ Bu kişi II. Kılıçarslan döneminde Yukarı Menderes vadisine akınlar yapan bir uc beyi idi. Cahen, a.g.e., s. 35; Yinanç, a.g.e., s. 292.

¹³⁸ Süryani Mihail, *Vekayi-nâme*, s. 186; Papaz Grigor, s. 329; Turan, *Türkiye*, s. 201; Çay, a.g.e., s. 35;

¹³⁹ Faruk Sümer, "Saltuklular", *Selçuklu Araştırmaları Dergisi*, III, Ankara 1971, s. 413-414; Osman Turan, *Doğu Anadolu Türk Devletleri Tarihi*, İstanbul 1973, s. 16-17; ayrıca bkz. Cahen, a.g.e., s. 37.

¹⁴⁰ V. Gordlevski, *Anadolu Selçuklu Devleti*, çev. Azer Yaran, Ankara 1988, s. 50.

üzere, bu politikanın sonucu olarak I. Manuel Komnenos ile anlaşış, ittifakı dağıtmanın yollarını aramıştır.

Yağıbasan'ın, II. Kılıçarslan'ın hanımını zorla kaçırmayı olayı ise tamamen siyasi bir özelliğe sahiptir. Anlaşılan Yağıbasan, sıhrî akrabalık yoluyla Saltuklu-Türkiye Selçukluları ittifakının kurulmasına engel olmak istiyordu. Saltuklular'ın desteğini alan II. Kılıçarslan, Yağıbasan'ı zor durumda bırakabilirdi. O dönemde Saltuklular, Sökmenliler ve Bitlis ve Erzen beyi Fahrüdevle Devletşah birbiri ile müttefik idi. Gürcüler üzerine seferler yapıyorlardı.¹⁴¹ Bu durumda II. Kılıçarslan'ın da, Doğu Türk hükümdar ve beylerinin desteğini alması söz konusuydu. Bu evliliğin getireceği siyasi kazanımlar, Yağıbasan'ın aleyhine idi. Bu yüzden hile ve zor kullanarak bu evliliğin gerçekleşmesine mani olduğu görülüyor.

C. II. Kılıçarslan'ın Bizans Politikası

1. II. Kılıçarslan'ın İlk Tahta Çıktığında Bizans Politikasının Şekillenmesi

II. Kılıçarslan'ın öncelikli hedefi Dânişmendliler ve Zengîlere karşı olmuştur. Bu yüzden seleflerinin tam tersi bir Bizans politikası güttüğü söylenebilir. Hatta Miryokefalon Savaşı'na giden sürece kadar onun Bizans'la ciddi bir çatışması olmadı. Bizans hudutlarına Türkmenler akınlarda bulundu. Aşağıda görüleceği gibi 1162 yılına kadar Türkmenlerin Bizans topraklarına yaptıkları taarruzların sorumluluğunu dahi kabul etmedi. II. Kılıçarslan'ın Bizans'a yönelik gaza ve cihat anlayışına dayanan bir politikasının olmadığını 1162 anlaşmasına kadar geçen süre içinde meydana gelen Türkiye Selçukluları-Bizans ilişkileri etrafında görmek mümkündür.

II. Kılıçarslan, kendisine karşı kurulan ittifaka kadar Bizans ile, başka bir devlet aleyhine olabilecek bir anlaşma da yapmadı. O sadece I. Manuel Komnenos'un Kilikya seferi için Türkiye Selçuklu topraklarından geçme talebine izin vermişti. Çünkü bu hareketin kendine karşı yapılmadığını düşünüyordu. Fakat Manuel'in kendine karşı Nureddin Mahmud ile antlaşma yaptığını öğrenince, imparatorun geri dönüşünde, Selçuklu topraklarından rahatça geçmesine müsaade etmedi. Hâlbuki Bizans ordusu, yapılan saldırmazlık anlaşması gereği güneye inerken Selçuklu topraklarından rahatlık ve sükûnet içinde geçmişti.¹⁴²

¹⁴¹ Bkz. Abdülkerim Özaydın, "Saltuklular", *DİA*, XXXVI, İstanbul 2009, s. 54-55; Sümer, a.g.m., s. 409-411; ayrıca bkz. İbrahim Tellioglu, *XI-XIII. Yüzyıllarda Türk-Gürcü İlişkileri*, Trabzon 2009, s. 87-90.

¹⁴² Niketas, *Historia*, s. 75.

I. Manuel Komnenos, Kilikya seferindeyken, hapiste bulunan kuzeni Andronikos Komnenos'un¹⁴³ kaçtığını öğrendi. Derhal geri dönmek için harekete geçti. II. Kılıçarslan ile yaptığı dostluk anlaşmasına güvenen I. Manuel Komnenos, geri dönüşte sorun yaşamayacağından o kadar emindi ki, ordusunun büyük bir kısmını terhis edip, herkesin istediği yere gitmesine izin verdi.¹⁴⁴ Fakat Türkiye Selçuklularına karşı kurulan ittifaktan haberdar olan II.Kılıçarslan Bizans ordusunun topraklarından geçmesine karşı çıktı. Buna rağmen I. Manuel Komnenos, geri adım atmadı. Bu tutum ve ısrarının bedelini de çok ağır ödedi. Türkmenler ilk önce Larende¹⁴⁵ ve sonra Kütahya yakınlarında olmak üzere, iki defa Bizanslıları ağır bir yenilgiye uğrattı.¹⁴⁶ Bizans ordusu 2000¹⁴⁷ ila 12.000 kişi arasında asker ve 20.000 at kaybetti.¹⁴⁸

Türkmenlerin saldırılarıyla ölen askerlerin sayısı ve meydana gelen maddî zayıf göz önüne alındığında, I. Manuel Komnenos'un hissettiği intikam ve öfke duygusu tahmin edilebilir. Diğer yandan kendi aleyhine ittifak kurulmasından rahatsız olan II. Kılıçarslan'ın yaptığı ise imparatoru cezalandırmaktan ibaretti. Bu iş için de, Türkiye Selçuklu ordusu değil, zaten çoğunluğu Bizans sınırına sürekli akınlar yapan ve genellikle kendi başlarına buyruk hareket eden Türkmenler¹⁴⁹ kullanılmıştı. Anlaşılan II. Kılıçarslan, Anadolu siyasi birliğini kurmak için uğraştığı bu dönemde, Bizans ile bir anlaşmazlığın ve çatışmanın içine girmek istemiyordu.

I. Manuel Komnenos, kendisine karşı düzenlenen darbe girişimini engelledi ve derhal Türklerden intikam almak için harekete geçti (1159). Çanakkale üzerinden Anadolu'ya giren I. Manuel Komnenos, Sarısu ve Porsuk Çayı'ndan

¹⁴³ Kinnamos, *Historia*, s. 170.

¹⁴⁴ Niketas, gös.yer.

¹⁴⁵ Larende (Karaman), Ermeni Krallığının sınırında olduğu için Türkiye Selçuklularının uc bölgesiydi. Fuad Köprülü, *Osmanlı Devleti'nin Kuruluşu*, Ankara 1991, s. 77; Kesik, *At Üstünde Selçuklular*, s. 42.

¹⁴⁶ Kinnamos, *Historia*, s. 139-140; Çay, *a.g.e.*, s. 31; Yusuf Ayönü, *Selçuklular ve Bizans*, Ankara 2014, s. 148-149. (Bu savaşla ilgili Niketas, Manuel'i aceleci, tedbirsiz, düşüncesiz ve uzağı görememekle suçlar. Yine onun belirttiğine göre Manuel, ölü sayısının çokluğunu görünce, duyduğu acı yüzünden dizlerini dövmüş, dişlerini gıcırdatıp, inleyerek gözyaşına boğulmuş ve intikam duygusu içinde İstanbul'a gitmiştir. Niketas, Türkleri de dostluğa aykırı davranmakla eleştirir. Bkz. Niketas, gös. yer).

¹⁴⁷ Papaz Grigory, *Zeyl*, s. 326.

¹⁴⁸ Kinnamos, *Historia*, s. 140; Ayönü, *a.g.e.*, s. 150.

¹⁴⁹ Göçebe Türkmenlerin faaliyetleri hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Köprülü, *a.g.e.*, s. 46-47; Kaymaz, *a.g.e.*, s. 18-20.

geçerek Dorylaion'a ulaştı.¹⁵⁰ Burası Türkmenlerin yoğun bir şekilde Bizans'a karşı akınlar düzenlediği bir bölgeydi. İmparator burada bir Bizans birliğini önlerine çıkan her şeyi yağmalamak üzere gönderdi. Kendi de yüksek bir tepeye çıkarak, savaşı bizzat idare ettiği izlenimi vermek için imparatorluk borazanlarının çalınmasını emretti. Fakat istediği neticeyi alamadı. Birlikleri, Türkler karşısında zor duruma düştü. I. Manuel Komnenos yardıma gitti ve Türkleri geri püskürtmeyi başardı. Bu küçük karşılaşmada Türk savaşçılardan bir kısmını tutsak etti. Fakat kışın şiddetli geçeceğini düşündüğünden başkentine döndü.¹⁵¹ Ancak I. Manuel Komnenos'un 1159 seferinde de ağır kayıplar verdiği bilinmektedir. Çünkü Türkler, gece baskın yapıp gündüz çekiliyorlardı. Bununla da kalmayıp, Bizans ordusunun çekilmesinin hemen sonrasında Isparta ve Denizli yörelerine kadar akınlarda bulundular.¹⁵²

I. Manuel Komnenos bu seferle Bizans hudut hattına sürekli saldıran Türkmenleri te'dip etmek istemişti. Büyük bir orduyla harekete geçtiği ve Anadolu eyaletlerinde kendine bağlı idarecilere mektuplar yazıp, her birinin buldukları bölgeden Türklerin topraklarına saldırmasını istediği söylenen¹⁵³ imparatorun, böyle geniş çaplı bir seferi sadece Eskişehir yakınlarındaki Türkmenlerle sınırlı tutması, onun sadece, hem dönüş yolunda ordusunun başına gelenlerin intikamını almak hem de Bizans hudut bölgelerini taciz eden Türkmenlere gözdağı vermek amacı içinde olmasıyla açıklanabilir. II. Kılıçarslan'ın ise gazaya dayalı bir Bizans politikası olmadığı için Türkmenlerin davranışlarından kendini sorumlu tuttuğunu düşünmek mümkün değildir. Bu yüzden imparatorun bu seferine karşı herhangi bir karşı birlik göndermemiş olmasıdır.

1161 yılında I. Manuel Komnenos, Türkler üzerine tekrar bir sefer düzenledi. Ordusunu Sırbistan birlikleri, Latin Şövalyeleri ve Haçlı kabileleri ile güçlendirdi. Bu defa Eskişehir üzerinden değil Alaşehir bölgesinden harekete geçti.¹⁵⁴ İmparator Menderes havzası boyunca ilerlemekte idi. Türkler, Bizans ordusunun ani saldırıları karşısında ilk an da zor durumda kalsalar da, kısa sürede toparlanıp karşı koydular. II. Kılıçarslan ise, I. Manuel Komnenos'un İstanbul'da olduğunu düşünüyordu. Saldırı haberini alır almaz, kuvvetlerini Bizans ordusunu karşılamak için harekete geçirdi.¹⁵⁵ Bitinya beyi Süleyman ve Hıristiyan

¹⁵⁰ Demirkent, a.g.m., s. 58.

¹⁵¹ Kinnamos, *Historia*, s. 140-141; Turan, *Türkiye*, s. 200; Çay, s. a.g.e., 32; Ayönü, a.g.e., s. 151.

¹⁵² Turan, "Kılıç Arslan II", s. 144; Çay, a.g.e., 33.

¹⁵³ Kinnamos, *Historia*, s. 140; Ayönü, gös.yer.

¹⁵⁴ Kinnamos, *Historia*, s. 146; Çay, gös.yer; Ayönü, a.g.e., s. 154.

¹⁵⁵ Ayönü, a.g.e., s. 152.

bir Türk olduğu bilinen Poupakis, imparatora karşı direndiler. Bizans ordusuna pusu kurup, baskınlarla ağır zayıatlar verdirdiler. Zor durumda kalan I. Manuel Komnenos'un İstanbul'a dönmesiyle birlikte Türkler, Fileta (Dodurga)'yı ele geçirip, aniden Denizli'ye saldırıp, şehir ahalisini esir ettiler.¹⁵⁶

Böylece I. Manuel Komnenos, Türkler üzerine yaptığı ikinci seferinde de başarısız oldu. Bizans ordusu, doğrudan Türkiye Selçuklu ordusu ile karşılaşmıyor, uc Türkmenlerinin baskın ve huruç hareketleriyle zor duruma düşüyordu. II. Kılıçarslan ise Kilikya seferi dönüşünde dostluk anlaşmasını bozmakla suçlanıyordu. Bir de buna, II. Kılıçarslan'ın Türkmenlerin Bizans topraklarına karşı akınlarına sessiz kalması eklenince, imparatorun Türkiye Selçuklularına karşı güçlü bir ittifak kurma yoluna gittiği görülüyor. II. Kılıçarslan'ın Bizans'la anlaşma teşebbüslerinde bulunduğu yukarıda ifade edilmişti. Eğer o, aleyhine yapılan ittifaktan önce bir Bizans politikası belirleyip, Türkmenlerin Bizans topraklarına taarruzlarını engellemiş olsaydı, muhtemelen I. Manuel Komnenos, onun dostluk ve ateşkes tekliflerine olumlu cevap verecekti.

Türkmenlerin saldırılarını askerî seferlerle durduramayacağını anlayan Manuel, siyasi bir strateji ile II. Kılıçarslan'a karşı ittifak kurdu. İlk olarak Suriye'deki Franklarla anlaştı. Ardından Dânişmendli Yağıbasan'la bir ittifak anlaşması yaptı. II. Kılıçarslan'ın Çankırı ve Ankara meliki olan kardeşi Şahinşah'ı da, taht kavgasında destekleyeceği vaadiyle ittifaka dâhil etti. Dânişmendlilerin Kayseri meliki Zünnûn ile Malatya hâkimi Zülkarneyn de Türkiye Selçuklu topraklarından pay alma vaadiyle anlaşmaya katıldı.¹⁵⁷ Zaten Nureddin Mahmud ile 1159 yılında bir anlaşma yapılmıştı.¹⁵⁸ Böylece 1161 yılında Türkiye Selçuklu sultanı II. Kılıçarslan'a karşı güçlü bir birlik oluşturulmuş oldu. Müttetikler için anlaşmanın ilk sonuçları, 1161 yılında Bizans'tan destek alan Yağıbasan'ın II. Kılıçarslan'ı mağlup etmesiyle alındı.¹⁵⁹

Zor durumda kalan II. Kılıçarslan, Bitinya beyi Süleyman aracılığıyla I. Manuel Komnenos'a barış teklifinde bulundu. O, anlaşma halinde elinde bulunan Bizanslı esirleri serbest bırakacağını bildiriyordu.¹⁶⁰ Fakat imparator bu teklifi

¹⁵⁶ Kinnamos, *Historia*, s. 144; ayrıca bkz. Çay, *a.g.e.*, s. 34. Ayönü, *a.g.e.*, s. 153.

¹⁵⁷ Kinnamos, *Historia*, s. 145; Niketas, *Historia*, s. 67; Turan, *Türkiye*, s. 227; Çay, *a.g.e.*, aynı yer; Ayönü, aynı yer.

¹⁵⁸ Bkz. Kinnamos, aynı yer; Turan, *Türkiye*, s. 226.

¹⁵⁹ Bkz. Yinanç, *a.g.e.*, s. 197; Solmaz, *a.g.t.*, s. 182.

¹⁶⁰ Cahen, *a.g.e.*, s. 36.

kabul etmedi.¹⁶¹ Bunun üzerine II. Kılıçarslan, Yağıbasan'a Elbistan ve yöresini bırakarak, onu ittifaktan koparmaya çalıştı. Fakat bunda da başarılı olamadı.

Kinnamos, *Historia* isimli kronoğünde, II. Kılıçarslan'ın Dânişmendli meliki Yağıbasan tarafından yenilgiye uğratılmasının ardından I. Manuel Komnenos ile anlaşmak için barış teklifinde bulunduğunu yazmaktadır. Buna göre itibar kaybına uğrayan II. Kılıçarslan, imparatorun daha önce Filistin üzerine gönderdiği Ioannes Kontostephanos komutasındaki birliklerin geri dönüşte 22.000 kişilik Selçuklu kuvvetini mağlup etmesiyle derhal ağır şartlar içeren bir barış teklifinde bulunmuştur.¹⁶² II. Kılıçarslan şu teklifler de bulunuyordu:

- 1- Gerektiğinde Bizans İmparatorluğu'na yardımcı kuvvetler gönderilmesi.
- 2- Sultanın izni olmadan hiçbir Türk'ün Bizans topraklarına ayak basmaması.
- 3- Bizans topraklarına yapılacak her saldırıya karşı Bizans İmparatorluğu'nun yanında yer alınması.
- 4- Daha önce Bizans'ın elinden alınan şehirlerin iade edilmesi.¹⁶³

Anlaşmak için öne sürülen teklifler incelendiğinde, II. Kılıçarslan'ın ne kadar zor durumda kaldığı görülmektedir. Artık, I. Mesud'un saltanatı boyunca elde ettiği kazanımlar ortadan kalkmış, Türkiye Selçuklularının birliği parçalanmış, Dânişmendlilerle ve Zengîlerle yapılan anlaşmalar son bulmuştu.

II. Kılıçarslan'ın, babası zamanındaki Türkiye Selçuklularının siyasi ve hukukî üstünlüğünü kaybetmiş olması, Dânişmendlilerle ve kardeşi ile yaptığı mücadelede güçlü bir itifakla karşılaşması ve Türkmenlerin kontrol altına alınmasının gecikmesi gibi nedenler Bizans-Türkiye Selçukluları ilişkilerini doğrudan etkilemiştir. Bununla birlikte, zor durumda kalan II. Kılıçarslan, Bizans'la anlaşmaya dayalı bir politika belirlemiştir. Buna göre Bizans'ın ittifaktan ayrılması, II. Kılıçarslan'ın yeniden hâkimiyetini sağlaması için bir çıkış yoluymuştu. Nitekim II. Kılıçarslan, Bizans politikasını mücadele temelinde değil, barış doğrultusunda belirledi ve hemen harekete geçti.

2. II. Kılıçarslan'ın İstanbul Ziyareti ve 1162 Anlaşması

II. Kılıçarslan, Türkiye Selçukluları aleyhine kurulan ittifakı bozmak ve yeniden Anadolu hâkimiyetini sağlamak amacıyla 1162 yılında, yanında Nureddin Mahmud'un kardeşi olan müttefiki Nusretüddin Emir Mîrân olduğu

¹⁶¹ Kinnamos, *Historia*, s. 146; Turan, *Türkiye*, s. 227; Çay, *a.g.e.*, s. 35.

¹⁶² Kinnamos, *Historia*, s. 145-146.

¹⁶³ Cahen, *gös.yer*; Çay, *a.g.e.*, s. 36; Ayönü, *a.g.e.*, s. 154.

halde, 1000 kişilik maiyeti ile birlikte İstanbul'a gitti.¹⁶⁴ Sultan burada dostça karşılandı. Bizans kaynağı Niketas'a göre I. Manuel Komnenos, sultanın orada bulunmasından memnundu. Buna mukabil II. Kılıçarslan, imparatorun hiçbir isteğini karşılıksız bırakmayan konukseverliğinden etkilenmişti ve Doğu'daki durumunu güçlendireceği ve ününü yükselteceği umuduna kapılmıştı.¹⁶⁵

Sultan II. Kılıçarslan, İstanbul'da kaldığı müddetçe I. Manuel Komnenos tarafından sürekli ilgi gördü. Adına ziyafetler, at yarışları ve çeşitli eğlenceler düzenlendi.¹⁶⁶ Ayrıca her gün iki kez altın tabaklarla yemekler ikram ediliyor ve bu tabaklar sultana hediye olarak veriliyordu.¹⁶⁷ İmparator zenginliğini ve ihtişamını göstermek için sarayının salonlarına, hediye etmeyi düşündüğü bir çok altın ve gümüş sikke, muhteşem giysiler, gümüş vazolar ve altın kadehler, değerli zarif kumaşlar ve diğer seçkin mücevherleri sıralayıp, sultana armağan ediyordu.¹⁶⁸ II. Kılıçarslan'ın ziyaretinin Bizans imparatoru ve saray çevresinin gururunu okşadığı şüphesizdir. Bu yüzden I. Manuel Komnenos, bu önemli konuğu için bir geçit töreni düzenlemek istemiştir. Ancak bu sırada meydana gelen bir deprem, törenin iptal edilmesine neden olmuştur.¹⁶⁹ II. Kılıçarslan'ın ziyareti Bizans için bir uğursuzluk sayılmıştır.¹⁷⁰

II. Kılıçarslan'ın seçkin bir misafir olarak ağırlanıp, değerli hediyelere mazhar olması, İstanbul'da kaldığı yaklaşık 80 gün boyunca¹⁷¹ devam etmiş olmalıdır. Bu misafirlik, yapılan bir anlaşma ile son buldu. Bu anlaşma hem II. Kılıçarslan hem de yanında bulunan emirler tarafından garanti ediliyordu.¹⁷² Esasında bu durum, Kinnamos tarafından kaydedildiği görülen, tarafların daha önce yapmış olduğu anlaşmaya ilaveler eklenmesinden ibaretti. Buna göre:

¹⁶⁴ Niketas, *Histori*, s. 67; Kinnamos, *Historia*, s. 149; Süryani Mihail, *Vekayı-nâme*, s. 190-191; Papaz Grigor, *Zeyl*, s. 334; Turan, *Türkiye*, s. 201; Çay, *a.g.e.*, s. 37; Ayönü, *a.g.e.*, 155.

¹⁶⁵ Niketas, *Historia*, s. 81.

¹⁶⁶ Turan, *Türkiye*, s. 227; Ayönü, *a.g.e.*, s. 158.

¹⁶⁷ Abû'l-Farac, *Tarih*, II, s. 399; Çay, gös.yer.

¹⁶⁸ Niketas, *Historia*, s. 83; Papaz Grigor, *Zeyl*, s. 334.

¹⁶⁹ Kinnamos, *Historia*, s. 150; Niketas, *Historia*, s. 67;

¹⁷⁰ Bizans kaynaklarının verdiği bu bilgiden anlaşıldığı gibi, Bizans'ın daha sonra yaşayacağı başarısızlıklar, talihsiz olaylarla örtülmeye çalışılmakta, Tanrı'nın takdirine veya lanetine yorumlanmaktadır. Çünkü II. Kılıçarslan bu ziyaretinden sonra Anadolu'da üstünlüğünü sağlamış ve Bizans ile Miryokefalon'da karşılaşmış idi. Bundan dolayı Bizans kroniklerinde onun gelişinin Bizans için uğursuzluk getirdiği anlatılmak istenmiştir. Nitekim II. Kılıçarslan'ın başarısı Niketas tarafından *talihin lütfuna mazhar* olarak belirtilmiştir. (Bkz. Niketas, *Historia*, s. 84).

¹⁷¹ Süryani Mihail, *Vekayı-nâme*, s. 188; Çay, *a.g.e.*, s. 39.

¹⁷² Cahen, gös.yer.

1. Selçuklu sultanı ömrü boyunca imparatora düşman olanlara düşman, dost olanlara dost olacaktır.

2. Ele geçirdiği Bizans şehirlerini, özellikle Sebast¹⁷³ ve çevresini iade edecektir.¹⁷⁴

3. Ele geçireceği şehirlerden daha büyük ve daha önemli olanları imparatora verecektir.

4. Düşmanların hiçbiri ile imparator izin vermedikçe barış yapmayacaktır.

5. Gerektiğinde müttefik olarak Bizanslıların yanında yer alacak ve mücadele ister doğu da ister batı da olsun tüm ordusu ile gelecektir.¹⁷⁵

6. Selçuklu Devleti'ne bağlı Türkmen toplulukları Bizans topraklarına zarar verdiğinde onları cezalandıracaktı.¹⁷⁶

Görüldüğü gibi II. Kılıçarslan çok ağır şartlar taşıyan bir anlaşma ile İstanbul'dan ayrılıyordu. Onun Bizans politikasının şekillendiğini gösteren en önemli madde Bizans'a sürekli akınlarda bulunup, yağma ve baskın faaliyetleri yapan Türkmenlerin sorumluluğunu üstüne almasıdır. Sultan bu madde ile Türkmenlerin hareketlerini sonlandırmayı vaad ediyordu. Ancak Türkmenler ele avuca gelen bir siyasi oluşum içinde değillerdi. Bağımsız hareket etmeyi şiar edinen Türkmenler zaptı rapt altına alınana kadar bu vaad gerçekleşmedi.

II. Kılıçarslan'ın 1162 anlaşmasıyla yaptığı, fiili Bizans politikasını resmî bir hale getirmekten ibarettir. Zaten daha İstanbul'a gitmeden önce Bizans'a karşı bir askerî faaliyetin içinde bulunmayacağını Bitinya emiri Süleyman vasıtasıyla imparatora iletmişti. İmparatorun, sultanın İstanbul'da bulunduğu sırada ona gösterdiği misafirperverlik ve olumlu tavırlar da, II. Kılıçarslan'ın kendisine yönelik düşmanca bir niyetinin olmadığını farkında olmasından kaynaklanmış görünmektedir. II. Kılıçarslan, bu ziyareti esnasında Doğu'ya özellikle, haçlılara karşı mücadelesinde büyük prestij kazanan Nureddin Mahmud üzerine yürüyeceğine dair niyetini söylemiş olmalıdır. O günün İslâm dünyası için bir kahraman olan Nureddin Mahmud'a karşı bir harekette bulunmak istemesi, muhtemelen I. Manuel Komnenos'un siyasi emelleri için isabetli idi.

¹⁷³ Sebast bölgesi, O. Turan'a göre Sivas bölgesidir. (bkz. Turan, "Kılıç Arslan II", s. 690), A. Çay'a göre Uşak yakınlarındaki Sivashlı'dır. (bkz. Çay, *a.g.e.*, s. 40), Ayönü'ne göre ise Selçuklu-Bizans sınırının itilafı olduğu ve yoğun Türkmen faaliyetlerinin bulunduğu Karia bölgesinde bir şehirdir (bkz. Ayönü, *a.g.e.*, s. 160). Ayrıca bkz. Ramsay, *a.g.e.*, s. 148.

¹⁷⁴ Niketas, gös.yer.

¹⁷⁵ II. Kılıçarslan 1167 yılında Macarlara karşı gönderdiği kuvvetlerle bu şartı yerine getirmişti. Cahen, *a.g.e.*, s. 40.

¹⁷⁶ Kinnamos, *Historia*, s. 151.

3. II. Kılıçarslan'ın Anadolu'da Selçuklu Hâkimiyetini Tekrar Kurması

II. Kılıçarslan kendisine karşı kurulan ittifakı üçüncü yılında bölmeyi başardı. 1162 anlaşmasıyla resmîleştirdiği Bizans politikasının kazanımlarını elde etmeye başladı. Kendini zor durumda bırakan Dânişmendli meliki Yağıbasan, Nureddin Mahmud ve bunların müttefiklerine karşı harekete geçti.¹⁷⁷ İlk ve öncelikli hedefi Yağıbasan oldu. Bunun için müttefikleri olan Hısn-ı Keyfâ Artuklu hükümdarı Kara Arslan, Mardin Artuklu hükümdarı Necmeddin Alpi, Erzen ve Bitlis emiri Fahreddin Devletşah birlik olup önce Malatya'yı zaptedip sonra Yağıbasan'a karşı Sivas üzerine yürüdüler.¹⁷⁸

II. Kılıçarslan ve müttefiklerine karşı tutunamayacağını anlayan Yağıbasan, damadı olan, sultanın kardeşi Şahinşah'la işbirliği yapmak için Çankırı'ya gitti. Burada II. Kılıçarslan'a karşı bir ittifak yaptı. Fakat ülkesine dönmek üzere iken ansızın vefat etti (1164).¹⁷⁹ Böylece Dânişmendlilerin en önemli merkezi Sivas şehri, Türkiye Selçuklularının hâkimiyetini tanıdı. II. Kılıçarslan ise, Yağıbasan gibi uzun yıllar kendisini uğraştıran, aleyhine faaliyetlerde ve ittifaklarda bulunan önemli bir hasmından kurtulmuş oldu.

Yağıbasan'ın ölümü ile II. Kılıçarslan, kardeşi Ankara ve Çankırı meliki Şahinşah üzerine yürüdü. Ona ait tüm bölgeleri ele geçirdi.¹⁸⁰ Daha sonra Dânişmendlilerin elinde olan Tohma Suyu vadisi, Darendе, Elbistan ve Gedük vadilerini 1165 yılında ülkesine kattı. Harekâtına devam ederek Nureddin Mahmud tarafından işgal edilen Maraş, Göksun ve Behisni'yi 1166/1167 yılında geri aldı.¹⁸¹ Müttefikleri iken hasmı haline gelen Zünnûn'undan 1169 yılında Kayseri ve Zamantı bölgesini zaptetti.¹⁸² Zünnûn ve melik Şahinşah çareyi Nureddin Mahmud'a sığınmakta buldular.¹⁸³

II. Kılıçarslan'ın Anadolu siyasi hâkimiyetini yeniden tesis etme yönündeki faaliyetlerinde, sıra Dânişmendlilerin diğer bir kolu Malatya şehrine geldiğinde, bu kez olaylara Halep emiri Nureddin Mahmud dâhil oldu. Çünkü Dânişmendlilerin Malatya hâkimi Zülkarneyn ölünce yerine küçük yaştaki oğlu

¹⁷⁷ Süryani Mihail, *Vekayi-nâme*, s. 190; Çay, *a.g.e.*, s. 41.

¹⁷⁸ Çay, *a.g.e.*, s. 42; Kesik, *a.g.m.*, s. 146; Üremiş, *a.g.e.*, s. 115.

¹⁷⁹ Solmaz, *a.g.t.*, s. 185; Üremiş, *a.g.e.*, s. 116.

¹⁸⁰ Abû'l-Farac, *Tarih*, II, s. 406; Cahen, *a.g.e.*, s. 37.

¹⁸¹ Anonim Selçuknâme, s. 37; Setton, *a.g.m.*, s. 517; Çay, *a.g.e.*, s. 43.

¹⁸² Süryani Mihail, *Vekayi-nâme*, s. 206; Anonim *Selçukname*, s. 25; Solmaz, *a.g.t.*, s. 175.

¹⁸³ Süryani Mihail, *Vekayi-nâme*, s. 192; Üremiş, *a.g.e.*, s. 117.

Muhammed geçmişti.¹⁸⁴ Fakat memleketini iyi yönetemediği için tahttan indirilince¹⁸⁵ sırasıyla kardeşi Ebu'l Kasım ve diğer kardeşi Feridun Malatya emiri oldular. Muhammed de II. Kılıçarslan'ın yanına gitti. Kardeşlerinden intikam için sürekli II. Kılıçarslan'ı Malatya seferi için teşvik ediyordu. Ayrıca II. Kılıçarslan da Anadolu'daki hâkimiyetini pekiştirmek istiyordu. Bu amaçla 1173 baharında Malatya üzerine harekete geçti. Tecrübesiz olan Feridun, şehri yönetmesi için Harput beyi Hadım Sadeddin'i çağırmişti. Bu emir, şehri II. Kılıçarslan'a karşı gayretle savundu ve onu Kayseri'ye dönmeye mecbur etti. Sultan geri dönüşte şehir ahalisinden 12.000 erkeği Kayseri'ye getirdi. Feridun da bu sırada Nureddin Mahmud'a sığındı.¹⁸⁶

II. Kılıçarslan'ın tüm hasımlarının Nureddin Mahmud'a sığındığı görülüyor. O Haçlılara karşı yaptığı mücadeleden dolayı şöhretli bir konumda idi. Ünü İslâm ülkelerine yayılmıştı. O bu haliyle, II. Kılıçarslan'ın doğal düşmanı idi. Çünkü o, hem siyasi bütünlüğe sahip bir Türkiye Selçuklu Devleti'ni kendisine karşı tehlikeli görüyor hem de konumu ve başarıları gereği kendini üstün sayıyor olmalıydı. Bu yüzden II. Kılıçarslan'ın düşmanlarını himaye etmekle kalmadı, ona karşı harekete geçti.

Nureddin Mahmud, II. Kılıçarslan'a karşı Dânişmendlilerin, Mardin ve Harput Artuklularının, Kilikya Ermenilerinin, sultanın kardeşi Şahinşah'ın ve amcası Göksun beyi Gök Arslan'ın dâhil olduğu bir ittifak kurdu (1171).¹⁸⁷ Müttefik kuvvetler Sivas Dânişmendli hâkimi İsmail'in emrine gönderildi ve Nureddin Mahmud, II. Kılıçarslan'a bir mektup yazarak şu taleplerde bulundu: a) Dânişmendli Zünnûn'un toprakları iade edilmeli, b) Şahinşah'ın tutsak olan çocukları serbest bırakılmalı, c) Malatya bölgesinden göçürülen halk geri yerlerine gönderilmeli.¹⁸⁸ II. Kılıçarslan, elçilere, toprak dışındaki istekleri uygun gördüğünü bildirip, ele geçirdiği yerleri vermeyi reddetti. Bunun üzerine 1172 yılında müttefikler Sivas'tan Kayseri üzerine harekete geçtiler ve Nureddin Mahmud da Merzibân, Maraş, Göksun ve Behisni'yi işgal etti.¹⁸⁹

II. Kılıçarslan ve Nureddin Mahmud arasında üstünlük anlaşmazlığı devam ederken, Sivas ve çevresinde büyük bir kıtlığın meydana gelmesiyle, Sivas halkı isyan edip Zünnûn'u Sivas'a davet ettiler. Nureddin Mahmud'un yardımını alan Zünnûn Dânişmendlilerin Sivas kolunun başına geçerek, 2. defa hükümdar oldu

¹⁸⁴ Süryani Mihail, *Vekayi-nâme*, s. 211; Solmaz, *a.g.t.*, s. 197.

¹⁸⁵ Abû'l-Farac, *Tarih*, II, s. 409; Cahen, *a.g.e.*, s. 38; Solmaz, aynı yer.

¹⁸⁶ Abû'l-Farac, *Tarih*, II, s. 410; Çay, *a.g.e.*, s. 44; Üremiş, *a.g.e.*, s. 118.

¹⁸⁷ Cahen, *a.g.e.*, s. 38; Çay, *a.g.e.*, s. 45; Üremiş, *a.g.e.*, s. 119.

¹⁸⁸ Süryani Mihail, *Vekayi-nâme*, s. 224.

¹⁸⁹ Süryani Mihail, *Vekayi-nâme*, s. 227; Çay, s. 45-46; Üremiş, *a.g.e.*, s. 120.

(1173-1175).¹⁹⁰ Bu durum karşısında II. Kılıçarslan derhal harekete geçti. Fakat Nureddin Mahmud'un ülkesini işgal ettiğini haber alınca Elbistan bölgesine yöneldi. İki ordu 1173 yılında Ceyhun Nehri'nin karşı kıyılarında konumlandı. II. Kılıçarslan, Nureddin Mahmud'a meselenin barış yoluyla çözülmesini teklif eden bir elçi gönderdi. Bu sırada, kışın şiddetinden kıtlık tehlikesi baş göstermiş ve Haçlılar da¹⁹¹ saldırıya geçmişti.¹⁹² Bundan dolayı Nureddin Mahmud barış teklifini kabul etti ve buna göre Nureddin Mahmud Anadolu'da ele geçirdiği tüm yerleri teslim edecek, buna mukabil II. Kılıçarslan, Zünnûn'un Nureddin Mahmud'un himayesinde Sivas'ta hâkimiyet kurmasını ve yine onun adına şehirde bir ordu bulundurulmasını kabul edecekti.¹⁹³

II. Kılıçarslan, 1174 yılında Nureddin Mahmud'un ölümüyle birlikte Anadolu'daki hâkimiyetini ve üstünlüğünü tam anlamıyla sağlama fırsatı buldu. Zünnûn üzerine yürüyerek, Sivas, Tokat, Niksar ve Amasya'yı ele geçirdi. Böylece 1175 yılı itibarıyla Dânişmendlilerin Sivas kolu da ortadan kaldırıldı.¹⁹⁴ Nureddin Mahmud gibi güçlü ve şöhretli bir hâmiden mahrum kalan Zünnûn ve II. Kılıçarslan'ın kardeşi Şahinşah, I. Manuel Komnenos'a sığınıp, onun desteği ile kaybettikleri yerleri geri almak istediler.¹⁹⁵ İmparator, Gabras adlı komutanını 30.000 kişilik kuvvetle Amasya ve Niksar'a üzerine gönderdi.¹⁹⁶ Fakat bu teşebbüs sonuçsuz kaldı. I. Manuel Komnenos'un bu davranışı 1162 anlaşmasının ihlali anlamına geliyordu. Diğer yandan da Türkmenlerin Bizans sınırına akınlara devam ettiği görülmektedir. II. Kılıçarslan ise Bizans ile olan ilişkilerinde, yine Anadolu merkezli bir politika izliyordu.

D. II. Kılıçarslan'ın Bizans Politikasının Sonuçları ve Değerlendirme

II. Kılıçarslan, Bizans ile yapmış olduğu anlaşmayı takip eden 10-12 yıl içinde Anadolu'da siyasi hâkimiyetini güçlü bir şekilde tesis etmeyi başardı. 1162 anlaşması taraflardan sadece II. Kılıçarslan'a yaradı. Bu anlaşmanın geçerliği

¹⁹⁰ Abû'l-Farac, *Tarih*, s. 414; Niğdeli Kadı Ahmed, *Veledü'ş-şefik*, s. 440; Solmaz, *a.g.t.*, s. 190.

¹⁹¹ A. Çay, o sıra II. Kılıçarslan'ın harekete geçmesiyle aynı tarihte başlayan Haçlı seferlerinin nedenini II. Kılıçarslan'la Haçlılar arasında bir anlaşma olduğu şeklinde yorumlamaktadır. Bkz. Çay, *a.g.e.*, s. 46.

¹⁹² Papaz Grigor, *Zeyl*, s. 328; Turan, *Türkiye*, s. 204.

¹⁹³ Süryanî Mihail, *Vekayi-nâme*, s. 227; ayrıca bkz. Setton, *a.g.m.*, s. 520; Cahen, *a.g.e.*, s. 39; Solmaz, *gös.yer.*

¹⁹⁴ Abû'l-Farac, *Tarih*, II, s. 418; Solmaz, *a.g.t.*, s. 191; Mecit, *a.g.e.*, s. 161.

¹⁹⁵ Abû'l-Farac, *Tarih*, II, s. 418; Niketas, *Historia*, s. 84; ayrıca bkz. Cahen, *a.g.e.*, s. 40; Solmaz, *a.g.t.*, s. 192; Üremiş, *a.g.e.*, s. 124.

¹⁹⁶ Süryanî Mihail, *Vekayi-nâme*, s. 248; Özeydin, "Dânişmendliler", s. 472-473.

olduğu süre boyunca I. Manuel Komnenos Avrupa ile meşgul olmak zorunda kaldı. Neticede Bizans II. Kılıçarslan'ın Anadolu'daki faaliyetlerine karışmadı ve II. Kılıçarslan düşmanları ile istediği gibi uğraşma olanağı buldu.¹⁹⁷ Bu açıdan Bizans politikasının en önemli sonuçlarından birisi Dânişmendli Devleti'nin II. Kılıçarslan eliyle yıkılmasıdır. O, 1162 anlaşmasıyla Dânişmendli-Bizans ittifakını sonlandırmış oluyordu. Dânişmendlilerin Sivas kolu hâkimi Yağıbasan üzerine yürüyüp, onu Ankara'ya sığınmak zorunda bıraktı. Yağıbasan'ın 1164 yılında ölümüyle birlikte Zahireddin İlig, Muzaffereddün Mahmud, Bedreddin Yusuf ve Cemaleddin Gazi isimli oğulları, öncelikle birer uc beyi oldular.¹⁹⁸ Daha sonra da Selçuklu ordusunda ve devlet idaresinde çeşitli makam ve mansıplara atandılar. Zahireddin İlig, Selçuklu iktâ' ve toprak sisteminin başı olan Pervaneliğe getirildi. Muzaffereddün Mahmud, Melikü'l-ümerâ (olup, Kayseri sübaşılığı yaptı. Bedreddin Yusuf da aynı şekilde Türkiye Selçukluları hizmetinde bulundu. Yağıbasanoğulları uc Türkmenleri kontrol altına aldılar ve bunların Selçuklu merkezî kuvvetleri ile birlikte hareket etmesini sağladılar. Böylece, uc bölgelerinde, Türkiye Selçukluları Devleti'nin merkezi otoritesinin sağlamlaştırılmasında etkili oldular. Yine Yağıbasanoğulları, uc emirleri olarak I. Gıyaseddin Keyhüsrev'in 1205 yılında ikinci defa tahta çıkmasında da rol oynadılar.¹⁹⁹

Diğer yandan Nureddin Mahmud'un önce Bizans (1159) sonra da Dânişmendlilerle olan ittifakı, onu, II. Kılıçarslan'ın ikinci hedefi haline getirmişti. Özellikle Dânişmendlilerin Kayseri meliki Zünnûn'u ve II. Kılıçarslan'a karşı taht kavgasına girişen Şahinşah'ı himaye etmesi ve bazı Türk hükümdarları ile ittifak kurması (1172) II. Kılıçarslan'ın Nureddin Mahmud üzerine yürümesine neden olmuştu.²⁰⁰ Ancak aralarında yapılan barış anlaşması ile kan dökülmesinin önüne geçilmişti. 1174 yılında Nureddin Mahmud'un ani ölümüyle²⁰¹ II. Kılıçarslan güçlü ve şöhretli bir rakipten kurtulmuştu. Böylece Zünnûn ve Şahinşah'ın kolayca bertaraf edilmesinin önü açılmış oluyordu. Eğer 1173 yılında Nureddin Mahmud ile II. Kılıçarslan arasında bir savaş vuku bulmuş olsaydı, mutlaka iki ordu da ağır zayıflar verecek ve yıpranacak, II. Kılıçarslan Dânişmendlilere karşı verdiği mücadelenin son kısmında zayıf duruma düşecekti. Bizans ile yapmış

¹⁹⁷ Cahen, *a.g.e.*, s. 36-37.

¹⁹⁸ Köprülü, *a.g.e.*, s. 74.

¹⁹⁹ Abû'l-Farac, *Tarih*, II, s. 486; Kaymaz, *a.g.e.*, s. 45-46; Kesik, *At Üstünde Selçuklular*, s. 55.

²⁰⁰ Turan, *Türkiye*, s. 226.

²⁰¹ Süryanî Mihail, *Vekayi-nâme*, s. 230.

olduğu anlaşmanın kazanımını da kaybedecekti. Nureddin Mahmud ise Haçlılarla olan mücadelesinde zor durumda kalacaktı.

II. Kılıçarslan'ın güçlü bir orduyla Nureddin Mahmud'un karşısına çıkabilmesi, Bizans'ı Türkiye Selçukluları aleyhine kurulan ittifaktan ayırmasının en önemli kazanımlarından biri olarak görülebilir. Bilindiği gibi II. Kılıçarslan bu ittifak karşısında zor duruma düşmüştü. Nureddin Mahmud üzerine yürümesi kolay değildi. Bu yüzden Nureddin Mahmud'un Maraş ve civarını işgal etmesine sessiz kalmıştı. II. Kılıçarslan, ittifakı parçalamayı başarıp, Dânişmendli Yağbasan'a hâkimiyetini kabul ettirince, Nureddin Mahmud'a karşı harekete geçme imkânı bulmuş oldu. Sonuçta II. Kılıçarslan, Nureddin Mahmud'a Anadolu'daki siyasi üstünlüğünü kabul ettirip, düşmanlarının Nureddin Mahmud'dan aldığı destek ve yardımı azaltmayı başardı. Nureddin Mahmud'un ölümüyle de hem Zünnûn hem Şahinşah, II. Kılıçarslan karşısında hiçbir suretle tutunamadılar. Artık Dânişmendlilerin destek alabileceği kudretli bir hâmi kalmadı ve Malatya kolunun da 1178 tarihinde yıkılmasıyla tüm Dânişmendli toprakları Türkiye Selçuklularına geçti.²⁰²

II. Kılıçarslan'ın Bizans ile olan ilişkilerinde ise 1162-1174 yılları arasında bir sükûnetin hâkim olduğu görülmektedir. II. Kılıçarslan, 1162 anlaşmasıyla I. Manuel Komnenos'a uc bölgelerindeki Türkmenlerin hareketlerine engel olacağı vaadinde bulunmuştu. Ayrıca Dânişmendlilerle hâkimiyet mücadelesi içine girmişti. I. Manuel Komnenos ise, 1162 anlaşmasından sonra, 1162-1173 yılları arasında tamamen Macaristan üzerindeki egemenliğini tesis etmekle ilgilendiği için bu süre zarfında batı meseleleri ile uğraşmıştı.²⁰³ II. Kılıçarslan'ın Anadolu'daki siyasi birliğini sağladıktan sonra Bizans aleyhine bazı teşebbüslerde bulunduğu görülmektedir. II. Kılıçarslan, Ermeni kralı Thoros'un ölümüyle yerine geçen kardeşi Mleh (Malih)'in²⁰⁴ Bizans'a karşı mücadele etmesini fırsat bilip, onunla Bizans'a karşı bir ittifak yaptı ve Bizans kuvvetleri Çukurova'da üst üste yenilgiye uğradı.²⁰⁵

²⁰² Abû'l-Farac, *Tarih*, II, s. 424; Solmaz, *a.g.t.*, s. 201.

²⁰³ Bkz. Kinnamos, *Historia*, s. 195-206; Ostrogorsky, *a.g.e.*, s. 344-345; Çay, *a.g.e.*, s. 49,

²⁰⁴ Bizanslıları Kilikya'dan çıkarıp, Nureddin Mahmud'un 1171 yılında II. Kılıçarslan'a karşı kurduğu ittifakta yer alan Ermeni kralı Thoros'un kardeşi, Kilikya hâkimi. Bkz. Abû'l-Farac, *Tarih*, II, s. 405; Cahen, *a.g.e.*, s. 38

²⁰⁵ Kinnamos, *Historia*, s. 206; Çay, *a.g.e.*, s. 51.

1173 yılına gelindiğinde Türkmen aşiretlerin yoğun bir şekilde Bizans hududuna istila etmeleri üzerine I. Manuel Komnenos Alaşehir'e kadar ilerleyip, uc Türkmenlerine saldırdı. II. Kılıçarslan, Türkmenleri müdafaa etmediği gibi, I. Manuel Komnenos'a elçi gönderip, onların yaptığı yağma ve akınların kendi sorumluluğunda olmadığını bildirdi. İmparator ise 1162 anlaşmasına uymasını istedi.²⁰⁶ Fakat Türkmenler akınlarına devam ettiler ve Denizli'yi yağmalayıp, Anadolu'nun kuzey sahalarına yayıldılar.

Görüldüğü gibi II. Kılıçarslan hiç bir surette Türkmen akınlarına engel olamıyordu. Bu yüzden onun 1162 anlaşmasında imparatora, Türkmenler konusunda vermiş olduğu söz yerine getirilemiyordu. Zaten Türkiye Selçukluları-Bizans çatışmasına neden olan en önemli husus bu idi. Diğer yandan II. Kılıçarslan, bu anlaşmanın koşulları arasında yer alan, I. Manuel Komnenos'a vereceğini söylediği şehirleri de politik manevralarla Bizans'a teslim etmemiştir.²⁰⁷ Bir de, II. Kılıçarslan'ın Alman imparatoru Frederich Barbarossa ile münasebet kurması²⁰⁸ I. Manuel Komnenos'u şüpheye düşürdü. Bu nedenlerle imparatorun, artık kesin bir şekilde II. Kılıçarslan üzerine büyük bir Anadolu seferi hazırlığına başladığı görülüyor. Bunun için I. Manuel Komnenos, Dorylaion ve Homa (Siblia, Sublaion)²⁰⁹ kalelerini yeniden inşa ettirdi.²¹⁰ Bu iki istihkâm Türkmen akınlarının geldiği sahayı kesiyordu. Bilindiği gibi I. Manuel Komnenos, daha önce de birkaç defa Anadolu seferi düzenlemiştir. Fakat bu genellikle uc bölgelerinde bulunan Türkmenler üzerine oluyordu. II. Kılıçarslan, Bizans'a yapmış oldukları akınlardan dolayı ne Türkmenleri cezalandırıyor ne de Bizans'ın misillemelerine karşı onları koruyordu.²¹¹ Bu açıdan Miryokefalon Savaşı'na giden süreçte, II. Kılıçarslan'ın ciddi bir karşı koyma hazırlığına girişmemiş olması, imparatorun daha önceki bu tür seferlerinin hedefi, seyri ve sonuçlarıyla ilgili olmalıdır.

Bizans ve Türkiye Selçukluları arasında bir savaşın olması kaçınılmaz hale gelmişti. I. Manuel Komnenos, Türkmen akınlarını kesip, II. Kılıçarslan'ın Anadolu'daki siyasi üstünlüğüne darbe vurmak istiyordu. Buna karşılık II. Kılıçarslan, I. Manuel Komnenos ile anlaşmanın yollarını arıyordu. Bunun için üç

²⁰⁶ Kinnamos, *Historia*, s. 210; Çay, *a.g.e.*, s. 53-54.

²⁰⁷ Kinnamos, *Historia*, s. 209; Cahen, *a.g.e.*, s. 39.

²⁰⁸ Ostrogorsky, *a.g.e.*, s. 361; Cahen, *a.g.e.*, s. 54-55.

²⁰⁹ Denizli-Çivril yöresinde Gümüşsu; Phrygia bölgesinde, önünde Lampe ovasının doğusunda Düzbel Boğazı'nın bulunduğu Bizans müstahkemi idi. Bkz. Ramsay, *a.g.e.*, s. 147.

²¹⁰ Kinnamos, *Historia*, s. 211, 213; Abû'l-Farac, *Tarih*, II, s. 421; Cahen, *a.g.e.*, s. 41; Çay, *a.g.e.*, s. 56, 61.

²¹¹ Cahen, *a.g.e.*, s. 40; Mecid, *a.g.e.*, s. 146-145.

defa Bizans'a elçilik heyeti gönderdi.²¹² Fakat II. Kılıçarslan'ın barış teşebbüsleri imparator tarafından reddedildi. II. Kılıçarslan Bizans'la bir savaş istemiyordu. Ama I. Manuel Komnenos'un ısrarlı bir şekilde Anadolu içlerine yürüyüşe geçmesiyle Bizans ordusu ile Türkiye Selçuklu kuvvetleri Miryokefalon'da karşı karşıya geldi. 1176 yılında Miryokefalon bölgesinde meydana gelen bu savaşta Selçuklu kuvvetleri Bizans'a ağır bir darbe vurmuştur.²¹³ Fakat savaşın sonuçları itibariyle, böyle büyük bir galibiyetten istifade edememiştir.²¹⁴ Çünkü yukarıda görüldüğü gibi, II. Kılıçarslan'ın Bizans'a karşı uyguladığı bir ilhak, fetih ve üstünlük politikası yoktu ve muhtemelen savaşın seyrinin ve sonuçlarının böyle olacağını da tahmin edemiyordu.

II. Kılıçarslan'ın Miryokefalon Savaşı'na kadar Bizans ile ciddi bir çatışmaya girmemiştir. II. Kılıçarslan, daha çok devletinin doğusu ve güneyi ile ilgilendi. Yukarıda görüldüğü gibi II. Kılıçarslan için esas mesele Dânişmendliler, Nureddin Mahmud ve kardeşi Şahinşah idi. Doğal olarak bu iki siyasi oluşumun müttefikleri ve kardeşinin destekçileri II. Kılıçarslan'ın düşmanı idi. Fakat Bizans'ın bundan istisna olduğu görülüyor. II. Kılıçarslan, Bizans topraklarını fethedeceğine Anadolu'nun iç bölgelerinin birliğini sağlamayı, Ermenistan'da, Suriye'de, Mezopotamya'daki Müslüman dünyasının siyasetinde gittikçe artan bir rol oynamayı yeğliyordu.

II. Kılıçarslan'ın Bizans politikası göz önüne alındığında, onun Bizans'a yönelik bir fetih veya akın hareketi düşünemediği söylenebilir. Bu açıdan düşünüldüğünde Miryokefalon Savaşı, sadece Bizans imparatoru I. Manuel Komnenos'un teşebbüsüyle kendiliğinden gelişen bir özelliğe sahip görünmektedir. II. Kılıçarslan ise ülkesini korumak için savunma yapmıştır. Bunu Miryokefalon Savaşı'nın ardından yaptığı anlaşmanın şartlarında²¹⁵ da görmek mümkündür. Adeta büyük bir zaferden kazandığından habersiz gibidir. Bu açıdan II. Kılıçarslan, Miryokefalon Zaferi ile yenilgiye uğrattığı Bizans İmparatorluğu'nun düştüğü zor durumdan gereken kazanımı elde edememiştir.

²¹² Cahen, *a.g.e.*, s. 42.

²¹³ Kinnamos, *Historia*, s. 215; Süryanî Mihail, *Vekayi-nâme*, s. 250; Abû'l-Farac, *Tarih*, II, s. 422; Kesik, *At Üstünde Selçuklular*, s. 148-149.

²¹⁴ Mecit, *a.g.e.*, s. 170.

²¹⁵ Miryokefalon Savaşı'ndan sonra yapılan anlaşmayla, Dorylaion ve Homa istihkâmları yıkılacak ve Bizans imparatoru İstanbul'a dönünce II. Kılıçarslan'a yüklü bir para gönderecektir. Bkz. Ebru Altan, "Myriokephalon (Karamıkbeli) Savaşı'nın Anadolu Türk Tarihindeki Yeri", *Türkler*, 6, Ankara 2002, s. 632.

Miryokefalon Savaşı'nın kazanımları ise, zaferden sonra kendiliğinden ortaya çıkmıştır. Bu savaşla artık uc bölgeleri tamamen Türkmen akınlarına uygun hale gelmiştir. Bu da Anadolu'nun fethinin tamamlanmasının zeminini oluşturmuştur. Ayrıca uc bölgelerinde Anadolu beyliklerinin kurulmasının önü açılmıştır. Miryokefalan Zaferi ile Ege ve Akdeniz kıyılarına kadar ulaşan Türkiye Selçukluları Anadolu'da egemenliklerini kuvvetlendirmiş, Venedik ve Kıbrıs gibi birçok devletle ticarî ilişkiler içine girmişlerdir. Bizans ise kendi kabuğuna çekilmiş, bir daha Anadolu'dan Türkleri atmak için herhangi bir teşebbüste bulunamamışlardır.

KAYNAKÇA

- ABÛ'L-FARAC, Gregory, *Abû'l-Farac Tarihi*, II, çev. Ömer Rıza Doğrul, Ankara 1999.
- ALTAN, Ebru, *İkinci Haçlı Seferi (1147-1148)*, Ankara 2003.
- _____, "Myriokephalon (Karamıkbeli) Savaşı'nın Anadolu Türk Tarihindeki Yeri", *Türkler*, 6, Ankara 2002, s. 630-634.
- AYÖNÜ, Yusuf, *Selçuklular ve Bizans*, Ankara 2014.
- BEZER, Gülay Ögün, "Zengî İmâdüddin", *DİA*, XLIV, İstanbul 2013, s. 258-261.
- CAHEN, Claude, *Osmanlılardan Önce Anadolu*, çev. Erol Üyepazarcı, İstanbul 2002.
- ÇAY, Abdulhalûk, II. Kılıç Arslan, Ankara 1987.
- DEMİRKENT, Işın, "Bizans İmparatorluğu Devrinde Dorylaion", *Tarihte Eskişehir Sempozyumu-1 (2-4 Kasım 1988) Bildiriler*, Eskişehir 2001, s. 45-60.
- _____, *Haçlı Seferleri*, İstanbul 1997.
- _____, "Hassân b. Gümüştigin", *DİA*, XVI, İstanbul 1997, s. 396-397.
- _____, *Türkiye Selçuklu Hükümdarı Sultan I. Kılıç Arslan*, Ankara 1996.
- _____, *Urfa Haçlı Kontluğu Tarihi (1118-1146)*, II, Ankara 1994.
- GORDLEVSKİ, V., *Anadolu Selçuklu Devleti*, çev. Azer Yaran, Ankara 1988.
- HACIGÖKMEN, Mehmet Ali, "Türkiye Selçukluları Zamanında Konya'nın Devlet Merkezi Oluşu", *S.Ü. Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S. 29, Konya 2011, s. 231-260.
- HONİGMANN, Ernst, *Bizans Devletinin Doğu Smırı*, çev. Fikret Işıltan, İstanbul 1970.
- Ioannes Kinnamos'un Historia'sı (1118-1176)*, çev. Işın Demirkent, Ankara 2001.
- KAFESOĞLU, İbrahim, "Anadolu Selçuklu Devleti Hangi Tarihte Kuruldu", *Tarih Enstitüsü Dergisi*, S. 10-11, İstanbul 1982, s. 1-28.
- KAYMAZ, Nejat, "Malazgirt Savaşı İle Anadolu'nun Fethi ve Türkleşmesine Dair," *Malazgirt Armağanı*, Ankara 1972, s. 259-268.
- KAYMAZ, Nejat, *Anadolu Selçuklularının İnhitatında İdare Mekanizmasının Rolü*, Ankara 2011.
- KESİK, Muharrem, *At Üstünde Selçuklular-Türkiye Selçuklularında Ordu ve Savaş*, İstanbul 2011.
- _____, *Dânişmendliler (1085-1178)- Orta Anadolu'nun Fatihleri*, İstanbul 2017.
- _____, "Yağlıbasan Devrinde Dânişmendliler-Türkiye Selçukluları İlişkileri", *İ.Ü.E.F. Tarih Dergisi*, (Prof. Dr. İsmet Miroğlu Hatıra Sayısı), S. 37, İstanbul 2002, s. 137-148.
- _____, *Türkiye Selçuklu Devleti Tarihi Sultan I. Mesud Dönemi (1116-1155)*, Ankara 2003.
- KHONİATES, Niketas, *Historia*, çev. Fikret Işıltan, Ankara 1995
- KOMNENA, Anna, *Alexiad Malazgirt'in Sonrası*, çev. Bilge Umar, İstanbul 1996.
- KÖPRÜLÜ, Fuad, *Osmanlı Devleti'nin Kuruluşu*, Ankara 1991.
- KÖYMEN, Mehmet Altay, "Süleyman Şah ve Anadolu Selçuklu Devleti'nin Kuruluşu", *Belleten*, LVII/218, Ankara 1993, s. 71-79.

- MECİT, Songül, *Anadolu Selçukluları-Bir Hanedanın Evrimi*, çev. Özkan Akpınar, İstanbul 2017.
- MERÇİL, Erdoğan, "Selçukluların Anadolu'ya Gelişlerinden Haçlı Seferlerinin Başlangıcına Kadar Urfa", *Belleken*, LII/203, Ankara 1988, s. 109-124.
- Niğdeli Kadı Ahmed, *el-Veledü'ş-Şefik ve'l-Hâfidü'l-Halik*, (*Anadolu Selçuklularına Dair Bir Kaynak*), I, çev. Ali Ertuğrul, Ankara 2015.
- OSTROGORSKY, Georg, *Bizans Devleti Tarihi*, çev. Fikret Işıltan, Ankara 2011.
- ÖZAYDIN, Abdülkerim, "Dânişmendliler", *DİA*, VIII, İstanbul 1993, s. 469-474.
- _____, "Kılıçarslan II", *DİA*, XXV, İstanbul 2002, s. 399-403.
- _____, "Saltuklular", *DİA*, XXXVI, İstanbul 2009, s. 54-56.
- _____, *Sultan Muhammed Tapar Devri Selçuklu Tarihi (498-511 / 1105-1118)*, Ankara 1990.
- Ramsay, W. M., *Anadolu'nun Tarihi Coğrafyası*, çev. Mihri Pektaş, İstanbul 1960.
- RUNCİMAN, Steven, *Haçlı Seferleri Tarihi*, II, çev. Fikret Işıltan, Ankara 1987.
- SETTON, M. K. "Nureddin'in Faaliyetleri", çev. K. Y. Koprıman, *TAD*, IV/6-7, Ankara 1966, s. 505-520.
- SEVİM, Ali, *Anadolu'nun Fethi Selçuklular Dönemi*, Ankara 2000.
- _____, *Suriye ve Filistin Selçukluları Tarihi*, Ankara 1990.
- SOLMAZ, Sefer, *Danişmendliler Devleti ve Kültürel Mirasları*, (Basılmamış Doktora Tezi), Konya 2001.
- SÜMER, Faruk, "Saltuklular", *Selçuklu Araştırmaları Dergisi*, III, Ankara 1971, s. 391-433.
- Süryanî Patrik Mihail'in Vekayi-nâmesi*, II, çev. D. Anreasyan, (TTK Kütüphanesi'nde 44-2 no'lu basılmamış nüsha) Ankara 1944.
- Tarih-i Âl-i Selçuk (Anonim Selçuknâme)*, çev. Halil İbrahim Gök-Fahrettin Coşguner, Ankara 2014.
- TELLİOĞLU, İbrahim, *XI-XIII. Yüzyıllarda Türk-Gürcü İlişkileri*, Trabzon 2009.
- TURAN, Osman, *Doğu Anadolu Türk Devletleri Tarihi*, İstanbul 1973.
- _____, "Kılıç Arslan II", *İA*, VI, İstanbul 1955, s. 688-702.
- _____, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, İstanbul 2005.
- TÜLÜCE, Adem, *Bizans Tarih Yazımında Öteki Selçuklu Kimliği*, İstanbul 2011.
- Urfalı Mateos Vekayi-namesi ve Papaz Grigor'un Zeyli*, çev. Hrant D. Andreasyan, Ankara 2000.
- UYUMAZ, Emine, *Sultan I. Alâeddin Keykubad Devri Türkiye Selçuklu Devleti Siyasî Tarihi (1220-1237)*, Ankara 2003.
- ÜREMİŞ, Ali, *Türkiye Selçuklularının Doğu Anadolu Politikası*, Ankara 2005.
- YİNANÇ, Mükrimin Halil, *Türkiye Tarihi Selçuklular Devri*, I, Ankara 2013.